НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНІСТІВ ім. Т.Г. ШЕВЧЕНКА

ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ АНАТОЛІЯ КРИЛЯ
«Г О Р Л И Ц Я»

Зелений Клин
(Український Далекий Схід)

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ ДОВІДНИК

Уклав В. Чорномаз

Владивосток
Видавництво Далекосхідного федерального університету
2011

УДК 908
ББК 63.3 (255)я2
З 48

Рецензенти:
В. І. Сергійчук, доктор іст. наук, професор,
В. Я. Бабенко, канд. іст. наук, професор,
О. П. Данильченко, канд. іст. наук

З 48 **Зелений Клин. Енциклопедичний довідник** / Укл. В. А. Чорномаз. Владивосток: Вид-во Далекосх. федерал. ун-ту, 2011. – 288 с.

ISBN 978-5-7444-2636-1

В Енциклопедичному довіднику представлено історію формування та сучасний стан українського населення Далекого Сходу Росії, відомого українцям під назвою «Зелений Клин», історію українського громадського та культурного життя на цьому терені, подано персоналії українських громадських та культурних діячів Зеленого Клину, науковців, що досліджували українське населення Далекого Сходу тощо.

В Энциклопедическом справочнике представлена история формирования и современное состояние украинского населения Дальнего Востока России, известного украинцам под названием «Зеленый Клин», история украинской общественной и культурной жизни в регионе, представлены персоналии украинских общественных и культурных деятелей Зеленого Клина, ученых, занимавшихся исследованием украинского населения Дальнего Востока и др.

ББК 63.3 (255)я2

ISBN 978-5-7444-2636-1

Тут є Чернігівка, Прилуки,
Хорол і Київка, й Ромни...
Це все нагадує онукам,
Звідкіль їх прадіди прийшли.
(К. Скоромець)

Ця книга є підсумком 20-річної праці. Розпочалася вона з того, що ще будучи студентом історичного факультету Далекосхідного університету у Владивостоці на початку 1990-х років я почав збирати матеріяли з історії українців на Далекому Сході. Цей інтерес був обумовлений моїм походженням. Я народився 1969 р. в українському селі на Зеленому Клині, недалеко від кордону з Китаєм. Я знав, що мій прадід – Степан Федорович Чорномаз приїхав сюди з родиною 1940 р. з України, як і багато інших моїх односельців або їх предків. Старші люди, як мій прадід та його дочка – моя бабуся, говорили українською мовою. А покоління моїх батьків, а тим більше моїх ровесників, вже ні. Я знав тоді, що українців тут, у Приморському краю багато, судячи з переважаючих прізвищ та навіть типів облич. Але назви «Зелений Клин» я тоді ще не знав. Уже коли став студентом у Владивостоці, у книжках з історії краю зміг віднайти лише згадку про те, що «українці складали значну частину переселенців», які заселили південь Далекого Сходу на межі XIX–XX ст.ст. І з наміром дізнатися, а скільки ж їх було насправді, як і чому вони тут опинилися, де саме розселювалися, почав 1990 р. свої пошуки у Державному архіві Приморського краю. Значним поштовхом до цього стало моє знайомство з українським літератором Віталієм Григоровичем Крикуненком, який у складі делегації українських письменників відвідав Владивосток восени 1989 р. А 1991 р. через київського журналіста Олександра Неживого, який колись служив у совєтському війську у Владивостоці й у період перебудови першим почав піднімати в Україні тему забутого для неї на протязі десятиліть Зеленого Клину, дізнався, що у мене був попередник – український історик Зеленого Клину Іван Світ, який буквально рік перед тим помер на протилежному боці Тихого океану – у Сієтлі (США). З його праць я вперше дізнався про українське громадське й культурне життя, яке існувало на Зеленому Клині на початку XX ст., про справжній український національний рух, який утворився тут після повалення в Росії царату 1917 р., про те, що українці тут не лише етнографічна маса, не лише гній на чужих полях, а повноправний суб'єкт історії. Потім була праця в архівах Хабаровська, Москви, Києва, матеріяли, які ми отримали від українців-добродіїв з Америки, професора В. Сергійчука з Києва… Підсумком цієї праці й став цей довідник.

Українців на Далекому Сході справді багато, вони є скрізь, в усіх галузях суспільного життя – політиці, бізнесі, культурі, освіті, науці, правоохоронних органах, війську. Багато з них мають значні досягнення. Про всіх людей українського роду, які багато чого досягли тут, на Далекому Сході, скромними силами автора написати неможливо, бо їх надто багато. Так, лише у списку професорів Владивостоку нараховується декілька десятків людей, які пов'язані з Україною – або народилися, або навчалися там, здобули вищу освіту. Тому про науковців я писав лише про тих, кого знав особисто й знав їх як українців, або тих, хто зробив свій внесок у дослідження українців на Зеленому Клині. На жаль, і тих і тих було небагато, тому тут справа моя полегшувалася. І тут виникає ще одне важливе питання – наскільки всі ті відомі люди українського походження (часто навіть ті, які народилися в Україні) відчувають себе українцями? На жаль, для українців на Зеленому Клині завжди був властивий надто низький рівень національної свідомости. Як писала українська газета «Щире слово», що виходила

1919 р. у Владивостоці, «серед моря „малороссов", „общероссов", „русских", „етнографических украинцев" і ренегатів доводиться працювати *невеликій кількості свідомого українства* (виділено мною – В. Ч.): не тільки провадити працю, але й боротися». Тому й набагато більшої цінности набувають ті людські одиниці, які не лише відчували себе українцями, але й виявляли себе як українців у культурній галузі, в українській громадській діяльності. Це стосується й початку XX, й початку XXI ст. Але тепер, коли відбувається катастрофічне зменшення чисельности українського населення Зеленого Клину, і поготів. Тому моє завдання полягало в тому, щоби закарбувати для пам'яти українського світу імена саме цих людей, особливо тих, що вже відійшли у вічність, які вже не зможуть засвідчити про себе. Вирвати їх з небуття. Бо ці люди, опинившись за 10 тисяч кілометрів від України, залишались її вірними синами, працювали на українську справу, в її ім'я, були справжніми патріотами України. А відомо ж, що люди живуть, поки про них пам'ятають… Хай ця книжка стане першим пам'ятником їм.

Зелений Клин – це зникаюча українська Атлантида. Як написав ще 1962 р. український селянський поет Зеленого Клину, що мешкав у селищі на самому кордоні з Китаєм Кость Скоромець:

А тепер у нас і так буває:
Приходить з школи внуків син
І діда сивого питає:
«Де ж, діду, ваш Зелений Клин?»
А дід сердитий скаже жартом:
«Згорів той Клин і карти з ним».

Так, український Зелений Клин вже майже «згорів». За період з 1989 по 2010 рр. чисельність українців тут згідно з офіційними даними скоротилася практично вчетверо – з 543 тис. до 131 тис. Це відбувається внаслідок того, що багато найсвідоміших українців після 1991 р. повернулися в Україну, старші відходять, молодь цілком зрусифікована. Майже не залишилося вже тут носіїв української мови, українських традицій, які по крихтах намагаються зберегти сучасні українські національно-культурні організації. Тому автор намагався зафіксувати, закарбувати все, щоб зберегти для українського світу пам'ять про цю колись значну, а нині маловідому й напівзабуту гілку українського народу.

Кілька слів щодо критеріїв відбору персоналій з сучасности. Це – або керівники сучасних українських громадських організацій та творчих колективів, або особи, які хоч і не посідали керівних посад, але були і є щирими українцями, безкорисними подвижниками, справжніми патріотами України. В цьому плані окремо хочу згадати тут моїх друзів і однодумців, соратників, які були зі мною в громадській діяльності, допомагали мені матеріяльно у моїх історичних пошуках і дослідженнях – Леоніда Грушевого, Євгена Коляду, о. В'ячеслава Бубнюка, Андрія Кобця, Олександра Лозикова. Троє з них (Л. Грушевий, В. Бубнюк та О. Лозиков) народилися в Україні (причому двоє останніх – на самому її сході, на Донеччині), а двоє (Є. Коляда та А. Кобець), як і автор – на Зеленому Клині. Але всі вони є справжніми патріотами України, як і ще один славний син приморської землі, мій колега – історик Олександр Мамай, який також у 1990-х рр. робив перші кроки у дослідженні української історії Зеленого Клину. Не можу не згадати й наших славних галичан, наш націєтворчий «фермент» – Василя Світальського, Адріяну Димську, Івана Думку, живі символи нашого товариства у Владивостоці, які зберігали своє українство попри всі обставини, на протязі більше як півсторіччя мешкаючи на Далекому Сході… Велику подвижницю нашої справи Тетяну Ткаченко, родом з Кременеччини, завдяки зусиллям якої українське громадсько-культурне життя у Владивостоці значно активізувало-

ся в останні роки, завдяки чиєї енергії й активности відбувся ряд таких непересічних подій, як декілька Далекосхідних та Приморські фестивалі української культури.

Як бачимо, історія українського громадського життя на Зеленому Клині дає справжній приклад соборности української нації. І на початку XX, і наприкінці XX – початку XXI століть у рядах українських організацій на Зеленому Клині були представлені вихідці практично з усіх українських земель – як з заходу, так і з самого сходу України, як з матерньої України, так і народжені на землі Зеленого Клину. І це головна засада нашого українського руху. Ми всі – діти однієї матері, ми всі належимо до одного народу. У нас у всіх одна мова, одна правда, одна історія.

Окремо хотілося б висловити подяку генеральному консулу України у Владивостоці (2006–2010) Олександру Петровичу Данильченку, історику за фахом, за сприяння у виданні цієї книги та особливу вдячність – головному бухгалтеру Генерального консульства України у Владивостоку (2008–2011) Аллі Миколаївні Самойловій-Хоменко за особисту небайдужість та наполегливість у вирішенні питань фінансування цієї книги. Також хочу щиро подякувати всім, хто допомагав у зборі матеріялу до цього довідника з історії сучасних національно-культурних товариств, передусім – Едіті Позняковій, Валентину Пилипчуку, Миколі Засенку, Олексі Павловичу Сержанюку, а також Василю Івановичу Світальському – нашому незмінному фотолітописцю за його фотоархів, який було використано для ілюстрацій цієї книги.

Щодо правопису. У цьому довідникові автор намагався використати, хоч може й не завжди послідовно (бо в українській школі ніколи не вчився), той не зрусифікований правопис, що зберігався в українській діяспорі у вільному світі, яким користувався мій попередник Іван Світ, який, на мій погляд, більше відбиває душу нашої мови – найбільшого скарбу, що єднає нас усіх в одне коло, в одну родину, в єдиний ланцюг «і мертвих, і живих, і ненароджених» – українську націю, де б ми не були розсіяні по світах.

В'ячеслав Чорномаз

ЗЕЛЕНИЙ КЛИН

Зелений Клин – це українська історична назва південної частини *Далекого Сходу* нинішньої Російської Федерації, що охоплює території *Приморщини* та *Амурщини*, на межі XIX–XX ст.ст. компактно заселені українськими переселенцями. Первісно ця назва стосувалася південної частини *Приморської області* – Південно-Уссурійського краю, що частково збігається з територією сучасного Приморського краю РФ. Пізніше вона поширюється на весь терен півдня Далекого Сходу Росії включно з Амурщиною (сучасні *Приморський, Хабаровський краї, Амурська область* та *Єврейська автономна область)* згальною площею трохи більше 1 млн. кв. км (чотири округи колишньої Приморської области – 559,5 тис. кв. км та колишня Амурська область – 449,5 тис. кв. км). Інколи ця назва вживається стосовно до всієї території Далекого Сходу Росії включно з *Сахаліном, Камчаткою* та Охотським узбережжям. Походження цієї назви пов'язується з буйно-зеленим кольором місцевої рослинности, який надає забарвлення цілому краю, а також географічним положенням Південно-Уссурійського краю, що «клином» утиснувся поміж Китаєм та Японським морем. Крім того, слово «клин» вживається у значенні певної частини земного обшару (земельний клин). Відповідно подібні назви застосовуються до інших регіонів компактного поселення українців на колонізованих ними територіях поза межами етнічних земель (Малиновий Клин – Кубань, Жовтий Клин – Надволжя, Сірий Клин – південь Західного Сибіру та північ Казахстану).

Формування українського населення. Початок формування українського населення Зеленого Клину пов'язаний з приєднанням цього терену до Російської імперії й відноситься до 60-х рр. XIX ст., коли сюди починають прибувати перші окремі українські родини. Разом з тим відомо, що до південно-східних районів регіону українці потрапляли і раніше. Так, ще у другій половині XVIII ст. (1765–1785 рр.) на Камчатці опинились учасники гайдамацького руху (Коліївщини), які були заслані сюди царським урядом. Тут із них та якутських козаків було утворено камчатське козацтво, яке згодом зазнало значної метисації з місцевим тубільним населенням, в наслідку чого на початку XX ст. лише наявність у мові камчатських козаків окремих українських слів свідчила про їх українське проходження.

Що стосується півдня Далекого Сходу (власне Зеленого Клину), то на першому етапі його заселення (1860–70-ті рр.) українці не складали помітної частини поміж російських переселенців, які переважали на цьому етапі. Перші українці – вихідці з Полтавщини прибувають на терен Амурської области в 1860–61 рр., а вже в 1863–64 рр. вихідцями з Полтавської губернії тут було засновано перші українські села – Троїцьке (1863), Середнєбільське та Новотроїцьке (1864) на р. Голубій. На цьому етапі переселенці пересувалися валками через весь Сибір, тому шлях до Зеленого Клину тривав декілька років. Діставались у цей час переселенці з України й Приморщини. Так, за даними *О. А. Меньщикова*, поміж переселенців, що оселилися тут в період до 1883 р., українці складали 27,7%.

Початок масового переселення українців до Зеленого Клину був пов'язаний з налагодженням перевезення переселенців морським шляхом – пароплавами з Одеси до Владивостоку. Так, 13 та 20 квітня 1883 р. до Владивостоку прибули перші два пароплави, на яких знаходилося 1,5 тис. селян-переселенців (відповідно 724 та 780 осіб), що походили з Суразького, Чернігівського, Сосницького та Мглинского повітів Чернігівської губернії. Вони заснували в Приморщині села Іванівка, Жарикове, Григорівка, Павлівка, Борисівка, Воздвиженка, Миколаївка, Майхинське, Попова Гора. Загалом в 1883–1901 рр.

до Південно-Уссурійського краю (Приморщина) морем було перевезено 55.208 переселенців та ще 10.965 прибуло суходолом. У 1883–1900 рр. до Приморської области переселилося 46.256 вихідців з українських губерній, які складали 67,4% усіх переселенців цього етапу. Значення Амурської области як району, що заселювався, в цей час суттєво зменшується, бо головна маса переселенців скеровувалася до Приморщини. Тут українці заселювали головним чином родючі землі Приханкайської низовини. Заселення тайгових (лісових) та гористих районів північної та центральної частини Південно-Уссурійського краю та Хабаровської округи починається лише в середині 90-х рр. XIX ст. До Амурської области у 1883–1900 рр. переселилося 18.074 українців, які складали 35,4% усіх переселенців. Таким чином, загалом до Зеленого Клину у 1883–1900 рр. переселилося 64.330 вихідців з укр. губерній (53,8% усіх переселенців).

Згідно перепису 1897 р. на Зеленому Клині вже мешкало 56.778 українців, які складали 18,3% населення краю (в Амурській обл. – 21.096 (17,5%), Приморській – 33.326 (19,3%), на Сахаліні – 2368 (8,4%). Але тут треба мати на увазі, що під час згаданого перепису етнічна приналежність визначалася за рідною мовою. Відповідно, уже в цей час чисельність українського населення могла бути значно більшою, враховуючи те, що частина українців внаслідок реальної мовної асиміляції, або через лінгвістичну плутанину (оскільки в царській Росії не визнавалося існування самостійної української мови, а т. зв. «малоруське наріччя» розглядалося як діялект єдиної російської мови), могла назвати своєю рідною мовою російську.

З побудовою наприкінці XIX ст. Транссибірської магістралі та Китайсько-Східньої залізниці (рос. КВЖД) перевезення переселенців морем від 1902 р. припиняється. Від цього часу вони рухалися вже залізницею, що суттєво збільшує їх приплив. У 1901–1916 рр. до Зеленого Клину переселилося 185.135 вихідців з українських губерній (60,5% усіх переселенців), між тим до Приморської области – 121.639 (61,5%), до Амурської – 63.496 (58,5%).

Таким чином, загалом у 1883–1916 рр., за даними *В. М. Кабузана*, до Приморської области з України переселилося 167.899 осіб (63,1% усіх переселенців), переважно з Чернігівської (22,9% усіх переселенців), Київської (20,6%) та Полтавської (9,3%) губерній. Вихідці з Подільської губернії складали 4,2% переселенців, Волинської – 3,6%, Харківської – 2,0%, Катеринославської – 0,4%. До Амурської области за цей період прибуло 81.571 переселенців з України (51,1%). Поміж них переважали вихідці з Полтавщини (26,3% від усіх), Київщини (6,1%), Харківщини (5,7%), Чернігівщини (5,0%), Поділля (4,0%), Катеринославщини (2,5%), Херсонщини (0,7%), Таврії (0,7%). Було навіть 39 вихідців з Холмщини але лише 7 – з Волині. Таким чином, взагалі протягом 1883–1916 рр. за офіційними даними до Зеленого Клину з України переселилися 249 465 осіб, що складали 58,6% від усіх селян-переселенців.

Однак треба враховувати те, що українці складали певну частину й поміж вихідців з етнічно мішаних регіонів – Бесарабії, Дону, Кубані, Курської, Воронізької губерній, що переселювалися до Далекого Сходу. А таких було 38.201 осіб (9,0% усіх переселенців), 13.968 (5,2%) в Приморщині та 24.233 (12,9%) в Амурщині. Крім того, як вважає В. М. Кабузан, українці переважали й поміж переселенців, місце виходу яких залишилося невідомим, а це 86.193 особи (20,2% усіх переселенців). В Приморській області таких було 58.741 (22,1%) та в Амурській – 27.452 (17,2%). Тому можна зробити висновок, що частка українців поміж переселенців до Зеленого Клину була вищою, складаючи не менш як 70–75% для Приморщини та 50% – для Амурщини. Ці цифри збігаються з даними дослідників початку XX ст. – А. А. Кауфмана, О. А. Меньщикова, В. Глуздовського тощо. Так, згідно з даними О. А. Меньщикова українці в Приморській области в 1909–1913 рр. становили 81,4% селян-старожилів (переселенців 1883–1900 рр.) та 69,9% новоселів (переселенців 1901–1916 рр.).

Українські переселенці розселялися, тяжіючи до того природного оточення, яке було близьким до умов місць виходу. Вони намагалися селитися в безлісних долинах, які нагадували степовий ландшафт України. Тому основний потік українських переселенців було скеровано до Південно-Уссурійського краю. Вони щільно заселили тут Приханкайську долину, долини правих допливів р. Уссурі та Сучанську долину, найбільш придатні для землеробства, складаючи тут від 60 до 90% населення. В хлібородній Приханкайській долині в 1910–1912 рр. українці, за даними О. А. Меньщикова, складали 91,1% населення, по долинах рр. Даубіхе та Улахе – 64,9%, в районі від Микольська-Уссурійського до Владивостоку – 58,2%, по морському узбережжю до бухти Ольги, а також по долинах рр. Сучан, Су-

Переселення до Зеленого Клину з українських губерній (1883–1916 р.)
(за даними В.М. Кабузана)

Губернії	Приморська область			Амурська область			Зелений Клин		
	1883–1900	1901–1916	1883–1916	1883–1900	1901–1916	1883–1916	1883–1900	1901–1916	1883–1916
Чернігівська	20976	39983	60959	325	7708	8033	21301	47691	68992
Полтавська	11424	13229	24653	16080	25967	42047	27504	39196	66700
Київська	12603	42365	54968	81	9660	9741	12684	52025	64709
Харківська	520	4676	5196	200	8967	9167	720	13643	14363
Волинська	385	9106	9491	-	7	7	385	9113	9498
Подільська	-	11146	11146	11	6316	6327	11	17462	17473
Катеринославська	140	896	1036	1298	2755	4053	1438	3651	5089
Херсонська	155	132	287	61	1061	1122	216	1193	1409
Таврійська	53	106	159	19	1055	1074	72	1161	1233
Разом з укр. губ-й	46256	121639	167899	18074	63496	81571	64330	185135	249465
Вся міграція	68619	197662	266281	51028	108545	159572	119647	306207	425853
% з укр. губ-й	67,4%	61,5%	63,0%	35,4%	58,5%	51,1%	53,8%	60,5%	58,6%

дзухе, Таухе, Авакумовка тощо – 79,1%. Загалом, в Південно-Уссурійському краю українці в цей період складали 87% селян-старожилів та 72% селян-новоселів.

Лісові райони на північ від Приханкайської низовини, долини р. Уссурі та її правих допливів (в першу чергу – р. Іман з доплливами) починають інтенсивно заселюватися лише з початком XX ст. і тут також переважали українці (74,2%). Однак у населенні Північно-Уссурійського краю (пізніший Хабаровський повіт) українці становили лише 29,6%. Перші українські поселення тут виникають наприкінці XIX ст. – села Володимирівка (1891), Катеринославське (1895), Березівка (1896), Отрадне (1900). Українці переважали тут на південь від Хабаровська, вздовж р. Уссурі та її правих допливів між залізницею та гірськими хребтами Сіхоте-Аліню. Околиці Хабаровська мали мішаний в етнічному відношенні склад населення – українсько-російсько-білоруський.

На терені Амурської области українці розселились досить компактно, концентруючись переважно в хлібородних місцевостях Зейсько-Буреїнської рівнини. В 7 волостях Амурської области – Більській, Завитинській, Іванівській, Вознесенській, Краснояровській, Піщано-Озерській та Томській їх нараховувалося більш ніж по 500 родин.

Помітний укр. етнічний компонент був присутній також в амурському та уссурійському козацтві. Це були як кубанські та донські козаки українського походження, що були переселені до Далекого Сходу, так і переселенці з Лівобережної України козачого стану, що приписувалися до місцевого козацтва на Зеленому Клині. Крім того, українці складали значну частину залізничників, які мешкали на станціях вздовж залізниць.

Згідно перепису 1917 р. на Зеленому Клині мешкало 421 тис. українців, які складали майже 40% (39,9%) населення краю. В Приморській області мешкало 270,7 тис. українців (48,2% населення), в Амурській області – 147,4 тис. українців (43,2%). В північній частині Далекого Сходу – тайгових районах нижнього Амуру, на Сахаліні та Камчатці українці в цей час були представлені у дуже незначному числі. Так, в Сахалінській області, яка включала Північний Сахалін та пониззя Амуру, мешкало 2,7 тис. українців (4,6%), переважно колишні каторжники та їх нащадки, які не складали компактного населення, а були розпорошені більшими чи меншими групами по рибальських промислах.

Разом з тим, розглядаючи дані перепису 1917 р., необхідно враховувати, що на момент її проведення практично половина дорослого чоловічого населення була відсутня вдома через мобілізацію до війська (в Амурській обл. – 52%, на терені сучасного Хабаровського краю – 47%, Приморського – 49%). В наступний період (1917–1918 рр.) значна частина мобілізованих повернулась до місць свого проживання, що й було зафіксовано переписом 1923 р., який показує значне збільшення чисельності сільського населення. Майже половину цього приросту (64,4 тис.) складали демобілізовані військовослужбовці

першої світової війни. Відповідно, мала збільшитися й кількість укр. населення, що мешкало головним чином в сільській місцевості.

Однак перепис 1923 р. показав зменшення чисельності українського населення на Зеленому Клині до 346.059 (33,7%). За його даними на терені Приморської губернії мешкало 221.652 українців (34,9%), Амурської – 124.407 (бл. 32%). Переважна більшість українського населення (96,8%) була сконцентрована в сільській місцевості. У містах мешкало лише 11.230 (3,2%) українців. Відповідно, поміж сільського населення відсоток українців був вищий (47,7%), ніж в цілому по регіону, між іншим в Приморській губернії – 50,6% (214 679 осіб), в Амурській – 43,4% (122.021).

Українське населення Далекого Сходу за переписом 1923 р. (у тис. осіб)

	Взагалі українців	%	З них у місті	%	З них у селі	%
ПРИМОРСЬКА ГУБ.	**222864**	**35,1%**	**8185**	**3,9%**	**214679**	**50,6%**
Владивостоцький повіт	34449	15,4%	3229	2,8%	31220	28,8%
Посьєтський район					584	2,0%
Сучанський район	24332	38,4%	1245	22,2%	23087	40,0%
Ольгинський район	7549	34,8%	-	-	7549	36,0%
м. Владивосток			3271	3,1%		
Микольск-Уссур. повіт	84081	44,3%	951	2,4%	83130	55,4%
Спаський повіт	85752	71,6%	773	5,2%	84979	81,0%
Спаський район	57058	74,0%	440	4,9%	56618	83,0%
Іманський район	28694	67,3%	333	5,6%	28361	77,3%
Хабаровський повіт	15171	19,2%	1904	5,5%	14733	29,6%
Миколаївський повіт	664	4,0%	41	0,7%	617	5,6%
АМУРСЬКА ГУБ.	**124401**	**32,1%**	**3513**	**3,6%**	**122021**	**43,2%**
Благовіщенський повіт	78997		66	1,3%		
Свободненський повіт	14830		172	1,0%		
Зейський повіт			10	0,1%		
Завитинський повіт	30574		487	4,6%		
м. Благовіщенськ			2778	4,8%		
ЗЕЛЕНИЙ КЛИН	**347265**	**33,7%**	**11230**	**3,2%**	**336700**	**47,7%**

Перепис 1926 р. виявив подальше зменшення (за відсутности суттєвих міграційних зрушень), як абсолютної чисельности українського населення Зеленого Клину, так і їх питомої ваги – до 303.259 (24,4%). Як і раніш, переважна маса українців мешкала в сільській місцевості – 272.456 (89,8%), разом з тим, чисельність міського українського населення виросла за цей період практично втричі – до 30.803 (10,2%). Головна маса українського населення була сконцентрована у Владивостоцькій (148,8 тис. або 26% населення), Амурській (100,5 тис., 25,4%) та Хабаровській округах (49,4 тис., 26,2%) *Далекосхідного краю*. У цих округах українці мешкали значними компактними масами, складаючи в окремих районах до 90% населення. Так, за офіційними даними, в Ханкайському районі Владивостоцької округи нараховувалося 33 чисто українських села (з 68), в Спаському – 40 (з 82), Шмаківському – 48 (з 88), Чернігівському – 29 (з 60), Калінінському – 130 (з 214), Яковлівському – 34 (з 78), Михайлівському – 36 (з 87), Шкотовському – 57 (з 381), Іванівському – 37 (з 150), Суйфунському – 28 (з 299), Ольгинському – більш як 80 (з 281). В Амурській окрузі офіційно існувало 246 чисто українських сіл (з 1122): в Олександрівському районі – 78 сіл (з 125), Завитинському – 47 (з 115), Іванівському – 24 (з 93), Тамбовському – 27 (з 106), Хінгано-Архаринському – 11 (з 148), Свободненському – 17 (з 129), Мазановському – 30 (з 78). В Ленінскому районі (центр – ст. Вяземська) Хабаровської округи нараховувалося 35 українських сіл (з 112). В Зейській окрузі українці складали лише 6% населення (3036 осіб), тут існувало тільки 12 сіл с українським населенням (з 559). В інших північних округах українців було ще менше. Так, в Миколаївській окрузі (нижній Амур) мешкало 1750 українців (4,6%), Сахалінській – 1145 (9,6%), Камчатській – 339 (0,9%).

Таким чином, на терені колишньої Приморської области за переписом 1926 р. мешкало 198.198 українців, які складали вже лише 27,5% населення, Амурської – 103.536 (23,8%), Сахалінської (нижній Амур та північний Сахалін) – 2895 (7,0%). Зазначене переписами 1923 та 1926 рр. суттєве скорочення чисельности та питомої ваги українців в населенні Далекого Сходу не може бути пояснено ні міграційними (суттєві міграційні зрушення, особливо в сільській місцевості, де мешкала головна маса українського населення, в цей період були відсутні), ні природніми асиміляційними процесами (вони не можуть мати настільки стрімкий характер). Єдиним поясненням цього явища можуть бути маніпуляції влади під час проведення переписів. Так, відомо, що під час перепису 1923 р., згідно офіційної установки влади, українцями записували лише осіб, що були народжені в Україні, а їх нащадків, що народилися на Зеленому Клині, вважали росіянами. Разом з цим, в умовах недостатньої сформованости етнічної свідомости українського селянства, переписчиками не акцентувалося на необхідності чіткого визначення національности селянами, яким казали, що можна записуватися і росіянами, і українцями, оскільки це одне й те саме. До того ж на даних перепису безсумнівно відбилися репресії, яких зазнав український національний рух на Далекому Сході після встановлення тут 1922 р. радянської влади, що приводило до свідомого приховування українцями своєї справжньої етнічної приналежності.

Динаміка українського населення Зеленого Клину
за даними переписів 1897–1926 рр.

Регіон	1897 (тис.)	%	1917 (тис.)	%	1923 (тис.)	%	1926 (тис.)	%
Приморська область	33,3	19,3	270,7	48,2	221,7	34,9	198,2	27,5
Амурська область	21,1	17,5	147,4	43,2	124,4	32,0	103,5	23,8
Сахалінська область	2,4	8,4	2,7	4,6			2,9	7,0
Камчатська область							0,3	0,9
Разом	56,8	18,3	421,0	39,9	346,1		303,3	24,4

Етнічний розвиток. Характеризуючи направленість етнічних процесів, що протікали поміж українського населення Зеленого Клину в першій чверті XX ст., можна зазначити дві протилежні тенденції. Одна з них – стійке збереження традицій та своєї етнічної самобутности, інша – поступова русифікація.

Процеси етнічної асиміляції протікали найбільш інтенсивно серед тієї частини українського населення, яка раніше прибула до Зеленого Клину – т. зв. старожилів. Об'єктивно процесу асиміляції українців на Зеленому Клині сприяла близькість походження, мови та культури росіян та українців, а також соціяльно-економічні чинники, що нівелювали етнічні відмінності. Разом з тим, важливу ролю відігравала й русифікаторська політика царату. Царський уряд не визнавав українців за окремий народ, тому в офіційній статистиці до 1917 р. українці включалися в графу «росіяни». Саме цим обумовлена недостовірність даних офіційної статистики щодо чисельности українців на Далекому Сході як в дореволюційний період, так і в перші радянські роки. Таким чином, відірваність від етнічної батьківщини, регіональна та етнічна розмаїтість, спільність соціяльно-економічного розвитку, тісні господарські та шлюбні стосунки сільського населення Зеленого Клину за повної відсутности будь-яких умов для збереження та розвитку етнічної самобутности українців (відсутність національних шкіл, літератури та періодики рідною мовою) сприяли їх етнічній асиміляції.

Разом з тим, в літературі зазначається незначний ступінь денаціоналізації, якої зазнало українське населення в умовах колонізаційного освоєння нових земель на сході Російської імперії (Туркестан, Сибір, Далекий Схід) та наявність усіх даних для його збереження та подальшого національного розвитку. Одною з головних підстав для цього була компактність розселення українських переселенців на нових теренах.

Компактність розселення була характерною ознакою колонізації українцями Зеленого Клину. Хоча, як зазначають дослідники, розселення переселенців відбувалося без урахування їх етнічного походження та територіяльної приналежности у минулому. Українці селилися переважно групами, часто навіть на шкоду власним економічним інтересам. Нерідко вони відмовлялися від кращої дільниці, де жили чужонаціональні поселенці та їхали на гірші землі, але «до своїх людей». Саме в наслідку цього в сільській місцевості утворювалися практично суцільні масиви компактних українських поселень,

що найбільшою мірою було властиве для Приморщини. Відповідно в цих умовах, через значну гомогенність українських сіл Приморщини й, частково, Амурщини, а також – станові та етноконфесійні бар'єри (значну частину сільського російського населення складали козаки та старовіри, а в Амурщині ще й сектанти), міжетнічні шлюби українців з росіянами були утруднені.

Збереженню культурної самобутности українських переселенців на Далекому Сході сприяло також те, що, представляючи переважно сільське населення, вони були найбільш консервативним елементом у етнічному відношенні. Українці заселювали головним чином сільські райони, що були в силу найбільшої консервативності селянського побуту, найбільш сприятливими для збереження традиційної культури. Таким чином, компактність поселення, до того ж переважно у сільській місцевості, об'єктивно сприяла збереженню української традиційної культури на Зеленому Клині.

Традиціоналізм українців, намагання законсервувати, зберегти етнічні традиції пояснюються між іншим і закономірностями процесу адаптації мігрантів до нового середовища. Кожна з культур, що опиняється в нових умовах, первісно намагається відтворити навколишнє середовище, яке відповідає традиційному етнічному стереотипу. Повною мірою це стосується й українців, які на межі XIX–XX ст. ст. переселювалися до Зеленого Клину. Перш за все, це виявилося у виборі ними місць поселення, які максимально нагадували природно-географічні умови регіонів традиційного проживання. Це, власне й примусило їх зайняти Південно-Уссурійський край та тулитися до державного кордону з Китаєм, де більша частина місцевости була вільна від лісу. В Амурщині аналогічним районом компактного розселення українців стала Зейсько-Буреїнська рівнина.

В цих регіонах, як і на інших колонізованих землях в Сибіру та Туркестані, вони намагалися відтворити середовище, що максимально нагадувало залишену батьківщину. Вже наприкінці XIX ст. степовий простір Південно-Уссурійського краю цілком нагадував собою за характером місцевости, типом побудов та переважаючому населенню Україну. Подібна ситуація була властива значною мірою і для частини Амурської области. Схильність українців до традицій виявилася навіть у топоніміці, яка значною мірою повторює топоніміку місць виходу переселенців. Так, в цей період зафіксоване існування на Зеленому Клині сіл із назвами Чернігівка (3 села), Переяславка (2), Ромни (2), Тавричанка (2), Костянтиноградівка (2), Краснопілля (2), Київ, Новокиївськ, Новокиївка й Хрещатик, Полтавка, Новополтавка, Верхньополтавка й Нижньополтавка, Харкове та дві Харківки, Василькове, Васильківка та Нововасильківка, Україна та дві Українки, Біла Церква та Білоцерківка, Богуславка, Зенькове та Зеньківка, Катеринославка та Катеринославське, Ніжине та Новоніжине, Кам'янець-Подільське та Подолівка, Бориспіль, Брацлавка, Житомирка, Золотоношка, Звенигородка, Каховка, Кролевець, Лохвиці, Прилуки, Тараща, Хороль, Черкасове, Чугуївка, Новоумань, Новоямпіль, Перетино (Пирятино?), Гайворон, Новоостропіль, Попільня, Хмельницьке, а також Рокитне, Ружино, Чернетчино, Крим, Новоросія, Хохлацьке тощо.

Подібні українські поселенські землі, які за своїм ландшафтом та зовнішнім виглядом поселень максимально нагадували покинуту батьківщину, отримали в українській етнічній свідомості статус «Нових Украӥн». Відповідно по відношенню до українських поселенчих земель на Зеленому Клині використовувалися також назви «Нова Україна», «Далекосхідня Україна», «Зелена Україна». В літературі використання назви «Далекосхідня Україна» зафіксоване вже 1905 р. в однойменній праці *В. С. Ілліч-Світича* стосовно до частини Південно-Уссурійського краю з центром у м. *Микольську-Уссурійському*.

Безсумнівно, що на вибір місць поселення вплинуло й намагання українських переселенців зберегти в нових умовах й звичний спосіб життя, між іншим і традиційні види господарської діяльности. Українці тяжили до землеробства й відповідно позбігали селитися в промислових районах. Таким чином, центральне місце в господарстві українців на Зеленому Клині посідало землеробство, городництво та садівництво. Саме тому вони найбільш щільно розселилися в Південно-Уссурійському краю, де було багато вільних від лісу та придатних до обробки земель.

Українські селяни принесли з собою до Зеленого Клину й традиційні способи ведення господарства та свій господарський уклад. Збереження традицій господарської діяльности виявлялося, наприклад, і у складі вирощуваних культур, використанні робочої худоби. Так, якщо російські селяни традиційно сіяли жито, то українці завжди – пшеницю, навіть у тих випадках, коли вони оселювалися в несприятливих для того умовах. Іншим важливим етнічним маркером сільського господарства в Приморщині

було більше поширення волів як робочої сили, особливо на першому етапі переселення. Для Південно-Уссурійського краю характерне, що волів було тут більше в тих районах, де був вищий відсоток українських переселенців. Крім рогатої худоби, українці традиційно тримали свиней та були головними постачальниками сала на міські базари.

Етнографічні особливості українського населення виявлялися не лише у виборі роду зайнять чи специфіці господарської діяльности, але й у різних елементах матеріяльної та духової культури – типі будівель, одягу, розмовної мови, життєвому укладі тощо. В господарському укладі та побуті перші переселенці з України зберегли багато характерних ознак української сільської культури – мазані хати, садки, квітники та городи коло хат, планування вулиць, внутрішнє облаштування житла, садибу, господарське та хатнє майно, інвентар, одяг.

В матеріяльній культурі найбільш наочно українські риси виявлялися в особливостях житла українських переселенців. Не дивлячись на те, що Зелений Клин був багатий лісом, українці на початку переважно будували традиційні для степового та лісостепового регіонів хати-мазанки з глини з земляною долівкою та дахом, критим соломою, або хати з тонкого лісу. Однак згодом, під впливом місцевих кліматичних особливостей та господарських вимог, декотрі риси традиційного побуту поступово починають змінюватися, пристосовуючись до нових умов. Вже *Ф. Ф. Буссе* наприкінці XIX ст. зазначав, що з часом степовики-українці почали будувати замісць мазанок дерев'яні хати з доброго лісу, але ззовні за українською традицією обмазані глиною та побілені крейдою, що було найбільш виправдане в місцевих кліматичних умовах (така традиція зберігалася до 70-х рр. XX ст.). Така хата була покрита свіжою соломою, яка поступово витіснювалася оцинкованим залізом. Саме така хата стає найбільш поширеним типом житла українських переселенців на Зеленому Клині. Поступово побіч з мазанкою зникає й мазана долівка, змінюється відповідно й характер надвірних будівель. Зазнає трансформації й традиційний одяг, який поступово замінюється на міський, або точніше – на сибірський сільський з фабричних матеріялів.

Важливим етностабілізуючим чинником була також традиційна духовна культура. Досить чітке уявлення про фольклорно-етнографічний комплекс зберігалося у свідомості не лише першого покоління переселенців, але, щонайменше, на протязі життя ще однієї генерації. Відповідно, завдяки особливій відданості українців традиціям, у них міцно зберігалися народні звичаї, пісні, казки та інші зразки усної творчости.

Характеризуючи духовний розвиток українських переселенців на Зеленому Клині на початку XX ст., побіч із прихильністю до традицій, сучасники зазначали їх особливу релігійність та, разом з тим, низькій рівень писемности, що в цей час ледве досягав 7–12%. Згідно офіційних даних перепису 1897 р. рівень писемности українців у Приморщині складав 26,9% у чоловіків, та 2,7% у жінок, тоді як у росіян – 47,1% у чоловіків та 19,1% – у жінок. До того ж низькому рівню писемности українського населення значною мірою сприяла відсутність шкіл з українською мовою навчання. Тому за підсумками перепису 1926 р. писемними були лише 42,6% українського населення Зеленого Клину й то переважно – російською мовою.

Мова. Поруч із високим рівнем збереження традиційної української матеріяльної та духовної культури, для сільської місцевости Приморщини та Амурщини в першій половині XX ст. було властиве й широке побутування української мови. За даними перепису 1926 р. українську мову визнали рідною 51,7% українців Зеленого Клину (162.998 осіб). Українські говірки тут представляли собою значну різноманітність, як за своїм характером, так і за станом. Що стосується рівня їх збереження, то найменшою мірою вони збереглися в районах, де українське населення було досить малочисельним та мешкало тривалий час в російськомовному оточенні (*Забайкальщина*, нижній Амур, Сахалін). Тут уже до 20-х рр. XX ст. українці зазнали значної мовної асиміляції. Так, за даними перепису 1926 р. українську мову визнали рідною лише 24,4% українського населення Читинської, 13,9% – Сретенської, 25,1% – Миколаївської, 3,4% – Сахалінської округ. Українці тут говорили скоріш російською, ніж українською мовою. Граматичний лад їх мови та лексика значною мірою були наближені до говірок місцевого російського населення, але і в цій мові стійко зберігався ряд українських відмінностей у фонетиці, морфології та лексиці. Наближався до описаних стан українських говірок і в цілому ряді районів Амурщини.

Найкращий стан української мови спостерігався в районах найбільш пізнього (Зейська округа – 47,1%, Хабаровська – 63,2%, Камчатська – 65,2%) та компактного поселення українців (Амурська – 56,4%, Владивостоцька – 46,1%). Так, в Амурській окрузі найкраще збереглися українські говірки в центральних районах з найбільш компактним українським населенням – Олександрівському (72,3%), Завитинському (60,9%), Іванівському районах. Разом з тим, вплив російської мови у фонетиці, морфології та лексиці і тут був досить значним. Часто спілкуючись з росіянами, українці використовували російську мову, поміж собою ж – українську. В Приморщині ж, де українське населення було більш чисельним й мешкало найбільш щільно, зазначалося найкраще збереження українських говірок. Тут і в 20-ті рр. XX ст. властиве було масове побутування української мови. Так, в Калінінському районі в 1926 р. визнали українську мову рідною 79,5% українців, в Спаському – 62,2%, Ханкайському – 55%, Чернігівському – 51,4%, Іванівському – 50,9%. Слід зазначити, що у Приморщині досить чітко простежувалися й межі поширення південних та північних говірок української мови.

Але поруч із тим українська мова на Зеленому Клині традиційно залишалася мовою родинного спілкування та внутрішнього селянського життя та побуту, що було обумовлене, перш за все, русифікаторською політикою, яка проводилася владою, між іншим, відсутністю шкіл з навчанням українською мовою. Відповідно мовою ринку, офіційних зносин, заробітку та різноманітних контактів із зовнішнім світом була російська мова. В цих умовах більш-менш чисто говорили українською мовою представники старшої генерації, які виїхали з України дорослими, але й вони вживали багато слів з власне російської мови та її сибірської говірки, особливо коли мова йшла про речі, що стосувалися місцевого господарського та побутового укладу. Що ж стосується людей середнього віку та молоді, то їх мова характеризувалася як «ламана – якщо російська, то з більшою домішкою українських слів, з українськими висловами та конструкцією речень, а якщо українська, то з домішкою російських слів та висловів». Найбільш сильним був вплив російської мови на мову молодшої генерації, яка народилася вже на Зеленому Клині. Саме молодь, перш за все, завдяки російській школі, а також контактам із зовнішнім світом за межами села, сприяла поширенню російської мови в українських селах. Таким чином, навчання в школах російською мовою було важливим чинником русифікації українців. Так, за переписом 1926 р. вміли читати й писати рідною мовою лише 2,1% українського населення Зеленого Клину (6691 особа). Однак, не дивлячись на це, навіть у 1920-ті роки в Приморщині випадки, коли молодь в українських родинах зовсім не говорила українською мовою, були ще скоріш виключенням.

Етнічна самосвідомість. Що стосується рівня етнічної самосвідомости українського населення Російської імперії на межі XIX–XX ст.ст., то треба зазначити, що на повсякденному рівні, особливо в районах контактного проживання, він відзначався досить чітким розрізненням українців та росіян. Більш того, зазначалося взаємне тяжіння до обмеження побутових контактів між українцями та росіянами, що простежується й на Зеленому Клині. Навіть на мішаних в етнічному відношенні теренах українці мешкали в окремих поселеннях, або, в крайньому випадку, в окремих частинах поселень, які виразно відрізнялися своїм виглядом та побутом.

Рівень розвитку національної самосвідомості українських переселенців об'єктивно виявлявся, перш за все, у самоназвах, які вони використовували. В зазначений період, коли процеси утворення єдиної української нації ще не були завершені, поміж українців побутували різні самоназви, що відбивали відповідну ієрархію рівнів національної самосвідомости – українці, малороси, хохли, росіяни. Крім вище зазначених, поміж українських селян побутував етнонім «руські», що походив ще з часів єдиної культурно-політичної спільноти періоду Київської Руси. Даний етнонім вони традиційно використовували і на Зеленому Клині, що було формальною підставою для віднесення їх до етнічних росіян («русских»). Однак треба мати на увазі, що на Далекому Сході, в умовах міжцивілізаційного контакту, цей етнонім («русские») може розглядатися скоріш як політонім, що зазначав приналежність до підданства російської держави та відповідної культури. В цьому розумінні під «руськими» часто малися на увазі усі піддані Росії східно-слов'янського походження та православного віровизнання.

Для характеристики етнічної самосвідомости українських переселенців досить показовим є їх ставлення до етнічної батьківщини – України. Як масове явище зазначається широке побутування в українців на Зеленому Клині й особливо у представників старшого покоління, живих спогадів про той край, з якого вони вийшли та значного тяжіння до нього. Однак це виявлялося не стільки в національних,

скільки в «земляцько-провінційних формах», що реально відбивало рівень розвитку національної свідомости українського селянства. Ця пам'ять про Україну мала, головним чином, ідилічний характер, ставлення українських переселенців до етнічної батьківщини характеризувалося яскраво вираженою ностальгією за нею, яка була властива не тільки переселенцям останнього етапу, які недавно прибули в край та погано влаштувалися тут, але й досить заможним старожилам, що вже мешкали тут тривалий час. Як одні, так і інші, в своїй масі не вважали себе тут постійними мешканцями, а розраховували розбагатіти та повернутися на батьківщину. В зв'язку з цим на Зеленому Клині було поширене підсвідоме стихійне тяжіння українських селян до всього українського, що виявлялося в підвищеному інтересі до українського друкованого слова, що зрідка потрапляло на село, не частих українських вистав тощо.

Разом з тим, скоріш за все рівень розвитку національної самосвідомости відрізнявся у старожилів та новоселів. Старожили характеризувалися більш тривалим часом проживання у краю, послабленням контактів з етнічною батьківщиною, появою нового покоління, що вже народилося на Зеленому Клині. Крім того, національна самосвідомість українського селянства на мент виселення цих груп переселенців з України відрізнялася більш низьким рівнем. Пізніш, завдяки культурно-просвітницькій діяльності української інтелігенції, появі українського театру, книжки, а після 1905 р. й преси, зазначається зріст національної самосвідомости українських селян, в тому числі й тих, що переселялися до Зеленого Клину.

Таким чином, українське селянство на Зеленому Клині на початку XX ст. стійко зберігало традиційну етнічну культуру та мову. Тому саме українське село тривалий час залишалося тут хранителем етнічної самобутности. Представники українських міських прошарків первісно прибували сюди в досить незначному числі, головним чином як службовці державних або приватних установ. Більш широкою мірою вони почали прибувати сюди наприкінці XIX ст. з початком будівництва Транссибірської, а згодом Китайсько-Східньої залізниць. Однак, наскільки селянство було стихійно українським, настільки українське міське населення зазнавало швидкої русифікації. Тому, за свідченням сучасника, до 1905 р. на Зеленому Клині практично неможливо було почути українську мову від мешканців міст.

Подібна ситуація була більшою мірою властива для великих міст, що були важливими адміністраційними та промисловими осередками. Менші міста більшою мірою зберігали українські риси. На Зеленому Клині до першої групи відносилися перш за все *Владивосток, Хабаровськ, Благовіщенськ*, які майже не мали відбитку навколишньої української селянської стихії. Як великі адміністраційні центри вони виступали трансляторами офіційної російської культури. Більш молоді міські поселення Приморщини, які виникали на основі колишніх українських сіл (Микольськ-Уссурійський, *Спаськ, Іман*) мали більш чисельне українське населення та типовий українській зовнішній вигляд.

Хоча дані про етнічний склад міського населення Зеленого Клину ми маємо починаючи лише з перепису 1923 р., на їх підставі можна отримати приблизне уявлення про етнічну ситуацію в містах краю і в попередній час. Так, на 1923 р. в міських поселеннях Далекого Сходу мешкало лише 11.230 українців, що становило 2,7% міського населення, між іншим в Приморській губ. – 4977, Амурській – 2266, Забайкальській – 3987. У Владивостоці мешкало 2008 українців, Благовіщенську – 1802, Читі – 1790, Хабаровську – 1013. Однак слід мати на увазі, що питома вага міського населення на Зеленому Клині була набагато більшою, ніж в европейській Росії, складаючи 33,5% (1914 р.), а в Приморській області його частка була ще більшою – 39,26%. Саме цим частково можна пояснити відносно невеликий відсоток українців у складі населення Приморщини (48,2% на 1917 р.) та цілого Зеленого Клину (39,9%) порівняно з набагато більшим відсотком українців у складі селян-переселенців. За кошт того, що у складі досить чисельного міського населення переважали росіяни, частка українців у цілому населенні краю зменшувалася, не дивлячись на те, що в сільському населенні вони домінували.

Разом з тим, більш висока питома вага міського населення Зеленого Клину досягалася не за кошт традиційно міських прошарків, а за рахунок селянства. Селяни за походженням в 1913 р. складали 57% населення Владивостоку, 53% – Микольська-Уссурійського, 32% – Хабаровська. На підставі цих даних можна вважати, що осіб українського походження в містах було більше, ніж зафіксовано переписами, однак, через більшу інтенсивність асиміляційних процесів, що протікали тут, вони більшою мірою зазнавали русифікації.

В наслідку селянського походження значної частини міського населення, урбанізація регіону поєднувалася з переміщенням до міста сільської ментальности та форм традиційної культури. Відповідно, саме представники нових міських прошарків (дрібні службовці, вчителі, військові), що мали селянське походження та були носіями національного менталітету та традиційної культури й стали соціяльною основою для виникнення на Зеленому Клині на початку XX ст. перших українських національних організацій.

Громадське життя на початку XX ст. Одним з перших проявів українського культурного життя на Зеленому Клині стало заснування у Владивостоці у грудні 1893 р. першого українського хору. Більш широке українське національне громадсько-культурне життя зароджується тут на початку XX ст., коли після гастролей перших українських театральних труп (*К. Мирославського, І. Арнольдова*) на Зеленому Клині виникають українські аматорські гуртки. Першою українською національною організацією на Зеленому Клині стала *Владивостоцька студентська Українська Громада* (голова – *К. Андрущенко*, секретар – *Б. Воблий*), яка була створена при місцевому Східному інституті восени 1907 р. Правда вона проіснувала недовго і вже 1909 р. була заборонена за наказом міністра народної освіти. Після її заборони у Владивостоці утворився *Український гурток* (керівники – *І. Мостипан, І. Антонюк*, *Ю.Глушко-Мова*), який напівлегально діяв аж до 1917 р. В 1916 р. було зроблено спробу легалізувати українське громадське життя у Владивостоці шляхом створення *Владивостоцького українського громадського благодійного зібрання*, однак влада не дозволила його реєстрації. У 1910 р. в м. Микольську-Уссурійському було створено т-во «*Просвіта*» (засновники – *Й. Переверзєв-Розсуда, С. Ніжинецький, П. Хоменко* тощо), якому також було відмовлено в офіційній реєстрації. Ще 1907 р. у Микольську-Уссурійському робилися заходи щодо видання газети «*Молода Україна*». В 1911 р. у м. Олександрівську на Сахаліні діяв український аматорський театральний гурток, який був створений Б. Воблим. Напередодні першої світової війни в Микольську-Уссурійському *В. Ткаличем* та Ю. Глушко-Мовою був організований книжковий кіоск, через який поширювалася українська періодика та література. Такий же кіоск діяв і у Владивостоці. Єдиною легальною організацією, що діяла в цей період на терені Зеленого Клину, був *Український клуб*, створений 1911 р. в Благовіщенську (організатори й керівники – *Л. Глібоцький*, М. Мацюк, *О. Грищенко*, Л. Шаля, д-р *Підгаєцький*). Формуванню української національної самосвідомости в цей період значною мірою сприяла діяльність українських театральних труп *К. Кармелюка-Каменського*, Й. Переверзєва-Розсуди, М. Каганця, які активно гастролювали на Зеленому Клині.

В 1917–1922 рр. під впливом загальнореволюційних подій та процесів національного відродження в Україні, на Зеленому Клині постає справжній український національний рух. Після Березневої революції 1917 р. тут масово створюються українські національні організації – в першу чергу *Українські Громади*, які виникають майже по всіх містах Зеленого Клину – Владивостоці, Микольську-Уссурійському, Імані, Хабаровську, Миколаївську-на-Амурі, Благовіщенську, *Свободному, Читі*, Верхнєудинську, *Петропавловську-Камчатському*, багатьох станціях та селах краю. Громади виникали як національні організації, які покликані були об’єднати найширші кола українського населення, незалежно від соціяльного стану, фаху, політичних переконань з метою представництва та захисту національних інтересів. Головною метою громад, ідейним сенсом їх існування проголошувались «національне об’єднання та надпартійність». Спочатку вони були універсальними за своїми завданнями, займаючись як культурно-просвітньою діяльністю, так і політичними питаннями, а також українізацією військових підрозділів російської армії. При них створювалися українські бібліотеки, читальні, діяли театральні гуртки та хори. Зусиллями громад організовувалися перші на Зеленому Клині українські школи (див. *Шкільництво українське на Далекому Сході*), кооперативи та національні військові формування, велася видавнича діяльність. Громади брали участь у виборах до органів місцевого самоврядування. Згодом робилися заходи щодо обмеження їх діяльности виключно питаннями громадського характеру, з тим, щоби політичні та професійні питання передати іншим організаціям, однак у більшості випадків це виявилося неможливим через брак відповідних сил.

Тим не менше, виникають у цей час на Зеленому Клині й інші, вужчі за своїм складом та завданнями, національні організації – професійні (*Далекосхідня українська учительська спілка* (голова – *О. Ступак*), *Українська Далекосхідня театрально-артистична спілка, Далекосхідня українська поштово-телеграфна спілка* (голова – *І. Булах*), *Далекосхідня українська залізнична спілка* (голова – *Г. Кравченко*)

та політичні (влітку 1917 р. у Владивостоці було створено місцеві організації *Української соціял-демократичної робітничої партії* та *Української партії соціялістів-революціонерів*, які об'єднували відповідно 200 та 150 членів).

Активну культурно-просвітню діяльність на Зеленому Клині провадили т-ва «*Просвіта*», які були створені у Благовіщенську (1917), Владивостоці (початок 1918), Микольську-Уссурійському (1920), Хабаровську (кінець 1920), Свободному (1920). Владивостоцька «Просвіта» мала свої філії на о. Руському, на станціях Кіпарисово та Гродеково, в селах Спаське, Хороль, Осинівка та Володимиро-Олександрівському.

Виникають у цей період і організації української молоді. Так, навесні 1917 р. у Владивостоці виник гурток українців-серднььошкільників «*Українікум*». За його прикладом подібний гурток виник також у Микольську-Уссурійському. На його основі в грудні 1920 р. утворився гурток української молоді «*Поступ*», який згодом, 1921 р., був перетворений на *Спілку української молоді*, що видавала свій орган «*Юнак*». Є дані про існування в цей час Спілок української молоді також в Читі та Свободному. У Владивостоці в 1921 р. велася робота щодо організації Українського студентського товариства, яке мало об'єднати українські студентські організації, що існували при місцевих вищих навчальних закладах.

Побіч «Просвіт» та Спілок української молоді культурно-просвітню діяльність в цей час на Зеленому Клині провадили також *Українські клуби*. Так, у серпні 1917 р. було відкрито Український клуб «Затишок» у Хабаровську, який розглядався місцевою Громадою як джерело здобування коштів для фінансування своєї діяльности шляхом влаштування в ньому вистав та концертів. У Микольську-Уссурійському восени 1917 р. завдяки матеріяльній допомозі С. Ніжинецького утворився своєрідний український клуб під назвою «Українська хата», в якому влаштовувалися лекції, вистави, концерти тощо. Об'єднанням клубного типу було і владивостоцьке товариство «*Українська Хата*», яке було створено в січні 1918 р. (голова – *Дм. Боровик*). Є також свідчення про існування в 1919 р. Українського клубу в Благовіщенську. Згодом, в період занепаду української громадської діяльности в 1921–1922 рр. українське громадське життя значною мірою концентрується навколо Українських клубів, які орієнтуються переважно на розважальні форми роботи, організацію дозвілля.

Другий рівень організаційної структури українського національного руху на Зеленому Клині в період 1918–1922 рр. складали *Українські Окружні Ради*. Вони представляли з себе територіяльні органи національного самоврядування, що об'єднували й координували діяльність українських організацій на терені певних округ, що охоплювали звичайно територію повіту (*Владивостоцька*, *Микольськ-Уссурійська*, *Іманська*, *Хабаровська Українські Окружні Ради*) або області (*Забайкальська*, *Сахалінська*, *Камчатська Окружні Ради*). На терені Амурської области діяли дві Окружні Ради – *Благовіщенська* та *Свободненська*. Крім того, в Амурській області первісно (в 1917 р.) діяла *Амурська Обласна Українська Рада*, яка була обрана на *Амурському українському обласному з'їзді*, що відбувся на Трійцю 1917 р. за участи майже 200 делегатів. Амурська Українська Обласна Рада висунула в 1917 р. свій список на виборах до Всеросійських Установчих Зборів (*О. Володько, Л. Король, Г. Рудиков, Я. Ситницький*).

Одним із важливих напрямків діяльности Окружних Рад була реєстрація українського населення та видача відповідних посвідчень, що провадилося згідно рішень *III Українського Далекосхідного з'їзду*. Це право було підтверджено мирним договором між УНР та РРФСР (1918 р.), згідно з яким Українські Окружні Ради на терені Росії отримали право виконувати функції консульських установ Української Держави.

Вищим українським представничим та законодавчим органом на Зеленому Клині в 1918–1922 рр. стала *Українська Далекосхідня Крайова Рада*, що увінчувала структуру національно-представничих органів українського населення, яка виникла тут методом доконаного факту та включала також місцеві Громади та Окружні Ради.

Статус та основні принципи діяльности Української Далекосхідньої Крайової Ради були закріплені в *Конституції національно-культурної автономії українства Далекого Сходу*, що була ухвалена на її другій сесії у Владивостоці 30 травня 1919 р. Взагалі відбулося три сесії Крайової Ради (I-ша – листопад 1918 р., II – травень 1919 р., III – листопад 1920 р., усі у Владивостоці). Згідно Конституції, Крайова Рада представляла собою «вищий автономний орган українців Далекого Сходу» та «вищий виборний орган самоврядування українського населення з усіх питань національно-громадського життя, а саме – законодавчого, керівничого та роз'яснюючого характеру».

Крайова Рада мала керувати діяльністю Окружних Рад, а також крайових українських організацій, турбуючись «поширенням національної та політичної свідомости, піднесенням освітнього та культурного рівня та матеріяльного добробуту серед трудящого населення та про захист інтересів українського населення на Далекому Сході перед крайовою та місцевою владою». В своїй діяльності Крайова Рада повинна була керуватися постановами *Українських Далекосхідних з'їздів*, погоджуючи їх з «державними актами уряду та постановами законодавчих органів Сибіру та України».

Виконавчими органами, що безпосередньо керували українською громадсько-політичною та культурно-просвітньою діяльністю на Зеленому Клині були Тимчасовий *Далекосхідній Український Крайовий Комітет* та *Український Далекосхідній Секретаріят*. Тимчасовий Далекосхідній Український Крайовий Комітет було обрано на *І Українському Далекосхідньому з'їзді* в червні 1917 р. (голова – О. Ступак, члени – *П. Василенко, М. Прокопець, І. Ігнатенко* та *О. Попович*) як «вищий тимчасовий орган влади з усіх питань українського населення на Далекому Сході». Він мав керувати діяльністю українських організацій на період до скликання наступного з'їзду. Перший склад Комітету працював у Микольську-Уссурійському з червня 1917 до січня 1918 р. На *ІІ Українському Далекосхідньому з'їзді* в січні 1918 р. було обрано новий склад Комітету (голова – *Г. Кириченко-Могила*, члени – *Г. Мелашич*, *Я. Кушнаренко*), що працював у Хабаровську.

Комітет діяв до ІІІ Українського Далекосхідного з'їзду, на якому 12 квітня 1918 р. було обрано Український Далекосхідній Секретаріят (голова – Г. Мелашич, члени – *І. Гадзаман*, *В. Яременко-Заболотний*). Секретаріят був виконавчим органом Української Далекосхідньої Крайової Ради й мав виконувати її рішення та постанови Українських Далекосхідніх з'їздів, керуючи діяльністю далекосхідніх українських організацій та представляючи українське населення перед місцевою владою та іноземними представництвами, що перебували на той час на терені Далекого Сходу.

У червні 1918 р., після того, як Секретаріят видав постанову про невтручання українського населення у військовий конфлікт між совєтами та чехословацькими військами, внаслідку переслідувань з боку більшовиків він мусив залишити Хабаровськ. Його діяльність було відновлено після *IV Українського Далекосхіднього з'їзду*, що відбувся наприкінці жовтня 1918 р. у Владивостоці. На цьому з'їзді склад Секретаріяту було поширено (голова – Ю. Глушко-Мова, секретар з організаційних питань – Г. Мелашич, секретар з питань освіти – І. Гадзаман, секретар з військових справ – полковник *Ф. Стешко*, *Й. Осипенко, А. Радіонов*, Я. Ситницький – секретарі з питань представництва (зносин з російською владою та чужинцями), з аграрних та економічних питань). Однак Я. Ситницький змушений був наступного дня виїхати з Владивостоку й фактично вийшов зі складу Секретаріяту, який відтепер працював у Владивостоці, де в 1919–1920 рр. ним видавалася газета «*Щире слово*».

На ІІІ сесії Української Далекосхідньої Крайової Ради в листопаді 1920 р. було обрано новий склад Секретаріяту (голова – Ю. Глушко-Мова, заступник голови та секретар зі справ видавництва – Дм. Кисільов, секретар з питань освіти – *В. Жук*, скарбник та секретар з організаційних питань – С. Прант, урядовий секретар – *А. Криштофович*). Членом Секретаріяту був обраний також *Г. Могилецький*, однак після закінчення сесії він виїхав до Хабаровську й його у складі Секретаріяту заступив В. Жук. Цей склад Секретаріяту діяв аж до арешту його членів радянською владою в листопаді 1922 р.

Український Далекосхідній Секретаріят розглядався як «вищий орган українства Далекого Сходу, а по відношенню до Української Народньої Республіки та її громадян в цьому краю як орган, що виконував обов'язки Українського Генерального Консульства для всіх місцевих органів».

Створення вище наведених органів національного самоврядування українського населення представляло собою реалізацію де-факто принципу національно-культурної автономії, який посідав центральне місце в програмі діяльности українських організацій на Далекому Сході в 1917–1922 рр.

Розробка програми українського національного руху на Зеленому Клині відбувалася на чотирьох Українських Далекосхідніх з'їздах, що відбулися в 1917–1918 рр. Ці з'їзди стали вищими представничими органами українського населення краю. І Український Далекосхідній з'їзд відбувся 11–14 червня 1917 р. в Микольську-Уссурійському (голова – *А. Романюк*, заст. голови – О. Ступак, секретарі – *П. Василенко*, А. Ременяка, І. Ігнатенко). В його роботі взяли участь 53 делегати та близько 100 гостей, які представляли більше 20 громадських та військових українських організацій Далекого Сходу. Під час роботи з'їзду було сформульовано політичні вимоги далекосхідного українства, що лежали у річищі

програмових положень цілого українського національного руху. Так, з'їзд висловився за перетворення Росії на федеративно-демократичну республіку з наданням національно-територіяльної автономії Україні та її колоніям, під якими розумілися землі, «що їх посіли українці в межах російської держави». Як одна з таких колоній розглядався Зелений Клин. На з'їзді було намічено широкий план розвитку тут національного громадського життя, що передбачав створення українських національно-культурних організацій, роз'яснення специфічних національних інтересів українського населення, пробудження національної свідомости українських мас. Для цього передбачалося заснування українських шкіл та бібліотек, видання газет та журналів, а також літератури рідною мовою.

Згодом, в умовах наростання революційного радикалізму і, відповідно – хаосу та анархії, що особливо посилилися після захоплення більшовиками влади в Росії, в українських масах поширюється ідея української державности, яка розглядалася як гарантія стабільности та порядку. В цих умовах проголошення у листопаді 1917 р. Української Народньої Республіки знайшло гарячий відгук та підтримку у українців Зеленого Клину та суттєво вплинуло на позицію місцевих українських організацій в умовах громадянської війни, що розпочиналася в Росії.

Вирішити долю далекосхідного українства в нових політичних умовах, що склалися на початку 1918 р. та були пов'язані з захопленням більшовиками влади в Росії та проголошенням УНР, мав II Український Далекосхідній з'їзд, який відбувся 4–7 січня 1918 р. в Хабаровську (голова – *М. Нерода,* секретар – Г. Мелашич). В його роботі взяли участь більше 50 делегатів з Приморщини, Амурщини, Маньчжурії, Забайкальщини та Камчатки. Одним із центральних на з'їзді стало питання повернення українських переселенців на Україну. Підставою для таких настроїв стали надії на отримання земельних наділів на батьківщині в наслідку ліквідації поміщицького землеволодіння. Це питання значною мірою було обумовлене вимушеним характером переселення українських селян з України до Зеленого Клину під тиском економічних чинників. Проголошення 22 січня 1918 р. незалежности УНР ще більше зактуалізувало справу повернення українських переселенців на батьківщину. Ідея переселення на Україну отримувала подалі все ширшу популярність в українських масах завдяки, перш за все, руйнівній політиці радянської влади та, як наслідок, наростанню економічної та політичної нестабільности, іноземної інтервенції та громадянської війни, що розгорталися на Далекому Сході.

Ці проблеми стали провідними на III Українському Далекосхідньому з'їзді (голова – Ю. Глушко-Мова, заступники голови – *В. Кийович, І. Ткаченко*, секретарі – Д. Боровик, А. Радіонов), що відбувся 7–12 квітня (за нов. ст.) 1918 р. в Хабаровську. На з'їзд прибуло бл. 80 делегатів, між іншим до 50 селян, решта – головним чином залізничники та міська інтелігенція. Вирішальними чинниками, що визначили характер постанов, які було ухвалено на з'їзді, стало проголошення в січні 1918 р. незалежности УНР та мирові переговори між УНР та РСФСР, що розпочалися в Смоленську. Зазначені вище чинники сприяли оформленню на з'їзді ідеї проголошення Зеленого Клину колонією незалежної України. В цей час поміж далекосхідніх українців отримала все більшу популярність ідея державної незалежности України з Зеленим Клином як її колонії. З'їзд ухвалив рішення звернутися до українського уряду з проханням зареєструвати членів Українського Далекосхіднього Секретаріяту як урядових осіб УНР, а також надіслав телеграму на українсько-російські мирові переговори, що відбувалися у Смоленську, з домаганням взяти до уваги «далекосхідні українські інтереси».

Ідея проголошення Зеленого Клину колонією України, яка активно обговорювалася на з'їзді, обумовила й постановку на ньому питання про державно-правний статус українського населення Зеленого Клину. Остаточного вирішення це питання на з'їзді не отримало, але, разом з тим, на ньому було схвалено постанову про створення тут одноманітної системи органів національного самоврядування у вигляді місцевих громад та Округжних Рад на чолі з Українською Далекосхідньою Крайовою Радою та її виконавчим органом – Українським Далекосхіднім Секретаріятом, який було обрано на з'їзді.

Ухвалення подібних рішень було обумовлене встановленням на Зеленому Клині радянської влади та політикою, яка проводилася більшовиками. В очах українців вони виглядали руйнівниками громадського ладу та стабільности, носіями хаосу та анархії. Антибільшовизм українських організацій посилився внаслідку агресії більшовицької Росії проти УНР взимку 1918 р. Відповідно, в умовах іноземної інтервенції, що розпочалася в квітні 1918 р., український рух на Зеленому Клині встав на позиції нейтралітету. Так, у постанові III Українського Далекосхіднього з'їзду перед керівними українськими орга-

нами ставилося завдання «негайно вжити всі можливі заходи... для забезпечення спокою та добробуту місцевого українського населення шляхом зносин Секретаріяту з представниками іноземних держав». Подалі, після виступу чехословацьких військ, Український Далекосхідній Секретаріят, намагаючись уникнути зайвого кровопролиття, видав звернення, у якому рекомендував українцям не втручатися у цю боротьбу, щоб не спровокувати зайвих жертв з обох боків.

Після закінчення роботи з'їзду до Києва було направлено делегацію Маньчжурської Української Окружної Ради на чолі з поручником *П. Твердовським*, який клопотав перед українським урядом про те, щоб він, за домовленістю з радянським урядом РСФСР «визнав українську колонію на Далекому Сході колонією України». Однак обставини, які склалися на той час, не сприяли піднесенню цього питання на переговорах. Тим не менш, згідно одного з пунктів мирового договору, який було укладено між Україною та РСФСР, головам Українських Окружних Рад, що існували на терені Росії, надавалося консульські повноваження із захисту прав та інтересів українських громадян. На підставі цього положення П. Твердовський отримав від МЗС Української Держави повноваження українського консула на Далекому Сході з резиденцією в Харбіні (Маньчжурія). Ці повноваження було підтверджено наркомом закордонних справ РСФСР Г. Чичеріним.

В подальшому діяльність українських організацій на Зеленому Клині ґрунтувалася на засадах, проголошених Тимчасовим Сибірським урядом, що прийшов до влади в Сибіру та на Далекому Сході після повалення тут радянської влади. Своєю Грамотою від 7 липня 1918 р. він гарантував усім народам Сибіру повну недоторканість їх громадянських, політичних та національних прав, а також обіцяв забезпечити їм повне представництво в Сибірській обласній думі та Всесибірських установчих зборах.

В цей час, після повалення в Сибіру та на Далекому Сході радянської влади та у зв'язку з проголошенням Сибірським урядом мобілізації, особливу актуальність набуває створення тут *українських військових формувань*. Перші такі спроби на Зеленому Клині було зроблено ще влітку 1917 р. (Владивосток, Хабаровськ, Благовіщенськ, Микольськ-Уссурійський) шляхом українізації окремих військових підрозділів російської армії. На даному етапі створення українських військових формувань відбувалося виключно під гаслом допомоги своїй батьківщині у боротьбі за автономію, а згодом і незалежність. В другій половині 1918 р., з розгортанням на Далекому Сході братовбивчої громадянської війни, акція щодо організації українських національних формувань починає набувати місцевого значення, маючи за мету захист українського населення та його національних прав. Намагаючись уникнути втягування в громадянську війну, українці, які мешкали в Сибіру та на Зеленому Клині, домагалися створення національних військових частин. Правовою підставою для цього став указ Тимчасового Сибірського уряду від 31 липня 1918 р., який передбачав проведення призову осіб польської, української та інших національностей в частини, організовані за національною ознакою.

На Забайкальщині в серпні 1918 р. Забайкальська Українська Окружна Рада надала повноваження на формування українських частин полковникові *Л. А. Слищенку*. Заходи щодо формування українських частин вживалися в 1918 р. місцевими українськими організаціями і в Амурській області (м. Свободний). Питанням організації українських військових формувань на Зеленому Клині в цей період активно займався український консул П. Твердовський. В подальшому, згідно домовлености з генералом П.П. Івановим-Ріновим, весною 1919 р. у Владивостоці було створено *1-й Український Далекосхідний Ново-Запорізький курінь вільного козацтва* (командир – капітан Микитенко). При цьому Український Далекосхідній Секретаріят особливо оговорював, що українські частини не повинні втручатися в громадянську війну, що точилася в Росії, а можуть бути за необхідности використані тільки для захисту від зовнішнього ворога. Таким чином, керівництво українського руху намагалось уникнути втягування українців в громадянську війну. В зв'язку з цим незабаром надійшло розпорядження Всеросійського Верховного правителя адмірала О. В. Колчака, згідно якого українські підрозділи мали бути розформовані. Особовий склад українського куреня у Владивостоці (150 козаків та 27 старшин), що відмовився підкоритися цьому розпорядженню, 20 червня 1919 р. був заарештований за звинуваченням у пробільшовицьких настроях. На початку 1920 р. після повалення колчаківського режиму робилися заходи щодо відновлення українського куреня у Владивостоці, однак вони не мали успіху.

Ряд найважливіших принципових питань було розглянуто на IV (Надзвичайному) Українському Далекосхідньому з'їзді (голова – М. Новицький, заступники голови – Ф. Стешко, Ф. Тоцький, секретарі – Дм. Боровик, С. Кукуруза), який відбувся 25 жовтня – 1 листопада 1918 р. у Владивостоці за активної участи українського консула П. Твердовського. Склад делегатів з'їзду був досить непропорційним, більше третини їх складали представники Маньчжурії, були представлені також Владивосток, Микольськ-Уссурійський, Хабаровськ, але були відсутні делегати від Забайкальщини та від селянства. Центральними питаннями на з'їзді стали питання про позицію далекосхідних українців в тих міжнародніх та внутрішньополітичних умовах, що склалися на той час, між іншим – ставлення до очікуваної мобілізації. Враховуючи політичну ситуацію в світі, на Україні, в Сибіру та на Далекому Сході, IV (Надзвичайний) Український Далекосхідний з'їзд визнав необхідним, щоб «українство, яке заселює простори (Російської) Азії і Далекого Сходу, встало на захист своїх прав та досягнення відповідного становища поміж інших націй (як російської, так і інших держав)». З'їзд висловився на підтримку країн Антанти, висунувши в свою чергу до них домагання визнати державну незалежність України. Відповідно він висловив побажання, щоби національні та політичні інтереси України були належним чином представлені та задоволені на майбутньому мировому конгресі.

З'їзд ухвалив «Українську декларацію до народів світу», яку було поширено українською, французькою, англійською та російською мовами, в якій зазначив свою позицію з найбільш актуальних питань – про ставлення до політики більшовиків та німецької окупації України. Крім того, з'їзд ухвалив остаточне рішення стосовно питання щодо масового повернення українських переселенців на Україну, визнавши його неможливим, оскільки таке переселення стало б «першим історичним прикладом деколонізації, протилежним історико-соціяльним законам та шкідливим як для самих переселенців, так і для Української держави за її незакріпленого політичного ладу та слабкого державного бюджету». Крім того, втілення цієї ідеї було визнане неможливим і через технічні причини – у зв'язку з відсутністю практичних можливостей для масового переселення.

Подібне рішення цього питання обумовило й необхідність остаточного визначення державно-правного статусу українського населення Зеленого Клину. Згідно рішення з'їзду, постійне українське населення Далекого Сходу мало вважатися місцевими громадянами української національности та домагатися права на культурно-національну автономію. Українці ж, які мешкали на Далекому Сході тимчасово, мали розглядатися як громадяни України, тобто виступати перед місцевою владою як іноземці і, як такі, підпорядковуватися законам, що існують для іноземців. У зв'язку з цим з'їзд ухвалив обов'язковим для місцевих українців підтримувати лише ту владу, яка «спирається на народ, керується принципами демократії та визнає право кожної нації на самовизначення, а право українства визнає окремим актом». Відповідно, місцева влада повинна була включити до свого складу представників організованого місцевого українського населення. Дане рішення питання про державно-правний статус українського населення Зеленого Клину обумовило й характер інших постанов з'їзду – з військового, освітнього та адміністраційного питань.

Таким чином, IV Український Далекосхідній з'їзд де-факто проголосив право українського населення Далекого Сходу на національно-культурну автономію. В подальшому питання визначення державно-правного становища українського населення Зеленого Клину, а також структури та функцій органів його національного самоврядування отримали закріплення в «Конституції національно-культурної автономії (самоврядування) українства на Далекому Сході», яку було затверджено 30 травня 1919 р. ІІ-ю сесією Української Далекосхідньої Крайової Ради, що відбулася 27–31 травня 1919 р. у Владивостоці (головували – *В. Яковенко*, Л. Глібоцький, *І. Божко*). В сесії взяли участь представники Владивостоцької, Микольськ-Уссурійської, Іманської, Хабаровської, Свободненської, Забайкальської та Маньчжурської Українських Окружних Рад. Юрисдикція Конституції поширювалася на терени Забайкальської, Амурської, Приморської, Сахалінської, Камчатської областей та Маньчжурії. Конституцією проголошувалося, що українське населення Далекого Сходу є складовою частиною «особливої української самостійної нації» та має «племінний та культурний зв'язок... з народом та краєм, з якого вони вийшли, з Наддніпрянською Україною». Відповідно, ухвалюючи цю Конституцію та реалізуючи тим самим своє право на самовизначення у формі національно-культурної автономії, далекосхідні українці намагалися «забезпечити собі свободу на самостійне національно-культурне життя на новій батьківщині».

Згідно з Конституцією, національно-культурна автономія українців на Далекому Сході передбачала: а) створення на кошти державного та крайового бюджетів повного циклу учбових закладів з українською мовою навчання, б) право українців відбувати військову службу тільки в українських військових частинах, в) визнання української мови як крайової, що передбачало використання її в усіх офіційних установах, при чому місцеві земства в тих округах, де українці складали більшість населення, мали використовувати українську мову як у внутрішньому діловодстві, так і у зовнішніх зносинах, г) право організованого українства в особі Крайової та Округжних Рад направляти своїх представників до крайової влади та її обласних органів «для зв'язку та захисту національно-культурних інтересів українського населення», д) право вільної самоорганізації українського населення Далекого Сходу у своєму внутрішньому житті на місцевому, окружному та загальнодалекосхідньому рівнях. В Конституції також докладно з'ясовувалася структура, засади формування та функціонування, компетенція органів національного самоврядування українського населення у вигляді Окружних та Крайової Рад та її Секретаріату. Таким чином, з ухваленням Конституції II-ю сесією Української Далекосхідньої Крайової Ради організований український рух на Зеленому Клині фактично розпочав реалізацію принципу національно-культурної автономії методом доконаного факту.

Ставлення ж українців до будь-якої місцевої влади мало визначатися засадничим принципом про признання лише тієї місцевої влади, яка керується принципами народоправства та яка своїм окремим актом гарантує всі національно-культурні права українського населення та введе до свого складу його представників. До тих пір же, поки цього не відбудеться, українці не повинні були визнавати жодної іншої влади, крім Української Далекосхідньої Крайової Ради.

Законодавче закріплення права на національно-культурну автономію було реалізоване лише в період існування *Далекосхідньої Республіки* (1920–1922). У складі Міністерства з національних справ ДСР у травні 1921 р. було утворено український відділ, який очолив голова Забайкальської Української Окружної Ради П. Марчишин. Українські Окружні Ради на терені Амурської та Приамурської областей ДСР отримали статус органів національно-культурної автономії. Так, 1921 р. Хабаровська Українська Окружна Рада набула статусу *Приамурської Обласної Української Ради*, діяльність якої охоплювала і частину Іманського повіту, яка фактично знаходилася у складі ДСР. Згідно клопотання Приамурської Обласної Української Ради рішенням Приамурського обласного управління від 1 червня 1922 р. Українські Ради, що існували в Імані та 7 селах Хабаровського повіту (Переяславка, Катеринославка, Кругликове, Заївка, Михайлівка, Кам'янець-Подільске та Анастасіївка) отримали статус місцевих органів культурно-національної автономії. 12 серпня 1921 р. голова Хабаровської Української Окружної Ради Г. Могилецький був призначений Уповноваженим Міністерства з національних справ ДСР в Приамурській області. Пізніше, український діяч з Хабаровську *В. Никуляк* очолив відділ з національних справ при Приамурському обласному управлінні, який було створено в жовтні 1921 р. 30 листопада 1921 р. наказом Міністерства з національних справ ДСР Благовіщенській Українській Окружній Раді було надане право організувати національно-культурну автономію на терені Амурської области. Відповідно, голова Благовіщенської Окружної Ради *Н. Левицький* отримав посаду завідуючого національним відділом при Амурському обласному управлінні.

Одним з пріоритетних напрямків діяльности українського відділу Міністерства з національних справ ДСР стало створення системи національної освіти. Створення на Зеленому Клині національної школи було одним із найважливіших завдань практично всіх українських організацій, що виникли в цей час. Слід зазначити, що першу українську школу на Далекому Сході було створено ще восени 1916 р. зусиллями Українського клубу в Харбіні. На терені власне Зеленого Клину конкретні зусилля у цьому напрямку було зроблено відразу після повалення царату. В 1917–1918 рр. зусиллями місцевих українських громад було відкрито українські початкові школи в Хабаровську та Владивостоці. В подальшому, в 1919 р. Свободненська Українська Окружна Рада організувала власними силами українські школи в м. Свободному та с. Велика Сазанка.

Стараннями українського відділу Міністерства з національних справ ДСР та місцевих українських організацій в цей час було відкрито українські школи на станціях Борзя, Хілок (Забайкальщина), містах Чита, Верхнєудинськ, Благовіщенськ, Свободний, Хабаровськ. В 1921–1922 навч. р. в Хабаровській учительській семінарії, де половину учнів складали українці, діяли українські педкурси (25 учнів та

2 викладача), на яких як окремий предмет викладався курс українознавства. Свободненська Українська Окружна Рада добилася створення в м. Свободному української учительської семінарії та відкриття декількох українських шкіл в селах. Взагалі в ДСР в цей період було створено до 60 українських шкіл (2 – в Прибайкальській обл. (в Верхнєудинську та на ст. Хілок), 9 – в Амурській обл. (м. Свободний, ст. Мухіно, селах Велика Сазанка, Сохатине, Ольгинське, Чембари, Костянтиноградівка, Кустаха, хут. Золотоношський) та 26 – в Приамурській області (Хабаровськ, села Переяславка, Катеринославка, Соболине, Дормидонтівка, Добролюбовка, Кіндратовка, Пушкине, Тигрове, Красицьке, Кругликове, Заївка, Капітанівка, Святогір'я, Котикове, Кам'янець-Подільське, Михайлівка, Бичевське, Виноградівка, Анастасіївка, Дмитрівка, Роскош, Отрадне, Кустанівка) із загальним числом учнів 1906 осіб. Однак великою проблемою залишався брак українських учителів, підручників та коштів, які віднаходилися самими українськими організаціями. У Приморщині ж, де мешкала найбільша частина українського населення Зеленого Клину, і яка більшу частину періоду існування ДСР фактично до її складу не входила, українські школи в селах так і не були створені.

На терені Приморщини в 1921–1922 рр. діяли також *Українські Національні Комітети*, які намагалися підмінити собою українські структури, що існували тут до того. Створення УНКомітетів пов'язане з Грамотою, яку восени 1920 р. надав голові Українського Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» *П. Горовому* отаман Г. Семенов. Грамота гарантувала українцям Далекого Сходу право на національно-культурну автономію. На початку 1921 р. зусиллями ініціятивної групи з організації УНК (голова – П. Горовий) були створені Українські Національні Комітети у Владивостоці (голова – полковник *Є. Геруцький*) та Микольську-Уссурійському (голова – *В. Мигулін*).

Створені у Владивостоці та Микольську-Уссурійському Українські Національні Комітети мали стати місцевими органами національного управління. Зрештою мова йшла про створення на Далекому Сході нової козачо-селянської державности шляхом об'єднання українського (переважно селянського) населення Далекого Сходу з уссурійським, амурським та забайкальським козачо-бурятським населенням та створення Далекосхідного селянсько-козачого національного комітету. Однак діяльність П. Горового зі створення УНК зустріла неоднозначне ставлення з боку української громадськости та керівництва українського національного руху та призвела до його фактичного розколу з цього питання.

Слід також зазначити широкий розвиток в 1919–1922 рр. на Далекому Сході української кооперації, яка мала задовольняти економічні потреби українського населення та одночасно сприяти його культурному розвитку та протидіяти його русифікації. Українські кооперативи діяли в цей час у Микольську-Уссурійському («*Гайдамака*»), Хабаровську («*Запорожець*»), Благовіщенську («*Українець*»), Свободному («*Хлібороб*»), Читі («*1-й Український*»). Місцеві українські кооперативи в 1921 р. були перетворені на відділи Українського Далекосхідного крайового кооперативу «Чумак» (голова – П. Горовий), який було створено у Владивостоці на початку 1919 р. Відділи «Чумака» було створено практично в усіх найзначніших містах Далекого Сходу – Микольську-Уссурійському (10 лютого 1921 р.), Імані (лютий 1920 р.), Хабаровську, Свободному, Благовіщенську, Читі, Харбіні тощо. Відділи «Чумака» існували також в Шанхаї (уповноважений – І. Луговий) та Токіо (уповноважений – *Є. Коломієць*).

Значну активність розгорнув у 1920–1921 рр. відділ крайового кооперативу «Чумак» в Імані. В наслідку активної діяльности Іманського відділу в селах Іманського повіту було створено цілу мережу сільських кооперативних громад, найбільш активні з яких діяли в селах Ольгинське, Феодосіївка, Новопокровка, В'яземське, Зеньківка, Авдіївка, Гончаровка, Уссурійське, Дроздовське, Виноградівка, Благовіщенка, Спаське («Україна»). В Микольськ-Уссурійському повіті діяли кооперативні громади в селах Михайлівка («Шлях»), Монастирище, Осинівка. Є дані також про існування українських рибальських кооперативних артілей «Зелений гай» та «Україна» на нижньому Амурі. Розпочавшись з досить незначних сум, які збиралися як членські та пайові внески, українська кооперація на Зеленому Клині, не дивлячись на несприятливу економічну кон'юнктуру, за лічені роки і навіть місяці змогла значно поширити свою діяльність та добитися широкої популярности поміж селянством, провадячи в ці маси національну культуру, ідеї національної спільности. Крім того, українці грали провідну ролю не тільки в національних, але й в загальноросійських кооперативах, правління яких значною мірою складалися саме з українців як найбільш ініціятивного й енергійного елементу. Внаслідок великої активности українців у місцевому кооперативному русі, кооперативні з'їзди на Далекому Сході носили українофільський характер.

Важливим феноменом стає в цей період на Зеленому Клині українська преса. В 1917–1922 рр. тут виходило біля десятка українських газет – «*Українець на Зеленому Клині*» (1917–1920), «Щире слово» (1919–1920), «*Українська думка*» (1921), «*Громадська думка*» (1921), «*Известия Дальневосточного Украинского пресс-бюро*» (1920) у Владивостоці, «*Хвилі України*» (1917), «*Ранок*» (1917), «*Нова Україна*» (1918) – в Хабаровську, «*Українська Амурська справа*» (1917), «Амурський українець» (1920) в Благовіщенську, «*Зоря*» (1920–1921) та «*Українське життя*» (1921) в Микольську-Уссурійському. Робилися в цей час заходи і щодо організації на Зеленому Клині українського книговидання. Цю діяльність вели *Далекосхіднє видавниче товариство ім. Т.Г. Шевченка* (1918, Хабаровськ), *Українська Далекосхідня видавнича спілка* (1920) та *Українське Далекосхіднє крайове кооперативно-видавниче товариство ім. Т.Г. Шевченка* (1921) у Владивостоці, видавництва «*Сяйво*» (1920) та «*Січ*» (1921) у Микольську-Уссурійському.

Відносно вільний розвиток українського національного руху на Зеленому Клині було припинено з встановленням тут радянської влади. Після ліквідації в листопаді 1922 р. Далекосхідньої Республіки практично всі українські організації, що існували на Далекому Сході, були ліквідовані, їх керівники та активісти заарештовані, а майно конфісковане. Одночасно припинили існування й створені в ДСР українські школи. Пізніше, в січні 1924 р. в Читі відбувся судовий процес (див. *Читинський процес*), на якому розглядалася справа у відношенні 22 провідних діячів українського національного руху на Далекому Сході, що звинувачувалися у підтримці контрреволюційних сил (українських урядів П. Скоропадського та С. Петлюри) шляхом «організації українських націоналістичних угруповань» та «білоукраїнських» військових формувань, а також у співпраці з місцевими контрреволюційними силами в особі козачого отамана Г. Семенова та «міжнародньої буржуазії» з наміром відторгнення Далекого Сходу від РСФСР. Через слабку доказову базу оскарження 8 обвинувачуваних були виправдані, 14 – засуджені до різних термінів ув'язнення, більшою мірою незначних – від 1 до 3-х років. Лише П. Горового, який безпосередньо провадив переговори з отаманом Г. Семеновим, було засуджено до смертної кари, яку було замінено на максимальний тоді термін ув'язнення – 10 років позбавлення волі.

Політика українізації (1931–1932). Надалі, аж до 1931 р., користуючись деморалізацією українського населення після розгрому українського національного руху на Далекому Сході, місцева влада не розглядала українців як національну меншину. Вони вважалися росіянами і, відповідно, ніякої роботи із задоволення їх національно-культурних потреб не велося. Провадячи відповідну роботу поміж корейського, китайського та тубільного населення, влада не бачила необхідности працювати у цьому напрямку з українцями, нехтуючи рішеннями XII з'їзду РКП(б) (1923). Директиви з Москви про розвиток української школи клалися під сукно. Так, Приморський та Амурський губернські відділи народньої освіти у квітні 1924 р. відповіли на запит ДалькрайВНО, що «в населення немає прагнення до організації українських шкіл». Наслідком такої ситуації і, перш за все, відсутности національної школи було те, що рівень письменности українського населення був значно нижчий, ніж у російського. Так, у Приморській губернії в першій половині 1920-х рр. письменних серед росіян було 54,8%, тоді як поміж українців – лише 37,7%. В Амурській та Забайкальській губерніях письменні поміж українців складали лише 26,2%.

У квітні 1925 р. Нарада з питань культурно-просвітньої роботи в РРФСР поміж неросійських народів ухвалила рішення про необхідність переводу просвітньої роботи поміж українців та білорусів, що мешкали на терені РРФСР, на їх рідну мову. У травні 1925 р. в постановах III Всесоюзного з'їзду Рад наголошувалося на необхідности «повного забезпечення повсюдно прав національних меншин». На підставі цих постанов керівництво УРСР поставило питання про необхідність ставлення до українського населення Далекого Сходу як до національної меншини. У зв'язку з цим у листопаді 1925 р. на 5-й Далекосхідній крайовій конференції завідувачів відділів народньої освіти, а також на засіданнях Далькрайкому ВКП(б) та Далькрайвиконкому виносяться питання про створення українських шкіл на Далекому Сході. Після того, як 9 березня 1926 р. колегія Наркомосвіти РРФСР запропонувала Далекосхідньому крайовому відділу народньої освіти (ДальВНО) «прискорити розв'язання питання про українізацію шкіл у місцевостях з українським населенням», президія Далькрайвиконкому 8 червня 1926 р. ухвалила постанову «Про українізацію шкільно-просвітніх установ в районах краю, заселених українцями», якою доручала ДальВНО вивчи-

ти питання та представити план переводу деяких шкіл на українську мову з початку 1926–27 шк. р. На основі матеріялів обстеження Владивостоцький окружний відділ народньої освіти в лютому 1927 р. зробив висновок, що в наслідку значної русифікації українського населення, «українізація шкіл була б штучною й нав'язаною». Подібні висновки зробили й інші окружні відділи народньої освіти Далекого Сходу. Однак, очевидно під тиском з центру, 6-та Далекосхідня крайова конференція завідуючих відділами народньої освіти в березні 1927 р. визнала, що обстеженням була охоплена незначна частина українських сіл і було вирішено продовжити вивчення цього питання з залученням широких мас населення.

Посилення уваги до українців у цей час з боку влади пов'язане значною мірою з активізацією переселення з УРСР до Далекого Сходу, що співпало з переведенням політики українізації в Україні та регіонах компактного розселення українців у РРФСР. З кінця 1920-х рр. на Далекий Схід почали прибувати інспекції з УРСР з метою перевірки облаштування переселенців. Влітку 1929 р. сюди прибув уповноважений Наркомзета України Бурба з завданням обстежити становище українських переселенців. 27 серпня 1929 р. він зробив доповідь на засіданні президії Далькрайвиконкому, підсумком якого стало рішення про необхідність включити в плани КрайВНО культурно-просвітнє обстеження українців. Крім того, у штат апарату Уповноваженого зі справ національних меншин на Далекому Сході було включено інструктора – українця. Згодом, у червні 1930 р. до Владивостоку прибули представники Всеукраїнської наукової асоціяції сходознавства Н. А. Пічугін та В. Я. Осенін, які мали за мету докладно познайомитися з культурно-побутовими умовами життя українського населення на Далекому Сході та з'ясувати культурні запити мешканців районів з переважаючим українським населенням.

І тільки під тиском центру місцеві влади змушені були в 1931–1932 рр. приступити до реалізації в Далекосхідньому краю політики *українізації.* Очевидно цьому сприяв також початок політики форсованої колективізації й, відповідно, усвідомлення того, що мовний бар'єр гальмує колективізацію, бо викликає недовіру до російськомовних агітаторів. 26 січня 1931 р. об'єднаний пленум Далькрайкому і крайової контрольної комісії ВКП(б) ухвалив негайно підготувати і перевести українізацію ряду районів і сіл у краї, українізувати ряд районних газет, організувати планове ввезення в край і розподіл української політичної, навчальної та художньої літератури, розпочати роботу з організації шкільної і вишівської мережі українською мовою. У ході реалізації цих постанов *Чернігівський, Ханкайський, Спаський, Калінінський, Шмаківський, Іванівський* і *Яківлівський райони* Приморщини та *Олександрівський* і *Завитинський райони* Амурського округу з домінуванням українського населення були перетворені на українські національні райони, в яких все діловодство та система освіти переводилися на українську мову. На українську мову в зазначених районах переводилися й районні газети. В *Михайлівському районі* Приморщини та *Іванівському, Мазановському* та *Тамбовському районах* Амурщини, як районах часткової українізації, мали бути створені умови для обслуговування українського населення рідною мовою шляхом створення перекладацьких бюро. В Хабаровську в цей час почала виходити українською мовою крайова газета «*Соціялістична перебудова*». В *Благовіщенському агропедінституті* було відкрито українське відділення. В Спаську було створено український педагогічний технікум, який планувалося перетворити в український педінститут. Спаськ мав стати також і базою для *Українського державного пересувного театру*, який був в цей період створений в Далекосхідньому краю. Однак політика українізації провадилася недовго. За прямою вказівкою Сталіна постановою ЦК ВКП(б) від 15 грудня 1932 р. політику українізації було припинено, а всі українські культурно-просвітні установи на терені РСФСР, включно із Зеленим Клином, були ліквідовані. Від цього часу тут остаточно зникають українські школи, газети, книжки, професійні заклади культури. Тільки в роки другої світової війни у Владивостоці велися деякий час українські радіопередачі, а в 1946–1952 рр. при Приморській крайовій філармонії діяв професійний *Український музично-драматичний ансамбль*.

Сучасний стан. Наслідком відсутности будь-яких можливостей для задоволення національно-культурних потреб українського населення (національної школи, преси, професійних закладів культури) стало неухильне скорочення частки українців у населенні Зеленого Клину за відносної стабільности його загальної чисельности. Останнє було можливим за рахунок постійного припливу в регіон українців з УРСР, що тривав на протязі усіх 1920–80-х рр.

Українське населення Зеленого Клину
за даними переписів 1939–2010 рр.

Регіон	1939	%	1959	%	1970	%	1989	%	2002	%	2010	%
Приморський край	167,4	18,9	182,0	13,2	162,8	9,5	185,1	8,2	94,1	4,5	49,9	2,8
Хабаровський край	68,3	9,7	98,2	8,6	76,7	5,1	112,6	6,2	57,1	3,5	26,8	2,1
Амурська область	94,7	14,9	56,3	7,8	41,5	5,2	70,8	6,7	31,5	3,5	16,6	2,0
Сахалінська область	7,1	7,1	48,1	7,4	38,6	6,3	46,2	6,5	28,8	5,3	12,1	2,6
Камчатська область	5,6	5,1	14,9	6,7	19,3	6,7	43,0	9,1	21,9	5,7	11,5	3,9
Магаданська область	23,2	3,4	30,3	12,7	38,8	10,9	85,8	15,4	23,0	9,7	9,9	6,5
Єврейська АО									8,5	4,4	4,9	2,8
Разом	361,8	14,1	429,5	9,9	377,7		543,4	7,9	264,9	4,4	131,7	2,5

Українці в цей час прибували до Зеленого Клину, рятуючись від примусової колективізації та штучно організованого голоду 1932–33 та 1946–47 рр., як в'язні ГУЛАГу та примусово депортовані, а згодом – в рамках організованого переселення до сільської місцевості, як військовослужбовці, як молоді фахівці за розподілом після закінчення вищих та середніх навчальних закладів, як законтрактовані робітники за оргнаборами для роботи в морі, в рибній промисловості, за комсомольськими путівками на будівництво промислових об'єктів, а також в індивідуальному порядку у пошуках романтики або високих заробітків. Однак все нові покоління українців, що пості но прибували до краю, зазнавали неухильної русифікації, а їх діти, що народилися вже тут, в більшості ставали «росіянами». В силу вище зазначеного нинішнє українське населення Зеленого Клину – це, головним чином, особи, що народилися в Україні – переселенці останніх десятиріч. Однак при цьому значну частину населення краю складають русифіковані нащадки українських переселенців XIX–XX ст.ст., які себе вважають росіянами, хоча зберігають певні українські риси в ментальності, мові, духовній та матеріяльній культурі. Так, в сучасному російськомовному просторіччі сільського населення Приморського краю та Амурської области спостерігаються деякі українські особливості в лексиці та граматиці.

Після ліквідації СССР та створення незалежної Української держави мало місце суттєве скорочення припливу мігрантів з України до Далекого Сходу і, більш того, відбувався процес повернення частини українців на батьківщину. У світлі вище зазначеного, за наявних асиміляційних тенденцій, доводиться констатувати загрозу швидкого зникнення українського населення Зеленого Клину. Ця тенденція наочно проявилася в даних останніх переписів населення. Так, згідно з даними перепису 2002 р., чисельність українців в регіоні, порівняно з підсумками перепису 1989 р., скоротилася практично вдвічі – з 543.438 до 264.861 осіб. Відповідно, приблизно вдвічі скоротилася й питома вага українців в населенні Далекого Сходу – з 7,9% в 1989 р. до 4,4% в 2002 р. Підсумки останнього перепису 2010 р. подають подальше практично подвійне скорочення українського населення Далекого Сходу – до 131.744 осіб (2,5%). Таким чином, за двадцять останніх років чисельність українців на Зеленому Клині скоротилася фактично учетверо.

Ще більш катастрофічно зменшилося число українців, що володіють рідною мовою. Так, якщо за переписом 1989 р. практично половина (48,5%) українського населення Приморського краю володіла українською мовою (34,2% визнали її рідною та 14,3% заявили, що вільно володіють нею як другою мовою), то за даними 2002 р. українську визнали рідною лише 11,9% українців Приморського краю. Таким чином, в абсолютних цифрах кількість осіб, що володіють українською мовою, скоротилася тут від 1989 до 2002 р. у восьмеро (з 89768 до 11224 осіб). Подібним чином складається ситуація і в інших регіонах Далекого Сходу. Побутування української мови в регіоні в сучасних умовах обмежене побутовим спілкуванням окремих осіб старшого покоління – переважно мешканців сільської місцевости, які головним чином народилися в Україні.

Таким чином, у світлі даних тенденцій ставиться під сумнів майбутнє української культури та мови й саме існування українського етносу на Зеленому Клині. Цьому сприяють причини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. До останніх можна віднести як відсутність відповідних інститутів етнізації (національних шкіл, преси, професійних закладів культури), так і багатолітню практику ніве-

Динаміка українського населення Зеленого Клину
між переписами 1989 та 2002 рр.

	1989	%	2002	%	2010	%
Приморський край	185091	8,2	94058	4,5	49953	2,8
Хабаровський край	112586	6,2	57105	3,5	26803	2,1
Амурська область	70759	6,7	31457	3,5	16636	2,0
Єврейська авт. область			8483	4,4	4871	2,8
Загалом південь Далекого Сходу	**368436**	**7,2**	**191103**	**4,0**	98263	**2,3**
Сахалінська область	46216	6,5	28831	5,3	12136	2,6
Камчатська область (край)	43014	9,1	21899	5,7	11488	3,9
Магаданська область	85772	15,4	23028	9,7	9857	6,5
Загалом північ Далекого Сходу	175002	10,0	73758	**6,3**	**33481**	3,4
Загалом Далекий Схід	**543438**	**7,9**	**264861**	**4,4**	**131744**	**2,5**

лювання національних особливостей з метою створення «нової історичної спільноти» людей у радянський період. В останні десятиріччя ринкових перетворень ситуація суттєво ускладнювалася важкими соціяльно-економічними умовами, в яких опинилося населення російського Далекого Сходу, поставлене перед проблемою фізичного виживання, що спонукало його значний відток з регіону.

У радянський період українське культурне життя на Далекому Сході виявлялося у діяльності окремих ентузіястів, таких як *А. Криль, А. Мамонтов, О. Дзигар*, зусиллями яких у 1960–80-х рр. влаштовувалися окремі українські самодіяльні музичні та літературно-художні вистави. З 1979 р. у Владивостоці активну концертну діяльність вів Приморський український народний хор «*Горлиця*», заснований А. Крилем. Культурні контакти з Україною у цей час обмежувалися, головно, гастролями українських творчих колективів та окремих виконавців на Далекому Сході. У 1969 та 1989 рр. відбулися *Дні української літератури в Приморському краю* та у 1990 р. – на Камчатці, в рамках яких Далекий Схід відвідали делегації українських письменників. У 1990 та 1991 рр. Приморський край відвідала експедиція журналу «Пам'ятки України» у складі журналіста *О. Неживого* та оператора Михайла Загреби, яка вивчала життя місцевих українців. Велика делегація з України, у скл ді якої були письменники, артисти, журналісти, депутати, науковці, священнослужителі, взяла участь у *Днях української культури у Владивостоці*, які було проведено у травні 1992 р. Того ж року у Приморському та Хабаровському краях побували українські фольклористи Галина Довженок та Григорій Дем'ян, які зібрали цінні зразки українського фольклору Зеленого Клину, що були опубліковані у книзі «Пісні Зеленого Клину» (Львів, 1999). Ці поїздки суттєво сприяли активізації місцевого українського громадсько-культурного життя та створенню перших українських організацій.

Відповідно збереження та відродження української культури ставили своєю метою українські національно-культурні організації, що виникли на Зеленому Клині на початку 1990-х рр. – *Товариство української культури Приморського краю* (1991–1998), *Владивостоцьке українське товариство «Просвіта»* (1998–1999), *Українська національно-культурна автономія м. Владивостоку* (1999–2006), Центр української культури А. Криля «*Горлиця*» м. Владвостоку (від 2006), Спаське товариство укр. культури «*Зелений Клин*» (1990–1995), Спаське товариство української культури «*Зелений Клин-Черемош*» (1995–1999), Спаська національно-культурная автономія «*Джерела України*» (2000–2010), *Спаський центр української культури* (від 2010), *Товариство української культури та мови м. Уссурійська* (1992–1999), Українське товариство «*Веселка*» (м. Великий Камінь, 1992–1999), *Амурське товариство української мови ім. Т. Шевченка* (м. Завитинськ, 1991–1993), Товариство української культури Хабаровського краю «*Зелений Клин*» (від 1992), Хабаровський крайовий центр української культури «*Криниця*» (від 1999, нині – Українське земляцтво «Криниця»), Сахалінське українське культурно-просвітнє товариство «*Київська Русь*» (1987–1998), *Долінська асоціяція українців* (1991–1997), Сахалінська регіональна національно-культурна автономія українців «*Київська Русь*» (2002–2005), Сахалінська регіональна громадська організація українців «*Київська Русь*» (від 2005), Южно-Сахалінська національно-культурна автономія «*Дніпро*» (від 2005), *Земляцтво українців Камчатки* (1988–1995), Регіональний український

культурний центр *«Дніпро»* (Камчатка, 1995–1997), *Національно-культурна автономія українців Камчатки* (від 1997), Українське земляцтво «Колима-Славутич», Магаданська регіональна укр. національно-культурна автономія *«Славутич-Колима»*. З метою координації діяльности українських організацій Далекого Сходу в 1993 р. було проведено *V Український Далекосхідній з'їзд,* на якому було ухвалено рішення про створення Далекосхідного об'єднання українців «Зелений Клин». Однак через об'єктивні труднощі воно так і не розпочало свою діяльність. Зусиллями ряду цих організацій проводяться *Далекосхідні фестивалі української культури «Наша дума – наша пісня»* (І-й – листопад 2002, Хабаровськ, ІІ-й – березень 2005, Спаськ-Дальній, ІІІ – вересень 2006, Фокіно, IV – жовтень 2007, Владивосток, V – листопад 2009, Хабаровськ). Відбулися також два *Хабаровських* та п'ять *Приморських крайових фестивалів української культури «Солов'їна пісня»*. Під час І Далекосхідного фестивалю української культури (2002) було засновано Далекосхідну асоціяцію українців, однак вона теж не розпочала праці.

У жовтні 2003 р. Далекий Схід відвідала делегація Української Всесвітньої Координаційної Ради на чолі з М. Горинем, яка побувала в Приморському та Хабаровському краях, на Камчатці та Сахаліні, де ознайомилася з життям та діяльністю місцевих українських організацій. Протягом останніх років Зелений Клин (головним чином – Владивосток) відвідали декілька представників української діяспори з США – професор Іван Лучечко (1993), Павло Дорожинський (1998), Микола Дейчаківський (2000), о. Лео Голдейд (2006), Дора Турула (2007 та 2010), які мали зустрічі з представниками місцевих українських організацій та надали їм посильну матеріяльну допомогу. У 2000-х рр. по Далекому Сходу подорожували відомі українські мандрівники *М. Хрієнко* та *О. Волощук*, які вивчали життя місцевих українців, зустрічалися з представниками українських громад.

Від 2005 р. у Владивостоці діє *Генеральне консульство України*, створення якого сприяло суттєвій активізації місцевого українського культурного життя.

Літ.: Аргудяева Ю.В. Крестьянская семья украинцев в Приморье (80-е гг. XIX – начало XX вв). М., 1993; Аргудяева Ю.В. Крестьянская семья у восточных славян на юге Дальнего Востока России (50-е годы XX в. – начало XX в.). М., 1997; Арсеньев В.К. Быт и характер народностей Дальневосточного края. Владивосток-Хабаровск, 1928; Багряний І. Україна біля Тихого океану. 2 вид. Укр. Океанічний Інститут. Ч.14. Женева, 1947; Биковський Л. Україна над океаном. Український Океанічний Інститут. Ч.6. Одеса, 1945; Беркут П. Зелений Клин – Нова Україна. Львів. Дешева книжка. Ч.2. 1937; Буссе Ф.Ф.Переселение крестьян морем в Южно-Уссурийский край. СПб, 1896; Ващук А.С., Чернолуцкая Е.Н., Королева В.А. и др. Этномиграционные процессы в Приморье в XX в. Владивосток, 2002; Георгиевский А.П. Диалектология Дальневосточного края в связи с этнологией. Владивосток, 1930; Георгиевский А.П. Русские на Дальнем Востоке. Владивосток, 1926. Вып.1. Заселение русскими Дальнего Востока и современное их распределение (в связи с говорами); Иллич-Свитыч В.С. Дальневосточная Украина. Киев, 1905; Кабузан В.М. Дальневосточный край в XVII – начале XX вв. (1640–1917). Историко-демографический очерк. М., 1985; Корда Р. Зелена Україна в час Другої світової війни. Укр. Океанічний Інститут. Ч.13. Женева, 1946; Л-ко М. Українство на Далекому Сході // Нова Україна. Календар на рік 1921-ший. Владивосток, 1921. С.126–149; Марунчак М. Українці в СССР поза кордонами УРСР. Вінніпег, 1974; Меньщиков А. Материалы по обследованию крестьянских хозяйств Приморской области. Старожилы-стодесятинники. Т.1. Саратов, 1911. Т.3. Саратов 1912. Т.5. Новоселы (таблицы и тексты). Владивосток, 1914; Нам И.В. Культурно-национальная автономия в истории России. Док. антология. Т.2. Дальний Восток. 1921–1922. Томск, 1999; Нам И.В. Национальные меньшинства Сибири и Дальнего Востока на историческом переломе (1917–1922 гг.). Томск, 2009; Новицький М. Зелений Клин (Приморщина). Харків, 1928; Олесіюк Т. Зелена Україна. Одеса, 1944; Попок А. Українські поселення на Далекому Сході. Історико-соціологічний нарис. Київ, 2001; Свит И.В. Украинский Дальний Восток (Зеленая Украина). Харбин, 1934; Сергійчук В. «Українізація» Росії. Політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923–1932 роках. Київ, 2000; Сергійчук В. Українська соборність. Відродження українства в 1917–1920 роках. Київ,1999; Траф'як М. Зелений Клин // Сучасність. Київ. 1996. № 3–4. С.74–86; Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Мат-лы I и II Междунар. научно-практич. конференций. Владивосток, 2009; Черная Н.В. Украинское население России и СССР за пределами Украины (XVIII–XX вв.) // Динамика численности и размещение. Расы и народы. М., 1991. Вып. 21. С.72–73; Чернолуцкая Е.Н. Представители народов бывшей Российской империи в Приморье в новых политических условиях (1917–1922 гг.) // Адаптация этнических мигрантов в Приморье в XX в. Владивосток, 2000. С.102–127; Чорномаз В. Українці на Далекому Сході (1883–1922) // Східний світ. Київ. 1993, № 2. С. 101–113; Черномаз В.А. Украинское национальное движение на Дальнем Востоке (1917–1922 гг.). Владивосток, 2009; Шимонович І. Зелений Клин – Нова Україна. Львів, 1924.

АВРАМЕНКО Василь Кирилович (10(22).03.1895, м-ко Стеблів Черкаського пов. Київської губ. –

06.05.1981, Нью-Йорк, США, перепохований у Стеблеві) – укр. хореограф, актор, продюсер, режисер, педагог, дослідник і знавець укр. народного танцю, один із фундаторів нового напряму в сучасному світовому танцювальному мистецтві – сценічної народної хореографії. Став сиротою ще в ранньому дитинстві, з дев'яти років почав працювати. Працював на шахті на Луганщині, згодом із братами виїхав на заробітки до *Владивостоку*, працював на заводі. 1913 у Владивостоці закінчив трьохрічні вечірні учительські курси, здобув звання народного вчителя. Під час Першої світової війни закінчив Іркутське військове училище, отримав чин прапорщика. Служив у Тюмені, згодом на Західному фронті, командир сотні. Під час наступу на р. Березині в Білорусі отримав поранення в ногу. Отримав звання поручника, служив у Мінську, де 1917 вперше зустрівся з С. Петлюрою. Згодом – у Києві, де 1917 за підтримки С. Русової та Л. Старицької-Черняхівської вступив до Музично-драматичної школи М. Лисенка. Згодом став актором театру М. Садовського, у якому дебютував у лютому 1918 у «Катерині» М. Аркаса. В 1919–1920 – актор театру М. Садовського у Києві, Вінниці, Кам'янці-Подільському, де відновлює навчання у драматичній школі М. Садовського. Одним із його вчителів був В. Верховинець. Після поразки визвольних змагань 1921 разом із вояками Армії УНР опинився в таборі для інтернованих на території Польщі, де заснував свою першу танцювальну школу. Згодом – в Галичині, 1922 організував школу укр. народного танцю у Львові, 1923 – у Луцьку, Кременці, Рівному, 1924 – у Холмі. Гастролював по Волині, Галичині, Поліссю і Холмщині, де дав 72 концерти. У 1925 на запрошення укр. громади переїхав до Канади, де в Торонто відкрив численні гуртки та Школу народного танцю. Від 1928 – у Нью-Йорку, де 1929 також створив школу народних танців. У 1930–1936 створив близько 50 танцювальних груп по всій Америці, давши поштовх традиції збереження народного танцю в діяспорі. Його танцювальні гуртки і групи надавали можливість самовияву і самоствердження молодим американським українцям. Упродовж 1920–50-х широко гастролював із ансамблем укр. народного танцю та хором О. Кошиця країнами Европи, Америки, Австралії тощо. Виступав на сцені «Метрополітен-опера» в Нью-Йорку та у Білому домі у Вашінгтоні. Мандруючи по США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Австралії та Ізраїлю, відкривав школи укр. народного танцю. Сприяв перетворенню народного танцю у форму професійного мистецтва, відійшовши від традиційних танцювальних дивертисментів, створив якісно нові жанри хореографії. Його вистави наближалися до жанру балету-поеми, балету-симфонії, що відтворювали складну історичну долю народу (балетні постановки «Великдень на Україні», «За Україну», «Січ отамана Сірка»). У його хореографічних дійствах поєднувалися балет, музика, театр, хоровий спів, а згодом – і кіномистецтво. Поставлені ним танцювальні композиції «Гонта», «Чумак», «Аркан коломийський» стали класичними. Його славнозвісний «Гопак» мав тріюмфальний успіх на сцені «Метрополітен-опера» (1931). У 1936 заснував та очолив власну кіностудію у Нью-Йорку, де було поставлено художні музичні фільми «Запорожець за Дунаєм», «Наталка-Полтавка», «Маруся Богуславка», багато фольклорних фільмів. В Карпатській Україні, Канаді та Римі він зафільмував справжні мистецькі документи: «Трагедія Карпатської України», під час зйомок якого загинув оператор, «Українські піонери Канади», «Патріярх Йосиф (Сліпий)», «Фільм з Ізраїлю». 1954 завершено фільм «Тріюмф українського

танцю», над яким він працював 25 років. Автор підручника «Українські народні танки, музика і стрій» (Вінніпег, 1947).

АМУРСЬКА ОБЛАСНА УКРАЇНСЬКА РАДА – виборний орган, що мав представляти нац. інтереси укр. селянства *Амурської области*. Обрана на *Амурському укр. обласному з'їзді* в червні 1917 з метою «дати просвіту та об'єднати амурських українців». На виборах до Всеросійських Установчих зборів 1917 висунула свій список (*О. Володько, Л. Король, Г. Рудиков*, *Я. Ситницький*), який отримав 3265 (1,4%) голосів виборців. Голова – *Петрушенко,* згодом – *Р. Барилович*. У листопаді 1917 за ініціятивою Ради засновано укр. кооперативну видавничу спілку з метою видання популярних укр. книжок. 1918 згідно з рішеннями *III Укр. Далекосхідного з'їзду* на терені Амурської области було створено *Благовіщенську* та *Свободненську Укр. Окружні Ради*.

АМУРСЬКА ОБЛАСТЬ (Амурщина) – історико-географічний край на *Далекому Сході*, вздовж середньої течії р. Амур та його лівих допливів, що складає частину території Зеленого Клину, один із суб'єктів Російської Федерації. Як адм.-територіяльна одиниця Російської імперії була утворена в грудні 1858. Її межі значною мірою відповідали межам сучасної Амурської области РФ, за виключенням східної частини, що зараз складає територію *Єврейської автономної области*. Сучасна Амурська область була утворена 1932, 1932–1938 – у складі *Далекосхідного краю* РРФСР, 1938–1948 – у складі *Хабаровського краю*. Адм. центр – *Благовіщенськ*. Сучасна територія – 363,7 тис. кв. км (до 1917 – 449,5 тис. кв. км). Населення – 830,1 тис. (за переписом 2010), у т. ч. українців – 16.636 (2%), росіяни – 94,3%,

Національний склад населення Амурської области за переписом 1926 р.

	загальна чисельність	%	сільське населення	%
українці	102816	24,0	94888	30,3
росіяни	282774	66,0	188491	60,1
білоруси	17079	4,0		
китайці	11064	2,6		
тубільці	3105	0,7		
інші	9337	2,2		
разом	428252		313445	

евенки – 1481; за переписом 2002 – 902,8 тис., у т. ч. українців – 31.475 (3,5%), росіяни – 92%. За переписом 1989 населення области складало 1057,8 тис., українців – 70.759 (6,7%), з яких 42.438 мешкали в місті та 28.321 – у селі. Рідною мовою у 1989 вважали українську – 44,6% (41,5% – в місті та 49,2% – в селі), ще 14% українців визнали, що вільно володіють укр. мовою.

Українці взяли активну участь у процесі формування сучасного населення Амурщини, що розпочався в другій половині XIX ст. (з 1859), внаслідку чого напочатку XX ст. в Амурській області мешкало досить чисельне, компактно розселене укр. населення. Воно почало формуватися вже на першому етапі колонізації Амурщини. Перші українці (вихідці з Полтавщини) прибули до Амурщини 1861. Тут разом з росіянами з Сибіру ними було засновано села Березівське, Богородське та Петропавловське. А вже 1863–64 вихідцями з Полтавської губернії тут засновуються перші чисто укр. села (в 1863 – Троїцьке, в 1864 – Середнєбільське та Новотроїцьке на р. Голубій). На першому етапі заселення (1859–1882) серед переселенців до Амурщини переважали росіяни, головним чином, вихідці з Сибіру – 27588 осіб (77,3% всіх переселенців). З европейської частини Російської імперії за перші 20 років колонізації сюди переселилося 8088 осіб, серед яких також переважали росіяни. Значну частину поміж них становили старообрядці та сектанти – молокани, духобори, штундисти, які до 1882 заснували бл. 60 сел. Амурщина заселювалася без державної допомоги, на власний кошт переселенців, які діставалися сюди суходолом, ідучи валками через увесь Сибір. Внаслідку цього дорога розтягувалася на декілька років і лише з побудовою наприкінці XIX ст. Транссибірської залізниці процес переселення прискорюється.

В наступний період (1883–1917) етнічний склад переселенців суттєво змінюється, серед них вже переважають українці, а наприкінці 1890-х починають переселюватися і білоруси. Однак, починаючи з 1880-х, значення Амурської области як регіону колонізації зменшується, оскільки головна маса переселенців спрямовувалася до *Приморщини*. Ця тенденція зберігається і на початку XX ст. За зазначений період, за даними *В. Кабузана*, до Амурщини прибуло 188.043 осіб, поміж яких вихідці з власне укр. губерній становили 43,4% (81 571 осіб). 22,4% всіх переселенців (42.047

осіб) дала Полтавська губернія, Київська – 9741 (5,2%), Харківська – 9167 (4,9%), Чернігівська – 8033 (4,3%), Подільська – 6327 (3,4%), Катеринославська – 4053 (2,2%), Херсонська – 1122 (0,6%), Таврійська – 1074 (0,6%), Холмська – 39, Волинська – 7. З мішаних укр. земель в Европі до Амурщини переселилося 24.233 особи (12,9%): Кубань – 6972 (3,7%), Воронізька губ. – 5918 (3,1%), Бесарабія – 5098 (2,7%), Курська губ. – 3346 (1,8%), Донщина – 2899 (1,5%). Якщо вважати, що бодай половину переселенців з цих регіонів складали українці, а це цілком імовірно, бо значну частину переселенців з цих губерній давали саме укр. повіти, як наприклад, Острогозький та Новохоперський повіти Воронізької губ., Таганрозька та Черкаська округи Области Війська Донського, Хотинський повіт Бесарабської губ. тощо, то частка українців серед переселенців до Амурщини ще підвищиться. Поміж вихідцями з різних областей Сибіру, Туркестану та Далекого Сходу (14.936 осіб, або 7,9% переселенців) також була певна частина українців. Чисто ж російські губернії Европейської Росії дали лише 23.434 (12,5%) переселенців. З білоруських губерній переселилося 12.875 (6,8%) осіб, переселенців без зазначення місця виходу (головним чином – робітники з Сибіру, але також деякою мірою – українці) – 27.431 (14,6%), з інших регіонів – 3563 (1,9%).

Потік переселенців був спрямований в цей час головно в околиці заснованого в 1858 м. Благовіщенська та прилягаючої південно-західньої частини Зейсько-Буреїнської рівнини по берегам рр. Амуру, Зеї, нижній та середній течії рр.Томі, Білої, Будунди, Гільчина, Діма та Завитої. Українці на Амурщині розселилися досить компактно, концентруючись переважно в хлібородних місцевостях Зейсько-Буреїнської рівнини. За даними обстеження Амурської експедиції, що були опубліковані 1909, констатувалося, що в 7 волостях Амурщини – Більській, Завитинській, Іванівській, Вознесенській, Красноярівській, Піщано-Озерській та Томській їх нараховувалося більш, ніж по 500 родин. А в усіх інших волостях, крім Тамбовської, де їх було менше 100 родин та Черняєво-Зейського підрайону (бл. 150 родин), українців нараховувалося більше, ніж по 200 родин. Крім того, на терені Амурського козачого війська, землі якого були розташовані неширокою смугою вздовж Амуру, помітні групи українців були розселені в Миколаївській, Поярківській, Інокентіївській та Михайло-Семенівській округах. Це були як вихідці з власне укр. наддніпрянських губерній (понад 500 родин), так і переселенці-козаки з Дону та Кубані (бл. 500 родин).

Росіяни, які переважали серед селян-переселенців перших хвиль заселення та козаків, були зконцентровані головно в Тамбовській волості, де їх було бл. 500 родин, Завитинській та Красноярівській (понад 350 родин в кожній) та Борисоглібській – понад 200 родин. В усіх інших волостях їх чисельність коливалася від 60 до 200 родин. Білоруси ж, будучи відсутніми в 4 центральних волостях, були зконцентровані, головним чином, в лісних районах по берегам річок в Амуро-Зейській (183 родини), Буреїнській (283), Завитинській (137), Красноярівській (275), Томській (50), Вознесенській (49) волостях та північних Кухтеринському (37 родин) і Черняєво-Зейському (30) підрайонах.

За переписом 1917 в Амурській області мешкало 147,4 тис. українців, що складали 43,2% населення области. Однак за даними перепису 1923 в Амурській губернії мешкало лише 124.407 українців (Благовіщенський повіт – 78.997, Завитинський – 30.574, Свободненський – 14.830), що становили лише 33% її східно-слов'янського населення, тоді як росіяни становили 63,7% (240.387) та білоруси – 3,3% (12.400), а також 4439 китайців, 3334 корейців, 2761 поляків, 1572 татарів та інш. Це пояснюється тим, що згідно з методикою переведення перепису, українці визначалися лише за місцем народження, тобто українцями записувалися лише особи, народжені в Україні, а їх нащадки, народжені на Амурщині, вважалися вже росіянами. Тому перепис засвідчив зниження частки українців у населенні Амурщини порівняно з часткою українців серед переселенців, які прибули до цього краю. Крім того, на даних перепису безсумнівно відбилися репресії, яких зазнав укр. рух на Зеленому Клині після встановлення там совєтської влади (див. *Читинський процес*), що призводило до свідомого приховування українцями своєї справжньої етнічної приналежности. Українці (122.101) та білоруси (12.076) були переважно розселені в сільській місцевості, тоді як в міських поселеннях Амурщини мешкало лише 3513 українців, що становило лише 3,6% загального міського населення (у Благовіщенську – 2778 українців (4,8% від 57.723 населення міста) та лише трохи більше 300 білорусів. Але росіян на селі

мешкало лише трохи більше половини загальної чисельности (63,4%, або 152.321). Таким чином, в сільській місцевості чисельність українців та росіян була майже рівною – українці становили за офіційними даними 42,6% сільського східнослов'янського населення, росіяни – 53,2%, білоруси – 4,2%.

Перепис 1926 виявив подальше зменшення чисельности укр. населення на Амурщині за відсутности суттєвих міграційних зрушень (до 103.536 осіб, що складали вже лише 24% населення), тоді як число білорусів збільшилося до 17.079 осіб, а росіян – до 257.218, що також можна вважати наслідком зазначених вище причин, в першу чергу – перекручень під час переведення перепису.

Як вже зазначалося, найбільш щільно українці заселили на Амурщині родючу долину між рр. Зея та Бурея. За даними того ж перепису 1926, в Амурській окрузі Далекосхідного краю серед існувавших там на той час 1122 сел, 586 мали переважно російське (або зросійщене) населення, 246 – українське, 55 – білоруське (головно – в лісних районах по верхів'ях річок в колишніх Амуро-Зейській, Буреїнській, Завитинській, Красноярівській волостях, або Мазанівському, Свободненському, Хінгано-Архаринському районах Амурської округи). Українці переважали в *Олександрівському районі*, де на 125 сел було 78 українських, 42 російських, 2 білоруських та становили значну частину населення в прилягаючих до нього на сході та півдні – Завитинському (з 115 сел – 47 українських, 57 російських та 4 білоруських), Іванівському (з 93 сел – 24 українських, 58 російських), Тамбовському (з 106 сел – 27 українських, 59 російських), Хінгано-Архаринському (з 148 сел – 11 українських) районах, на заході – Свободненському (з 129 сел – 17 українських), на півночі – Мазановському (з 78 сел – 30 українських, 26 російських, 15 білоруських). В 4 районах Зейської округи поміж 559 сел було 351 з переважно російським населенням, 12 – з українським та 13 – з білоруським. Крім того, у складі амурського козацтва, розселеного вздовж Амуру, також були українці, головно з числа переселенців з Кубані, які складали 12,8% поміж амурських козаків, переважно в Миколаївській, Поярківській, Іннокентіївській та Михайло-Семенівській округах. Українці також складали значну частину службовців Амурської залізниці, що були розселені на заліничих станціях вздовж неї.

На період 1920-х укр. мова на Амурщині найкраще збереглася в центральних районах – Олександрівському, Завитинському, Іванівському, хоча і тут вона значною мірою зазнала впливу російської в фонетиці, морфології та лексиці. Тому, як зазначав проф. *А. Георгієвський*, навіть і в центральних районах Амурської округи з найбільш компактним укр. населенням говорити про укр. говірки в тому сенсі, як це прийнято в укр. діялектології, було досить складно. Крім того, значного поширення серед місцевого укр. населення вже на той час набирала українсько-російська двомовність. В інших, більш віддалених районах з переважаючим російським населенням стан укр. говірок наближався до їх стану на *Забайкальщині*, де вже в 1920-х українці говорили скоріш російською, ніж українською мовою, коли побудова мови та лексика наближувалися до мови російських старожилів. Однак, в цій мові зберігався ряд укр. фонетичних,

Розташування українського населення на терені сучасної Амурської области (за переписом 1926 р.)

Райони	Населення	Українці	%	Українці за іншими даними
Амурський округ				
Завитинський	31782	20951	65,8	12637
Олександрівський	59963	37996	63,4	30326
Мазановський	15245	7562	49,8	5587
Іванівський	41581	17645	42,4	
Тамбовський	52707	19729	37,6	16294
Михайлівський	23227	3364	14,5	4075
Хінгано-Архаринський	22856	2650	11,6	
Свободненський	45335	4455	9,8	7065
Амуро-Зейський	21689	518	2,4	
Селемджино-Буреїнський	2270	21	0,9	
Зейський округ				
Зейський	12663	1845	14,5	
Тигдинський	9783	406	4,1	
Рухловський	16196	496	3,1	
Могочинський	11750	290	2,5	

морфологічних та лексичних відмінностей.

Початком організованого укр. нац. життя в Амурщині можна вважати створення в Благовіщенську *Українського клюбу*, який в 1911 здобув офіційний дозвіл на свою діяльність. Значне піднесення укр. громадської активности на Амурщині мало місце після Березневої революції 1917. Навесні 1917 створюються укр. *Громади* в містах Благовіщенську, *Свободному*, на станціях Рухлово (зараз – Сковородино, голова – Мусій Ситченко, заст. голови – Леонід Руденко, секретар – Василь Нагурний, скарбник – Опанас Заєць, член Ради – Логвин Демиденко), Гондатті (зараз – м. Шимановськ, голова – Кожевниченко), Ін (голова – Ярещенко), Бочкарьово (зараз – м. *Білогорськ*), *Завита*, селах Білоногове (голова – Капшук), Добрянка, Велика Сазанка (голова – Артем Костиря, секретар – Баранник), Кустанаївка (голова – П. Дудник, заст. голови – Ф. Федик, скарбник – М. Плюйко, писар – М. Сергійчук), Ключевське (голова – І. Хороль, заст. голови – І. Дяченко, скарбник – І. Носенко, писар – Н. Носенко), Нижнєбузулі (голова – Р. Рослик, заст. голови – Герасимчук, скарбник – Т. Святицький, писар – П. Никипорець, член Ради – П. Дидра), Чембари (голова – П. Дзюба), Верхнєполтавка, Костянтиноградівка, Черкасівка, хуторах Волковський, Грибський, Миколаївський. Крім перелічених громад, що мали сталу організацію, виборні органи, печатки, існувало ще багато місцевих громад з більш аморфною структурою.

У травні 1917 в Благовіщенську відбувся *Амурський Укр. обласний з'їзд*, на якому було обрано *Амурську Обласну Укр. Раду*, що висунула свій список на виборах до Всеросійських Установчих зборів (1917). Влітку 1917 в Благовіщенську було засновано т-во «Просвіта». В 1918 на території Амурщини було створено дві *Укр. Окр. Ради* – *Благовіщенську* та *Свободненську*. У Свободному та Благовіщенську діяли укр. кооперативи «*Хлібороб*» та «*Українець*». У 1920–22 у Свободному існувало т-во «*Просвіта*». У травні 1917 в Благовіщенську почала виходити газета «*Українська Амурська справа*». В 1919 Свободненська Укр. Окр. Рада зорганізувала своїми силами дві укр. школи (у Свободному та с. Велика Сазанка), а в період існування *Далекосхідньої Республіки* (1921–22) на Амурщині закладається ціла мережа укр. шкіл – у м. Свободному, на ст. Мухино, селах Велика Сазанка, Сохатине, Ольгинське, Чембари, Костянтиноградівка, Кустаха, хут. Золотоношському). 30 листопада 1921 урядом Далекосхідньої Республіки Благовіщенській Укр. Окр. Раді було надано статус культурно-національної автономії, відповідно її голова – *М. Левитський* був призначений зав. обласного відділу з нац. справ. Однак ця діяльність укр. організацій зустрічає гостру протидію з боку місцевої влади (уряд есера Алексеєвського в 1918, комуністи – в 1920–21), що виявлялося у забороні діяльности укр. організацій, репресіях проти укр. діячів та конфіскації майна укр. кооператив. Остаточно діяльність укр. організацій на Амурщині була заборонена наприкінці 1922, після встановлення там сов. влади, а їх активісти та провідники були заарештовані.

В період переведення політики *українізації на Далекому Сході* (1931–32) *Олександрівський* та *Завитинський райони* Амурщини були перетворені на укр. нац. райони, а *Іванівський*, *Мазановський* та *Тамбовський* – оголошені районами частковової українізації, де мало бути забезпечено обслуговування укр. населення рідною мовою. У *Благовіщенському агропедінституті* було відкрито укр. відділення. Однак з початку 1933 політику українізації було припинено, а всі укр. освітньо-культурні установи ліквідовано Тому, не дивлячись на те, що протягом 1920–80-х відбувався постійний приплив українців з УРСР до Амурської области, як примусовий (втікачі від голодомору та репресій каральних органів, в'язні до таборів ГУЛАГу, молоді фахівці за призначенням після закінчення навч. закладів, військові), так і добровільний (організоване переселення до сільської місцевости, законтрактовані робітники та спеціялісти для промисловости, молодь за комсомольськими путівками на будівництво Зейської та Бурейської ГЕС, БАМу тощо), внаслідок відсутности будь-яких умов для збереження нац. ідентичности, це укр. населення зазнавало безупинної асиміляції. Тому сучасне укр. населення Амурщини складають, головним чином, особи народжені в Україні, що прибули сюди за останні десятиліття. Після проголошення незалежности України, відбувався процес часткового повернення українців в Україну і відповідно – скорочення чисельности місцевого укр. населення (більше ніж учетверо між переписами 1989 та 2010). Однак особи укр. походження, які визнають себе росіянами, складають зараз значну частину сучасного населення Амурської области. Напочат-

ку 1990-х у *Завитинську* було засноване *Амурське товариство укр. мови*.

«АМУРСЬКА ХВИЛЯ» – укр. розділ (від 2004) у літературно-художньому та аналітичному журналі «Экумена», що видається у *Хабаровську* рос. мовою (редактор – *О. Лозиков*), в якому друкуються публіцистика, проза та поезія укр. письменників з України (Івана Дзюби, Миколи Руденка, Івана Світличного, Павла Куща, Юрія Доценка, Івана Білого, Олега Зав'язкіна, Віталія Павловського, Вадима Оліфіренка, Галини Гордасевич, Леоніда Талалая тощо), діяспори (Володимир Біляїв) та Далекого Сходу (О. Лозиков, *А. Криль*, *Г. Синьогуб*), історичні матеріяли тощо. На кінець 2011 вийшло 29 випусків.

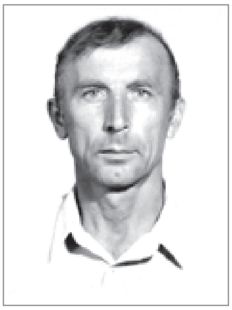
АМУРСЬКЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА – укр. національно-культурна організація у м. *Завитинську* Амурської обл. Створене 1991. Об'єднувало переважно українців-військовослужбовців місцевого гарнізону. Зусиллями товариства було організовано недільну укр. школу. Значне місце у діяльності товариства посідала проблема повернення українців-військовослужбовців в Україну. Організатор та голова товариства – капітан Олександр Мельник.

«АМУРСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ» – укр. газета в *Благовіщенську*. За деякими даними видавалася 1920 місцевим Укр. клубом.

АМУРСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ З'ЇЗД – укр. селянський з'їзд *Амурської обл*. Відбувся наприкінці травня 1917 у *Благовіщенську*. У з'їзді взяло участь бл. 200 делегатів. На ньому було ухвалено створити національну укр. Спілку переселенців-колоністів Амурщини та обрано *Амурську Укр. Обласну Раду*.

АНДРІЙОВ Йосип – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. В 1920–1921 – голова Ради т-ва «*Просвіта*», член Ради *Хабаровської Укр. Громади* та *Хабаровської Укр. Окружної Рады*.

АНДРІЙЧУК Василь Степанович (04.08.1947, с. Човниця Ківерцівського р-ну Волинської обл.) – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. З січня 1967 – на військовій службі на Далекому Сході. Після закінчення служби залишився у Хабаровську, працював на будівництві робітником, виконробом. Від 2003 – на пенсії. Активний учасник укр. гуртку, що утворився у Хабаровську 1990 та один із організаторів і активний учасник Хабаровського крайового т-ва укр. культури «*Зелений Клин*» (від 1992), від 9 листопада 1998 – член його правління. Учасник I Всесвітнього форуму українців (1992). На початку 1990-х активно дописував до укр. преси на теми укр. нац. відродження.

АНДРУЩЕНКО Кость Кіндратович (25.12.1883, Київ – після 31.07.1948, СРСР) – укр. громадський та політичний діяч на Далекому Сході. Із родини козака, відставного унтер-офіцера. У 1899–1904 вчився у 1-му Київському комерційному училищу, 1905 вступив до Східнього (Орієнтального) інституту у *Владивостоці*, де навчався з перервами до 1915, коли закінчив повний курс за китайсько-монгольським відділенням, одночасно викладав у гімназії в Харбіні (Маньчжурія). Як статистик-регістратор брав участь в обстеженні селянського населення Приморської обл. (див. *Меньщиков О. А.*). Один з ініціяторів створення та голова *Владивостоцької студентської Укр. Громади* (1907–1909). У березні 1917 – військовий цензор у Владивостоці, прапорщик, член тимчасового орг. бюра зі створення *Владивостоцької Укр. Громади*. У квітні 1917 обраний від Громади до Владивостоцького Совєту робочих та військових депутатів. У липні 1917 – ст. офіцер 6-ї роти 4-го Владивостоцького фортечного артилерійського полку, голова військової секції Громади, командир 1-ї української сотні, член *Владивостоцької організації УПСР*. 19 березня 1918 обраний кандидатом у члени ревізійної комісії *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. У 1918 – редактор газети «Приморская жизнь», у жовтні 1918 – член

військової комісії *IV Укр. Далекосхідного з'їзду.* У 1920 – секретар т-ва «*Владивостоцька Українська Хата*». З 1920 – в Харбіні, працював вчителем, викладачем ліцею Св. Миколая. Від 3 лютого 1933 – член Ради т-ва «Просвіта» у Харбіні. Від 15 листопада 1933 – член правління та заступник голови Укр. вчительської спілки, займався організацією укр. школи в Харбіні, 7 березня 1934 обраний членом шкільної комісії. Член Укр. товариства прихильників літератури, науки, мистецтва при Укр. Нац. Громаді (1934). 27 лютого 1934 обраний головою Ради Укр. Нац. Громади. У серпні 1934 обраний головою Укр. комітету допомоги біженцям, потерпілим від повені. Голова редакційної колегії укр. сторінки в газеті «Харбинское время». Від 1935 – член Укр. Нац. Колонії в Харбіні. У 1940-х за деякими даними мешкав у Шанхаї. Після 1945 ймовірно репатрійований до СРСР, мешкав у м. Губаха Кізеловського р-ну Пермської обл. (Росія). Заарештований 14 травня 1948. 31 липня 1948 засуджений до 25 років таборів за звинуваченням у шпигунстві та контррев. діяльності. Ймовірно загинув в ув'язненні.

«АНТОЛОГІЯ ДАЛЕКОСХІДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ» – антологія поезії укр. авторів Далекого Сходу та перекладів віршів далекосхідних поетів укр. походження, що пишуть російською та двох нанайських поетів з передмовою *Г. Синьогуба*. Антологія підготована і видана *О. Лозиковим* 2009 у *Хабаровську* у бібліотечці журналу «*Далекосхідна хвиля*». Наклад – 200 прим., обсяг – 175 стор. В антології опубліковані оригінальні вірші Людмили Дудко, Надії Шведченко, Олега Бевза, Валерія Смаглюка, Валентини Красношапки, *М. Зварич*, *О. Петрук, В. Сергеєва, Г. Скрябіної* (помилково позначені як вірші Е. Познякової), *Л. Плюшко*, М. Х., *А. Криля*, Марії Червінець, Івана Самотнього, Віктора Колиби, Віри Гриздренко, Валентина Рудоміна, Михайла Степчука, Валентина Ткаченка, Федора Приварникова, Василя Іванова, Олександра Гаврилюка, Володимира Колісниченка, Сергія Куріні, Тараса Гайди, Євгена та Тараса Цимбалюків, Наталки Цимбалюк, Петра Обережного, Наталі Дідух, О. Лозикова, а також переклади О. Лозикова з російської віршів Галини Шведченко-Симоненко, Антоніни Батіг (Лупиніс), Марини Грінченко, Тетяни Мирчук, Юрка Бєлінського, Геннадія Козлова, Євгена Єрофійова, Наталі Костюк, Владлена Кісарова, Бориса Сухарова, Віктора Єращенка, а також з нанайської – віршів Раїси Ходжер та Георгія Бельди.

Антологія української далекосхідної лірики. Хабаровськ: Федерація творчості та здоров'я. 2009. 175 с.

АНТОНЮК Іван – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Секретар *Укр. гуртку* у Владивостоці (1913), член правління місцевого Товариства народних читань (1915), член Владивостоцької організації РСДРП. Один із організаторів та активний член *Владивостоцької організації УСДРП,* у серпні 1917 – секретар тимчасового орг. комітету УСДРП у Владивостоці. У вересні 1917 – член комісії з реорганізації *Владивостоцької Укр. Громади* від УСДРП. До 18 березня 1918 – голова ревізійної комісії *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, в березні 1918 повернувся в Україну.

АРГУДЯЄВА Юлія Вікторівна (Аргудяева Юлия Викторовна) (02.11.1936, Хабаровськ) – рос. етнограф та етнолог, доктор історичних наук. Закінчила середню школу на ст. Манзовка Чернігівського р-ну *Приморського краю* та історичний факультет Далекосхідного державного університету (1959). У 1959–62 працювала ст. лаборантом відділу історії Далекосхідної філії Сибірського відділення Академії наук СРСР (Владивосток), у 1962–63 – ст. лаборантом відділу зарубіжного Сходу Бурятського комплексного науково-дослідного інституту Сибірського відділення АН СРСР (Улан-Уде). У 1963–66 навчалася в аспірантурі Інституту етнографії ім. М. Миклухо-Маклая АН СРСР у Москві. У 1968 захистила кандидатську дисертацію за темою «Сімейний побут промислових робітників Кабанського району Бурятської АРСР у його зв'язках з побутом навколишнього сільського населення». Від 1967 працювала у відділі історії, археології та етнографії Далекосхідної філії СО АН СРСР (згодом – Інститут історії, археології та етнографії народів Далекого Сходу Далекосхідного відділення

АН СРСР) спочатку молодшим, у 1981–86 – ст. науковим працівником сектору етнографії та історії. У 1986–1991 – ст. науковий працівник сектору соціології Інституту економіки океану Далекосхідного відділення АН СРСР. У 1991–95 – ст. науковий працівник відділу етнографії Інституту історії, археології та етнографії народів Далекого Сходу Далекосхідного відділення Російської академії наук. Від 1995 – керівник Центру слов'янознавства, від 2004 – завідувач відділу етнографії, етнології та антропології Інституту історії, археології та етнографії народів Далекого Сходу. У 2002 в Інституті етнології та антропології ім. М. Миклухо-Маклая (Москва) захистила докторську дисертацію за темою «Старообрядці на Далекому Сході Росії: етнокультурний розвиток у другій половині XIX – початку XX ст.». Наукові інтереси стосуються традиційної та сучасної етнографії східно-слов'янського населення Далекого Сходу, між іншим конфесійних груп росіян (старообрядці, молокани, духобори), російських емігрантів у Китаї (селяни-старообрядці, козаки), етносоціології, історичної демографії, гендерної антропології. Є науковим керівником ряду програм Центру слов'янознавства та наукових напрямків відділу етнографії, етнології та антропології – «Культура та побут етнографічних груп східних слов'ян Примор'я» (1994–96), «Формування регіональної культури східнослов'янського населення Далекого Сходу Росії» (1993–95), «Росіяни на півдні Далекого Сходу Росії: етнічна та етнокультурна історія» (1996–98), «Роль східних слов'ян у формуванні постійного населення півдня Далекого Сходу Росії: етнографічний та історико-демографічний аспекти (середина XIX – 80–ті рр. XX ст.)» (1994–98), «Росіяни в Амурщині та Приморщині: етнічна історія, умови життєдіяльности, розвиток традиційної культури (середина XIX – XX ст.)» (1999–2003). Керівник підготовки колективної монографії «Історія та культура російського населення півдня Далекого Сходу Росії (середина XIX – початок XX ст.)». Член Президії Асоціяції етнографів та антропологів Росії (1997–99), голова Приморського крайового відділу Наукового товариства етнографів та антропологів (1999–2001). Одною з перших у 1960–х почала глибоке етнографічне дослідження укр. населення Далекого Сходу. Цілком справедливо, за підсумками досліджень *О. Меньщикова*, дійшла висновку про домінування українців у сільському населенні *Приморщини* та, значною мірою, *Амурщини* і внаслідок цього – про значний вплив укр. традиційної культури на культуру і побут сучасного сільського населення Зеленого Клину. На початку 1990-х була членом *Товариства укр. культури Приморського краю*. Учасниця II Міжнародної науково-практичної конференції «*Українці на Далекому Сході: історія та сучасність*» (Владивосток, 2008). Автор бл. 200 наукових праць, між іншим – 5 індивідуальних та 5 колективних монографій. Читає у ВИШах Владивостоку курси з етнографії східніх слов'ян Далекого Сходу та народів Азійсько-Тихоокеанського регіону, з етносоціології та соціології сім'ї, гендерної антропології та гендерної соціології, демографії тощо.

Тв.: *Свадебная обрядность украинцев Приморья (конец XIX – начало XX вв.). М., 1979; Традиционная обрядность у украинцев Партизанской долины. Владивосток, 1981; Крестьянская семья украинцев в Приморье (80-е гг. XIX – начало XX вв.). М., 1993; Украинцы // Приморский край. Краткий энциклопедический справочник. Владивосток, 1997; Крестьянская семья у восточных славян на юге Дальнего Востока России (50–е годы XIX в. – начало XX в.). М., 1997; Старообрядцы на Дальнем Востоке России. М., 2000; Семья и семейный быт у русских крестьян на Дальнем Востоке России во второй половине XIX – начале XX в. Владивосток, 2001; К вопросу об истории заселения Приморья славянами (60-е годы XIX в. – начало XX в.) // История и культура народов Дальнего Востока. Южно-Сахалинск, 1973; Путешествующие топонимы // Филология народов Дальнего Востока (Ономастика). Владивосток, 1977; К вопросу об этнической истории населения Артемовской долины Приморского края (80-е гг. XIX – 70-е гг. XX в.) // Этнография и фольклор народов Дальнего Востока СССР. Владивосток, 1981. С.64–65; Структура крестьянских семей в Приморье (60-е гг. XIX – начало XX в.) // Социально-экономическое развитие дальневосточной деревни (дореволюционный период). Владивосток, 1982. С.51–63; Свадебная обрядность украинского населения Приморья // Национальные традиции в культуре народов Дальнего Востока. Владивосток, 1987; Топонимы Приморья как источник по истории формирования населения края // Исторические названия – памятники культуры. Владивосток, 1992. С.9–13; Формирование восточнославянского сельского населения Приморья (60-е гг. XIX – начало XX в.) // Исторический опыт освоения восточных районов России. Кн.2. Владивосток, 1993. С.33–36; Проблемы этнической истории восточных славян Приморья и Приамурья // Славяне на Дальнем Востоке: проблемы истории и культуры.*

Южно-Сахалинск, 1994. С.19–28; Семья и брак у восточнославянского крестьянства Приморья // Культура Дальнего Востока России и стран АТР. Владивосток, 1994. Вып.1. С.45–52; Быт и культура крестьян Сучанской долины в Приморье (конец XIX – начало XX в.) // Этнос и культура. Владивосток, 1994. С.23–38; Переселение крестьян на Амур в 1859–1861 гг. // Гродековские чтения. Тез. научно-практ. конф. Хабаровск, 1996; Миграция и расселение восточных славян на юге Дальнего Востока // Народонаселенческие процессы в региональной структуре России XVIII–XX вв. Новосибирск, 1996. С.104–108; Роль региональных и этноконфессиональных групп восточных славян в формировании населения Дальнего Востока // Дальний Восток в контексте мировой истории: от прошлого к будущему. Владивосток, 1996. С.111–112; Этническая и социально-демографическая структура сельской семьи у восточнославянского населения южных районов Дальнего Востока России // Дальний Восток России в контексте мировой истории: от прошлого к будущему. Материалы международной научной конференции. Владивосток. 1997. С.6; Влияние окружающей среды на быт восточнославянского крестьянства в Приморье (конец XIX – начало XX в.) // Этнос и природная среда. Владивосток, 1997; Демографическая ситуация и демографическое поведение крестьян у восточных славян Дальнего Востока России (60-е годы XIX – начало XX в.) // Вопросы социально-демографической истории Дальнего Востока в XX в. Владивосток, 1999; Пища в бытовой культуре русских, украинцев и белорусов Приморья // Многонациональное Приморье: история и современность. Владивосток, 1999. С.88–93; Этнодемографическая история украинцев в сельских районах Дальнего Востока (вторая половина XIX – начало XX вв.) // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008.

АРНОЛЬДОВ Іван Макарович (1870, Подільська губ. – ?) – антрепренер, один з перших антрепренерів укр. театру на Далекому Сході. Скінчив гімназію в Одесі, виступав на сцені в Кам'янець-Подільському, служив в укр. трупі Г.О. Деркача. Від 1902 – у *Владивостоці*. 1903 привіз з *Хабаровська* до Харбіну укр. трупу, яка мала великий успіх. Пізніше неодноразово привозив на Далекий Схд укр. трупи. 1909 в Харбіні тримав літній театр, де робив вистави місцевий Укр. клуб.

БАГРЯНИЙ Іван Павлович (справжнє прізвище – Лозов'яга) (19.09.1907, Охтирка Харківської губ. – 25.08.1963, Новий Ульм, Німеччина) – укр. поет, прозаїк, публіцист, політичний діяч. З родини муляра. Закінчив в Охтирці вищу початкову школу. 1920 вступив до технічної школи слюсарного ремесла, потім – до Краснопільської школи художньо-керамічного профілю. Від 1922 – завполіт цукроварні, окружний політінспектор Охтирської міліції, вчитель малювання в колонії для безпритульних і сиріт. 1925 вийшов із комсомолу. Щоб «збагатитись враженнями» побував на Донбасі, в Криму, на Кубані. 1925 працював ілюстратором у газеті «Червоний кордон» у Кам'янці-Подільському, в якій надрукував свої перші вірші. Того ж року під псевдонімом І. Полярний видав в Охтирці збірку «Чорні силуети: П'ять оповідань». 1926 вступив до Київського художнього інституту, якого через матеріяльну скруту та упереджене ставлення керівництва закінчити не зміг. Навчаючись в інституті, виходить із спілки «Плуг», вступає до опозиційного літературного об'єднання МАРС («Майстерня революційного слова»), де зближується з В. Підмогильним, Є. Плужником, Б. Антоненком-Давидовичем, Г. Косинкою, Т. Осьмачкою тощо. В цей період активно друкується в журналах «Глобус», «Всесвіт», «Життя й революція», «Червоний шлях» та інш. У 1920-х видає низку поетичних творів: збірку віршів «До меж заказаних», поеми «Монголія» та «Ave, Марія» (яка була невдовзі заборонена цензурою і вилучена з книготоргівлі), п'єсу «Бузок». 1930 надруковано роман у віршах «Скелька», який зазнав критики за оспівування «куркульської ідеології». 16 квітня 1932 заарештований у Харкові за звинуваченням «у проведенні контрреволюційної агітації» за допомогою його літературних творів, таких як поема «Ave Maria», історичний роман «Скелька», поеми «Тінь», «Вандея», «Гутенберг», соціяльна сатира «Батіг». Пробув півроку у камері самотнього ув'язнення у внутрішній тюрмі ДПУ. 25 жовтня 1932 відправлений на три роки на спецпоселення до Далекого Сходу. За спробу втечі на Україну заарештований та засуджений до 3 років таборів, які відбував у БАМЛАГу. Після звільнення повернувся до Охтирки. 16 червня 1938 знов заарештований як учасник чи навіть керівник націоналістичної контрреволюційної організації, перебував в ув'язненні у харківській в'язниці УГБ НКВС на Холодній горі.

Не дивлячись на тривалі допити та тортури, акт про закінчення слідства з висунутими проти нього обвинуваченнями 26 березня 1939 не підписав. 1 квітня 1940 прийнято постанову, що всі свідчення про його контрреволюційну діяльність відносяться до 1928–32, за що він уже був засуджений, а інших даних про антирадянську діяльність слідством не було добуто, через що був звільнений і він повертається до Охтирки. Досвід арештів та ув'язнення було використано ним у романі «Сад Гетсиманський». Початок радянсько-німецької війни застав його в Охтирці. Після окупації долучився до укр. підпілля, згодом мешкав у Галичині. Працював у референтурі пропаганди, пише пісні на патріотичні теми, статті різноманітного характеру, малює карикатури й плакати агітаційного призначення. Брав участь у створенні Укр. Головної Визвольної Ради (УГВР), у розробці її програмових документів. 1944 написав роман «Звіролови» (згодом відомий як «Тигролови»), в якому змальовує життя укр. родини звіроловів в Уссурійській тайзі. У січні 1944 написав, перебуваючи у Тернополі, поему «Гуляй-Поле». 1945 емігрував до Німеччини, де написав брошуру – програмний памфлет «Чому я не хочу повертатися до СРСР?», де виклав політичну декларацію національної гідности й прав людини, логічно обґрунтував закономірність еміграції з Радянського Союзу. 1948 заснував Українську революційно-демократичну партію (УРДП), протягом 17 років до своєї смерти редагував газету «Українські вісті». Був головою Виконавчого органу Укр. Національної Ради і заступником президента УНР. 1963 філія Об'єднання демократичної укр. молоді (ОДУМ) в Чикаго розпочала акцію за надання йому Нобелівської премії, але його несподівана смерть перешкодила офіційному висуненню на цю нагороду. 1992 постановою Кабінету Міністрів України йому посмертно присуджено Державну премію України ім. Т. Шевченка за романи «Сад Гетсиманський» і «Тигролови». 1996 засновано Фундацію ім. Івана Багряного та премію ім. Івана Багряного.

Про перебування І. Багряного в 1932–37 на Далекому Сході відомостей мало. Історію його мандрів на Далекому Сході від нього самого відтворив у своїх спогадах «Зустрічі і прощання» Г. Костюк (Київ, 2008) у словах «Охотське море, Тайга, Тундра, Звіроловство» (С. 250). Л. Череватенко у післямові до роману І. Багряного «Сад Гетсиманський» (Київ, 1991) подає таку версію подій: «Багряний втікає з табору 1936 року, переховується між українцями Зеленого Клину (Буреїнський та Сучанський райони). Одружується, і того ж таки року народився у нього син Борис. Не витримавши туги за Україною, Іван Багряний пробирається в рідну Охтирку, додому... на четвертий день за доносом сусіда схопили і відправили до Харкова» (С.502). Однак дані про переховування його саме у цих районах виглядають спірними, бо вони розділені відстанню більше 1000 км (Сучанський р-н знаходиться на півдні *Приморщини*, Буреїнський – на півночі *Амурщини*). Сліди перебування письменника на Далекому Сході намагається простежити далекосхідній письменник *О. Лозиков* у своєму романі «Роман завдовжки з життя або слідами Івана Багряного на Далекому Сході» (2008), в якому він спробував відтворити події 30-х років XX ст. на Далекому Сході. О. Лозиков спробував пройти тими ж шляхами в Уссурійській тайзі на терені сучасного *Хабаровського краю*, де мандрував і переховувався письменник, намагаючись віднайти людей, які зустрічалися з І. Багряним, розшукав перекази про його перебування у сел. Шумному В'яземського р-ну. 1937 у *Хабаровську* І. Багряний написав вірш «Рідна мова», де висловив тугу за батьківщиною та пристрасну любов до рідної мови. 1944 в газеті «Краківські вісті» (№ 40) надруковано його статтю «Українці біля Тихого океану» (передруковано: Багряний І. Україна біля Тихого океану. 2 вид. Укр. Океанічний Інститут. Ч.14. Женева, 1947), в якій він поставив проблему укр. Далекого Сходу, а саме – ігнорацію сов. владою наявности на Далекому Сході чисельного укр. населення.

Тв.: *Оповідання «Етюд» (1921), «Міщаночка» (1924), «Мадонна» (1925), «Заєць» (1925), «Петро Каменяр» (1925), «З оповідань старого рибалки» (1927), «В сутінках» (1927), «Пацан» (1928), «Рука» (1928, збірка оповідань «Крокви над табором» (1931), поеми «Монголія» (1927), «Собачий бенкет» (1928), «Вандея» (1928), «Ave Maria» (1929), «Батіг» (1928–1930), «Ґутенберґ» (1928-1930) сатирична епопея «Комета» (1928–1930), «Гуляй-Поле» (1944), сатирична поема «Антон Біда – герой труда: повість про ДІ-ПІ» (1947), Цукроварня (Поема про чотирьох), «Меченосці», п'єси «Бузок», «Генерал» (1944), «Морітурі» (1947), поетичні збірки «В поті чола» (1929), «До меж заказаних» (1929), «Золотий бумеранґ» (1946), «Пісні» (авторські пісні різних років), романи «Марево», роман у віршах «Скелька» (1930), «Тигролови» (1944), «Люба» (1944), «За п'ять хвилин дванадцята», «Сад Гетсиманський» (1950), «Маруся*

Богуславка» – перша книга роману «Буйний вітер» (1957), «Людина біжить над прірвою» (посмертно, 1965), повісті «Огненне коло» (Новий Ульм, 1953), повість-вертеп «Розгром» (1948), статті «Україна біля Тихого океану» (1944), «На новий шлях» (1946), Памфлет «Чому я не хочу вертати на «родіну»?» (інша назва «Чому я не хочу вертатись до СРСР?») (1946), «Народження книги» (1956), дитячі твори «Казка про лелек та Павлика-мандрівника» (1943), «Колискова» (1955), «Телефон» (1956).

Літ.: *Загребельний П. Багряний Іван // Українська літературна енциклопедія. Т. 1. К., 1988. С. 108; Енциклопедія українознавства. У 10-х т. / Гол. ред. Володимир Кубійович. Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954–1989. Словникова частина. Т. 1. С. 81; Мистецтво України: Біографічний довідник / За редакцією А. В. Кудрицького. К., 1997. С. 33; Шугай О. В. Багряний Іван // Енциклопедія сучасної України. Т. 2. К., 2003. С. 65–66; Шевченко Л. А. Багряний Іван Павлович // Енциклопедія історії України. Т. 1. К.: Наукова думка, 2005. С. 162; Шевченківські лауреати 1962–2001. Енциклопедичний довідник. К., 2001. С. 29–31; Жив у Кам'янці поет // Прапор Жовтня (Кам'янець-Подільський). 1990. 18 серпня. С. 4; Шугай О. Через терни Гетсиманського саду // Літературна Україна. 1990. 6 вересня. С. 6; Шугай О. Через терни Гетсиманського саду: Нове з біографії Івана Багряного // Україна. 1991. №18. С. 30–35, 3–4 вкладки; Гаврильченко О., Коваленко А. Штрихи до літературного портрета Івана Багряного // Багряний І. Сад Гетсиманський. К., 1992. С. 3–18; Череватенко Л. «Ходи тільки по лінії найбільшого опору – і ти пізнаєш світ» // Багряний І. Людина біжить над прірвою. К., 1992. С. 293–319; Дзюба І. Публіцистика Івана Багряного // Сучасність. 1992. №4. С. 64–70; Шугай Олександр. Іван Багряний (1906–1963), письменник, громадський діяч // 100 найвідоміших українців. К., 2005. С. 564–571.*

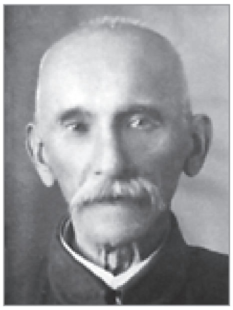
БАКАНОВА Тетяна Павлівна (10.10.1963, Кременчук Полтавської обл.) – хормейстер, укр. культурна діячка у *Спаську-Дальньому* (Приморський край). Закінчила Гадяцьке культурно-просвітнє училище (1982) з відміною та Харківський інститут культури ім. І. Котляревського (1986). Від 1986 мешкала у м. Спаську-Дальньому *Приморського краю.* У 1991–94 – керівник гуртку у Палаці культури «Приморье», в 1994–95 – зав. автоклубу відділу культури, в 1995–2003 – провідний фахівець відділу культури адміністрації м. *Спаська-Дальнього* з культурно-масової роботи. У 2003–2009 – головний фахівець управління культури адміністрації м. Спаська-Дальнього з культурно-масової роботи. У 2000–2009 – худ. керівник та хормейстер хору укр. пісні «*Чиста криниця*», член правління Національно-культурної автономії «*Джерела України*». Багато зробила для підвищення художнього рівня та виконавчої майстерности хору. Лауреат Спаських районних, *I, II* та *III Приморських крайових фестивалів укр. культури «Солов'їна пісня»* та *I, II, III* та *IV Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»*. Як учасниця Народного ансамблю рос. пісні «Сударушка» в 1997–98 брала участь у святкуванні 200-річчя Австралії, коли було дано 40 концертів у 10 містах країни. За високу професійну майстерність нагороджена Грамотою Міністерства культури і туризму України (2007) та Міністерства культури Росії (2009), Почесними грамотами Управління культури Приморського краю (2002, 2004, 2005), Подякою губернатора Приморського краю, Грамотами Укр. Всесвітньої Координаційної Ради та Об'єднання українців Росії. Від вересня 2009 мешкає у м. Білгороді (РФ).

БАКУМОВЕЦЬ-БАКОВ Андрій Степанович – укр. військовий діяч у *Владивостоці.* У 1919 – козак *Укр. Далекосхідного Ново-Запорізького куреня вільного козацтва.* Після розформування куреня був призначений до військово-інструкторської школи на о. Руському, де провадив пдпільну роботу. Під час антирозанівського перевороту у Владивостоці 31 січня 1920 обраний головою Морського Військово-революційного штабу. Займаючи цю посаду багато зробив для укр. справи, між нишим надав українцям 2-й поверх будинку Морського штабу, де деякий час було розташовано укр. організації.

БАРИЛОВИЧ Роман Романович (18.11.1876, Київ – після 1945) – вчитель, укр. громадський діяч на *Амурщині* та в Маньчжурії. З родини відомого укр. священика. У 1896 скінчив Київську духовну семінарію, в 1901 – юридичний факультет Дерптського університету,

в 1904 – два курси Київського політехнічного інституту. Учасник російсько-японської війни, прапорщик, командир кінно-полювальної команди. До 1914 – агент матеріяльної служби Привісленської залізниці у Варшаві, чиновник Ставропольської контрольної палати. До 1917 – у м. Рені і Одеському головному складі Південно-Західньої залізниці. До 1922 – секретар Амурського переселенського району, інструктор Амурського обласного земства, голова *Амурської Укр. Обласної Ради*. Від 1923 – в Харбіні, де спочатку жив приватними уроками математики та музики. У 1931–1933 – зав. російської початкової школи в Цицикарі. Від 1934 викладав у ліцеї Св. Миколая в Харбіні. Один з активних учасників укр. громадського життя в Харбіні, за політичними переконаннями – гетьманець. Від 1922 – секретар комитету з будівництва в Харбіні укр. церкви. В 1923–1924 – один із активних учасників боротьби з большевиками, які захопили провід Укр. клубом. Один із організаторів (1926) та в 1920–30-х – секретар т-ва «Січ». 15 листопада 1933 на установчих зборах Укр. Учительської спілки обраний до складу її правління. 7 березня 1934 обраний членом шкільної комісії Укр. учительської спілки, займався організацією укр. школи. Один із ініціяторів створення Укр. союзу хліборобів-державників у Харбіні (березень 1934). У серпні 1934 обраний завідуючим господарством Укр. комітету допомоги потерпілим від повені. Активний учасник Укр. Нац. Громади та т-ва «Просвіта» у Харбіні. Один із організаторів та активний член Укр. Нац. Колонії (1935–1945). Член її орг. комісії (листопад 1934), 12 травня 1935 – представник від т-ва «Січ» та секретар установчої конференції УНК. На початку 1939 підтримував голову УНК Ю. Роя. 29 січня 1939 обраний членом (головою?) ревізійної комісії УНК. Станом на жовтень 1939 – фактично вийшов зі складу комісії, виступав в опозиції до проводу УНК на чолі з М. Нетребенком. У 1944–1945 – член Ради Старшин УНК. Заарештований 1945 після захоплення Маньчжурії сов. військами та вивезений до СРСР, де ймовірно загинув у сталінських таборах.

«БАТЬКІВСЬКА КРИНИЦЯ» (Хабаровський український муніципальний народний хор «Батьківська криниця») – укр. аматорський хоровий колектив у *Хабаровську*. Заснований у жовтні 1992 як ансамбль укр. пісні при Хабаровському крайовому т-ві укр. культури «*Зелений Клин*», перший концерт відбувся 7 січня 1993. У 1996–98 – ансамбль укр. пісні «Мрія», від 1999 – укр. хор «Криниця» (від жовтня 2007 – «Батьківська криниця»). Від грудня 1999 – у складі Хабаровського крайового центру укр. культури «*Криниця*» (нині – Укр. земляцтво «Криниця»). Від січня 2005 має статус муніципального. У складі хору нині 38 учасників. Його репертуар включає понад 400 укр. народних пісень, обробок, популярних творів укр. авторів. До концертних програм, окрім пісень, входить також розповідь про особливості укр. народного вбрання та композиція з елементами побутового укр. танцю. В колективі було створено колекцію нац. костюму різних регіонів України, яка в 2009 нагороджена Грамотою Товариства «Україна-Світ», одержала диплом журі хорового конкурсу у складі фестивалю «Сорочинського ярмарку в Москві» за оригінальність сценічного костюму. У творчому доробку хору два CD («Співає український хор “Батьківська криниця”» (2007) та «Концерт українського хору “Батьківська криниця” до 150-річчя Хабаровська» (2008). Колектив традиційно бере участь у культурно-мистецьких заходах у Хабаровську та *Хабаровському краю*, звітує на сценах Хабаровської крайової філармонії (28 травня 2008 – концерт хору «До 150-річчя Хабаровська», 8 листопада 2008 – концерт «Мамина вишня»), Хабаровського крайового музичного театру («Ювілейний концерт хору» 13 червня 2008), Хабаровського крайового театру драми («До року України в Росії» 2002, «Ювілейний концерт хору», концерт хору 2006, «До 150-річчя Хабаровська» 2008), Муніципального театру «Тріада» (концерти «Приамурська мозаїка» (2004), «Ой, радуйся земле» (2005, 2006). Хор є лауреатом І-го та ІІ-го *Хабаровських крайових фестивалів укр. культури* (1995, 1999), *Приморських крайових фестивалів української культури «Солов'їна пісня»* (Владивосток, 1999, 2001), Міжнародного фестивалю мистецтв українського зарубіжжя «Кордони наші вкаже пісня» (Київ, 1999), Міжнароднього (2001) та Всесвітніх (2006, 2011) фестивалів мистецтв укр. зарубіжжя «Український спів у світі» в Києві у рамках ІІІ, IV та V Всесвітніх форумів українців, всіх п'яти *Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»*, шести Крайових та

Міжнародних фестивалів нац. культур «Лики наследия» (Хабаровськ, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006, 2008), крайових фестивалів «Живая Русь», «Лейся песня над Амуром», «Хабаровская весна». Дипломант І Всеросійського фестивалю нац. культур «Культура об'єднує народи» (Сочі, 2008), І Міжнародного фестивалю укр. культури ім. Василя Скуратівського (Сочі, 2008), лауреат Фестивалю укр. культури «Сорочинський ярмарок в Москві» (2009), Х Міжнародного фестивалю-лабораторії укр. культури «Роде наш красний» в сел. Лазаревському (2010). У вересні 2010 хор взяв участь у концерті «Українська пісня з Далекого Сходу» в Культурному центрі України в Москві. Нагороджений дипломами і почесними грамотами Міністерства культури і туризму України (2002, 2006, 2007), Міністерства України у справах національностей та міграції (1999, 2001), Української Всесвітньої Координаційної Ради (1999, 2001, 2002, 2004, 2006, 2007), Товариства зв'язків з українцями за межами України «Україна-Світ» (2001, 2002, 2006, 2008), Почесним дипломом та «Нікою» Асамблеї народів Росії (2009), Подякою голови Асамблеї народів Примор'я, Почесними грамотами та подяками Міністерства культури Хабаровського краю, Крайового творчого об'єднання культури, Управління культури Адміністрації м. Хабаровську.

Серед активних учасників в різні часи – *А. Безматерних*, Валентина Поповкіна, Валентина Булига, Раїса Скрипченко, Людмила Гераськіна, Галина Вандишева, Наталя Волкова, Надія Горобець, Галина Новосьолова, Антоніна Кузнєцова, Світлана Кутузова, Ольга Матвієнко, *О. Сержанюк, Р. Чайка*, *О. Омелянюк*, Станіслав Балашенко, Володимир Мироненко, Брезденюк.

Худ. керівники – *О. Карасьова* (1992–1996), Лідія Безпрозванних (1996), *Н. Романенко* (від 1998). Концертмейстери: Роман Сокаль (2000–2002), від 2005 – Юрій Лушніков, Володимир Метальніков, від 2008 – Тетяна Сіденкова (акордеон), Олена Оніщук, Юлія Єлуфимова (скрипки).

Літ.: *Бурилова М. Козак має жінку, а я полюбила // Приамурские ведомости. 2008, 21 мая; Глебова Е. Начало всех начал // Словесница искусств. 2005, № 16; Корчмарев М. Хор с батькивщины // Приамурские ведомости. 2009, 14 мая; Никитин В. Рай – это когда поют // Приамурские ведомости. 2008, 4 июня; Троценко И. Криниця теперь с именем отчеством // Тихоокеанская звезла. 2008, 1 марта; Грачева Н. Батькивська криниця на Сорочинской ярмарке // Амурский меридиан. 2009, 4 ноября; Романенко Н.В. Мы – украинцы из Хабаровска // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008. С. 274–277; Українські організації Росії. Інформаційний каталог-довідник. М., 2007, с. 17–18.*

«БАТЬКІВЩИНА» – укр. щомісячна газета у *Петропавловську-Камчатському*, орган *Національно-культурної автономії українців Камчатки*. Почала виходити 27 березня 1998 раз на один-два місяці як сторінка у міській газети «Петропавловск» – Вісник Національно-культурної автономії українців Камчатки накладом 50 000 прим., про що було досягнуто угоди між *В. Манжосом* та редактором газети «Петропавловск» Борисом Павліченком. У 1998–99 вийшло 6 випусків. 21 вересня 2000 була офіційно зареєстрована щомісячна газета «Батьківщина», що мала виходити укр. та рос. мовами. Два перших числа вийшли під версткою Б. Павліченка та його дружини Олени Бувайло, наступні цілком готувала *Е. Познякова*. Газета відбиває життя *Камчатського краю* та камчатських українців, друкує інформацію про життя укр. громади та про українців, які зробили значний внесок у розвиток Камчатки, подає новини з України, без упереджености розповідає про політичну ситуацію в Україні, уміщує матеріяли про її історію, культуру та визначних діячів, про народні традиції та звичаї, нац. кухню. Публікує уривки з праць укр. істориків, юридичні матеріали тощо. Найпопулярнійші розділи – «Невідома Україна», «Українці на Камчатці», сторінка гумору, «Дитячий куточок».

БАТЬКІВЩИНА
Украина, моя Украина

Постійні автори – члени правління НКАУ Камчатки, вчителі та учні укр. класу, активісти громади. В газеті друкувалися вірші та статті *В. Сергєєва,* Ніли Висоцької, яка вела сторінку «Вітер з України», історичні матеріяли *В. Кравченка*, який вів сторінку «Українці на Камчатці», Е. Познякової, *О. Петрук*, *М. Сидорик*, *Л. Плюшко*, *С. Кривуци*. Тамара Ступіна вела рубрику «Ази православ'я»; *Є. Ханін* – рубрику «У діда Євгена», Євген Герасименко – історичну рубрику. Обов'язки коректорів виконували Валентина Зуфарова, Т. Ступіна, О. Петрук, М. Сидорик. Активну участь у виданні газети також брали В. Манжос, *В. Пилипчук*, професійні журналіс-

ти *О. Кришталь* та Володимир Балтак, Валентина Кришталь. Газета готувалася безкоштовно, друк здійснювався за кошт спонсорів (Ю. Гуляк, В. Сахненко, А. Поліщук, Е. Бондарєв, В. Сергєєв, родини Атрощенко, Пацвьо, Струк, Галицьких тощо). Завдяки наполегливості членів Правління НКАУ та редакційної ради газету було внесено до каталогу передплатних видань Камчатської області. Тому з 2003 для її видання адміністрація Камчатської обл. змушена була виділяти кошти відповідно до Федерального закону РФ «Про друк». Головна фінансова допомога для видання газети надійшла в 2003–2004 з Держкомнацміграції України. Однак 2005 фінансування припинилося, проте громада продовжує видавати газету за кошти передплати (понад 300 передплатників) та спонсорської допомоги українців Камчатки. Від 2009 через фінансові труднощі газета виходить нерегулярно – раз на 3-4 місяці.

Обсяг газети – 1 друк. аркуш. Наклад – спочатку 2 тис. прим., з 2003 – 1 тис. Частина тиражу передається безкоштовно в бібліотеки, решта іде в продаж. До складу редакційної ради входили: Е. Познякова, В. Сергєєв, В. Манжос, Є. Ханін, Т. Ступіна, О. Петрук, В. Пилипчук, О. Кришталь, М. Сидорик, *С. Малий*. Редактор – Б. Павліченко (два перших числа), Е. Познякова (1998–2003), О. Кришталь (2003–2006), С. Малий (від 2006).

БЕЗМАТЕРНИХ Анастасія Володимирівна (з дому – Сапига) (01.12.1947, с. Чишки Винниківського р-ну Львівської обл.) – укр. громадська діячка у *Хабаровську.* Закінчила Львівський технікум зв'язку (1967), працювала на Львівській міжміській телефонній станції. Згодом мешкала з чоловіком-військовим у Чехословаччині. У 1974–77 – у *Благовіщенську*, від 1977 – у Хабаровську, працювала у відділі зв'язку заводу «Енергомаш» (1977–1986), з 1996 – у відділенні зв'язку. Активна учасниця Хабаровського крайового т-ва укр. культури «*Зелений Клин*», член його правління (від 1996). У 1992–98 – активна учасниця укр. хору народної пісні «*Мрія*». Одна із засновниць та активна учасниця Хабаровського крайового центру укр. культури «*Криниця*» та укр. муніципального народного хору «*Батьківська криниця*» (від 1999).

БЕЗРУЧЕНКО Гнат Абрамович (1884, с. Ляличі Суражевського повіту Чернігівської губ. – ?) – укр. кооперативний діяч у *Хабаровську.* В 1920–21 – голова кооперативу «*Запорожець*» у Хабаровську. Наприкінці 1922 заарештований сов. владою. 9 лютого – 9 березня 1923 перебував у Читинській в'язниці, згодом звільнений. На початку 1930-х – завідувач сектору механізації Дальсільскладу у Хабаровську. Заарештований 25 січня 1931 органами ОДПУ за ст. 58–7, 58–11 КК РСФСР. 20 грудня 1931 Колегією ОДПУ кримінальну справу припинено, з під варти звільнений. Реабілітований 29 липня 1999 рішенням прокуратури Омської обл.

«БЕРЕГИНЯ» (Український вокальний ансамбль «Берегиня») – укр. аматорський вокальний колектив при *Центрі укр. культури Анатолія Криля «Горлиця»* у *Владивостоці*. Заснований наприкінці 2007 частиною кол. учасників Приморського укр. народного хору «*Горлиця*». Під сучасною назвою виступає від 20 грудня 2008. Ансамбль веде активну концертну діяльність, популяризуючи укр. пісенну культур у Приморському краю, є лауреатом *II, III, IV* та *V Приморських крайових фестивалів укр. культури «Солов'їна пісня»* (2008, 2009, 2010, 2011). У складі ансамблю брали участь – Олена Ракова, Катерина Верхова, Катерина Гірієнко, Адріяна Димська, Раїса Уляновська, Олена Гринь, Тетяна та Анатолій Півень, Ірина Баруздіна. Нинішній склад – *Т. Ткаченко*, Емілія Нікуліна, Любов та Анатолій Целікови, Віталій Кабанцов, Тетяна Свінова, Ольга Мірза, Наталя Галянт, Любов Бовтрюк, Раїса Коротич, Ніна Косолапова, Вікторія Свиридова, Тетяна Савінова, Людмила Миколаєнко, Богдан Слабик, Наталя Гакман. Худ. керівник – Олена Ракова (2007–2008), Лариса Червоненко (грудень 2008 – січень 2011), Ірина Левченко (від травня 2011). Концертмейстер – Юрій Макаренко.

БІЛОГОРСЬК (у 1926–35 – Олександрівськ) – місто (з 1926) на *Амурщині*, до 1926 – залізнича станція Бочкарьово, де в 1917–22 діяла *Укр. Громада*. Центр сільськогосподарської округи на Зейсько-Буреїнській рівнині, на початку XX ст. щільно заселеної українцями. Згідно з переписом 1926, в Олександрівську мешкало 7872 осіб, між ними – 714 українців (9%), 6407 росіян (81,6%) та 731 інших. У 1931–32 – центр *Олександрівського укр. нац. району*. Сучасне населення – 67,9 тис.

(2010), за переписом 2002 – 67,4 тис., 1989 – 73,4 тис.

БЛАГОВІЩЕНСЬК – місто (з 1858), адм. центр *Амурської области* РФ, порт на р. Амур, де до нього допливає р. Зея. Залізнича станція, машинобудівнича, деревообробна, легка, харчова промисловість, 3 університети, мед. академія, 2 театри. Засноване 1856 капітаном рос. війська *Я. Дяченком* як козача станиця Усть-Зейська. Населення – 206,5 тис. (2010), у 1989 – 205,5 тис., 2000 – 222 тис. За переписом 1926 у Благовіщенську мешкало 61.205 осіб, у т. ч. 3284 українців (5,4%, у 1923 – 1802), 50.996 росіян (83,3%), 3898 китайців (7%), 552 євреїв, 511 татарів, 444 білорусів, 378 корейців, 335 поляків та інш. Один з осередків укр. нац. руху на Зеленому Клині в 1917–22. 1910 у Благовіщенську за ініціятиви міської влади з нагоди 50-ї річниці смерти Т. Шевченка одна з міських шкіл отримала його ім'я. Першу укр. організацію в Благовіщенську – *Укр. клюб* було створено 1911. Після Лютневої революції в Росії наприкінці травня 1917 в Благовіщенську відбувся *Амурський укр. обласний з'їзд*, на якому було обрано *Амурську Обласну Укр. Раду*. В 1917–22 у місті діяла *Благовіщенська Укр. Громада,* а в 1918–22 – *Благовіщенська Укр. Окр. Рада* та укр. кооператив «*Українець*». У 1917 в Благовіщенську було створено «*Просвіту*». У місті виходили газети «*Українська Амурська справа*» (1917), «*Амурський українець*» (1920). У 1921–22 в період існування *Далекосхідньої Республіки* в Благовіщенську було відкрито укр. початкову школу. Під час переведення політики *українізації* 1931–32 в *Благовіщенському агропедагогічному інституті* існувало укр. відділення.

БЛАГОВІЩЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА – міська укр. організація, що об'єднувала широкі кола місцевого укр. населення та керувала різними галузями укр. громадського життя в *Благовіщенську* в 1917–22. Створена 18 березня 1917 з ініціятиви *В. Кушнаренка* та *Я. Ситницького*. Голова орг. комісії – *І. Гордієнко*, заст. голови – *Г. Рудиков*, А. Іванов, секретар – Я. Ситницький, скарбник – Д. Жабський. Серед засновників також – Г. Пастушенко, І. Шокало, С. Крізнов, Г. Білоусов, І. Сєров, О. Прокопенко, І. Трофименко, Е. Ковалевський, В. Шерстюк. До першого складу Ради Громади були обрані – Стеценко, І. Трофименко, Г. Рудиков, В. Кушнаренко, А. Іванов, Г. Пастушенко, Я. Ситницький, Білащенко, Білоус, С. Крізнов, І. Шокало, Ієвенко, *Петрушенко*, Воробйов, Манько, Войтенко, Васильєв, Сиваєв, Грищенко, Демиденко, Грудинський, Овруцький. З травня 1917 Громада почала видавати газету «*Українська Амурська справа*». Влітку 1917 троє представників Громади були обрані до складу Благовіщенської міської думи (*О. Володько*, Я. Ситницький, Г. Рудиков). У 1920–21 голова – *М. Левицький*, заст. голови – В. Кушнаренко (в 1917 – Олексій Глущенко), скарбник – П. Романенко, члени Ради – Петрушенко, Дяченко, Іващенко.

БЛАГОВІЩЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення на *Амурщині* в 1918–22. Об'єднувала громади у м. *Благовіщенську,* на ст. *Завитій*, селах Верхнєполтавка, Костянтиноградівка, Черкасівка, хуторах Волковському, Грибському, Миколаївському. Голова – *М. Левицький*, заст. голови – *В. Кушнаренко*, скарбник – П. Романенко, члени – *Петрушенко*, Дяченко, Іващенко (1920–1921). 30 листопада 1921 урядом *Далекосхідньої Республіки* Благовіщенській Укр. Окружній Раді було надано статус культурно-національної автономії, відповідно її голова – М. Левицький був призначений зав. відділу з нац. справ Амурської области. Рада була розв'язана совєтським режимом в 1922, а її члени заарештовані.

БЛАГОВІЩЕНСЬКИЙ АГРОПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ – педагогічний інститут у *Благовіщенську Далекосхіднього краю* РСФСР (зараз – *Амурська область* РФ), призначений для підготовки кадрів для сільських шкіл Далекого Сходу. Під час переведення політики *українізації* на Далекому Сході з жовтня 1931 при інституті було організовано укр. відділення, що мало готувати викладачів укр. літератури, на якому в 1931–32 навч. р. навчалося 14 студентів (та ще 14 – на підготовчому відділенні). Активну участь у створенні укр. відділення взяв відряджений влітку 1931 президією ВУАН до Далекосхідного краю проф. *А. Синявський*, призначений завідуючим кафедри економічної географії інституту. Однак 3/4 всіх навчальних курсів на укр. відділенні читалося російською мовою, оскільки в інституті працювали лише 3 укр. лектори, що не могло забезпечити задовільну підготовку майбутніх

вчителів укр. шкіл. Тому, йдучи назустріч ініціятиві керівництва інституту та Далькрайвиконкому, ВЦВК та Наркомат освіти РСФСР з 1933–34 навч. р. ухвалив реорганізувати укр. відділення Благовіщенського агропедінституту в самостійний укр. педагогічний інститут народної освіти, який мав би завершити створення повної системи освіти укр. мовою на Далекому Сході від початкової до вищої. Укр. педінститут мав бути створений у м. *Спаську* на базі існувавшого там укр. педтехнікуму та мав стати ланкою цілого укр. навчального педкомбінату, який би включав окремий укр. агропедінститут, педтехнікум та школи першого і другого ступеня при них. Директор інституту на початку 1930-х – Харченко.

БОЖКО Іван – укр. громадський діяч в *Микольську-Уссурійському*, поштово-телеграфний службовець. В липні 1917 – кандидат від *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* до місцевої міської думи. 30 липня 1917 обраний заст. голови Микольськ-Уссурійської Укр. Громади. Голова останнього засідання II-ї сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919), на якій було затверджено *Конституцію національно-культурної автономії українців Далекого Сходу*. У травні 1920 – кандидат до Микольськ-Уссурійської міської думи, голова укр. кооперативної громади в с. Осинівка.

БОЙКО Давид Маркович – укр. кооперативний діяч на *Імані*. У 1906–1909 служив роз'їзним дільничним фельшером. У 1909–1930 – власник квасного заводу на Імані. В 1920–21 – член наглядаючої ради Іманського відділу Укр. Далекосхідного крайового кооперативу *«Чумак»*. З 1929 працював фельдшером на лісозаготівлях в с Новопокровка (нині – Красноармєйський р-н Приморського краю). 1932 позбавлений громадянських прав як кол. власник квасного заводу.

БОЛДОВСЬКИЙ Анатолій Васильович (28.01.1948, Харків) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Від 1969 – на військовій службі у *Приморському краю*. Підполковник морської авіації Тихоокеанського флоту. Від 1992 – у відставці. Член *Товариства укр. культури Приморського краю* (1992–1993). Активно працював над випуском першого номеру відродженої газети *«Українець на Зеленому Клині»* (січень 1993). Учасник *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). У 1993 виїхав на батьківщину до Харкова.

БОНДАРЕНКО Володимир Анатолійович (13.07.1962, Томськ, РФ) – фотомитець, укр. громадський діч на *Камчатці*. З мішаної укр.-російської родини. Виріс на батьківщині батька у с. Леміщиха Жашківського р-ну Черкаської обл. Від 1984 – на Камчатці, у 1986–2001 працював у Камчатському морському пароплавстві. Ще у віці 15 років почав займатися фотографєю, 1991 закінчив курс фотомайстерності факультету кінофотомистецтва заочного народного університету мистецтв у Москві. Працює в області фотографії, створення слайд-шоу, фільмів з видами природи Камчатки, розміщення реклами на DVD. Від 1998 – член фотоклубу «Камчатка», обирався членом його правління і президентом клубу. Член Союзу працівників культури. Член правління (від 2001), президент (від 2008) Камчатського відділення Творчої спілки художників Росії. Учасник фотовиставок міського, крайового, регіонального та міжнародного значення, де його роботи не раз ставали переможцями. Активний учасник *Клубу укр. культури ім. І. Франка*, багато років веде фотоархів клубу. Брав активну участь у підготовці альманахів *«Україна на Камчатці»*, створив електронну версію альманахів на DVD, а також DVD-диски проведених вечорів: «Чорнобиль. 20 років з дня трагедії», «День Конституції», «День незалежності України», «Республіка козаків», «Духовна естафета далеких предків» тощо.

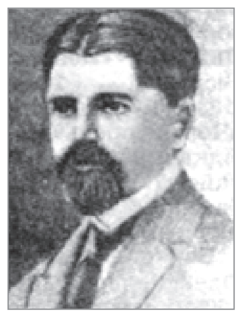

БОНДАРЕНКО Орися Євгенівна (08.11.1954, Борислав Львівської обл.) – видавець, укр. громадська діячка у *Владивостоці*. Закінчила Укр. поліграфічний інститут у Львові (1975). Працювала на різних посадах у видавництвах «Радянська Украіна», «Правда України» (Київ). Від 1987 за сімейними обставинами мешкала у Владивостоці, де працювала заст. директора Далекосхідного книжкового видавництва. У 1990–2001 – директор створеного нею видавництва «Уссурі». Вела активну громадську діяльність – була членом Президії Далекосхідного відділення ЮНЕСКО та президентом Міжнародного жіночого клубу ЮНЕСКО, член Міжнародної асоціяції видавців. У 1992–1998 – член *Товариства укр. культури Приморського краю*, заст. його голови (1997–1998). Одна з засновниць та голова *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* (1998–1999) та *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999–2001). Від 2001 живе в Москві. Делегат ІІІ Конгресу Об'єднання українців Росії (2002).

БОРИШКО Маркіян Карпович (1885?, с. Рунівщина Полтавської губ. (нині – Зачепилівського р-ну Харківської обл.) – 15.11.1960, Южно-Сахалінськ) – батько непереможного чемпіона з сумо *Тайхо Кокі*. У 1900 (за іншими даними – 1894) з родиною виїхав на Далекий Схід. Мешкав з батьками на Сахаліні у сел. Владіміровка, Красний Яр, м. Олександрівську, с. Риковському. Працював з геологічними експедиціями, між іншим – експедицією П. Полевого. Учасник першої світової війни, старшина. Брав участь у громадянській війні на антибольшевицькому боці. Згодом повернувся до Північного Сахаліну, де став власником винно-очисного заводу у м. Олександрівську. Після встановлення 1925 на Північному Сахаліні сов. влади перейшов до контрольованого японцями Південного Сахаліну (м. Одомарі, нині – Корсаков). Мешкав у м. Сікука (нині – Поронайськ), де 1928 одружився з японкою Ная Кіє, з якою мав четверо дітей (троє синів і дочку), вів велике фермерське господарство, займався комерцією. 1943 як іноземець за підозрою в шпигунській діяльності розлучений з родиною та уміщений до резервації в с. Мікінай, де утримувалися вихідці з України й Польщі. 1945 після вступу Червоної Армії на Південний Сахалін його дружина з дітьми були депортовані до Японії. У 1945–1948 працював перекладачем японської мови в сов. контррозвідці «СМЕРШ» 10-ї повітряної армії. У 1949 репресований як нібито японський шпигун, засуджений до 10 років позбавлення волі. Амністований 1957, працював сторожем Сахалінського обласного музею, намагався розшукати родину в Японії. Помер 1960 від запалення легенів в обласній лікарні. Став героєм двох літературних творів – «Сахалинские тетради» В. Канторовича та «Забытая река» І. Самойлова. Його життя досліджували краєзнавці А.Н. Рижков та Н.В. Вишневський.

Літ.: *Вишневский Н.В. Маркиан Борышко // Вестник Сахалинского музея. Южно-Сахалинск, 1995. №1.С.223–233.*

БОРОВИК Дмитро Миронович (26.10.1876, хутір близ с. Булгакове Полтавської вол. Херсонської губ. – 04.11.1920, Владивосток) – укр. громадський і політичний діяч, публіцист, один з основоположників укр. нац. руху на Зеленому Клині. Народився в селянській родині. Після закінчення реального училища в Одесі вступив на агрономічне відділення Ризького політехнікуму. На 3-му курсі, перебуваючи в Одесі, вступив до РУП. Після закінчення технікуму поступив на фізико-математичний факультет Одеського університету, де брав участь у діяльності організації укр. есерів. 1906, після закінчення університету, заарештований за рев. діяльність і рік перебував у в'язниці. Восени 1907 засуджений до заслання, яке відбував у Туруханському краю, працюючи завідуючим метеорологічної обсерваторії. Згодом завідував метеостанцією в Іркутську. Після відбуття заслання у вересні 1912 повернувся до Риги, де восени 1913 отримав диплом агронома. З листопаду 1913 до травня 1914 жив вдома в Одесі. Згодом рік працював у Петербурзі у Департаменті землеробства, звідки був скерований до Миколаєва на посаду керівника фізичної обсерваторії.

З 1 вересня 1916 – у *Владивостоці*, фізик, помічник завідуючого метобсерваторії. У 1917 – один із організаторів *Владивостоцької Укр. Громади* та *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*, видавець і редактор газети «*Українець на Зеленому Клині*», в 1918–20 – голова т-ва «*Владивостоцька Українська Хата*», в 1918 – писар *III* та *IV Укр. Далекосхідніх з'їздів.* 1918 обраний до Владивостоцької міської думи від Укр. блоку. Відомий як палкий публіцист, що відстоював на сторінках редагованої газети укр. нац. інтереси на Зеленому Клині. Помер у Владивостоці від сухот горла.

Літ.: *Чорномаз В. Основоположник українського руху на Зеленому Клині (до 130-річчя від дня народження Дмитра Боровика) // Українознавство. Календар-щорічник 2006. Київ, 2005. С.221–223;*

ДОЩ НЕ МОЖЕ БУТИ ПРИЧИНОЮ Д

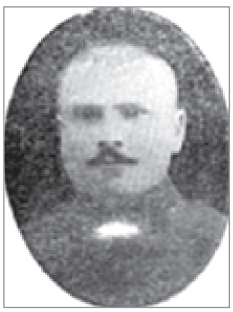
Борьба

№ 202

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Президиума Калининского Рик'а о ходе посевной

«БОРЬБА» – районна газета, орган райкому ВКП(б), райвиконкому та райпрофради *Калінінського району Далекосхідного краю* РРФСР. Під час переведення на *Далекому Сході* політики *українізації* в 1932 виходила укр. мовою.

БРАГА Кузьма – укр. громадський та кооперативний діяч на *Імані*. В 1920–21 – член Ради *Іманської Укр. Громади* та *Іманської Укр. Окружної Ради*, завідуючий торгівельними справами Іманського відділу Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*».

БРОВКО Петро Федорович (26.06.1949, с. Іванкове Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.) – рос. географ, доктор географічних наук, професор. Після закінчення 1971 відділення географії Далекосхідного державного університету залишився працювати в університеті. У 1974–78 навчався в заочній аспірантурі Далекосхідного та Московського держуніверситетів (научний керівник – член-кореспондент АН СССР, професор А.П. Капіца). 1979 захистив кандидатську дисертацію «Формування лагунних берегів Північного Сахаліну» (спеціяльність – геоморфологія та палеографія). У 1987–89 навчався в докторантурі географічного факультету Московського держуніверситету, де захистив докторську дисертацію на тему «Еволюція берегів далекосхідних морів» (1990). Професор за кафедрою географії країн Азійсько-Тихоокеанського регіону (1993). Зав. кафедри географії країн Азійсько-Тихоокеанського регіону Інституту навколишнього середовища та науковий керівник (від 1975) Берегового дослідницького центру Далекосхідного держуніверситету. Головні напрямки наукових досліджень – комплексне вивчення берегової зони океану, регіональні географічні дослідження, проблеми вищої географічної освіти. Учасник та керівник 23 берегових експедицій на Далекому Сході РФ та 12 морських експедицій в Тихому та Індійському океанах, географічних експедицій, мандрівок та екскурсій в 26 країнах Европи, Азії, Африки та Америки. Керівник наукової школи комплексного берегознавства. Член Робочої групи «Морські береги» Комісії з проблем Світового океану Російської академії наук (від 1978). Професор департаменту навколишнього середовища та регіонального планування університету штату Вашінгтон (Пулман, США, від 1995). Читав лекції в університетах Вьєтнаму, Китаю, США, Японії. Голова та член редколегій чотирьох наукових журналів, член трьох спеціялізованих Рад з присудження вченого ступеня доктора наук (географія, геополітика, економіка). Автор більше 200 наукових праць, між іншим 12 атласів, монографій та навчальних посібників. За «Атлас береговой зоны Сахалина» (2002) у 2006 отримав диплом Російського географічного т-ва «За видатні наукові праці в області географії». Дійсний член Російського географічного т-ва (від 1968), делегат усіх його з'їздів, починаючи від 1980. Член Вченої ради (1983–1987 та 1998–2002) та голова (від 2005) Товариства дослідження Амурського краю у Владивостоці. Дійсний член Академії політичних наук (1996). Член-кореспондент Російської академії природничих наук (1997). Почесний академік Національної академії туризму (2004). Дійсний член Петровської академії наук та мистецтв (2010). Нагороджений Почесною грамотою міністра освіти РФ (1999), Почесною грамотою Російського географічного т-ва «За великі заслуги перед географією та Російським географічним

товариством» (2009) тощо. Почесний працівник вищої професійної освіти Росії (2005). Один із організаторів I та II Міжнародних науково-практичних конференцій «*Українці на Далекому Сході: історія та сучасність*» (Владивосток, 2007, 2008).

Тв.: *Физическая география дальневосточных морей: Учеб. пособие. Владивосток, 1985 (у співавт.); Развитие прибрежных лагун. Владивосток, 1990; География стран Азиатско-Тихоокеанского региона: Учеб. пособие. Владивосток, 1994 (у співавт.); Природа Корсаковского района. Владивосток, 1995 (у співавт.); Природа, ресурсы и экономика Черниговского района Приморского края / [Науч. ред. П. Ф. Бровко]. Владивосток, 1995; Основы береговедения: Избр. лекции. Владивосток, 1997 (у співавт.); Геоморфологическая карта для высших учебных заведений. М., 1998 (у співавт.); Природа и ресурсы Яковлевского района. Владивосток, 1998 (у співавт.); Природно-рекреационный потенциал провинций Хэйлуцзян и Цзилинь (КНР): Учеб. пособие. Владивосток, 1999 (у співавт.); Страноведение: Учеб. пособие. Владивосток, 1999.*

БРУЙ Євген Кононович (1895, с. М'ятин Волинської губ. – 08.09.1938, Хабаровськ) – укр. журналіст на Далекому Сході. У 1920-х – відп. редактор районної газети «Радянське життя» у м. Ромни. Від 1931 – у *Хабаровську*, у 1932 – відп. редактор газети «*Соціялістична перебудова*». Згодом – директор Далекосхідного крайового відділення Об'єднаного державного видавництва (ОГИЗ) у Хабаровську. Заарештований 20 травня 1938, засуджений 8 вересня 1938 виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР за ст. 58–7, 58–8, 58–11 КК РРФСР до смертної кари. Розстріляний у Хабаровську. Реабілітований 14 січня 1958 за відсутністю складу злочину.

БУБНЮК В'ячеслав Володимирович (25.07.1963, м. Торез Донецької обл.) – ієрей, укр. православний священик на Далекому Сході. У 1982–84 – на військовій службі у *Хабаровському краю*. Після закінчення служби залишився у *Хабаровську*, працював на залізниці. У 1996–98 навчався у Єкатеринбурзькій духовній семінарії РПЦ. У 1999 висвячений архієпископом Дніпропетровським і Богородським Укр. Православної Церкви – Київського Патріярхату Адріяном (Стариною) на ієрея й повернувся до Хабаровська. Організував парафію УПЦ-КП у сел. Тельмана *Єврейської авт. области* (1999–2001), яка існувала без реєстрації.

У 2001 у зв'язку з відсутністю можливости продовження діяльности парафії (через неможливість реєстрації та відсутність матеріяльних засобів для існування) змушений був залишити служіння та повернутися до мирської праці на залізниці. Від 2004 мешкає у м. Артем Приморського краю. Не припиняє заходів щодо створення укр. православної парафії на Далекому Сході. Допомагав з власних коштів у проведенні українознавчих досліджень *В. Чорномаза*. У 2010 створив Далекосхідний укр. духовний культурно-просвітницький центр «Просвіта» у *Владивостоці*.

БУДАШ Павло Миколайович (бл. 1885 – ?) – електрик, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Член *Владивостоцької організації Укр. соціял-демократичної робочої партії* (1917), *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»* (1918). Член Товариства народної просвіти у Владивостоці та земельної комісії при районному комітеті мису Чуркіна (1921). У 1920–22 – радний Владивостоцької міської думи. 27 вересня 1921 обраний радним міської думи від мешканців м. Чуркіна, Діоміда, Уліса, Енергічної та Трудової слободок.

БУЙВОЛ Федір Петрович (1878, Чернігівська губ. – ?) – укр. громадський діяч у *Свободному* на *Амурщині*. Із селян, освіта початкова. У 1920–21 – член Ради *Свободненськой Укр. Громади*. Згодом жив у *Владивостоці*, звідки 15 жовтня 1931 втік до Маньчжурії. В 1930-х мешкав у Харбіні, вів домашнє господарство.

БУЛАХ Іван Євстафійович (бл. 1885 – ?) – поштово-телеграфний службовець, укр. громадський діяч у *Хабаровську*. Із селян. У 1918–19 – секретар Ради, а згодом – член ревіз. відділу *Хабаровської Укр. Громади*. Видавець укр. газети «*Ранок*». 1917 висувався кандидатом від Громади до Хабаровської міської думи. В 1920–21 – член *Хабаровскої Укр. Окружної Ради*, Ради укр. кооперативу «*Запорожець*», ревіз. відділу

т-ва «*Просвіта*» у Хабаровську, голова Ради *Далекосхідньої Укр. поштово-телеграфної спілки*. Після встановлення сов. влади на Далекому Сході в 1922 заарештований. Судився на *Читинському процесі* (1924), але був виправданий. Повернувся в Україну, передав до ВУАН цінні документи з історії укр. нац. руху на Далекому Сході.

БУРАЧОК Євген Степанович (08.01.1836, Петербург – 1911, Петербург) – дослідник Далекого Сходу укр. походження, контр-адмірал, перший начальник військового порту *Владивосток*. Із старовинного збіднілого шляхетського роду, що походив з Галичини, далекий родич Ю. В. Лисянського. Батько – відомий кораблебудівельник, народився у с. Заїньки Ніжинського повіту Чернігівської губ. Після закінчення Морського корпусу, у 1853–1858 служив на різних судах Балтійського флоту. В 1859–1861 у чині лейтенанта на кліпері «Разбойник» у ході навколосвітнього плавання здійснив перехід з Кронштадта до щойно заснованого військового посту Владивосток, де через хворобу був списаний на берег. Невдовзі змінив першозасновника міста прапорщика М. Комарова на посаді начальника посту. Під його безпосереднім керівництвом розпочалася активна цивільна забудова Владивостока. Виступив одним із ініціяторів пошуку і видобутку кам'яного вугілля на узбережжі Амурської затоки. Став першим начальником заснованого ним військового порту Владивосток. У 1863 на корветі «Ринда» повернувся до Санкт-Петербургу, попутно проводячи дослідження нижньої течії р. Стикин (на Алясці). У наступні роки служив на Балтиці, переважно на берегових командних посадах. Капітан-лейтенант (1874), капітан 1-го рангу (1878), контр-адмірал (1888). 1888 звільнений зі служби, однак до 1896 залишався членом Морського технічного комітету. Помер і був похований у Петербурзі, 1988 його прах перенесено на Морський цвинтар Владивостоку. У Владивостоці його ім'ям названо вулицю.

БУССЕ Федір Федорович (23.11.1838, Петербург – 28.12.1896, Петербург) – організатор переселенської справи на Далекому Сході та краєзнавець. Походив з родини відомого педагога німецького роду. 1855 вступив як вільний слухач до фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету, який залишив на знак протесту проти арештів студентів за участь у заворушеннях. Від 1861 – службовець Головного управління Східного Сибіру. Від 1866 – у розпорядженні військового губернатора *Приморської обл*. З цього часу активно займався справами переселення до *Приморщини*. У 1882–1892 – начальник Переселенського управління Південно-Уссурійського краю. Перебуваючи на цій посаді, провадив велику роботу щодо переселення та облаштування укр. переселенців в Південно-Уссурійському краю. У цій діяльності відзначався чесністю, простотою та сердечністю у стосунках з селянами-переселенцями. Зробив значний внесок у розвиток археологічних та етнографічних досліджень на Далекому Сході. Проводив археологічні розвідки та невеликі розкопки середньовічних пам'яток в Приморщині, заклав основи наукової археології Далекого Сходу. Засновник Т-ва дослідження Амурського краю та перший його голова (1884–88). У 1892 вийшов у відставку та 1895 виїхав до Петербургу. Дійсний статський радник. Написав ґрунтовну працю «Переселение крестьян морем в Южно-Уссурийский край в 1883–1893 гг.», в якій докладно аналізує процес селянського переселення до Приморщини на його першому етапі, зазначає виключне переважання українців у складі переселенців, дає побіжний опис етнографічних відмінностей укр. селян в Приморщині. Ця праця здобула велику золоту медаль Російського географічного т-ва (1897). Нагороджений орденами Св. Станіслава 3 та 2 ст., Св. Анни 3 ст., Св. Володимира 4 ст. Його іменем названо село в нинішньому Спаському р-ні Приморського краю (Бусевка), сопку та вулицю (нині переіменована на вул. Металістів) у Владивостоці

Тв.: *Переселение крестьян морем в Южно-Уссурийский край. СПб., 1896.*

БУЦЕНКО Панас Іванович (18(30).01.1889, с. Таранівка, нині Зміївського району Харківської обл. – 21.03.1965, Москва) – сов. державний та політичний діяч. Народився в селянській родині, до 1917 – робітник на заводі Дюмон в

Луганську та Донецько-Юр'ївського металургійного заводу в Алчевську. Член УСДРП (від 1909). Під час першої світової війни перебував у німецькому полоні в укр. таборі, де брав активну участь в діяльності соц. групи. Згодом – один з лідерів лівого крила УСДРП. В 1918 – один із засновників КП(б)У, делегат її I з'їзду, на якому обраний членом ЦК КП(б)У (1918–1929). У 1921 – голова Кам'янець-Подільського окружкому КП(б)У, в 1923–1929 – секретар ВУЦВК. Разом із М. Скрипником відстоював проведення розмежування між УРСР та РРФСР за етномовним принципом. 22 серпня 1929 виведений з членів ЦК КП(б)У. У 1930 – уповноважений Сибірського крайкому ВКП(б) з питань німецького населення краю. Від 9 вересня 1931 до 7 березня 1933 – голова Далекосхідного крайового виконавчого комітету Совєтів депутатів трудящих (Далькрайвиконкому). На цій посаді сприяв переведенню політики *українізації на Далекому Сході*. У 1933–1936 – начальник Главдортрансу при РНК РРФСР, у 1936–1937 – голова Тобольського окрвиконкому в Сибіру. В 1937 заарештований, 10 червня 1938 засуджений в Омській обл. як керівний діяч «укр. націонал-фашистської організації» до смертної кари, заміненої на 25 років таборів. Перебуваючи в ув'язненні у воркутинських таборах, залишався ідейним комуністом та сталінцем. У 1955 – звільнений, реабілітований, перебував на персональній пенсії.

Літ.: *Савин А.И., Черномаз В.А. Буценко А.И. // Историческая энциклопедия Сибири. В 3-х томах. Новосибирск, 2009. Т.1. С.281.*

ВАПНЯР Д. – укр. громадський діяч на *Амурщині*. В 1920–1921 – член *Свободненської Укр. Окружної Ради*, секретар Ради т-ва «*Просвіта*» у м. *Свободному*. Заарештований більшовиками в 1922.

ВАСИЛЕНКО Петро – укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському*. В червні 1917 – секретар *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади*, секретар *I Укр. Далекосхідного з'їзду*, на якому обраний членом Тимчасового *Далекосхідного Укр. Виконавчого Комітету* (червень 1917 – січень 1918). Виступав на Приморському обласному селянському з'їзді за введення навчання рідною мовою. В липні 1917 – кандидат від Микольськ-Уссурійської Укр. Громади до Микольськ-Уссурійської міської думи та представник Громади у районній виборчій комісії. У листопаді 1917 – член Ради та скарбник Микольськ-Уссурійської Укр. Громади. У травні 1920 – радний Микольськ-Уссурійської міської думи, голова місцевого «Пролеткульту»(?).

ВЕРИГО Леонід Віталійович (19.09.1879, Київ (за інш. даними – Іркутськ) – 01.03.1944, Харбін) – військовий діяч на Далекому Сході, генерал-майор.

Скінчив гімназію в Москві (1898) та 1-й курс юридичного факультету Московського університету (1899). У 1900 закінчив Казанське військове училище. Служив у 1-му Нерчинському полку Забайкальського козачого війська, у складі якого брав участь у приборканні повстання боксерів в Китаї (1901). Травень 1906 – листопад 1911 – начальник кіннотно-кулеметної команди 1-го Нерчинського полку. Листопад 1911 – червень 1914 – начальник конвою при рос. Генеральному консульстві у Гіріні (Китай). Учасник 1-ї світової війни. Серпень 1914 – травень 1915 – командир сотні 3-го Чорноморського полку Кубанського козачого війська на Кавказькому фронті. З травня 1915 – командир сотні 1-го Нерчинського полку. Військовий старшина (1916). З січня 1917 – помічник командира, в лютому 1917 – січні 1918 – командир Уссурійського козачого полку, з яким прибув на ст. Маньчжурія. Полковник (1917). Від січня 1918 – черговий старшина при штабі, начальник штабу Особливого Маньчжурського загону отамана Г. Семенова. 19 листопада – 8 грудня 1918 – вик. обов. начальника штабу 5-го Приамурського окремого корпусу. 8 грудня 1918 – 21 лютого 1919 – начальник штабу Окремої Східно-Сибірської армії. Генерал-майор (від 4 січня 1919). 21 лютого 1919 призначений командуючим військ *Амурської области*. Від 4 квітня 1919 – начальник гарнізону м. *Хабаровська* та уповноважений командуючого військами Приамурської військової округи з охорони державного порядку і громадського спокою у м. Хабаровську та повіті, а також в *Камчатській* та *Сахалінській областях*. В цей час звернувся до *Укр. Далекосхідного Секретаріяту* з пропозицією надати йому, як українцеві, уповноваження робити заходи про дозвіл на формування укр. військових частин на Далекому Сході. Отримавши уповноваження Секретаріяту, одержав від командуючого Приамурського військового округу ген.

П. Іванова-Рінова дозвіл на закладення українських добровольчих частин «вільного козацтва». Вживав заходи для організації таких частин на Далекому Сході. На ІІ-й сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* виступив із доповіддю про покозачення українців на Далекому Сході. Незабаром був усунутий владою від цієї діяльности. Після розв'язання в червні 1919 *Укр. Далекосхідного Ново-Запорізького куреня вільного козацтва* і арешту голови Укр. Далекосхідного Секретаріяту скупчив біля себе певну групу українців, з якими намагався провадити деяку діяльність. Підготував доповідь на ім'я Верховного Уповноваженого на Далекому Сході та командуючого Приамурської військової округи генерала Д.Л. Хорвата, в якій, спираючись на статистичні данні, обґрунтовував вимоги українців та спосилаючись на відповідні розпорядження вищої російської військової адміністрації, просив скасувати заборону на формування укр. військових частин. 6 грудня 1919 призначений командиром Окремої Бурятської кінної бригади у м. Верхнеудинську. 25 грудня 1919 – 30 січня 1920 – комендант фортеці *Владивосток*. У лютому-вересні 1920 – генерал для доручень при головнокомандувачі усіма Збройними силами Російської Східної окраїни отамана Г. Семенова, згодом його представник для зв'язку з Оренбурзькою армією. У 1920 володів автомайстернею в Ціндао (Китай). У 1922 прибув до Владивостоку, де був заарештований контррозвідкою Тимчасового Приамурського уряду за роботу на користь отамана Семенова. 25 жовтня 1922 виїхав до Шанхаю. У 1922–1924 працював водієм, управляючим гаражем американської фірми в Шанхаї. З липня 1926 до травня 1927 працював водієм на автомобільній біржі в Харбіні. У травні 1927 – березні 1929 служив у російській Пекінській духовній місії. У березні 1929 – березні 1932 працював в англійській компанії «China International Jemini Relief commission» на іррігаційних роботах в Суйюаньській провінції. Від травня 1932 – у Мукдені, в липні 1932 – вересні 1933 служив в авіяції японської армії, 1 вересня 1933 – 15 листопада 1935 – механіком на авіяційному заводі в Мукдені, звідки звільнений за віком. Від кінця 1936 – у Харбіні. Від лютого 1937 – співробітник 7-го відділу Бюро російських емігрантів у Маньчжурії (БРЕМ) і одночасно – діловод облікового відділення з чергової частині штабу Далекосхідного союзу військових в Маньчжу-Ді-Го. Співпрацював під псевдом в шанхайській газеті «Новый путь», де друкував статті про тяжке становище російських емігрантів у Маньчжурії. Автор книги протияпонського та протисеменівського спрямування, яку було конфісковано. У 1937 заарештовувався японською жандармерією. 5 вересня 1937 – засновник (разом з І.А. Михайловим) протиБРЕМівської, протисеменівської та протифашистівської громадської організації. Член Союзу конозаводчиків у Харбіні. Нагороджений орденами Св. Анни 4 ст. за храбрість, Станіслава 3 ст. з мечами і бантом, Анни 3 ст. з мечами і бантом, Станіслава 2 ст. з мечами, Анни 2 ст. з мечами, Владіміра 4 ст. з мечами бантом.

ВЕРХОЛЯК Володимир Васильович (03.04.1957, Кривий Ріг Дніпропетровської обл.) – рос. сходознавець, кореїст. Народився у Дніпропетровській обл. у родині галичан, виріс у с. Грозьова Старосамбірського району Львівської обл. В 1980 скінчив східний факультет Ленінградського університету за спеціяльністю корейська філологія. За розподілом був призначений до *Владивостоку*. У 1980–1990 – викладач східнього факультету Далекосхідного університету. В 1989 в Ленінградському університеті захистив кандидатську дисертацію за темою «Граматичні категорії предикативу у корейській мові XVII ст. (на матеріялі "Пак тхонса онхе")». Кандидат філологічних наук, доцент (1999). В 1990–91 – викладач кафедри корейської філології Східнього інституту, в 1995–2000 – зав. кафедрою історії, економіки та культури Кореї Вищого коледжу кореєзнавства Далекосхідного університету. Організатор та директор (1995–2003) Вищого коледжу кореєзнавства, від 2003 – його науковий керівник. Директор Регіонального центру рос.-корейської співпраці (від 2005). Провідний фахівець з корейської філології, у 1998 в Республіці Корея визнаний кращим іноземним кореєзнавцем світу. Член Редколегії з написання історії Кореї при уряді Республіки Корея. Автор більше 20 наукових праць з питань корейської філології, поміж тим співавтор першого в Росії підручника корейської мови в 3-х частинах (1997–99), багатьох праць з методики викладання корейської мови, перекладів художніх творів з корейської на російську мову. Указом Президента РФ нагороджений орденом Дружби (1999).

Тв.: *Учебное пособие по корейскому языку. Владивосток, 1985 (у співавт-ві); Учебник корейского языка. Ч. 1. Владивосток, 1997 (у співавт.); Учебник корейского языка. Ч. 2. Владивосток, 1998 (у співавт.); Волшебная кисточка. Корейские народные сказки. Пер. з кор. Владивосток, 1999 (у співавт.); Учебник корейского языка для студентов невостоковедных специальностей: Учеб. пособие. Владивосток, 2004. (у співавт.).*

«ВЕСЕЛКА» (Українське товариство «Веселка») – укр. товариство у м. Великий Камінь (рос. Большой Камень) *Приморського краю* РФ. Створене 1993 на основі Народного ансамблю танцю *«Райдуга»*. Організатор та голова товариства – *Н. Малих*. Серед активістів товариства – Неля Старовойтова, Світлана Логінова, Любов Старікова, Ольга Бєлікова, членом товариства був перший заст. голови адміністрації м. Великий Камінь Станіслав Коваль, що багато сприяв його діяльности. В 1999 товариство не відновило реєстрацію і офіційно припинило своє існування, фактично українська культурна діяльність ведеться в рамках ансамблю «Райдуга».

ВИШНЕВСЬКИЙ Ф. – укр. театральний діяч на Далекому Сході. 18 березня 1920 обраний до Ради Владивостоцького відділу *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки*. У 1921 – директор трупи *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради*. В 1923–1924 – артист укр. театру у *Владивостоці*, у 1931–1932 – актор *Укр. державного пересувного театру Далекосхіднього краю*.

«ВІДРОДЖЕННЯ» – укр. товариство у *Владивостоці* (1922). В ніч з 25 на 26 листопада 1922 члени президії товариства заарештовані органами ГПУ.

фон ВІККЕН Трохим Васильович (15.04.1884, Катеринослав – 1951, Тубабао, Філіпіни) – японіст, укр. громадський діяч на Далекому Сході. В 1906 закінчив Михайлівське артилерійське училище, підпоручник, поручник, штабс-капітан артилерії 3-го Владивостоцького фортечного артилерійського полку. В 1910 як військовий слухач поступив на курси східніх мов Східнього (Орієнтального) інституту у *Владивостоці*, які скінчив 1913. В цей період був членом *Владивостоцької студентської Укр. Громади*. У 1920 скінчив японо-китайське відділення Східнього інституту. В 1911–12 працював перекладачем в російському посольстві в Токіо, згодом – військовий агент російського посольства в Японії. Напередодні березневої революції 1917 – приймальник артилерійських припасів у Владивостоці. Кавалер ордена Св. Станіслава 3 ст. У березні – жовтні 1917 – ув'язнений революційною владою «як агент царського уряду», звільнений за відсутністю складу злочину. До 1921 працював в японській фірмі «Судзукі». У 1921–24 – зав. комерційним агентством на ст. Погранична (КВЖД). В 1924 виїхав в Дайрен, згодом викладав в Японській військовій академії, працював у німецьких фірмах в Осака (1925–27, 1928–1937), Дайрені (1927), Кобе. Досконало володів японською та англійською мовами. Автор «Грамматики японского разговорного языка». Цікавився укр. громадською діяльністю в Харбіні та Шанхаї та взагалі укр. нац. рухом. Вів в Японії роботу на його користь, надаючи інформацію про Україну та її визвольну боротьбу. В 1949 евакуювався з Шанхаю на Філіпіни, де й помер.

ВІНЦКОВСЬКИЙ Петро Гаврилович (Венцковський) (1883, Галичина – 03.10.1938, Оренбург) – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. Під час 1-ї світової війни як військовослужбовець австро-угорського війська потрапив до табору військовополонених на Красній Річці біля Хабаровська. У 1920–21 – член *Хабаровської Укр. Окружної Ради* та Ради *Хабаровської Укр. Громади*, господарник хабаровського т-ва *«Просвіта»*, працівник укр. кооперативу *«Запорожець»*. У січні 1921 висунутий кандидатом до Установчих зборів *Далекосхідньої Республіки* від укр. організацій Хабаровська. Заарештований сов. владою, 9 лютого – 9 березня 1923 перебував у Читинській в'язниці, звільнений. У 1930-х працював бухгалтером Науково-дослідного інституту в Оренбурзі (Росія). 3 жовтня 1938 засуджений трійкою при УНКВС по Оренбурзькій обл. до розстрілу. Реабілітований 10 лютого 1959.

ВЛАДИВОСТОК – місто (з 1880), засноване 1860 як військова стійка. Адм. центр *Приморського*

краю РФ (від 1938), порт на Тихому океані, в затоці Золотий Ріг. Кінцевий пункт Транссибірської залізниці, військова база Тихоокеанського флоту Росії, значний науковий та культурний центр. В 1888–1922 – центр *Приморської области*, до 1926 – Приморської губ., в 1926–30 – Владивостоцького округу *Далекосхідного краю*. Населення – 578,2 тис. (2010), у 1989 – 633,8 тис. За переписом 1923 у Владивостоці мешкало 2008 українців. Згідно з переписом 1926 у місті мешкало 107.980 осіб, у т. ч. 6019 українців (5,6%), 65.494 росіян (60,6%), 22.080 китайців (26,8%), 6913 корейців (6,4%), 1720 поляків, 1124 євреїв, 665 лотишів, 582 японців та інш. За переписом 1989 у місті проживало 43565 українців, значною мірою це особи, що прибули сюди протягом останніх десятиліть як законтрактовані для роботи на рибному промислі, кваліфіковані фахівці з різних галузей за призначенням після закінчення освітніх закладів, військовики армії та флоту тощо. З них укр. мову визнали рідною 13584 (31,2%).

Одним із засновників міста був *Є. Бурачок*, начальник військової стійки Владивосток у 1861–63, під безпосереднім керівництвом якого розпочалася активна цивільна забудова майбутнього міста. Під час морського етапу заселення *Зеленого Клину* (1883–1901) Владивосток був головним пунктом на морському шляху Одеса-Владивосток, яким відбувалося переселення укр. селян з України на південь Далекого Сходу. У Владивостоці розташовувалося Переселенське управління та тимчасовий табір для переселенців, звідки вони вже валками вирушали до призначених їм місць, головно на терені *Приморщини*. За цей період через Владивосток перейшло 55.208 морських переселенців, серед яких не менше 75–80% становили українці.

Напочатку XX ст. (до 1922) Владивосток – один із центрів укр. нац. руху на Зеленому Клині. У грудні 1893 при місцевому Т-ві народних читань було створено перший укр. хор. Початок організованого укр. національно-культурного життя у Владивостоці пов’язаний з гастролями тут на межі XIX–XX ст.ст. (від 1898) першої укр. театральної трупи *К. Мирославського* та І. Яворського, які дали поштовх створенню та діяльності місцевих укр. аматорських труп (гурток моряків, який організував офіцер Поль тощо). Першою легальною укр. організацією на Зеленому Клині стала *Владивостоцька студентська Укр. Громада* (1907–1909), що була створена студентами-українцями місцевого Орієнтального інституту. Після її заборони 1909 урядом у Владивостоці при місцевому Народньому Домі існував напівлегальний *Укр. гурток* (1909–1917). Зусиллями цих організацій 1909 у Владивостоці було закладено традицію щорічного проведення Шевченківських свят. 1909 *Й. Переверзєвим-Розсудою* було зроблено спробу видання місцевої газети «Понедельник» з укр. відділом «Понеділок». Неодноразові спроби закласти у Владивостоці легальний Укр. клуб зустрічали незмінний спротив влади. У 1916 було зроблено спробу легалізувати укр. громадську діяльність, створивши *Владивостоцьке укр. благодійне зібрання*, однак його реєстрація також не була дозволена владою.

Значне піднесення національної активности українців Владивостоку пов’язане з періодом після повалення царату в Росії. Вже 26 березня 1917 було створено *Влади-*

Учасники Шевченківського свята у Владивостоці (1911 р.)

востоцьку Укр. Громаду, яка в серпні того ж року мала понад 3 тис. членів. Її заходами влітку 1917 розпочинається українізація військ місцевої залоги, де українці становили до 2/3 особового складу (було створено 9 укр. сотень). У серпні 1917 в місті створюються *владивостоцькі організації УСДРП* та *УПСР*, що мали відповідно бл. 200 та бл. 150 членів. За ініціятивою укр. соціялістів 4 жовтня 1917 було ухвалено перетворити місцеву Громаду на культурно-просвітнє *Владивостоцьке укр. товариство «Просвіта»*, яке активно розгорнуло свою діяльність з початку 1918. У цей же час оформилося т-во «*Владивостоцька Українська Хата*» та була обрана *Владивостоцька Укр. Окружна Рада*, що об'єднала всі існуючі на той час у місті укр. організації. В 1918–22 у Владивостоці також існували – *Укр. колонія м. Владивостоку*, Укр. театральний гурток, Владивостоцький відділ *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки*, т. зв. «мала громадка» на Першій Річці, Жіночий гурток, *Укр. спілка поштово-телеграфних службовців*, *Укр. залізнича робітнича спілка*. В 1917–20 при місцевому Народньому Домі діяла укр. початкова школа, в 1917–1918 в місті існував Гурток українців-середньошкільників «*Українікум*».

25 жовтня – 1 листопада 1918 у Владивостоці відбувся *IV (Надзвичайний) Укр. Далекосхідній з'їзд*, на якому головою *Укр. Далекосхіднього Секретаріяту* був обраний голова владивостоцької «Просвіти» та Владивостоцької Укр Окружної Ради *Ю. Глушко-Мова* Від цього часу Владивосток остаточно перетворюється на головний центр укр. руху на Зеленому Клині, стає осідком провідних укр. організацій – *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (в 1918–20 тут відбулися три її сесії) та Укр. Далекосхіднього Секретаріяту. На II сесії Крайової Ради у Владивостоці 30 травня 1919 було ухвалено *Конституцію українства Далекого Сходу*. В 1918–19 у місті перебував укр. консул на Далекому Сході *П. Твердовський*. У Владивостоці розташовувалося Центральне правління Укр. Далекосхіднього крайового кооперативу «*Чумак*». Навесні 1919 у Владивостоці було зформовано *1-й Укр. Далекосхідній Ново-Запорізький курінь вільного козацтва*, розв'язаний колчаківською владою в червні 1919. 31 січня 1920 вояки куреня, керовані Укр. Революційним штабом на чолі з полк. *Ф. Стешком,* брали участь у повстанні проти білогвардійського уряду генерала Розанова. 1921 у Владивостоці було створено *Укр. Нац. Комітет*, в 1921–22 тут діяв *Укр. клуб*. В 1917–21 у місті виходили укр. газети «*Українець на Зеленому Клині*», «*Щире слово*», «*Українська думка*», «*Громадська думка*», діяли укр. видавництва – *Укр. Далекосхідній видавничий союз* (1920) та *Укр. Далекосхіднє крайове кооперативно-видавниче товариство ім. Т. Г. Шевченка* (1921). Після захоплення 25 жовтня 1922 Владивостоку большевиками всі укр. організації були заборонені, а в ніч з 25 на 26 листопада 1922 їх провідники – заарештовані. У січні 1924 над ними відбувся т. зв. *Читинський процес*. В 1930–40-х у місті на Другій Річці існував пересильний табір,

Провідні учасники українських організацій у Владивостоці (січень 1920 р.): перший ряд (зліва направо) – В. Ткалич, П. Кутенко, Ю. Глушко-Мова, Ф. Стешко, І. Гадзаман, О. Макаренко, М. Коблянський, другий ряд – І. Орлик, Г. Кислиця, В. Жук, К. Стрельбицький, Т. Ковтун, М. Новицький, Шкляренко, Ф. Лемішко, Г. Кучеренко

з якого для десятків тисяч в'язнів починався морський шлях на Колиму і в якому загинули і тисячі українців.

В 1923–26 у Владивостоці працювала професійна укр. театральна трупа. Від 17 грудня 1928 відбувалися гастролі Ансамблю укр. кобзарів, від 28 травня 1929 – Укр. квартету народних танців. В наступний період, до початку 1990-х, укр. культурне життя у Владивостоці виявлялося головним чином через діяльність аматорських вокальних та драматичних колективів, які мали національно мішаний склад та включали до свого репертуару укр. пісні, танці та вистави. Крім того, під час другої світової війни у Владивостоці виходили радіопересилання укр. мовою, а в 1946–1952 при місцевій філармонії існував професійний *Укр. музично-драматичний ансамбль*. Від 1979 у місті діє Приморський укр. народний хор «*Горлиця*». У 1969 та 1989 у місті відбулися *Дні укр. літератури*, у рамках яких його відвідали делегації укр. письменників. У 1991–98 у Владивостоці працювало *Товариство укр. культури Приморського краю*, при якому 1992 було створено укр. народний хор «*Червона калина*». У травні 1992 товариством було проведено *Дні укр. культури*, в яких взяла участь представнича делегація з України, до складу якої входив майбутній Патріярх Київський та всієї України-Руси *Володимир* (Романюк). В 1993 товариство зробило спробу відродити газету «Українець на Зеленому Клині». У березні 1993 з ініціятиви Товариства укр. культури у Владивостоці було проведено *V Укр. Далекосхідній з'їзд.* 1998 т-во було перетворено на *Владивостоцьке укр. т-во «Просвіта»*, яке в травні 1999 виступило засновником *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999–2006). Від 2006 діє Центр укр. культури Анатолія Криля «*Горлиця*», при якому працює укр. вокальний ансамбль «*Берегиня*». В 2007–2011 діяв ансамбль укр. народної і авторської пісні «*Надія*». У місті відбулись *IV Далекосхідній фестиваль укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2007), *I, II* та *IV Приморські крайові фестивалі укр. культури «Солов'їна пісня»* (2002, 2008, 2010). Від 2005 діє *Генеральне консульство України у Владивостоку.* 2010 тут зареєстровано Далекосхідний укр. духовний культурно-просвітницький центр «Просвіта».

Літ.: Ткаченко Т., Черномаз В. Украинцы Владивостока: вчера и сегодня // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Изд-во Дальневост. ун-та: Владивосток, 2008. С.250–256.

ВЛАДИВОСТОЦЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ СОЦІЯЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ – місцева організація Укр. партії соціялістів-революціонерів у *Владивостоці*. Оформилася у серпні-вересні 1917 в зв'язку з ідейно-політичною диференціяцією, що відбувалася в цей період серед місцевого укр. громадянства. Перші організаційні збори відбулися 17 серпня 1917. У вересні того ж року вона вже нараховувала бл. 150 членів. На виборах до Всеросійських Установчих зборів у листопаді 1917 підтримала список *Амурської Укр. Обласної Ради*. Члени УПСР – *М. Сибірцев, П. Древаль*, *К. Андрущенко, М. Нерода, А. Казнодзей* та інші відігравали провідну ролю у *Владивостоцькій Укр. Громаді*.

ВЛАДИВОСТОЦЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ – місцева організація Укр. соціялдемократичної робітничої партії у *Владивостоці*. Оформилася влітку 1917 в зв'язку з ідейно-політичною диференціяцією, що відбувалася в цей період серед місцевого укр. громадянства. До того часу частина місцевих українців – соціял-демократів, які займали провідні позиції у *Владивостоцькій Укр. Громаді*, входила до складу місцевої організації РСДРП, інші перебували в неорганізованому стані. Перші організаційні збори були скликані 9 липня 1917. 6 серпня того ж року відбулися наступні збори, на яких було обрано місцевий тимчасовий комітет УСДРП (голова – *Г. Семешко*, заст. голови – *М. Джеппо*, секретар – *І. Антонюк*, скарбник – *М. Сиротенко*, члени – *П. Павленко*, *Г. Скляр*, Козаченко, кандидати – *Г. Іващенко*, Білоноженко, Яків Лихач, Ігнатьєв). Серед активних членів також – *М. Новицький*, *М. Семенко*, *В. Ткалич, М. Полетика, П. Будаш,* Сава Воронин. На зборах місцевої організації УСДРП, що відбулися 28 серпня 1917 було ухвалено програму партії та затверджено статут її місцевої організації. На цих зборах також було обрано представників від УСДРП до місцевого Совєту (М. Новицький та М. Семенко). На вересень 1917 організація нараховувала бл. 200 членів.

Об'єктивно діяльність організації УСДРП сприяла розкладенню Владивостоцької Укр. Громади та призвела до її ліквідації, оскільки ліве

крило соціял-демократів – Г. Семешко, М. Семенко та інші зайняли крайньо радикальну позицію відмежування від усього, що виходить від «буржуазної Громади та її Ради», вважаючи, що у такій «безформенній організації», якою була Громада, представникам різних соціяльних груп та прихильникам різних політичних поглядів працювати разом не можна.

На виборах до Всеросійських Установчих зборів в листопаді 1917 Владивостоцька організація УСДРП підтримала список большевиків. У липні 1918 представники від УСДРП М. Джеппо та В. Ткалич були обрані за списком Центрального бюро профспілок до Владивостоцької міської думи. В березні 1920 владивостоцька організація УСДРП стала на платформу визнання радянської влади, застерігаючи, однак, право України самій вирішувати свою долю та наголошуючи на необхідності забезпечення національно-культурних прав укр. народу на Зеленому Клині.

ВЛАДИВОСТОЦЬКА СТУДЕНТСЬКА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА – перша укр. легальна організація на Зеленому Клині, яка поклала початок організованого укр. громадсько-культурного життя в краю. Створена як гурток студентів-українців Східного (Орієнтального) інституту у *Владивостоці* восени 1907. Статут Громади було затверджено 31 жовтня 1907 конференцією інституту. Громада виявила свою діяльність улаштуванням аматорських укр. вистав під режисурою спочатку *Б. Воблого*, а згодом – артиста Морозенка та *Ю. Глушка-Мови*. 1909 поклала традицію влаштування на Далекому Сході щорічних Шевченківських свят. Навесні 1909

Будинок Східного інституту у Владивостоці, у якому працювала Владивостоцька студентська Українська Громада (1907–1909 рр.)

організацію заборонено згідно з наказом російського міністра народної освіти Шварца, але ті міські аматори, що згуртувалися завдяки Громаді, продовжили справу укр. вистав, Шевченківських свят тощо (див. *Український гурток у Владивостоці*). Голова Громади – *К. Андрущенко*, секретар – *Б. Воблий*, члени Громади – *Ф. Даниленко*, *Т. фон Віккен*, *П. Гладкий*.

ВЛАДИВОСТОЦЬКА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА – міська укр. організація, що об'єднувала широкі кола місцевого укр. населення та керувала різними галузями укр. громадського життя у м. *Владивостоці* в 1917. Створена 26 березня 1917 на загальних зборах українців Владивостоку та

Будинок Пушкінського театру у Владивостоці, що був осередком українського культурного й громадського життя на початку XX ст. У 1917 у будинку відбувалися збори Владивостоцької Української Громади

околиць з ініціятиви тимчасового орг. бюро, що було створене 16 березня 1917 групою місцевої укр. інтелігенції (*М. Новицький, М. Коблянський, А. Казнодзей, Ф. Стешко, М. Усенко*, *К. Андрущенко, М. Нерода, А. Печінко*). Громада мала «єднати українців коло національного діла обстоювання волі, рівности, братерства, здобуваючи самостійність України на грунті федеративної демократичної російської держави, розвиваючи національну культуру, призвичаючи до українських вимог російське громадянство і готуючися до Установчих зборів, куди треба обрати щирого оборонця федеративного ладу Росії».

Серед головних напрямків діяльности Громади була як просвітня робота поміж укр. населення Владивостоку та його околиць (драматична, музична, видавнича, організація нац. шкільництва, освідомлення сільського населен-

ня краю), так і політична – з представництва політичних інтересів українців. Намічено було влаштування укр. лекцій, читань, рефератів, курсів українознавства, широкий розвиток драматичної й музичної галузей мистецтва, а з появою матеріяльної можливости планувалося і «влаштування школи з викладанням на рідній мові, видання брошур, листків, книжок і газети українською мовою, широке освідомлення сільского українського населення з питань сучасного громадського й державного життя та розвитку національної культури». Для безпосереднього ведення цих напрямків діяльности у складі Ради Громади були створені шкільна, бібліотечна, театральна (керівник – А. Казнодзей), лекційна (керівник – С. Семко) та військова секції (керівники – підполковник Ф. Стешко, прапорщик К. Андрущенко, секретар – О. Коваленко). Велику увагу Рада Громади приділяла налагодженню зв'язків з укр. організаціями Далекого Сходу та нац. культурними, просвітніми та політичними організаціями України, а також загально-національними укр. органами, як Національною Українською Радою у Петрограді та Українською Центральною Радою у Києві.

У квітні 1917 від Громади до Владивостоцького Совєту було обрано 12 делегатів: М. Коблянський, Соханевич, Максименко, *О. Корсун*, К. Андрущенко, М. Усенко, *В. Школа*, *Г. Завальський*, Іван Демчук, Омелянчук, *Є. Геруцький*, Благодарний, кандидатами: *П. Павленко*, Іван Гордієнко, С. Семко, *Г. Кислиця*, Царенко, які мали заступати там інтереси своєх виборців – укр. вояків та робітників Владивостоку. Однак обрані депутати не були допущені до праці в Совєті через шовіністичну й антиукр. наставленість його керівництва.

Громада взяла активну участь у виборах до Владивостоцької міської думи 16 липня 1917, куди було обрано трьох радних-українців – А. Казнодзея за списком блоку українців, лотишів, литовців та естонців та М. Нероду і *М. Сибірцева* за списком есерів. В думі депутати українці активно заходилися щодо відкриття у Владивостоці початкової укр. школи, яка почала працювати вже того ж року (вчителька – Олена Ковтун).

Особливу активність виявляла військова секція Громади, яка виходячи з постанов Української Центральної Ради, почала методом доконаного факту провадити українізацію місцевої залоги, де українці складали до 2/3 особобового складу, внаслідку чого до вересня 1917 у Владивостоці було створено 9 укр. сотень.

У зв'язку з ідейно-політичною диференціяцією, що відбувалася всередині укр. громадянства й виявилася у створенні в серпні 1917 у Владивостоці місцевих організацій УСДРП та УПСР, на порядку денному повстало питання щодо реорганізації Громади. На цей період вона нараховувала близько 3 тис. членів, значну частину з яких складали вояки місцевої залоги. Соціялісти, наголошуючи на класовому принципі, вважали, що у такій безформенній організації, як Громада, котра об'єднувала представників різних соціяльних верств з різними класовими інтересами, працювати неможливо. Мотивуючи тим, що партійний статут не дозволяє їм займати виборні посади в інших політичних організаціях, вони склали повноваження членів Ради Громади, що призвело до кризи у її діяльності. Однак, не дивлячись на протидію національно орієнтованої частини членів, подібна соціяльна демагогія все ж таки знаходила відгук серед певної частини членства, переважно вояків. Все це призвело до розвалу Громади. На її загальних зборах 8 жовтня 1917 було ухвалено перетворити Громаду на культурно-просвітнє *Владивостоцьке укр. товариство «Просвіта»*.

Першим головою Громади було обрано М. Новицького, а з травня 1917 її очолював Ф. Стешко, писар – М. Нерода, скарбник – А. Казнодзей. Серед активних членів Громади – портовий мастеровий *П. Древаль*, голова Емігрантського бюро начальник військової голубиної станції підполковник Є. Геруцький, помічник завідуючого місцевою метеостанцією, редактор газети *«Українець на Зеленому Клині» Дм. Боровик,* матрос П. Павленко, відомий у місті лікар *В. Потієнко*, діловод 4-го артполку М. Усенко, залізничний технік, секретар міської продовольчої управи І. Гордієнко, службовці Сибірської військової флотилії Г. Завальський, Г. Скляров, Г. Кислиця, відомий громадський діяч О. Корсун, фельдшер *М. Джеппо*, *І. Антонюк*, викладач гімназії М. Сибірцев, конторник *В. Ткалич, М. Сиротенко*, *Г. Іващенко.*

ВЛАДИВОСТОЦЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення на Приморщині в 1918–22. Створена у березні 1918. Діяльність Ради охоплювала територію м. Владивостоку та Ольгинсько-

го повіту Приморської области. Об'єднувала укр. організації у Владивостоці (місцеві організації УСДРП та УПСР, *Владивостоцьке укр. т-во «Просвіта»*, Укр. театральний гурток, клуб *«Владивостоцька Українська Хата»*, *Укр. колонію м. Владивостоку, Укр. спілку поштово-телеграфних службовців м. Владивостоку*), Укр. Громади в селах Кневичі, Новокиївськ, Посьєт, культурно-просвітній гурток *«Джерело»* в с. Володимиро-Олександрівському. Рада періодично відбувала свої сесії (перша відбулася 12 (25) квітня 1918, п'ята – наприкінці травня 1919, голова V сесії – *А. Печінко*, писар – *С. Прант*).

Члени Ради: від травня 1919 – *Д. Кисільов*, *В. Ткалич, С. Журавель, М. Капленко* (від т-ва «Просвіта»), *М. Соловей*, С. Прант, О. Судич (від Укр. спілки поштово-телеграфних службовців м. Владивостоку), А. Печінко, *І. Тонконоженко*, *В. Школа* (від Укр. колонії м. Владивостоку та Укр. драматичного гуртка) тощо; у 1920–22 – Д. Кисільов, А. Печінко, В. Школа, В. Ткалич, С. Прант, *Г. Кислиця, В. Потієнко*, М. Соловей, Олекса Очеретяний, Сухорада, І. Тонконоженко, М. Капленко, *О. Макаренко, В. Жук*.

Члени Виконавчого комітету Ради (від травня 1919): голова Ради – Д. Кисільов, заст. голови – А. Печінко, скарбник – В. Школа, писарі – В. Ткалич, С. Журавель (1919), С. Прант (1920–21). Голова Ради – *Ю. Глушко-Мова* (1918–19), Дм. Кисільов (1919–22).

В ніч з 25 на 26 листопада 1922 члени Ради були заарештовані совєтським режимом та деякі з них проходили як обвинувачені на *Читинському процесі* (1924).

«ВЛАДИВОСТОЦЬКА УКРАЇНСЬКА ХАТА» (Товариство «Владивостоцька Українська Хата») – укр. просвітня організація клюбного характеру, створена в січні 1918 частиною бувших членів *Владивостоцької Укр. Громади*. Мала об'єднувати «найкультурніші верстви міського українства, працюючу інтелігенцію». Займала послідовно національні позиції, виступаючи опонентом деяким демагогічним заходам соціялістичного крила укр. руху у *Владивостоці*. Голова Ради – *Дм. Боровик*, заст. голови – *Є. Геруцький*, скарбник – *А. Жуков*, секретар – *К. Андрущенко*, члени Ради – *Дм. Нечипоренко*, Сотник, Володимир Барський, ревізійний відділ – Дорошенко, *О. Корсун*, *Ю. Глушко-Мова*. Погляди т-ва відбивала газета *«Українець на Зеленому Клині»*.

ВЛАДИВОСТОЦЬКЕ УКРАЇНСЬКЕ БЛАГОДІЙНЕ ГРОМАДСЬКЕ ЗІБРАННЯ – укр. благодійна організація, спробу офіційно зареєструвати яку було зроблено у Владивостоці 9 березня 1916 ініціятивною групою українців у складі аптекаря Федора Васильєва, бухгалтера Хоми Стецюка, інженера Дмитра Хлобощина, службовця міської управи Миколи Голікова, лікаря *В. Потієнка*, сестри милосердя Пелагеї Ракицької, Михайла Савенка, пані Новолійник. Українці Владивостоку намагалися легалізувати укр. громадське життя у місті зареєструвавши легальну укр. організацію під вивіскою благодійного зібрання, яке створювалося ніби для збору пожертв на військові потреби шляхом улаштування укр. культурно-розвагових заходів. Однак місцева влада, угледівши, що фактично згадане зібрання є звичайним громадським зібранням, клубом, не дозволило його діяльности.

ВЛАДИВОСТОЦЬКЕ УКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНО-ЛІТЕРАТУРНЕ ТОВАРИСТВО «ГОРЛИЦЯ», див. *«Горлиця»*

ВЛАДИВОСТОЦЬКЕ УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» – укр. культурно-просвітня організація у *Владивостоці*. Заснована 8 жовтня 1917, коли загальні збори *Владивостоцької Укр. Громади* ухвалили перетворити її на культурно-просвітнє товариство «Просвіта». Установчі збори т-ва відбулись 10 грудня 1917. Заходами «Просвіти» в 1918–20 у Владивостоці існувала укр. початкова школа, велася видавнича діяльність. Через українську фірму *Є. Коломійця* в Токіо (Японія) 1919 т-во налагодило видання укр. листівок, нот і книжок. Театральною секцією «Просвіти» влаштовувалися укр. вистави, що мали великий успіх у місті, Шевченківські свята. «Просвіта» мала значну укр. бібліотеку та великий хор (староста – Тихон Доля, керівники – *Ф. Стешко, М. Новицький*), що був постійним учасником різних культурних заходів, які влаштовувалися т-вом. Воно підтримувало зв'язки з укр. організаціями Америки, звідки отримувало літературу, підручники, періодику та поширювало їх на Далекому Сході та Сибіру.

«Просвіта» намагалася поширити свою діяльність і за межі міста, на укр. села і мала свої філії на о. Руському, на станціях Кіпарисово та Гродеково (культурно-просвітній гурток, заснований 7 лютого 1921, голова – *О. Па-*

нов, писар – Іван Калатура), в селах Спаське (культурно-просвітній гурток «Просвіта», диригент – В. Каузе), Хороль, Осинівка («Просвіта», заснована 12 грудня 1920, голова – Мисливець, члени Ради – Березовський, Глоба, Дебелий) та Володимиро-Олександрівському (культурно-просвітній гурток «*Джерело*», заснований 1920, голова – *Г. Миненко*). У 1919 було розпочато заходи щодо будівництва власного будинку, але девальвація грошей зробила це неможливим. У березні 1920 «Просвіта» почала видавати свою газету під назвою «*Українська думка*». Наприкінці 1920 товариство мало бл. 150 членів, його колективними членами були місцевий Укр. театральний гурток та Укр. Далекосхідній кооператив «*Чумак*». Товариство припинило свою діяльність в умовах занепаду укр. громадського життя в 1921.

Голова – *М. Нерода* (до березня 1918), *Ю.Глушко-Мова* (з березня 1918), *І. Гадзаман* (з квітня 1920), *Т. Ковтун* (кінець 1920 – початок 1921), скарбник – *П. Павленко* (до початку березня 1918), *В. Ткалич, О. Макаренко* (з березня 1918), Грипак (кінець 1920 – початок 1921), секретар – *П. Кутенко, А. Печінко* (з квітня 1920), *І. Тонконоженко* (кінець 1920 – початок 1921), заст. голови – В. Ткалич (1918–19), І. Гадзаман (з квітня 1919), *Дм. Кисільов* (з квітня 1920), *Й. Якимів* (кінець 1920 – початок 1921), голова ревізійної комісії – *І. Антонюк* (до березня 1918), згодом – *Г. Кислиця*.

Члени Ради (1920–21): голова – Т. Ковтун, заст. голови – Й. Якимів, скарбник – Грипак, писар – І. Тонконоженко, члени Ради – Біляк, *Дм. Нечипоренко*, *К. Стрільбицький*, *В. Фризовський*.

Серед організаторів та активістів товариства – *Дм. Боровик*, *Г. Скляров*, *М. Капленко*, Семен Ратушний, *М. Полетика*, *М. Коблянський*, *А. Жуков*, *К. Андрущенко*, *Г. Іващенко*, *Г. Миненко*, А. Божко, В. Литвиненко, *П. Сікан*, *Ф. Стешко, В. Жук*, Антін Морозовський, Яків Буймистренко, Іван Демчук, В. Кучеренко, *Є. Геруцький*, *В. Школа*, *С. Журавель*, *І. Орлик*, Микола Вовк, *Ф. Лемішко*, пані Капленко, Олена Ковтун, *О. Крамаренко*, Лобанова.

20 листопада 1998 Управлінням юстиції Адміністрації Приморського краю було офіційно зареєстроване Владивостоцьке укр. товариство «Просвіта», на яке було перетворено *Товариство укр. культури Приморського краю*. Нова організація вважала себе спадкоємцем «Просвіти», що існувала у Владивостоці в 1918–1921. Згідно зі статутом товариство було створене «з метою відродження національної самосвідомости і збереження національної самобутности; розвитку національної (української) мови, освіти, національної культури; наслідування національних традицій та звичаїв; реалізації національно-культурних прав громадян, що відносять себе до даної етнічної спільноти; сприяння культурній, науковій співпраці та взаємному культурному збагаченню етнічних спільнот українців, що мешкають на терені Росії та підтримання зазначених зв'язків з українцями в інших країнах світу; захисту прав та інтересів своїх членів у порядку, визначеному діючим законодавством». При товаристві існував Укр. народний хор «*Червона калина*». У травні 1999 т-во «Просвіта» стало засновником *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку.*

Голова товариства – *О. Бондаренко*, заст. голови – *В. Чорномаз*, секретар – Ольга Огороднікова, активісти – *А. Димська, В. Світальський*, *М. Лизун*, *Т. Ткаченко*, *В. Каток, Є. Коляда, О. Мамай*.

ВОБЛИЙ Борис Іванович (02.08.1883, с. Вел. Бучки Костянтиноградського пов. Полтавської губ. – після 1951, Вашінгтон, США) – перекладач та викладач–японознавець, укр. громадський діяч на Далекому Сході. З родини псаломника. Закінчив Полтавське духовне училище, в 1898–1904 – вчився у Полтавській духовній семинарії, згодом – псаломник Свято-Миколаївської церкви на ст. Погранична на кордоні *Приморщини* з Манчжурією. У 1906–1910 – навчався на японському відділенні Східного (Орієнтального) інституту у *Владивостоці.* У 1907–1909 – секретар *Владивостоцької студентської Укр. Громади*. Після закінчення інституту працював перекладачем при канцелярії губернатора *Сахалінської обл.* у м. Олександрівську, де став організатором та керівником укр. гуртку (1910–1912). У 1912–1913 – селянський начальник на ст. Бочкарьово *Амурської обл.* У 1914–1917 – ревізор департаменту військово-морської звітності та Владивостоцької фортечної контролі. У 1917–1918 – польовий контролер на

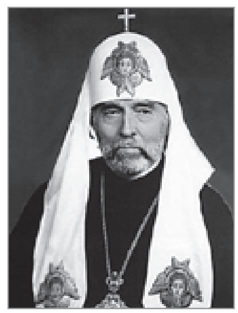

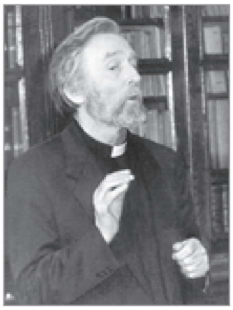
Румунському фронті, старший контролер з ліквідації Південного фронту. 1918 призначений Укр. державною контролею до Японії як уповноважений укр. уряду. Прибув з Одеси до Владивостоку в липні 1919. Тоді ж виїхав до Японії як зав. канцелярією уповноваженого Міністерства продовольства та постачання уряду адмірала О. Колчака в Токіо. Після розформування канцелярії – радник та перекладач японської рибопромислової фірми «Нічіро» в Хакодате. 1924 запрошений японським Міністерством народної освіти на посаду викладача російської мови в комерційному училищі в м. Цуруга, де викладав 10 років. Деякий час жив у Кобе, займався комісійною діяльністю. В листопаді 1935 приїхав до Маньчжурії, де працював в управлінні Китайсько-Східньої залізниці, перекладачем японської мови в Хамінському лісопромисловому товаристві, викладав на орієнтальному факультеті Інституту св. Володимира у Харбіні. Брав активну участь в укр. громадському житті в Харбіні, член Укр. Нац. Колонії. Згодом – у Шанхаї, викладав японську мову, працював викладачем у французькій фірмі. Активний учасник укр. громадського життя, один із провідних діячів укр. колонії в Шанхаї. Від 8 травня 1938 – заст. голови Шанхайської Укр. Громади. Один із організаторів та голова Укр. емігрантського комітету в Шанхаї. Зредагував книжку про Україну, що вийшла японською мовою 1939 в Харбіні. Після другої світової війни емігрував до США, від 1951 жив у Нью-Йорку. Помер у Вашінгтоні (США).

ВОДЯНИЙ Яків Михайлович (20.10.1886, Сміла Черкаського повіту Київської губ. – 10.05.1940) – укр. громадський і політичний діяч. З 1905 – член партії есерів, очолював бойові дружини есерів. У 1907 заарештований і після піврічного ув'язнення у Київській в'язниці висланий на 3 р. до Наримського краю, звідки втік до Львова. Восени 1908 повернувся до Киева, де був знов заарештований і повторно висланий до Наримського краю, звідки вдруге втік. Восени 1911 прибув до *Владивостоку*, де разом з *І. Мостипаном* став засновником *Укр. гуртку* при місцевому Народному Домі. Незабаром через непорозуміння з І. Мостипаном залишив гурток і виїхав з Владивостоку до Японії, а згодом – до Австраліїї. Після Лютневої революції 1917 повернувся в Україну. З 1 жовтня 1917 – організатор і полковий отаман «Вільного козацтва» у Смілі, одночасно (до січня 1918) – начальник повітової міліції. У січні-березні 1918 брав участь у боях з більшовиками. У 1919 був заарештований органами ЧК, засуджений до розстрілу, але врятувався втечею. У 1921 – отаман одного з повстанчих загонів у Холодному Яру. У травні 1922 перейшов кордон на територію Польщі. Працював продавцем у кооперації в м. Гусятині в Галичині. Там же через міністра внутрішних справ УНР О. Саліковського 1927 отримав пропозицію працювати на розвідку УНР. Спочатку відмовився, але згодом, коли II секцію Генштабу очолив В. Змієнко, погодився і працював до 1930, активно проводив підпільну діяльність в Україні. Навесні 1930 відійшов від розвідувальної діяльности, підтримував зв'язок через листування лише з А. Лівицьким та В. Змієнком. Мешкав на Волині. 27 вересня 1939 заарештований органами НКВС. 7 лютого 1940 засуджений до розстрілу

Літ.: *Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. К., 1998; Сідак В.С., Вронська Т.В. Спецслужба держави без території: люди, події, факти (військова розвідка та контррозвідка ДЦ УНР в екзилі 1926–1936 рр.). Київ, 2003. С.65–67.*

ВОЛОДИМИР (в миру – Василь Романюк) (09.12.1925, с. Химчин Косівського повіту (нині – Івано-Франківська обл.) – 14.07.1995, Київ) – укр. православний релігійний діяч, богослов, Патріярх Київський і всієї України-Руси Укр. Православної Церкви – Київського Патріярхату (1993–1995). У молоді роки брав участь у національно-визвольній боротьбі. Уперше засуджений восени 1944 військовим трибуналом до 20 років позбавлення волі. Термін знижено до 10 років, відбував покарання у Кустолівській сільськогосподарській колонії № 17 в Полтавській обл. В 1946 у таборі знов засуджений за «антирадянську агітацію і пропаганду», покарання відбував на *Колимі*. Після звільнення закінчив Вищі богословські курси в Івано-Франківську (1959), згодом – Московську духовну семінарію. У 1964–1972 – священик у парафіях Івано-Франківської та Коломийської єпархії РПЦ. 1970 у зв'язку з арештом історика В. Мороза виступив на його захист, через що була розпущена церковна громада с. Космач Косівського р-ну, а о. В. Рома-

нюку заборонено служіння. 20 січня 1972 заарештований, у червні 1972 засуджений за ст. 62 ч. 2 КК УРСР («антирадянська агітація і пропаганда») до 7 років таборів особливо суворого режиму і 3 років заслання, визнаний особливо небезпечним рецидивістом. Відбував покарання в Мордовських таборах. В ув'язненні брав участь у голодуваннях та інших акціях протесту. У 1976, перебуваючи на засланні у Якутії, відмовився від радянського громадянства та задекларував свою приналежність до Укр. Автокефальної Православної Церкви. З листопада 1979 – член Укр. Гельсінкської Групи. Наприкінці вересня 1981 звільнений із заслання та повернувся з Якутії в Україну, від 1983 служив у парафіях РПЦ на Косівщині. У 1984 за самовіддану службу Церкві в Україні нагороджений вищою священичою відзнакою – митрою. У липні 1988 виїхав до Канади, виступав з лекціями перед християнськими громадами Канади, США та Англії. Після повернення в Україну 28 квітня 1990 був пострижений у чернецтво та возведений у сан архімандрита з ім'ям Володимир, наступного дня висвячений у сан єпископа Ужгородського та Виноградівського. Виступав за створення незалежної Української Православної Церкви з центром у Києві та піднесення її до статусу Патріярхату. З 1991 очолює місійний відділ УАПЦ, виконує обов'язки вікарія Київської єпархії з титулом архієпископа Білоцерківського. Є одним із засновників Української Православної Церкви – Київського Патріярхату (червень 1992). 17 лютого 1993 призначений єпископом Львівським і Сокальським. Після смерти Патріярха Мстислава – місцеблюститель Патріяршого престолу (від 14 червня 1993) із возведенням у сан митрополита. На Всеукраїнському Православному Соборі 21 жовтня 1993 обраний Патріярхом УПЦ-КП, інтронізований 24 жовтня 1993. Виступав із численними проповідями та статтями на богословські, патріотичні та державницькі теми. Раптово помер 14 липня 1995, спроба поховати тіло у Софійському соборі, де він був інтронізований, наштовхнулась на опір з боку духовенства УПЦ Московського Патріярхату та силові дії загонів спецпризначення МВС України, що призвело до масового побиття учасників похорону та похованню його біля брами Св. Софії. У травні 1992 як керівник місійного відділу УАПЦ взяв у часть у *Днях укр. культури* у *Владивостоці*.

Літ: *Романюк Т. Патріарх Володимир або Спогади про батька. Київ, 2000.*

ВОЛОДЬКО Овдій Омелянович (?, Полтавська губ. – ?) – укр. громадський діяч на *Амурщині.* З селян. Член *Благовіщенської Укр. Громади* (з 1917), у липні 1917 обраний депутатом Благовіщенської міської думи від блоку соц. партій та Совєту, восени 1917 – кандидат до Всеросійських Установчих зборів за списком *Амурської Обласної Української Ради*, за політичними поглядами схилявся до укр. трудовиків. У 1920 – голова *Свободненської Укр. Громади*, влітку 1921 обраний за укр. списком до Амурських обласних зборів *Далекосхідньої Республіки*.

ВОЛОЩУК Олександр Миколайович (1972, м. Зеленодольськ Дніпропетровської обл.) – укр. журналіст та мандрівник. З 1976 живе у Чернігові, де закінчив школу та СПТУ № 18, відслужив у війську. З 1994 – в журналістиці (редакція концерну «Чексіл», Чернігівське телебачення »Новий Чернігів», прес-аташе жіночих футбольних клубів «Легенда» (Чернігів) та «Дончанка» (Донецьк). З 2008 – журналіст інтернет-видання «Високий Вал», співпрацює також із газетами «Сіверщина», «Чернігівщина». З 2002 займається подорожами автостопом, поєднуючи їх із журналістською діяльністю. Відбув великі мандрівки по Центральній Росії (2002), Буковині, Молдові, Придністров'ю, Південному Дунаю (2003), під час якої досліджував тему Придністровської війни 1992, по російській Півночі (Вологодська і Архангельська області, Карелія, Соловецькі о-ви, 2004), під час якої шукав могилу чернігівського поета Марка Вороного, репресованого в 1937, брав участь у розкопках на 8-у шлюзі Біломорканалу. 2005 відбув подорож під умовною назвою «Автостопом по гарячих точках» (Південна Осетія, Дагестан, Чечня, Інгушетія, країни Закавказзя), Аральське море, Каракалпакія, Західній Казахстан. У 2006 – перша Далекосхідня мандрівка (Красноярськ – Іркутськ – Чита – Тинда – Якутськ – Магадан – Сахалін – Вла-

дивосток – Хабаровськ – Монголія – Барнаул – Новосибірськ). В 2007 – експедиція по 501-й будові ГУЛАГу («мертва» залізниця Салехард – Надим), 2008 – по Литві та Латвії, а також друга Далекосхідня подорож (Омськ – Новосибірськ – Томськ – Усть-Кут – Тинда – Алдан – Магадан – Камчатка – Командорські острови – Владивосток – Хабаровськ – оз. Байкал – Красноярськ – Хакасія – Тива – Курган). В 2009 – подорож по Фінляндії та північному заходу Росії (Карелія, Мурманська, Ленінградська, Псковська області). 12 липня 2010 розпочав десяту ювілейну подорож, яка пролягала через 10 країн – Україну, Росію, Азербайджан, Іран, Туреччину, Ірак, Сірію, Йорданію, Ліван та Грузію та має завершитися 20 січня 2011. Під час кожної з подорожей 2006–2009 займався вивченням життя українців за межами України, а також досліджував тему масових репресій 1930–50-х. За результатами мандрівок видано 4 книжки, де між іншим описуються зустрічі з представниками укр. діяспори та життя українців на Далекому Сході.

Тв.: *Автостопом на край світу. Чернігів, 2008; Північна Одісея. Чернігів, 2009; Назустріч сонцю. Чернігів, 2010; 44 дні. Чернігів, 2010.*

«ВОЛЯ» (Народний ансамбль козацької пісні «Воля») – аматорський вокальний колектив різнонаціонального складу у м. *Южно-Сахалінську*, репертуар якого включає укр. народні пісні, а також пісні донських, кубанських та забайкальських козаків. Заснований 1993 *Л. Сенько*, кубанською козачкою з походження. Орг. роботу зі створення козачого хору було розпочато Л. Сенько у грудні 1991. У лютому 1993 було визначено склад колективу у кількості 15 осіб (нині – 23 учасники). До його худ. ради ввійшли: Л. Сенько, Тетяна Піскунова, Тамара Іванова, концертмейстер Юрій Смолін, балетмейстер Марина Говорун, соліст Валерій Бєлоножкін. Перший концерт відбувся 15 листопада 1993. На рахунку колективу за період творчої діяльності – понад 1800 концертів. Від 1996 має почесне звання «Народний». Ансамбль першим на Сахаліні створив укр. програму, крім того ним проводяться укр. вечорниці, літературно-музичні вечори, присвячені творчості Т. Шевченка, Л. Українки, М. Гоголя, П. Глазового. Колектив є дипломантом фестивалю «Червона калина» в Україні (1995), Міжнародного фестивалю, присвяченого 400-річчю з дня народження Богдана Хмельницького та 500-річчю Козацтва (1995), лауреатом VI Далекосхідного конкурсу народних та фольклорних колективів «Живая Русь» (2001), конкурсу народних хорових колективів Сахалінської області «Живи, Россия» (2004, 2007), IV *Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2007), ряду далекосхідних та обласних фестивалів-конкурсів народних хорових колективів. Ансамбль брав участь у IV Міжнародному фестивалі укр. культури «Український спів у світі» в рамках IV Всесвітнього форуму українців та у фестивалі «Південне сяйво» у містах Очакові і Южноукраїнську (2006), у Національному Сорочинському ярмарку в Україні (2009), у IV Міжнародному фестивалі козацької культури «Любо» на Луганщині (2010), став лауреатом військового етапу Всеросійського конкурсу «Козачий Круг» (Чита, 2011). Про творчі досягнення колективу ДТРК «Сахалін» створено телефільм «Як гуляли козаки» (1998). В 2000 колективом створено театралізовану програму «Козацькі забави». У складі ансамблю бл. 30 осіб, між іншим – інженер Віктор Колач, слюсар Володимир Соломко, родом з Хмельницької обл., учасники колективу з самого заснування (1993), а також професійний водій *А. Сідько*, подружжя Ольги та Миколи Жирових, економіст авіакомпанії, родом з Харківської обл. Майя Бутиріна, Сергій Удовенко, Алевтина Чеботарьова, кол. солістка обласної філармонії Людмила Турова, Володимир Струганов, Ірина Крутько, студентки коледжу мистецтв Настя Ярошенко та Вікторія Сафіна тощо. Староста хору – Ольга Гаврилова, адміністратор – Сергій Смородін. Худ. керівник, хормейстер та режисер ансамблю – *Л. Засенко* (від 1993), концертмейстери – Олег Сальніков та Тимофій Волков.

ГАДЗАМАН Іван – укр. громадський і політичний діяч на Зеленому Клині. Учитель з Перемишля, інтернований під час першої світової війни до Сибіру, згодом – до *Хабаровська*. Скрізь намагався організувати навчання укр. дітей рідною мовою, за що переслідувався російською владою, був ув'язнений у таборі військовополонених на Красній Річці під Хабаровськом. Наприкінці 1917 звільнений з табору за клопотанням *Хабаровської Укр. Громади*, після

чого активно долучився до діяльности місцевих укр. організацій. З осени 1918 – у *Владивостоці*, від 25 грудня 1918 – член *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*, керівник її лекційної комісії. Секретар з освітніх справ *Укр. Далекосхідного Секретаріяту* (1918–20). З квітня 1919 – редактор газети «*Щире слово*», заст. голови, з квітня 1920 – голова владивостоцької «Просвіти». Активно займався організацією *шкільництва українського на Далекому Сході*, виданням укр. підручників. Розробив проект *Конституції українства Далекого Сходу*. Учасник ІІ сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919), член мандатного відділу сесії. Очевидно 1920 евакуювався до Галичини.

«ГАЙДАМАКА» – укр. споживче кооперативне товариство у *Микольську-Уссурійському*. Засноване 21 березня 1920 з ініціятиви *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* з метою забезпечення місцевого укр. населення найнеобхіднійшим крамом та здобуття коштів на фінансування укр. громадської діяльности. Відразу після свого створення кооператив став колективним членом Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*». Він виступав посередником у товарообміні поміж міським і сільським укр. населенням у складних умовах громадянської війни. Під його впливом були створені сільські кооперативні громади в селах Михайлівка, Монастирище, Осинівка. Голова – *І. Журавель*, члени Ради – Гнат Лютий, Демид Гребенник. Кооператив був розв'язаний совєтською владою наприкінці 1922, а його майно сконфісковане.

ГАЄВСЬКИЙ Євген – укр. громадський діяч на *Забайкальщині*. Делегат ІІ сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919), член мандатного відділу сесії. Підписав текст *Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході.*

ГЕНЕРАЛЬНЕ КОНСУЛЬСТВО УКРАЇНИ У ВЛАДИВОСТОКУ – консульська установа України на Далекому Сході Росії з перебуванням у м. *Владивостоці*. Засноване 2004 в наслідку заходів, які робилися укр. організаціями Далекого Сходу

перед урядом України ще з початку 1990-х. Офіційно відкрито 15 серпня 2005. Є історичним спадкоємцем укр. консульства (див. *Консульство українське на Далекому Сході*), що існувало в 1918–19 з резиденцією у Харбіні (нині – Китай). Виконує функції з консульського обслуговування та захисту прав громадян України на Далекому Сході та підтримує стосунки з укр. національно-культурними організаціями регіону. Територія обслуговування (консульський округ) охоплює терен Далекосхідного федерального округу (*Приморський, Хабаровський* та *Камчатський краї*, *Амурська, Сахалінська, Магаданська* та *Єврейська автономна області*, Чукотський авт. округ, Республіка Саха-Якутія) та *Забайкальський край* Сибірського федерального округу. Генеральні консули – *В.В. Соловей* (2004–2005), *О.П. Данильченко* (2006–2010).

ГЕОРГІЄВСЬКИЙ Олександр Петрович (1888, Новгородська губ., Росія – 1955, Ленінград) – рос. мовознавець, професор Державного Далекосхідного університету. Закінчив Петербурзький археологічний інститут (1913) та історико-філологічний факультет Петербурзького університету (1914), де навчався разом з О. Блоком. Працював викладачем у Казанському реальному училищі. У 1918 під час громадянської війни евакуювався до *Владивостоку*, де взяв участь у створенні історико-філологічного факультету (1918), від 1920 – декан історико-філологічного, згодом – педагогічного факультетів Державного Далекосхідного університету

у Владивостоці, зав. кафедрою рос. літератури. В 1920–21 очолив ініціятивну групу з організації Приморського обласного архівного бюро, зав. Приморським губ. архівним бюро (кінець 1922 – 1926), від 1926 – заст. завідуючого. Одночасно продовжував викладання в університеті, де читав курси порівняльного мовознавства, слов'янознавства, історії рос. літератури XIX ст. тощо. У 1924–27 – заст. голови Владивостоцької ради наукових працівників, член правління Крайпросу, член-засновник науково-педагогічного т-ва при Державному Далекосхідньому університеті, член Владивостоцького відділу Російського географічного т-ва (від 1926). Від 1923 брав активну участь у роботі Краєзнавчого науково-дослідницького інституту при університеті, у 1928–30 – голова бюро інституту з вивчення історії та культури населення Далекосхідного краю. У 1927–1930 – проректор університету з навчальної частини. Після ліквідації у 1930 університету викладав у педагогічному інституті, згодом працював у Кабінеті з вивчення народів Далекого Сходу Далекосхідньої філії Академії наук СРСР. Наприкінці 1930-х виїхав до Ленінграду, де працював в університеті, Педагогічному інституті народів Півночі. Автор декількох підручників та навчальних посібників з історії рос. мови та літератури, діялектології та етнографії та більше 60 наукових праць. У 1920-х організував широкі фольклорно-діялектологічні дослідження слов'янського населення Далекого Сходу, наслідком якого стала фундаментальна праця «Русские на Дальнем Востоке» (1926–29), в якій дається ґрунтовне описання трьох східнослов'янських етносів – росіян, українців та білорусів з точки зору історії їх переселення до Далекого Сходу, чисельности та розселення в краю, мовних відмінностей, особливостей фольклору. Між іншим він дає докладний опис стану укр. мови в різних частинах Далекого Сходу на той час (*Амурщина*, *Приморщина* та *Забайкальщина*), вперше намагається простежити діялектичні відмінности у мові укр. переселенців та межі поширення основних укр. діялектів на терені Приморщини, аналізує особливости укр. фольклору на Далекому Сході.

Тв.: *Русские на Дальнем Востоке. Фольклорно-диалектологический очерк. Вып.1. Заселение русскими Дальнего Востока и современное их распределение (в связи с говорами). Владивосток, 1926; Вып.2. Вопрос о русских говорах побережья залива Петра Великого. Владивосток, 1927; Вып. III. Русские говоры Приморья. Владивосток, 1928; Вып. IV. Фольклор Приморья. Владивосток, 1929; Вып.5. Говоры Приамурья. Владивосток, 1930; Диалектология Дальневосточного края в связи с этнологией. Владивосток, 1930*

ГЕРУЦЬКИЙ Євдоким Григорович (1867, Одеса – ?) – укр. громадський і політичний діяч у *Владивостоці,* полковник рос. війська, завідуючий військово-голубиною станцією у Владивостоці. Один з організаторів *Владивостоцькоі Укр. Громади*, в квітні 1917 обраний членом Владивостоцького Совєту робочих та військових депутатів від Громади, в 1917 – голова Еміграптського бюро у Владивостоці. Член *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*. В 1918–22 неодноразово обирався до Владивостоцької міської думи від Укр. блоку. У 1918–21 – голова Ради *Укр. колонії м. Владивостоку*, заст. голови товариства *«Владивостоцька Українська Хата»*, в 1921 – голова *Укр. Нац. Комітету* у Владивостоці. В листопаді 1922 після приєднання Зеленого Клину до РСФСР заарештований большевиками, засуджений на *Читинському процесі* (1924).

ГІЛЬ Олександр Васильович (18.03.1943, с. Шелестове Краснокутського р-ну Харківської обл. – 07.07.1988, с. Шелестове Краснокутського р-ну Харківської обл.) – хореограф, балетмейстер, засновник та худ. керівник Корякського національного ансамблю танцю і балету «Менго». Закінчив музично-драматичну студію у Полтаві при місцевому театрі ім. М. Гоголя (1961) та відділення балетмейстерів Вищих режисерських курсів Державного інституту театрального мистецтва (рос. ГИТИС) у Москві (1971). Працював артистом балету Полтавського музично-драматичного театру (1961–62), в концертно-естрадному бюро м. Цілинограда (1962–63), у 1963–65 – у народному ансамблі пісні і танцю «Цілинник» у Цілинограді (нині Астана, Казахстан). Від жовтня 1965 – у Палані (адм. центрі Корякського авт. округу), де став худ. керівником народного ансамблю пісні і танцю Корякського Будинку народної творчости. Зробив видатний внесок у розвиток нац. культури народів Півночі, збирав етнографічний матеріял, заново навчав коряків, ітельменів та чукчів їхньому рідному напівзабутому мистецтву тан-

ців, створив вперше в історії академічну школу корякського національного танцю та заснував Корякський нац. ансамбль танцю і балету «Менго» (1967), з яким широко гастролював по цілому світу – у Монголії (1969), Франції (1972–1973, 1985), в НДР і Болгарії (1973), Польщі (1975, 1978), США (Бостон, Нью-Йорк, Чикаго, Сент-Луїс, Детройт тощо, 1976), Італії (1984), Бельгії, Швайцарії, Монако (1985), Японії (1987), популяризуючи традиційне мистецтво корякського народу. У 1973 ансамбль «Менго» здобув першу премію і золоту медаль на X Всесвітньому фестивалі молоді та студентів у Берліні. Під його керівництвом ансамбль «Менго» став першим корякським професійним хореографічним колективом (1974). У вересні 1999 йому присвоєно почесне звання Державного Академічного ансамблю (нині – Державний академічний Корякський нац. ансамбль танцю «Менго» ім. О. Гіля). На основі ретельного вивчення фольклору коряків, ітельменів, алеутів, чукчів створив більше 50 унікальних сценічних постановок, між іншим – балети «Менго» (1967), «Емем Кутх» (1969), чукотську легенду «Рультенни» (1974). Ним створена унікальна школа корякської хореографії, вихована ціла плеяда нац. артистів, багато з яких стали згодом засновниками та керівниками нац. ансамблів Корякського авт. округу. Багатий досвід О. Гіля щодо використання пісенно-танцювального фольклору коряків у створенні сценічних постановок використовується як еталон для творчого розвитку багатьох національних колективів народів Крайньої Півночі. У 1980-х планував створення об'єднаного творчого колективу, який представляв би мистецтво усіх тубільних народів Камчатки, Чукотки, Якутії, Сахаліну. Режисер культурної програми I Всеросійської виставки-дослідження «Діти Півночі: життя і творчість» (Державний музей етнографії народів СРСР, 1988). Трагічно загинув на батьківщині. Нагороджений медаллю «За доблестний труд» (1980). Заслужений артист Росії (1977), почесний громадянин м. Петропавловська-Камчатського (1992). У сел. Палана його іменем названо вулицю. У 1990 засновано щорічну сценічну премію ім. О. Гіля.

ГЛАДКИЙ Павло Макарович (15.12.1885, с. Олексіївка Бахмутського повіту Катеринославської губ. – грудень 1971, Москва) – орієнталіст та громадський і політичний діяч на Далекому Сході. З родини залізничного службовця. В 1903 закінчив

Ізюмське реальне училище, а згодом – Пензенське художнє училище. У 1906–1910 – навчався на китайсько-манчжурському відділенню Східного (Орієнтального) інституту у *Владивостоці* Один із організаторів та член *Владивостоцької студентської Укр. Громади* (1907–1909). Після закінчення інституту – суддя на ст. Хайлар (Маньчжурія), одночасно активно займався орієнталістичними дослідженнями, вивчаючи китайське мистецтво, в першу чергу театр. Член харбінського Товариства російських орієнталістів, в 1914 редагував його часопис «Вестник Азии». За свої праці обраний членом Британського Королівського Географічного т-ва. Заст. голови Укр. клюбу в Харбіні (1914). Навесні 1917 обраний головою Укр. Громади на ст. Хайлар. 16 липня 1917 – голова загальних зборів українців Маньчжурії, на яких було обрано Маньчжурську Укр. Окружну Раду. 20 грудня 1917 визначений кандидатом від українців Маньчжурії до Укр. Установчих зборів. Голова з'їзду лінійних Укр. Рад Китайсько-Східньої залізниці в квітні 1919, який виступив у опозиції до укр. консула *П. Твердовського* та *Укр. Далекосхідного Секретаріяту.* У 1921–29 мешкав у Владивостоці. 1929 заарештований органами ДПУ, перебував в ув'язненні на Соловках, Воркуті, *Колимі.* У 1939 звільнений, мешкав у сел. Амдерма Ненецького авт. округу. Заарештований у серпні 1941 за звинуваченням за ст. 58–8, 58–10 КК РСФСР. 29 вересня 1941 звільнений за припиненням справи. 1942 знову заарештований, засуджений до 10 років таборів, ув'язнення відбував у КаргопольЛАГу (Архангельська обл.). У таборі працював лікарем. Після звільнення 1952 залишився у сел. Кодіно Архангельської обл., де відбував ув'язнення, працював лікарем. Часто відвідував Москву, де й помер.

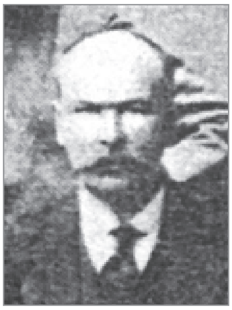
Літ.: *Левитин-Краснов А.Э. Рук твоих жар (1941–1956). Тель-Авив: Круг, 1979. С.261–262.*

ГЛЕК Ольга Борисівна (19.12.1951, сел. Олександрівка Вознесенського р-ну Миколаївської обл.) – укр. громадська та освітня діячка на *Камчатці.* Закінчила середню школу (1969) та Житомирський педагогічний інститут (1977). У 1973–1989 жила з чоловіком військовослужбовцем у м. Ліепая (Латвія), у 1989–1994 – на о.

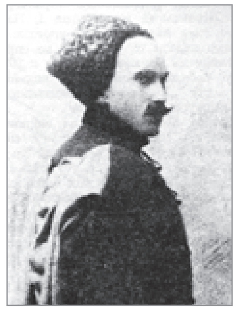

Шумшу (Північно-Курильський р-н Сахалінської обл.). З листопада 1994 проживає у *Петропавловську-Камчатському,* працює організатором в школі №7. Член *Клубу української культури ім. Івана Франка*. Учасниця укр. самодіяльного театру «*Мрія*». В 2008–2010 – вчителька укр. недільного класу у школі №7 м. Петропавловська-Камчатського.

ГЛІБОЦЬКИЙ Лук'ян Родіонович (?, с. Дібровинець Липовецького повіту Київської губ. – після 1942) – громадський і політичний діяч на *Амурщині.* У 1909 прибув до *Благовіщенську*, де 1911 став одним з організаторів *Укр. клюбу.* З 1912 жив у м. Алєксєєвськ *(Свободний) Амурської области*. Навесні 1917 обраний членом Ради *Свободненської Укр. Громади*. У 1918–22 – голова *Свободненської Укр. Окружної Ради.* У травні 1919 – голова II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради.* У 1921 обраний депутатом Установчих, а згодом – Народних зборів *Далекосхідньої Республіки*, де відстоював інтереси укр. населення Далекого Сходу, брав участь у виробленні розділів Конституції ДСР, що гарантували права нацменшин та закону про національно-культурну автономію. Приклав багато сил для організації укр. шкільництва в ДСР. Наприкінці 1922 заарештований большевиками, в червні 1923 після голодовки звільнений, подав петицію М. Калініну щодо репресій проти українців на Далекому Сході. В 1920-х повернувся в Україну, жив у Вінниці, де працював у залізничних майстернях. Під час другої світової війни написав спогади про свою діяльність на Далекому Сході (Див. *Траф`як М. Український рух на Далекому Сході (Публікація спогадів Л. Глібоцького) // Золоті ворота. 1993. Вип.5. С.46–71*).

ГЛУШКО-МОВА Юрій Косьмич (04.04.1882, м. Мала Басань Козелецького пов. Чернігівської губ. – 1942, Київ) – укр. громадський і політичний діяч, один з організаторів укр. національно-культурного й громадського життя на Зеленому Клині. За фахом – технік. У 1899 закінчив Київське технічне залізничне училище, в 1901–03 працював машиністом в Доброфлоті, що займався морськими перевезеннями з Одеси до *Владивостоку.* У 1904–07 працював на Китайсько-Східній залізниці в Маньчжурії, з 1907 – у Владивостоці, працював креслярем, техніком на будівництві Владивостоцької фортеці. Одночасно – режисер аматорських укр. вистав, що влаштовувалися *Владивостоцькою студентською Укр. Громадою* та *Укр. гуртком* у Владивостоці. В 1916–17 – технік на Кавказькому фронті. З березня 1918 – голова *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* та *Владивостоцької Укр. Окружної Ради*. У квітні 1918 – голова *III Укр. Далекосхіднього з'їзду.* Ініціятор скликання в жовтні 1918 IV Укр. Далекосхіднього з'їзду, на якому обраний головою *Укр. Далекосхіднього Секретаріяту.* Один із фундаторів Укр. Далекосхіднього крайового кооперативу «*Чумак*» (1919). Учасник II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919). В червні 1919 заарештований колчаківською владою за активну укр. діяльність. Вдруге заарештований 5 листопада 1922 після зайняття Владивостоку большевиками. Один із головних обвинувачених на *Читинському процесі* (1924), на якому засуджений до 5 років позбавлення волі за антисовєтську діяльність. Після відбуття покарання працював техніком на *Забайкальщині*, Таджикистані. В 1930 повернувся в Україну, жив у Києві, переховувався, працюючи інженером в різних будівельних організаціях. За деякими даними 1941 обраний до Укр. Нац. Ради. Помер 1942 в окупованому німцями Києві, похований на Лук'янівському цвинтарі.

Тв.: *Підручник актьорові. Владивосток, 1920?; Мова Ю. Кооперація // Нова Україна. Календар на рік 1921-й. Владивосток, 1921. С.157–158.*

Літ.: Биковський Л. Юрій Косьмич Глушко-Мова // Нові дні. 1952, вересень. С.22–24; Несторович В. Мої зустрічі і розмови з Ю.Мова-Глушко // Український Прометей. Дітройт. 1952, 6 листопада; Степанов І.

Українець з Далекого Сходу // Дзеркало тижня. 2002, 20 квітня; Чорномаз В. Провідник українського руху на Зеленому Клині (до 125-річчя від дня народження та 65-річчя смерті Юрія Глушка-Мови) // Українознавство. Календар-щорічник 2007. Київ, 2006. С.202–205.

ГОДЛЕВСЬКИЙ Віктор Олександрович (04.01.1959, с. Зарудинці Ружинського р-ну Житомирської обл.) – спортсмен-аматор зимового марафонського плавання, активіст *Національно-культурної автономії українців Камчатки*. Закінчив Житомирське училище мистецтв, кілька років працював худ. керівником і директором районного будинку культури у Радомишлі, згодом – інспектор відділу технічного контролю Житомирської фабрики музичних інструментів. Від 1981 – на *Камчатці*, до 1988 працював на суднах риболовного флоту Бази океанічного риболовства, до 1991 – на будівництві молодіжного житлового комплексу. Закінчив Камчатський державний технічний університет за фахом «інженер-технолог рибних продуктів». Працював директором Будинку культури рибаків. Від 1999 – судовий пристав, старший судовий пристав Федеральної служби судових приставів по Камчатській області. Від 1991 займається зимовим марафонським плаванням. У 1992 заснував Камчатський центр марафонського зимовового плавання, нині – керівник Камчатської федерації зимового плавання та загартування. Учасник та переможець багатьох міжнародніх змагань з зимового плавання. 3 грудня 1994 ним в Авачинській бухті встановлено рекорд з перебування у воді з температурою – 1,7°C (21 хвилина), який занесено до Російської книги рекордів «Диво». Самий довгий його заплив – 25 км по рр. Єнісею та Обі в Сибіру на початку 1990-х, найтриваліший – три доби на оз. Іссик-Куль (Киргизстан). Здобув золоту медаль на 9-му Азійському фестивалю з плавання у холодній воді (2010). Від 2009 – член правління Національно-культурної автономії українців Камчатки.

«ГОМІН КОЛИМИ» – укр. газета, орган Магаданської регіональної національно-культурної автономії «*Колима-Славутич*». Почала виходити 10 грудня 2002 укр. та рос. мовами. Мала за мету подавати інформацію про Україну та українців у світі, про мешканців Колими укр. походження. Наклад – 1 тис. прим. Інформаційна підтримка – *Б. Пиріг*, Ніна Новохатько, Роман Шестопалка. Редактор – Катерина Кузьомко.

ГОРДЗІЄВСЬКИЙ Прокопій Васильович о. (1872 – 28.07.1931, Харбін) – протоієрей, укр. громадський та церковний діяч на Далекому Сході. Священик з Подільської губ., висланий Синодом за укр. громадську діяльність до *Приморщини*, де був священиком у с. Саровка, згодом – у *Хабаровську*. Влітку 1917 висувався кандидатом від *Хабаровської Укр. Громади* до Хабаровської міської думи. Організатор та парох укр. православної парафії у Хабаровську (1917–1920), вів богослужби укр. мовою. Член редколегії газети «*Хвилі України*» (1917), від грудня 1917 – редактор газети «*Ранок*», організатор укр. початкової школи у Хабаровську. В 1918 – голова Хабаровської Укр. Громади. Видавав у Хабаровську укр. літературу. З 1921 – у Харбіні, де став першим парохом укр. православної церкви (1922–25). Викладав закон Божий в харбінській укр. гімназії (1921–1923). Згодом парох церкви св. Іоана Богослова.

Літ: *Чуваков В.Н., сост. Незабытые могилы: Российское зарубежье: Некрологи 1917–1997: В 6 томах. М., 1999. Т. 2. С 179; Русское слово. Харбин. 1931, 29 июля; Гун Бао. Харбин. 1931, 29 июля.*

ГОРДІЕНКО Григорій Іванович (початок 1950-х, Дніпропетровська обл.) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Майор юстиції, працював у військовому трибуналі Тихоокеанського флоту. У 1992–93 – член військової секції *Товариства укр. культури Приморського краю*. Редактор першого числа відродженої газети «*Українець на Зеленому Клині*» (1993). У 1993 повернувся на батьківщину.

ГОРДІЄНКО Іван Григорович (30.03.1874, Балта Подільської губ. – 12.10.1925, Харбін) – педагог, укр. громадський та освітній діяч на Далекому Сході. В 1900 скінчив Історико-філологічний інститут ім. князя Безбородька у Ніжені. У 1900–13 – викладач історії та російської мови, інспектор Хабаровського реального училища. Одночасно викладав в Хабаровському кадетскому корпусі, до липня 1913 – голова пед. ради Хабаровської жіночої гімназії. 26 серпня 1913 призначений директором Благовіщенського

реального училища. Статський радник. Нагороджений орденом Св. Станіслава 3 ст. 18 березня 1917 – один із організаторів і перший голова *Благовіщенської Укр. Громади*. В 1921 – заст. завідуючого «Будинку-містечка школяра» в *Хабаровську*. Один із організаторів та завідуючий укр. початковою школою в Хабаровську (з вересня 1921). Лектор українознавства хабаровського товариства «Просвіта» (1920–21). У жовтні 1921 відряджений Міністерством з нац. справ *Далекосхідньої Республіки* до смуги відчуження Китайсько-Східньої залізниці для обстеження нац. організацій громадян ДСР, що мешкали там та налагодження безпосереднього зв'язку між МНС ДСР та нац. организаціями в смузі відчуження. У 1921–23 – директор укр. гімназії в Харбіні, звільнений у серпні 1923 просовєтським керівництвом місцевого Укр. клубу.

«ГОРЛИЦЯ» (Владивостоцьке українське музично-літературне товариство «Горлиця») – укр. культурницьке т-во, створене за ініціятивою *А. Криля* 21 січня 2001 у *Владивостоці*, головним чином з учасників Приморського укр. народного хору *«Горлиця»*. Офіційно зареєстроване 7 березня 2001. За ініціятивою т-ва проведено *І Приморський крайовий фестиваль укр. культури «Солов'їна пісня»* (2002) та *І Далекосхідній крайовий фестиваль укр. культури «Наша дума-наша пісня»* (2002). На основі т-ва 2006 засновано Центр укр. культури Анатолія Криля *«Горлиця»*. Голова – А. Криль (2001–2004), *Т. Ткаченко* (2004–2006).

«ГОРЛИЦЯ» (**Український хор ім. Анатолія Криля «Горлиця»**) – укр. аматорський хоровий колектив у *Владивостоці*. Створений з ініціятиви *А. Криля* 5 лютого 1979 як невеликий укр. фольклорний ансамбль при Фрунзенському райкомі профспілки медичних працівників, що складався з 6 осіб. У такому складі проіснував до 1983, активно виступаючи з концертами в медичних установах Приморського краю. 1984 на основі ансамблю створено хор укр. пісні «Горлиця», який того ж року побував на о. Шикотан (Курильські о-ви), де виступав з концертами перед рибалками в морі та на березі. У 1990 нараховував уже 40 учасників і був переіменований на Приморський укр. народний хор «Горлиця». Під цією назвою виступав до 2006. 18 квітня 2006 перетворений на автономну некомерційну організацію «Український хор імені Анатолія Криля «Горлиця». Тривалий час колектив працює при Палаці культури залізничників. У репертуарі хору понад 500 творів – укр. народні пісні, класичні укр. твори (оперні хори), романси та побутові сцени. За 30 років діяльности хор здійснив сотні концертних виступів, об'їздив з концертами майже увесь *Приморський край*. Хор є учасником та лауреатом І та ІІ Всесоюзних фестивалів народної творчости, багатьох Всеросійських та регіональних фестивалів. За велику роботу з пропаганди народної пісні нагороджений дипломом Спілки композиторів СРСР (1983). Колектив є лауреатом ІІ Хабаровського крайового фестивалю укр. культури (1999), ініціятором проведення *І Приморського крайового фестивалю укр. культури «Солов'їна пісня»* (2002) та *І Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2002), учасником І, ІІ та ІІІ Приморських крайових фестивалів укр. культури (2002, 2008, 2009), всіх п'ятьох Далекосхідних фестивалів укр. культури. Учасник трьох Приморських крайових фестивалів нац. культур (1999, 2000, 2001). У червні 2011 колектив став ініціятором проведення фестивалю укр. культури «А до Примор'я пісня лине…». У вересні 2010 хор взяв участь у концерті «Українська пісня з Далекого Сходу» в Культурному центрі України в Москві та у Х Міжнародному конкурсу-фестивалю укр. культури ім. В. Скуратівського «Роде наш красний» в сел. Лазаревському (Сочі). У серпні 2011 колектив узяв участь у V Всесвітньому форумі українців у Києві. За велику роботу з пропаганди укр. музичної культури та творчі успіхи хору присвоєне почесне звання народного (1998). За великий внесок у збереження та розвиток укр. культури в Приморському краю нагороджений почесним дипломом (1999) та Грамотою (2007) Міністерства культури України.

Школу хору пройшло до 300 виконавців. Серед активних учасників хору у різні роки – Ольга Печиніна, Олександра Зорькіна, Софія Моторнюк, Петро Іванчей, Микола Гордін, *Б. Слабик*, *М. Лизун*, Надія Підвальна, Лариса Москаленко, Надія Вишневська, Людмила Кавера, Віра Яркова, Світлана Карєва, Валентина Стріблянська, Антоніна Пасєка, Людмила Нікітіна, Людмила Миколаєнко, Надія Бєльова, *А. Димська*, *Т. Ткаченко*, Любов Бовтрюк, Раїса Коротич, Катерина Верхова, Раїса Уляновська, Олена Ракова, Емілія Нікуліна, Єлизавета Хричова, *В. Кохановський*, Олександр Бобровицький, Дмитро Грушецький,

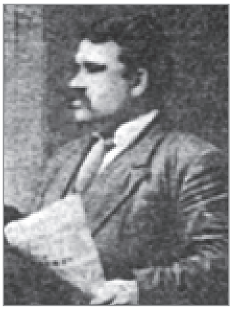
Дмитро Старшинський, Андрій Якін. У нинішньому складі колективу – Лариса Максимова, Лідія Шевченко (учасниці від дня заснування хору), Галина Гуріна, Любов Наконечна, Галина Королюк, Катерина Толстенкова, *Л. Кочеткова*, Маргарита Карнатовська, Людмила Рибка, Тетяна Шинкаренко, Лариса Рудь, Катерина Гірієнко, Любов Таранюк, Лідія Марценюк, *І. Думка*, Валентин Шпіка, *С. Яковишен*. Худ. керівник та хормейстер – А. Криль (1979–2004), О. Яковленко (2004–2005), *Л. Москаленко* (з 2005), концертмейстер – Юрій Сідоров (1981–86 та від 1995). З колишніх учасників хору було утворено укр. народний хор «*Червона калина*», укр. вокальні ансамблі «*Надія*» та «*Берегиня*». 21 січня 2001 на базі хору було створено Владивостоцьке укр. літературно-музичне товариство «Горлиця», а 12 липня 2006 – *Центр укр. культури Анатолія Криля «Горлиця»*.

Літ.: *«Горлица» // Приморский край. Краткий энциклопедический справочник. Владивосток, 1997; «Горлиця» // Енциклопедія сучасної України. Т.6. Київ, 2006.*

«ГОРЛИЦЯ» (Центр української культури Анатолія Криля «Горлиця») – укр. громадська організація у *Владивостоці*. Заснована 12 липня 2006 на основі Владивостоцького укр. літературно-музичного товариства «Горлиця» та *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку*. Офіційно зареєстрована 29 вересня 2006. Центром ведеться активна культурно-просвітницька робота зі збереження укр. нац. культури у *Приморському краю* – проводяться традиційні Різдвяні, Великодні та Шевченківські свята. Центр щорічно бере участь у святкуванні Дня міста, проведенні «Маршрутів дружби» у Приморському краю. У вересні 2008 зроблено спробу створення дитячої студії «Струмочок». 20 серпня 2009 проведено урочистий вечір «Побачення з Україною», присвячений Дню незалежности України, у рамках якого відбулася презентація укр. книжок, що вийшли останнім часом на Далекому Сході та журналу «*Далекосхідна хвиля*». Зусиллями центру проведено *IV Далекосхідній фестиваль укр. культури «Наша мова – наша пісня»* (2007), *II, III, IV* та *V Приморські крайові фестивалі укр. культури «Солов'їна пісня»* (2008, 2009, 2010, 2011), дві міжнародні науково-практичні конференції «*Українці на Далекому Сході: історія та сучасність*» (2007, 2008). При центрі діє укр. вокальний ансамбль «*Берегиня*». Голова – *Т. Ткаченко*, заст. голови – *В. Чорномаз*, члени правління – *А. Димська, В. Світальський, І. Думка*, Катерина Верхова, Емілія Нікуліна, ревізор – Любов Целікова. Поміж активних учасників також – Марія Мусіївна Шестакова (1939–2010), Сергій Ткаченко, Алла Апанасенко, Ірина Чорномаз, Олена Гринь тощо.

Літ.: *Ткаченко Т., Черномаз В. Украинцы Владивостока: вчера и сегодня // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Изд-во Дальневост. ун-та: Владивосток, 2008. С.250–256.*

ГОРОВИЙ Петро Іванович (1881, хут. Горових Гадяцького пов. Полтавської губ. – 03.01.1939, Харбін) – укр. громадський та кооперативний діяч на Далекому Сході. В 1898 прибув до Маньчжурії, де працював машиністом паротягу. У лютому 1918 обраний членом Маньчжурської Укр. Окружної Ради. У жовтні 1918 – делегат *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* від Манчжурської Окружної Ради. Один із організаторів та заст. голови (1919), згодом – голова Центрального правління Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» (1919–22). Делегат II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* від Маньчжурії (травень 1919). В червні 1920 – кандидат до президії Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу. У грудні 1920 – голова комісії з організації *Укр. Далекосхідного Видавничого т-ва ім. Т. Шевченка*. 1920 здобув від отамана Г. Семенова Грамоту, якою проголошувалася національно-культурна автономія для укр. населення Далекого Сходу та матеріяльну підтримку на діяльність укр. організацій. В 1920–21 – голова ініціятивної групи зі створення на Далекому Сході *Укр. Нац. Комітетів*. Заарештований большевиками 26 листопада 1922. Один з головних обвинувачених на *Читинському процесі* (1924), на якому засуджений до смертної кари, заміненої на 10 років ув'язнення за антисов. діяльність, головно – за співпрацю з отаманом Г. Семеновим. 1930 після звільнення з ув'язнення втік до Маньчжурії. Намагався організувати укр. видавництво та театр у Харбіні, заповів все свое майно місцевій Укр. Нац. Колонії. На ці кошти було видано перший в історії «Українсько-японський словник» (1944).

Літ.: *Зелений П. Петро Іванович Горовий. Нью-Йорк-Шангай, 1949; Черномаз В.А. Горовой П.И. // Историческая энциклопедия Сибири. В 3-х томах. Новосибирск, 2009. Т.1. С.407.*

ГРЕБЕНЕТСЬКИЙ Леонід Ясонович – укр. громадський діяч у *Хабаровську*, помічник присяжного повіренного. На установчих зборах 26 березня 1917 обраний кандидатом в члени Ради *Хабаровської Укр. Громади*, а також делегатом від Громади до місцевого Комітету громадської безпеки. 15 квітня 1917 обраний представником від Хабаровської Укр. Громади до партії сибіряків-федералістів. На Шевченківське свято 1917 офірував 200 руб.

ГРИБУЛЯ Микола Тимофійович – укр. кооперативний діяч у *Владивостоці*. Один із фундаторів та член Правління, скарбник (1919) Укр. Далекосхіднього крайового кооперативу «*Чумак*». В 1930–х мешкав у Маньчжурії (Китай).

ГРИЦАЙ Макар Захарович (1885, Київська губ. – після серпня 1937, ?) – укр. артист на Далекому Сході, учасник трупи *К. Кармелюка-Каменського*. В 1913 брав участь у Шевченківському святі в *Благовіщенську*, де виступив із доповіддю про біографію Т. Шевченка, дописував до київської «Ради». В 1917 – режисер театру Гарнізонного саду в *Микольську-Уссурійському*, кандидат від *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* до міської думи (липень 1917), в листопаді 1917 – член Ради Микольськ-Уссурійської Укр. Громади. У 1922–1935 мешкав у Харбіні, працював адміністратором у різних роз'їзних трупах, тричі побував на гастролях у Японії. У серпні 1935 виїхав до СРСР, працював заст. директора міського театру в Красноярську. 2 серпня 1937 заарештований. Подальша доля невідома.

ГРИЩЕНКО Олексій Іванович (16.03.1885, Сміла Київської губ. – після 1945) – укр. громадський діяч на Далекому Сході. Працював на Київській залізниці теслярем, табельником. В 1909–1923 – у *Благовіщенську*, де працював монтером сільськогосподарських машин (до 1914), зав. сільськогосподарським складом (до 1917) у Міжнародній компанії жнивних машин. До 1922 – зав. сільськогосподарським складом кредитного т-ва «Союз-банк». У серпні 1923 втік до Харбіну, де до 1941 працював монтером у Міжнародній компанії жнивних машин. Згодом займався домашнім господарством. У Благовіщенську та в Харбіні брав активну участь у діяльності укр. організацій. Один із організаторів та член правління *Укр. клубу* в Благовіщенську (1911), член Укр. клубу (1923–26) та Укр. Свято-Покровської парафії в Харбіні. В 1944–1945 – член Ради Старшин Укр. Нац. Колонії в Харбіні.

ГРОМАДИ УКРАЇНСЬКІ – місцеві укр. організації, низова організаційна ланка укр. руху на Далекому Сході в 1917–22. Почали стихійно виникати після Лютневої революції 1917 як нац. організації, що намагалися об'єднати якнайширші кола укр. громадянства незалежно від соціяльного стану, фаху, політичних переконань з метою представництва та захисту нац. інтересів українців як нац. спільноти. На перший час були універсальними щодо своїх завдань, займаючись культурно-просвітньою діяльністю (влаштуванням вистав, концертів, організацією укр. шкільництва), справою політичного представництва та захисту інтересів укр. населення, справою українізації військових підрозділів російської армії. Пізніше з них виокремлювалися нові організації більш вузького спрямування – «Просвіти», кооперативи тощо. Робилися заходи, аби діяльність Громад обмежити виключно громадськими справами, а політичні та професійні питання передати окремим організаціям, але у більшости місцевостей цього не можна було перевести в життя через брак відповідних сил.

Існували міські Укр. Громади (фактично у всіх містах Далекого Сходу – *Владивостоці, Імані, Микольську-Уссурійському, Хабаровську, Благовіщенську, Свободному, Читі, Петропавловську-Камчатському*), лінійні (на залізничих станціях – Березівка, Слюдянка, Борзя, Хілок, Рухлово (голова – Мусій Ситченко, заст. голови – Леонід Руденко, секретар – Василь Нагурний, скарбник – Опанас Заєць, член Ради – Логвин Демиденко), Гондатті (голова – Кожевниченко), Бочкарьово, Завита, Ін (голова – Ярещенко), В'яземська, Лермонтовка, Муравйова-Амурського, Гродеково), сільські – в селах Кневичі, Новокиївськ (го-

лова – *С. Прант*, секретар – *П. Яхно,* 1917), Посьєт (з 1917), Монастирище, Михайлівка, Осинівка, Ольгинське, Феодосіївка, Новопокровка (з 1920, голова – Іван Денисенко, заст. голови – Григорій Легейда, скарбник – Михайло Кормич, писар – Яків Фролов, член Ради – Василь Рудик), Благовіщенка, Зеньківка, Авдіївка, Гончарівка, Дроздівка, Виноградівка, Спаське, Уссурійське *Приморської обл.*, Білоногове (голова – Капшук), Добрянка, Велика Сазанка (голова – Артем Костиря, секретар – Баранник), Кустанаївка (голова – П. Дудник, заст. голови – Ф. Федик, скарбник – М. Плюйко, писар – М. Сергійчук), Ключевське (голова – І. Хороль, заст. голови – І. Дяченко, скарбник – І. Носенко, писар – Н. Носенко), Нижнєбузулі (голова – Р. Рослик, заст. голови – Герасимчук, скарбник – Т. Святицький, писар – П. Никипорець, член Ради – П. Дидра), Чембари (голова – П. Дзюба), Верхнєполтавка, Костянтиноградівка, Черкасівка, хут. Волковський, Грибський, Миколаївський *Амурської обл.* Крім перелічених громад, що мали сталу організацію, виборні органи, печатки, існувало ще багато місцевих громад з більш аморфною структурою. Всі ці громади припинили своє існування після встановлення в 1922 на Зеленому Клині сов. влади.

«ГРОМАДСЬКА ДУМКА» – укр. газета, почала виходити у *Владивостоці* з 2 липня 1921. Займала послідовно національні, патріотичні та антибільшовицькі позиції, відстоюючи засади укр. нац. руху в умовах його занепаду. Взагалі відомо про вихід трьох чисел газети у липні 1921. Редактор-видавець – *Т. Ковтун*.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА
КАФЕ „ГЛОРІЯ"
1-го іюля УЖИНЫ

ГРУШЕВИЙ Леонід Анатолійович (28.06.1961, м. Сміла Черкаської обл.) – підприємець, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. У 1981 після закінчення Одеського мореходного училища призначений за розподілом до Владивостоку. Працював штурманом на кораблях рибопромислового флоту. З 1990 – директор комерційного підприємства. Один із організаторів *Товариства укр. культури Приморського краю* (1991), член його правління і комерційний директор (1991–1994) та голова (1994 – лютий 1997). Один із організаторів *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Делегат Конгресу українців держав кол. СРСР (січень 1992), I Всесвітнього форуму українців (серпень 1992), I установчого Конгресу Об'єднання українців Росії (1993), на якому обраний співголовою ОУР з економічних питань. Багато фінансував з власних коштів укр. громадську діяльність у Владивостоці, між іншим видання газети *«Українець на Зеленому Клині»*. Допомагав фінансово у проведенні українознавчих досліджень *В. Чорномаза.* У 1997 повернувся в Україну, живе і працює в Києві, де представляє інтереси укр. організацій Владивостоку, допомагає у вирішенні їх питань.

ГУБЕРНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ ЗАБАЙКАЛЬСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КЛУБ – укр. культурно-просвітня установа, створена влітку 1924 у *Читі.* Клуб не мав власного приміщення та відповідних коштів і містився у невеликій кімнаті. Його діяльність переважно полягала у роботі драматичного гуртка, яким було виставлено п'єси «Наталка-Полтавка», «Борці за мрії», «Степовий гість», «Пекло» тощо. У 1925 клубом було влаштовано Шевченківське свято, до якого власним коштом було видано 2 тис. прим. портретів Т. Шевченка з текстами «Інтернаціоналу» та «Заповіту». З укр. преси клубом передплачувалися «Щоденні Українські вісти» з США та журнал «Знання».

ГУРТОК УКРАЇНЦІВ-СЕРЕДНЬОШКІЛЬНИКІВ «УКРАЇНІКУМ», див. *«Українікум»*

ДАВИДОВА Євдокія Григорівна(?) – укр. актриса на Далекому Сході, учасниця трупи *К. Кармелюка-Каменського*, дружина артиста *П. Лавровського.* На сцені з 1893. На Далекому Сході з 1912. Виступала режисером Шевченківського свята, що відбулось 3 квітня 1920 у Владивостоцьких тимчасових майстернях у «Домі свободи і знань», а також вистави «Лимерівна» (квітень 1920). Згодом на еміграції в Китаї. Активна учас-

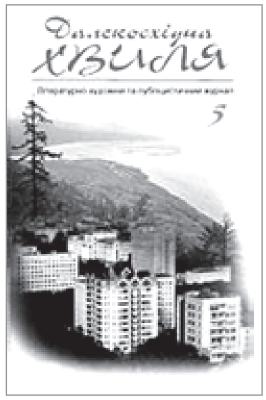

ниця укр. театрального життя в Тяньцзіні (до 1937). Від 1937 – в Харбіні, де разом з П. Лавровським робила заходи щодо організації укр. театру. Не бувши членами Укр. Нац. Колонії, вони самостійно вели укр. театральну діяльність до 1945.

Літ.: *Полвека на сцене: «золотой юбилей» Е. Г. Давыдовой // Рубеж. 1943, 30 ноября.*

ДАЛЕКИЙ СХІД – історико-географічний регіон на сході Азії, до якого включають східну частину Китаю та Росії, а також Корею та Японію. На сході сучасного Китаю, в Маньчжурії, в першій половині XX ст. існували укр. колонії. Російська частина Далекого Сходу охоплює сучасні *Приморський, Хабаровський* та *Камчатський краї, Амурську, Сахалінську* та *Магаданську області, Єврейську автономну область* та Чукотський автономний округи, що разом з Республікою Саха-Якутія утворюють нині Далекосхідній федеральний округ. Інколи в Росії до Далекого Сходу причисляють також *Забайкальщину* – території сучасних *Забайкальського краю* та Республіки Бурятія. Південна частина території російського Далекого Сходу, відома під назвою *Зелений Клин,* наприкінці XIX – напочатку XX ст.ст. інтенсивно заселювалася укр. переселенцями, які складали тут значну частину населення. Інколи назву Зелений Клин або *Зелена Україна* поширюють на цілу територію сучасного російського Далекого Сходу. В 1926–38 територія російського Далекого Сходу була адміністраційно об'єднана в рамках *Далекосхіднього краю* РРФСР, в якому в 1931–32 переводилася політика *українізації*. За переписом 1989 в межах російського Далекого Сходу проживало 543 тис. українців (7,9% населення регіону). Згідно з даними перепису 2002 чисельність українців скоротилася тут майже вдвічі – до 256 тис. осіб (4,4%). Це пов'язано як з від'їздом частини укр. населення в Україну у зв'язку з проголошенням її незалежности та деградацією, внаслідок економічної політики російського уряду, економіки і соціяльної сфери цих регіонів (особливо північних, звідки йде найзначніший відток населення). Зараз в різних регіонах Далекого Сходу діють укр. нац.-культурні товариства.

«ДАЛЕКОСХІДНА ХВИЛЯ» – укр. літературно-художній та публіцистичний журнал, що виходить у *Хабаровську.* Заснований 2007 *О. Лозиковим* (Хабаровськ) та Вадимом Оліфіренком (Донецьк). Спочатку видавався видавництвом «Екумена» Федерації творчості та здоров'я «Єрофей», від 2010 – власне О. Лозиковим. В журналі друкуються поезія і проза авторів-українців, життя яких пов'язане з Далеким Сходом, як сучасних, так і з періоду 1940–70-х, а також переклади з російської та нанайської мов, матеріяли з укр. історії Далекого Сходу, історії укр. культури та літератури, аналітичні матеріяли, публіцистика тощо. Поміж останніх – статті *О. Данильченка*, Вадима та Світлани Оліфіренків, Євгена Сверстюка, *Г. Синьогуба*, Івана Дзюби, Леоніда Талалая, Василя Коломацького, Андрія Окари, Ігоря Чубайса, *Т. Ткаченко* тощо. У журналі друкувалася проза укр. та далекосхідніх авторів Василя Єрошенка, Володимира Шаповалова, Олександра Мурашева, Наталі Литвиненко-Орлової, *О. Орача, Б. Місюка*, Юрія Дунського, Олександра Чернявського, Володимира Малащенка, Анатолія Поліщука, Валерія Ланського, Людмили Скирди тощо, поезія Василя Симоненка, Жоржа Дикого, Юрія Доценка, Марини Грінченко, Тетяни Мірчук, Юрія Бєлінського, Геннадія Козлова, Валентини Красношапки, Валерія Смаглюка, Антоніни Батіг (Лупинос), Олега Бевза, О. Лозикова, *О. Петрук, В. Сергєєва, Г. Скрябіної, Л. Плюшко,* М.Х., Марії Червінець, Івана Самотнього, Віктора Колиби, Георгія Бельди, Євгена Єрофієва, Тараса та Євгена Цимбалюків, Олега Зав'язкіна, Михайла Степчука, Валентина Рудоміна, Владлена Кисарова, Наталі Костюк, Валентина Ткаченка, Бориса Сухарова, Леоніда Завальнюка, Петра Данильченка, Василя Іванова, *Г. Туркова*, Ігоря Рубцова, Галини Гордасевич, Катерини Коваленко, Вікторії Скрипник, Наталі Дідух тощо.

Наклад – 500 прим., розповсюджується в регіонах Далекого Сходу РФ. На кінець 2011 вийшло 22 числа. Головний редактор – О. Лозиков.

ДАЛЕКОСХІДНЄ ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА – перше укр. видавництво на Далекому Сході, створене у березні 1918 у *Хабаровську* при *Далекосхідньому Укр. Виконавчому Комітеті* з метою видання книжок, часописів, брошур та газет укр. мовою, «щоби дати укр. народу як можна дешевше літературу рідною мо-

вою». Створювалося на кооперативних засадах та мало носити крайовий характер, об'єднуючи усі укр. видавництва Далекого Сходу. У першу чергу планувалося приступити до видання «Кобзаря» Т. Шевченка. Однак в умовах громадянської війни, що розпочалася в цей час на Далекому Сході, розгорнути свою діяльність у широких масштабах не змогло. Воно скоріше залишалося комісією при *Укр. Далекосхідньому Секретаріяті*, а не самостійним т-вом і працювало настільки, наскільки йому міг приділяти увагу Секретаріят. А через те, що кошти спеціяльного видавничого фонду, створеного при Секретаріяті були досить обмежені, то видавництво було не спроможно повноцінно функціонувати. Тому фактично воно видавало лише газету «*Нова Україна*». Згодом з переміщенням Секретаріяту восени 1918 до Владивостоку видавництво також переноситься до Владивостоку. Однак, очевидно незабаром через суттєві економічні труднощі припинило свою діяльність.

ДАЛЕКОСХІДНЄ УКРАЇНСЬКЕ ПРЕС-БЮРО – створене у *Владивостоці* в лютому 1920 при *Укр. Далекосхідній Крайовій Раді*. Воно планувало випускати щоденні бюлетені для місцевих періодичних видань і громадських установ з метою інформування місцевої преси та широкого громадянства Далекого Сходу про події в Україні і діяльність далекосхідніх укр. організацій. Розпочало свою роботу 5 лютого 1920 випуском першого номера бюлетеню «*Известия Дальневосточного Украинского пресс-бюро*». Завідувач бюро – *І. Світ*, в бюрі працював також *О. Кравець*.

ДАЛЕКОСХІДНІ ФЕСТИВАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ «НАША ДУМА – НАША ПІСНЯ» – регіональні фестивалі укр. культури, що відбуваються на Далекому Сході від 2002. Ідея проведення фестивалів належить А. Крилю та Н. Романенко. Метою фестивалів є «збереження та відродження традиційної укр. культури, примноження її новими укр. творами та традиціями, популяризація та пропаганда народної творчости, об'єднання творчого та виконавського потенціялу укр. творчих колективів, відкриття нових імен, зміцнення дружби в укр. діяспорі, поглиблення та вивчення укр. мови, побуту і традицій поміж українців, що мешкають на терені Далекого Сходу, відродження нац. самосвідомости вихідців з укр. родин, формування та поширення ідей дружби народів, духовної єдности та міжнаціональної згоди, культури міжнаціонального спілкування».

І Далекосхідній фестиваль української культури «Наша дума – наша пісня» відбувся 22–24 листопада 2002 у *Хабаровську*. Голова оргкомітету фестивалю – Н. Романенко, значну участь в організації та проведенні фестивалю взяли А. Криль та *Т. Ткаченко*. У фестивалі взяли участь укр. народні хори «*Криниця*» (Хабаровськ), «*Горлиця*» (Владивосток), фольклорний ансамбль «*Камишинка*» (Єврейська авт. область), вокальний ансамбль «*Свій стиль*» (м. Фокіно Приморського краю), ансамбль козачого танцю «Любава» (Хабаровськ, худ. керівник – Володимир Сокрута) тощо. У рамках фестивалю відбувся круглий стіл представників укр. організацій Далекого Сходу, на якому було зроблено спробу створення регіонального укр. об'єднання – Далекосхідньої асоціяції українців, однак далі рішення про її створення справа не зрушилась.

ІІ Далекосхідній фестиваль української культури «Наша дума – наша пісня» відбувся 2–3 квітня 2005 у *Спаську-Дальньому* Приморського краю за ініціятиви Спаської національно-культурної автономії «*Джерела України*». Голова оргкомітету – *А. Яремчук*. Учасники – укр. народні хори «*Чиста криниця*» (Спаськ-Дальній), «Горлиця» (Владивосток), «Криниця» (Хабаровськ), «Родные напевы» (м. Лісозаводськ Приморського краю), вокальний ансамбль «Свій стиль» (м. Фокіно Приморського краю), фольклорні ансамблі «Селяночка» (с. Милоградово Ольгинського р-ну Приморського краю, худ. керівник – Тетяна Філімонова), «Народна пісня» (с. Яковлівка Приморського краю), «Івушка» (с.Достоєвка Яковлівського р-ну), «Камишинка» (Єврейська авт. область), «Селяночка» (с. Анучіно Приморського краю, худ. керівник – Людмила Косьяненко), солісти А. Фатулаєв (Яковлівка), І. Грищенко (Яковлівка), О. Матвієнко (с. Ясне Чугуївського р-ну Приморського краю), А. Яремчук, Н. Царегородцева (Спаськ-Дальній), *М. Зварич* (м. Фокіно), танцювальні колективи «Ярило», «Шалуньи» (Спаськ-Дальній).

ІІІ Далекосхідній фестиваль української культури «Наша дума – наша пісня» відбувся 8–9 вересня 2006 у м. Фокіно Приморського краю за ініціятивою *М. Зварич* та вокального ансамблю «Свій стиль», за участи відділу культури адміні-

страції м. Фокіно та міського центру культури та мистецтва «Спутник». У фестивалі взяли участь бл. 15 колективів та бл. 200 учасників – укр. народні хори «Чиста криниця» (Спаськ-Дальній), «Горлиця» (Владивосток), «Криниця» (Хабаровськ), вокальні ансамблі «Свій стиль» (м. Фокіно), ансамбль козачої пісні «Ємшан», ансамбль народної музики «Традиція» (Владивосток), вокальний ансамбль «Вдохновение» (сел. Артем-ГРЕС, худ. керівник – Анатолій Бігдай), фольклорні ансамблі «Камишинка» (Єврейська авт. область), «Селяночка» (с. Милоградово Ольгинського р-ну Приморського краю), «Народна пісня» (с. Яковлівка Приморського краю), «Селяночка» (с. Анучино Приморського краю), вокальне тріо «Червоні маки» (Партизанськ), вокальний колектив «Червона калина» (сел. Дунай), вокальний колектив «Прялиця» (Великий Камінь), народний ансамбль танцю «*Райдуга*» (м. Великий Камінь Приморського краю), танцювальні колективи «Аріель» (Фокіно), «Зіроньки» (Артем). Відбулись концерти у військових частинах, на вулицях міста, у м. Великий Камінь, традиційні укр. вечорниці, виставка декоративно-ужиткового мистецтва, у якій взяла участь Оксана Сторож (Івано-Франківськ). Вперше участь у фестивалю взяв генеральний консул України у Владивостоці *О. Данильченко*.

IV Далекосхідній фестиваль української культури «Наша дума – наша пісня» відбувся 12–14 жовтня 2007 у *Владивостоці* та був присвячений 100-річчю початку організованого укр. громадського й культурного життя на Далекому Сході. Ініціатор проведення – Центр укр. культури Анатолія Криля «*Горлиця*». Голова оргкомітету – Т. Ткаченко. Фестиваль відбувся завдяки сприянню та фінансової допомоги *Генерального консульства України у Владивостоку*, Міністерства культури та туризму України, Адміністрації Приморського краю, місцевого підприємця та депутата міської думи м. Владивостоку *О. Кириченка*. Фестиваль став значною подією в культурному та громадському житті міста та Далекого Сходу. Гостями фестивалю стали Посол України в Росії Олег Дьомін, начальник управління у справах діяспори Міністерства культури і туризму України Валентин Дудка, Державний укр. ансамбль пісні і танцю «Козаки Поділля» (м. Хмельницький). 11 жовтня 2007 у рамках програми фестивалю відбувся концерт популярної укр. пісні, підготований вокально-інструментальним ансамблем «Форт-Росс» (Владивосток, худ. керівник – Віктор Александров), що пройшов у Пушкінському театрі. 12 жовтня відбулись сольні концерти колективів – учасників фестивалю, на базі Інституту історії, археології та етнографії народів Далекого Сходу Далекосхіднього відділення Російської академії наук пройшла I Міжнародна науково-практична конференція «*Українці на Далекому Сході: історія та сучасність*», у Палаці культури залізничників відбулась зустріч керівників укр. організацій регіону з Послом України в Росії О. Дьоміним та генеральним консулом України у Владивостоку О. Данильченком, а ввечері – офіційне відкриття фестивалю, яке включало театралізоване дійство «Українці на Зеленому Клині» (сценарій – *Н. Малих*). 13 жовтня у Будинку офіцерів Тихоокеанського флоту пройшло конкурсне прослуховування учасників фестивалю та концерт Державного укр. ансамблю пісні і танцю «Козаки Поділля». 14 жовтня фестиваль завершився гала-концертом лауреатів (Будинок офіцерів флоту) та традиційними укр. вечорницями, в рамках яких відбувся показ колекцій укр. народних костюмів, підготованих учасниками фестивалю. У дні фестивалю також відбулось відкриття фотовиставки *В. Світальського,* виставка вишитих картин клубу «Рукодільниця» з Спаська-Дальнього (керівник – Ніна Титоренко) та презентація збірки віршів А. Криля «Летіла горлиця далеко». У виставці творів декоративно-ужиткового мистецтва взяла участь Оксана Сторож (Івано-Франківськ). Фестиваль завершився символічним переданням естафети поколінь, коли найстаріша учасниця укр. організацій у Владивостоці *А. Димська* передала наймолодшій учасниці фестивалю Ксенії Якіній символ України – барвінок, який вона колись привезла з батьківщини. Головним призом фестивалю стала керамічна фігурка Берегині – авторська праця членів Спілки художників Росії *О.* та *А. Калюжних*. Емблему фестивалю та оздоблення сцени виготовила художниця Тетяна Жукова – єдина на Далекому Сходу, хто володіє технікою петриківського розпису. Ведучими урочистого відкриття та гала-концерту фестивалів були Т. Ткаченко та *Б. Пиріг* (Магадан).

У фестивалі взяли участь майже 60 колективів (бл. 400 учасників) з Сахаліну, Магадану, Якутії, Єврейської авт. области, Хабаровського та Приморського країв – укр. народні хори «Горлиця» (Владивосток), «*Батьківська криниця*» (Хаба-

ровськ), «Чиста криниця» (Спаськ-Дальній), академічний чоловічий хор (сел. Кавалерово Приморського краю), ансамблі козацької пісні «*Воля*» (Южно-Сахалінськ) та «Ємшан» (Владивосток), ансамбль народної пісні «*Долинонька*» (м. Долінськ Сахалінської обл.), хор ветеранів та вокальний ансамбль «Журавонька» (м. Алдан, Республіка Саха (Якутия), вокальні ансамблі «Свій стиль» (м. Фокіно), фольклорні ансамблі «Камишинка» (Єврейська авт. область), «Селяночка» (с. Анучино), «Селяночка» (с. Милоградово Ольгинського р-ну Приморського краю), ансамбль народной музыки «Традиция» (Владивосток), ансамбль народного танцю «Райдуга» (Великий Камінь), танцювальний козачий ансамбль «Любава» (Хабаровськ), ансамбль пісні і танцю Тихоокеанського флоту Росії (худ. керівник – капітан 2 ранги Віталій Гуртовий), який показав фрагмент своєї програми «Сорочинський ярмарок», вокально-інструментальний ансамбль «Форт-Росс» (солістки – Людмила Олексієнко та Єлизавета Чистякова). Участь у фестивальних заходах взяли більше 3 тис. осіб.

V Далекосхідний фестиваль української культури «Наша дума – наша пісня» відбувся 27–29 листопада 2009 у Хабаровську та був присвячений 195-й річниці від дня народження Т.Г. Шевченка. В рамках фестивалю 26 листопада 2009 пройшли майстер-класи В. Скопенко (Москва) «Робота над характером та образом» та П. Андрійчука (Київ) «Особливости вивчення та виконання української пісні». 27 листопада відбулось урочисте відкриття фестивалю, 28 листопада – концерт-конкурс «Шевченківський мотив», в якому звучали пісні на вірші Т. Шевченка та круглий стіл з керівниками колективів. 29 листопада відбулася презентація виставки «Люблю її, я так люблю» до 195-річчя Т.Г. Шевченка» у Далекосхідній державній науковій бібліотеці та гала-концерт і закриття фестивалю. Більшість заходів фестивалю відбувалися у Хабаровському крайовому театрі драми. Голова журі фестивалю – заст. голови Об'єднання українців Росії, голова громадської організації «Українці Москви», худ. керівник Укр. хорової капели Москви заслужений працівник культури Росії та України Вікторія Скопенко, члени журі – зав. кафедри інструментально-виконавчого мистецтва Укр. нац. університету культури і мистецтв (Київ), худ. керівник Заслуженого народного ансамблю пісні і танцю України «Дарничанка» заслужений працівник культури України Петро Андрійчук, худ. керівник ансамблю «Свій стиль» з м. Фокіно Приморського краю Наталя Немирович-Данченко, солістка Хабаровської крайової філармонії, випускниця Київської державної консерваторії Антоніна Кондратьєва.

Учасники фестивалю – Український народний хор ім. Анатолія Криля «Горлиця» (Владивосток), ансамбль укр. народної і авторської пісні «*Надія*» (Владивосток), фольклорні ансамблі «Камишинка» (Єврейська авт. область), «Селяночка» (с. Милоградово Ольгинского р-ну Приморського краю), укр. хор «Батьківська криниця» (Хабаровськ), ансамбль козачого танцю «Любава» (Хабаровськ), дитячий ансамбль танцю «Задоринка» (Хабаровськ), вокальні тріо: Лариса Рудь, Лариса Москаленко, Сергій Яковишен (Владивосток), Людмила Миколаєнко, Тетяна Савінова, Богдан Слабик (Владивосток), Валентина Булиго, Людмила Гераскіна, Наталя Романенко (Хабаровськ), вокальний дует Валентина Морозова, Валентина Поповкіна (Хабаровськ), солісти Надія Фоменко (Хабаровськ), М. Зварич (м. Фокіно Приморського краю), *С. Яковишен* (Владивосток), *Б. Слабик* (Владивосток). У виставці творів декоративно-ужиткового мистецтва брали участь Оксана Сторож (Івано-Франківськ), Ольга Гординська (донька висланих з Самбірського р-ну Львівської области), вишивальник картин Василь Клоцбіхер (мати – українка, вислана до Казахстану).

ДАЛЕКОСХІДНІЙ КРАЙ – адм. – територіяльна одиниця РРФСР в 1926–1938, яка включала територію *Далекого Сходу* СРСР – сучасні території *Приморського, Хабаровського, Камчатського* та *Забайкальського* (до 1930) *країв, Амурської, Сахалінської, Магаданської, Єврейської автономної областей*. Територія – 1262 тис. кв. км Адм. центр – *Хабаровськ*. Населення – 1244 тис. (1926, без Читинської обл.), в т. ч. українці – 24,4% (303.259 осіб, з яких 51,4% визнали рідною укр. мову), росіяни – 49,7%, корейці – 13,4%, китайці – 5,1%, білоруси – 3,1%, тубільчі народи – 1,7% тощо. Однак офіційні дані щодо чисельности укр. населення не відповідають дійсному становищу, оскільки тільки до 1916 на Далекий Схід переселилося з України 276,3 тис. осіб, а якщо врахувати природний приріст, то найбільш реальною буде чисельність українців в ДСК десь в понад 500 тис. осіб, бо навіть за даними перепису, про-

веденого укр. організаціями 1918 на *Зеленому Клині* проживало 437 тис. українців. Це число відповідає даним, які наводять В. Кубійович та Т. Олесіюк. Викривлення цих даних пов'язане з тим, що багато українців під час перепису 1926 записалися росіянами, по-перше, внаслідок процесів асиміляції, що відбувалися тут ще з царських часів в умовах відсутности інститутів відтворення етносу (школа, преса, література тощо), по-друге, наляканими репресіями, які зазнав укр. нац. рух на Далекому Сході в 1922–24 (див. *Читинський процес*) та, по-третє, внаслідку специфіки переведення самого перепису, коли українцями записували лише осіб, народжених в Україні. Крім того, переписчиками не наголошувалося на необхідности чітко визначитися щодо національности, бо селянам заявлялося, що можна записуватися і росіянами і українцями, оскільке це одне й те саме.

Головна маса укр. селянства була сконцентрована у Владивостоцькому (за офіційними даними – 148,9 тис., або 26% населення), Амурському (100,6 тис., 25,4%) та Хабаровському (49,4 тыс., 26,2%) округах краю. В цих округах українці жили великими компактними масами, складаючи в окремих районах до 90% населення. В інших округах краю вони складали від 2 до 9%. В 1926 письменними серед українців ДСК були лише 41,8%, з яких рідною мовою – лише 2,1% (інші – російською). До 1931 українці в ДСК офіційними колами не розглядалися як нац. меншина, бо вважалися росіянами і відповідно ніякої роботи між ними щодо задоволення їх нац.-культурних потреб не велося. В 1931–32 в Далекосхідньому краю провадилася політика *українізації.*

Райони Далекосхідного краю, в яких мешкала більшість українського населення краю (за даними перепису 1926 р.)

Райони	Населення	Українці	%
Владивостоцький округ			
Спаський	41160	35530	86,3
Шмаківський	32461	24239	74,6
Чернігівський	23028	19923	73,4
Іванівський	20216	13663	67,5
Яковлівський	21193	13721	64,6
Ханкайський	25493	12955	51,2
Михайлівський	30657	13890	45,3
Ольгинський	20024	7172	35,8
Шкотовський	37866	11497	33,2
Гродековський	22213	2928	13,2
Сучанський	44664	4435	9,9
Суйфунський	78054	5151	6,6
Покровський	24540	711	2,9
Посьєтський	42482	627	1,4
Амурський округ			
Завитинський	31782	20951	65,8
Олександрівський	59963	37996	63,4
Іванівський	41581	17645	42,4
Тамбовський	52707	19729	37,6
Михайлівський	23227	3364	14,5
Хінгано-Архаринський	29376	2694	9,0
Хабаровський округ			
Калінінський	53613	32683	60,9
Ленінський	22758	6767	29,7
Некрасовський	44002	5017	11,4
Зейський округ			
Мазановський	15245	7562	49,8
Свободненський	45335	4455	9,8

ДАЛЕКОСХІДНІЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ (варіянти назв – Тимчасовий Далекосхідній Український Комітет, Тимчасовий Далекосхідній Український Крайовий Комітет, Тимчасовий Український Далекосхідній Комітет, Далекосхідній Українській Комітет, Український Далекосхідній Комітет, Далекосхідній Український Крайовий Комітет, Український Крайовий Далекосхідній Комітет) – тимчасовий виконавчий орган укр. руху на *Далекому Сході* в 1917–18. Обраний на *І Українському Далекосхідньому з'їзді* в червні 1917 для керівництва діяльнстю місцевих укр. організацій на період до скликання наступного з'їзду та для підготовки створення центральних укр. органів Далекого Сходу. До першого складу Комітету, який мав осідком *Микольськ-Уссурійський*, були обрані: *О. Ступак* (голова), *П. Василенко, М. Прокопець*, І. Ігнатенко, *О. Попович.* На ІІ Укр. Далекосхідньому з'їзді в *Хабаровську* в січні 1918 було обрано новий склад Комітету (голова – *Г. Кириченко-Могила*, члени – *Г. Мелашич*, *В. Кушнаренко*), який мав підготувати статут *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради*. Обраний цим з'їздом Тимчасовий Комітет з великим захватом узявся за агітаційну справу. Члени комітету їздили по селах, активно агітуючи за укр. справу та освідомлюючи укр. селянство, поширюючи інформацію про укр. нац. рух. Було розпочато видання укр. газети «*Нова Україна*». Але гострою проблемою залишався брак коштів на його діяльність, через що для відрядження в Україну делегата, обраного ІІ Укр. Далекосхіднім з'їздом, Г. Мелашич примушений був сам відшукувати кошти як свою особисту позику. Комітет діяв до ІІІ Укр. Далекосхідного з'їзду (квітень 1918).

I ДАЛЕКОСХІДНІЙ СОРОЧИНСЬКИЙ ЯРМАРОК – див. *III Приморський крайовий фестиваль української культури «Солов'їна пісня»*

II ДАЛЕКОСХІДНІЙ СОРОЧИНСЬКИЙ ЯРМАРОК – див. *V Приморський крайовий фестиваль української культури «Солов'їна пісня»*

ДАЛЕКОСХІДНЯ УКРАЇНСЬКА ЗАЛІЗНИЧА СПІЛКА – укр. національна крайова профспілка, що об'єднувала залізничників-українців Зеленого Клину. Створена у *Хабаровську* 21 березня 1918. Голова – *Г. Кравченко*, секретар – Ільчук.

ДАЛЕКОСХІДНЯ УКРАЇНСЬКА ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНА СПІЛКА – укр. національна крайова профспілка, що об'єднувала українців – поштово-телеграфних службовців Зеленого Клину. Створена 9 лютого 1918 у *Хабаровську*. Голова Ради – *І. Булах*, секретар – *Ф. Ченикало*.

ДАЛЕКОСХІДНЯ УКРАЇНСЬКА УЧИТЕЛЬСЬКА СПІЛКА – укр. національна крайова фахова спілка, що об'єднувала вчителів-українців Зеленого Клину. Створена 9 квітня 1917 українцями-делегатами І Крайового учительського з'їзду Приамурської округи в *Хабаровську* з метою організації укр. шкільництва на Далекому Сході (див. *Шкільництво українське на Далекому Сході*). Спілка провела велику підготовчу роботу щодо створення на Далекому Сході укр. школи. Навесні 1917 правління спілки випустило звернення «До учителів-українців та українського громадянства», в якому зазначалося, що головною метою спілки є пробудження та об'єднання укр. громадськости «для спільної національної праці на користь українській справі на рідній українській ниві». Засобами для досягнення цієї мети члени спілки бачили організацію курсів для вчителів-українців, улаштування найширшої виставки укр. літератури, скликання з'їздів укр. учительства, громадськости, делегатів від різних громадських організацій та спілок, видання газет, журналів та книжок, відкриття бібліотек-читалень, крамниць та кіосків для продажу укр. літератури, відкриття по всіх селах та значних містах Далекого Сходу українських «Просвіт», які повинні були вести найширшу просвітню діяльність поміж укр. населення шляхом улаштування вистав, концертів, літературних свят тощо. У червні 1917 правління спілки планувало відкрити в Хабаровську перші курси для учителів-українців та осіб, що бажали скласти іспити на звання вчителя. Однак за незалежними від правління обставинами перевести це не повелось. Очевидно під впливом укр. учительської спілки право викладання «рідною мовою населення з додержанням інтересів нац. меншини» було закріплено у статуті Приморської обласної учительської спілки, який було затверджено обласним учительським з'їздом наприкінці травня 1917. За її ініціятивою в червні 1917 було скликано *І Укр. Далекосхідній з'їзд*. Правління спілки знаходилося у *Микольську-Уссурійському*. Нараховувала бл. 70 членів. Голова – *О. Ступак*, секретар – А. Хурман.

ДАЛЕКОСХІДНЯ РЕСПУБЛІКА – демократичне за формою державне утворення, що виникло на просторі *Далекого Сходу* від озера Байкалу по Тихий океан в квітні 1920 як буфер поміж Совєтською Росією та Японією, чиї війська знаходилися тоді на терені *Приморщини* та *Забайкальщини*. Провідну ролю в ДСР фактично відігравали комуністи, хоча офіційно визнавалася багатопартійність. Столиця спочатку – у Верхнєудинську, а згодом – у *Читі*. Офіційно до складу республіки входила територія *Забайкальської, Приморської* та *Амурської областей* колишньої Російської імперії, але після перевороту, що відбувся у *Владивостоці* 26 травня 1921, на південній частині Приморської области (більша частина території сучасного *Приморського краю*) було створене альтернативне державне утворення, де у влади перебували праві, антибільшовицькі сили (Тимчасовий Приамурський уряд тощо). З цього часу де-факто влада ДСР вже не простиралася на значну частину території Приморщини, де і була найщільніше розселена більша частина укр. населення Далекого Сходу.

Українці становили значну частину населення ДСР – прибл. 23,4% з 1864,8 тис. На терені власне Зеленого Клину (Амурська та Приморська області), де згідно з даними перепису, проведеного тут укр. організаціями в 1918, нараховувалося 437 тис. українців, вони складали прибл. 49% загального населення (в т. ч. – 75–80% селянського населення Приморської обл. та прибл. 50–60% – Амурської, а також значну частину міського населення в них). Але на терені *Забайкальщини* українці не становили значної компактної маси, складаючи помітну частину лише серед населення залізничих станцій.

Після того, як уряд ДСР відкинув пропозицію III сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* про переведення виборів до Установчих зборів ДСР за національними куріями, *Укр. Далекосхідній Секретаріят* запропонував українцям не брати участи в тих виборах, але ці рекомендації не встигли потрапити до *Амурщини*, де українці взяли участь у виборах і голова *Свободненської Укр. Окружної Ради Л. Глібоцький* був обраний депутатом Установчих зборів ДСР. В цілому серед 381 обраних депутатів був 41 українець (головним чином – селяни з Амурщини). Членом Уряду ДСР був українець В. С. Бондаренко (безпартійний), посаду керуючого справами Уряду займав українець П. Федорець (большевик).

Ухвалена 27 квітня 1921 Установчими зборами Конституція ДСР гарантувала населенню широкі політичні свободи, включно з багатопартійною системою та стала однією з найдемократичніших конституцій свого часу. Встановлюючи рівність всіх громадян, ст.28 Конституції проголошувала право широкої автономії для народностей і нац. меншин республіки. Це положення конкретизувалося в окремому розділі Конституції «Про національне самоврядування», активну участь в остаточному редагуванні котрого взяли представники укр. організацій Л. Глібоцький та *В. Кийович*. Згідно з цим розділом гарантована всім нац. меншинам ДСР культурно-національна автономія мала реалізуватися через органи нац. самоврядування, за якими визнавався публічноправовий статус, однак сфера їх компетенції обмежувалася, головним чином, культурним життям. Задоволення культурних запитів нац. меншин, згідно з Конституцією, мало забезпечуватися з державного бюджету за пропорційним принципом.

Законом уряду ДСР від 29 квітня 1921 «Про Міністерства ДСР» передбачалося створення окремого Міністерства з нац. справ, міністром якого став соціял-демократ (меншевик) К. Лукс, що прихильно ставився до домагань українців. До складу Міністерства входило три відділи – загальний, тубільчий та національних меншин. Останній відділ складався з 5 секцій – бурятмонгольської, корейської, єврейської, тюрко-татарської та української. Завідуючий відділом одночасно займав посаду заступника (товариша) міністра. Завідуючим укр. відділу, створеного 4 травня 1921, був призначений голова *Забайкальської Укр. Окружної Ради П. Марчишин*, кандидатура якого була узгоджена з Укр. Далекосхіднім Секретаріятом.

В місцях, де українці складали більшість населення, посада уповноваженого у справах нац. меншин була обсаджена українцем з доручення укр. організацій. Власне це стосується Амурської та Приамурської областей, де в цей час *Благовіщенська, Свободненська* та *Хабаровська Окружні Ради* отримали статус органів нац.-культурної автономії. Так, наказом Міністерства з нац. справ ДСР №10 від 12 серпня 1921 голова Хабаровської Укр. Окружної Ради *Г. Могилецький* був призначений Уповноваженим цього міністерства в Приамурській області. Згодом *В. Никуляк* очолив відділ з нац. справ при Приамурському обласному управлінні, який було створено в жовтні 1921. В цей час Хабаровська Окружна Рада набула статусу *Приамурської Обласної Укр. Ради*, діяльність якої поширювалася і на частину Іманського повіту, яка фактично перебувала у складі ДСР. Згідно з клопотанням Приамурської Обласної Укр. Ради, рішенням Приамурського обласного управління від 1 червня 1922 Укр. Ради, що існували в *Імані* та 7 селах Хабаровського повіту (Переяславка, Катеринославка, Кругликове, Заївка, Михайлівка, Кам'янець-Подільське, Анастасіївка) отримали статус місцевих органів культурно-національної автономії.

30 листопада 1921 наказом Міністерства з нац. справ ДСР №31 Благовіщенській Укр. Окружній Раді було надано право організувати культурно-національну автономію «з районом діяльности на північ від залізниці до межі Амурської области». Відповідно голова Благовіщенської Окружної Ради *М. Левицький* був призначений завідуючим нац. відділом при Амурському обласному управлінні. Внаслідок цього в Приамурщині спостерігалася значна активізація укр. національної діяльности, центрами якої стають міста *Хабаровськ, Благовіщенськ* та *Свободний*. Тут з'являється великий попит на укр. літературу, величезну популярність здобуває укр. театр. Влітку 1921 на виборах до Амурських обласних зборів, не дивлячись на значну протидію та фальсифікації большевиків, у Свободненській окрузі українці провели двох своїх кандидатів – *О. Володька* та Артема Костирю.

Проголошена Конституцією ДСР культурно-національна автономія мала забезпечувати передусім навчання рідної мови на всіх рівнях шкільництва. Ст. 179 Конституції передбачала

право нацменшин на організацію навчання своєю рідною мовою. Тому одним із головних напрямків діяльности укр. відділу Міністерства з нац. справ в тих умовах стала саме організація мережі укр. шкіл та підготування для них педагогічних кадрів. Згідно з законом уряду ДСР від 22 листопада 1920 передбачалося створення укр. шкіл усіх ступнів, які мали функціонувати за державний кошт, однак уряд грошей на організацію укр. шкіл не давав. Тим не менш, П. Марчишину, разом з Л. Глібоцьким, вдалося зрушити з місця справу укр. школи в ДСР. Перші укр. школи в ДСР було відкрито на станціях Хілок, Борзя, містах Верхнєудинську, Читі (Забайкальщина), *Благовіщенську, Свободному, Хабаровську* (Амурщина). Кошти на їх утримання приходилося здобувати самим укр. організаціям шляхом приватних пожертв тощо. Важке фінансово-економічне становище ДСР змусило її владу в жовтні 1921 передати нац. школи відповідним нац. організаціям. Зокрема, Приамурським обласним відділом народної освіти у ведення Приамурської Обласної Укр. Ради було передано 22 школи в тих селах Хабаровського повіту, де сільськими громадами було винесено приговори про введення викладання рідною укр. мовою.

Вже до листопаду 1921 в ДСР, головним чином, в Амурщини було відкрито за деякими даними до 60 укр. шкіл та продовжували надходити дописи про відкриття нових. Згідно з даними на березень 1923 на території вже ліквідованої тоді ДСР існувало 37 укр. шкіл 1 ступіня: 2 – в Прибайкальській обл. (у м. Верхнєудинську та на ст. Хилок), 9 – в Амурській обл. (м. Свободний, ст. Мухіно, селах Велика Сазанка, Сохатино, Ольгинське, Чембари, Костянтиноградівка, Кустаха, хутір Золотоношський) і 26 – в Приамурській (м. Хабаровськ, села Переяславка, Катеринославка, Соболине, Дормидонтівка, Добролюбівка, Кондратівка, Пушкине, Тигрове, Красицьке, Кругликове, Заївка, Капитанівка, Святогір'я, Котикове, Кам'янець-Подільське, Михайлівка, Бічевське, Виноградівка, Анастасіївка, Дмитрівка, Роскіш, Відрадне, Кустанівка) із загальною кількістю учнів у 1906 осіб. Побіч з українськими в ДСР в цей час офіційно існувало 5 корейських, 7 татарських, 4 єврейських та 67 бурятських шкіл.

У 1921–22 навч. р. в Хабаровській учительській семінарії, де половину навчаючихся складали українці, викладався курс українознавства. У м. Свободному та повіті українці добилися відкриття укр. вчительської семінарії та кількох шкіл. У зв'язку з браком підручників Свободненська Укр. Окружна Рада звернулася 31 липня 1921 до Наркомату народної освіти УСРР з проханням «вжить всіх заходів для того, щоб як найшвидче були послані з України всі підручники, потрібні для шкіл і особливо для української семінарії».

Законом від 14 липня 1922 вводилося Положення про місцеві органи Міністерства з нац. справ, яке передбачало утворення при Амурському та Приамурському обласних управліннях обласних відділів з нац. справ, як місцевих органів згаданого Міністерства. Згідно з Положенням, до компетенції обласних віділлів МНД входило «сприяння в досягненні органами національного самоврядування культурних завдань в межах, зазначених законом, проведення в життя заходів органів державної влади стосовно національних меншин та тубільчих племен Республіки, загальний контроль та керівництво, за вказівками Міністерства з національних справ, діяльністю органів національного самоврядування». У справах, що стосувалися виконання цих завдань, обласні відділи з нац. справ підпорядковувалися Міністерству з нац. справ, в загальних питаннях служби та в господарчому відношенні – Обласному Управлінню. Відділи отримали право створювати комісії з представників місцевих нац. установ та культурно-національних організацій для обміркування та розгляду питань національно-культурного життя, що вимагали попередньої розробки. Завідуючі цих обласних відділів, що призначалися Міністерством за узгодженням з Обласними Управліннями, мали право бути присутніми на засіданнях місцевих органів культурно-національних установ з правом дорадчого голосу.

У березні 1922 Міністерство у справах національностей розробило проект закону «Про автономію національних меншин населення ДСР», у розробці якого також брав активну участь укр. депутат Л. Глібоцький. Згаданий законопроект передбачав створення загальнодержавних нац. союзів, в які мали об'єднуватися громадяни певної національности. Вищім органом автономного нац. союзу мали бути нац. збори, які повинні були обирати виконавчий орган – Національну раду. Кожна Національна рада мала виставляти одну кандидатуру до складу Міністерства з нац. справ. Устрій нац. самоврядувань мав визначатися нац. зборами. Ці нац. союзи повинні були

мати досить широкі права, аж до оподаткування членів союзу й виконання окремих функцій державної влади. Міністерство з нац. справ мало жорстко контролювати лише чи не протирічать нац. постанови Конституції Республіки та закону про автономію.

Тимчасові органи самоврядування нац. меншин ДСР (українців, корейців, євреїв, тюркотатар) вже існували і готувались до своїх установчих з'їздів. Однак більшовики, які посідали ключові позиції в держапараті ДСР дійшли висновку про недоцільність прийняття закону про національно-культурну автономію і тому оформлення органів культурно-національної автономії в ДСР залишилося незакінченим завдяки протидії комуністів, які з метою забезпечити збереження всієї влади в республіці в своїх руках намагалися обмежити культурно-національне самоврядування виключно місцями проживання населення даної групи (місто, село), не допускаючи створення центральних об'єднань (нац. союзів), доки вони не будуть поставлені під їх контролю. Влітку 1922 відбулися вибори до нових Народніх Зборів ДСР, на яких Свободненська, Бочкарьовська та Завитинська Укр. Ради виставили окремі укр. списки. Але ці вибори були перетворені комуністами на фарс. Тільки в *Завитій*, не дивлячись на всі махінації більшовиків, довелося провести одного кандидата-українця. На кінець 1922 внаслідок репресій, що їх розгорнули більшовики в ДСР проти укр. організацій, майже всі вони або були примусово зачинені збольшевиченим апаратом ДСР, або припинили свою діяльність.

В 1921–22 укр. організації ДСР в особі Свободненської та Забайкальської Укр. Окружних Рад намагалися налагодити контакти з урядовими органами УСРР, звернувшися з листами до народних комісаріятів закордонних та земельних справ, праці, народної освіти, транспорту УСРР, до Державного Видавництва України. Суть цих звернень полягала, по-перше, в проханні вжити заходів, щоб допомогти українцям Далекого Сходу книжками, шкільними підручниками та іншими культурними засобами, оскільки через брак коштів уряд ДСР не в змозі був перевести в життя засад культурно-національної автономії, право на яку отримали місцеві українці. При цьому наголошувалося, що укр. населення Далекосхідньої Республіки, тяжіло до своєї батьківщини – України, «намагаючись мати постійний зв'язок з життєвими центрами українського народу, намагаючись мати постійний обмін старими й новими культурними надбаннями та відкриттями у всіх галузях науки та мистецтва».

Другим питанням, вирішення якого домагалися укр. організації Далекого Сходу від уряду УСРР, було питання про відкриття в Далекосхідній Республіці представництва УСРР для з'ясування «громадянської правомочности тих громадян... що бажають повернутися назад в Україну». У зазначений період це питання набрало величезної ваги. В цей час у межах ДСР перебувала значна кількість українців, які бажали повернутися в Україну. Значною мірою це були люди, закинуті на Далекий Схід ще під час світової, а також громадянської війни, як вояки та евакуйовані. Крім того, багато селян останньої – передвоєнної хвилі переселення, отримали найбільш віддалені, мало пристосовані для ведення сільського господарства землі, на яких так і не змогли загосподаритися, перебуваючи в злиднях. Бажання повернутися в Україну суттєво стимулювала велика економічна криза, що охопила на той час Далекий Схід, внаслідок якої дуже гострою стала проблема безробіття. Крім того, ситуацію доповнював неврожай, через що різко, більше ніж утричі, піднялися ціни на хліб. Маси людей, залишившись без засобів існування, не мали також і коштів на повернення в Україну. Тому Свободненська Окружна Рада ставила перед урядом УСРР питання про організоване повернення українців на Україну за державний кошт. Член Свободненської Укр. Окружної Ради *І. Мостипан,* що був призначений «Уповноваженим Українських Народних Органів ДСР на Україні», мав у Харкові «вжити всіх заходів... для того, щоб усі пакти, зазначені у дорученні, були порушені перед Українським Соціялістичним Урядом». Але через внутрішньополітичні проблеми УСРР, велику віддаленість та нетривалий час існування ДСР ці заходи так і не були реалізовані.

Після зайняття в жовтні 1922 південної Приморщини з м. Владивостоком військами ДСР, 14 листопада 1922 більшовиками була інспірована ліквідація ДСР та прилучення її території до РРФСР, після чого відбулася ліквідація укр. національного руху на Далекому Сході шляхом заборони укр. організацій, арешту їх провідників і активістів та конфіскації їх майна.

Літ.: Нам И.В. Культурно-национальная автономия в истории России. Док. антология. Т.2. Дальний Вос-

ток. 1921–1922. Томск, 1999; Нам И.В. Национальные меньшинства Сибири и Дальнего Востока на историческом переломе (1917–1922 гг.). Томск, 2009; Світ І. Українці в Азії: Далекосхідня Республіка (ДВР) та Читинський процес // Свобода. 1953, 2 квітня; Черномаз В. Реализация идеи национально-культурной автономии на Дальнем Востоке: исторический опыт // Первый Приморский Форум «Межконфессиональное и межнациональное развитие: Опыт. Сотрудничество. Проблемы. Перспективы». Владивосток, 2000. С.115–123; Черномаз В. Об украинской школе в Дальневосточной республике // Россия и Китай на дальневосточных рубежах. Вып.2. Благовещенск, 2001. С. 100–107.

ДАЛЬНЄРЕЧЕНСЬК (до 1973 – Іман) – місто (з 1917), райцентр *Приморського краю* РФ, на кордоні з Китаєм, при гирлі р. Велика Уссурка (кол. Іман), де вона впадае в р. Уссурі. Засноване 1894 як залізнича станція. Деревообробна й харчова промисловість. Населення – 27,9 тис. (2009), за переписом 1989 – 32,5 тис. (українці – 3213, (9,9%), з яких рідною мовою визнали українську 605 осіб, або 18,9%), за переписом 1926 – 4914 осіб (українці – 42,2%, росіяни – 37,6%, бл. 20% – корейці та китайці). В 1909–26 – центр повіту, який заселювався з кінця ХІХ – початку ХХ ст. переважно укр. селянами. У 1917–22 – один із центрів укр. національного руху на *Приморщині*. З весни 1917 в Імані діяла *Іманська Укр. Громада,* з листопада 1918 – *Іманська Укр. Окружна Рада*, в 1920–21 – *Укр. Нац. Комітет*, в 1920–22 – відділ Укр. Далекосхідного крайового кооперативу *«Чумак»*. Під час переведення політики *українізації* (1931–32) Іман – центр *Калінінського укр. нац. району.* В цей період на укр. мову були переведені Іманський педтехнікум та Іманська радпартшкола, в місті виходила частково укр. мовою районна газета *«Борьба»*. За переписом 1989 Дальнєреченськ – центр району з найбільшою в Приморському краю часткою укр. населення (23,3%).

ДАНИЛЕНКО Федір Федотович (08.07.1875, с. Дубовий Гай Прилуцького повіту Полтавської губ. – після 1955, Караганда) – сходознавець-синолог, письменник, укр. громадський діяч на Далекому Сході. Скінчив 1-класне сільське народне вчилище, в 1897–1901 – на військовій службі у *Хабаровську.* Склав екстерном іспити за гімназіяльний курс, з 1902 – служив у Приморському обласному правлінні столоначальником. Учасник російсько-японської війни (1904–1905). З 1907 – студент китайсько-манчжурського відділення Східного (Орієнтального) інституту у *Владивостоці*, який закінчив 1911 за 1-м розрядом. У 1907–1909 – член *Владивостоцької студентської Укр. Громади*. Після закінчення інституту працював в *Амурській області* на посаді селянського начальника, а згодом – голови з'їзду селянських начальників Амурської области. Титулярний радник, нагороджений орденом Св. Станіслава 3 ст. З 1918 – у Харбіні (Маньчжурія), де працював перекладачем англійської мови в Християнському союзі молодих людей, згодом – у паспортному відділі уряду генерала Д. Хорвата, до 1928 викладав англійську мову у комерційному училищу. В 1925 став одним з ініціяторів створення Інституту орієнтальних та комерційних наук, в якому в 1925–40 викладав англійську мову та курси «Історія матеріяльної та духової культури Сходу», «Історія китайської літератури та громадської думки», а згодом – в Інституті Св. Володимира. Від 1919 – член харбінського Товариства російських орієнталістів, згодом його секретар та бібліотекар. Виступав з лекціями, присвяченими китайській літературі та індійській філософії. Друкувався в орієнталістичному часописі «Вестник Азии» (Харбін), відомий як автор праць, присвячених побуту, культурі Китаю. 1940 захистив дисертацію з теми «Походження китайської культури», доцент. Активний учасник укр. організацій у Харбіні з 1920. На початку 1933 заснував Релігійно-філософічну спілку при Укр. Раді Громадських Уповноважених, яка ставила на меті між іншим вивчення індійської філософії, одним з перших започаткував індологічні студії в Харбіні. Одночасно організував курси жіночих вишивок та укр. народного костюму. Заст. голови Укр. Ради Громадських Уповноважених (1933). В грудні 1933 обраний головою Ради щойно створеної Укр. Нац. Громади, відмовився від цієї посади 27 февраля 1934 на протест проти політики голови Управи УНГ В. Кулябко-Корецького, залишаючись членом Управи Громади. Засновник Т-ва укр. орієнталістів у Харбіні, в листопаді 1934 – член організаційної комісії зі створен-

ня Укр. Нац. Колонії від цього т-ва. Один з провідних діячів Укр. Нац. Колонії в Харбіні, в 1939 обраний членом Правління УНК, в квітні 1940 призначений начальником культурно-освітнього відділу УНК, член Ради Старшин УНК. У 1942–44 – працівник 2-го відділу Японської військової місії з пропаганди серед українців. Користувався великим авторитетом та повагою серед українців Харбіну. Брав участь у підготовці «Українсько-японського словника», що був виданий у Харбіні в 1944. Редактор-видавець літературно-художньої збірки «Багульник» (Харбін, 1931), в якій були надруковані його «Записки крестьянского начальника». Відомий далекосхідній письменник, автор белетристичних творів російською мовою. Літературною діяльністю почав займатися ще після скінчення Східного інституту. В його творах змальоване життя Зеленого Клину початку ХХ ст., історія Манчжурії, Китаю, жорстокість революційної боротьби на Амурщині ідеологічно не прикрашена. Автор повістей «Оторванный», «Потерянный брат», «Чудесная повесть», романів «Вилла "Вечное спокойствие"», «Роман студента Володи», «В безумии ревности», «Партизаны в дебрях амурских лесов», «Завещание лейтенанта», які виходили в Харбіні та Шанхаї, щоденника «Что я видел в Харбине, с кем встречался, в чем принимал участие». Повість «Оторванный» та роман «Вилла "Вечное спокойствие"», який є її продовженням, представляють собою мемуарну прозу, де змальовується життя автора, що вийшов із селян, але отримав вищу освіту та став одним із помітних урядових чиновників царської Росії. Щонайменше два твори (новела «Одірваний» та роман про укр. партизанів в Амурській обл. «М. Супрун» («Когда мы жертвуем собой») мають укр. тематику і присвячені життю українців на Далекому Сході. Заарештований 3 жовтня 1945 Управлінням контррозвідки СМЕРШ 1 Далекосхідного фронту після окупації Маньчжурії та вивезений до СССР. 4 грудня 1946 засуджений ОСО МГБ СССР за ст. 58–4, 58–6, 58–11, 58–13 до 10 років таборів. Відбував покарання в таборі під Тайшетом (Іркутська обл.). Звільнений 1955, помер у Тихонівському будинку інвалідів в Караганді (Казахстан). Реабілітований 20 вересня 1993.

Тв.: *Описание путешествия в Китай. Владивосток, 1913; [Ляо Чжай (Пу Сун-лин)] Чжан-Чен. Из китайского сборника Ляо-чжай-чжи-и // Вестник Азії. 1921. №1. С. 63–68 (пер. с кит. яз.); Тигр в городе. Чжао-Чан. Из китайского сборника Ляо-чжай-чжи-и // Там же. С. 68–69 (пер. с кит. яз.); К вопросу о развитии производительных сил Китая // Там же. 1923. №51. С. 351–354; Рихард В. Умственное движение в современном Китае // Там же. 1925. № 53.С. 395–406 (пер. с кит. яз.); Вилла «Вечное спокойствие»: Роман. Харбин, 1930; Оторванный (записки Пети Катажка): Повесть. Харбин, 1930; Записки крестьянского начальника // Багульник: Лит.-худож. сб. Харбин, 1931; Роман студента Володи. Харбин, 1934; Приамурский край: Очерк. Харбин, 1935; Когда мы жертвуем собой: Роман. Харбин, 1937; Что я видел в Харбине, с кем встречался и в чем принимал участие. Харбин, [1938]; Безумие ревности: Роман. Харбин, 1938; Завещание лейтенанта. Харбин, 1942; Українсько-ніппонський словник. Харбін, 1944 (разом з А. Дибровою та В. Одинцем).*

Літ.: *Штерн О. О дальневосточных писателях // Багульник: Лит.-худож. сб. Харбин, 1931. Кн. 1. С. 187-189; Булгаков В. Словарь русских зарубежных писателей. Нью-Йорк, 1993. С. 45–46; Литература русского зарубежья. С. 64–65; Печерица В. Ф. Духовная культура русской эмиграции в Китае. Владивосток, 1999. С. 154; Хисамутдинов А. А. Российская эмиграция в Азиатско-Тихоокеанском регионе и Южной Америке. Владивосток, 2000. С. 104–105; Люди и судьбы. Биобиблиографический словарь востоковедов-жертв политического террора в советский период. СПб., 2003.*

ДАНИЛЬЧЕНКО Олександр Петрович (20.05.1951, м. Берислав Херсонської обл.) – укр. дипломат, генеральний консул України у Владивостоку в 2006–2010. Дипломатичний ранг – радник I класу. Закінчив історичний факультет Київського університету ім. Т. Шевченка (1978), аспірантуру Інституту історії Академії наук України (1982). Кандидат історичних наук (1982). Від серпня 1978 – асистент історичного факультету Запорізького державного педінституту. З листопада 1979 – аспірант, з листопада 1982 – мол. науковий працівник, згодом – ст. науковий працівник Інституту історії АН України (від 1991 – Інституту історії України НАНУ). З листопада 1993 – перший секретар, завідувач відділу аналізу проблем СНД МЗС України. З червня 1996 до липня 1997 – польовий асистент спеціяльного представника ОБСЕ місії ОБСЕ з Нагірного Карабаху. В липні 1997 – 1999 – слухач Дипломатичної академії при МЗС України.

З 21 травня 2000 по 2006 – Постійний Повноважний представник України при координаційних інститутах СНД у Мінську. Від липня 2006 до липня 2010 – генеральний консул України у *Владивостоці*. Перебуваючи на посаді генерального консула у Владивостоці сприяв суттєвій активізації укр. громадського життя на Далекому Сході. За його активної участи відбулися *III* та *IV Далекосхідні фестивалі укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2006, 2007) та *II, III* і *IV Приморські крайові фестивалі укр. культури «Солов'їна пісня»* (2008, 2009, 2010). Під його безпосереднім впливом започатковано видання укр. журналу *«Далекосхідна хвиля»* (2007), створено Центр укр. культури *«Назавжди»* у м. Находка Приморського краю. Завдяки своєму патріотизму, державницькій позиції, відданості ідеї державної незалежности України, особистій інтелігентності, простоті та доступності для людей здобув широку популярність серед учасників укр. організацій, укр. населення Далекого Сходу. Член Укр. історичного товариства (1991) та Всеукраїнського товариства краєзнавців (1991). Автор та співавтор близько 40 наукових праць.

Тв.: *Сооружение Байкало-Амурской магистрали – патриотический подвиг советского народа (на примере участия трудящихся Украины. Киев, 1985; Етнічні групи півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х рр. XX ст. Київ, 1993; Україна і СНД // Дипломатія сучасної України. Київ, 1997; Етнічний розвиток і міжнародні зв'язки Півдня України. Владивосток, 2009 тощо.*

ДАНКУЛИНЕЦЬ Іван Юрійович (30.05.1949, с. Бобовище Мукачівського р-ну Закарпатської

обл.) – голова міської Думи *Петропавловська-Камчатського*, почесний член *Клубу укр. культури ім. І. Франка*. У 1966–1973 працював будівельником, майстром виробничого навчання, вчителем історії в Одесі. Закінчив історичний факультет та факультет іноземних мов Одеського університету. У 1974–1978 працював дільничним інспектором, ст. інспектором служби, заст. начальника кримінального розшуку Приморського райвідділу внутрішніх справ Одеси. Після закінчення Київської вищої школи міліції (1978) – на *Камчатці*, інспектор кримінального розшуку Камчатського обласного управління внутрішніх справ, заст. начальника, начальник районного відділу. У 1990–95 – начальник міського управління внутрішніх справ Петропавловська-Камчатського, в 1995–2003 – заст. начальника Управління внутрішніх справ Камчатської области, начальник міліції громадської безпеки, полковник міліції. Закінчив Академію Міністерства внутрішніх справ СРСР (1985). Кілька разів виконував спеціяльні завдання в районі бойових дій на Кавказі. Нагороджений орденом Петра Великого 2 ст., медаллю ордена «За заслуги перед Отечеством» 2 ст., медалями «За ратный труд», «За доблесть в службе», орденом РПЦ. Почесний працівник МВС Росії. Двічі обирався депутатом Камчатської обласної Ради народних депутатів (1990 та 1997). Від 2003 – голова міської Думи Петропавловська-Камчатського. Член партії «Единая Россия».

ДЖЕППО Микола Йосипович – фельдшер, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. В 1915 – кандидат у члени правління, секретар правління Товариства народних читань у Владивостоці. В 1917 – член *Владивостоцької Укр. Громади*, один із організаторів *Владивостоцької організації УСДРП*. У липні 1917 – член комісії з реорганізації Владивостоцької Укр. Громади від УСДРП, в серпні 1917 – заст. голови тимчасового комітету УСДРП у Владивостоці. 10 грудня 1917 обраний до комісії народної освіти від Спілки службовців Владивостоцького міського громадського самоврядування. 18(5) липня 1918 обраний радним Владивостоцької міської думи від УСДРП за списком Центрального бюро профспілок. У березні 1920 – кандидат до Владивостоцького Совєту робочих та червоноармійських депутатів від фельдшерсько-акушерського союзу Приморської области. Член міської Ради охорони здоров'я (1920).

«ДЖЕРЕЛА УКРАЇНИ» (Спаська національно-культурна автономія «Джерела України») – місцева нац. – культурна автономія, форма нац. самоорганізації українців м. *Спаська-Дальнього* Приморського краю в 2000–2010. Створена 11 лютого 2000 на основі Спаського товариства укр. культури *«Зелений Клин-Черемош»*. Офіційно зареєстрована 17 жовтня 2002. Основу членства складав народний хор укр. пісні *«Чиста криниця»* (худ. керівник – *Т. Баканова*). Автономія стала ініціатором проведення та організатором

II Далекосхіднього фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня» (2005). За її ініціятивою щорічно проводилися районні фестивалі укр. культури «Пісня з України» та свята укр. пісні «Пісня буде поміж нас», Шевченківські свята, в яких брали участь самодіяльні колективи з сіл району. На місцевому радіо в 1999–2009 виходила щомісячна художньо-музична програма «Джерела України». При автономії існував клуб шанувальників укр. культури «Лелека». Голова – *А. Яремчук*, члени Ради – Євдокія Олексієнко, Тетяна Баканова, Любов Партоліна, Тетяна Сисоєва. 1 жовтня 2010 автономію реорганізовано на *Спаський центр укр. культури*.

Літ.: *Яремчук А.И. «Джерела Украины» – старейшая украинская организация Дальнего Востока// Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008. С. 270–273.*

«ДЖЕРЕЛО» – укр. культурно-просвітній гурток у с. Володимиро-Олександрівському *Приморської области*, створений в 1920. Голова Ради – *Г. Миненко*.

ДЗИГАР Олександр Артамонович (26.08.1916, Харбін – 31.08.2002, Москва) – скрипаль, активний діяч укр. молодіжного руху в Харбіні (Маньчжурія) в 1930-х. Походив з родини вихідців з Бердичівського повіту Київської губ. В 1932 скінчив гімназію, в 1936 – Вищу музичну школу ім. Глазунова у Харбіні за класом скрипки. В 1932–1937 – працював як скрипаль в різних оркестрах Харбіну. З 1932 – член Союзу укр. молоді, в 1935–1936 – його секретар. 23 січня 1936 – 12 серпня 1938 – голова укр. молодіжної націоналістичної організації Укр. Далекосхідня Січ. У червні 1936 обраний членом контрольної комісії Укр. Нац. Колонії в Харбіні. В 1937–1943 – у Мукдені, соліст відомого ансамблю «Ямато-отель». Лавреат двох Всеманьчжурських музично-вокальних конкурсів, активно гастролював на терені Маньчжурії, Китаю, Японії. В 1943–45 – соліст та концертмейстер Харбінського симфонічного оркестру. В 1944–1945 – член Ради Старшин та Правління Укр. Нац. Колонії в Харбіні, фактично керував культурно-просвітньою діяльністю УНК, з квітня 1944 – член її ревізійної комісії. Брав активну участь в місцевому укр. культурному житті, широко популяризував укр. музичну культуру. 31 серпня 1945 заарештований радянською окупаційною владою в Харбіні та вивезений до СССР, де перебував в ув'язненні під слідством у м. *Уссурійську* Приморського краю. Проходив по одній справі з Ю. Роєм, І. Шлендиком, М. Самарським, 16 серпня 1946 засуджений за ст. 58–4 УК РСФСР за членство в укр. організаціях. Перебуваючи в ув'язненні на *Колимі* працював у культбригаді та Естрадному театрі МагЛАГу. Звільнений у січні 1953, до квітня 1956 перебував на засланні. Згодом, в 1950–70-х, працював солістом, концертмейстером, диригентом, художнім керівником Магаданського музично-драматичного театру, одночасно – диригент аматорського театру в *Магадані*, яким 1968 було виставлено оперу «Запорожець за Дунаєм». Засновник скрипальської школи в Магадані, викладав у музичній школі та муз. училищу. Від 1976 після виходу на пенсію мешкав у Москві, де у 1990-х брав участь у місцевому укр. культурному житті. Реабілітований 31 березня 1992.

Літ.: *Козлов А.Г. Театр на северной земле. С.68; Ильвес М. Прощальное адажио для скрипки с разлукой // Восточный форпост. Магадан. 2000, №1. С. 24–27; Черномаз В. Украинский скрипач из Харбина // Океанские вести. Владивосток. 1999, №7. С. 14–15; Черномаз В. А.А. Дзыгар – скрипач и патриот // Россия в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Сотрудничество на рубеже веков. Материалы второй международной научно-практической конференции, сентября 1999 г. Кн.2. Владивосток, 2001; Чорномаз В. Доля харбінського українця // Самостійна Україна. 2000, № Ч.1. С.51–55. Ч.2. С.43–46.*

ДИМСЬКА Адріяна Михайлівна (з дому – Мельник) (05.01.1929, Сокаль, Галичина) – укр. громадська діячка у *Владивостоці*. З родини укр. кооперативного діяча Михайла Мельника, вихідця з села Заланів Рогатинського району Івано-Франківської обл., репресованого в 1939. Від 1937 мешкала з батьками у м. Підгайці. У 1940–45 перебувала з матір'ю на засланні в Казахстані. Після закінчення в 1955 Львівського політехнічного інституту за спеціяльністю тех-

нологія будівельних матеріялів була призначена за розподілом до Спаського цементного заводу у *Приморському краю.* З 1957 живе у Владивостоці, де більше 30 років працювала інженером-технологом, головним спеціялістом в науково-проектному інституті промислового будівнитцва «ПромстройНИИпроект». Брала безпосередню участь у проєктуванні підприємств будівельної індустрії не тільки Приморського краю, а майже всіх регіонів Далекого Сходу – Камчатської, Сахалінської, Амурської, Магаданської областей. З 1990 – на пенсії. Одна з засновниць та багатолітній член правління *Товариства укр. культури Приморського краю* (1991–98). У травні 1992 у рамках *Днів укр. культури у Владивостоці* підготувала першу виставку українського побуту. Учасниця *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Член Ради *Владивостоцького товариства «Просвіта»* (1998–99), Ради *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999–2006), правління Центру укр. культури Анатолія Криля *«Горлиця»* (від 2006). Активна учасниця укр. народних хорів *«Червона калина»* (1992–2001) та *«Горлиця»* (2001–2007), укр. вокального ансамблю *«Берегиня»* (2007–2009). Делегат Конгресу українців держав колишнього СРСР (січень 1992). Упродовж десятиліть, маючи глибокі знання з історії укр. культури, віддає всі сили, знання і досвід заради збереження і розвитку укр. справи на Далекому Сході. Її зусиллями влаштовано десятки виставок укр. побуту, вишивки тощо. Нагороджена медалями «За доблестный труд», «Ветеран труда», Подяками Міністерства культури і туризму України (2007), Об'єднання українців Росії, Генерального консульства України у Владивостоку, грамотами УВКР тощо. Представлена до нагородження орденом «Княгині Ольги».

ДНІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВЛАДИВОСТОЦІ – заходи, проведені 16–21 травня 1992 у *Владивостоці* з ініціятиви *Товариства укр. культури Приморського краю* з метою популяризації укр. культури серед мешканців міста та краю. У цих заходах взяла участь представнича делегація з України, у складі якої були: голова місійного відділу УАПЦ, архієпископ Білоцерківський *Володимир* (Романюк), настоятель Свято-Покровської церкви на Подолі (Київ) протоієрей о. Володимир Черпак, голова секретаріяту Товариства по зв'язках зі співвітчизниками за кордоном (Т-во «Україна») Станіслав Лазебник, худ. керівник Полтавської філармонії Володимир Любанський, ст. референт заст. голови Львівського облвиконкому Богдан Юськів, заст. голови Франківської районної ради м. Львова Євген Пограничний, вчений секретар Інституту укр. мови Академії наук України, кандидат філологічних наук Богдан Ажнюк, депутат Кивської обласної ради письменник Анатолій Гай, заслужений артист України Анатолій Мамалига (баян), лауреат міжнародних конкурсів солістка Київського театру опери і балету ім. Т. Шевченка, згодом народна артистка України Валентина Степова, тріо бандуристок з м. Червонограду (Львівська обл.) у складі Валентини Зелінської, Ольги

Учасники Днів української культури у Владивостоці (травень 1992 р.): перший ряд (зліва направо) – Є. Пограничний, В. Чорномаз, В. Любанський, Б. Юськів, В. Гай, архієпископ Володимир (Романюк), В. Світальський, другий ряд – В. Мадяр, В. Зелінська, Б. Ажнюк, О. Бондаренко, Б. Місюк, В. Степова, Н. Фоміна, О. Мишталь, Н. Цьох, А.Мамалига, С. Мадяр, Г. Устенко, третій ряд – о. Володимир (Черпак), С. Лазебник, двоє операторів УТ, В. Ткачук

Мишталь та Надії Цьох, группа Укр. телебачення на чолі з режисером Галиною Устенко. Програма Днів включала урочисте відкриття, яке відбулось у Будинку офіцерів флоту, виставку виробів укр. декоративно-ужиткового мистецтва у Приморському державному об'єднаному краєзнавчому музеї ім. В. К. Арсеньєва, концерт на центральній площі Владивостоку, у якому взяв участь ансамбль пісні та пляски Тихоокеанського флоту на чолі з Анатолієм Калєкіним та артисти з України, зустрічі й концерти у військових частинах та на кораблях флоту. 18 травня відбувся круглий стіл «Проблеми українців Примор'я і перспективи співпраці Приморського краю та України». Активну участь у проведенні Днів взяли учасники Товариства укр. культури Приморського краю А. Попок, *Л. Грушевий*, *Н. Фоміна, А. Димська*, подружжя Світлана та *Володимир Мадяр*, Юрій та *Орися Бондаренко*, В. Ткачук, *В. Чорномаз, М. Лизун, В. Світальський* тощо. Спонсором заходів став підприємець родом з Київщини Анатолій Кирпач. Проведення Днів знайшло відбиток у телевізійному фільмі (режисер – Г. Устенко), який широко демонструвався по укр. телебаченню та викликав великий інтерес в Україні до українців Зеленого Клину. Наслідком Днів стали також статті Б. Ажнюка «Українське слово в Приморському краї» (журнал «Сучасність», 1994, №7–8) та «Українська мова в Приморському краї: стан і перспективи» (журнал «Українська діаспора», 1997, №7) та численні публікації в укр. пресі.

ДНІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРИМОРСЬКОМУ КРАЮ – відбулись у жовтні 1989 згідно з рішенням правління Спілки письменників СРСР. Ініціятива проведення цих днів належала відп. секретарю ради з укр. літератури при Спілці письменників СРСР *В. Крикуненкові* та була підтримана секретарем правління Спілки письменників СРСР Ю. Верченком. Дні укр. літератури було вирішено провести, «виходячи з завдань подальшого розвитку міжнаціональних зв'язків у галузі духової культури, а також враховуючи наявність великих груп укр. населення, що компактно мешкає на терені Приморського краю». Фінансування та організація поїздки творчої групи відбувались Спілкою письменників СРСР. Спочатку планувалося охопити цією акцією ще й *Хабаровський край* та *Амурську область*, однак, враховуючи організаційно-фінансові можливості, було вирішено обмежитися лише *Приморським краєм*. Ці заходи мала сприяти розвитку культурних зв'язків УРСР з Далеким Сходом РРФСР, де традиційно мешкало багато українців, повнішому задоволенню національно-культурних запитів укр. населення Приморського краю. З метою «повнішого з'ясування та задоволення культурних запитів українського населення, що компактно проживає на Далекому Сході», передбачалося включення до складу творчої делегації групи фахівців з етнографії, фольклору, лінгвістики. До складу делегації ввійшли: секретар правління Спілки письменників України, головний редактор журналу «Київ» Петро Перебийніс, головний редактор журналу «Україна» Анатолій Михайленко, керівник письменницької організації Івано-Франківської обл. гуморист Павло Добрянський, поети Леонід Горлач, *Михайло Шевченко*, Віталій Крикуненко, Антоніна Цвид, Юрій Сердюк, Анатолій Логвиненко-Славута, критик Віталій Коваль, фольклорист Олекса Мишанич, кобзар Микола Литвин, актор і поет Григорій Булах.

У Приморському краю орг. підтримку в проведенні заходів надавали місцеві партійні та радянські органи, місцева письменницька організація. Урочисте відкриття Днів відбулося у *Владивостоці* 10 жовтня 1989 у Будинку актора. Тут відбулись зустрічі делегації з першим секретарем крайкому КПРС А. Волинцевим, працівниками культури та представниками творчих спілок, студентами та працівниками Далекосхіднього університету, військовими. Відбулася поїздка делегації по районах краю (Михайлівський, Спаський тощо), під час якої укр. письменники спілкувалися з місцевими українцями, цікавилися реальним станом та можливостями збереження нац. культури, укр. мови, передавали бібліотечки укр. літератури. Ці ж питання ставилися й під час зустрічей з місцевим керівництвом. Обговорювалися можливості організації укр. радіомовлення, викладання укр. мови в школах у місцях компактного проживання українців. Ця поїздка певною мірою дала поштовх нац. самоорганізації українців Приморщини, під її безпосереднім впливом було зорганізовано Спаське товариство укр. культури «*Зелений Клин*» (1990) та *Товариство укр. культури Приморського краю* (1991). Як наслідок поїздки в укр. виданнях з'явились публікації, присвячені темі Зеленого Клину (серія нарисів А. Михайленка у журналі «Україна», поетичний цикл «Зелений Клин» М. Шевченка, поетичні публікації П. Перебийноса, Л. Горлача, публікації В. Крикуненка

тощо), які сприяли формуванню інтересу громадськости України до становища своїх земляків на Далекому Сході.

Літ.: *Крикуненко В. Міст до Атлантиди // Дніпро. 1991, №8. С. 107–122; Крикуненко В. Із Зеленого Клину // Україна. 1991, №18. С. 13; Крикуненко В. Поет із Зеленого Клину // Вісті з України. 1992, №10; Крикуненко В. З минулого в майбутнє // Культура і життя. К. 1996, 04.01; Крикуненко В. Українець на «Зеленому Клині». І не тільки там // Час-Time. 1996, 25 жовтня; Михайленко А. Нашого квіту // Україна. 1990, №19; Шевченко М. Зелений Клин // Вітчизна. 1990, №7.*

«ДНІПРО» (Регіональний український культурний центр «Дніпро») – укр. громадська організація у *Петропавловську-Камчатському*, створена 31 січня 1996 на основі *Земляцтва українців Камчатки*. Центр став ініціятором створення Центру нац. культур Камчатки (1996), що об'єднав культурні організації нац. меншин області. При центрі діяв укр. хор *«Дніпро»*. На основі центру в січні 1997 створено *Національно-культурну автономію українців Камчатки*. Голова – *В. Манжос*, заст. голови – Ніна Родинська, члени правління – Михайло Білоусенко, Віктор Омельченко, *Г. Скрябіна*, Галина Калугіна, Едуард Бондаренко, *В. Сергєєв*.

«ДНІПРО» – укр. хор у *Петропавловську-Камчатському*, створений у січні 1996 подружжям Л. та В. Коваліхіних при Регіональному укр. культурному центрі *«Дніпро»*. Згодом діяв при *Національно-культурній автономії українців Камчатки* під назвою «Дніпровські зорі». Активні учасники – Людмила Термус, Раїса Горбунова, Віра Петрова, Тамара Попова, Людмила Богданова, Надія Коваль. Худ. керівники – хормейстер Лариса Коваліхіна та композитор Володимир Коваліхін. Після передчасної смерті Л. Коваліхіної діяльність хору поступово припинилася (на 2003 вже розпався). Частина учасників згодом увійшли до хору «Слов'янський», який нині працює при Будинку культури «Апрель». При хорі діє вокальний ансамбль *«Українська душа»*. Худ. керівник – Олена Сьомкина.

«ДНІПРО» (Южно-Сахалінська місцева національно-культурна автономія «Дніпро») – форма нац. самоорганізації українців м. *Южно-Сахалінська*. Заснована 13 травня 2005 на установчих зборах українців *Сахалінської обл.*, що відбулись за ініціативою *М. Засенка* та Миколи Лугіна (Лугини). В серпні 2005 офіційно зареєстрована. Метою її діяльности є об'єднання зусиль українців м. Южно-Сахалінська, які є її членами, координація їх спільної діяльности щодо відродження, вивчення, розвитку та пропаганди укр. культури, розвитку нац. самосвідомости, захисту законних прав та інтересів українців міста Южно-Сахалінська, налагодженню тісних зв'язків українців зі своєю етнічною батьківщиною – Україною та українцями, що мешкають в різних регіонах Росії та інших країн світу. Головними завданнями її діяльности є взаємодія з органами законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоурядування Росії та України, надання допомоги укр. громадам, поширення укр. літератури та друку, розвиток бібліотечної справи. Фактично діяльність організації виявляється у підтримці творчих колективів, власне – ансамблю козацької пісні *«Воля»*, влаштуванні концертів, урочистих свят – як Шевченківські свята, «Сахалінські Диканьки», що проводяться щорічно на Новий рік та Різдво тощо. В серпні 2009 автономія взяла участь у Національному Сорочинському ярмарку в Україні, де представила укр. програму Народного ансамблю козацької пісні «Воля». У вересні 2010 взяла участь у IV Міжнародному фестивалі козацької культури «Любо» на Луганщині, де представила укр. програму Народного ансамблю «Воля».

Голова Ради – *Ю. Шаповалов* (2005–2008), *Г. Крещенецький* (від 30 червня 2008), секретар – *О. Жирова*, член правління – *Л. Засенко*.

ДОЛІНСЬК – місто (з 1946) на півдні о. Сахаліну, районний центр *Сахалінської обл*. Засноване 1884 як с. Галкіно-Врасскоє. У 1905–1945 – у складі Японії, до 1946 – під назвою Отіай. Населення – 11,5 тис. (2010), в 2002 – 12,5 тис., в 1989 – 15,6 тис. В 1991 у місті було засновано *Долінську асоціацію українців*, у 1994–96 діяла укр. недільна школа, виходила на міській радіомережі укр. радіопередача «Рідне слово» (1994–97).

ДОЛІНСЬКА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНЦІВ – укр. громадська організація у м. Долінську *Сахалінської обл.*, заснована 1991 зусиллями родин *С.* та *В. Павлюків, М.* та *Л. Засенків*. С. Павлюк розробив статут асоціації та 1992 зареєстрував її. Організацією було засновано укр. недільну школу (1994–96), в якій викладали В. та С. Павлюки, Л. Засенко та Олена Бугайова, а також радіопередачу «Рідне

слово» на міській радіомережі (1994–97), створено народний ансамбль «*Долинонька*». Асоціація користувалася приміщенням у будинку культури «Бумажник», яке надавала його директор Зінаїда Титаренко, українка, народжена на Сахаліні, але небайдужа до культури своїх предків. Голова – С. Павлюк. Після від'їзду 1997 родини Павлюків в Україну діяльність асоціації занепала.

«ДОЛИНОНЬКА» (Народний ансамбль пісні «Долинонька») – аматорський вокальний колектив різнонаціонального складу (українці – не більше 20%) у м. *Долінську Сахалінської обл.*, у репертуарі якого помітну частину складають укр. народні та авторські пісні. Заснований 1952 як народний ансамбль м. Долінська. Від 1976 має почене звання «Народний». Учасник Всеросійського фестивалю народних колективів у Москві (1980), переможець багатьох обласних і далекосхідніх конкурсів. У 1989 відбув гастролі в Японії, які поклали початок культурним зв'язкам Сахаліну та Японії. Дипломант фестивалю «Київська весна» (1992), лауреат міжнародного фестивалю «Дні миру на Тихому океані» (Владивосток, 1995), *IV Далекосхіднього фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (Владивосток, 2007). У серпні 2009 став учасником Національного Сорочинського ярмарку в Україні. Ансамблем створено фольклорні театралізовані вистави, на матеріалі яких ДТРК «Сахалін» були зняті телефільми «Святки в Долінську» та «Ой, на Івана Купала». Худ. керівник ансамблю – *Л. Засенко* (від квітня 1991), концертмейстер – Олександр Падалка (від 1979).

ДОЛЯ Тихон – укр. культурний діяч у *Владивостоці*, в 1916 – керівник укр. хору, в 1919 – член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, в лютому 1919 взяв в оренду кіоск «Просвіти», староста хору «Просвіти» (1920).

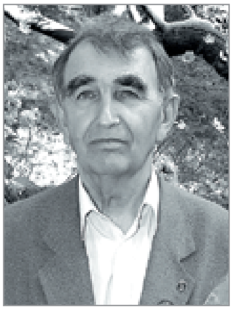
ДОНЧАК Тихон Миколайович – укр. громадський діяч у *Хабаровську*, викладач вищепочаткових училищ. З травня до осени 1917 – голова *Хабаровської Укр. Громади*. В липні 1917 висунутий кандидатом до Хабаровської міської думи від блоку української і мусульманської національностей.

ДРЕВАЛЬ Петро Мануйлович (бл. 1876 – ?) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*, робітник Владивостоцького порту. Член *Владивостоцької Укр. Громади* і *Владивостоцької організації УПСР*. 11 червня 1917 виступив на укр. вічі у Владивостоці, яке було присвячене справі українізації військ місцевої залоги, давши відсіч більшовикам, які намагалися протидіяти укр. військовому рухові. В липні 1917 – член т-ва «Экономист», кандидат від Владивостоцької Укр. Громади до міської думи за списком національного блоку, член комісії з реорганізації Громади від УПСР. У липні 1918 висувався кандидатом до міської думи від *Укр. колонії м. Владивостоку*. З 25 квітня 1919 – голова Іванівської волосної земської управи на Приморщині.

ДУБОВСЬКИЙ Василь Ілліч (бл. 1882 – ?) – укр. артист-співак. Виступав у Харкові, Києві, Петрограді та на Далекому Сході. Учасник трупи *К. Кармелюка-Каменського*. 18 березня 1920 обраний до Ради Владивостоцького відділу *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки*, згодом голова Ради Владивостоцького відділу театрально-артистичної спілки (1920–21).

ДУМКА Іван Григорович (04.09.1938, хут. Драгоманівка (с. Купчинці) Козівського р-ну Тернопільської обл.) – активіст укр. товариств у *Владивостоці*, онук галицького селянського поета Павла Думки. У 1962 закінчив Луганський машинобудівельний інститут за фахом економіст-бухгалтер і за розподілом призначений до Владивостоку, де почав працювати простим робітником-арматурником у тресті «Дальморгідрострой». У 1964–1999 працював електриком, електромехаником у Далекосхідньому морському пароплавстві. Від 1999 – на пенсії. Активний учасник *Товариства укр. культури Приморського краю* (1992–1998), перший заступник його голови (1997–1998). Учасник *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Один із засновників *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999–2006) та Центру укр. культури Анатолія Криля «*Горлиця*», член його правління (від 2006). Співає в Укр. народному хорі Анатолія Криля «*Горлиця*» (від 2002).

ДЯЧЕНКО Трохим Данилович – укр. громадський діяч на *Імані*. З 1909 – Вєдєнський волосний старшина, в 1917 – голова, 1919–20 – член Іманської повітової земської управи. У 1920–21 – заст. голови *Іманської Укр. Громади* та *Іманськоі Укр. Окружної Ради*, член доглядаючої ради відділу Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» в Імані. Заарештований большевиками в 1922, перебував в ув'язненні в *Читі*, звільнений в 1923 після голодування.

ДЯЧЕНКО Яків Васильович (21.03.1817, Полтавська губ. – 26.03.1871, Посьєт Приморської обл.) – офіцер рос. війська, засновник міст *Благовіщенськ, Хабаровськ* та понад 30 населених пунктів по рр. Амур та Уссурі. Народився у дворянській родині, отримав освіту у приватних навчальних закладах. Від 16 квітня 1832 – на військовій службі, унтер-офіцер Тираспольського кінно-єгерського полку. Від 31 травня 1833 – у Фінляндському драгунському полку, від жовтня 1933 – у Новомиргородському уланському полку. Корнет (1835), поручник (1837). 23 травня 1841 за власним проханням звільнений зі служби за станом здоров'я у чині штабс-ротмистра. 16 березня 1852 відновлений на службі у чині поручника й скерований до 13-го Сибірського лінійного батальйону в *Забайкальщині* (від грудня 1858 – 3-й Східно-Сибірський лінійний батальйон), куди прибув 12 червня 1852. Штабс-капітан (1853). В 1856 відбув похід з Верхнеудинську в Шилкинський завод, а згодом – Шилкинський завод – Усть-Зейський пост – Шилкинський завод (3-я Амурська експедиція), під час якого було засновано майбутнє місто Благовіщенськ. В 1857 призначений завідуючим чотирма сотнями 3-го Східно-Сибірського лінійного батальйону, що перебував на Амурі для облаштування кінних козаків. Капітан (1857). 23 лютого 1858 призначений командиром батальйону. 31 травня 1858 очолив висадку свого батальйону на березі Амуру та будівництво посту Хабаровка. 6 жовтня 1858 йому доручене завідування Уссурійським батальйоном Амурського козачого війська та тубільцями, що мешкали вниз по Амуру. 18 вересня 1859 призначений завідувати облаштуванням селян-переселенців. Майор (1859), підполковник (1861). 12 січня 1862 затверджений командиром 4-го Східно-Сибірського лінійного батальйону, 2 липня 1862 призначений командиром Уссурійського пішого батальйону Амурського козачого війська. 18 лютого 1866 призначений начальником Новгородського посту в затоці Посьєт. В 1868 брав активну участь у розгромі банд хунхузів – китайських бандитів. Брав участь у визначенні рос.-китайського кордону на Далекому Сході та здійсненні переселенської політики. Полковник (1869). Нагороджений орденами Св. Анни III ст. (1857) та Св. Станіслава II ст. (1863). На його честь було названо станицю Дяченково (нині не існує). У травні 2008 з нагоди 150-річчя Хабаровська в місті йому було встановлено пам'ятник на розі вулиць Т. Шевченка та В. Арсеньєва (скульптор – О. Рукавішніков). Оскільки реальний портрет Я. Дяченка невідомий, у пам'ятнику було втілено збірний образ військового середини XIX ст.

Літ.: *Наволочкин Н.Д. Главное дело капитана Дьяченко. Хабаровск, 2007.*

ЄВЖЕНКО Андрій Андрійович (12.07.1921, с. Березова Лука Гадяцького р-ну Полтавської обл. – 2002, Владивосток) – співак, укр. культурний діяч у *Владивостоці*. У 1940 покликаний на військову службу, яку відбував у *Хабаровську* в Ансамблі пісні і танцю Амурської військової флотилії. У 1953 закінчив Хабаровське музичне училище і був переведений до Ансамблю пісні і танцю Тихоокеанського флоту у Владивостоці, де працював як соліст до травня 1983, коли вийшов на пенсію. Заслужений артист РРФСР (1975), нагороджений більш як 25 орденами та медалями. Під час служби в Ансамблю побував з гастролями в багатьох містах кол. СРСР та в різних країнах світу. Член Ради ветеранів Тихоокеанського флоту. Член *Товариства укр. культури Приморського краю* (від 24 червня 1997). Соліст і художній

керівник укр. народного хору «*Червона калина*» (березень 1999–2002).

ЄВРЕЙСЬКА АВТОНОМНА ОБЛАСТЬ – суб'єкт РФ, розташований на півдні Далекого Сходу у сточищи р. Амуру. Площа – 36,3 тис. кв. км. Населення – 176,6 тис. (за переписом 2010), українці – 4871 (2,8%), росіяни – 92,7%, євреї – 1%; за переписом 2002 – 190,9 тис., українці – 8483 (4,4%), росіяни – 89,9%, євреї – 1,2%. За переписом 1989 – 215,9 тис. (росіяни – 83,2%, українці – 15.921 (7,4%), євреї – 4,1%), у містах мешкало 7507 українців, у селі – 8414. Рідною мовою 1989 визнали українську 5938 українців (37,3%), у містах – 30,1%, у селі – 43,7%. Згідно з переписом 2002 населення области складало 190,9 тис. (росіяни – 89,9%, українці – 8483 (4,4%), євреї – 1,2%). Адм. центр – Біробіджан. До 1917 територія ЄАО перебувала у складі *Амурської обл.* та була переважно заселена амурськими козаками, а також селянами рос. та укр. походження. За переписом 1926 в тодішньому Біробіджанському р-ні мешкало 2252 українців (6,9%). Від 1928 цей терен, що входив до складу *Далекосхіднього краю*, починає інтенсивно колонізуватися єврейськими переселенцями з західної частини СССР (між іншим і України) та інших країн світу. 30 серпня 1930 на цій території утворено Біро-Біджанський єврейський нац. р-н, від 7 травня 1934 – Єврейська автономна область (1938–1991 – у складі *Хабаровського краю*). У 1970–90-х відбувалася інтенсивна репатріяція єврейського населення до Ізраїлю. В 1989 Біробіджанським відділенням Фонду культури СССР було проведено свято укр. культури «Ласкаво просимо на свято», в рамках якого було влаштовано виставки укр. літератури, народної творчости та укр. нац. кухні. У святі взяв участь укр. поет Станіслав Тельнюк. У 1990 в ЄАО побували укр. літератори – поети Л. Горлач, А. Мищенко, письменник А. Деко. На початку 1990-х у Біробіджані робилися спроби організації укр. громадського життя – створено клуб укр. культури «Світанок» (голова – Ніна Бредова), гуртки укр. пісні та вишивки, проводилися дні укр. культури тощо. Представники ЄАО брали участь у *V Укр. Далекосхідньому з'їзді* (1993). У сел. Тельмана Єврейської авт. области діяла незареєстрована парафія Укр. Православної Церкви – Київського Патріярхату, організована ієреєм *о. В. Бубнюком* (1999–2001). У с. Камишовка Смидовицького р-ну ЄАО діє укр. фольклорний ансамбль «*Камишинка*». Нині укр. населення области неухильно скорочується через смертність старшого покоління та тотальну русифікацію молодшого, а також через від'їзд уродженців України до батьківщини.

ЄРЕМЕНКО Юлія Григорівна (з дому Баланчук) (04.12.1946, с. Йосипівка Саранського р-ну Одеської обл.) – укр. громадська діячка на *Камчатці*. У 1964 закінчила середню школу з золотою медаллю, в 1970 – Запорізький медичний інститут за спеціяльністю «Фармація». З 1987 – на Камчатці, мешкає у *Петропавловську-Камчатському*. Працювала провідним фахівцем обласного підприємства «Камчатфармація». Провізор вищої категорії. Нагороджена знаком «Отличник здравоохранения РФ». Член правління *Національно-культурної автономії українців Камчатки*, активна учасниця *Клубу укр. культури ім. Івана Франка*.

ЖИРОВА Ольга Олексіївна (з дому – Волотка) (12.05.1951, с. Просяне Нововодолазького р-ну Харківської обл.) – укр. співачка-аматорка та громадська діячка на *Сахаліні*. З мішаної рос.-укр. родини, батько – голова сільради. Закінчила Гадяцьке культурно-просвітнє училище, працювала художнім керівником Просянського Будинку культури та за сумісництвом – вчителем музики в Просянській школі №2, згодом мешкала у м. Мерефа Харківської обл. Від 1981 у зв'язку із переведенням по службі чоловіка-військовослужбовця – на Сахаліні. Закінчила Южно-Сахалінський педінститут (1984). У 1981–2002 працювала вчителем рос. мови, завучем, директором школи №20 м. Южно-Сахалінська. Від 2002 працює помічником депутата, консультантом з соц. питань міської ради м. Южно-Сахалінська. Секретар Рад Южно-Сахалінської міської національно-культурної автономії українців «*Дніпро*» та Сахалінської регіональної громадської організації українців «*Київська Русь*». Фактично виконує обов'язки голови Южно-Сахалінської міської національно-культурної автономії українців

«Дніпро» від її створення 2005. Активна учасниця ансамблю козачої пісні «*Воля*» (від 2005). Активно працює у напрямку фінансового забезпечення гастрольних поїздок Народного ансамблю козацької пісні «*Воля*» до України. Так, 2009 з її ініціятиви ансамбль узяв участь у Національному Сорочинському ярмарку на Полтавщині, а 2010 – у IV Відкритому фестивалі козацької культури «Любо» на Луганщині.

ЖУК Віталій Аполонович (05.01.1885 – 1937, Одеса?) – ветеринар, укр. громадський діяч

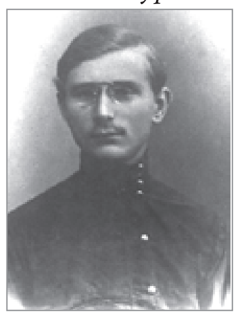

у *Владивостоці.* З липня 1918 – кандидат в члени, згодом член *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта».* З жовтня 1918 – кандидат у члени Ради, з серпня 1919 – член Ради т-ва «Просвіта», член її шкільної комісії. Делегат *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* від «Просвіти». В грудні 1918 – кандидат до Владивостоцької міської думи від Укр. блоку. В квітні 1920 обраний делегатом від «Просвіти» на *V-й Укр. Далекосхідній з'їзд*, який не відбувся, У 1920 – член Ради та бібліотекар «Просвіти». У червні 1920 – кандидат до Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу (Приморська обл.) за списком Владивостоцької Укр. Окружної Ради. В листопаді 1920 обраний кандидатом у члени *Укр. Далекосхідного Секретаріяту*, через вибуття *Г. Могилецького* зі складу Секретаріяту, зайняв посаду секретаря з освітніх справ (1920–22). Згодом мешкав в Одесі, репресований 1937.

ЖУКОВ Андрій Федорович (1860, Полтавська губ. – після 1938, Владивосток) – укр. громадський діяч у *Владивостоці.* Освіта початкова. До 1917 – контролер Уссурійського відділення місцевої контролі Китайсько-Східньої залізниці. Відповідальний розпорядчик Шевченківського свята у Владивостоці в 1914. 19 березня 1918 обраний кандидатом у члени *Ради Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта».* У грудні 1918 – кандидат до міської думи від Укр. блоку у Владивостоці. Один із фундаторів Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» (1919). Скарбник т-ва «*Владивостоцька Українська хата*» (1920). В 1930-х мешкав у Владивостоці, пенсіонер. 23 липня 1938 заарештований за звинуваченням у антисоветській діяльності. 4 грудня 1938 звільнений за припиненням справи.

ЖУРАВЕЛЬ Андрій Васильович (1869, Чернігівська губ. – 25.09.1937, Уссурійськ) – укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському.* Батько *І.* та *С. Журавлів.* Один із засновників та активний діяч *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади*, яка розташовувалася у його будинку. У 1930-х працював майстром на квасном заводі. 23 серпня 1937 заарештований за звинуваченням у антисов. агітації. 19 вересня 1937 трійкою НКВС засуджений до смертної кари. Розстріляний в Уссурійську. Реабілітований 12 вересня 1989.

ЖУРАВЕЛЬ Іван Андрійович (25.05.1897, с. Струговка Микольськ-Уссурійського повіту Приморської обл. – ?) – укр. громадський діяч у *Микольську-Усурійському.* Син *А. Журавля,* брат *С. Журавля.* Закінчив

Микольськ-Уссурійське реальне училище (1914), 1918 вступив до Східного інституту у *Владивостоці.* З 30 липня 1917 – голова Ради *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади*, в 1918–22 – голова *Микольськ-Уссурійської Укр. Окружної Ради*, голова т-ва «*Просвіта*» у *Микольську-Уссурійському*, голова укр. кооперативу «*Гайдамака*». У 1930-х мешкав у *Владивостоці*, працював начальником технічного відділу Владивостоцької електростанції. 4 серпня 1938 заарештований. 21 лютого 1941 засуджений ОСО НКВС СССР за ст. 58–2, 58–7, 58–11 КК РСФСР до 5 років таборів. Реабілітований 13 червня 1958 Приморським крайовим судом.

ЖУРАВЕЛЬ Степан Андрійович – лікар, укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському* та *Владивостоці.* Син *А. Журавля,* брат *І. Журавля.* У травні-червні 1918, перебуваючи у Києві, став членом укр. делегації Далекого Сходу на чолі з *П. Твердовським*, якою було представлено меморандум до уряду П. Скоропадського з домаганням включення Зеленого Клину до складу Укр. Держави. З жовтня 1918 – член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, вчитель укр. початкової школи у Владивостоці (жовтень 1918 – вересень 1919), у квітні 1919 обраний членом комісії т-ва «Просвіта» для видання підручників. У травні 1919 обра-

ний членом *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від т-ва «Просвіта» та писарем Окружної Ради. У вересні 1919 мобілізований до колчаківського війська. У 1920–21 – член Ради т-ва «*Просвіта*» в Микольську-Уссурійському.

ЗАБАЙКАЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ – адм. – територіяльна одиниця Російської імперії в 1851–1921. Від 1884 – у складі Приамурського генерал-губернаторства. Див. *Забайкальщина*.

ЗАБАЙКАЛЬСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення *Забайкальщини* в 1918–22. Створена 1918 в *Читі* та діяла на терені *Забайкальської области*. Об'єднувала *Укр. Громади* в Читі, Верхнєудинську, на станціях Березівка, Борзя, Слюдянка, Хілок тощо. 11 липня 1920 отаман Забайкальського козачого війська Г. Семенов задоволив прохання Забайкальської Окружної Ради, видавши їй «Грамоту», в якій він оголошував усім українцям «Російської східньої окраїни» право на самовизначення на «національно-звичаєвих принципах» та дозволяв розпочати на місцях організацію свого нац. управління. Члени Ради: 1918 – *В. Козак* (голова), *Г. Котницький* (секретар), *О. Кузурман-Ященко*, *Г. Левченко*, *К. Тишкевич*; 1920 – К. Тишкевич (голова), В. Козак (заст. голови), С. Левицький (писар). Посаду голови Ради в 1918–21 також обіймали *С. Шведин* та *П. Марчишин*, який 1921 став керівником укр. відділу та заступником міністра з нац. справ *Далекосхідньої Республіки*. С. Шведин, який безпосередньо заходився щодо отримання Грамоти від отамана Г. Семенова, в 1921 розглядався урядом УНР як кандидат на посаду укр. консула на Далекому Сході. В 1922 члени Ради були заарештовані совєтським режимом та проходили як одні з головних обвинувачених на *Читинському процесі* (1924).

ЗАБАЙКАЛЬСЬКИЙ КРАЙ – суб'єкт Російської Федерації, утворений 1 березня 2008 шляхом об'єднання Читинської обл. та Агінського Бурятського авт. округу. Площа – 431,9 тис. кв. км. Населення – 1107 тис. (2010), українців – 6743 (0,6%), росіян – 89,9%, бурятів – 6,8%). Див. *Забайкальщина.*

ЗАБАЙКАЛЬЩИНА (Забайкалля) – історико-географічний край в Російській Федерації між озером Байкал та *Амурщиною,* який складають сучасні території Республіки Бурятія та *Забайкальського краю*. Площа – 783,2 тис. кв. км (431,9 тис. кв. км – Забайкальський край та 351,3 тис. кв. км – Бурятія). Населення – 2079 тис. (2010), 1107 тис. – Забайкальський край (українці – 6743 (0,6%), росіяни – 89,9%, буряти – 6,8%) та 972 тис. – Бурятія (українці – 5654 (0,6%), росіяни – 66,1%, буряти – 30%). У 2002 – 2208,8 тис. (Бурятія – 981,2 тис., Читинська обл. – 1155,3 тис., Агінський авт. округ – 72,2 тис.), росіян – 1728,4 тис. (78,3%), бурятів – 388,5 тис. (17,6%), українців – 21.618 (1%). В Бурятії українців (2002) – 9585 (1%), Читинській обл. – 11.843 (1%), Агінському авт. окрузі – 190 (0,3%). За переписом 1989 на терені Забайкальщини мешкало 61.076 українців (Бурятія – 22.868 (2,2%), Читинська обл. з Агінським авт. округом – 38.208 (2,8%).

Росіяни вперше потрапили до Забайкальщини 1639, приєднання її до Росії відбулося протягом XVII ст. В 1851–1921 в адм. відношенні Забайкальщина становила єдину *Забайкальську область*, загальною площею 613 тис. кв. км та з населенням 893 тис. (1912). Під час існування *Далекосхідньої Республіки* 1921 на частині терену Забайкальщини, компактно заселеній бурятами, було утворено Бурят-Монгольську авт. область (згодом – Бурят-Монгольська АРСР). На другій частині наприкінці 1922 утворено Забайкальську губ., згодом – Читинську обл. Перші українці потрапили до Забайкальщини ще в XVII ст. Це були головним чином укр. козаки, заслані царським урядом до Сибіру. В 1672 до Забайкальщини (м. Нижнє-Селенгінськ) було заслано гетьмана Лівобережної України Д. Многогрішного. Укр. поселення на Забайкальщині з'являються в XIX ст. За переписом 1917 в Забайкальській області мешкало 6,2 тис. українців (0,7%). За переписом 1923 на терені Забайкальскої губернії мешкало 493.531 росіян (з них на селі – 392.528), 10.605 українців (на селі – 6554), 2791 білорусів, бл. 8 тис. бурятів, 4859 китайців, 537 корейців, 2774 поляків, 2788 татарів, 5783 євреїв. В Читинському повіті мешкало 5743 українців (з них у Читі – 1790), Нерчинському повіті – 1552 (у Нерчинську – 97), Сретенському – 1245 (Сретенську – 444), Борзінському – 1239 (Борзі – 314), Петровсько-Заводському – 826. За переписом 1926 населення Забайкальщини складало 1.081.337 осіб (Читинська округа – 386.158, Сретенська – 203.943, Бурят-Мон-

гольська АРСР – 491.236), з них 12.217 українців (Читинський округ – 7718, Сретенський – 2517, БМАРСР – 1982). Центром розселення українців у Забайкальщині на цей період був Улєтовський район Читинської округи, вгору по р. Інгоді, де визначалися старі укр. села Миколаївське (2874 мешканців), Танга, частково – Горекацан, Аблатукан. Також слід зазначити с. Миколаївське (429 мешканців) в Олександро-Заводському районі.

У цих районах, внаслідок тривалого проживання серед російськомовного населення, українці вже на той час зазнали значної мовної асиміляції. Граматична побудова їх мови та лексика значною мірю була наближена до говорів місцевого російського населення, однак зі стійким збереженням певних укр. фонетичних, морфологічних та лексичних особливостей. В інших районах Забайкальщини українці не становили тоді помітного компактного населення, будучи розпорошеними головним чином по лінії Забайкальської залізниці, де вони складали значну частину залізничних службовців. За місцем походження серед забайкальських українців переважали вихідці з Київської, Чернігівської, Полтавської, Волинської, Подільської губерній. У Читі при залізничій майстерні від 1906 діяв укр. аматорський гурток. Під час першої світової війни на терені Забайкальщини було розташовано декілька десятків тисяч військовополонених німецької та австро-угорської армій (Чита – 32,5 тис., Березівка – 27,5 тис., Верхнєудинськ – 8,5 тис., Троїцкосавськ, Нерчинськ), серед яких перебувала і значна частина українців з західних земель, що брали активну участь у діяльності місцевих укр. організацій. Ці події частково описані в романі В. Несторовича «Серця і буревії» (Чикаго, 1965), побудованому на його особистих спогадах. У 1917–22 на терені Забайкальщини діяли Укр. Ради в містах Чита, Верхнєудинськ, на станціях Березівка, Слюдянка, Хілок, Борзя, діяльність яких координувалася *Забайкальською Укр. Окружною Радою.* У Читі в 1921 діяла *Спілка укр. молоді*. Внаслідку діяльности укр. відділу Міністерства з нац. справ *Далекосхідньої Республіки* (1921–22), який очолював *П. Марчишин* – колишній військовополонений з табору у Березівці, у Читі, Верхнєудинську, Борзі, Хілку було відкрито укр. початкові школи. У 1924–26 в Читі діяв *Губернський Робітничий Забайкальський Укр. клуб.* Від 1993 у Читі діє *Спілка українців Забайкалля,* в Улан-Уде (Бурятія) – Об'єднання українців «Промінь» (голова – Іван Багрій).

ЗАВИТА, див. *Завитинськ*.

ЗАВИТИНСЬК – місто (від 1954) в Амурській обл. між рр. Завита та Бурея (допливи Амуру). Населення – 12,8 тис. (2009), в 1992 – 22,3 тис. Засноване 1906 як поселення Завита, від 1912 – залізнича станція, де в 1917–22 діяла *Укр. Громада.* 25 липня 1922 на виборах до Амурських обласних зборів *Далекосхідньої Республіки* по Завитинському району було висунуто список «українського вільного селянства», який, попри всі фальшування з боку большевиків, набрав 1378 голосів (4 місце з 6). Кандидат від укр. списку Михайло Переяславцев був обраний депутатом обласних зборів. Під час *українізації* – центр *Завитинського укр. нац. району* (1931–32). Згідно з переписом 1926, на ст. Завитій мешкало 4298 осіб, серед яких певна частина українців. Від 1991 в Завитинську діяло *Амурське товариство укр. мови ім. Т. Шевченка.*

ЗАВИТИНСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – нац. адм. – територіяльна одиниця *Далекосхіднього краю* РРФСР в 1931–32, нині – територія *Амурської области* РФ. Створений згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931. Центр – ст. *Завита*. Територія – 24.633 кв. км. Населення – 31.782 (за переписом 1926), українці – 20.951 (65,8%), 30% – росіяни, 3% – білоруси. В районі існувало 47 чисто укр. сіл (з 115), 57 російських, 4 білоруських, а також 25 укр. сільрад (з 35). Все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів переводилися на укр. мову. В 1932 видавалася укр. мовою районна газета «Колгоспна праця».

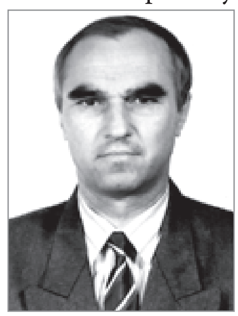
ЗАВАЛЬСЬКИЙ Гаврило Устинович – укр. діяч у *Владивостоці*, службовець-інтендант (рос. «содержатель казьонного майна») служби зв'язку Сибірської військової флотилії (1917), член *Владивостоцької Укр. Громади*. У квітні 1917 обраний від місцевої Громади до Владивостоцького Совєту, в липні 1917 – кандидат від Владивостоцької Укр. Громади до Владивостоцької міської думи за списком нац. блоку. Офірував кошти на останнє (Шевченківське) число газети *«Українець на Зеленому Клині»* (березень 1920).

ЗАВОЙКО Василь Степанович (15(27).07.1812, с. Прохорівка Золотоніського повіту Полтавської губ., нині Канівського р-ну Черкаської обл. – 16.02.1898, с. Велика Мечетня Балтського повіту Подільської губ.) – адмірал, перший військовий губернатор *Камчатки* та командир Петропавловського та Камчатських портів. Походив зі старовинного козацького роду, з дворянської збіднілої родини. 1819 закінчив Миколаївське штурманське училище, від 1820 – гардемарін Чорноморської флоти, від 1826 – мічман. Брав участь у Наваринській битві (1827), за що нагороджений орденом Св. Анни 3 ст. з биндою. Від 1833 – лейтенант. У 1834–1836 та 1837–1939 здійснив кругосвітні плавання з Кронштадту до Камчатки та Аляски на транспорті «Америка». Від 1840 служив у Російсько-Американській компанії начальником Охотської факторії. Обстежив усе східнє узбережжя Охотського моря та Шантарські о-ви. 1844 переніс порт з Охотська до Аяну. Від 1846 – начальник заснованого ним порту Аян. Під час цих експедицій росіяни вперше відвідали гирло р. Амуру. В. Завойко першим звернув увагу на значення цієї ріки, чим спонукав царський уряд 1846 відправити експедицію для вивчення її гирла, що мало своїм наслідком приєднання у подальшому до Російської імперії *Приамурського краю* (майбутнього Зеленого Клину), що пізніше почав масово заселюватися українцями. Від лютого 1850 – військовий губернатор Камчатки та командир Петропавловського порта, генерал-майор (згодом – контр-адмірал). На цій посаді виявив себе як здібний та мужній військовий діяч, стратег, талановитий організатор та адміністратор. Зробив величезний внесок у розбудову м. Петропавловська та порту, сприяв розвитку на Камчатці городництва та тваринництва. Багато зробив для економічного розвитку краю та поліпшення становища місцевого російського населення й тубільців-камчадалів. У серпні 1854 під час Петропавловської оборони, якою він керував, відбив напад англо-французької ескадри. В 1855 організував евакуацію мешканців та гарнізону з Петропавловська в гирло Амуру, де очолив оборону та будівництво порту, таким чином ставши засновником м. Миколаївська-на-Амурі. 1855 призначений начальником морських та сухопутних сил в гирлі Амуру. Вважається одним із засновників м. *Владивостоку*, оскільки саме він порадив Н. Муравйову-Амурському побудувати головний порт Росії на Тихому океані в затоці Золотий Ріг. Від 1856 служив у Морському аудитораті (Вищому військово-морському суді) у Петербурзі. Повний адмірал (1874). Його ім'ям названі затока, мис, острів та півострів в Авачинській затоці та селище (до 1924, нині – м. Єлізово) на Камчатці, гора на о. Сахалін, вулиця в Петропавловську-Камчатському. 18(31) травня 1908 у Владивостоці йому було відкрито пам'ятник (скульптор – П. Гінзбург), побудований на народні пожертви (в радянські часи знищений, на його постаменті 1945 поставлено пам'ятник герою громадянської війни на Далекому Сході С. Лазо).

ЗАГОРОВСЬКИЙ – укр. громадський діяч на *Імані*. У 1920–21 – секретар *Іманської Укр. Громади* та *Іманської Укр. Окружної Ради*, член наглядаючої ради Іманського відділу Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*».

ЗАГОРОДНЮК Анатолій Михайлович (16.05.1949, с. Цапівка Томашпільського району Вінницькоі обл. – 25.06.2005, Владивосток) – педагог, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Закінчив фізико-математичний факультет Уманського держпедінституту ім. П. Тичини (1971). Працював учителем математики та фізики у Вапнярській середній школі №1, у 1977–81 – директором Цапівської середньої школи у Вінницькій обл. У 1981 через протиріччя з місцевими партійними органами переїхав до Владивостоку, де працював учителем, заст. директора середньої школи №24, директором школи №63, яка, завдяки його діяльности, стала базовою школою з фізики. Від 1989 – зав. відділом шкіл та дошкільних закладів крайового Комітету народної освіти, згодом працював головним фахівцем Управління народної освіти Приморського краю, директором педагогічного училища №2 у Владивостоці. У 1995–2003 – зав. лабораторією інформатики, від 2003 – проректор з інформаційно-методичної роботи Приморського інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників освіти. Глибоке знання предмету діяльности та ве-

ликий практичний досвід роботи дозволили йому визначити коло методичних запитів учителів та визначити головні проблеми в організації навчання інформаційним та телекомунікаційним технологіям. Він є одним із розробників регіонального базисного навчального плану, автором концепції безперервного вивчення систематичного курсу основ інформаційних технологій як самостійної освітньої галузі. Під його керівництвом розроблено необхідний програмовий продукт та навчально-методичні матеріяли (програма базового курсу інформатики для 7–9 класів шкіл, програма та підручник для школярів, який відмічено дипломом І ст. на крайовій та міжнародній виставці «Освіта – 2000». Член *Товариства укр. культури Приморського краю* від 22 серпня 1991. Займався організацією укр. недільної школи у Владивостоці, яка була створена завдяки його зусиллям 1992. Делегат І Всесвітнього форуму українців (1992).

ЗАЗИМОВСЬКА Марія – укр. артистка у *Владивостоці*, учасниця Шевченківських свят та укр. вистав від 1909. 18 березня 1920 обрана до Ради Владивостоцького відділу *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки*. У 1923–1924 – артистка укр. театру у Владивостоці, згодом – в Харбіні, артистка Трупи укр. артистів під керівництвом В. Мурина, що була створена 1934.

«ЗАПОРОЖЕЦЬ» – укр. споживче кооперативне товариство у *Хабаровську*. Створене 28 вересня 1919 з ініціятиви *Хабаровської Укр. Громади* з метою боротьби з «всесильною спекуляцією» та забезпечення місцевого укр. населення найнеобхіднійшим крамом та здобуття коштів на фінансування укр. громадської діяльности. Питання про створення кооперативу розглядалося господарською секцією Громади ще на початку травня 1919. 25 серпня 1919 відбулись загальні збори кооперативу, на яких було обрано його тимчасове правління. 28 вересня 1919 на загальних зборах Хабаровської Укр. Громади було поставлено завдання поширити діяльність кооперативу на весь Хабаровський повіт. 30 вересня 1919 було урочисто відкрито крамницю кооперативу, що розташувалася у приміщенні Громади (вул. Театральна 4). Кооператив виступав посередником у товарообміні поміж міським і сільським укр. населенням у складних умовах громадянської війни, постачаючи йому все необхідне. Він став одним із найбільш життєздатних укр. кооперативів на Зеленому Клині. Переважна більшість його прибутку скеровувалася на утримання укр. школи та інші національно-культурні потреби. За перших 4 місяця своєї діяльности кооператив приніс 24 тис. руб. чистого прибутку, з яких 21 тис., згідно з рішенням загальних зборів, було передано на фінансування укр. школи. За кошти кооперативу на Різдво 1920 було влаштовано ялинку, на якій бл. 100 укр. дітей отримали різдвяні подарунки. Від 1920 він входив до складу Укр. Далекосхіднього крайового кооперативу «*Чумак*». Наприкінці 1920 кооператив мав 400 членів та володів майном на суму 5000 золотих руб. У 1921–22 він продовжував утримувати укр. школу та фінансував видання укр. підручників. Кооператив був розв'язаний сов. владою наприкінці 1922, а його майно сконфісковане.

Голова – *Г. Безрученко*, заст. голови – *Г. Могилецький*, секретар – *Г. Красій*, члени правління – *І. Булах, В. Никуляк,* ревіз. відділ – Левицький, Шаповалов, працівники кооперативу – *Я. Рудницький*, *Я. Донець*, *Скрипченко, П. Вінцковський*, Мовчанівна.

ЗАСЕНКО Людмила Петрівна (з дому – Кикоть) (25.06.1948, с. Сушки Канівського р-ну Черкаської обл.) – укр. співачка, хормейстер та громадська діячка на *Сахаліні*. З родини сільського музиканта, батько грав на бандурі, баяні. Дружина *М. Засенка*. Закінчила диригентсько-хорове відділення Канівського культурно-освітнього училища (1969). Ще під час навчання в училищі стала артисткою Черкаського державного укр. народного хору (1967–1969), який змушена була залишити через призначення чоловіка до нового місця військової служби до Польщі. Там у військовому гарнізоні викладала спів у середній школі, співала в гарнізонному ансамблі та керувала дитячим хоровим колективом при школі. В 1973–1977 після переїзду до Києва співала в ансамблі «Дарничанка» (худ. керівник – А. Пашкевич). У 1975–1981 навчалася в Київському державному інституті культури, де співала в фольклорному тріо. В 1977–1986 мешкала у Луганську, де працювала завідуючою позашкільним та масовим відділами в Палаці культури будівельників та в Палаці культури ім. Леніна, директор Палацу

культури ім. Пархоменка, одночасно – керівник фольклорного колективу. Від 1986 – на Сахаліні, артистка Сахалінської обласної філармонії (1986–1992). Попри опір художньої ради філармонії домоглася права виконання в кожному концертному виступі укр. пісень, створила сольну фольклорну програму «Від зими до осені», до якої включила обрядові укр. пісні. Учасниця міжнародного фестивалю «Панорама українського мистецтва» (Москва, 1989). Від 1992 – худ. керівник Народного ансамблю «*Долинонька*» у м. Долінську, з яким створила фольклорні театралізовані вистави, на матеріалі яких ДТРК «Сахалін» були зняті телефільми – «Святки в Долінську» та «Ой, на Івана Купала». Одночасно від 1993 – худ. керівник, хормейстер та режисер Народного ансамблю козацької пісні «*Воля*» у м. Южно-Сахалінську. Від 1997 працює також з молодіжним ансамблем пісні «Славія» та дитячим ансамблем «Зернятка». У серпні 2009 колективи під її керівництвом («Воля» та «Долинонька») взяли участь у Національному Сорочинському ярмарку в Україні. У вересні 2010 ансамбль «Воля» взяв участь у IV Міжнародному фестивалі козацької культури «Любо» на Луганщині. Учасниця V Міжнародного фольклорного фестивалю укр. діяспори «Чуття єдиної родини» (Очаков, 2011). Одна із засновниць та активна учасниця *Долінської асоціації українців* (від 1991), викладала в місцевій укр. недільній школі. Член Рад Сахалінської регіональної громадської організації українців «*Київська Русь*» (2005) та Южно-Сахалінської місцевої національно-культурної автономії українців «*Дніпро*» (2005). Учасниця I, III, IV та V Всесвітніх форумів українців (1992, 2001, 2006, 2011). Заслужений працівник культури РФ (1998). Заслужений працівник культури України (2001). Нагороджена почесним знаком «За відродження козацтва» II ст. (2005), пам'ятною медаллю Енциклопедії «Кращі люди Росії» (2006), пам'ятною медаллю «До 100-річчя М. О. Шолохова» (2007), ювілейною медаллю на честь 125-річчя Южно-Сахалінська (2007). Перемогла у проекті державної телерадіокомпанії «Сахалін» «Персона року» в номінації «Душа року» (2009). Представлена до нагородження орденом «Княгині Ольги».

ЗАСЕНКО Микола Іванович (04.12.1948, с. Бубнівська Слобідка Золотоніського р-ну Черкаської обл.) – укр. громадський діяч на *Сахаліні*. З родини колгоспника. Чоловік *Л. Засенко*.

В 1967–1969 навчався в Калінінградському військовому авіаційно-технічному училищі, після закінчення якого проходив військову службу на офіцерських посадах у Польській Народній Республіці (1969–1973). В 1973–1977 навчався у Київському вищому військовому авіаційно-інженерному училищі. У 1977–1979 служив в авіаційному полку Ворошиловградського штурманського училища. В 1979–1986 проходив військову службу на офіцерських посадах на Луганському (тоді – Ворошиловградському) авіаремонтному заводі. У травні 1986 для подальшого проходження військової служби був переведений на о. Сахалін на авіаремонтну базу сел. Сокіл. Обирався депутатом селищної Ради. У 1989 був кандидатом в депутати Сахалінської обласної Ради, випередивши на виборах голову Сахалінського облвиконкому. 1991 звільнений з військової служби у ранзі майора. Після звільнення з військової служби працював технічним директором ТОВ «Сахалін-Венчур», охоронцем ЗАТ «Петросах», судовим приставом, адміністратором міського суду та головним фахівцем комітету з управління державним майном Сахалінської обл. (2003–2007). Від 2007 – на пенсії. В 1987 був учасником перших зборів українців у Южно-Сахалінську, на яких було засновано Сахалінське укр. культурно-просвітнє т-во «*Київська Русь*». В 1991 став одним із засновників *Долінської асоціації українців*. Від 1997 мешкав у м. Южно-Сахалінську, де 1998 став засновником та головою Сахалінської національно-культурної автономії українців «Київська Русь». У 2005 став засновником Сахалінської регіональної громадської організації українців «Київська Русь», голова її Ради (2005–2008). Також був ініціатором створення Южно-Сахалінської місцевої національно-культурної автономії українців «*Дніпро*» (2005). Учасник Народного ансамблю козацької пісні «*Воля*». Делегат IV та V Всесвітніх форумів українців (2006, 2011). 30 червня 2008 у зв'язку з від'їздом в Україну склав повноваження голови СРГОУ «Київська Русь». Нині є її почесним членом. Мешкає в Україні у м. Бровари.

Тв.: *Засенко Н.И. Украинская диаспора на далеком Сахалине // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008. С. 267–269.*

ЗВАРИЧ Марія Дмитрівна (26.11.1958, с. Вел. Горбаша Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.) – укр. співачка та громадська діячка на Далекому Сході. Бухгалтер за фахом, закінчила бухгалтерське відділення Житомирського технікуму землевпорядкування (1977). Ще з часів навчання у технікумі була учасницею його хору. Після закінчення технікуму працювала бухгалтером у Пишівському сільпо Житомирської обл. Одночасно створила у місцевому Будинку культури вокальний ансамбль «Мрія», на протязі 5 років була його солісткою. Згодом працювала бухгалтером у Новограді-Волинському. У 1990 внаслідку аварії на Чорнобильській АЕС змушена була переїхати з родиною до м. Фокіно *Приморського краю*, де також працювала бухгалтером і від 1995 є провідною солісткою народного вокального ансамблю «*Свій стиль*». За цей період з її ініціативи в колективі створено програму укр. пісень, як народних, так і естрадних. Від 2001 у Фокіно за її ініціятовою проводяться укр. «Різдвяні свята», щорічні свята укр. кухні. Від 2000 щорічно 26 листопада в День матері, влаштовує сольний концерт укр. пісні. За 10 років творчої сольної діяльности брала участь у крайових, регіональних, всеросійських та міжнародних конкурсах, фестивалях, де виконувала укр. пісні. 2005 брала участь у Міжнародному фестивалі молоді у Пекіні (Китай). Протягом 5 років брала участь у Міжнародному фестивалі «Русь многоликая» у м. Біробіджані з укр. програмою. Стала лауреатом конкурсів: «Арго» (сел. Врангель), «Звездопад» (м. Большой Камень), «Пою тебя, мое Приморье» (м. Фокіно), «Россия-матушка» (Воронеж), фестивалів «Звезда рибака», «Ханкайские зори», II–V Приморських та II–V Далекосхідних фестивалів укр. культури. Ініціятор проведення та організатор *III Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (Фокіно, 2006) та V *Приморського крайового фестивалю укр. культури «Солов'їна пісня»* (Фокіно, 2011). У 2007 на крайовому конкурсі вокалістів «Пою тебя, мое Приморье» була нагороджена дипломом «Живой голос Приморья». Виступає з концертами у військових частинах та на кораблях, бере участь у культурних заходах міста та краю: «Маршруты дружбы», «Дни славянской культуры», «Фестиваль національностей», відгукується на запрошення на свята інших міст та сіл краю, де просять виконувати укр. пісні. Нею випущено 2 CD з записами укр. пісень. Крім того, пише вірші, пісні, вишиває, робить сувеніри в укр. стилі, пише сценарії до свят, збирає колекцію рушників з різних регіонів України. Останнім часом реалізує авторський проект зі створення «Української садиби» на своєму подвір'ї, яка має стати культурно-пізнавальним комплексом, одним з головних завдань якого є збереження та поширення укр. традиційної культури на Далекому Сході. Нагороджена Грамотою Міністерства культури і туризму України, Подяками Посольства України в РФ, Укр. Всесвітньої Координаційної Ради, Генерального консульства України у Владивостоку тощо. Представлена до присвоєння почесного звання «Заслужений діяч культури України».

ЗЕЛЕНА УКРАЇНА – укр. історична назва терену *Далекого Сходу* РФ, поширена в 1920–40-х в публіцистиці східньої гілки укр. еміграції (на терені Китаю). Тотожна з широким розумінням назви *Зелений Клин*.

Літ.: *Кийович В. Національне відродження Зеленої України. Океанічний збірник. Майнц-Кастель. 1946. №1; Кийович В. Літопис Зеленої України // Український Океанічний Інститут. Ч.14. Женева. 1947; Світ І. Зелена Україна – країна, населення й багацтва. Харбін. В рукопису. 1934–35; Світ І. Зелена Україна. Короткий історичний нарис українського політичного і громадського життя. Ню-Йорк-Шангай, 1949; Світ І. Зелена Україна (назва й межі) // На слідах. 1954, №1.*

«ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ» – укр. рибальська артіль-кооператив на нижньому Амурі вище м. Миколаївська-на-Амурі в 1920–21.

ЗЕЛЕНИЙ КЛИН – укр. історична назва південної частини рос. *Далекого Сходу*, що охоплює території *Приморщини* та *Амурщини* (сучасні *Приморський, Хабаровський край, Амурська область* та *Єврейська автономна область* РФ), на межі XIX-XX ст.ст. компактно заселені укр. переселенцями. Первісно ця назва стосувалася південної частини *Приморської обл.* – Південно-Усурійського краю, що частково збігається з територією сучасного Приморського краю РФ. Пізніше вона поширюється на всю територію півдня Далекого Сходу Росії включно з Амурщиною. Інколи вживається стосовно до всієї території Далекого Сходу Росії

включно з *Сахаліном, Камчаткою* та Охотським узбережжям. Походження цієї назви пов'язується з буйно-зеленим кольором місцевої рослинності, який надає забарвлення цілому краю, а також географічним положенням Південно-Усурійського краю, що «клином» утиснувся поміж Китаєм та Японським морем. Крім того, слово «клин» вживається у значенні певної частини земного обшару (земельний клин). Відповідно подібні назви застосовуються до інших регіонів компактного поселення українців на колонізованих ними територіях поза межами етнічних земель (Малиновий Клин – Кубань, Жовтий Клин – Надволжя, Сірий Клин – південь Західного Сибіру та північ Казахстану).

Літ.: *Беркут П. Зелений Клин – Нова Україна. Львів, 1927; Шимонович І. Зелений Клин – Нова Україна. Львів, 1924; Довженок Г. Аспекти сучасного побутування українського фольклору на Далекому Сході // Фольклор українців поза межами України. К., 1992. С. 156–168; Довженок Г. За піснями на Далекий Схід (експедиційні нотатки) // Українська діаспора. К.-Чикаго. 1992. Ч.1. С. 54–63; Дем'ян Г. Зелений Клин: щоденник // Народознавчі зошити. Львів, 1999. №3. С. 291–317; Нарбут С. Зелений Клин - Зелена Україна. Львів, 1937; Нам И.В. Национальные меньшинства Сибири и Дальнего Востока на историческом переломе (1917–1922 гг.). Томск, 2009; Неживий О. Сон тихоокеанського туману // Пам'ятки України. 1991. №1. С.52–57; Неживий О. На ясні зорі, на тихі води // Україна. 1992, №8. С.2–3; Неживий О. Клином не вибити Зелений Клин // Україна. 1992, №29. С.1–3; Неживий О. Далекосхідна Україна – Зелений Клин // Пам'ятки України. 1993, № 1–6; Свит И. Украинский Дальний Восток. Харбін, 1934.*

«ЗЕЛЕНИЙ КЛИН» (Спаське товариство української культури «Зелений Клин») – укр. національно-культурне товариство в м. *Спаську-Дальньому Приморського краю.* Створене 1990 за ініціятивою *Л. Луцак*. Поштовх створенню товариства дав приїзд восени 1989 делегації укр. письменників, яка побувала у Спаську (див. *Дні укр. літератури в Приморському краю*). Заходами товариства були створені пересувні укр. бібліотеки в селах району (Бусевка, Костянтинівка, Кронштадтка), організовано самодіяльний театр, що підготував виставу «Наталка-Полтавка». У 1991–92 навч. р. в деяких класах школи №12 м. Спаську за підтримки тодішнього зав. районним відділом народної освіти, нині покійного Миколи Крилова було розпочато викладання укр. мови (вчителька – Валентина Шевченко). Було організовано збір коштів на допомогу потерпілим від Чорнобильської катастрофи. При т-ві існував укр. хор (худ. керівник – Богдан Сисан). Воно мало своє приміщення (в будинку міськкому КПРС), однак внаслідок наступних економічних та політичних перетворень, що відбувалися в суспільстві, у 1992 позбулося його і діяльність товариства на деякий час занепала. Занепад діяльности товариства

Активісти Спаського товариства української культури «Зелений Клин» (1992 р.): Микола Куруц, Галина Яльницька, Олександр Крикун, Інна Салахутдінова (Мажара), Любов Луцак, Зоя Скриниця, Іван Корецький (зліва направо)

пов'язаний також з деструктивною діяльністю тодішнього голови т-ва Б. Сисана. Внаслідку конфлікту з головою т-ва більшість членів утворили 1995 Спаське товариство укр. культури «*Зелений Клин-Черемош*». Члени правління – Л. Луцак, Б. Сисан, *І. Корецкий*, Олександр Крикун (тодішній міський голова), подружжя Зоя та Володимир Скриниця. Серед активних учасників – майор Микола Куруц, полковник Василь Сверділ та інш. Представники т-ва брала участь у *V Укр. Далекосхідньому з'їзді* (1993). Голова – Л. Луцак (1990–1992), Богдан Сисан (1992–1995).

«ЗЕЛЕНИЙ КЛИН» (Товариство української культури Хабаровського краю «Зелений Клин») – укр. національно-культурна організація у *Хабаровську*. Засноване у вересні 1992 на основі укр. гуртку, що утворився 1990 (робітник *В. Андрійчук*, інженер *О. Сержанюк*, вчителька, випускниця Київського інституту іноземних мов родом з Переяслава-Хмельницького Валентина Конашенко тощо). Серед засновників також викладачі Хабаровського інституту залізничного транспорту Валентина та *М. Прокопович*, Іван Кривенький, заст. начальника Управління юстиції Хабаровського краю Віктор Цирфа. Офіційно зареєстроване у грудні 1992. В 1992–99 діяло під назвою Хабаровське крайове товариство укр. культури «Зелений Клин». Під сучасною назвою зареєстроване 10 березня 2000. Популярність громада набула після перших концертів, що стала проводити *О. Карасьова*, яка організувала при т-ві ансамбль укр. пісні. Нині основу т-ва складає укр. народний хор «*Мрія*», що утворився на основі ансамблю. Товариство влаштовує концерти, присвячені ювілеям Т. Шевченка, М. Гоголя, І. Франка тощо, бере участь в багатьох крайових, міських та районних заходах та конкурсах, веде активну концертну діяльність у школах, серед вояків, молоді, ветеранів і всього населення *Хабаровського краю* та м. Хабаровська, популяризуючи укр. культуру, виховуючи патріотизм та толерантність. Побіч концертної діяльности та популяризації укр. музичної культури, т-во сприяє поширенню культурної спадщини України, укр. традицій, підтримує зв'язки з укр. організаціями інших регіонів, з іншими національно-культурними організаціями Хабаровського краю. Представники т-ва брала участь у І (1992, О. Сержанюк, В. Андрійчук) та ІІІ (2001, М. Прокопович) Всесвітніх форумах українців у Києві, І Конгресі українців Росії (1993, М. Прокопович, О. Сержанюк), *V Укр. Далекосхідньому з'їзді* (1993, М. Прокопович, О. Сержанюк, Михайло Клімашко). Т-во стало ініціятором проведення *І* та *ІІ Хабаровських крайових фестивалів укр. культури* (1995, 1999), взяло участь у *IV* та *V Приморському крайовому фестивалях укр. культури «Солов'їна пісня»* (2010, 2011). Діяльність т-ва відзначена дипломами, грамотами, подяками Міністра культури України, Міністра культури Хабаровського краю тощо. Т-во здобуло золоту медаль 15-ї Хабаровської міжнародної виставки (грудень 2009).

Серед активних учасників т-ва були кол. політрепресовані О. Сержанюк та *Р. Чайка, А. Кобець*, *А. Безматерних*, *Г. Турков*, Любов Путятіна, Валентина та Олена Прокопович, Ігор Сержанюк, Наталя Онищенко, Ірина Троп'як, Віталій Лещенко, Олена Коношанова, Тетяна і Петро Стоцькі, Микола Бондар, Віра Зубова, Валентина Лутцева, Володимир Хоронько, Володимир Ковальчук, Ігор Кутний, Андрій Козар, Олександр Романюк, Надія Бондар, Любов Балій, Валентина Єлемесова, Наталя Волкова, Віта і Ігор Касен, Діана Бандурко, Федір Кот, кол. викладач філософії Костянтин Пінаєв, предки якого – українці з Чернігівщини і Полтавщини прийшли на Зелений Клин пішки через Сибір 1864, кол. механік Євген Зярко. Нині поміж активних учасників – Марія Яківна Левченко, родом з Поділля, добрий знавець укр. фольклору та нац. традицій, літератор Світлана Павлівна Лобунцова, знавець поезії Т. Шевченка, організатор Шевченківських вечорів, а також Юлія Зотова, Анна Козлова**,** Сергій Балалаєв, Валентина Гринцевич, Катерина Філіпова, Олександра Балалаєва**,** Любов Смиреніна, Надія Ординська, Марина Кудрявцева та інш.

Члени правління (від 24 травня 1996) – М. Прокопович, О. Сержанюк, А. Безматерних, Тетяна Стоцька, Віта Касен, Володимир Ковальчук, від 9 листопада 1998 – М. Прокопович, О. Сержанюк, А. Безматерних, В. Андрійчук, О. Карасьова, Н. Романенко, Р. Чайка. Нині діюче правління: голова – М. Прокопович (від 1992), перший заст. голови – Тамара Шевченко, заст. голови – Валентина Прокопович, члени Правління – Раїса Безсмертна, Галина Жельова, Тетяна Павлова, Валентина Харкова, Марина Скороходова.

Літ.: *Прокопович М. Українці ми, а не «дальнєвосточнікі»! // Шлях перемоги. Львів. 1994, 30 квітня; Українська громада «Зелений Клин» у Хабаровську // Жіночий світ. 1995. №10. С. 18; Прокопович М. Укра-*

їнська громада «Зелений Клин» у Хабаровську // Листок зв'язку «Відгукніться». 1996. Ч. 10. С. 34; Новини від українців Хабаровського краю // Український форум. 2000. Ч. 9–10.

«ЗЕЛЕНИЙ КЛИН-ЧЕРЕМОШ» (Спаське товариство української культури «Зелений Клин – Черемош») – укр. національно-культурна організація у м. *Спаську-Дальньому* Приморського краю. Створена 30 липня 1995 після розколу у Спаському товаристві укр. культури *«Зелений Клин»*. Офіційно зареєстроване 24 травня 1996. Товариство мало за статутну мету «сприяння збереженню і розповсюдженню укр. культури – національних обрядів, звичаїв, традицій, музики, літератури, укр. мови поміж населення укр. національности та інших груп населення, що поважає укр. культуру». При товаристві існував укр. народний хор «*Черемош*», який становив собою його основу. Від 1998 т-во поклало традицію проведення районних фестивалів укр. культури «Пісня з України». На кінець 1999 товариство нараховувало 35 осіб. Члени Ради товариства – *Л. Луцак,* Надія Беседіна, Зоя Галушко, Олександр Трофимов, Павло Яремчук. Голова – *А. Яремчук*. 11 лютого 2000 т-во реорганізоване на Спаську національно-культурну автономію «*Джерела України*».

ЗЕМЛЯЦТВО УКРАЇНЦІВ КАМЧАТКИ – укр. національно-культурне об'єднання на *Камчатці* в 1988–1996. Фактично розпочало свою діяльність в *Петропавловську-Камчатському* від 1988, офіційно зареєстроване в жовтні 1992. Створене з ініціятиви Камчатської спілки письменників. Діяльність земляцтва починалася з проведення святкових вечорниць, в яких брала участь переважно творча інтелігенція. На цих вечорницях українці, що опинилися з різних причин далеко від Батьківщини, мали змогу ділитися новинами з України, співати рідні пісні, читати вірші укр. поетів. Згодом свої творчі здобутки активісти організації почали демонструвати на концертах для всіх жителів Петропавловська. Визначну роль у розвитку укр. культурного життя на Камчатці в цей період відіграли співак і композитор Михайло Білоусенко, який виконував, а також друкував у поетичних збірниках власні пісні і вірші укр. мовою, співачка Валентина Черкаська, яка пропагувала укр. класичну пісню, режисер-постановник, ведуча перших укр. концертів у 1988–89 *Г. Скрябіна* (Колодій), вчителька Тетяна Порцелюк, яка починала викладання укр. мови, готувала абітурієнтів з Камчатки до вступу в укр. вузи, ведучий коментатор державного телебачення Камчатки Ніна Родинська, яка забеспечувала трансляцію визначних подій з життя земляцтва, провадила телезустрічі з його представниками, режисер-сценарист Віктор Омельченко, який публікував кореспонденції та фотоматеріяли у обласній газеті «Вести» тощо. Серед активних членів земляцтва на початку 1990-х – Костянтин Сироїд (Олюторський р-н), Микола Боровий (Пенжинський р-н). При земляцтві утворився ансамбль укр. пісні, до якого входили Галина Калугіна, Валентина Третяк, Олена Макарова, подружжя Лариса та Володимир Ковалихіни (відповідно – хормейстер та композитор), які створили класичний хор *«Дніпро»*. Перший голова – Євген Поперенко, від жовтня 1993 – *В. Манжос*. 1996 перетворено на Регіональний укр. культурний центр *«Дніпро»*.

ЗІРКА-КАМЕНСЬКА Наталка (Кармелюк-Каменська Наталя Яківна) – укр. артистка на Далекому Сході, учасниця трупи *К. Кармелюка-Каменського* і його дружина, родом кубанська козачка. В 1923–1924 – артистка укр. театру у *Владивостоці*, згодом – в Китаї. 1949 під час евакуації українців з Шанхаю залишилась там, маючи похилий вік.

«ЗОРЯ» – укр. газета у *Микольську-Уссурійському* в 1920–21. За одними даними повинна була розпочати вихід наприкінці серпня 1921 зусиллями редактора-видавця *В. Мигуліна*. Разом з тим, *В. Несторович* свідчить про те, що він брав участь у виданні такої газети ще 1920. За його даними Рада *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* прийняла рішення про видання газети приблизно у квітні-травні 1920. Він описує обставини вибору назви газети, яка первісно друкувалася на шапірографі або гектографі.

ЗЮЗЬКО – укр. громадський діяч на *Імані*, в 1920–21 – голова *Іманської Укр. Громади* та *Іманської Укр. Окружної Ради*.

ІВАНІВСЬКИЙ РАЙОН – адм. – територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР (нині – територія *Амурської области* РФ). Центр – с. Іванівка. Територія – 4348 кв. км. Населення – 41.581 (за переписом 1926), українці – 25.792

(62%), росіяни – 36%. В районі існувало 93 села, серед них – 24 чисто українських, 58 російських та багато мішаних. Згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931 – район часткової *українізації,* в якому мало бути забезпечено обслуговування укр. населення його рідною мовою шляхом створення спеціяльних перекладових бюро при виконкомі та господарських організаціях.

ІВАНІВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – нац. адм. – територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР в 1931–32, нині – територія *Приморського краю* РФ. Створений згідно з рішенням крайової комісії з українізації від 13 лютого 1932. Раніше, згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931 – район часткової *українізації*, в якому мало бути забезпечено обслуговування укр. населення його рідною мовою шляхом створення спеціяльних перекладових бюро при виконкомі та господарських організаціях. Центр – с. Іванівка. Територія – 5718 кв. км. Населення – 20.216 (за переписом 1926), українці – 13.663 (67,5%), корейці та китайці – 18,6%, росіяни – 14%. В районі існувало 15 укр. сільрад (з 23). З 1 липня 1932 все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів мали переводитися на укр. мову.

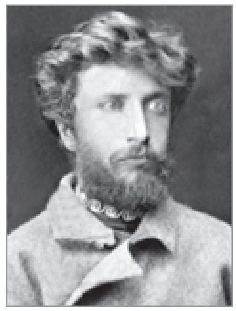
ІВАЩЕНКО Григорій – укр. громадський діяч у *Владивостоці.* Член *Укр. гуртку* при Народному Домі у Владивостоці (1913). В 1917 – учасник аматорського гуртку Владивостоцьких вагонозбірних майстерень на Першй річці. В серпні 1917 – кандидат в члени тимчасового орг. комітету *УСДРП* у Владивостоці. З квітня 1918 – член музичної комісії *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, з 30 квітня 1918 – кандидат в члени Ради «Просвіти», відповідальний за концерти. З 19 липня 1918 – член *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від «Просвіти».

ІВАЩЕНКО – укр. громадський діяч на *Амурщині*, в 1920–21 – член *Благовіщенської Укр. Окружної Ради* і Ради *Благовіщенської Укр. Громади*.

ІГНАТЕНКО І. – укр. громадський діяч на Далекому Сході, секретар *І Укр. Далекосхідного з'їзду* (червень 1917), член *Далекосхідного Укр. Виконавчого Комітету* (червень 1917 – січень 1918).

«ИЗВЕСТИЯ ДАЛЬНЕВОСТОЧНОГО УКРАИНСКОГО ПРЕСС-БЮРО» – видання *Далекосхідного Українського пресс-бюро* у *Владивостоці*. Перше число вийшло 5 лютого 1920. Випуск було розпочато з метою інформування місцевої далекосхідньої преси та широкої громадськости про події в Україні та діяльність українських організацій Далекого Сходу. Редактор – *І. Світ*.

ІЛЛІЧ-СВІТИЧ Владислав-Ігнатій Станіславович (1852/1853, Могильовська губ., Білорусь – Київ, 21.07.1916) – революціонер-народник, журналіст. Народився в польській шляхетській родині.

Під час навчання в Могильовській гімназії керував гуртком гімназистів, виключений з 4-го класу гімназії за «погану поведінку». Служив юнкером у 61-му Владімірському полку, згодом працював писарем на Києво-Берестейській залізниці, провадив рев. пропаганду поміж робітників у Кременчуці. Від весни 1876 працював чорноробом на будівництві гарматної батареї в Очакові, де розповсюджував поміж робітників та матросів заборонену літературу, за що був заарештований 19 листопада 1876. Утримувався у Херсонській в'язниці, звідки втік 10 грудня 1877 за допомогою М. Чачковського та перейшов на нелегальний стан. Мешкав у Одесі під прізвищем Ф. М. Воскресенського, де став членом гуртку І. М. Ковальського, разом з яким у січні 1878 надрукував відозву «Голос честных людей». Заарештований разом з іншими членами гуртку І. Ковальського 30 січня 1878. Під час арешту вчинив збройний спротив та був поранений у ногу. Засуджений 20–24 липня 1878 Одеським військово-окружним судом до 8 років каторжних робіт. До 11 листопада 1880 утримувався в Новобілгородській каторжній в'язниці, згодом – у Мценській пересильній в'язниці. Навесні 1881 відправлений до Сибіру на Карійську каторгу на *Забайкальщині*, куди прибув 19 лютого 1882. У 1883 переведений на поселення до Якутської обл., де мешкав в Амгінській слободі (1884), з квітня 1886 – в Борогонському улусі, з весни 1887 – в Верхнє-Кангалаському улусі. У травні 1893 виїхав під поліційний нагляд до Іркутську, де працював у газеті «Восточное обозрение». Згодом

жив у *Владивостоці* та *Микольську-Уссурійському*, де був редактором однієї перших у місті газет «Никольск-Уссурийский листок». На початку XX ст. повернувся до Києва, де 1905 видав брошуру рос. мовою «Дальневосточная Украина», в якій змалював виразно укр. характер Південно-Уссурійського краю. Працював в різних газетах й помер в Києві.

Тв.: *Надгробное слово Александру II (Воспоминания политическ. каторжанина). Женева, 1901 г.; «Был.» 1906, VIII, 142–157 (Мое знакомство с Ив. Март. Ковальским); «Мин. Годы» 1908, V–VI, 434–449 (В эпоху «диктатуры сердца». Из времен пребывания «централистов» в Мценске в 1880–1881 гг.). Некрологи: «Киевская мысль» 1916, № 204, «Исторический вестник». 1916, IX, 827.*

ІМАН, див. *Дальнєреченськ***.**

ІМАНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА – міська укр. організація, що об'єднувала широкі кола місцевого укр. населення та керувала різними галузями укр. громадського життя в м. *Імані* (*Приморщина*) в 1917–22. Створена весною 1917. Голова – *Зюзько*, заст. голови – *Т. Дяченко*, секретар – *Загоровський*, члени Ради – О. Радкевич, *К. Брага, П. Поліщук* (1920–21). Заходами Громади було організовано відділ Укр. Далекосхідного кооперативу «*Чумак*» (1920).

ІМАНСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення на *Приморщині* в 1918–22. Створена в листопаді 1918. Діяла на терені Іманського повіту *Приморської обл*. Об'єднувала *Іманську Укр. Громаду* та громади в селах Ольгинське, Феодосіївка, Новопокровка, Благовіщенка, Зеньківка, Авдіївка, Гончаровка, Дроздовка, Виноградівка, Спаське, Уссурійське, на станції Муравйова-Амурського. На 15 квітня 1920 в Імані було призначено з'їзд українців Іманської округи для обговорення шляхів покращання економічного та культурного становища укр. населення. Порядок денний з'їзду включав наступні питання: «1) про заснування в селах кооперативних громад та про постачання селянам сільськогосподарського реманенту та зерна, 2) про події в Україні та переселення, 3) про негайне заснування українських шкіл, 4) про заснування Українського Народнього Дому Просвіти та кооперації ім. Т.Г. Шевченка», а також вибори представників від селянства до Іманської Окружної Ради і вибори делегатів на V Укр. Далекосхідній з'їзд та І Укр. Далекосхідній кооперативний з'їзд. На кінець 1920 голова – *Зюзько*, заст. голови – *Т. Дяченко*, писар – *Загоровський*, члени – *К. Брага, П. Поліщук*, О. Радкевич. Рада була розв'язана сов. владою в 1922, а її члени заарештовані.

КАБУЗАН Володимир Максимович (05.04.1932, м. Рошаль Московської обл., Росія – 14.02.2008, Москва) – рос. історик, доктор історичних наук, фахівець у галузі історичної демографії. З родини викладачів середньої школи. У 1939 вступив до школи у м. Будьонновську Ставропольського краю. Від 1944 разом з батьками мешкав в Україні у Коломиї, де закінчив середню школу (1950). У 1950–55 навчався у Московському історико-архівному інституті, який закінчив з відміною. У 1955–57 відбував військову службу в архіві Міністерства оборони СССР. У грудні 1959 захистив кандидатську дисертацію за темою «Матеріяли ревізій як джерело з історії населення Росії XVIII – першої половини XIX ст. (1719–1858 гг.)». Від 1960 працював в Інституті історії АН СССР (згодом – Інститут історії СССР, нині – Інститут рос. історії Рос. академії наук). У 1970 захистив докторську дисертацію за темою «Заселення Північного Причорномор'я (Новоросії) у XVIII – першій половині XIX ст. (1719–1858 гг.)». Остання посада – головний науковий працівник Інституту рос. історії РАН. Автор бл. 15 наукових монографій з історичної демографії Росії та України. Поміж іншого займався дослідженням розселення укр. етносу та формування сучасного населення Далекого Сходу Росії. Ще 1971 опублікував в «Українському історичному журналі» статтю «Переселення українців у Далекосхідний край в 1850–1916 рр.». Ретельно зібрав та опублікував докладну статистичну інформацію щодо кількости переселенців та місць їх виходу по роках переселення. Його праці («Как заселялся Дальний Восток (вторая половина XVII – начало XX в.)» (Хабаровськ, 1973); «Дальневосточный край в XVII – начале XX вв. (1640–1917). Историко-демографический очерк» (М., 1985) є загальновизнаним авторитетним джерелом достовірних даних щодо заселення Далекого Сходу. Констатував переважання українців поміж селян-переселенців до сільської місцевости Приморщини та Амурщини. Автор фундаментальної наукової праці

«Украинцы в мире. Динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII в. – 1989 г. Формирование этнических и политических границ украинского этноса» (2006).

Тв.: *Народонаселение России в XVIII – первой половине XIX в. (по материалам ревизий). М., 1963; Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX в. (1719–1858 гг.). М., 1976; Изменения в размещении населения России в XVIII – первой половине XIX в. (по материалам ревизий). М., 1971; Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII – первая половина XIX в. Кишинев, 1974; Как заселялся Дальний Восток (вторая половина XVII – начало XX в.). Хабаровск, 1973; 2-е доп. изд.: Хабаровск, 1976; Дальневосточный край в XVII – начале XX вв. (1640–1917). Историко-демографический очерк. М., 1985; Народы России в XVIII в. Численность и этнический состав. М., 1990; Народы России в первой половине XIX в. Численность и этнический состав. М., 1992; Население Северного Кавказа в XIX–XX вв. Этностатистическое исследование. СПб., 1996; Население Крыма в конце XVIII – конце XX в. Численность, размещение, этнический состав. М., 2003 (у співат. з Я. Е. Водарським та О. І. Єлісеєвою); Эмиграция и реэмиграция в России в XVIII – начале XX в. М., 1998; Крепостное население России в XVIII в. – 50-х годах XIX в. (численность размещение, этнический состав). М., 2002; Русские в мире. Динамика численности и расселения (1719–1989). Формирование этнических и политических границ русского народа. СПб., 1996; Немецкоязычное население в Российской империи и СССР в XVIII–XX вв. (1719–1989 гг.). М., 2003; Украинцы в мире. Динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII в. – 1989 г. Формирование этнических и политических границ украинского этноса. М., 2006; Заселение Сибири и Дальнего Востока в конце XVIII – начале XX в. (1795–1917 гг.) // История СССР. 1979, №3. С.22-38; Численность и удельный вес украинского населения на территории СССР в 1795–1959 гг. // История СССР. 1965, № 1. С.28–37; Переселення українців у Далекосхідний край в 1850–1916 рр. // Український історичний журнал. 1971, №2. С.65–69.*

Літ.: *Памяти Владимира Максимовича Кабузана // Отечественная история. 2008. №4. С.217–218.*

КАЗНОДЗЕЙ Андріян Гаврилович (бл. 1889 – ?) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*, службовець. Член *Укр. гуртку* у Владивостоці з дореволюційних часів. В березні 1917 – один з організаторів *Владивостоцької Укр. Громади*, керівник театральної секції та скарбник Громади, член Владивостоцької організації УПСР, в липні 1917 обраний депутатом Владивостоцької міської думи від блоку нацменшин, член комісії міської думи з народньої освіти, займався організацією укр. школи у Владивостоці, член *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*. В грудні 1918 – кандидат до Владивостоцької міської думи від Укр. блоку. Зав. адм. частиною відділу праці Приморського обласного правління (1921).

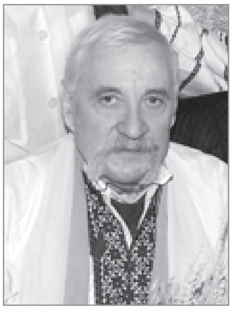
КАЛІНІНСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – нац. адм. – територіяльна одиниця *Далекосхіднього краю* РРФСР в 1931–32, нині – територія *Приморського краю* РФ. Створений згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931. Центр – *Іман*. Територія – 49.276 кв. км. Населення – 53.613 (за переписом 1926), українці – 32.683 (60,9%), росіяни – 24%, корейці та китайці – 11,8%, білоруси – 3%. В районі існувало 55 укр. сільрад (зі 108). Все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів переводилися на укр. мову. В 1932–33 шк. р. в районі працювало 165 укр. шкіл (6921 учнів), 23 групи фабрично-заводських семирічок з 439 учнями та 8 шкіл селянської молоді, в м. Імані було переведено на укр. мову Іманський педтехнікум та радпартшколу. В 1932 виходила укр. мовою районна газета *«Борьба»*.

КАЛЮЖНА Ольга Георгіївна (13.06.1949, Одеса) – художник-кераміст. Закінчила Одеське художнє училище ім. Грекова. Розпочала трудову діяльність у 1971, тривалий час працювала художником Владивостокського порцелянового заводу, де виявила себе як фахівець найвищого гатунку, який володіє широкою палітрою керамічного мистецтва: порцеляна, глина, шамот тощо. Працюючи протягом наступних років як вільний художник, виконавець замовлень Художнього фонду Росії, здобула авторитет не лише чільного фахівця своєї справи, а й засновника жанру художньої кераміки на Далекому Сході Росії, який завдяки їй значною мірою розвивається

під впливом укр. традицій. Уся її творчість просякнута укр. мотивами, з великою художньою переконливістю й філософською глибиною нею розкривається душа укр. народу, його багатий духовний світ. Її творчість здобула широке міжнародне визнання. Вона брала участь у художніх виставках художників-керамістів у Японії, Китаї, США, Південній Кореї, Сінгапурі, Швеції, Франції. Твори художниці експонуються в багатьох музеях і художніх галереях Далекого Сходу Росії, Китаю, Японії. Вона бере участь у заходах, що проводяться *Центром укр. культури А. Криля «Горлиця»*, докладаючи творчих зусиль для художнього оформлення *Далекосхідніх* та *Приморських крайових фестивалів укр. культури*. Представлена до присвоєння почесного звання «Заслужений художник України».

КАЛЮЖНИЙ Анатолій Гаврилович (02.05.1946, с. Лебедки Сумської обл.) – художник-кераміст.

Закінчив Одеське художнє училище ім. Грекова. Після закінчення училища за розподілом призначений до Владивостоцького порцелянового заводу (1974), де протягом тривалого часу працював скульптором, старшим скульптором в художній лабораторії заводу, на інших творчих та виробничих посадах. Виявив себе як високообдарована творча особистість, фахівець найвищого гатунку. Один з основоположників художньої порцеляни Далекого Сходу Росії. Працюючи понад 30 років на ниві художньої кераміки, створив чимало зразків художнього посуду, які отримали визнання не лише в Росії, а й за її межами. Був учасником багатьох художніх виставок, його твори експонуються в музеях, галереях Приморського та Хабаровського країв, а також Японії й Південної Кореї. Лейтмотивом кращих творів митця є тема Батьківщини – України, яка висвітлюється в серіях керамічних чайників «Криниця», «Хатина», «Адам і Єва» тощо. Метою своєї діяльности вбачає розвиток і популяризацію укр. культури і мистецтва, виховання поваги до звичаїв і традицій укр. народу. Бере участь у заходах, що проводяться *Центром укр. культури А. Криля «Горлиця»*. Представлений до почесного звання «Заслужений художник України».

«КАМИШИНКА» (Народний фольклорний ансамбль «Камишинка») – фольклорний аматорський колектив з с. Камишовка Смидовицького р-ну *Єврейської автономної обл.* Створений 1973 *Н. Марундик* та Р. Синьоокою як вокальний ансамбль при Будинку культури с. Камишовка у складі: Ніна Мономахова (Марундик), Раїса Синьоока, Ніна Соболєва, Галина Чурілова, Марія Склярова, Єлізавета Слинько, баяніст – Валентин Шабельніков. Оскільки більшість учасників колективу мали укр. коріння, тому з самого початку його репертуар включав укр. пісні. Безпосередньо ж займатися вивченням укр. фольклору учасники колективу почали лише з 1986. Поштовхом до цього став Всесоюзний фестиваль самодіяльної народної творчости (1987). В рамках цього фестивалю ансамбль вперше виступив з укр. програмою на обласному огляді-конкурсі фольклорних колективів та виконавців народних пісень. Консультантом з укр. фольклору тривалий час була Любов Ільківна Сидоренко, переселенка з Київської обл., старіша мешканка с. Камишовка, яка також передала колективу старовинні предмети побуту, укр. рушники та сорочки, привезені з України. За цими зразками було виконано концертні костюми колективу. Свій внесок в цю справу зробили й переселенці з України Осатюк та Самолудченко. У 1989 колектив узяв участь у святі укр. культури «Ласкаво просимо на свято», організоване Біробіджанським відділенням Фонду культури СССР. Від 1990 укр. фольклор міцно закріпився у репертуарі ансамблю, який почав широко виступати з концертами на терені Єврейської авт. области та Хабаровського краю. Унікальність колективу полягає у тому, що велику увагу приділяється інсценізації пісень, внаслідку чого кожна пісня у виконанні колективу перетворюється на жанрову сценку, театралізовану сценічну побутову замальовку. Значна заслуга у цьому належить Р. А. Синьокій, яка перейняла укр. культуру від своїх мами та бабусі – переселенців з України. За всю історію існування через колектив пройшли більше 200 осіб. Значну частину учасників ансамблю складали вчителі (Є. А. Сілантьєва, Л. І. Гладишева, Т. Нікітіна, С. Зарубін, Л. Шолохова, І. Солонець, П. Стовпець, Л. Голікова, Е. Толстих) та учні середньої школи №5 с. Камишовки. Нині у складі колективу 17 осіб (Раїса Синьоока, Людмила Табола, Наталя Муравйова, Надія Куліш, Ольга Захарова, Наталя Ільчук, Наталя Федорчук, Ольга Малишенко, Євгенія Аліці-

на, Євгенія Мотарєва, Марко Мороз, Олександр Казаков, Валентин Федорчук, Марина Прядченко, Юлія Куліш, Ірина Тетерюк). При ансамблі існують дитячі фольклорні группи «Камишиночка» та «Камишата». Ансамбль має почесне звання «Народний самодіяльний колектив» (1990), нагороджений дипломами 1 ст. Всесоюзного фестивалю самодіяльної худ. творчости РСФСР (1977) та Хабаровського крайового фестивалю народної творчости, є дипломантом Всеросійського огляду-конкурсу народних хорів та ансамблів в Омську (1990). На протязі багатьох років бере участь у регіональних фестивалях слов'янської культури «Русь многоликая» (Биробиджан), «Звени и пой, родная Русь», «Живая Русь» (Хабаровськ). Володар Гран-прі VIII Далекосхідного фестивалю народної пісні «Живая Русь» (2005). Лауреат I, II та V Фестивалів слов'янської культури Сибіру та Далекого Сходу в м. Комсомольську-на-Амурі (1991–2007), володар Гран-прі VIII Хабаровського крайового фестивалю патріотичної пісні «Россия – великая наша держава», дипломант Міжнародного фестивалю народної творчости «Содружество-Дальний Восток» у Благовіщенську (2009). Гастролював у Китаї (1993, 2006). Лауреат I та II *Хабаровських крайових фестивалів укр. культури* (1995, 1999), всіх п'ятьох *Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2002, 2005, 2006, 2007, 2009), *V Приморського крайового фестивалю укр. культури «Солов'їна пісня»* (2011). У вересні 2010 ансамбль взяв участь у X Міжнародному фестивалі-лабораторії укр. культури «Роде наш красний» у сел. Лазаревському (Сочі), де здобув диплом лауреата 2 ст. в номінації фольклорних колективів. Нагороджений Почесною грамотою Міністерства культури і туризму України (2008). Худ. керівник – Н. Марундик.

КАМЧАТКА – півострів на півночі Далекого Сходу. Див. *Камчатський край*.

КАМЧАТСЬКИЙ КРАЙ – суб'єкт Російської Федерації, що охоплює півострів Камчатка на Далекому Сході. Утворений 1 липня 2007 шляхом об'єднання Камчатської обл. та Корякського авт. округу. Адм. центр – м. Петропавловськ-Камчатський. Територія – 472,3 тис. кв. км. Населення – 322 тис. осіб (за переписом 2010), українці – 11.488 (3,9%), росіяни – 85,9%. коряки – 6640, ітельмени – 2394, евени – 1872, камчадали – 1551, чукчі – 1496, алеути – 401, не зазначили нац. приналежність – 28.804. За переписом 2002 – 384 тис., росіяни – 80,9%, українці – 21.899 (5,8%, з них володіли укр. мовою бл. 4 тис.), тубільні народи (коряки, ітельмени, камчадали, евени, чукчі) – 4%. За переписом 1989 – 466,1 тис. (українці – 43.014 або 9,1%). Згідно з переписом 1989 36.390 українців мешкали в місті, 6624 – в селі. Рідною мовою тоді вважали українську 40,6% (40,3% – в місті та 42,3% – у селі) та ще 20,4% українців визнали, що вільно володіють укр. мовою. Нині більшість населення краю мешкає в м. Петропавловську-Камчатському та околицях (195 тис.), як і переважна більшість українців (по краю – не більше 5 тис. українців).

Офіційно півострів Камчатка був відкритий якутськими та анадирськими козаками у другій половині XVII ст. До їх приходу тут мешкали тубільчі народи – ітельмени, коряки, чукчі, айни тощо. У складі Російської імперії Камчатка – від поч. XVIII ст. Самостійна Камчатська область існувала в 1803–1822, 1849–1856. У 1856–1909 – у складі Приморської обл. В 1909 знов було виділено самостійну Камчатську обл., яка охоплювала, крім п-ва Камчатка, також Чукотський півострів та Охотське узбережжя. У 1926–1938 – у складі *Далекосхідного*, в 1938–1956 – *Хабаровського країв*. В 1956–1991 – самостійна область, до складу якої входив Корякський авт. округ.

Перші українці – запорозькі козаки потрапили на Камчатку ще в другій половині XVIII ст. (1765–85). Це були учасники гайдамацького руху на Україні, заслані царським урядом на Камчатку, де з них та якутських козаків було утворено камчатське козацтво, що зазнало значної асиміляції та метисації з місцевими тубільчими народами, внаслідку чого напочатку XX ст. лише наявність у мові камчатського козацтва поодиноких укр. слів свідчила про їх укр. походження. Декілька укр. сіл було засновано на Камчатці укр. переселенцями на початку XX ст. На малоприступному західному узбережжі Камчатки в 1920-х, за свідченням *М. Трублаїні*, існували укр. села Запорозьке (засноване навесні 1907 біля гирла р. Озерної на Охотському узбережжі за бл. 400 км від Петропавловська-Камчатського), Опала, Болини тощо, а на р. Камчатці – Чорний Яр, Березовий Яр, Каменка, Гранево тощо. Українці, що мешкали у цих селах, вважалися за найкращих господарів на Камчатці. Вони займалися рибальством, полюванням (переважно на соболя) та скотарством,

мали городи. В долині р. Камчатки робилися вдалі спроби рільництва. У більшості сіл у 1920-х українці зберегли мову, родинний та хатній побут. У 1918–22 в Петропавловську-Камчатському перебував представник *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради*, діяли *Укр. Громада, Камчатська Укр. Окружна Рада* та т-во «*Просвіта*», у складі якого існував укр. музично-драматичний гурток «*Українська Хатка*». Представник українців Камчатки брав участь у *II Укр. Далекосхідньому з'їзді* (січень 1918).

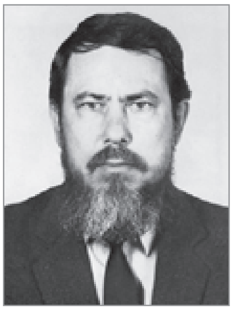
Згідно з переписом 1926, на Камчатці мешкало лише 339 українців. Однак, із 6,8 тис. росіян, виявлених на Камчатці тим же переписом, певна частина мала укр. походження. Сучасне укр. населення Камчатки зформувалося головно протягом останніх десятиліть з українців, що прибували сюди як законтрактовані робітники на рибний промисел, військовики совєтської армії та флоту та кваліфіковані фахівці з різних галузей діяльности. З старих укр. сіл нині залишилося тільки Запоріжжя, в якому і зараз мешкають українці. Протягом останнього десятиліття відбувається відток укр. населення з Камчатки на батьківщину, головним чином, внаслідок соціяльно-економічних причин. За період між 1989 та 2010 чисельність укр. населення Камчатки зменшилася практично учетверо.

У 1990 відбулась поїздка делегації укр. письменників на Камчатку, організована Спілкою письменників СРСР, що дало поштовх громадській самоорганізації камчатських українців. В 1992–95 на Камчатці діяло *Укр. землятцтво*, нині діють *Клуб укр. культури ім. І. Франка* (від 1994), Регіональний укр. культурний центр «*Дніпро*» (від 1995), *Національно-культурна автономія українців Камчатки* (від 1997), виходить єдина на Далекому Сході укр. газета «*Батьківщина*».

КАМЧАТСЬКА ОБЛАСТЬ, див. *Камчатський край*.

КАМЧАТСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення *Камчатської обл.* в 1918–22. Діяла в *Петропавловську-Камчатському*, де існувала *Укр. Громада*. Через складність комунікації з цим регіоном в умовах громадянської війни кооординація діяльности з керівними укр. органами Далекого Сходу була утруднена.

КАНДИБА Віталій Ілліч (03.06.1943, Маріуполь) – мистецтвознавець, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. 1947 з батьками виїхав з України. У 1965 закінчив Інститут живопису, скульптури та архітектури ім. І. Рєпіна в Санкт-Петербурзі за спеціяльністю теорія та історія мистецтва та за розподілом був призначений до Владивостоку, де працював в

Далекосхідньому державному інституті мистецтв (від 22 листопада 1965 до 20 червня 2004). Доцент, декан художнього факультету, викладав історію світового зображувального мистецтва. Фахівець з питань історії та сучасних проблем художньої культури Далекого Сходу, автор більш 200 наукових праць з цієї проблематики, в т. ч. 3-х монографій. Член Спілки художників Росії. Заслужений працівник вищої школи РФ (2001). Один із авторів малюнка герба Приморського краю (1995). Один із засновників та член правління *Товариства укр. культури Приморського краю* (1991–98) та *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999), член її Ради. У лютому 1991 написав статтю до газети, якою сповіщав про створення Товариства укр. культури Приморського краю та його програмові засади. Нині мешкає в м. Ульяновську (РФ).

Тв.: *История становления и развития художественной жизни Дальнего Востока (1858–1938 гг.): 125-летию Владивостока посвящается. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та 1985; Художники Приморья. Л.: Художник РСФСР. 1990; Дальневосточные моряки-художники. Владивосток, 1993; «Ласкаво просимо». Во Владивостоке учреждено Общество украинской культуры // Утро России. Владивосток. 1991, 7 февраля.*

КАПЛЕНКО Марко – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Член *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*, в лютому 1918 – член театральної комісії «Просвіти», в 1918–20 – член її Ради. У квітні 1918 – делегат від «Просвіти» на *III Укр. Далекосхідній з'їзд*. У 1918–21 – член *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від т-ва «Просвіта». Від червня 1919 – представник «Просвіти» в Укр. Далекосхідньому крайовому кооперативі «*Чумак*».

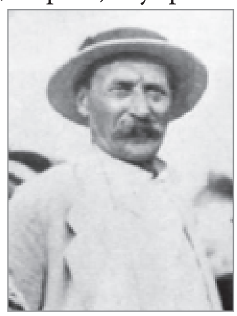
КАРАСЬОВА Олена Валентинівна (з дому – Коноваленко) (16.04.1968, Київ) – хормейстер, засновниця і перший худ. керівник ансамблю укр. народної пісні у *Хабаровську*, на основі якого згодом виникли укр. народні хори «*Мрія*» та «*Криниця*». Навчалась в Київському інституті культури, у січні 1989 з чоловіком - військовим переїхала до Хабаровська, де продовжила освіту на народно-хоровому відділенні Хабаровського інституту культури, який закінчила 1990. Від вересня 1989 працювала у міському Палаці дитячої та юнацької творчости м. Хабаровська, при якому 1992 організувала ансамбль народної пісні «Купавушка», його худ. керівник (1992–99). У жовтні 1992 створила ансамбль укр. пісні при Хабаровському крайовому т-ві укр. культури «*Зелений Клин*», худ. керівник ансамблю у 1992–96. Член правління Хабаровського крайового т-ва укр. культури «Зелений Клин» (1993–96 та від 9 листопада 1998 до липня 1999). У липні 1999 у зв'язку з переведенням чоловіка по службі переїхала до Санкт-Петербургу, де також створила ансамбль народної пісні «Купавушка» при Центрі виховної роботи Калінінського р-ну (1999–2001). Від 2001 мешкає у Москві, працювала в Укр. нац. культурно-освітньому центрі при середній загальноосвітній школі №124 керівником ансамблю укр. народної пісні «Горлиця». 2003 створила при центрі ансамбль народної пісні «Купавушка», худ. керівником та хормейстером якого є по цей час. Від 2005 ансамбль існує як творчий колектив Центру художнього виховання Московського міського Палацу дитячої (юнацької) творчости, де вона працює зав. відділу музично-художньої творчості. Від 2009 молодіжна група ансамблю перетворена на Молодіжний гурт укр. народної пісні «Купава». Директор з суспільних зв'язків Регіонального громадського фонду ім. І. Козловского у Москві. Заст. голови регіональної громадської організації українців м. Москви «Громада». Заст. голови регіональної громадської організації «Українці Москви».

КАТОК Василь Іванович (15.08.1924, с. Радомка Семенівського р-ну Чернігівської обл.) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*, радіотехнік за фахом. Від 1939 працював у м. Черемхово Іркутської обл. У 1944 закінчив залізничний технікум в Іркутську та був покликаний на військову службу на Тихоокеанський флот. Після звільнення зі служби залишився у Владивостоці. У 1950–70 працював радистом у рибній промисловості (Приморрибфлот), у 1970–79 – регулювальником радіоапаратури на заводі «Радіоприбор», 1980–1990 – у Владивостоцькому рибному порту. Від 1990 – на пенсії. Активний учасник *Товариства укр. культури Приморського краю* (1992–1998), один із засновників та активний учасник *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»* (1998–1999) та *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999–2006).

КАРМЕЛЮК-КАМЕНСЬКИЙ Костянтин Леонтійович (1858, Козятин – 1932, Харбін) – укр. актор та режисер на Далекому Сході. За молодости почав грати в театрі в Києві. 1904 організував власну укр. театральну трупу – Товариство русько-малоруських артистів, яка широко гастролювала по всій Російській імперії – на Кавказі і в Туркестані (1906–1908), Сибіру, на Далекому Сході (від 1912), а також в Китаї (від 1912). Трупа К. Кармелюка-Каменського стала першою в історії укр. трупою, яка відбула гастролі в Японії (1916). Виступав як актор (в амплуа коміка-резонера) і режисер багатьох вистав своєї трупи. 14 березня 1917 обраний членом орг. комітету зі створення *Хабаровської Укр. Громади*. З 18 березня 1920 – член Ради Владивостоцького відділу *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки*. Після розпаду трупи в 1926 виступав як режисер окремих укр. вистав в Харбіні та Шанхаї (Китай).

КВАШЕНКО Микита Трохимович (? – липень 1946, Тяньцзінь) – укр. громадський діяч на Далекому Сході. Учасник укр. нац. руху на Зеленому Клині (1917–22), за що був ув'язнений большевиками та до 9 лютого 1923 перебував у в'язниці в *Читі*, звільнений до суду. Згодом – на еміграції в Шанхаї (Китай), де став одним із організаторів Шанхайської Укр. Громади (1932). 8 травня 1938

обраний її головою, від 5 жовтня 1941 – заст. голови Укр. Нац. Колонії в Шанхаї.

«КИЇВСЬКА РУСЬ» (Сахалінська регіональна громадська організація українців «Київська Русь») – укр. громадська організація на *Сахаліні*. У лютому 1987 за ініціятивою лікаря *С. Коляди* в *Южно-Сахалінську* відбулись перші збори українців Сахаліну, на яких було було засновано Укр. культурно-освітнє товариство «Київська Русь» (голова – С. Коляда, члени Ради – Валерій Мозолевський, Сергій Сухоставський, *М. Засенко*). Представник т-ва (С. Сухоставський) брав участь у *V Укр. Далекосхідньому з'їзді* (1993). У другій половині 1990-х діяльність т-ва занепала. 20 січня 2001 була заснована Південно-Сахалінська національно-культурна автономія українців «Київська Русь», а 12 січня 2002 – Сахалінська регіональна національно-культурна автономія українців «Київська Русь» на чолі з М. Засенком. Але обидві ці організації не були офіційно зареєстровані. 13 травня 2005 за ініціятивою М. Засенка та Миколи Лугіна (Лугини) відбулись установчі збори українців Сахалінської обл., в яких взяли участь більше 50 осіб (голова – М. Лугін). На цих зборах було засновано Сахалінську регіональну громадську організацію українців «Київська Русь» (голова – М. Засенко). Завдяки зусиллям М. Лугіна у серпні 2005 вона була офіційно зареєстрована. Метою діяльности СРГОУ «Київська Русь» є об'єднання зусиль громадських організацій українців Сахалінської обл. для відродження, вивчення, розвитку та пропаганди укр. культури, розвитку нац. самосвідомости, захисту законних прав та інтересів українців Сахалінської области, налагодженню тісних зв'язків українців зі своєю етнічною батьківщиною – Україною та українцями, що мешкають в різних регіонах Росії та інших країн світу. Одним із головних завдань діяльности організації є сприяння збереженню нац. традицій укр. народу, розвитку укр. мови, культури, мистецтва та укр. нац. школи в Сахалінській області, наукових досліджень у галузі україністики. Фактично діяльність організації виявляється у підтримці творчих колективів – ансамблів народної пісні *«Воля»* і *«Долинонька»*, влаштуванні концертів, урочистих свят – як Шевченківські свята, «Сахалінські Диканьки», що проводяться щорічно на Новий рік та Різдво тощо. У серпні 2009 організація взяла участь у Національному Сорочинському ярмарку в Україні, де представила укр. програму двох творчих колективів – Народного ансамблю козацької пісні «Воля» та Народного ансамблю пісні «Долинонька». У вересні 2010 взяла участь у IV Міжнародному фестивалі козацької культури «Любо» на Луганщині, де представила Народний ансамбль «Воля».

Голова Ради – М. Засенко (2002–2008), *Г. Крещенецький* (від 30 червня 2008), заст. голови – Тарас Живага (2005–2008), секретар – *О. Жирова*, члени Ради (від 2005) – Генадій Глеба, Лариса Горкун, *В. Козинний*, Дарина Лісовська, Микола Лугін, Микола Жиров.

Літ.: *Засенко Н.И. Украинская диаспора на далеком Сахалине // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008. С. 267–269.*

Члени правління Сахалінської регіональної громадської організації українців «Київська Русь» (2005 р.): Микола Засенко, Валентин Козинний, Дарина Лісовська, Лариса Горкун, Генадій Глеба, Тарас Живага (зліва направо).

КИЙОВИЧ Василь (1891, с. Дідилів Кам'янського повіту, Галичина – після 1943) – укр. громадський та політичний діяч у *Хабаровську.* Скінчив юридичний факультет Лывського університету. Під час першої світової війни як військовополонений старшина австро-угорської армії потрапив до табору військовополонених на Красній Річці біля Хабаровська. У грудні 1917 за клопотанням *Хабаровської Укр. Громади* звільнений з табору полонених і активно включився в місцеве укр. громадське життя. Делегат *Укр. Далекосхідніх з'їздів*, заст. голови ІІІ Укр. Далекосхідного з'їзду, активний працівник газети *«Ранок»* у Хабаровську. В 1920–21 – заст. голови хабаровського т-ва *«Просвіта»*. У 1920 – секретар *Укр. Нац. Комітету* в *Імані*. Очолював список від українців Хабаровська на виборах до Установчих зборів *Далекосхідньої Республіки* (січень 1921). Брав участь у розробці законодавства Далекосхідньої Республіки, що гарантувало права нацменшин. Заарештований большевиками наприкінці 1922, судився на *Читинському процесі* (1924) за ст. 59, 70 КК РСФСР, однак був виправданий. На початку 1930-х мешкав у Хабаровську, ст. консультант «Дальстройсоюзу». 20 лютого 1931 заарештований органам ОДПУ за ст. 58–2 КК РСФСР, однак 22 липня 1931 звільнений за відсутністю доказів. Згодом повернувся до Галичини. Під час другої світової війни жив у Варшаві, співпрацював з Укр. Океанічним інститутом, заснованим Ю. Липою у Варшаві, жертвував на його діяльність. Написав спогади про свою участь в укр. русі на Далекому Сході та передмову до перевидання праці *І. Світа* «Український Далекий Схід» (Варшава, 1944).

Тв.: *Світ І. Український Далекий Схід. З передмовою і доповненнями В. Кийовича. Вид. Інституту Океанічної України. Хабаровськ-Одеса, 1944; Національне відродження Зеленої України. Океанічний збірник. Майнц-Кастель. 1946. № 1; Літопис Зеленої України // Український Океанічний Інститут. Ч.14. Женева. 1947.*

КИРИЧЕНКО Олександр Георгійович (25.04.1957, Ніжин Чернігівської обл.) – підприємець і меценат укр. походження у *Владивостоці*. Закінчив Київське суворівське військове училище та Харківське гвардійське вище танкове командне училище. У 1978–1992 служив на різних посадах у Збройних Силах СРСР, останні роки перед звільненням – на Тихоокеанському флоті. Після звільнення зі служби 1992 став одним з організаторів ТОВ «Ратимир» – нині найбільшого м'ясопереробного підприємства на Далекому Сході. У 2004 увійшов до десятки найвідоміших та найвпливовіших менеджерів *Приморського краю.* Від липня 2003 – депутат Думи м. Владивостоку, заступник її голови. Член політичної партії «Единая Россия». Від початку 2000-х надає благодійну матеріяльну та організаційну допомогу Приморському укр. народному хору *«Горлиця»* та Центру укр. культури Анатолія Криля *«Горлиця»*. За його сприяння Приморський укр. народний хор «Горлиця» взяв участь у *І Укр. Далекосхідньому фестивалі «Наша дума – наша пісня» у Хабаровську* (2002), у Владивостоці відбулися IV Далекосхідній фестиваль укр. культури «Наша дума – наша пісня» (2007) та *IV Приморський крайовий фестиваль укр. культури «Солов'їна пісня»* (2010), Різдвяний фестиваль (2011) тощо.

КИРИЧЕНКО-МОГИЛА Гаврило Прохорович (?, с. Чернігівка Приморської обл. – початок вересня 1918, Хабаровськ) – укр. громадський та політичний діяч на Зеленому Клині. З 1910 – артист і господарник *Укр. гуртку у Владивостоці*, переслідувався владою, займався укр. агітацією на селі. 1914 – мобілізований до рос. війська. В 1917 – один з організаторів та перший голова *Хабаровської Укр. Громади,* висувався кандидатом від Громади на виборах до Хабаровської міської думи. Член Виконкому Хабаровського Совдепу від партії есерів. Фінасував видання газети *«Хвилі України»*. У січні-квітні 1918 – голова тимчасового *Далекосхіднього Укр. Виконавчого Комітету,* організатор *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки.* На початку вересня 1918 розстріляний білими козаками отамана Калмикова як член Виконкому Хабаровського Совдепу.

КИСІЛЬОВ Дмитро Михайлович (1879 – ?) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*.

У 1909 – службовець Владивостоцького відділення Сибірського банку. Від 7 липня 1918 – кандидат у члени Ради *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»,* з 19 липня 1918 – кандидат у члени *Владивостоцької Укр. Окружної Ради,* згодом її голова (травень 1919–1922). Секретар II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919). У квітні 1920 обраний делегатом від «Просвіти» на *V-й Укр. Далекосхідній з'їзд.* 26 квітня 1920 обраний заст. голови «Просвіти», відповідальний за будівництво її будинку. Від листопада 1920 – заст. голови і секретар у справах видавництва *Укр. Далекосхіднього Секретаріяту*, активно працював у газеті *«Щире слово».* Зав. конфліктною частиною відділу праці Приморської обласної земської управи (1920–21). Заарештований большевиками в листопаді 1922. Засуджений за укр. діяльність на *Читинському процесі* 1924.

КИСЛИЦЯ Гнат Зиновійович – укр. громадський та кооперативний діяч у *Владивостоці*.

У 1917 – флотський кондуктор, зав. обмундируванням Сибірського флотського екипажу, член ревіз. комісії *Владивостоцької Укр. Громади*. У квітні 1917 – кандидат у члени Владивостоцького Совєту робочих та військових депутатів від Укр. Громади. З 18 березня 1918 – голова ревізійної комісії *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, з жовтня 1918 – кандидат у члени його Ради. У 1921 – член ревізійної комісії Укр. Далекосхіднього крайового кооперативу *«Чумак»* та член *Владивостоцької Укр. Окружної Ради*.

КЛУБ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ім. ІВАНА ФРАНКА – клуб прихильників укр. культури, що діє при Камчатській крайовій науковій бібліотеці ім. С.П. Крашеніннікова в *Петропавловську-Камчатському.* Створений 1994 за ініціятивою *Е. Познякової*. Ім'я І. Франка клубу присвоєне 8 лютого 2006. Клуб є фактичним центром укр. життя у Петропавловську-Камчатському, зосереджуючі кращі мистецькі, творчі сили камчатських українців та людей інших національностей, різних за віком, фахом, світоглядом, вірою, національністю. Його активна діяльність протягом тривалого часу стала можливою лише завдяки прихильности керівників Камчатської крайової наукової бібліотеки ім. академіка С. Крашеніннікова Белли Іванової, Тетяни Дікової, Ольги Чайкіної. Першими почесними членами клубу стали заслужений артист Росії піяніст *В. Кравченко*, письменник і журналіст Віктор Кудлін, поети Євген Сігарьов, Генадій Барков, Володимир Нечаєв, Валентина Могилевська, *В. Сергєєв,* колишній політв'язень бард *С. Поліщук*, колишня актриса театру ім. І. Франка у Києві заслужений працівник культури РФ *Г. Скрябіна* (Колодій), культпрацівник Віктор Омельченко, президент Камчатського відділення Творчого союзу художників Росії, член правління фотоклубу «Камчатка» *В. Бондаренко*, заслужений працівник культури РФ скрипаль Лев Зіневич, коваль, член Союзу ковалів Росії, співак *В. Шаповалов*, актор драмтеатру Валерій Поета, заслужений артист України Василь Смішко, заслужений артист Абхазії Віктор Чуб, вишивальниця, член Творчого союзу художників Росії Людмила Горай, вертольотник, голова профспілки летунів цивільної авіяції Камчатки, опікун укр. недільного класу *В. Пилипчук*, який забезпечує постійний живий звязок з Україною, керівник укр. аматорського театру «Мрія» *Є. Ханін,* голова Петропавловськ-Камчатської міської Думи *І. Данкулинець,* співачки Валентина Черкаська, *Е. Шаповалова* та Анастасія Коптєва. Поміж постійних членів клубу також поетеса та співачка *Л. Плюшко*, поетеса *А. Ходосова*, вчительки укр. недільного классу Валентина Вишньова, *М. Сидорик* та *О. Глек*, співачки Лідія Перевалова, *С. Кривуца,* Наталя Діденко, Наталя Березіна, Віра Петрова, співак Сергій Котов, журналіст *О. Кришталь*, а також Іван Пашкевич, Валентина Волотова, яка забезпечувала трансляцію визначних подій Клубу телебаченням, Ніна Виговська, Світлана Бондаренко, *Ю. Єременко*, Алла Лобко, Надія Сивашенко, Раїса Горбунова, Ольга Гаврилова, Валентина Дорошенко, Тетяна й Катя Кудряшови, Ольга Мазур, Христина Гуляк, Ганна Воронова, Юрій Мазур, Михайло Глек, відеооператор усіх заходів клубу Василь Позняков. Серед наймолодших учасників клубу учні укр. недільної школи – Євген Герасименко та Оля Левчук, які зараз навчаються в Києві, Роман Петрук, Андрій Вишньов, Артем Годлевський, Тамара Боргун,

Настя Діденко, Софійка Улозовська, переможці Міжнародного конкурсу з укр. мови ім. Петра Яцика Юля Сидорик та Антон Вишньов, призер крайових змагань з гірськолижного спорту Настя Іванова, чемпіонка Росії з джіу-джітсу та Европи з кікбоксингу *К. Островщук*. До діяльности клубу долучається й інтелігенція неукраїнського походження. В різні часи в ній брали участь гітарист Микола Красильников, солістки Камчатської хорової капели Наталя Белозьорова, Тетяна Марар, тріо Камчатського камерного оркестру (О. Гільов, Ю. Кравченко, С. Бичков), художники Олександр Зоркін, Віктор Трішкін, Володимир Соколов-Ширшов, Олександр Чипізубов, директор видавництва «Білий шаман» Артур Бєлашов, барди Вадим Шкотін, Сергій Паламар та Анатолій Федоров, працівник адміністрації області Наталя Баришева, працівник бібліотеки Галія Намжилова, професор Валентин Улітін тощо.

У клубі щомісяця відбуваються зустрічі, присвячені різним темам – творчості поетів, історичним діячам (вечори, присвячені Т. Шевченкові, І. Франку, Л. Українці, Л. Костенко, С. Петлюрі, Р. Шухевичу тощо), подіям з історії України, вечори, присвячені світовій та укр. музиці і пісні. Проведено тематичні свята «Родова хата», «Республіка козаків», «Гей, Січ іде, красен мак цвіте!» (присвячене дню заснування УНР), «Чорнобиль – остання пересторога людству», «Пекучий попіл» (до 70-річчя Голодомору), до дня Конституції України, Дня матері, Великдень, Різдвяні свята тощо. Клубом видано книжки укр. мовою про репресованих українців, членів Клубу «Я юності не знав» С. Поліщука, «Історія України в історії однієї сім'ї» Ніни Баланчук, «Духовна естафета далеких предків» Людмили Горай, а також збірки поезій камчатських українців (Ніли Висоцької, Валентини Могилевської, Тетяни Салтикової, Валерія Сергєєва, Лідії Плюшко, Сергія Котова, Галини Скрябіної). У 2006–2008 видано три випуски альманаху «*Україна на Камчатці*». Керівник клубу – *Е. Познякова* (1994–2008), Е. Шаповалова (від 2008).

КЛЮК Андрій (?, Галичина – 1919, Харбін) – укр. громадський та освітній діяч на Далекому Сході. Родом з Галичини, випускник Львівського університету. 1915 як військовополонений з австро-угорського війська потрапив до *Микольська-Уссурійського*, де з 1917 брав активну участь у діяльності місцевої Укр. Громади. Викладав у Микольськ-Уссурійській гімназії. У червні 1918 читав лекції з українознавства в Хабаровському Народному університеті. На початку 1919 запрошений до Харбіну (Маньчжурія) для викладання в місцевій укр. гімназії. Для потреб укр. шкільництва на Далекому Сході написав «Коротку історію українського народу», яка була видана в Харбіні. Друкував дописи про укр. життя на Далекому Сході в укр. виданнях Відня, Берліну. Помер наприкінці 1919 в Харбіні від туберкульози.

КОБЕЦЬ Андрій Євгенович (03.12.1961, с. Переяславка Хабаровського краю) – адвокат, укр. громадський діяч у *Хабаровську*. Нащадок укр. переселенців з сіл Лукаші та Селище Баришівської вол. Полтавської губ. – засновників с. Переяславка (1895). Закінчив Хабаровське училище мистецтв за класом баяну (1981) та юридичний факультет Алтайського університету (1989). Викладав у коледжі, працював у прокуратурі у Хабаровську. Нині займається приватною адвокатською практикою. Активний учасник Хабаровського крайового т-ва укр. культури «*Зелений Клин*» (1993–1999). Один із засновників Хабаровського крайового центру укр. культури «*Криниця*» (1999). Надавав організаційно-юридичну допомогу цим укр. т-вам. Член журі *I Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2002). Учасник III Всесвітнього форуму українців (2001).

КОБЛЯНСЬКИЙ Микола Григорович (1887, с. Лабунони Люблінського повіту, нині – Польща – перша половина 1946, Шанхай?) – викладач гімназії, укр. громадський діяч на Далекому Сході. На початку XX ст., під час навчання в Одеському університеті, став членом Одеської Громади (разом з А. Ніковським, С. Єфремовим, В. Чехівським тощо). Згодом перебував в Сибіру на засланні. 1913 скінчив математичний факультет Одеського університету. В 1914–1921 – викладач фізики та математики чоловічої гімназії у *Владивостоці*. В березні 1917 – один із засновників та

член Ради *Владивостоцької Укр. Громади*, в квітні 1917 – делегат 1-го Далекосхідного вчительського з'їзду, на якому відстоював справу укр. школи на Далекому Сході, член Владивостоцького Совєту від Укр. Громади. Від 19 березня 1918 – член Ради *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. У 1921–22 – помічник завідуючого учбовим відділом Уссурійської залізниці. 1927 нелегально втік до Харбіну (Маньчжурія), давав приватні уроки. Секретар Ради т-ва «Просвіта» в Харбіні (1932). Від листопада 1933 – член харбінської Укр. вчительської спілки та Укр. Нац. Громади (1933–1935). Від 1935 – член Укр. Нац. Колонії. 29 січня 1939 обраний членом ревіз. комісії Укр. Нац. Колоніі в Харбні, однак незабаром вийшов з її складу.

Тв.: *1917–1920 (Сторінки з визвольного руху українців в Азії) // Далекий Схід. Харбін, 1936.*

КОВАЛЕНКО Давид Сергійович (Данило Коваль) (1891, с. Пальчики Конотопського повіту

Чернігівської губ. – ?) – укр. громадський і культурний діяч у *Хабаровську.* Тримав книжково-газетний кіоск, в якому продавалася укр. література (1917). У 1920–21 – режисер і керівник хору хабаровського т-ва «Просвіта», в 1921–1922 – його голова. У жовтні 1921 – кандидат до Хабаровських міських зборів уповноважених за списком Укр. Ради. Скарбник Товариства сприяння народній просвіті (1922). Заарештований після встановлення сов. влади і 8 лютого – 9 березня 1923 перебував у Читинській в'язниці. Звільнений до суду. У 1925 позбавлений громадянських прав. На початку 1930-х – зав. складу крамниці «Книжное дело» у Хабаровську. 27 січня 1931 заарештований органами ОДПУ за звинуваченням за ст. 58–10 КК РСФСР. 31 липня 1931 звільнений за відсутністю доказів.

КОВТУН Теодосій Євтихійович (бл. 1873 – ?) – укр. громадський діяч на Зеленому Клині, роз'їздний чиновник 1 розряду відділення перевозки пошти Уссурійської залізниці. Редактор газети «Океанский вестник», що виходила у *Владивостоці* в 1909–1914. 5 листопада 1910 обраний членом правління Укр. клубу в Харбіні. У березні 1917 – один із організаторів та заст. голови, згодом – голова *Хабаровської Укр. Громади,* висувався кандидатом до Хабаровської міської думи (1917).

З 1918 – член, в 1920–21 – голова *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта».* Один із фундаторів Укр. Далекосхідного крайового кооперативу *«Чумак»* (1919). У червні 1920 – кандидат до Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу (Приморська обл.) від *Владивостоцької Укр. Окружної Ради*. В 1921 – редактор-видавець газети *«Громадська думка»* у Владивостоці. Неодноразово висувався кандидатом від укр. організацій до Владивостоцької міської думи. Після встановлення совєтської влади на Зеленому Клині (1922) – на еміграції в Харбіні (Маньчжурія).

КОЗАК Василь Степанович (1896/1899?, с. Гірне Стрийського повіту, Галичина – ?) – бухгалтер, укр. громадський та політичний діяч на *Забайкальщині*. Із селян, під час першої світової війни як полонений з австро-угорського війська потрапив до Забайкальщини. Від 1917 – у *Читі*. З 1918 – член Читинської Укр. Громади, обирався членом виконкому, секретарем та головою *Забайкальської Укр. Окружної Ради*. У 1918 за його підписом як голови Забайкальської Укр. Окружної Ради було видане уповноваження полковникові *Л. Слищенкові* на формування укр. військових частин. У січні 1920 разом з *С. Швединим* звернувся до отамана Г. Семенова з проханням про надання українцям автономії, внаслідку чого було отримано Грамоту, якою гарантувалася національно-культурна автономія для укр. населення Далекого Сходу. Обраний до виконавчого органу, який було створено для переведення в життя Грамоти отамана Г. Семенова, заступник уповноваженого Забайкальської Укр. Окружної Ради С. Шведина. Голова президії групи з утворення Укр. комітету допомоги голодаючому населенню України (1921). Заарештований большевиками у жовтні 1922. Один із головних обвинувачених на *Читинському процесі* 1924, на якому засуджений за ст. 68 КК РСФСР до 3 років позбавлення волі. Очевидно на початку 1930-х мешкав у Хабаровську, завідувач кооперацією сільськогосподарського машинобудівництва. 25 січня 1931 заарештований ПП ОДПУ по Далекос-

хідньому краю за звинуваченням за ст. 58–7 КК РСФСР. 20 грудня 1931 звільнений за відсутністю доказів.

КОЗАЦТВО ДАЛЕКОСХІДНЄ – соц. стан у дореволюційній Росії, представлений на Далекому Сході Амурським та Уссурійським козачими військами, які були засновані відповідно 1858 та 1889. Амурське козацтво було розселене на землях вздовж р. Амуру на терені сучасних *Амурської* та *Єврейської авт. областей*. Уссурійське – вздовж р. Уссурі на терені сучасних *Приморського* та *Хабаровського країв*. Основою формування обох військ стали забайкальські козаки, примусово переселені рос. урядом на Далекий Схід. Вони складали 74,4% в Амурському та 50% – в Уссурійському козачому війську. Досить помітно був представлений у далекосхідньому козацтві укр. складник, перш за все за рахунок переселенців з Кубанського козачого війська, які складали 12,8% в амурському та 7,1% – в уссурійському козацтві. В Амурському козачому війську помітні групи українців були розселені в Миколаївській, Поярківській, Інокентіївській та Михайло-Семенівській округах. Це були як вихідці з власне укр. наддніпрянських губерній (понад 500 родин), так і переселенці-козаки з Дону та Кубані (бл. 500 родин). Так, 1902 до Амурського війська було переселено 90 родин кубанських козаків (560 осіб). Найбільш яскраво укр. традиції тут простежувалися в побуті та культурі козаків Миколаївського станичного округу, заселеного головним чином вихідцями з Кубані. До Уссурійського війська в період до 1900 з Кубані переселилося 213 родин. Укр. мовні та етнокультурні традиції простежуються й у частини донських козаків, які складали 14,2% в уссурійському козацтві. Крім того, в Уссурійському козачому війську мала місце практика приписування до козачого стану переселенців з України – вихідців з Полтавщини та Чернігівщини, які належали до укр. козацтва. Так, відомо, що українцями в Донському станичному окрузі Уссурійського козачого війська були засновані козачі посьолки (селища) Павло-Федоровський (1894) та Ново-Михайловський (1895). Взагалі вихідці з України становили 12,5% уссурійського козацтва. Наявність значного укр. компоненту в уссурійському козацтві мала наслідком те, що Уссурійське козаче військо було другим в Росії (після Кубансього), в якому було офіційно дозволено виконання стройових пісень укр. мовою. Під час громадянської війни на Далекому Сході (1918–1922) амурське й уссурійське козацтво політично розшарувалося – частина (незаможніші) підтримали сов. владу, більша частина – антибільшовицькі сили. Укр. походження мав один із видатніших провідників антибілогвардійського партизанського руху на Приморщині уссурійський козак Гаврило Шевченко, який спілкувався у родинному побуті укр. мовою. У його військово-політичній діяльності простежувалися тенденції самостійницької отаманії, небажання підпорядковуватися большевицькому політичному проводу, властиві укр. повстанському рухові. Провід укр. нац. руху на Зеленому Клині в цей час намагався знайти в далекосхідньому козацтві спільника у боротьбі з большевизмом. Двоє представників уссурійського козацтва були учасниками *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* (жовтень 1918). Так, військовий старшина *Ю. Савицький* був обраний членом військової комісії з'їзду. Його батько – колишній командир Уссурійського козачого дивізіону (1906–1913) генерал-майор *О. Савицький*, українець за походженням, навесні 1919 був уповноваженим з організації *укр. військових формувань* у *Хабаровську*. У травні 1919 генерал-майор *Л. Вериго* висунув проект покозачення укр. селянства на Далекому Сході – переведення його у козачій стан. 1920 отаман Забайкальського козачого війська генерал-лейтенант Г. Семенов висунув ідею створення на Далекому Сході нової козачо-українській державности. Після перемоги большевиків у громадянській війні козацтво як соц. стан було ліквідовано, зазнало політичних репресій та депортацій з місць традиційного розселення у прикордонній смузі. З 1980-х відбувається повільний процес відродження далекосхідного козацтва. У 1990-х українець Михайло Кутузов був заступником отамана Уссурійського козачого війська з науки та освіти і членом *Товариства укр. культури Приморського краю*. Активну участь у *Далекосхідніх* та *Приморських фестивалях укр. культури* бере фольклорний ансамбль етнічних козаків «Ємшан» з Владивостоку.

Літ.: *Руднев В.А. Население. Труды Амурской экспедиции. Материалы статистико-экономического обследования казачьего и крестьянского хозяйства Амурской области. Вып.2. Т.2. Ч.1. Б/г., б/м. С.105; Кутузов М.А. Уссурийские казаки: национальный состав социальной группы // Многонациональное Приморье: история и современность. Владивосток, 1999. С.73–75; Ермак Г.Г. Этнокультурная история и этническое са-*

мосознание украинского населения юга Дальнего Востока России // Украинцы на Дальнем Востоке: истоия и современность. Владивосток, 2008. С.75–85.

КОЗИННИЙ Валентин Кирилович (01.01.1950, с. Голубівка Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл. – 17.07.2010, сел. Губинихський цукровий завод Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.) – укр. громадський діяч на *Сахаліні*. З родини залізничника. Жив з батьками на ст. Кільчень, від 1965 – у селищі при Губинихському цукровому заводі в Новомосковському р-ні. Після закінчення школи один рік працював електриком на цукровому заводі. У 1968 поступив до Таллінського мореходного училища риболовного флоту (Естонія) на спеціяльність судновий радіозв'язок. У 1969–72 проходив військову службу на військово-морській флоті. Після відбуття служби мешкав на Сахаліні у м. Холмську, де працював спочатку матросом на вантажних суднах, начальником радіостанції на судні, згодом – у відділі ремонту суднового обладнання автоматики і зв'язку Холмського порту. Фахівець у галузі радіозв'язку, заочно одержав дві вищі освіти – інженера з радіотехніки та економіста. Пізніше мешкав у *Южно-Сахалінську,* працював начальником відділу інформаційних технологій об'єднання «Сахалінморнафтогаз». Від шкільних років займався радіоаматорством. Радіоаматор міжнародного рівня, займав різні посади у Російській федерації радіоспорту. Один із засновників та член Рад *Долінської асоціації українців* (1991), Сахалінської регіональної громадської організації українців «*Київська Русь*» та Южно-Сахалінської місцевої національно-культурної автономії українців «*Дніпро*» (2005–2010). Заст. голови Сахалінської регіональної громадської організації українців «Київська Русь» (2005–2010).

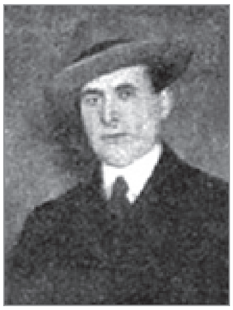

«КОЛГОСПНА ПРАЦЯ» – районова газета, орган райкому ВКП(б), райвиконкому та райпрофради *Завитинського району Далекосхідного краю* РРФСР. Під час переведення на *Далекому Сході* політики українізації 1932 виходила укр. мовою.

КОЛИМА – 1) річка на терені сучасної *Магаданської обл.*; 2) історична назва терену сучасної Магаданської обл., де в 1930–1950-х була сконцентрована значна кількість виправно-трудових таборів, в яких відбували покарання сотні тисяч українців, значна частина з яких загинула в ув'язненні.

«КОЛИМА-СЛАВУТИЧ» (Регіональна українська національно-культурна автономія Магаданської области «Колима-Славутич») – форма нац. самоорганізації українців *Магаданської обл.* Створена 1999 на основі Укр. земляцтва «*Славутич-Колима*», яке існувало з початку 1992. В рамках автономії ведеться велика просвітницька робота, регулярно проходять літературні й музичні вечори, лекції, урочисті заходи й театралізовані дійства, присвячені визначним політичним, громадським і культурним діячам, знаменним подіям історії України. Традиційними стали вшанування Т. Г. Шевченка, дні слов'янської культури й писемности, Різдвяні й Великодні свята, відзначення національних свят. При автономії створено хор укр. пісні, добре знаний мешканцям области. В Магаданській обласній бібліотеці ім. О. С. Пушкіна відкрито відділ укр. літератури, проходять виставки укр. декоративно-ужиткового мистецтва. Середній школі №2 м. *Магадана* надано ім'я Т. Г. Шевченка, в ній створено музей великого Кобзаря, відкрито меморіяльну дошку та перше на терені Сибіру та Далекого Сходу погруддя Т. Г. Шевченка. Зусиллями автономії провадиться велика робота щодо реабілітації незаконно репресованих українців, які були в'язнями сталінських таборів на Колимі. За ініціятиви автономії розроблені проекти пам'ятного знака на цвинтарі м. Магадана й меморіяльної стели та музею під відкритим небом на території колишнього концентраційного табору «Дніпровський» для увічнення пам'яти українців – жертв тоталітарного режиму. Члени автономії надали сприяння авторам 4-серійного док. фільму «Українці на Колимі». В грудні 2002 автономією засновано газету «*Гомін Колими*». Поміж активних учасників – Катерина Кузьомко, Ніна Новохатько, Роман Шестопалка. Голова – *Б. Пиріг*.

КОЛОМІЕЦЬ Євген – підприємець, власник довідкової й агентурно-комісійної контори у Токіо (Японія). У 1919–1921 – уповноважений Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» в Японії (Токіо), де займався виданням укр. літератури для потреб укр. організацій Далекого

Сходу. Від липня 1919 – член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. Жив у Японії до 1930-х, згодом короткий період – у Шанхаї (Китай), де брав участь у діяльності Шанхайської Укр. Громади, яка через нього 1933 одержала портрет І. Котляревського та ілюстрації до «Енеїди», виконані японським митцем.

КОЛЯДА Євген Олександрович (13.05.1966, Брянськ, РФ) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Мати – родом зі Стародубщини (суч. Брянська обл. РФ), батько – з *Приморського краю*, нащадок переселенців з України кінця ХІХ ст. Виріс у Владивостоці, де закінчив механічний факультет Далекосхідного політехнічного інституту (1988). Працював інженером на заводі «Варяг» (1988–1991), бригадиром монтажного цеху вагонопасажирського депо ст. Перша Річка у Владивостоці (1991–1992). У 1993–2005 – на різних посадах в Управлінні виконання покарань МВС (згодом – Міністерства юстиції) Росії, підполковник внутрішньої служби у відставці. Член *Товариства укр. культури Приморського краю* (1992–1998). Один із засновників та ревізор *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999–2006). Допомагав з власних коштів у проведенні укр. заходів та українознавчих досліджень *В. Чорномаза*. Від 2009 мешкає у Брянську (РФ).

КОЛЯДА Сергій Гаврилович (06.02.1951, Нікополь Дніпропетровської обл.) – лікар, один із засновників укр. громадського життя на *Сахаліні*. Після закінчення школи прцював робітником на заводі в Нікополі. Закінчив Запорізький медичний інститут (1977). Працював лікарем-терапевтом у м. Кривий Ріг. Від 1982 – на Сахаліні, працював лікарем у с. Луговому Анівського р-ну, викладав у медичному коледжі в *Южно-Сахалінську* (2000–2005). У 2005–2010 – лікар медсанчастини Управління внутрішніх справ Сахалінської обл. За його ініціятивою в Южно-Сахалінську в 1987 в Будинку культури залізничників відбулися перші збори українців Сахаліну, на яких було засновано Сахалінське укр. культурно-освітнє т-во *«Київська Русь»*, його голова в 1987–1998. Зібрав велику укр. бібліотеку. Дописував до укр. преси про укр. громадське життя на Сахаліні.

Тв.: *Вас чекає «Київська Русь» // Київ. 1990, №6; Українці на Сахаліні // Українське слово. 1990, 3–4 грудня.*

КОНСТИТУЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ АВТОНОМІЇ УКРАЇНЦІВ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ – головний нормативно-правний документ, яким мало керуватися укр. населення Далекого Сходу у справах внутрішнього самоврядування в 1919–1922. Принципові засади Конституції були розроблені членом *Укр. Далекосхідного Секретаріяту І. Гадзаманом* та схвалені на *IV Укр. Далекосхідньому з'їзді* (25 жовтня – 1 листопада 1918) та І-й сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради*, яка доручила Укр. Далекосхідньому Секретаріятові докладно розробити Конституцію українства Далекого Сходу та розіслати її для ознайомлення по округах. Конституцію було одностайно ухвалено ІІ сесією Укр. Далекосхідньої Краєвої Ради 30 травня 1919. Остаточно Конституція мала бути розглянута та затверджена *V Українським Далекосхідним з'їздом*, який двічі призначався в 1920, але так і не відбувся через несприятливі зовнішні обставини. Однак, незважаючи на це, Конституція залишалася головним чинним актом, згідно з яким діяли укр. нац. організації на Далекому Сході (на *Зеленому Клині* та в Маньчжурії) в 1919–22. Вона мала бути надіслана до місцевого уряду для прийняття її як підвалини життя далекосхіднього українства.

Конституція проголошувала право укр. населення Далекого Сходу (*Забайкальської, Амурської, Приморської, Сахалінської* і *Камчатської областей* та Маньчжурії), яке визнавалося частиною «окремої української самостійної нації», на національно-культурну автономію та мала регулювати відношення укр. громадянства до його виборного народнього органу – Крайової Ради (з Секретаріятом на чолі) та до крайової влади. Норми внутрішнього укр. життя, зазначені

Конституцією визнавалися обов'язковими для далекосхідного українства від часу прийняття Конституції Укр. Далекосхідньою Крайовою Радою. Користуватися правом на національно-культурну автономію могли українці, що вписалися в національний список (реєстр) при місцевих укр. *Окружних Радах*, а також всі організації, товариства та громади, які визнали себе українськими.

Національно-культурна автономія українців Далекого Сходу, згідно з Конституцією передбачала:

а) закладання і утримання на крайові чи державні кошти укр. шкіл та інших навчальних закладів у кількости пропорційно до кількости укр. населення та введення викладання укр. мови як предмету в усіх крайових середніх та вищих навчальних закладах з російською викладовою мовою;

б) створення укр. військових частин з укр. офіційною мовою, де мали відбувати військову службу українці – громадяне Далекого Сходу;

в) визнання укр. мови як крайової і припущення її до вживання в офіційних установах з правом вільних зносин укр. людности своєю рідною мовою з названими установами і обов'язковим знанням укр. мови для службовців цих установ і для задоволення потреб українського громадянства державними установами; в місцевостях, де українці складають більшість населення, місцеві обласні і крайові земства повинні були вживати укр. мову як у внутрішнім діловодстві, так і у зовнішніх зносинах;

г) включення представників організованого українства в особі Крайової і Окружних Рад до крайової влади і її обласних органів «для зв'язку і охорони національно-культурних інтересів українського населення»;

д) право українців Далекого Сходу на вільну самоорганізацію у свойому внутрішньому житті на місцевому та крайовому рівнях «при допомозі з'їздів, конференцій, періодичних нарад, делегацій, петицій, преси і інше у такій мірі і засобами, які самі визнають потрібними і відповідними».

Найвищим автономним виборним органом самоврядування для українців Далекого Сходу з усіх справ національно-громадського життя, а саме – «законодавчої, керовничої і роз'яснюючої вдачі» визнавалася Укр. Далекосхідня Крайова Рада, яка спираючись на право кожного народу на самовизначення і керуючись у своїй діяльности «підвалинами повного народоправства» та постановами Укр. Далекосхідних З'їздів, мала об'єднувати та керувати життям усіх Укр. Окружних Рад, крайових українських фахових спілок, економічних, культурно-просвітніх товариств та інших укр. громадських організацій на Далекому Сході. Крайова Рада повинна була «дбати про поширення національної і політичної свідомости, піднесення освітнього і культурного рівня і матеріяльного добробуту серед працюючого населення і про охорону інтересів української людности на Далекому Сході перед Крайовою і місцевою владою» та про полагодження своєї діяльности з «державними актами уряду і постановами законодавчих народніх органів Сибіру і України».

Виконавчим органом Крайової Ради визнавався Укр. Далекосхідній Секретаріят, який мав упорядковувати поточні справи, виконувати постанови і накази Крайових З'їздів та Крайової Ради та відповідати за свою діяльність перед Крайовою Радою. Через Секретаріят Рада мала вести докладний перепис (реєстрування) як усього укр. населення краю, так і всіх укр. організацій. Для розгляду і полагодження справ «особливої вдачі» Секретаріят мав закладати окремі комісії й відділи з залученням досвідчених осіб та фахівців у відповідних справах. Конституція визначала, що Крайова Рада і її Секретаріят, як урядовий орган укр. людности на Далекому Сході, мали утримуватися державними коштами, а тимчасово – коштами українського громадянства через «самооподаткування особисте, організацій і українських громад».

Найвищою владою «установчої і санкційної вдачі» у краю з усіх справ і питань укр. життя визнавалися Укр. Далекосхідні з'їзди, які мали скликатися Секретаріятом за постановами Крайової Ради чи по бажанню 3-х Окружних Рад Далекого Сходу у місці і часі, ухваленому Крайовою Радою.

Таким чином, Конституцією була затверджена чітка структура органів нац. самоврядування укр. населення, що вже фактично склалася на той час на Далекому Сході. Їхня роль визначалася окремим пунктом, згідно з яким усі укр. громадяни мали зноситися з усіх питань з крайовою владою та її місцевими установами лише через свої органи нац. самоврядування. Деякі положення Конституції були оформлені законодавством *Далекосхідньої Республіки* (1920–22).

КОНСУЛЬСТВО УКРАЇНСЬКЕ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ (Український консулят на Далекому Сході) – дипломатична установа Української Держави на Далекому Сході в 1918–1919 з резиденцією у м. Харбіні (нині – Китай). Створено згідно з прелімінарним договором від 12 червня 1918 між Укр. Державою та РСФСР, який передбачав призначення в обох країнах консулів для захисту інтересів своїх громадян та законами Укр. Держави від 14 червня 1918 «Про посольства і місії Української Держави» і від липня 1918 про відкриття генеральних консульств Укр. Держави у Москві і Петрограді та консульських агентств на терені Совєтської Росії і автономного Сибіру. На підставі цього закону мало бути засновано й укр. консульство в Харбіні. Голова Маньчжурської Укр. Окружної Ради поручник *П. Твердовський*, який в цей час перебував у Києві, одержав уповноваження виконувати обов'язки консула у Маньчжурії з осідком у Харбіні. Фактично він виконував функції укр. консула на цілому Далекому Сході. Призначення П. Твердовського укр. консулом було визнано большевицьким урядом Совєтської Росії. Народним комісаром закордонних справ РСФСР Г. Чичеріним було видане розпорядження про безперешкодний переїзд П. Твердовського до Далекого Сходу, згідно якого передбачалося надання йому в разі потреби необхідної допомоги. Під час переїзду через Сибір, П. Твердовський зустрівся в Омську з головою антибольшевицького Тимчасового Сибірського уряду П. Вологодським, яким також було визнано консульські права П. Твердовського й навіть надано йому право на формування укр. військових частин та безперешкодне скликання укр. з'їздів на всьому терені Сибіру.

Наприкінці серпня 1918 П. Твердовський прибув до Далекого Сходу, маючи наміром «захист українців від большевиків, а також допомагати українцям, які бажали виїхати в Україну», шляхом надання їм відповідних посвідчень. Надання відповідних документів про укр. громадянство, згідно з «Законом про українське громадянство» від 2 липня 1918, стало одним із важливих напрямків діяльности консуляту. Всі українці, які бажали переселитися в Україну, повинні були отримати консульські посвідчення, що мали видаватися за посвідченнями укр. *Окружних Рад*. Канцелярію консуляту було відкрито в Харбіні (заст. консула – д-р Іван Мозолевський, згодом – В'ячеслав Пашковський, секретар консуляту – Степан Кукуруза, помічник секретаря – Федір Тоцький).

Одним із важливіших напрямків діяльности консула стала справа створення *укр. військових формувань на Далекому Сході*. Ще під час перебування у Сибіру П. Твердовський зустрівся з головнокомандуючим чехословацьких військ і військовим міністром Тимчасового Сибірського уряду генералом Р. Гайдою, від якого отримав принципову згоду на створення укр. військових частин. У жовтні 1918 він зустрівся з командуючим військ Антанти в Сибіру і на Далекому Сході генералом М. Жаненом, якому передав спеціяльний меморандум про необхідність створення укр. військ на Далекому Сході в розмірі 1–2 корпусів чисельністю до 40 тис. осіб. Протягом 1918–19 він продовжував активні заходи у військовій справі, які закінчилися створенням навесні 1919 *Укр. Далекосхідного Ново-Запорожського куреня вільного козацтва* у Владивостоці.

Діяльність і навіть сам факт існування на Далекому Сході укр. консула викликали вороже ставлення і протидію рос. політичних сил, перш за все з боку колишніх царських дипломатів – рос. посла в Пекіні та рос. консулів в Харбіні та Хайларі, які не визнавали державної самостійности України та розгорнули активну акцію проти укр. консула, закликаючи генерала Д. Л. Хорвата закрити укр. консульство й заарештувати укр. консула, якого звинувачено в самозванстві. Ще під час перебування у Києві П. Твердовський здобув генералу Д. Хорвату на його прохання уповноваження репрезентувати українство і захищати його інтереси на Далекому Сході. Однак після повернення П. Твердовського до Далекого Сходу політичні обставини вже змінилися і генерал Д. Хорват не наважився скористатися цими повноваженнями. Тому П. Твердовський цього уповноваження йому не доручив, проте був довгий час з ним у зносинах і користався у незначних випадках його допомогою та допомогою його помічника генерала М. Афанасьєва. В таких умовах П. Твердовський під загрозою арешту був змушений заявити, що він не є укр. консулом, а лише офіційним представником Маньчжурської Укр. Окружної Ради, але це не допомогло і він змушений був у жовтні 1918 виїхати з Харбіну до *Владивостоку*. У Владивостоці консулят не працював офіційно, але П. Твердовський був у постійних взаєминах з чужоземними командуваннями і дипломатичними представниками та брав активну участь в

укр. громадській і політичній діяльності. За його участи було скликано *IV (Надзвичайний) Укр. Далекосхідній з'їзд*, який відбувся у Владивостоці 25–31 жовтня 1918. На з'їзді П. Твердовський заявив, що він не є представником гетьманського уряду, а є свого роду особистим уповноваженим тимчасово виконуючого обов'язки міністра зовнішніх справ України Дм. Дорошенка. Проблема державно-правного становища консула ще більше загострилася після повалення гетьманського уряду в грудні 1918, бо він не отримав підтвердження від Директорії УНР своїх консульських повноважень. Проте П. Твердовський не зрікся свого статусу, подаючи себе як «уповноваженого України», або як «представника укр. уряду».

Частина маньчжурського українства повела травлю П. Твердовського й 24–28 квітня 1919 було скликано «Всеманьчжурський з'їзд» делегатів від лінійних укр. Рад Китайсько-Східньої залізниці, на якому планувалося обговорити і діяльність уповноваженого України П. Твердовського. Напередодні з'їзду було видано «Меморандум про політичне становище українців на Далекому Сході й діяльність д. Твердовського в ролі консуля Української держави», в якому було дано негативну оцінку його діяльности. На з'їзд прибуло лише 10 делегатів, які ухвалили «не визнавати п. Твердовського ніяким представником ні України, ні місцевого укр. громадянства» й «признати політику п. Твердовського небезпечною, а окремі виступи до крайности шкідливими». Вони звернулися до всіх Окружних Укр. Рад Далекого Сходу з пропоновою ніяких розпоряджень П. Твердовського не виконувати, а «в тім разі, коли п. Твердовський не покине добровільно своєї діяльности яко Представник Уряду України, найти заходи за згодою укр. Рад Далекого Сходу для ліквідації його діяльности». Однак більшість українських організацій проігнорували постанови цього «з'їзду».

Наприкінці травня 1919 у Владивостоці було отримано наказ від уряду адмірала О. Колчака розшукати П. Твердовського, як «дезертира» з рос. армії і надіслати його до Омську. Саме в цей час у Владивостоці відбувалася II сесія *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради*. 28 травня 1919 консул П. Твердовський взяв участь у засіданні сесії, на якому зробив доповідь про міжнародне становище України та відношення представників інших держав, які перебували на Далекому Сході, до України взагалі і до її консула зокрема. Він також подав на розгляд сесії усі свої уповноваження – від укр. уряду, від голови Омського уряду П. Вологодського тощо. Після докладного обговорення сесія ухвалила повідомлення консуля прийняти до уваги, визнавши, що зміни урядів, які відбувалися на той час в Україні, не можуть бути приводами для позбавлення прав особи, посада якої є цілком адміністративна. Уповноваження консула було визнано дійсними і правомочними до того часу, поки з України надійдуть відповідні оголошення. Сесія винесла рішучий протест проти замахів на укр. консула.

Перебуваючи сам під загрозою арешту, П. Твердовський 30 червня 1919 звернувся з протестом проти відбувшихся на той час у Владивостоці арештів українців до місцевого консульського корпусу, в якому спростовував звинувачення голови *Укр. Далекосхіднього Секретаріяту Ю. Глушка-Мови* у його причетности до большевизму та просив сприяти якнайшвидшому звільненню його з в'язниці. 10 липня 1919 П. Твердовського було заарештовано в приміщенні редакції укр. газети «*Щире слово*» у Владивостоці. Протримавши його зо два місяці у лазареті як хворого, місцева військова влада вислала П. Твердовського під вартою до Омська, де його Омський уряд негайно звільнив.

Діяльність у 1918–1919 укр. консульства зактуалізувала укр. справу на Далекому Сході та залишила певний слід у взаєминах з чужинцями. Ймовірно, що саме ініціятива П. Твердовського проглядається в таких дипломатичних заходах України, як занесення в протоколи укр. – російських мирних переговорів 1918 постанови про захист українців в азійських частинах РСФСР, або наявність в договорі з французьким командуванням в Одесі від 9 лютого 1919 постанови про укр. колоніяльні інтереси в Сибіру й на Амурі. Інформаційна діяльність П. Твердовського в 1918 під час його перебування у Києві, сприяла оформленню інтересу пізнішого укр. уряду до укр. далекосхідніх колоній, що виявився у заходах, вжитих МЗС УНР у 1920–1921, а саме розробленні навесні 1921 Департаментом чужоземних зносин МЗС УНР «Начерку пляну діяльности на Зеленому Клині», який передбачав широке коло культурно-просвітніх, політично-адміністраційних, господарсько-торгівельних та фінансових заходів щодо зміцнення укр. характеру Зеленого Клину з перспективою його закріплення за Україною. Першим пунктом цього плану проголошувалася «ви-

силка консульського представництва на Далекий Схід з осідком в одному з більших центрів українства на Зеленому Клині». В цей час МЗС УНР розглядалася кандидатура *С. Шведина* на посаду генерального консула України на Далекому Сході, яка рекомендувалася далекосхідніми укр. організаціями. Однак через брак необхідної інформації щодо згаданої кандидатури та в зв'язку з установленням на Далекому Сході 1922 сов. влади цей план реалізовано не було.

Літ.: Світ І. Український консулят в Харбіні // Календар «Свободи» на 1957 рік. Видання Українського народного союзу. Джерзі Сити, 1957. С. 127–132; Чорномаз В. До 90-ї річниці створення українського консульства на Далекому Сході // Зовнішні справи. Київ. 2008, №11–12.

КООПЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКА НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ – мережа укр. нац. кооперативів, що склалася на Далекому Сході в 1918–1922. Поява укр. кооперації на Зеленому Клині була пов'язана з необхідністю фінансового забезпечення широкої укр. громадської та культурної діяльности, яка розгорнулася тут у зазначений період. Не маючи приватних та громадських капіталів, а також можливости впливати через апарат влади на розподіл бюджетних ресурсів, укр. організації, що виникли на Далекому Сході після 1917, гостро потребували коштів. Серед українців же у цей час майже не було значних підприємців, більшість укр. населення складали селяни, а також дрібні службовці, робітники, військові. Тому створення нац. кооперації залишалося єдиною можливістю як для підвищення матеріяльного добробуту укр. населення так і для здобування коштів на фінансування нац. громадсько-політичної та культурно-просвітньої діяльности. Відповідно питання про створення нац. кооперації піднімалося практично на всіх *Укр. Далекосхідніх з'їздах*. Уже в постановах І Укр. Далекосхіднього з'їзду з фондової секції було зафіксовано рішення про необхідність заснування кредитової каси (товариства), членами якої мали стати усі свідомі українці. Каса мала кредитувати укр. організації та приватних осіб укр. національности, керуючись принципом «Свій до свого по своє». Прибуток від діяльности цього кредитового т-ва мав скеровуватися на так зв. нац. «Залізний фонд». Однак першу спробу створення на Далекому Сході укр. споживчого кооперативу було зроблено лише після ІІІ Укр. Далекосхіднього з'їзду в квітні 1918 у *Читі,* де було засновано *І-ший Український кооператив*. Однак далі затвердження його статуту справа не пішла. Практична ж реалізація ідеї створення нац. укр. кооперації на Далекому Сході пов'язана з рішеннями IV Укр. Далекосхіднього з'їзду, який відбувся у жовтні 1918 у Владивостоці. З'їзд доручив *Укр. Далекосхідній Крайовій Раді* як можна скоріше приступити до організації «крайового економічного органу, який би задовольняв економічні потреби всього далекосхіднього українства».

І сесія Укр. Далекосхідньої Крайової Ради, що відбулася після закінчення IV Укр. Далекосхіднього з'їзду на початку листопаду 1918 ухвалила негайно утворити «крайовий економічний орган з як найширшими завданнями». Фактично розглядалося питання про створення на Далекому Сході укр. кооперативного банку. З цією метою на сесії було створено комісію, до складу якої увійшли члени *Укр. Далекосхіднього Секретаріяту* та член Укр. Далекосхідньої Крайової Ради від Маньчжурії *П. Горовий*. Комісія приступила до розробки статуту укр. банку, однак через те, що не було певности, що уряд затвердить статут укр. банку та що будуть зібрані відповідні кошти, було ухвалено заснувати Крайовий укр. кредитовий кооператив. 19 березня 1919 Владивостоцьким окружним судом було затверджено статут Першого Укр. Далекосхіднього крайового кредитового кооперативного товариства «*Чумак*».

З метою об'єднання українців Сибіру та Далекого Сходу «на національно-економічних засадах» Укр. Далекосхідня Крайова Рада в особі її Секретаріяту та укр. консул на Далекому Сході *П. Твердовський* виступили з ініціятивою проведення укр. кооперативного з'їзду Сибіру та Далекого Сходу, який планувалося скликати 25 квітня 1919 в Харбіні. На цьому з'їзді мало бути вирішено питання про об'єднання всіх укр. кооперативів Сибіру та Далекого Сходу в одну кооперативну спілку. Однак відомостей про те, чи відбувся цей з'їзд немає.

Згідно *Конституції національно-культурної автономії українства Далекого Сходу*, яку було ухвалено в травні 1919, нац. кооперація розглядалася як «єдине міцне підґрунтя для розвитку нац. культури та освіти». Відповідно, з метою зміцнення нац. кооперації ІІ сесія Укр. Далекосхідньої Крайової Ради (травень 1919) ухвалила, що всі місцеві укр. кооперативи та інші нац. організації мають стати колективними членами крайового кооперативу «Чумак», який, згідно статуту, 25%

прибутків мав відраховувати на фінансування діяльности Укр. Далекосхідного Секретаріяту.

Однак уже з самого початку її існування укр. кооперація опинилася в складних умовах. Одною з перших проблем став брак фінансових засобів, що пов'язано з низьким рівнем добробуту укр. населення, а також відсутність досвідчених кадрів. Спроби отримати фінансову допомогу з боку влади успіхів не мали. Надалі, у червні 1919, в ході репресій, яких зазнав укр. рух у Владивостоці з боку влади, відбувся обшук і в канцелярії кооперативу «Чумак», у наслідку якого було вилучено усе діловодство та листування, що призвело до припинення його діяльности. Разом з тим, у цей час тривало створення місцевих укр. кооперативів. Так, 1919 було засновано укр. кооперативи в *Хабаровську* («*Запорожець*»)*, Благовіщенську* («*Українець*») та *Свободному* («*Хлібороб*»).

Діяльність укр. кооперації активізується 1920 після повалення реакційного колчаківського уряду. На початку 1920 було створено укр. кооператив у *Микольську-Уссурійському* («*Гайдамака*»), відділ крайового кооперативу «Чумак» на *Імані*, засновується мережа сільських укр. кооперативних громад. У цей час налагоджуються зв'язки крайового кооперативу з уже існуючими в краї укр. кооперативами, активно розгортається власне торгівельна діяльність. Разом з тим, керівництво укр. кооперації використовувало кооперативну справу для пропаганди та популяризації укр. нац. руху взагалі, намагаючись довести, що він служить інтересам укр. селянства та є єдиним засобом об'єднання всіх нац. сил. Голова крайового кооперативу «Чумак» П. Горовий, відбуваючи поїздки по укр. селам Приморщини, одночасно з пропагандою укр. кооперації, веде агітацію за відкриття укр. шкіл. Відповідно у тих селах, де було створено укр. кооперативні громади, активно розвивалося й укр. культурне життя. За кошт укр. кооперації у цей час утримувалися укр. школи, надавалася допомога *укр. військовим формуванням на Далекому Сході* та у веденні видавничої діяльности тощо.

Однак розвиткові укр. кооперативного руху на Далекому Сході в 1917–22 перешкоджали такі чинники, як непевність політичного життя краю, що виявлялося у частій зміні місцевих урядів, часто протилежних політичних напрямків та майже повна відсутність будь-якої влади на місцях – по селах. Друга причина – це важке економічне становище краю. Нестабільність політичного життя негативно відбивалася на економічній кон'юнктурі, породжуючи фінансову нестабільність, яка виявилася у зміні за короткий час декількох грошевих систем, частій девальвації цих грошей, високій інфляції, що утруднювало товарообіг, розоряло підприємства. Економічну діяльність також ускладнювали такі реалії часу, як страйки, каральні експедиції, повстання, поширення партизанського руху тощо. Значну конкуренцію укр. кооперації складали російські кооперативи, які ставилися до укр. кооперації досить вороже. Намагаючись підірвати довіру населення до укр. кооператив, вони поширювали про них компрометуючі чутки. Чи не більшою перешкодою було також вороже ставлення до укр. кооперативного руху з боку місцевої влади. Як мінімум, укр. кооперація не бралася до уваги, коли відбувався розподіл краму між кооперативними товариствами. Більше того, мали місце факти реквизицій (як в Імані) або націоналізації (Свободний) комуністичною владою майна укр. кооператив. Згодом заборона діяльности тих чи інших укр. установ, «реквизиції» краму укр. кооперативів стали звичайним явищем.

У цих умовах провід укр. нац. руху бачив шлях спасіння укр. кооперації в її об'єднанні в рамках єдиного крайового кооперативу, у створенні міцної, стабільної крайової кооперативної організації, яка мала бути «єдиним джерелом добробуту, єдиним спасінням та підмурівком кращого життя далекосхідного українства». Членами цього кооперативу мали бути не організації (окремі місцеві кооперативи), а окремі особи, об'єднані в міські та сільські кооперативні громади. В такому випадку, якби місцева влада й побажала ліквідувати укр. кооператив, то вона змогла б закрити тільки крамницю, що діяла в тій чи іншій місцевості, тоді як юридично кооператив би продовжив існувати. Питання про реорганізацію укр. кооперації мало бути розглянуто на спеціяльній нараді, яку планувалося скликати на початку 1921 під егідою Укр. Далекосхідного Секретаріяту та на щорічному з'їзді крайового кооперативу «Чумак». Очевидно реалізуючи цей план, місцеві укр. кооперативи були в 1921 перетворені на відділи крайового кооперативу, які були створені практично в усіх значних містах Далекого Сходу – Микольськ-Уссурійському (з 10 лютого 1921), Імані, Хабаровську, Свободному, Благовіщенську, Читі, Харбіні тощо. Відділи «Чумака» діяли також в Токіо (Японія) та Шанхаї (Китай). Крім того, за

деякими даними, існувало більше 100 низових клітин укр. кооперативного руху – сільських кооперативних громад, поміж яких найдіяльнішими були громади у селах Михайлівка («Шлях», уповноважений – К. Студзинський), Монастирище, Осинівка (уповноважений – *І. Божко*), Ольгинське (уповноважений – Скрипка), Феодосіївка (уповноважений – Киріяк), Новопокровка (уповноважений – Денисенко), Зеньківка (уповноважений – Яременко), Авдіївка (уповноважений – Мальований), Гончарівка, Уссурійське, Спаське («Україна», уповноважений – Макаренко), Дроздівка, Виноградівка, Благовіщенка, на ст. В'яземська (уповноважений – Любинецький) тощо.

Розпочавшись з досить незначних сум, що збиралися як членські та пайові внески, укр. кооперація на Далекому Сході, не дивлячись на всі труднощі та перешкоди, за лічені роки і навіть місяці змогла значно розвинути свою діяльність, здобувши широку популярність поміж укр. селянства, поширюючи в його масах нац. культуру та ідеї нац. спільности. Однак згодом несприятлива економічна та політична кон'юнктура привели до того, що наприкінці 1921 діяльність крайового кооперативу була зосереджена, головним чином, в Імані, де активно діяв його місцевий відділ, що мав бл. 500 пайщиків. Пізніше Іман опинився на терені, підпорядкованому уряду *Далекосхідньої Республіки*, відповідно Іманський відділ був відрізаний від керівних органів укр. кооперативної централі у Владивостоці і його операції майже припинилися. Наприкінці 1922, після встановлення на Далекому Сході сов. влади, укр. кооперація була ліквідована разом з усім укр. рухом – кооперативи було розв'язано, їх майно сконфісковано, а ряд провідних діячів заарештовано. Згодом, багато з них виступали головними обвинуваченими на *Читинському процесі* (1924) – голова крайового кооперативу «Чумак» П. Горовий, члени його правління *К. Стрельбицький, Д. Нечипоренко, І. Смульський*, керівники місцевих відділів у Микольську-Уссурійському (*Г. Никитченко, І. Чорній*), Імані (*Т. Дяченко*), Хабаровську (*Г. Безрученко, Г. Могилецький, І. Булах, В. Никуляк, В. Кийович, Я. Рудницький, П. Вінцковський, В. Тимцюрак*). Провідникам крайового кооперативу було пред'явлено звинувачення у тому, що вони «з метою протидії нормальній діяльності держпідприємства (Центросоюз) та захоплення економічного впливу на Далекому Сході, утворили кооперативне об'єднання «Чумак», у завдання якого входило також забезпечення сільського населення від комуністичного впливу».

Літ.: *Мова Ю. Кооперація // Нова Україна. Календар на рік 1921-й. Владивосток, 1921. С.157-158.*

КОРЕЦЬКИЙ Іван Григорович (08.08.1935, с. Замшани Ратнівського р-ну Волинської обл. – 18.03.2006, Спаськ-Дальній Приморського краю) – укр. громадський діяч у *Спаську-Дальньому.* Після військової служби залишився у *Приморському краю.* Закінчив відділення правознавства Далекосхідного університету у *Владивостоці.* Працював у районному комітеті КПРС, згодом – інспектором кримінального розшуку, заст. начальника, начальником Кіровського райвідділу органів внутрішніх справ (1974–1984), заст. начальника виправної колонії у Спаську-Дальньому (1985–89). Від 1989 – на пенсії, у 1989–1995 працював кореспондентом Спаської міської газети «Маяк», в якій намагався познайомити читачів з укр. культурою. Один із засновників та член Ради Спаського т-ва укр. культури «*Зелений Клин*» (1990–1994), член Спаського т-ва укр. культури «*Зелений Клин-Черемош*» (1995–1999) та Спаської національно-культурної автономії «*Джерела України*» (2000–2006). Член орг. комітету з проведення *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Член громадської Ради при голові міста, допомагав людям у питанях юридичного характеру, виступав проти безчинств чиновників.

КОРОЛЬ Леонтій Ізидорович – агроном, укр. громадський діяч на *Амурщині.* Із селян Київської губ. У квітні 1917 – голова Укр. Ради в *Свободному*, згодом працював у *Благовіщенській Укр. Громаді*. Обраний радним Свободненської міської думи (1917). Висунутий кандидатом від *Амурської Обласної Української Ради* до рос. Установчих зборів (1917). За політичними поглядами схилявся до укр. трудовиків.

КОРСУН Олександр Олександрович (1879, Область Війська Донського – 15.09.1938, Владивосток) – укр. громадський діяч у *Владивостоці.* З міщан, освіта середня. До 1917 – ст.

помічник акцизного наглядача Приморського акцизного управління. Член правління Т-ва допомоги учням, Економічного т-ва службовців урядових установ, почесний член Владивостоцького соборного церковно-парафіяльного опікунства. Член *Владивостоцької Укр. Громади* (1917). У квітні 1917 обраний від Громади до Владивостоцького Совєту. У липні 1917 – кандидат від Владивостоцької Укр. Громади до міської думи за списком нац. блоку. Член ревізійного відділу т-ва *«Владивостоцька Українська Хата»* (1920). Один із організаторів і член Владивостоцького *Укр. Нац. Комітету* (1921–1922). Заарештований у листопаді 1922 після встановлення сов. влади. Засуджений на *Читинському процесі* (1924) за ст. 68 КК РСФСР до 1 року позбавлення волі. У 1930-х – старший бухгалтер артелі «Новый быт» у Владивостоці. Заарештований 16 липня 1938. 15 серпня 1938 комісією НКВС засуджений за звинуваченням у шпигунській діяльності до смертної кари. Розстріляний у Владивостоці. Реабілітований 15 лютого 1957.

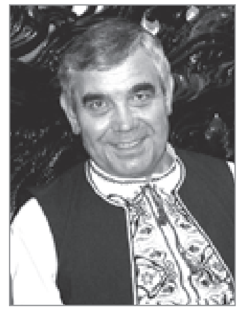
КОСТЕНКО К.П. – учитель, укр. громадський і освітній діяч на *Амурщині*. Один із організаторів *Хабаровської Укр. Громади*. 26 березня 1917 обраний членом її Ради та делегатом на з’їзд учителів Приамурської округи. У 1919–21 – завідувач укр. школи в *Свободному*, член *Свободненської Укр. Окружної Ради*, член Ради *Свободненської Укр. Громади*. Заарештований більшовиками в 1922.

КОСТИРЯ Артем – селянин, голова Ради Укр. Громади в с. Велика Сазанка на *Амурщині*. Влітку 1921 обраний членом Амурських обласних зборів за списком *Свободненської Укр. Окружної Ради*.

КОСТЯЄВ-ЧОРНОМОРЕЦЬ Григорій Іванович – укр. громадський та театральний діяч у *Владивостоці* та *Микольську-Уссурійському*, вчитель співу Микольськ-Уссурійської чоловічої прогімназії. Член *Укр. гуртку* при Народному Домі у Владивостоці (1913), артист та режисер укр. вистав. Один із організаторів *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* (1917). Брав участь як хормейстер у підготовці Шевченківського свята у Микольську-Уссурійському в 1917. Брав участь у виставах гуртку старих діячів укр. кону у Владивостоці (1917).

КОТНИЦЬКИЙ Григорій Іванович – землемір, укр. громадський діяч на *Забайкальщині*. Секретар *Забайкальської Укр. Окружної Ради* (1918). Брав участь в організації укр. військових частин (1918). Засуджений на *Читинському процесі* (1924).

КОТОЛУПОВ Йосип Никифорович (бл. 1874 – ?) – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. Із селян, освіта домашня. З 10 липня 1913 – чиновник Амурської контрольної палати. 26 березня 1917 обраний членом ревізійної комісії *Хабаровської Укр. Громади*. В 1919 обраний радним Хабаровської міської думи від дем. блоку. У жовтні 1920 обраний до Хабаровської міської управи за списком Центрального бюро профспілок. У жовтні 1921 висувався кандидатом від партії есерів до Хабаровських міських зборів уповноважених. Голова Хабаровського повітового управління ДСР (1922).

КОХАНОВСЬКИЙ Віктор Олександрович (12.06.1948, Макіївка Донецької обл. – 16.06.2011, Владивосток) – музикант, соліст Укр. хору ім. Анатолія Криля *«Горлиця»* у *Владивостоці*. У 1966 закінчив індустріяльний технікум за спеціальністю технолог-нафтовик, у 1966–68 працював начальником відділу на нафтопромислу м. Оха на *Сахаліні*. 1968 покликаний до військової служби, яку відбував у Владивостоці в оркестрі Ансамблю пісні і танцю Тихоокеанського флоту. Прослужив в ансамблі 33 роки як музикант духових інструментів, ст. мічман запасу. У 1986 перебував у відрядженні в Афганістані. У 2001–2008 працював в оркестрі Тихоокеанського прикордонного округу. Від 1999 – учасник укр. народного хору *«Червона калина»*, у 2001–2011 – Приморського укр. народного хору «Горлиця». Брав активну участь у культурних заходах, що провадилися укр. організаціями у Владивостоці.

КОЧЕТКОВА *Людмила* Вікторівна (з дому Селицька) (23.05.1942, м. Ленінськ Андіжанської обл., Узбекистан) – активна учасниця укр. організацій у *Владивостоці*. Народилася в Узбекистані, де її мати перебувала в евакуації. Виросла у сел. Ольгопіль (нині – Цецельницького р-ну)

Вінницької обл. Закінчила рибопромисловий технікум у Білгороді-Дністровському Одеської обл. (1960). У 1960–65 працювала рибоводом на рибозаводі у м. Курильську (Курильські о-ви). У 1969 заочно закінчила біолого-грунтовий факультет Далекосхідного університету за фахом морський біолог-іхтіолог. З 1965 працювала техніком, інженером у відділі науково-промислової розвідки Тихоокеанського науково-дослідного рибогосподарського центру (ТІНРО), у 1970–95 – ст. інженер, начальник експедиції у Тихоокеанському управлінні промислової розвідки і науково-дослідного флоту (ТУРНІФ) у Владивостоці. Від 1995 – на пенсії. Активна учасниця *Товариства укр. культури Приморського краю* (1992–1998), *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* (1998–1999), *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999–2006), а також укр. народного хору «*Червона калина*» (1992–2001) та Укр. хору ім. Анатолія Криля «*Горлиця*» (від 2001). Бере участь у заходах Центру укр. культури Анатолія Криля «*Горлиця*».

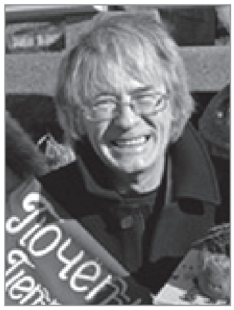
КОШОВИЙ Йосип Якимович – редактор газеты «*Українська думка*» у *Владивостоці* (1921). Заарештований після встановлення сов. влади наприкінці 1922. 5 лютого – 9 березня 1923 перебував у Читинській в'язниці. Звільнений до суду.

КРАВЕЦЬ Олександр – друкар, укр. громадський та кооперативний діяч у *Владивостоці*. Член Ради

Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» (1919). Працівник *Укр. Далекосхідного прес-бюро* (1920). В грудні 1920 – член комісії з організації *Укр. Далекосхідного кооперативного видавничого товариства ім. Т.Шевченка*, згодом – член його Ради.

КРАВЧЕНКО Валерій Трохимович (19.10.1942, Ленкорань, Азербайджан) – музикант, педагог, журналіст та письменник на *Камчатці*. Закінчив Харківський інститут мистецтв за класом фортепіяно (1967). Від 1968 викладач Камчатського обласного музичного училища. Виступає як соліст та концертмейстер відомих камчатських музичних колективів, між іншим – Камчатської хорової капелі. Виступав з гастролями в Японії, США, Франції, Німеччині, Іспанії, Греції, Китаї, Республіці Корея, Італії, Ізраїлю. Зробив

величезний внесок у розвиток культури *Камчатського краю*, зростання професійної майстерності камчатської музичної школи. Автор багатьох публікацій про історію та культуру Камчатки. Заслужений працівник культури РСФСР (1988), заслужений артист Росії (1997), член Спілки журналістів СССР (1973) та Спілки письменників Росії (2009), почесний громадянин *Петропавловська-Камчатського* (2009). Автор книжок: «Мэнго» (1995), «Капелла» (1997, 2007), «На Эссо радуга упала…» (2006), «След ветра» (2007), «Я сердце отдаю Палане» (2007). Працює над енциклопедією «Культура Камчатки XX ст.». Від 1994 бере активну участь у діяльності *Клубу укр. культури ім. І. Франка* в Петропавловську-Камчатському, дописує до укр. газети «*Батьківщина*», де вів сторінку «Українці на Камчатці».

КРАВЧЕНКО Г. І. – залізничник, укр. громадський діяч у *Хабаровську*. 14 березня 1917 обраний членом орг. комітету зі створення *Хабаровської Укр. Громади*. 26 березня 1917 обраний секретарем Хабаровської Укр. Громади. Голова *Укр. Далекосхідньої залізничої спілки* (1920–21). Брав участь у аматорських виставах.

КРАМАРЕНКО Ольга Костянтинівна (уроджена – баронеса Розен) (? – 05.08.1932, Шанхай) – укр. громадська діячка та артистка у *Владивостоці*. Закінчила Інститут шляхетних дівчат у Харкові, декілька років грала у київських театрах. Від 1916 – у Владивостоці, де виступала в Народному Домі та театрі Петіпа. В 1917 грала в драматичному гуртку укр. телеграфної сотні («Хатня революція», «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка» тощо). Від 1918 – член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. З 1922 – в Шанхаю, де виступала в російських драматичних постановках, член літературно-артистичного товариства. Загинула від руки грабіжника-китайця.

КРАСІЙ Гнат Гнатович (1885, с. Могилівка Ушицького повіту Кам'янець-Подільської губ. (нині – Дунаєвецького р-ну Хмельницької обл.) – після 1937) – укр. громадський діяч на *Амурщині*. Від 1912 вів укр. працю в Джалінді на Амурщині, пізніше – в *Хабаровську*. Один із організаторів *Хабаровської Укр. Громади*. 14 березня 1917 обраний членом її орг. комітету. Від 26 березня 1917 – член Ради Хабаровської Укр. Громади. Голова зборів українців Хабаровська 15 травня 1918, на яких було ухвалено резолюцію, що засуджувала переворот П. Скоропадського. 11 березня 1920 делегований *Хабаровською Укр. Окружною Радою* до Хабаровських повітових земських зборів з меморандумом про введення навчання в школах повіту укр. мовою. Брав участь в аматорських укр. театральних виставах (1919). Керівник хору Хабаровської Укр. Громади (липень 1920). В 1920–21 – секретар укр. кооперативу «*Запорожець*» у Хабаровську. У січні 1921 висувався кандидатом до Установчих зборів *Далекосхідньої Республіки* від Хабаровської Укр. Окружної Ради. У жовтні 1921 – кандидат від Хабаровської Укр. Окружної Ради до Хабаровських міських зборів уповноважених. У 1930-х мешкав в Алма-Аті (Казахстан), 28 листопада 1937 заарештований. 7 грудня 1937 засуджений трійкою УНКВС по Алма-Атінській області за ст. 58–10, 58–11 КК РСФСР до 10 років таборів. Реабілітований 3 серпня 1939 НКВС Казахської ССР за відсутністю доказів.

КРЕЩЕНЕЦЬКИЙ Григорій Опанасович (29.07.1956, с. Демидівка Тростянецького р-ну Вінницькоі обл.) – юрист, укр. громадський діяч на *Сахаліні*. З селянської родини. Після закінчення 1973 Тростянецької середньої школи працював робітником, обвалювальником м'яса на Тростянецькому м'ясокомбінаті. У 1975–77 – на військовій службі, у 1977–79 – працював експедитором Тростянецького м'ясокомбінату. У 1979–83 навчався у Харківському юридичному інституті. Від серпня 1983 до грудня 1991 працював на посадах слідчого прокуратури Братського району, слідчим і ст. слідчим прокуратури Снігурівського р-ну Миколаївської обл. У січні 1992 перевівся на роботу в прокуратуру Сахалінської обл., де спочатку працював ст. слідчим Долінської міської прокуратуры, згодом – ст. слідчим з особливо важливих справ прокуратури Сахалінської обл. З серпня до грудня 2002 – помічник військового комісара Сахалінської обл. з правових питань. Від січня 2003 – юрист ЗАТ «САЛКО», з березня 2004 по вересень 2010 – юрисконсульт у ТОВ «Старстрой» на проекті «Сахалін-2». Від 30 червня 2008 – голова Сахалінської регіональної громадської організації українців «*Київська Русь*» та Южно-Сахалінської місцевої національно-культурної автономії українців «*Дніпро*».

КРИВОНОС Іван Мусійович – укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському*, наглядач телеграфу. У лютому 1910 – член ініціятивної групи зі створення т-ва «*Просвіта*» в Микольську-Уссурійському. Актор-аматор, брав участь у виставі, яку було поставлено на Шевченківське свято в Микольську-Уссурійському 1911.

КРИВУЦА Світлана Генадіївна (з дому Фомченко) (09.10.1960, м. Великі Мости Львівської обл.) – укр. громадська діячка на *Камчатці*. Закінчила Львівський медичний інститут, працювала провізором-технологом лікарняної аптеки у Києві. На Камчатці з 1 червня 1986, працює провізором вищої категорії й викладачем медичного колледжу у *Петропавловську-Камчатському*. Активна учасниця *Клубу укр. культури ім. І. Франка* та укр. вокального ансамблю «*Ласкаво просимо*» (2005–2008). Дописувала до газети «*Батьківщина*», працювала як коректор укр. книжок, що виходили на Камчатці та альманаху «*Україна на Камчатці*», допомагала з власних коштів у фінансуванні його видання.

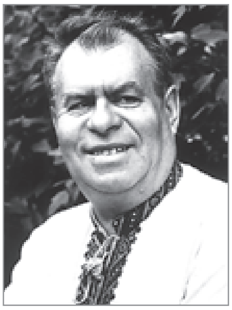
КРИКУНЕНКО Віталій Григорович (09.05.1951, с. Косівщина Сумського р-ну Сумської обл.) – укр. поет, письменник, літературознавець, перекладач у Москві. Закінчив філологічний факультет Сумського педагогічного інституту (1971) та відділення журналістики Вищої

комсомольської школи при ЦК ВЛКСМ (1977). Працював кореспондентом, завідувачем відділу обласної молодіжної газети, відповідальним секретарем бюлетеню ЦК ВЛКСМ «Юношеская печать», до 1986 – відповідальним секретарем журналу «Студенческий меридиан» (Москва). У 1986–1991 – консультант з питань укр. літератури правління Спілки письменників СРСР, відповідальний секретар ради з укр. літератури при Спілці письменників СРСР. Радник з питань культури Посольства України в Росії (1992–1997). У 1997–2005 – головний редактор дитячої газети «Жили-были». Від 2006 – заст. директора Бібліотеки укр. літератури у Москві. На початку 1990-х викладав на кафедрі художнього перекладу Літературного інститут ім. А. Горького, у 2000–2002 викладав україністику на кафедрі слов'янознавства Московського університету. Член Національної спілки письменників України та Спілки письменників Росії. Автор п'яти поетичних збірок: «Місячний провулок», «Молния корней», «Сонячний годинник», «Мадонны моего края», «Вічна Атлантида»; книжки про малодосліджені сторінки життя та творчости поета В. Поліщука «Філософ з головою хлопчика». Укладач і перекладач п'яти антологій української поезії в перекладах російською мовою: «Молодая поэзия Украины», «Ой, упало сонце…», «Галицкая брама», «Антологія українського поетичного гумору», «Из века в век» (українська поезія другої половини XX – початку XXI ст.). Лауреат Міжнародного фестивалю слов'янської поезії «Поющие письмена» та літературної премії ім. А.П. Чехова за багаторічну роботу зі збереження та розвитку російсько-українських літературних взаємозв'язків (2010). Організатор і учасник *Днів укр. літератури у Приморському краю* (жовтень 1989). Відкрив самодіяльного укр. поета з Приморщини *К. Скоромця*, сприяв публікації його творів, підготував до друку книгу, що включає його поетичну творчість, спогади та листи. У період перебудови одним із перших почав піднімати в Україні тему укр. Зеленого Клину. Опублікував ряд матеріялів, що стосуються історії культурного життя українців на Далекому Сході. Віднайшов у архівах Москви працю *В. Ілліча-Світича* «Дальневосточная Украина» (Київ, 1905) та газету «*Соціялістична перебудова*». У Бібліотеці укр. літератури у Москві провів презентації книг далекосхідніх укр. авторів, журналу «*Далекосхідна хвиля*», відеофільмів про *Далекосхідні фестивалі укр. культури* «*Наша дума – наша пісня*». Займається дослідженням історії укр. культури та літератури в Росії.

Тв.: *Міст до Атлантиди // Дніпро. К. 1991, №8. С. 107–122, 1994, №5; Із Зеленого Клину // Україна. 1991, №18. С.13; СіМ – українська письменницька спілка в Росії: становлення і трагедія // Книжник. 1991, №3; Поет із Зеленого Клину // Вісті з України. 1992, №10; «Щире слово» із Владивостока // Український кур`єр. Москва. 1993; З минулого в майбутнє // Культура і життя. К. 1996. 04.01; Українець на «Зеленому Клині». І не тільки там // Час-Time. 1996. 25 жовтня; Украинская литература: российские адреса // Литературное зарубежье: проблема национальной идентичности. Вып. 1. М., 2000; Відлуння // Далекосхідна хвиля. 2010, №15.*

КРИЛЬ Анатолій Улянович (справжнє прізвище – Кріль) (24.06.1936, Овруч Житомирської обл. – 03.04.2004, Владивосток) – укр. культурний діяч на Зеленому Клині, співак, хормейстер, поет і композитор. Виріс у с. Зеленче Дунаєвецького р-ну Хмельницької обл. Закінчив Одеський медінститут (1960) та народну студію при Одеській консерваторії за фахом – режисер народного музичного театру (1961). Співав, як соліст, у народному оперному театрі при міжспілковому Палаці культури та у хоровій капелі в Одесі, де виконав партії Демона («Демон» А. Рубінштейн, 1958), Лукаша («Лісова пісня» Л. Українки, 1961), Султана та Карася («Запорожець за Дунаєм», 1961), Алеко («Алеко» С. Рахманінова, 1962), Богдана Хмельницького («Богдан Хмельницький, 1962). Великий вплив на творче становлення А. Криля мала дружба з нинішнім худ. керівником Державного Укр. народного хору ім. Г. Верьовки, тоді – студентом Одеської консерваторії А. Авдієвським. Співав у хорі при Палаці культури моряків під його керівництвом. З 1963 жив у *Владивостоці,* де паралельно з роботою лікаря на протязі 17 років працював як режисер і соліст (баритон) Народного театру музичної комедії при Палаці культури моряків (1963–1979). За цей період виконав перші партії в 13 музичних виставах – Назар («Свадьба в Малиновке», 1964), Микола та Виборний («Наталка-Полтавка», 1964–1978), Едвін («Сільва» І. Кальмана, 1965),

Султан та Карась («Запорожець за Дунаєм», 1967), Матрос («Белые ночи» Стемпнівського, 1970), Рінальдо («Чорний дракон» Модуньо, 1973), Матрос Кашуба («На світанні» О. Сандлера, 1975), Андрій («Цирк зажигает огни»), Лікар Романов («Королева остается дома» Стемпнівського, 1978), Отаман («Станичный сходится народ»), Лісовик («Цвіт папорті»). Як режисер здійснив постановки: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Наталка-Полтавка» М. Лисенка, «Свадьба в Малиновке» Александрова, «Сорочинський ярмарок», «Алеко», С. Рахманінова, «Трембіта» Ю. Мілютіна, «Королева остается дома» Стемпнівського, «Чорний дракон» Модуньо, «На світанні» О. Сандлера. Як одному з керівників театру йому вдалося залучити до роботи значну кількість акторів-аматорів укр. походження. У 1965 при музичному народному театрі організував укр. чоловічий вокальний ансамбль «Бриль» (1965–1970), згодом – вокальний укр. чоловічий ансамбль «Пиріг» (1970–1978). Поставлені ним укр. вистави та виступи вокального ансамблю мали великий успіх у глядачів Приморського краю, Сахаліну, Камчатки. У 1979 заснував Укр. народний хор «*Горлиця*», яким керував до своєї загибелі 2004. У 1980 організував студію укр. солоспіву при Палаці культури залізничників. Ініціатор проведення *Приморських крайових фестивалів укр. культури «Солов'їна пісня»* і «*Шевченківські думи*» (1999) та *Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»*. Відповідно за його активної участи 2002 пройшли І Далекосхідній та І Приморський крайовий фестивалі укр. культури. Поет і композитор, автор мюзиклів «Усмішки Гоголя» (1962), «Толока» (1964), «Цвіт папорті», «Станичний сходиться народ», які поставив як режисер та у яких виконав провідні партії. Автор двох музично-поетичних збірок – «Летіла горлиця далеко» (87 пісень укр. мовою) та «Станичники» (49 пісень рос. мовою), збірки віршів укр. мовою. Лауреат та дипломант багатьох крайових, регіональних, російських та міжнародних конкурсів та фестивалів. Заслужений діяч культури Росії (1997). У 2001 став організатором і головою Укр. музично-літературного товариства «*Горлиця*». Загинув від руки невідомого злочинця. Представлений до присвоєння звання «Заслужений працівник культури України» (посмертно).

Тв.: *Летіла горлиця далеко. Владивосток, 2006; Летіла горлиця далеко. Пісенно-поетична збірка. Владивосток, 2009.*

«КРИНИЦЯ» (Хабаровський український муніципальний народний хор «Криниця») – назва укр. хору «*Батьківська криниця*» в 1999–2007.

«КРИНИЦЯ» (Українське земляцтво «Криниця») – укр. громадська організація у *Хабаровську*, регіональне відділення Об'єднання українців Росії. Створена 7 грудня 1999 групою кол. членів Хабаровського крайового т-ва укр. культури «*Зелений Клин*» (*Н. Романенко, О. Сержанюк, Р. Чайка*, *А. Кобець*, *А. Безматерних*, Галина Вандишева тощо) як Товариство шанувальників укр. музики «Криниця» Хабаровського краю. Офіційно зареєстроване 10 березня 2000. Згодом виступало також як Хабаровський крайовий центр укр. культури «Криниця». Основою земляцтва є укр. народний хор «*Батьківська криниця*», який веде активну концертну діяльність. Земляцтвом відзначаються укр. традиційні свята, від 2000 влаштовуються виставки декоративно-ужиткового мистецтва «Україно моя вишивана», «Україно моя кольорова», на яких представляються речі з родинних колекцій та твори сучасних майстрів (Людмили Рязанової (писанки), Олександри Мироненко, Галини Новосьолової, *А. Безматерних* (вишивка). Нині у складі земляцтва діють Крайовий центр укр. культури «Криниця» та Товариство аматорів укр. музики «Криниця», дитячий хореографічний ансамбль (керівник – Л. Семкова), студія любителів вишивки та нац. декоративно-ужиткового мистецтва (керівник – Олександра Мироненко). За підтримки адміністрації міста 30 листопада 2010 було відкрито укр. культурно-дозвільний центр «Криниця», при якому функціонують клуб збереження та вивчення укр. мови «Рідна мова» (керівник – Вікторія Пармон), клуб любителів нац. вишивки «Візерунок» (керівники – Людмила Рязанова, Олександра Мироненко), укр. хор «Батьківська криниця», дитячий вокально-хореографічний ансамбль «Струмочок» (керівник – Володимир Сокрута, Микола Ларіонов). Земляцтво є членом Асоціації національно-культурних об'єднань Хабаровського краю (від 2000), Об'єднання українців Росії, Всеукраїнського т-ва «Просвіта» ім. Т. Шевченка. Нагороджене Гран-прі Міжнародного фестивалю нац. культур країн Азійсько-Тихоокеанського регіону «Лики наследия» (Хабаровськ, 2008). Центр став ініціатором проведення *I* та *V Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2002, 2009). Активні учасники – В. Пар-

мон, Валентина Дев'ятко, Ельвіра Афанасьєва, Олександр Рябчук, Світлана Кутузова, Людмила Шкалінська, Галина Бердникова, Галина Ребікова, Валентина Поповкина, Л. Рязанова, О. Мироненко, Г. Новосьолова, Тамара Логінова, Валентина Булиго, Раїса Скрипченко, Людмила Кобзєва, В. Сокрута, М. Ларіонов.

Голова правління – *Н. Романенко,* заст. голови – Володимир Мироненко, Галина Вандишева, секретар – Ольга Муратова, почесні члени правління – О. Сержанюк, Р. Чайка, члени правління – *О. Омелянюк*, А. Безматерних, Надія Фоменко, Ольга Гординська, Марія Мельникова, Вікторія Андрійчук.

Літ.: *Романенко Н.В. Мы – украинцы из Хабаровска // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008. С. 274–277.*

КРИШТАЛЬ Олександр Анатолійович (07.02.1966, Київ) – військовий журналіст за фахом, укр. громадький діяч на *Камчатці.* Закінчив факультет журналістики Львівського вищого військово-політичного училища (1988). Служив у Кронштадті на Балтійському флоті (1988–1999). Від 1999 – на Камчатці, редактор газети Камчатської військової флотилії «Тихоокеанская вахта» (1999–2003), капітан 2 ранги. У 2003–2005 – працівник прес-служби Камчатської обласної адміністрації. Редактор газети *«Батьківщина»* (від березня 2003 до 2006). Активний член *Національно-культурної автономії українців Камчатки* (до 2006) та *Клубу укр. культури ім. І. Франка.* 10 квітня 2005 III З'їздом Федеральної національно-культурної автономії «Українці Росії» обраний заступником голови ФНКА УР, головою комісії з питань засобів масової інформації. Організатор та голова секретаріату укр. громади «Славутич» у *Петропавловську-Камчатському.* Учасник IV Всесвітнього форуму українців (2006). Нині займається яхтингом.

КРИШТОФОВИЧ Андрій Миколайович (?, с. Криштопівка Павлоградського повіту Катеринославської губ.? – ?) – мировий суддя, укр. громадський діяч у *Владивостоці.* З родини банківського службовця. У листопаді 1920 – листопаді 1922 – урядовий секретар *Укр. Далекосхідного Секретаріяту.* Заарештований большевиками в листопаді 1922 після встановлення сов. влади. Звільнений до суду 25 лютого 1923.

КУЗУРМАН-ЯЩЕНКО Олексій Васильович (бл. 1876 – ?) – укр. громадський діяч на *Забайкальщині.* Із селян. Юрист, працював у суді в *Читі.* Член *Забайкальської Укр. Окружної Ради* (1918). Член президії ініціятивної групи з утворення Укр. комітету допомоги голодуючому населенню України (1921). Заарештований після встановлення сов. влади в 1922. Засуджений на *Читинському процесі* (1924).

КУТЕНКО Петро – укр. громадський діяч у *Владивостоці.* У 1918–20 – член Ради та секретар *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта».* 1 квітня 1918 обраний кандидатом в члени *Владивостоцької Укр. Окружної Ради.*

КУЦИЙ Григорій Семенович (20.04.1911, с. Гавришівка Вінницького р-ну Вінницької обл. – 09.07.1977, Владивосток) – історик, один із організаторів історичної науки та системи вищої освіти на Далекому Сході. Закінчив Вінницький інститут народної освіти за фахом викладач укр. мови та літератури (1932) та був відряджений на підсилення укр. нац. педагогічних кадрів до *Далекосхідного краю*, де на той час відбувалася політика *українізації.* У 1932–33 працював зав. навчальною частиною та викладачем літератури в *Спаському укр. педтехнікумі.* У 1935–41 – директор вечірнього вчительського інституту та середньої школи №3 у *Спаську-Дальньому.* У 1941–1953 – завідувач Приморського крайового відділу народньої освіти. Виступив з проектом введення викладання укр. мови як другої в школах районів з компактним проживанням укр. населення, який не знайшов підтримки у влади. Доклав багато зусиль для відновлення Владивостоцького пед. інституту (1943) та Дале-

косхідного університету (1956). Кандидат історичних наук (1952). У 1953–56 – директор Владивостоцького пед. інституту, в 1956–60 – ректор Далекосхідного держуніверситету, зав. кафедрою історії СРСР. У 1960–65 – ст. науковий працівник Далекосхідної філії АН СРСР. У 1965–77 – зав. кафедри історії СРСР Далекосхідного університету. Доктор історичних наук (1964), професор (1965). Автор більше 100 наукових праць з історії робітничого класу та громадянської війни на Далекому Сході в дусі совєтського офіціозу. Нагороджений двома орденами Трудового Красного Знамени, 7 медалями.

Тв.: *Борьба профсоюзов за установление власти Советов в Приморье (март-ноябрь 1917). Владивосток, 1963; Борьба рабочего класса Дальнего Востока против интервентов и внутренней контрреволюции (1918–1920). Владивосток, 1967 тощо.*

КУШНАРЕНКО Варфоломій Данилович (1892, с. Лисича Балка Звенигородського повіту Київської губ. – після 1945) – технік, укр. громадський діяч на *Амурщині* та в Харбіні (Маньчжурія). У 1917 – один із організаторів *Благовіщенської Укр. Громади*, разом із *Я. Ситницьким* видав звернення про скликання 18 березня 1917 перших укр. зборів у *Благовіщенську.* На цих зборах обраний до комісії з опрацювання програми Благовіщенської Укр. Громади, член її Ради, заст. голови Громади. На початку червня 1917 – голова укр. секції на Благовіщенському єпархіяльному з'їзді. 12 червня 1917 обраний головою т-ва «*Просвіта*» у Благовіщенську. У січні 1918 на *II Укр. Далекосхідньому з'їзді* обраний членом *Далекосхідного Укр. Виконавчого Комітету.* Палкий оратор, провадив активну агітаційну та освідомлюючу працю серед селян Амурщини. У 1920–1921 – заст. голови *Благовіщенської Укр. Окружної Ради* та *Благовіщенської Укр. Громади.* Після встановлення 1922 на Зеленому Клині совєтської влади втік до Харбіну. Один із організаторів т-ва «Січ» в Харбіні (1926) та Укр. союзу хліборобів-державників (1934). Член т-ва «Просвіта» в Харбіні (від 6 вересня 1933). Член Контрольної комісії Укр. Ради Громадських Уповноважених (1933). 17 листопада 1933 обраний до орг. комісії зі створення Укр. Нац. Громади, скарбник (від грудня 1933) та голова Управи Укр. Нац. Громади (від липня 1934 до травня 1935). Скарбник та член тимчасової адміністрації Укр. Нац. Дому в Харбіні (до червня 1934). Один із організаторів Укр. Нац. Колонії в Харбіні, член її орг. комісії (від листопада 1934). Учасник установчої конференції укр. організацій 12 травня 1935 від Укр. Нац. Громади та член тимчасової президії установчих зборів УНКолонії 19 травня 1935. На цих зборах обраний членом Ради УНК (до 12 червня 1936). Від жовтня 1936 – член Правління УНК, завідуючий шкільництвом. У серпні 1938 вийшов з членів Правління УНК. 29 січня 1939 – заст. голови загальних зборв УНК. Від квітня 1940 – член Ради старшин УНК, 1942 вийшов з її складу. 27 квітня 1944 обраний керівником відділу домовласників та землевласників УНК. До 1943 працював як технік у Харбінському міському самоврядуванні, згодом – кресляр Японської військової місії (1945). Категорично відмовився реєструватися в Бюрі рос. емігрантів у Маньчжурії. Після вступу сов. війська до Маньчжурії заарештований 4 вересня 1945, засуджений 7 грудня 1945 військовим трибуналом Далекосхідної армії ППО за ст. 58–4 до 7 років таборів, де ймовірно загинув. Реабілітований 6 травня 1999.

ЛАВРОВСЬКИЙ Петро Мойсейович (справжнє прізвище – Рамазин) (20.09.1887, Ставропіль – 1946?, Харбін) – укр. артист і режисер на Далекому Сході. Чоловік актриси *Є. Давидової*. У 1905–1908 навчався в Ставропільській духовній семінарії. В 1909–1910 працював законоучителем церковно-парафіяльної школи на Кубані. У 1909–10 – учасник трупи Ярошенка, в 1911 – в

труппі укр. оперети Бродер, в 1912–14 – артист трупи І. Яворського. 1914 приїхав до Томську в Сибіру до укр. трупи *К. Кармелюка-Каменського*, з якою в 1914–18 гастролював на Далекому Сході (амплуа – герой-любовник). У 1918–1919 – режисер аматорського гуртку Владивостоцьких тимчасових майстерень на Першій Річці. У 1919 мобілізований до колчаківського війська, старший писар Владивостоцького фортечного артилерійського складу (1919–1920). 23 березня 1920 обраний режисером Владивостоцького відділу *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки* і його представником до Індустріяльної артистичної спілки. В 1920–1924 – режисер в Залізничному зібранні на ст. Пограничнa (Маньчжурія). У 1924 виїхав з трупою Могильникова і

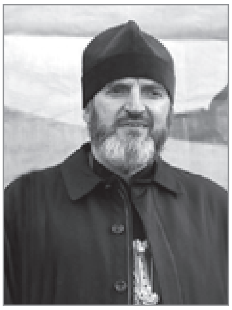
П. Машина до Тяньцзіня (Китай), де згодом працював як керівник хору і режисер місцевої Укр. Громади (1933–1937). У квітні 1938 приїхав до Харбіну, де разом із Є. Давидовою взявся до організації укр. театру, грав в укр. трупі в театрі «Модерн», в Драматичному ансамблі В. Томського (від 1938), колективі російської драми та комедії (від 1944).

ЛАСКАВИЙ Михайло (1862 – 1954, Шанхай) – укр. артист та режисер на Далекому Сході (амплуа – герой-резонер). Брав участь в трупах П. Саксаганського, Прохоровича, П. Колісниченка та *К. Кармелюка-Каменського*, з якою гастролював по Сибіру та на Далекому Сході. Після 1922 жив на еміграції в Харбіні та Шанхаю (Китай). Наприкінці 1920-х – початку 1930-х – режисер драматичного гуртку т-ва «Просвіта» в Харбіні. Член Шанхайської Укр. Громади (від 1933). Його театральна бібліотека вивезена до Аргентини, де зберігалась в Буенос-Айресі в Свято-Покровському братстві.

«ЛАСКАВО ПРОСИМО» – укр. вокальний ансамбль в *Петропавловську-Камчатському* в 2005–2008. Створений наприкінці 2004 при Регіональному укр. культурному центрі «*Дніпро*». Перша репетиція відбулась у Будинку офіцерів Петропавловська-Камчатського 15 січня 2005, перший виступ – на Шевченківському вечері 10 березня 2005, перший концерт – 1 червня 2005. Худ. керівник – Лідія Миколаївна Перевалова (родом із с. Суворівське Тульчинського району Вінницької обл., виросла і навчалась на Камчатці, закінчила диригентсько-хорове відділення Камчатського музичного училища та Далекосхідний пед. інститут мистецтв у Владивостоці, тепер працює не за фахом). У складі колективу: *С. Кривуца*, *О. Петрук*, Наталя Володимирівна Березіна (родом із Сімферополя, працювала журналісткою Третьої студії місцевого телебачення, нині мешкає у Сімферополі), Наталя Іларіонівна Діденко (родом із с. Дермань Здолбунівського району Рівненської обл., закінчила Київський топографічний технікум, від 1994 – в Петропавловську-Камчатському). Через від'їзд ряду учасників в Україну ансамбль 2008 припинив існування.

ЛЕВИТСЬКИЙ Н.М. (Левицький) – укр. діяч на *Амурщині*, інспектор міських шкіл у *Благовіщенську* (1919). У 1920–1921 – голова *Благовіщенської Укр. Громади* і *Благовіщенської Укр. Окружної Ради*. У 1922 – зав. нац. відділу Амурського обласного управління *Далекосхідньої Республіки*.

ЛЕВКО Ярослав Степанович (27.08.1960, с. Верхня Стинава Стрийського р-ну Львівської обл.) – протоієрей, священик Російської православної церкви на *Камчатці*. Закінчив Московську духовну семінарію (1985). Від листопада 1985 – на Камчатці, де першим із священиків розпочав відродження православного духовного життя. Побудував у *Петропавловську-Камчатському* перший після совєтських часів православний храм – св. Апостолів Петра і Павла (1992), є його настоятелем. Від 1992 – Камчатський благочинний. Провадив подвижницьку місіонерську діяльність, особисто охрестив тисячі мешканців Камчатки. Внаслідку його діяльности у 1985–93 створено духовні, організаційні та матеріяльні передумови відродження Петропавловської та Камчатської єпархії РПЦ (1993). У 1998 на Всекамчатських духовних зборах обраний заступником голови Ради Петропавловської та Камчатської єпархії. Нагороджений наперсним золотим хрестом (2000). Почесний громадянин м. Петропавловська-Камчатського (2000). Член правління *Національно-культурної автономії українців Камчатки*.

ЛЕВОНЮК Микола – укр. громадський діяч на *Амурщині*. Активний діяч (голова?) Укр. Ради на ст. *Завита* (Свободненська округа). У травні 1919 – делегат II сесії Укр. Далекосхідньої Крайової Ради, на якій було ухвалено *Конституцію національно-культурної автономії українства Далекого Сходу*.

ЛЕВЧЕНКО Григорій Поліектович (1881, с. Катеринівка Лозовського р-ну Харківської обл. – 02.09.1942, Татарстан?) – укр. громадський діяч на *Забайкальщині*, робітник. У 1918 – член *Забайкальської Укр. Окружної Ради*, учасник

укр. військових формувань на Забайкальщині. Брав активну участь в укр. хоровій та театральній діяльності. У 1920 обраний до виконавчого органу, який було створено для переведення в життя «Грамоти» отамана Г. Семенова, яка проголошувала національно-культурну автономію для українців Далекого Сходу. Засуджений на *Читинському процесі* (1924) за ст. 68 КК РСФСР до 1 року позбавлення волі. Згодом мешкав у рідному селі в Україні. 1 березня 1942 заарештований за звинуваченням за ст. 54–1а КК УРСР. Помер на пересильному пункті під час слідства.

ЛЕМІШКО Федір Іванович – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Член *Укр. гуртку* при Народному Домі (1913). Активіст укр. организаций у Владивостоці після 1917, член *Владивостоцької Укр. Громади*, *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»* (від грудня 1918). Учасник *ІІІ Укр. Далекосхідного з'їзду* (квітень 1918). Після встановлення на Далекому Сході сов. влади заарештований. 9 лютого – 9 березня 1923 перебував у Читинській в'язниці. Звільнений до суду. У 1932 – актор *Укр. державного пересувного театру Далекосхідного краю*.

ЛЕЩЕНКО Володимир Васильович (12.02.1958, Новомосковськ Дніпропетровської обл.) – укр. громадський діяч у *Владивостоці,* корабельний механік рибопромислового флоту за фахом. З 1986 мешкав у Владивостоці. Член *Товариства укр. культури Приморського краю* (з січня 1993) та його голова (1997–98). Учасник *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Делегат II Конгресу Об'єднання українців Росії (1997).

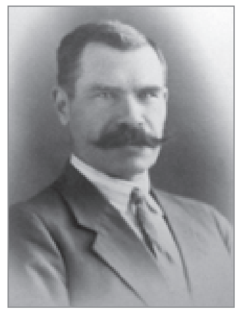

Тв.: *Лещенко В. Мир и согласие нашим домам // Далекая окраина. 1997, 27 июня.*

ЛИЗУН Мирослава Степанівна (з дому – Пелехата) (10.09.1942, с. Лапшин Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 2001, Тернопіль) – хормейстер, укр. громадська діячка у *Владивостоці*. Культпрацівник за фахом, закінчила культурно-просвітнє училище в Україні. Мешкала у м. Стебник Львівської обл., з 1980-х – у Владивостоці, працювала культпрацівником у санаторії «Амурский залив» тощо. Учасниця Приморського укр. народного хору «*Горлиця*». У березні 1992 з частиною його учасниць заснувала укр. народний хор *«Червона калина»* при *Товаристві укр. культури Приморського краю*. Худ. керівник хору «Червона калина» (1992–1999). Член правління Товариства укр. культури Приморського краю (1997–1998). Учасниця *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Нагороджена дипломом Т-ва «Україна» (1997). У березні 1999 виїхала в Україну, мешкала в Тернополі, де незабаром померла.

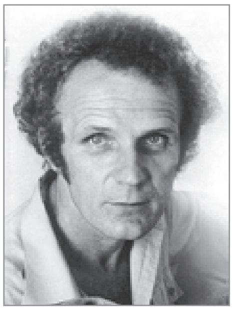

ЛІТИНСЬКИЙ Юхим Олександрович (01.04.1888, с. Меленці Волинської губ. – 02.01.1936, Харбін) – укр. громадський діяч на *Амурщині* та в Харбіні (Маньчжурія). Закінчив Холмське технічне залізничне училище (1904). У 1904–1914 працював на Забайкальській залізниці телеграфістом, наглядачем та механіком телеграфу. У 1914–1915 – начальник зв'язку на Варшавсько-Волинській залізниці, в 1916–1920 – пом. начальника та начальник служби телеграфу Амурської залізниці. У 1918–1920 – заст. голови *Свободненської Укр. Окружної Ради*, в 1920 заарештований червоними, перебував 3 місяці в більшовицькій в'язниці. 1921 втік до Китаю, в 1926–1927 – начальник будівництва телеграфу на Хухайській залізниці, наглядач телеграфу Китайсько-Східної залізниці (1929). Від 1932 – радіооператор та радіотехнік Центральної телеграфної контори Міністерства телеграфу та телефону Маньджу-Ді-Го. Брав участь у діяльності укр. організацій у Харбіні, учасник пленуму Укр. Ради Громадських Уповноважених (травень 1933). У 1934 подав пропозицію про організацію пропагандивного радіомовлення на терен советського Далекого Сходу та меморандум до Всеросійської фашистської партії з нац. питання, пропонуючи створити у її складі нац. секції та визнати право народів Росії на самовизначення. За його допо-

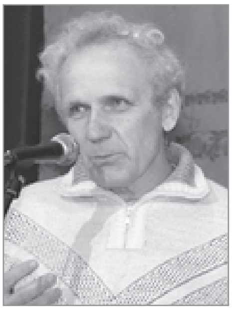

моги було розроблено схему укр. радіопередач на цілому Далекому Сході, які виходили у Харбіні 1934–1935. Автор трьох запатентованих винаходів у галузі механіки, електротехніки та радіотехніки.

ЛОЗИКОВ Олександр Олександрович (10.03.1939, Макіївка Донецької обл.) – укр. і російський письменник, редактор та видавець на Далекому Сході.

З шахтарської родини. Після закінчення ремісничого училища працював на шахті арматурником, ковалем, горноробочим очисного забою, прохідником. У 1958–1962 – на військовій службі на Тихоокеанському флоті, після звільнення повернувся додому, працював на шахті. Від 1963 – у м. Комсомольську-на-Амурі (*Хабаровський край*), працював ковалем на заводі, водієм. У 1965 знов повернувся на військову службу, закінчив Благовіщенську школу офіцерів служби постачання, лейтенант, старший лейтенант, заступник коменданта гарнізону м. Совєтская Гавань з постачання. 1972 звільнився зі служби, кореспондент газети заводу ім. Ленінського Комсомолу «Амурец» (Комсомольськ-на-Амурі), редактор заводського радіо. У 1979–1984 – літпрацівник міської газети «Дальневосточный Комсомольск». Від 1984 живе в *Хабаровську*, кореспондент крайової газети «Тихоокеанская звезда» (1984–1986), ст. редактор, зав. відділами сільськогосподарчої, громадсько-політичної літератури Хабаровського книжкового видавництва. У 1993–1995 – директор видавництва Хабаровського медичного інституту. Від 1995 – головний редактор видавництва «Хабаровский край: 1000 лиц». Від 1997 – головний редактор видавництва «Приамурские ведомости». Від 1998 – у газеті «Хабаровский экспресс», у 1999–2006 – редактор газети садоводів та городників «Солнышко». 1993 створив і очолив приватний видавничий центр «Тонкие лозы». Член Спілки письменників Росії (від 1996). Від 2003 – редактор літературно-художнього журналу «Экумена», в якому від 2004 (з №3) існує україномовний розділ «*Амурська хвиля*». 2007 заснував єдиний нині в Росії український журнал «*Далекосхідна хвиля*», який готується виключно його силами й виходить завдяки його ентузіязму.

Писати почав з дитинства, перша публікація його віршів з'явилася ще в 14 років у макіївській газеті. З тих пір ним створено багато оповідань, повістей, віршів українською та російською мовами, автор багатьох книг прози та віршів, що вийшли в Хабаровську. Перекладає з російської, білоруської, нанайської. Досліджує творчість укр. письменників Зеленого Клину. Видає твори інших україномовних далекосхідних авторів. Підготував та видав «*Антологію української далекосхідної лірики*» (2009), книжки Г. Гордасевич, *А. Криля, Г. Синьогуба, Е. Сороки, К. Скоромця*, Г. Бельди, Ю. Доценка, В. Оліфіренка тощо. Веде сторінку «Далекосхідна хвиля» на сайті укр. діяспори Росії «Кобза», де уміщуються розповіді про укр. письменників Далекого Сходу. Лауреат премії адміністрації м. Хабаровська в галузі літератури та мистецтва за збірку віршів «На стыке тысячелетий» (2001).

Тв.: *Серебряные травы: Стихи. Хабаровск: Кн. изд-во. 1986. 64 с. ; Чонкин: (Стихотворения). Хабаровск: «Тонкие лозы». 1988. 351 с.; Всепрощающий свет: Стихи и поэма. Хабаровск: Кн. изд-во. 1989. 125 с.; Стопроцентный мужчина: Микророман. Хабаровск: Кн. изд-во. 1990. 334 с.; Поэзы для друзей: Стихи и поэмы. Хабаровск: Кн. изд-во. 1991. 74 с.; Озноб: Стихи и поэмы. Хабаровск: Изд центр [Хабар. мед. ун-т]. 1996. 292 с.; Сдвиг: (Первая книга Татьяны): Стихи. Хабаровск: Б. и. 1996. 64 с.; Искушение: Стихи. Хабаровск: Изд. дом «Приамур. ведомости». 1997. 286 с.; Купола: (Вторая книга Татьяны): Стихи. Хабаровск: Дальневост. бюро пропаганды худож. лит. 1997. 75 с.; Разгрузочный день: Стихи. Хабаровск: Изд. дом «Приамур. ведомости». 1997. 329 с.; Свора: Поэзы. Хабаровск: Дальневост. бюро пропаганды худож. лит. 1997. 126 с.; Озноб: Поэзы для друзей. Хабаровск: «Тонкие лозы». 1998. 350 с.; Приюти мою нежность: Стихи. Хабаровск: «Тонкие лозы». 1998. 432 с.; Клетка: Вертепы. Хабаровск: «Тонкие лозы». 1999. 386 с.; Душа жила под жерновами зла: Стихи. Хабаровск: «Тонкие лозы». 2000. 144 с.; Избранное. Хабаровск: Кн. изд-во. 2000. 333 с.; На стыке двух тысячелетий: Стихи. Хабаровск: «Тонкие лозы». 2000. 270 с.; З абетки серця: (Вірші укр. мовою). Хабаровськ: «Тонкие лозы». 2001. 426 с.; Моя омана: (Вірші укр. мовою). Донецьк – Київ – Хабаровськ: «Тонкие лозы» спільно з укр. культ. центром. 2001. 428 с.; Последний остров: (Вірші рос. та укр. мовою). Хабаровськ: «Тон-*

кие лозы». 2002. 406 с.; Сказочник из Мухена: Повесть и рассказы. Хабаровск: Хабар, писат. орг. 2002. 400 с.; Метелик на щоці: Вірші укр. мовою. Хабаровськ: «Тонкие лозы». 2003. 238 с.; Дым Отечества: Сатир. стихи. Хабаровск: «Тонкие лозы». 2003. 204 с.; Красные листья кленов: Повесть. Хабаровск: Кн. изд-во. 2006. 256 с.; Наказание любовью: Очерки о поэтах и поэзии (В трех томах). Хабаровск: Кн. изд-во. 2006. по 320 стор. том; Озноб: Поэзы для друзей. Хабаровск: Федерация творчества и здоровья. 2006. 336 с.; Испытание верой: Книга о нанайском поэте Георгии Бельды. (Стихи Г.Бельды на укр. и рус. языках). Хабаровск. Федерация творчества и здоровья. 2006. 336 с.; Дачные посиделки у Старого Суслика: Современные байки. Федерация творчества и здоровья. 2006. 352 с.; Поетичні твори. Вірші та нариси про україномовних поетів на Далекому Сході. .Хабаровськ: Федерація творчості та здоров'я. 2007. 320 с.; Чотири бісеняти по темних закутках: Оповідання та нариси. Хабаровськ: Федерація творчості та здоров'я. 2008. 384 с.; Ритмы поздней осени: Стихи. Хабаровськ: Федерация творчества и здоровья. 2007. 304 с.; Роман завдовжки з життя, або шляхами Івана Багряного (Книга перша). Хабаровськ: Федерація творчості та здоров'я. 2008. 368 с.; Наказание любовью: Роман о себе. Хабаровск. Хабаровское региональное отделение Союза писателей России. 2008. 352 с.; Дванадцять стежинок мого дитинства: повість. Хабаровськ: Федерація творчості та здоров'я. 2009; Заколот. Роман. Хабаровськ: Федерація творчості та здоров'я. 2009. 332 с.; Покликаний до помсти. Роман. Хабаровськ: «Далекосхідна хвиля». 2009. 304 с.; Поетичні твори. Книга друга. Вірші та переклади. «Далекосхідна хвиля». 2009. 320 с.; Сине полум'я цивілізації (Не зовсім веселі оповідання). «Далекосхідна хвиля». 2010. 224 с.; Незаселені острови. Оповідання. «Далекосхідна хвиля». 2010; Монолог бурлаки. Вірші. «Далекосхідна хвиля». 2010. 192 с.; У свічаді долі. Роман. «Далекосхідна хвиля». 2010. 512 с.; Вибране. Вірші. «Далекосхідна хвиля». 2010. 144 с.; Десь там за обрієм. Роман. «Далекосхідна хвиля». 2011. 384 с.; Мій маленький Палермо. Роман. «Далекосхідна хвиля». 2011. 304 с.

Переклади з нанайської: *Бельды Г. На Найни (Человек Земли): Стихи. Хабаровск: Кн. изд-во. 1989. 144 с.; От крепкого корня предков: Стихи и рассказы. Хабаровск: Изд. «Риотип». 2007. 176 с.;*

З публикацій в періодиці та збірках: *Мяо-Чан: Подборка // Дальний Восток. 1968. №5. С. 103; Подборка // Дальний Восток. 1970. №1. С. 7; Комсомольск: (Фрагменты из поэмы). Полигон. Солнечный: Стихи // Волшебное дерево: Стихи и проза: Молодые голоса Дальнего Востока. Хабаровск; 1974. С. 279–286; Первостроителям Комсомольска: Подборка // Песнь моя, Комсомольск. Хабаровск, 1982. С. 330–332; Соловьи: Подборка // Дальний Восток. 1982. №5. С. 14–16; Про облака и землю: Подборка // Дальний Восток. 1984. №11. С. 30–31; Шоферское дело: Рассказ. // Литературное Приамурье. 1986. Хабаровск, 1986. С. 81–94; Подборка в кн.: Родная сторона: Стихи и рассказы о Дальнем Востоке. Хабаровск, 1990. С. 184–187; Подборка в кн.: Дальний Восток в поэзии современников. Владивосток, 1990. С. 488–491; Три стихотворения // Дальний Восток. 1998. №1. С. 148–151. Подборка в кн.: Поэтический город: Стихи и песни о Хабаровске. Хабаровск, 1998. С. 62–68.*

Видані ним книжки: *Гордасевич Г. Право на пісню. Вірші. Хабаровськ, 2003. 288 с.; Дідух Н. Шляхи моєї тривоги. Вірші укр. та рос. мовами. Хабаровськ 2006. 144 с.; Донецька хвиля на Амурі. Вірші, оповідання, нариси літераторів Донбасу та Далекого Сходу. Хабаровськ, 2007. 320 с.; Криль А. «Летіла горлиця далеко…». Вірщі та пісні. Владивосток-Хабаровськ, 2009; Бельди Г. Веселий день. Вірші. Хабаровськ, 2007. 64 с.; Красношапка В. Приїхала в Україну. Вірші. Хабаровськ, 2008. 64 с.; Наша любов і святиня. 195 річниця народження Т.Г. Шевченка. Хабаровськ, 2008. 96 с.; Данильченко О.П. Етнічний розвиток і міжнародні зв'язки Півдня України. Владивосток-Хабаровськ, 2009. 119 с.; Антологія української далекосхідної лірики. Хабаровськ, 2009; Данильченко П. Пісня соколина. Вірші та літературні спостереження. Хабаровськ, 2011. 64 с.; Доценко Ю. Талісман. Поезії. Хабаровськ, 2011. 240 с. Сорока Е. «На душе світло от песен». Пісні рос. та укр. мовами. Хабаровськ, 2011; Синьогуб Г. Між двома правдами. Збірка публіцистики. Хабаровськ, 2011; Синьогуб Г. Божевілля. Роман. Хабаровськ, 2011. 672 с.; Скоромець К. Міст до Атлантиди. Прийнявся у Зеленім Клині… Вірші та листи. Москва-Хабаровськ, 2012; Оліфіренко В. Музи Донецьких степів. Нариси. Хабаровськ-Донецьк, 2012. 192 с.*

ЛУКША Валеріян Степанович (09.04.1886, с. Вороцевичи Кобринського пов. Гродненської губ. – ?, Сан-Франціско, США) – хормейстер. У 1904–1906 – учитель Сахалінського реального училища, у 1906–1914 – Микольськ-Уссурійського реального училища, екстерном склав іспити за курс реального училища. У вересні 1914 – серпні 1917 – чиновник Петроградського удільного округу, «вольноопределяющийся» в Лейб-гвардії гренадерському полку (1916), зав. школою солдатських дітей (співоча команда), одночасно – помічник управляючого хором А. Архангельського в Петроградському училищі правознавства.

Нагороджений орденами Св. Станіслава 2 та 3 ст., Св. Анни 4 ст. У серпні 1917 повернувся до *Микольська-Уссурійського*, від вересня 1917 – керівник хору *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади*. У січні-вересні 1918 викладав в Микольськ-Уссурійському залізничному вищепочатковому училищі. Від липня 1918 – у Харбіні (Маньчжурія), у вересні 1918 – серпні 1919 – регент Харбінського собору, згодом – конторник та діловод матеріяльної служби Китайсько-Східної залізниці (1919–1928). Пізніше – регент хору Іверської церкви, член-засновник Іверського братства. Член Спілки укр. емігрантів в Харбіні, організатор та керівник хору при ній, перший виступ якого відбувся на Шевченківське свято 9 березня 1935. У 1936 запрошений для організації укр. хору при Укр. Нац. Колонії в Харбіні, перший концерт відбувся 24 січні 1937, однак у березні 1937 через фінансові труднощі звільнений. Від 1939 – регент хору Свято-Скорбящінського православного кафедрального собору в Сан-Франціско (США).

ЛУЦАК Любов Миколаївна (з дому Холохоренко) – укр. громадська діячка у *Спаську-Дальньому*

Приморського краю. Народилася в с. Вишнівка Спаського району *Приморського краю*. За освітою – інженер-літакобудівельник. Працювала у Спаську-Дальньому інженером-механіком на заводі залізобетонних виробів. З 1984 – відп. секретар місцевого відділення Товариства книголюбів. Стала ініціятором створення (1990) та першим головою (1990–92) Спаського товариства укр. культури «*Зелений Клин*». Її зусиллями було створено самодіяльний театр, поставлено виставу «Наталка-Полтавка» (1990–1991), де вона виступала як режисер, організовано клас з викладанням укр. мови, переводився збір коштів потерпілим від чорнобильської катастрофи, створені пересувні бібліотеки в Спаську та селах району. Член Ради Спаського товариства укр. культури «*Зелений Клин-Черемош*» (1995–1999). Делегат Конгресу українців кол. СРСР (1992).

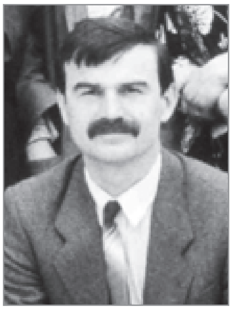
Тв.: *Зелений Клин помирає // Вісті з України. 1992, № 18; Тернистий шлях української родини на Далекому Сході // Українська діаспора. 1993, №4.*

МАГАДАН – місто на півночі Далекого Сходу, на узбережжі Охотського моря в затоці Нагаєво, адм. центр *Магаданської обл.* Населення – 98,9 тис. (2010). У 1930–1950-х в Магадані розташовувалося управління «Дальстрою» та Колимських таборів (УСВИТЛ). Від 1992 діяло Укр. земляцтво «Славутич-Колима», нині – Регіональна укр. національно-культурна автономія «*Колима-Славутич*», зусиллями якої у місті відкрито меморіяльну дошку та перше на терені Сибіру та Далекого Сходу погруддя Т. Г. Шевченка, у Магаданській обласній бібліотеці ім. О. С. Пушкіна створено відділ укр. літератури. Середній школі №2 м. Магадана надано ім'я Т. Г. Шевченка, в ній створено музей Кобзаря. На початку 2000-х було зроблено спробу видання укр. газети «*Гомін Колими*».

МАГАДАНСЬКА ОБЛАСТЬ – суб'єкт РФ на півночі Далекого Сходу в басейні р. Колими. Територія – 462,5 тис. кв. км. Населення – 157 тис. (за переписом 2010), українці – 9857 (6,5%), росіяни – 84,1%, евени – 2635 (1,7%); за переписом 2002 – 182,7 тис. (росіян – 80,2%, українців – 18.068 (9,9%), тубільних народів (евени, коряки, ітельмени) – 2,3%. За переписом 1989 – 555,6 тис. осіб, поміж них українців – 85.772 (15,2%). У містах 1989 мешкало 69.121, у селах – 16.651 українців. Визнали тоді рідною мовою українську 45,5% українців (у місті – 44,7%, селі – 48,8%). Адм. центр – Магадан, де мешкає більше половини населення области. Область утворена 3 грудня 1953. До цього часу терен Колими не мав цівільного управління, а перебував під адміністрацією тресту для будівництва в районах Крайньої Півночі «Дальстрой», що входив до структури НКВС та завданням якого було господарське освоєння цього краю шляхом використання робочої сили в'язнів ГУЛАГу. За період від початку 1930-х до 1955 року в цих таборах перебувало 3,5 мільйонів в'язнів, серед яких значну частину складали українці (між ними – поети М. Драй-Хмара, Д. Загул, конструктор С. Корольов, майбутній Патріярх Київський та всієї України УПЦ-КП *Володимир* (Романюк), багато вояків УПА та членів ОУН). У 1970-х в области перебував на засланні В. Стус. У 1960–80-х українці інтенсивно прибували до регіону на заробітки. Вони складали значну частину населення области, працюючі на копальнях, у рибній промисловості тощо. Від початку 1990-х відбувається інтенсивній відплив укр. населення

з области в Україну та до європейської частини Росії, внаслідок чого воно скоротилося більше ніж увосьмеро. Від 1992 в області діяло Укр. земляцтво «*Славутич-Колима*», нині – Регіональна укр. національно-культурна автономія «*Колима-Славутич*», за сприянням якої укр. телебаченням знято 4-серійний док. фільм «Українці на Колимі» (реж. – О. Рябокрис, автор ідеї – *М. Хрієнко*).

МАДЯР Володимир Васильович (01.01.1959, Коломия) – військовий лікар-хірург, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. З родини службовців, виріс в Ужгороді. Закінчив факультет підготовки лікарів для військово-морського флоту Військово-медичної академії ім. С. М. Кірова в Ленінграді (1983). У 1983–1993 служив на Тихоокеанському флоті, остання посада – завідувач хірургічного відділення шпитального судна «Іртиш», майор медичної служби. Один із активних учасників та керівник військової секції *Товариства укр. культури Приморського краю* (від березня 1992). Наприкінці 1993 звільнився в запас й повернувся в Україну. Мешкає у м. Суми, працював в різних установах лікарем-ендоскопістом, хірургом. Лікар-хірург вищої категорії. З 2004 – асистент кафедри загальної хірургії, радіяційної медицини та фтизіятрії Сумського державного університету. Кандидат медичних наук (2005). Захистив дисертацію за темою «Інтраплевральна торакопластика в лікуванні розповсюджених форм туберкульозу легень». Наукові уподобання: хірургічні методи лікування туберкульозу, лімфотропна терапія, діягностична та лікувальна ендоскопія. Співавтор 5 навчально-методичних посібників, автор 8 патентів України та 33 науково-практичних статей. Активіст партії Християнсько-демократичний союз та Всеукраїнського т-ва «Просвіта».

МАЗАНОВСЬКИЙ РАЙОН – адм.-територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР (зараз територія *Амурської области* РФ). Центр – с. Мазанове. Територія – 31.275 кв. км. Населення – 15.245 (за переписом 1926), українці – 7562 (49,8%), росіяни – 27,8%, білоруси – 21%. В районі існувало 78 сіл, серед них – 30 українських, 26 російських та 15 білоруських. Згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931 – район часткової українізації, в якому мало бути забезпечено обслуговування укр. населення його рідною мовою шляхом створення спеціяльних перекладових бюро при виконкомі та господарських організаціях.

МАКАРЕНКО Олексій – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. У 1918–20 – член Ради, скарбник та бібліотекар *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*. У 1920–21 – член *Владивостоцької Укр. Окружної Ради*.

МАЛИЙ Станіслав Васильович (03.12.1940, с. Сазонівка Кіровоградського р-ну Кіровоградської обл.) – журналіст у *Петропавловську-Камчатському*. Закінчив Одеський держуніверситет. У 1969 році почав працювати журналістом у районній газеті «Слава хлібороба» Комінтерновського р-ну Одеської обл. З 1973 – на *Камчатці*, працював в районній газеті «Ленинский путь» Усть-Камчатського р-ну на посадах від журналіста до редактора. Згодом – начальник відділу у справах друку, поліграфії та книготоргівлі Камчатського облвиконкому. Від 2002 – головний редактор газети «Рибак Камчатки». Від 2006 одночасно – редактор укр. газети «*Батьківщина*». Член правління *Національно-культурної автономії українців Камчатки*.

МАЛИХ Надія Георгіївна (з дому – Баламут) (01.04.1958, Вінниця) – хореограф, укр. громадська та культурна діячка на *Приморщині*. З малих років займалася народними танцями. Закінчила Житомирське культурно-просвітнє училище за спеціяльністю хореограф (1978). На протязі багатьох років танцювала та згодом працювала балетмейстером у народному ансамблі танцю «Вінничанка» у Вінниці. Працювала в заслуженому ансамблі танцю «Подолянка», керувала ансамблем танцю Вінницького радіолампового заводу. Нагороджена грамотами, подяками

міського, обласного та республіканського рівня. У 1986 запрошена як балетмейстер до Палацу культури «Звезда» м. Великий Камінь *Приморського краю*, де стала організатором Народного ансамблю танцю *«Райдуга»*, худ. керівником та хореографом якого працює по сей час. Побувала з колективом на гастролях у Республіці Корея. Від 2007 – директор Будинку культури сел. Южний (рибколгосп «Новый мир»). Активно пропагує і популяризує укр. народне танцювальне мистецтво. З 1990 проводить свята укр. культури, вечорниці, Шевченківські вечори. Неодноразово виступала як режисер крайових фестивалів «Маршрути дружби», «Звезда рыбака», брала активну участь у підготовці *Приморських крайових фестивалів укр. культури «Солов'їна пісня»*, *III* та *IV Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»*, фестивалів козацької культури. Організатор та голова *Укр. товариства «Веселка»* у м. Великий Камінь (1993–1999). Керівник Клубу укр. культури. Делегат Конгресу українців кол. СРСР та I Всесвітнього форуму українців (1992), I та II Конгресів Об'єднання українців Росії (1993, 1997), *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Нагороджена почесними грамотами адміністрації Приморського краю, *Генерального консульства України у Владивостоку*, Міністра культури і туризму України, Укр. Всесвітньої Координаційної Ради, Об'єднання українців Росії. Представлена до присвоєння почесного звання «Заслужений діяч культури України».

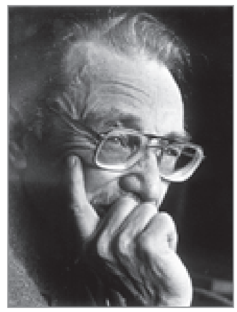
Тв.: *Проблеми українців Зеленого Клину // Шлях перемоги. 1993, 8 травня.*

МАМАЙ Олександр Сергійович (31.08.1970, Приморський край) – історик. Кандидат історичних наук (1997). Нащадок укр. переселенців до *Приморщини* кінця XIX ст. Закінчив середню школу у сел. Восток-2 Красноармійського р-ну Приморського краю та історичний факультет Московського університету (1994) і аспірантуру при ньому (1997). Захистив кандидатську дисертацію за темою «Амурське питання в далекосхідній політиці Росії в середині XIX в.: Н.Н. Муравйов-Амурський». Під час навчання в Московському університеті був членом Укр. історичного клубу в Москві, член Ради клубу. У цей період одним із перших почав займатися дослідженням історії укр. громадського життя та укр. нац. руху на Зеленому Клині. У 1997–2000 мешкав у *Владивостоці*, працював у представництві фонду «Євразія» (США). Один із засновників *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999). 2000 виїхав в Україну до м. Черкаси.

Тв.: *Український національний рух у Зеленому Клині // Науковий вісник Українського історичного клубу. М., 1997. №1. С.22–27; За Сибіром, де сонце сходить, або Чому не відбулась у Зеленому Клині друга Україна // Дзеркало тижня. 1999, 23 жовтня.*

МАМОНТОВ Альберт Якович (27.07.1925, Суми – 06.08.1999, Владивосток) – театрознавець, актор, педагог, укр. культурний та громадський діяч у *Владивостоці*. Син укр. драматурга, історика та теоретика театру Якова Мамонтова та Маргарити Гармсен німецького роду. Дитинство провів у Харкові. З початком Другої світової війни, з вересня 1941, перебував з родиною на евакуації у м. Чкалові (Оренбурзі). Згодом родина, як німецька, була вислана до с. Домбаровки Чкаловської обл. на кордоні з Казахстаном. Закінчив з відзнакою акторський факультет Харківського театрального інституту по класу проф. А. Сердюка (1948). У 1948–1963 працював режисером, диктором та артистом-декляматором у Харківському комітеті з радіомовлення та телебачення, одночасно викладав сценічну мову у Харківському театральному інституті та в Державній студії з підготовки акторських кадрів при Харківському академічному театрі ім. Т. Шевченка, виступав у пресі як театральний критик. У 1963 був запрошений як викладач сценічної мови до Далекосхідного державного інституту мистецтв у Владивостоці. У 1971–79 та 1983–87 – зав. кафедри акторської майстерности Далекосхідного, у 1979–83 – Красноярського інститутів мистецтв. У 1987–1994 керував акторським курсом у Далекосхідньому інституті мистецтв. Як керівник курсів випустив декілька випускних вистав. Доцент кафедри акторської майстерности театрального факультету Далекосхідного державного інституту мистецтв (1977), член Всеросійського театрального товариства (1964). Педагогічну діяльність поєднував

з концертною, виступаючи як артист-декламатор. Поклав початок професійної літературної естради в *Приморському краю*, підготувавши бл. 20 сольних літературних концертів, які широко йшли по містах Далекого Сходу та Сибіру. Ще протягом 1960–80-х улаштовував літературні концерти, присвячені пам'яті Т. Шевченка та інших укр. письменників, серед яких – «Борг Україні» (твори Т. Шевченка, І. Франка, Я. Мамонтова, В. Чечв'янського, 1964), «Усмішки України» (1965), «Думи мої, думи мої» (до 175-річчя Т.Шевченка, 1989), «Вишневі усмішки» (твори О. Вишні, 1989), що були чи не єдиним виявом укр. культурного життя у Владивостоці на той час, а також концерти з творів російських, японських, якутських авторів. Декламатор вищої кваліфікації, майстер художнього слова (1985). Вніс суттєвий внесок у розвиток культури та мистецтва Далекого Сходу. Автор багатьох праць з історії та теорії театрального мистецтва, мемуарів «Прощальный ужин на Азорских островах», п'єс «Игра в жмурки» та «Растяпа» (1979, спільно з Б. Хмельницьким), театральних рецензій. Член Всеукраїнського товариства укр. мови ім. Т. Шевченка у Києві (з 1989). У січні 1990 опублікував у крайовій газеті «Красное знамя» статтю «Повей, ветер, с Украины», в якій вперше поставив питання про денаціоналізацію укр. населення Приморського краю, що відбувалася через відсутність умов для збереження нац. культури і мови та запропонував конкретні заходи щодо організації радіомовлення укр. мовою, укр. школи тощо. Один з ініціяторів створення та засновник *Товариства укр. культури Приморського краю*, на перших установчих зборах якого (1991) обраний заступником голови товариства.

Тв.: *Поэтический театр. Владивосток, 1976; Поэтическое представление (проблемы и практика жанра). Владивосток, 1986; Аборигены и варяги (в рукопису); Прощальный ужин на Азорских островах. Київ, 2003; Тюков Л. «С удовольствием примем военных» (Интервью с А. Мамонтовым) // Боевая вахта. Владивосток. 1991, 8 февраля.*

Літ: *Кандиба В. Феномен Альберта Мамонтова // Українська культура. 1992, №3.*

МАНЖОС Віктор Васильович (10.08.1950, сел. Свіса Ямпільського р-ну Сумської обл.) – укр. громадський діяч на *Камчатці*. У 1970 закінчив Одеське мореходне вчилище Міністерства рибної промисловости й за розподілом призначений на Камчатку. Мешкає у *Петропавловську-Камчатському*. Працював рефрижераторним машиністом та рефрижераторним механіком на рибопромислових суднах в управлінні «Океанрибфлот» (1970–1978), згодом – механік-наставник холодильних установок управління «Востокрибхолодфлот» (1978–1991). Дипломований механік 1-го розряду. Закінчив Всесоюзний юридичний заочний інститут (1976) та Далекосхідній технологічний інститут рибної промисловости у *Владивостоці* (1985). Працюючи у морі і в управлінні на берегу завжди займався громадською роботою, був громадським інспектором обкому профспілок працівників рибного господарства, обирався депутатом Моховської селищної Ради м. Петропавловська-Камчатського (1986–1990), Камчатської обласної Ради, голова комітету обласної Ради з економічного розвитку (1991–1993). У 1993–1994 – заст. керівника антимонопольного управління Камчатської обл., директор Пенсійного фонду Камчатської обл. Від 1998 – керівник служби охорони праці. Нині – директор Навчального центру з підготовки фахівців рибної промисловости. Член Політради Петропавловськ-Камчатського місцевого відділення партії «Единая Россия». У 1993–96 – голова *Укр. земляцтва Камчатки*, у 1996–98 – Регіонального укр. культурного центру *«Дніпро»*, від 1997 – *Національно-культурної автономії українців Камчатки* (від 2010 – місцева Національно-культурна автономія українців м. Петропавловська-Камчатського. Один із ініціяторів і організаторів видання газети *«Батьківщина»* (1998), укр. недільного класу (2002) тощо. Один із організаторів Центру нац. культур Камчатської обл. (1996), від 2002 – Камчатської регіональної некомерційної організації «Співдружність», її голова (2002–2006). Голова Громадської ради при Управлінні Федеральної міграційної служби по Камчатському краю та громадської ради при губернаторі з питань переселення населення. Делегат Всесвітніх форумів українців. Нагороджений орденом України «За заслуги» 3 ст. (2004).

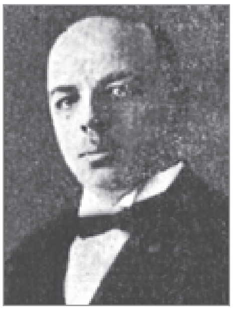
МАПА ЗЕЛЕНОЇ УКРАЇНИ – кольорова мапа *Зеленого Клину* (Зеленої України) – південь сучасного рос. Далекого Сходу. Видана укр. мовою Укр. видавничою спілкою в січні-лютому 1937 у Хар-

біні (Маньчжурія). На мапі кольором зазначено розташування укр. населення на Зеленому Клині та його частку у загальному населенні. Підготована до друку (тексти написів та редагування) *І. Світом* та С. Левинським, який здійснив фінансування видання. Вперше в історії на мапі подано україномовні назви населених пунктів та географічних об'єктів Зеленого Клину. Наклад – 1100 прим., надіслано та розпродано більше 400 прим., більшість накладу очевидно було знищено після захоплення Харбіну сов. військом 1945. Оригінали зберігаються в архіві І. Світа в УВАН (Нью-Йорк) та в архіві УФСБ по Приморському краю (Владивосток). 1944 у Варшаві Укр. Океанічним інститутом було здійснено перевидання мапи в чорно-білому варіянті (Мапа Зеленої України. Одеса-Хабаровськ (фактично – Варшава), 1944. 73х49 см. Видання Інституту Океанічної України. Ч.4. Передрук) накладом 150 прим. Креслення виконав П. Мегик. Перевидання здійснено за фінансування *В. Кийовича*.

МАРУНДИК Ніна Іванівна (з дому – Мономахова) (13.03.1952, с. Тепле озеро Облученського р-ну Єврейської авт. обл.) – хормейстер, директор Будинку культури с. Камишовка *Єврейської авт. области*, худ. керівник народного фольклорного ансамблю «*Камишинка*». Закінчила Хабаровське культурно-просвітнє училище (1973). Від 1973 працює в Будинку культури с. Камишовка Єврейської авт. области, де створила вокальний ансамбль «Камишинка» (1973). Заслужений працівник культури РФ. Почесний мешканець Смидовицького р-ну. Її имя занесено до книги «Лучшие люди России». Нагороджена медаллю «За трудовую доблесть», медаллю ордена «За заслуги перед Отечеством» 2 ст., почесним знаком «За заслуги перед Єврейською автономною областю», Почесними грамотами Міністерства культури України (1995, 2007), Укр. Всесвітньої Координаційної Ради.

МАРЧИШИН Петро (04.09.1892, с. Кошилівці Заліщицького повіту, Галичина – 30.01.1954, Озерлаг, Іркутська обл., за іншими даними – Новосибірськ) – укр. громадський діяч на Далекому Сході. Скінчив гімназію в Коломиї (1910) та юридичний факультет Львівського університету (1914). Від 1914 після закінчення військової школи – старшина артилерії австро-угорської армії. Контужений та поранений у голову потрапив до російського полону. Перебував у таборі військовополонених у Челябинську та Березівці (*Забайкальщина*). До 1922 викладав у Верхнєудинську, ст. Хілок та *Читі*. Від 1917 брав участь у діяльності місцевих укр. організацій на ст. Хілок, де був обраний головою місцевої Укр. Громади. Член, згодом – голова *Забайкальської Укр. Окружної Ради*. Від 4 травня 1921 – зав. укр. відділу та заст. міністра національних справ *Далекосхідньої Республіки*. На цій посаді активно займався справою організації укр. *шкільництва на Далекому Сході*. Після прилучення наприкінці 1922 ДСР до РРФСР – на еміграції в Харбіні (Маньчжурія), де відразу долучився до діяльности місцевих укр. організацій. У 1924 обраний головою Союзу укр. студентів у Харбіні, 15 листопада 1933 – головою Укр. учительської спілки, член комісії з організації укр. школи в Харбіні (1934). Член Укр. політичного центру («чвірки») в Харбіні. Член Управління Укр. Нац. Дому (1933–1935). Один із провідних діячів Спілки укр. емігрантів у Маньчжурії (1933–1935). Від 3 лютого 1933 – заст. голови, від 6 вересня 1933 до 18 листопада 1934 – голова Ради т-ва «Просвіта». Активний діяч харбінського клубу «Прометей». 29 січня 1939 обраний заст. голови Управи Укр. Нац. Колонії в Харбіні, редактор журналу «Далекий Схід» (Харбін, 1939). У 1944–1945 – член Ради Старшин УНК. До 1939 займався приватною педагогічною практикою, від 1939 викладав у єврейській нац. школі, згодом працював викладачем математики католицького ліцею Св. Миколая в Харбіні. Після зайняття Маньчжурії сов. військом заарештований 15 січня 1949 разом з усім персоналом ліцею (за іншими даними – 1946). 20 липня 1949 засуджений ОСО МГБ СССР за ст. 58–4, 58–11 УК РСФСР до 10 років таборів. Відбував ув'язнення в Озерлагу Іркутської обл. За деякими даними помер у Новосибірській в'язниці. Реабілітований 1 листопада 1989.

Літ.: *Черномаз В.А. Марчишин П.В. // Историческая энциклопедия Сибири. В 3-х томах. Новосибирск, 2009. Т.2. С.325.*

МЕЛАШИЧ Гордій Петрович – укр. громадський діяч на Зеленому Клині. До революції 1917 вів революційну діяльність у *Хабаровську*, згодом – на еміграції в Австралії, де працював на вугільних шахтах. У 1916 обраний секретарем Укр. Робітничого гуртку в Брізбені, автор гострих статей у брізбенській газеті «Известия Союза русских эмигрантов» про політичну боротьбу в Україні. У серпні 1917 повернувся до Хабаровську. В січні 1918 – секретар *II Укр. Далекосхідного з'їзду*, на якому обраний членом тимчасового *Далекосхідного Укр. Виконавчого Комітету*, у складі якого відав справою гуртування та видання газети. У квітні-жовтні 1918 – голова, з листопада 1918 – секретар *Українського Далекосхідного Секретаріяту* у справах організаційних. Учасник II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919). Склав повноваження секретаря на III сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* в листопаді 1920. Після 1922 залишався в СССР.

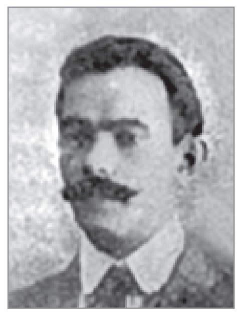

МЕНЬЩИКОВ Олександр Анатолійович (Меньщиков Александр Анатольевич) (1865, Петровський повіт Саратовської губ., Росія – 27.12.1936, Сан-Франціско, США) – рос. економіст, статистик у *Приморській обл.* Закінчив Саратовське землемірне училище. Секретар Приморського обласного статистичного комітету (1910). Зав. статистичним відділом, чиновник для особливих доручень при Переселенському управлінні у *Владивостоці* (1915). У 1917–18 – завідувач Переселенським управлінням у Владивостоці. У 1918–19 – член Приморської обласної земської управи, зав. її фінансово-економічного відділу. У 1921 виїхав через Шанхай до Сан-Франціско (США). У 1906-1918 провів глибокі статистичні дослідження селян-переселенців у Приморській обл. Дослідження суцільно охопило усі 206 поселень, заснованих старожилами – переселенцями 1883–1901 (17391 родина, 110 448 осіб) та вибірково – поселення, засновані після 1901 переселенцями-новоселами (112 сіл з 396 (28,1%), 6374 родини (23,1%) з 27580, 38442 особи (25,6%) з 150 тис.). У дослідженні глибоко проаналізовано стан селянського населення Приморщини за демографічними та економічними показниками, між іншим визначено склад приморського селянства за національністю та місцем походження. Ці дані переконливо свідчили про безперечне переважання українців у складі сільського населення Приморщини на початку XX ст.

Тв.: *Опыт исследования экономического положения новоселов 1906, 1907, 1908 гг. в Приморской области по данным подворно-статистического обследования в декабре 1908 и январе 1909 гг. Владивосток, 1909; Материалы по обследованию крестьянских хозяйств Приморской области. Старожилы-стодесятинники. Т. 1, 2. Таблицы. Т. 3 Тексты. Т. 4. Описание селений. Саратов, 1911–1912; Материалы по обследованию крестьянских хозяйств Приморской области. Т. 5. Новоселы, наделенные по душевой норме (таблицы и тексты). Т. 6. Бюджеты приморских крестьян (таблицы). Владивосток, 1914–1917.*

Літ.: *Хисамутдинов А.А. Общество изучения Амурского края: справочник. Ч. 2: Деятели и краеведы. Владивосток, 2006. С. 155; Югай И. А. Экскурс в историю по запросу: [история шеститом. исследования А.А. Меньщикова «Материалы по обследованию крестьянских хозяйств...» // Печатный двор. Дал. Восток России. 2007, №7. С. 63–66.*

МИГУЛІН Володимир Васильович (артистичний псевдонім – Любін) (26.06.1892, Харківська губ. – ?) – укр. громадський та культурний діяч на Далекому Сході. Закінчив Харківську духовну семінарію та Харківський університет, у 1916 – Тифліську школу прапорщиків. Від 1917 – на фронті, поручник (1919). У 1919 – один із організаторів культурної роботи серед вояків *1-го Укр. Далекосхідного Ново-Запорізького куреня вільного козацтва* у *Владивостоці*. Організатор видавництва *«Сяйво»* у *Микольську-Уссурійському* (1920), режисер та уповноважений *1-го Далекосхідного товариства укр. артистів*, голова Микольськ-Уссурійського *Укр. Нац. Комітету* (1921). До травня 1921 – зав. Микольськ-Уссурійським відділом Укр. Далекосхідного Крайового кооперативу *«Чумак»*. Режисер та уповноважений Товариства укр. артистів (1920–1921), редактор-видавець газет *«Зоря»*, *«Українське життя»* (Микольськ-Уссурійський, 1921). У 1921–1922 перебував на лікуванні після поранень у Владивостоці. Після встановлення восени 1922 на Приморщині сов. влади – на еміграції в Харбіні (Маньчжурія), во-

дій-механік (1925), згодом – зубний технік (1933). У 1935 жив на ст. Імяньпо. Згодом – у Тяньцзіні та Ціндао в Китаї (1935–1940), де займався приватною практикою як дентист та був одним із провідних діячів місцевих укр. організацій. Голова т-ва «Просвіта» в Ціндао (від січня 1937), згодом – місцевої Укр. Громади. Редактор газети «На Далекому Сході» (Ціндао, 1937). У 1940 через нападки російської білої еміграці змушений був виїхати з Ціндао до Маньчжурії, де оселився в Хінганських горах (Барим), займався приватною дентистською практикою.

МИКИТЕНКО – укр. військовий діяч у *Владивостоці*. У 1919 – капітан, командир 1-го *Укр. Далекосхідного Ново-Запорожського куреня вільного козацтва*.

МИКОЛЬСЬК-УССУРІЙСЬКИЙ (рос. Никольск-Уссурийский) – назва м. *Уссурійська* у 1898–1935.

МИКОЛЬСЬК-УССУРІЙСЬКА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА – міська укр. організація, що об'єднувала широкі кола місцевого укр. населення та керувала різними галузями укр. громадського життя у м. *Микольську-Уссурійському* (*Приморщина*) у 1917–1922. Створена у травні 1917. При громаді існував укр. хор, театральний гурток та книгозбірня. За підсумками виборів 1917 громада мала чотирьох представників у міській думі, але попри це, заходи щодо створення в Микольськ-Уссурійському укр. школи, які робилися від 1917, успіху не мали. Заходами Громади в Микольську-Уссурійському було створено укр. кооператив «*Гайдамака*» (1919), видавалася газета «*Зоря*». Перший голова – *О. Ступак*, з 30 червня 1917 – *І. Журавель,* заст. голови – *І. Божко*, члени Ради – Гапоненко, бібліотекар – Іван Калюжний. Від 31 жовтня 1917 голова – *М. Прокопець*, заст. голови – Гапоненко, секретар – Власієв, скарбник – *П. Василенко*, члени Ради – *М. Грицай*, Опанасенко, О. Ступак. У 1918–1922 голова – І. Журавель.

МИКОЛЬСЬК-УССУРІЙСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення Микольськ-Уссурійського повіту *Приморської обл.* у 1918–1922. Створена у квітні 1918 у *Микольську-Уссурійському*. Об'єднувала *Микольськ-Уссурійську Укр. Громаду*, т-во «Просвіта», Укр. поштово-телеграфну та *Далекосхідню укр. учительську спілку*, що діяли у Микольську-Уссурійському, просвітні гуртки в селах Хороль, Осинівка, Григорівка, на ст. Гродеково, громади в селах Монастирище, Михайлівка, Осинівка. У 1918 Виконавчий Комітет Ради вживав заходи в культурно-просвітньому напрямку щодо введення викладання українознавства (укр. історії, літератури, географії, мови тощо) в місцевій сільськогосподарській школі, чого бажали учні – українці цієї школи, які складали більшість, але завдяки ворожій позиції місцевих російських установ, ці заходи успіху не мали. Вживалися заходи до того, щоби повітове земство працювало з селянами укр. мовою. Від земства було отримано принципову згоду на це за умови якщо цього забажає більшість сіл повіту. З приводу цього робилося анкетування сільських громад, однак через військові події перевести анкетування у всіх селах не довелося. Рада вела також реєстрацію українців та видачу нац. посвідчень. За рік з весни 1918 до літа 1919 у Раді зареєструвалося 170 осіб та було видано 68 посвідчень. Голова – *І. Журавель*, писар – *В. Несторович* (1919–20). Рада була розв'язана після встановлення у краю сов. влади наприкінці 1922.

МИНЕНКО Григорій – укр. громадський діяч на *Приморщині*. З квітня 1918 – кандидат у члени Ради, з липня 1918 – член Ради *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. Голова укр. культурно-просвітнього гуртка «*Джерело*» у с. Володимиро-Олександрівському Приморської обл. (1920–21).

МИРОСЛАВСЬКИЙ Кость Павлович (Винник-Мирославський) (? – 13.12.1907, Москва) – укр. артист, режисер, антрепренер і драматург, один із перших організаторів театральної справи на Далекому Сході. У 1898 вперше привіз укр. трупу до Далекого Сходу. До 1906 тримав драматичні, опереточні та мішані трупи практично по всіх містах Далекого Сходу та Маньчжурії – *Владивостоці, Читі*, Харбіні, Порт-Артурі тощо. Автор декількох укр. п'єс. У 1905 на Далекому Сході урочисто відзначалося 25-річчя його сценічної діяльности. У 1905 залишив Далекий Схід та відбув до Москви, де незабаром помер.

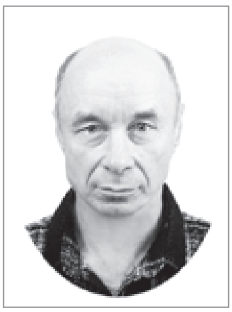
Літ.: *Театр и искусство. 1904, №21.*

МИРОШНИЧЕНКО Іван Федорович (1888, м. Суджа Курської губ. – ?) – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. 26 березня 1917 обраний кан-

дидатом у члени Ради *Хабаровської Укр. Громади*, згодом її скарбник (1919). У 1920–21 – член ревізійного відділу хабаровского т-ва «*Просвіта*». У 1919 – кандидат у радні Хабаровської міської думи від демократичного блоку, у жовтні 1920 – кандидат до міської управи від Центрального бюро профспілок. У червні 1921 – кандидат до Приамурських обласних народних зборів за списком партії есерів, профспілок та кооператив. У 1921 – радний Хабаровської міської думи, секретар з'їзду уповноважених Хабаровського та Іманського районів Союзу Приамурських кооператив та Хабаровського союзу кредитових товариств (вересень 1921). У жовтні 1921 – кандидат від партії есерів до Хабаровських міських зборів уповноважених. У 1930-х – рахівник, мешкав у Бистринській сільраді Ліспромхозівського р-ну Нижньо-Амурської обл. Хабаровського краю. 22 лютого 1938 заарештований Ульчським райвідділом НКВС, 29 листопада 1939 засуджений ОСО НКВС СССР за ст. 58–10 КК РСФСР до 3 років таборів. Реабілітований 27 грудня 1989.

МІСЮК Борис Семенович (30.09.1939, сел. Нижньогірське, Крим) – рос. письменник укр. походження у *Владивостоці*.

Виріс у Білгороді-Дністровському Одеської обл. 1962 закінчив Одеський інститут інженерів морського флоту. У 1962–64 працював мотористом у Північному морському пароплавстві (Архангельськ, Росія). У 1965–69 закінчив 4 курси Літературного інституту ім. М. Горького у Москві, з 5-го курсу відрахований за «негідну поведінку». Від 1969 – у Владивостоці, працював редактором радіостанції «Тихий океан» (1969–70). У 1970–87 працював у морі – механіком, флагманським фахівцем виробничого об'єднання «Дальриба», пом. начальника рибопромислового району. Член Спілки письменників СРСР (з 1980) та Спілки російських письменників (від 1989). Засновник та голова Приморського відділення Спілки російських письменників (1991–2008). Автор 13 книжок (дві для дітей), більшість з яких написана під час роботи у морі. Видавець та редактор літературно-художнього журналу «Изба-читальня» (від 2003). Член *Товариства укр. культури Приморського краю* (1992–1998), робив спроби писати укр. мовою. Бере участь у заходах Центру укр. культури Анатолія Криля «*Горлиця*».

Тв.: *Морской отпуск. Одесса, 1971; Океанские вахты. Владивосток, 1976; Час отплытия. Владивосток, 1980; День больших открытий. Владивосток, 1984; «Не надо нас спасать!». Владивосток, 1987; Крещённый огнём. Москва: Молодая гвардия. 1986; Красная икра. Алма-Ата, 1991; Почему я, балда, не остался в Австралии. Владивосток, 1994; Юморские рассказы. 3 тт. Владивосток, 1999, 2004, 2009; Cuba – No! Владивосток, 2002; Письма Елене. Стихи. Владивосток, 1999; Українське слово на березі Тихого океану // Літературна Україна. 1992, 25 червня.*

МИХАЙЛІВСЬКИЙ РАЙОН – адм. – територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР (тепер – територія *Приморського краю* РФ). Центр – с. Михайлівка. Територія – 2680 кв. км. Населення – 30.657 (за переписом 1926), українці – 13.897 (45,3%), росіяни – 46%, корейці та китайці – 8,6%. Згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931 – район часткової українізації, в якому мало бути забезпечено обслуговування укр. населення його рідною мовою шляхом створення спеціяльних перекладових бюро при виконкомі та господарських організаціях.

МОГИЛЕЦЬКИЙ Григорій Миколайович (1880 – ?) – укр. громадський діяч у *Хабаровську.*

З селян. До 1917 – чиновник канцелярії Приамурсього генерал-губернатора в Хабаровську, згодом – дільничий помічник управляючого Хабаровським повітом (1920). У 1920–21 – голова *Хабаровської Укр. Громади* та *Хабаровської Укр. Окружної Ради*, зав. відділом Укр. Далекосхідного кооперативу «*Чумак*» у Хабаровську та голова укр. кооперативу «*Запорожець*». У листопаді 1920 обраний членом *Укр. Далекосхідного Секретаряту*, однак безпосередньої участи у його діяльності не брав через те, що був відсутній у *Владивостоці*, перебуваючи у Хабаровську. У січні 1921 висувався

кандидатом за укр. списком до Установчих зборів *Далекосхідньої Республіки*. 20 березня 1921 обраний уповноваженим з укр. справ у Хабаровському повіті, за що був звільнений зі служби в повітовому управлінні. У серпні-жовтні 1921 – уповноважений Міністерства з нац. справ Далекосхідньої Республіки в Приамурській обл. Наприкінці 1922 після встановлення на Зеленому Клині сов. влади заарештований, однак був виправданий на *Читинському процесі* (1924).

«МОЛОДА УКРАЇНА» – газета укр. та рос. мовами, прохання про видання якої у *Микольську-Уссурійському* було подане 1907 селянином-переселенцем з Подільської губ. *Я. Недзвецьким* військовому губернатору Приморської обл. Прохання було задоволене, але газета так і не почала виходити, ймовірно через фінансові труднощі.

МОСКАЛЕНКО Лариса Дмитрівна (з дому – Терещенко) (04.06.1966, с. Журженці Лисянського р-ну Черкаської обл.) – хормейстер, худ. керівник Укр. народного хору ім. Анатолія Криля *«Горлиця»*. Закінчила з відміною відділення народних інструментів Канівського культурно-просвітнього училища (1986) та Київський інститут культури ім. О. Корнійчука (1993). В наслідок аварії на Чорнобильській АЕС у травні 1990 приїхала до *Владивостоку*, працювала вихователькою у дитсадочку. У 1991–2005 – бібліотекар, культорганізатор Седанкінського будинку-інтернату для людей похилого віку та інвалідів. Вела активну культурно-масову роботу поміж мешканців Будинку ветеранів, 1996 організувала хор ветеранів «Надежда». Від 1993 – учасниця Приморського укр. народного хору «Горлиця», з вересня 2005 – худ. керівник та хормейстер хору (від квітня 2006 – Укр. хор ім. Анатолія Криля «Горлиця»). У 2007 та 2008 проходила навчання для керівників хорових колективів зарубіжного українства в Києві. Учасниця V Всесвітнього форуму українців (2011). Нагороджена Почесною грамотою губернатора Приморського краю (2004), медалями до 70-річчя утворення Приморського краю та 150-річчя м. Владивостоку.

МОСТИПАН Іван Леонтійович (творчий псевдонім – Левкович-Орленко) – укр. громадський та культурний діяч на Зеленому Клині, телеграфіст. Із селян Ніжинського повіту Чернігівської губ. У 1911–1918 мешкав у *Владивостоці,* де став одним із організаторів та керівником *Укр. гуртку,* режисер укр. аматорських вистав. Член правління місцевого Товариства народних читань. Від березня до осени 1917 перебував в ув'язненні нібито за спрівпрацю з царською політичною поліцією. Громадський суд у його діях провини не виявив. Від серпня 1918 – у *Свободному* на *Амурщині*, член *Свободненської Укр. Окружної Ради*. У 1920–21 – голова т-ва *«Просвіта»* у Свободному, де також активно займався театральною діяльністю. У 1921 прибув в Україну з повноваженнями представника від українських організацій *Далекосхідньої Республіки* до уряду УРСР, перед яким виступав з клопотаннями щодо допомоги у забезпеченні підручниками укр. шкіл на Далекому Сході та щодо повернення українців з Далекого Сходу в Україну. Згодом жив у Ніжені.

Літ: *Мостипан І. Аматорський гурток у Владивостоці // Сяйво. Київ. 1914. №5–6. С.134.*

«МРІЯ» (Камчатський український самодіяльний театр «Мрія») – укр. самодіяльний театр при *Національно-культурній автономії українців Камчатки* у *Петропавловську-Камчатському.* Створений у грудні 1998 на базі Регіонального укр. культурного центру *«Дніпро»* за ініціативою *Є. Ханіна*. Відлік свого сценічного життя трупа почала 9 березня 2004 уривком з п'єси Т. Шевченка «Назар Стодоля», поставленої до 190-річчя Кобзаря. Колективом було поставлено 6 вистав укр. класиків – «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Москаль-чарівник» та «Наталка-Полтавка» І. Котляревського, комедію «На перші ґулі» С. Васильченка, «Під червоною калиною» В. Кравченка, «Сім мисок, сім ложок» В. Семенова, а також музичну виставу «Сорочинський ярмарок», фрагменти із творів Л. Українки «Лісова пісня», інтермедію на тему «Курочки Ряби». Колектив брав участь з обрядовими діями у традиційних святах, що влаштовувалися Національно-культурною автономією українців Камчатки – святах української Коляди, Різдва Христового (Різдвяні гурти, вертепи), Святого Миколая, «Христос Воскрес! – Воскресне й Україна», «Неопалима купина України», «Духовна велич Шевченка». У складі трупи люди, різні за віком та фахом: мо-

ряки Олександр Нальотов та Андрій Поліщук, нейрохірург Олександр Ханін, офіцер Володимир Ляпустін, заступник директора центру дозвілля «Апрель» Олександр Подопригора, пенсіонер Мирон Фатула, операційна сестра Алла Лобко, педагог Ольга Гаврилова, психолог Валентина Дорошенко, працівник нотаріяльної контори Л. Плюшко, студентка музичного училища Настя Мітла, школяр Роман Петрук, професійні актори обласного театру ляльок – Олег Бойко, Олег Куриленко та Олег Миронов, а також Фаїна Холод, *О. Глек*, Марія та Микола Бабійчук, Катерина Ткачук. Худ. керівник і режисер – Є. Ханін. В останній час театр фактично припинив своє існування.

«МРІЯ» (Український народний хор «Мрія») – укр. аматорський хоровий колектив при Товаристві укр. культури Хабаровського краю *«Зелений Клин»* у *Хабаровську*. Заснований у жовтні 1992 *О. Карасьовою* як ансамбль укр. пісні при Хабаровському крайовому т-ві укр. культури *«Зелений Клин»*. Перший концерт відбувся 7 січня 1993. Від квітня 1996 – ансамбль укр. пісні «Мрія», згодом – укр. народний хор. Репертуар хору налічує більш 100 творів – укр. народних та авторських пісень, російських пісень, віршів і щорічно оновлюється на 8–10 творів. Хор веде активну концертну діяльність, бере участь у концертах, влаштованих т-вом «Зелений Клин», присвячених річницям видатних діячів укр. культури (Т. Шевченка, М. Гоголя, І. Франка тощо), дає благодійні концерти у домах інвалідів, ветеранів Хабаровська та околиці. Хор був учасником І та ІІ *Хабаровських крайових фестивалів укр. культури* (1995, 1999), Далекосхідного залізничного мистецького фестивалю (2001). Лауреат *IV* та *V Приморських крайових фестивалів «Солов'їна пісня»* (2010, 2011). У 1990-х активними учасниками хору були Олена, Валентина та *Марко Прокопович*, *А. Безматерних*, Ігор та *Олександр Сержанюк*, Валентина Конашенко, Любов Путятіна, Наталя Онищенко, Ірина Тропяк, Олена Коношанова, Тетяна Стоцька, Віра Зубова, Валентина Лутцева, Володимир Хоронько, Володимир Ковальчук, Ігор Кутний, Микола Бондар, Надія Бондар, Любов Балій, Валентина Єлемесова, Наталя Волкова, Марія Левченко, Діана Бандурко, Валентина Поповкіна, Валентина Булига, Раїса Скрипченко, Людмила Гераськіна, Галина Вандишева, Надія Горобець, Галина Новосьолова, Антоніна Кузнєцова, Світлана Кутузова тощо. Нині поміж активних учасників хору – Юлія Зотова, Раїса Безсмертна, Анна Козлова, Сергій Балалаєв, Валентина Гринцевич, Галина Жельова, Катерина Філіпова, Олександра Балалаєва, Любов Смиреніна, Марина Кудрявцева тощо. Солісти – Марія Грішенкова, Марина Скороходова, Надія Ординська, Олександр Бортніков, Віра Соколова, М. Прокопович, Галина Шипіна, Раїса Безсмертна, Тетяна Павлова, Тамара Шевченко, Катерина Шевченко. Худ. керівники – О. Карасьова (1993–1996), Лідія Безпрозванних (вересень 1996–1997), Оксана Прохорова (Марундик) (1998–1999), *Н. Романенко* (вересень-жовтень 1998). За відсутности професійних керівників у певні періоди обов'язки керівника хору виконував М. Прокопович. Від 2003 худ. керівник та хормейстер – Марина Скороходова. Концертмейстер – Валентина Євдокимова (від вересня 1996), нині – Борис Шипін. Староста – Валентина Харкова.

МУСІЙ Олександр Тимофійович (11.01.1959, с. Кривчики Збаразького району Тернопільської обл.) – мічман, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. У 1978 покликаний на військову службу до Тихоокеанського флоту. Після відбуття обов'язкової служби служив мічманом у Владивостоці. Від березня 1992 – член військової секції *Товариства укр. культури Приморського краю*. Брав активну участь у проведенні *Днів укр. культури у Владивостоці* (1992), відзначався щирим патріотизмом і жертовністю.

«НАДІЯ» (Ансамбль української народної і авторської пісні «Надія») – укр. самодіяльний вокальний колектив у *Владивостоці* у 2007–2011. Створений наприкінці 2007 *Е. Сорокою* з частини колишніх учасниць Приморського укр. народного хору *«Горлиця»*. Працює на базі Палацу культури залізничників. Ансамбль виконує популярні укр. народні та авторські пісні, між іншим і пісні, написані Е. Сорокою. У складі колективу – *Б. Слабик*, Ольга Печиніна, Людмила Кавера, Віра Яркова, Світлана Карєва, Тетяна Савінова, Валентина Стріблянська, Надія Вишневська, Антоніна Пасєка, Людмила Миколаєнко. Ансамбль є лауреатом *V Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2009), *II, III* та *IV*

Приморських крайових фестивалів «Солов'їна пісня» (2008, 2009, 2010). Худ. керівник – Е. Сорока.

«НАЗАВЖДИ» (Центр української культури «Назавжди») – укр. громадське об'єднання у м. *Находка Приморського краю.* Створене наприкінці 2006, офіційно зареєстроване 19 (23?) січня 2007. Згідно з статутом, метою центру є відродження нац. самосвідомости та збереження нац. самобутности українців, сприяння розвитку укр. культури, вивчення мови, гармонійний розвиток міжнац. стосунків, взаємозбагачення культур Росії та України. При центрі був створений існує укр. хор «*Назавжди*». Голова – Надія Малік. Від 2010 фактично припив свою діяльніть.

Літ.: *Малик Н.В. Украина – родина предков // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008. С. 244–249.*

«НАЗАВЖДИ» (Український хор «Назавжди») – аматорський хоровий колектив при Центрі укр. культури «*Назавжди*» в м. *Находка* Приморського краю. Перша репетиція відбулась 27 листопада 2007. Колектив працює при Палаці культури ім. Ю. Гагаріна. Представники колективу брали участь у *IV Далекосхідньому фестивалі укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2007), *III, IV* та *V Приморських крайових фестивалях укр. культури «Соловїна пісня»* (2009, 2010, 2011). Лауреат IV Приморського крайового фестивалю. Активні учасники хору – Олена Татаренко, Валентина Тихонова, Оксана Васильченко, Тетяна Желонкіна, Любов Крилова, Валентина Воронiна, Владислав Стрельников, Анатолій Стовбчатий, Олексій Зальоток. Худ. керівник та хормейстер – Алья Слаутіна.

НАХОДКА – місто на півдні *Приморського краю* на березі Японського моря. Засноване 1907 як с. Американка 35 родинами укр. переселенців з Чернігівської губ. Від 1940 – портове селище, від 1950 – місто. Великий залізничний вузол та морський порт, центр рибного промислу. Населення – 165,7 тис. (2010), українців – 6,6 тис. (2002). За переписом 1989 – 187 тис., українців – 12.330 (6,6%), з них визнали рідною мовою українську – 4769 (38,8%). Від 2006 у місті діє Центр укр. культури «*Назавжди*».

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА АВТОНОМІЯ УКРАЇНЦІВ КАМЧАТКИ – регіональна нац. – культурна автономія, форма нац. самоорганізації українців *Камчатки.* Перша в Росії укр. національно-культурна автономія, створена згідно з федеральним законом «Про національно-культурну автономію» від 1996. Заснована 5 січня 1997 членами Регіонального укр. культурного центру «*Дніпро*». Офіційно зареєстрована 12 травня 1997. НКАУ Камчатки стала одним із засновників Федеральної національно культурної автономії українців Росії (1998–2010). Одна з найдієвіших укр. організацій Далекого Сходу. За її ініціятивою 2002 в *Петропавловську-Камчатському* відкрито укр. недільний клас при школі №7. Незважаючи на труднощі, відсутність фінансування та приміщень, діяли вокальні колективи «*Ласкаво просимо*», «*Українська душа*», хор «*Дніпро*» (згодом – «Дніпровські зорі», нині – «Слов'янський»), сімейні музичні колективи – Шаповалових, Серебрянських, Камчатський укр. самодіяльний театр «*Мрія*». В культурних заходах НКАУ завжди беруть участь колективи, керівниками яких є українці – хореографічний танцювальний колектив «Топольок» (худ. керівник – Н. Зеленчук), колективи з сел. Рибачий – ансамбль «Сонет» (худ. керівник – Н. Будза), ансамбль «Фантазія» (худ. керівник – С. Овсяник), із м. Вілючинська – ансамбль «Чудовий настрій» (худ. керівник – С. Матвєєв, солістка – Марія Одарченко) тощо. Щорічно відзначаються традиційні укр. свята. Автономія надає правову, методичну, консультативну допомогу в роз'ясненні законів і нормативних актів України. Активну діяльність члени автономії ведуть в рамках *Клубу укр. культури ім. І. Франка.* Автономія стала ініціятором створення 1996 Центру нац. культур (нині – Камчатська регіональна некомерційна організація «Співдружність»), що об'єднує нац. – культурні організації нац. меншин Камчатки. 2009 в сел. Піонерський було засновано «Слов'янський центр», керівником та ініціятором створення якого є активістка НКАУ Раїса Горбунова. Від 2000 автономія видає щомісячну газету «*Батьківщина*». Серед активістів автономії в різні часи були *Е. Познякова*, Олександр Савчин, *В. Сергеєв*, *О. Кришталь*, Валерій Поета, Василь Смішко, *О. Глек*, Людмила Федорова, Євдокія Шилова, Світлана Литвинова, Ганна Довбуш, Валентина Зуфарова, Валентина Волотова, Тамара Ступіна та інші.

Голова – *В. Манжос* (від 1997), заст. голови – *В. Пилипчук* (2000–2006), *Є. Ханін* (від 2002),

Г. Скрябіна (2006–2007), від грудня 2007 – Є. Ханін та Микола Задніпряний. Члени правління: до грудня 2007 – Є. Ханін, Г. Скрябіна, А. Вісіканцева, *С. Малий*, О. Січинський, *Ю. Єременко*, *о. Я. Левко*, М. Одарченко, Т. Шарига, Валентина Дорошенко; від грудня 2007 – М. Задніпряний, Є. Ханін, С. Малий, А. Вісіканцева, М. Одарченко, Ю. Єременко, о. Я. Левко, М. Коваль, А. Третяк, Л. Лановий; від 2009 – Є. Ханін, М. Заднипряний, С. Малий, А. Вісіканцева, М. Одарченко, Ю. Єременко, о. Я. Левко, Л. Лабунська, А. Третяк, Л. Лановий, Валентина Перевало, *В. Годлевський*, Валентина Дорошенко.

У 2010 внаслідку перевірок з боку Міністерства юстиції РФ переоформлена як місцева Національно-культурна автономія українців м. Петропавловська-Камчатського.

НЕДЗВЕЦЬКИЙ Яким Олександрович – селянин – переселенець з Подільської губ. 1907 зробив спробу видання першої укр. газети на Далекому Сході, подавши прохання військовому губернатору Приморської області про дозвіл на видання в *Микольську-Уссурійському* газети «*Молода Україна*» укр. та рос. мовами. Дозвіл було отримано, але газета так і не почала виходити.

НЕЖИВИЙ Олександр Іванович (19.10.1951, с. Красний Кут Антрацитівського р-ну Луганської

обл.) – укр. журналіст. У 1976 закінчив Київський держуніверситет ім. Т. Шевченка за фахом філолог, викладач укр. мови та літератури. У 1973–75 – на військовій службі у *Владивостоці*, лейтенант, командир взводу. Під час служби одружився з Самарською Любов'ю Яківною, українкою з походження, родом з о. Попова поблизу Владивостоку. У 1975–76 працював учителем в Аркадіївській восьмирічній школі Яготинського р-ну Київської обл. З липня 1976 по лютий 1986 працював на різних посадах (від методиста до завідувача сектора) у Музеї народної архітектури та побуту України в Києві. З 1986 – на журналістській роботі, ст. редактор редакційного відділу Укр. товариства охорони пам'яток історії та культури, з 1988 – журналу «Пам'ятки України», у 1991–92 – редактор відділу літератури журналу «Україна». У 1993–94 – відповідальний секретар журналу «Пам'ятки України». У 1994–98 – заст. головного редактора, виконуючий обов'язки головного редактора науково-практичного фермерського журналу «Сільські обрії». У 1997–2000 – заст. головного редактора, відповідальний секретар, політичний оглядач фермерської газети «Наш час» (з серпня 1998 – «Сільський час»). У 2003–04 – заст. головного редактора наукового журналу «Пам'ятки України». Заслужений журналіст України (1995). Від червня 2004 до червня 2009 – провідний фахівець Центру (до 2008 – Інституту) культурологічних та етнополітичних досліджень ім. Іларіона Київського в Міжрегіональній Академії управління персоналом (МАУП). У листопаді 2008 захистив дисертацію на тему «Теорія і практика більшовицької голодоморної політики в Україні в контексті історії світової цивілізації». Доктор філософії в галузі історії. Автор поетичної збірки «Заіскрить золотава синь» (1994), лауреат літературно-мистецької премії Фастівщини ім. В. Косовського (2008). Автор навчального посібника для студентів вищих навчальних закладів «Голодомори в Україні у ХХ столітті». Мешкає у Фастові. В період перебудови першим в Україні після років забуття став піднімати тему Зеленого Клину. У 1990 і 1991 відбув дві експедиції від журналу «Пам'ятки України» до *Приморського краю*, побував у Владивостоці та *Спаську-Дальньому*, селах краю, наслідком яких стала серія публікацій про українців Зеленого Клину в ЗМІ України. Його поїздки стимулювали громадську активність українців Приморщини, певною мірою сприяли створенню Спаського т-ва укр. культури «*Зелений Клин*». Під час експедиції 1991 привіз до Владивостоку історичні матеріяли з архівів України з історії укр. громадського життя на Далекому Сході, між іншим праці *І. Світа*, які сприяли розгортанню історичних досліджень *В. Чорномаза*.

Тв.: *Сон тихоокеанського туману // Пам'ятки України. 1991. №1. С.52–57; На ясні зорі, на тихі води // Україна. 1992, №8. С.2–3; Клином не вибити Зелений Клин // Україна. 1992, №29. С.1–3; Далекосхідна Україна – Зелений Клин. // Пам'ятки України. 1993, №1–6.*

НЕРОДА Макар Мінович – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Один із організаторів та секретар Ради *Владивостоцької Укр. Громади* (березень 1917). У липні 1917 обраний депутатом Владивостоцької міської думи від партії есерів. Голова *II Укр. Далекосхідного з'їзду* (січень 1918), на якому обраний делегатом до Укр. Установчих зборів від

далекосхідного українства. Перший голова Ради *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* (до березня 1918, коли виїхав в Україну).

НЕСТОРОВИЧ Володимир (1895, Львів – 1980, Детройт) – економіст, публіцист (псевд. В. Север та ін.) і педагог (у торг. шкільництві). Під час першої світової війни потрапив у рос. полон як старшина австро-угорського війська. Перебував у таборі полонених у Березівці (*Забайкальщина*), від кінця 1918 – у *Микольську-Уссурійському*, де брав участь у діяльності мсцевих укр. організацій. Секретар *Микольськ-Уссурійської Укр. Окружної Ради* (1919–1920). У 1920 повернувся до Галичини, займався кооперативною діяльністю. В 1932–1939 – редактор економічного відділу газ. «Діло», у 1934–1939 – редактор двотижневика «Торговля і промисл» у Львові. Після другої світової війни – на еміграції в США, редактор кредитово-кооперативного журналу «Наш контакт» у Детройті (1954–1959). З 1959 співробітник «Нашого світу» в Нью-Йорку. Автор роману-репортажу «Серця і буревії» (Чікаго-Детройт, 1965), де описано його перебування на Далекому Сході, його участь у місцевому укр. громадському житті.

Тв..: *Серця і буревії. Роман-репортаж. Чикаго-Детройт, 1965. 450 с.; На Зеленому Клині (Враження полоненого) // Воля. Відень. 1921. Т.1. Ч.5. С.231–233; На Зеленому Клині. II. «Грамота» Семйонова // Воля. 1921. Т.2. Ч.6–7. С.242; Не забудьте, що нас на Зеленому Клині 75% // Діло. Львів. 1939. №50; Японська окупація і українство Зеленого Клина // Український вістник. Львів. 1921, 7 березня; Мої зустрічі і розмови з Ю.Мова-Глушко // Український Прометей. Дітройт. 1952, 6 листопада.*

НЕЧИПОРЕНКО Дмитро Харитонович (1884 – ?) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*, юрист. У 1919–1922 – секретар і член правління Укр. Далекосхідного кооперативу «*Чумак*», господарник та член Ради *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* (квітень 1920). Член комісії з організації *Укр. Далекосхідного Видавничого т-ва ім. Т. Шевченка* (грудень 1920), член Ради товариства «*Владивостоцька Українська Хата*». Заарештований большевиками в листопаді 1922. Проходив як один з обвинувачених на *Читинському процесі* (1924), однак був виправданий.

НІЖИНЕЦЬКИЙ Сергій Варфоломійович – купець, укр. громадський діяч і меценат у *Микольську-Уссурійському*, власник мануфактурної торгівлі. У червні 1909 з його ініціятиви в Микольську-Уссурійському відкрито укр. бібліотеку, на яку ним пожертвувано більш 200 укр. книжок. Один із засновників у Микольську-Уссурійському т-ва «*Просвіта*» (1909–1910). 31 жовтня 1909 обраний головою організаційних зборів т-ва «Просвіта». Фінансував проведення Шевченківського свята у Микольську-Уссурійському 1911. Сприяв поширенню укр. періодики та книжок на *Приморщині*. Вже з 1910 організував передплату на київську газету «Рада». 1917 завдяки його фінансової підтримки в Микольську-Уссурійському було відкрито «Укр. Хату». Один із ініціяторів видання останнього Шевченкового числа газети «*Українець на Зеленому Клині*» (березень 1920), офірував кошти на його видання.

НИКИТЧЕНКО Григорій Харитонович (1888 – ?) – укр. громадський та кооперативний діяч у *Микольську-Уссурійському*. Із селян. У травні 1921 – завідувач Микольськ-Уссурійського відділу Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*». У 1921 брав участь в організації *Укр. Нац. Комітету* в Микольську-Уссурійському. Заарештований після встановлення сов. влади в 1922. Перебував у Читинській в'язниці. Засуджений на *Читинському процесі* (1924).

НИКИФОРОВ Микола Іванович (29.04.1886, с. Великі Степанці Канівського повіту Київської губ. – 8.05.1951, Красноярський край) – історик, правознавець, професор, укр. гром. діяч у Харбіні (Маньчжурія). Закінчив Колегію П. Галагана в Києві (1906) та Київській університет (1910). Після закінчення університету був залишений на кафедрі нової европейської історії. У 1914–1917 – приват-доцент Київського університету Св. Володимира. У 1917–1919 – екстраординарний професор кафедри загальної історії Омського політехнічного інституту. Від липня 1918 – директор депар-

таменту МЗС Тимчасового Сибірського уряду в Омську. Один із засновників та професор Іркутського (1920–1921) та Далекосхідного університетів (*Владивосток*, 1921). Від 1921 – в Харбіні. Від 1 січня 1922 – професор кафедри російського права Юридичного факультету в Харбіні та його декан (1930–1937). Згодом – професор загальної історії Північно-Маньчжурського університету. У 1928 захистив у Празі магістерську дисертацію «Сеньйорияльний режим у Франції наприкінці старого ладу». Член Маньчжурської академічної асоціяції. Автор багатьох праць із загальної історії та підручників. Голова Об'єднання російських журналістів у Маньджу-Ді-Го (від 1937). Член парафіяльної ради Укр. Свято-Покровської церкви в Харбіні. 17 грудня 1933 – голова установчих зборів Укр. Нац. Громади в Харбіні та її член у 1932–35. У 1940–1944 – член Правління Укр. Нац. Колонії в Харбіні. В 1945 репатрійований до СССР та заарештований. Засуджений 18 грудня 1945 за ст. 58–2, 58–11 УК РСФСР до 10 років таборів. Помер в ув'язненні.

Тв.: *Очерки по новой истории. Харбин, 1922; Краткий очерк истории английской революции. Харбин, 1925; Пособие к лекциям по новейшей истории Западной Европы. Харбин, 1927; Очерк истории экономических и социальных учений (от Платона до Гитлера). Харбин, 1935; Экономическая география СССР. Харбин, 1942 тощо.*

НИКУЛЯК Василь Федорович (1882/1885?, с. Конилівка Грушинської вол. Новоушицького повіту Кам'янець-Подільської губ. – 07.04.1938, Хабаровськ) – укр. громадський діяч у *Хабаровську*, бухгалтер. У 1917 – службовець Економічного товариства в Хабаровську та один із організаторів *Хабаровської Укр. Громади*, її скарбник (1917) та голова (1919). Депутат Хабаровської міської думи (1917–19), член Ради кооперативу «*Запорожець*» (1920–22). Делегат II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* від Хабаровської округи (травень 1919). У серпні-жовтні 1921 – заступник уповноваженого Міністерства з національних справ *Далекосхідньої Республіки* в Приамурській обл. У жовтні 1921 – березні 1922 – зав. відділу з нац. справ Приамурського обласного управління. Заарештований большевиками наприкінці 1922, був суджений на *Читинському процесі* (1924), однак виправданий судом. Згодом мешкав у Хабаровську, працював ст. бухгалтером контори «Книжное дело». 25 листопада 1930 заарештований ПП ОДПУ по Далекосхідньому краю за ст. 58–10 КК РСФСР. 8 червня 1931 справу припинено за недоведеністю звинувачення. Знову заарештований 24 грудня 1937 особливим відділом НКВС 2-ї Особливої Червонопрапорної Армії. 7 квітня 1938 засуджений виїзною сесією Військової Колегії Верховного Суду СССР до розстрілу. Реабілітований 26 грудня 1957 за відсутністю складу злочину.

«НОВА УКРАЇНА» – газета укр. робітників та селян Далекого Сходу. Видавалася *Далекосхіднім видавничим товариством ім. Т. Шевченка* при *Укр. Далекосхідньому Секретаріяті* в *Хабаровську* від травня 1918. Виходила як продовження газет «*Хвилі України*» та «*Ранок*», що підтверджує наявність суцільної нумерації. Збереглося лише ч. 5 (26) від 8 червня 1918. Мала соціялістичне спрямування.

«НОВА УКРАЇНА» (Календар звичайний на рік 1921-ший) – укр. календар-книжка, виданий *Укр. Далекосхіднім Секретаріятом* у *Владивостоці* на початку 1921. Рішення про видання укр. календаря-книжки було ухвалено Укр. Далекосхіднім Секретаріятом наприкінці 1920 у зв'язку з гострим браком укр. літератури на Далекому Сході. Секретаріят визнав необхідним видати таку книжку, яка б містила найнеобхідніші відомости, яких місцеві українці не могли віднайти в інших виданнях, в першу чергу – з питань укр. історії та громадського життя. Видавці намагалися розташувати у календарі як можна більше інформації, що безпосередньо стосувалася життя місцевого українства та задовольняла б його духові та практичні потреби. Відповідні відомости збиралися з різних джерел. Крім того було запрошено фахів-

ців для роботи над окремими галузями знань. Спеціяльно для календаря було підготовано розділи з сільського господарства, ветеринарії, історії, бджільництва, кооперації. Таким чином, не рахуючи власне календарної частини, у календарі була добре представлена інформація про транспорт, поштові установи, про час та місце проведення на Далекому Сході ярмарків, з медицини, ветеринарії, сільського господарства тощо. Також в ньому малося багато цінного матеріялу з історії Далекого Сходу та України, з слов'янознавства та українознавства. Широко освітлено на сторінках видання укр. громадське життя та діяльність укр. організацій на Далекому Сході на початку XX ст. В календарі також було опубліковано белетристичні твори як класиків укр. літератури, так і одного з далекосхідніх укр. авторів. Крім того, у виданні розташовано цінний ілюстративний матеріял, перш за все – світлини найвидатніших політичних діячів України та укр. громадських діячів Далекого Сходу.

Календар було надруковано у друкарні Йосипа Коротя у Владивостоці на початку березня 1921. Змістовно він ділився на три частини – календарну, інформаційну та літературну. Календарна частина включала «Календар-таблицю на 1921 р.», «Хронологію світових подій», «Про початок року», «Пасхалію, дні, у які не ховають померших і не вінчають», «Дні поминальні, м'ясниці, пости, всеїдні тижні і дні неприсутствені», «Календар по місяцям, історичний, господарський і ярмарки», календарі ловецький, вагітности худоби та грибний. У інформаційній частині були представлені публікації: «Чудовні образи Божої Матері на Україні», «Чудовні образи Святителя Миколи на Україні», «Імена православних святих мужів», «Імена жіночі», «Що коли діялось на Україні», «Що коли діялось на Далекому Сході», «Вага, міра та гроші», «Таблиця складних відсотків на капітал», «Розщотна таблиця платні місячному робочому», «Таблиця помноження», «Найбільші держави всього світу», «Тепломіри», «Поверхня Земної кулі», «Простір і кількість людности на Україні по губерніях та повітах (на 1 січня 1913)», «Пошта і телеграф», «Залізниця», «Реєстр пристанів по рр. Далекого Сходу», «Реєстр Українських урядових і громадських гуртовань на Далекому Сході», «Юридичний відділ» М. Корчинського, «Медичний відділ» лікаря М. Левицького, «Про лікарське зіллє» В. Добрецького, «Дещо про хвороби, які нападають худобу і як від них боронитися» ветеринара *В. Жука*. У літературній частині було надруковано вірш С. Руданського «Гей, бики», статтю Хв. Вовка «Славяне», статті «Українська мова», «Русь-Русини-Українці», статтю Хв. Слюсаренка «Україна триста років тому», «Українство на Далекому Сході», «Короткий огляд подій на Україні з 1917 по 1919 р.», статтю *Ю. Глушка-Мови* «Про кооперацію», уривок з оповідання невідомого далекосхідного автора «За волю», некрологи *Д. Боровика* та *Г. Кириченка-Могили*. У додатку надруковане рекламне оголошення про послуги фірми *Є. Коломійця*, який був представником Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» у Токіо (Японія). Безцінним джерелом щодо історії укр. громадського життя на Зеленому Клині є ґрунтовний історичний нарис «Українство на Далекому Сході» невідомого автора, який сховався за криптонімом «М. Л-ко» та «Реєстр Українських урядових та громадських гуртувань на Далекому Сході», вміщені у календарі.

НОВИЦЬКИЙ Микола Костянтинович (1884, с. Білоцерківець Лохвицького пов. Полтавської губ. – 1938?) – журналіст, громадський та політичний діяч у *Владивостоці*. Сільський учитель у селах Рудівка та Товмачівка Прилуцького повіту Полтавської губ. Член РУП, за участь в селянських виступах 1905 засланий до Сибіру на північ Тобольської губ. Працював у газеті

«Южная заря» (Катеринослав). У 1915–25 перебував на Зеленому Клині. Один із організаторів та перший голова *Владивостоцької Укр. Громади* (з березня 1917). Член Владивостоцького Совєту від РСДРП, згодом – від УСДРП. У травні 1917 остаточно перейшов на працю до Виконкому Совєту, залишивши посаду голови Громади. У червні 1917 виступив проти створення окремих *укр. військових формувань на Зеленому Клині*. У 1917–18 – завідувач Народного Дому, співредактор соціял-демократичної «Рабочей газети» у Владивостоці. У грудні 1917 обраний радним Приморських обласних земських зборів від *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*. З 19 липня 1918 – член *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від т-ва «Просвіта». Зав. редакції газети «Далекая окраина» (1918). Делегат *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* (жовтень

1918) від *Владивостоцької організації УСДРП* і «Просвіти» та голова з'їзду. Пізніше відійшов від укр. руху, виступаючи проти повної незалежності України та активізації укр. руху на Зеленому Клині. У 1919–20 – депутат Владивостоцької міської думи від російських соціял-демократів та редактор газети «Дальневосточное обозрение». Від липня 1920 жив у Шанхаї (Китай), працював у газеті «Шанхайская жизнь». Згодом повернувся до Владивостоку. У 1923 – відп. редактор органу Приморського губкому РКП(б) газети «Красное знамя», а згодом – газети Дальбюро РКП(б) «Тихоокеанская звезда» (Хабаровськ). З 1925 – в УРСР, заст. редактора газети «Вісти ВУЦВК», виступав як критик і фейлетоніст (завжди з офіційних позицій), згодом – директор видавництва «Література і мистецтво». Репресований у 1938.

Тв.: *Зелений Клин (Приморщина). Харків, 1928; 1905 р. на українському селі. Харків, 1931.*

Літ.: *Мукомела О. Новицький Микола Костянтинович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника. Львів, 1994. Вип. 1. С.134–135.*

ОВЧАРЕНКО Володимир Іванович (27.07.1949, Запоріжжя) – капітан 2 ранги, укр. військовий

діяч у *Владивостоці*. Після закінчення військово-морського училища 1974 призначений до Тихоокеанського флоту у Владивостоці. Член військової секції *Товариства укр. культури Приморського краю* (1992–1993). Делегат I Всесвітнього форуму українців (1992). Учасник *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). У 1993 перевівся на службу до Збройних сил України.

ОКРУЖНІ РАДИ (Українські Окружні Ради) – територіяльні органи нац. самоврядування укр. населення Далекого Сходу в 1918–1922. Об'єднували й координували діяльність укр. організацій на терені певних округ – повітів або областей, вели реєстрацію укр. населення. Першою була створена Маньчжурська Окружна Рада в Харбіні (в липні 1917). У серпні 1917 починається робота з організації подібного органу у *Владивостоці*. Виходячи з цього досвіду, *III Український Далекосхідній з'їзд* у квітні 1918 ухвалює створення Укр. Окружних Селянсько-Робітничих Рад по цілому Далекому Сході. Взагалі було створено десять Окружних Рад – *Владивостоцька, Микольськ-Уссурійська, Іманська, Хабаровська, Благовіщенська, Свободненська,* Маньчжурська, *Камчатська, Сахалінська, Забайкальська,* які проіснували до 1922, коли були розв'язані після встановлення на Далекому Сході сов. влади.

ОЛЕФІРЕНКО П. (Петро Антонович?) – укр. театральний діяч на Далекому Сході. Артист труппи *К. Кармелюка-Каменського* (1917). У 1920 – артист театральної секції *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта».* 23 березня 1920 обраний режисером Владивостоцького відділу *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки.* Режисер *1-го Далекосхіднього товариства укр. артистів.* Після 1925 – ймовірно у Харбіні (Маньчжурія).

ОЛЕКСАНДРІВСЬК, див. *Білогорськ.*

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – нац. адм.-територіяльна одиниця *Далекосхіднього краю* РРФСР у 1931–32, нині – територія *Амурської області* РФ. Створений згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931 Центр – м. *Олександрівськ.* Територія – 8390 кв. км. Населення – 59.963 (за переписом 1926), українці – 37.996 (63,4%), білоруси – 18%, росіяни – 17%, корейці та китайці – 1%. У районі існувало 125 сіл, серед них – 78 українських, 42 російських та 2 білоруських, з 57 сільрад 40 були українськими. Все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів переводилися на укр. мову. У 1932–33 навч. р. в районі працювало 139 укр. шкіл 1 ст. з 5829 учнями, 191 група фабрично-заводських семирічок з 765 учнями та 8 шкіл селянської молоді. У м. Олександрівську мав відкритися укр. педагогічно-робітничий факультет *Благовіщенського агропедінституту.* 1932 виходила укр. мовою районна газета «Смичка».

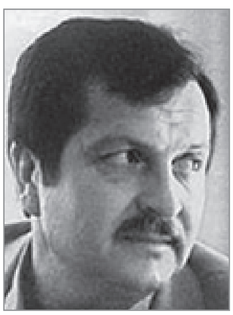
ОМЕЛЯНЮК Олексій Іванович (18.06.1947, с. Підсинівка Старовишівського р-ну Волинської обл. – 11.09.2011, Хабаровськ) – лікар-нейрохірург, укр. громадський діяч у *Хабаровську.* У 1949 висланий з батьками до *Хабаровського краю* за приналежність старших братів до УПА. У 1966 закінчив середню школу у сел. Сідіма р-ну ім. Лазо Хабаровського краю та поступив до Хабаровського медичного училища. Від 1968

навчався у Хабаровському медичному інституті, який закінчив 1975. Під час навчання, у 1966–1975, працював фельдшером. У 1975–79 працював терапевтом у Біробіджанських обласній та міській лікарнях. У 1981–83 навчався в ординатурі Ленінградського державного медичного інституту ім. Полєнова. З січня 1980 до вересня 2011 працював лікарем-нейрохірургом у 2-й Хабаровській крайовій клінічній лікарні. У1989–1992 працював неврологом Державного шпиталю у м. Сана (Йємен). Лікар вищої категорії (від 1993). Нагороджений Грамотою Міністерства охорони здоров'я РФ (2010). Від лютого 2001 – учасник Хабаровського укр. хору «*Батьківська криниця*» та член Укр. земляцтва «*Криниця*», від 2002 – член його правління. Похований у сел. Сідіма.

ОПАДЧИЙ Гаврило Степанович – укр. громадський діяч у *Хабаровську*, брат видатного укр. діяча у Харбіні Василя Опадчего. Один із ініціяторів створення *Хабаровської Укр. Громади*. 14 березня 1917 обраний секретарем її орг. комітету, 26 березня 1917 – членом Ради Хабаровської Укр. Громади. Виступив ініціятором збору пожертв на проведення Шевченківського свята в Хабаровську в 1917 й офірував на нього 100 крб. У липні 1917 – кандидат до Хабаровської міської думи за списком блоку укр. і мусульманської національностей. Під час громадянської війни – учасник партизанського руху.

ОРАЧ Олег (справжнє прізвище – Комар Олег Юхимович) (06.02.1940, с. Благовіщенка Запорізької обл. – 2005) – укр. письменник. З родини вчителів, дитинство провів на Донеччині, у степах Приозів'я. Закінчив історико-філологічний факультет Донецького педінституту, де навчався разом з В. Стусом, з матеріялами про якого часто виступав у періодичній пресі. У 1980-х видав книжку спогадів про нього. Після закінчення інституту повернувся у с. Червоний Орач (тепер Червоне), від назви якого взяв свій творчий псевдонім. Служив у війську в *Приморському краю*, згодом працював там мисливцем-промисловиком на кордоні з Китаєм. Пізніше закінчив Вищі літературні курси в Москві. Був на журналістській роботі, працював у газеті «Донеччина», обіймав посаду директора республіканського Будинку літераторів. У 1965 дебютував збіркою «Подорожник». Автор книжок віршів, оповідань, дитячих історій, перекладів («Земля на видноколі», «Передчуття», «Зимние жаворонки», «Долоні», «Написи на снігу», «Свято спілого листя», «За білим перевалом», «Журавликова пісня», «Березневі світанки», «Хто де живе», «Дружна сімейка», «Довге літо»). Автор перекладів якутських та алтайських народніх казок. Лауреат премій ім. Лесі Українки та ім. В. Сосюри. Результатом письменницьких спостережень за життям в Уссурійському краї стала видана 1969 у Донецьку збірка новел «За білим перевалом», наповнена сюжетами із народної творчости народів Сходу, в якій автор виявляє себе знавцем і поціновувачем фольклору народів Приамур'я. Цикл віршів «Там хвойний дух. Там горде небо...», створений під час перебування на Далекому Сході, передає глибокі внутрішні почуття письменника, його зачудованість цим краєм. Про роль українців на Далекому Сході писав: «Східний Сибір – це затрамбована українськими кістками російська стіна на шляху жовтої (китайської) раси в бік Уралу. Для того "малоросійська маса" пригодилася найбільше, російський же елемент – північні помори, наприклад, виявилися неспроможними. Малороси вистояли. За що їм і віддячено: селища мають назви Київка, Полтавка, Чернігівка, озеро Хрещатик. І – жодної української школи. Імперія віддячила належно».

Тв.: *За білим перевалом. Донецьк, 1969.*

ОРЛИК Іван (22.09.1890, с. Товмачик Коломийського повіту, Галичина – 1943, Каліфорнія, США) – перекладач американської військової місії у *Владивостоці* (1918–1920). Перед першою світовою війною емігрував з Галичини до США. 1914 поступив на службу до американського війська, у 1915–1918 служив на Філіпінах. У жовтні 1918 прибув до Владивостоку у складі американської військової місії та нав'язав контакти з місцевими укр. організаціями. Від жовтня 1918 – член *Владивостоцького укр. това-*

риства «Просвіта». У травні 1920 повернувся до Каліфорнії, де брав активну участь в укр. громадському житті.

Літ.: *Скегар Г. По Америці. 1940. С.94–97; З музейного архіву. Біографія Івана Орлика // На слідах. №4. С.29–30.*

ОСИПЕНКО Йоакинф (Яким) Ількович – укр. громадський діяч на Далекому Сході. У жовтні 1918 на *IV Укр. Далекосхідньому з'їзді* обраний членом *Укр. Далекосхідного Секретаріяту*. У 1920–1921 – голова Маньчжурської Укр. Окружної Ради, голова укр. кооперативу «Згода» в Харбіні.

ОСТРОВЩУК Ксенія (19.02.1994, Єлізово Камчатської обл.) – кол. учениця укр. недільного класу в *Петропавловську-Камчатському*, спортсменка. Призерка Північно-Західної округи Росії (2007), чемпіонка Далекосхідного федерального округу та Росії (2008), призер чемпіонату Европи (2008) з боротьби джіу-джітсу (серед дівчат до 18 років) у вазі до 44 кг. Займаючись кікбоксінгом лише один рік, стала срібною призеркою чемпіонату Росії (2009) та чемпіонкою Европи з кікбоксингу за версією Всесвітньої аматорської асоціяції кікбоксингу – WPKA (2009), чемпіонка Европи 2011. Чемпіонка Далекосхідного федерального округу з кікбоксингу (2010) у вазі до 48 кг. Має більше 15 медалів за перші місця в змаганнях на першість м. Петропавловська-Камчатського, Єлізовського району та Камчатського краю в п'ятьох видах спортивного двобою (джіу-джітсу, дзюдо, рукопашний бій, армійський рукопашний бій, кікбоксинг). Від 2009 навчається у Камчатському педагогічному училищі. Під час навчання в школі брала участь у культурно-освітніх заходах укр. недільного класу та *Клубу укр. культури ім. І. Франка*.

ПАВЛЕНКО Петро Корнійович (1891, Київська губ. – після 1938) – матрос, механік катера командира Владивостоцького порту, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. У квітні 1917 обраний від *Владивостоцької Укр.. Громади* до Владивостоцького Совєту. Учасник *І Укр. Далекосхіднього з'їзду* (червень 1917). У липні 1917 – кандидат до Владивостоцької міської думи за списком блоку нац. меншин. У серпні 1917 – член організаційного комітету *Владивостоцької організації УСДРП*. У вересні 1917 – член громадського суду над *І. Мостипаном* від УСДРП. На початку 1918 – скарбник *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, склав повноваження у березні 1918 через від'їзд із міста. 28 березня 1920 обраний радним Владивостоцької міської думи. У 1930-х – викладач школи морського учеництва Держморпароплавства у Владивостоці. 16 липня 1938 заарештований за ст. 58–6 КК РСФСР, однак 11 травня 1939 справу припинено й звільнений з-під варти.

ПАВЛЮК Валентина Харитонівна (Співак Валентина Леонідівна, за вітчимом – Міхнюк) (17.06.1950, с. Рудня-Підлубецька Житомирської обл. – 20.12.2004, Скадовськ Херсонської обл.) – журналістка, одна з засновниць укр. громадського життя на *Сахаліні*. Дружина *С. Павлюка*. Від 1965 жила у м. Скадовську Херсонської обл., де закінчила школу. В 1972 закінчила філологічний факультет Одеського університету за фахом «російська мова та література». Працювала вихователькою в дитсадку, вчителювала в школах, працювала на місцевому радіо у Скадовську та у скадовській районній газеті. Дипломант Українського республіканського конкурсу за краще висвітлення теми людини праці на радіо. Від 1987 – на Сахаліні, куди виїхала з чоловіком внаслідок переслідувань партійної влади, працювала вчителькою російської мови у с. Воскресеновка Тимовського р-ну, згодом – на біостанції біля сел. Сокол на півдні Сахаліну. Від 1990 – у *Долінську*, кореспондент та заввідділом газети «Долинская правда». Член Союзу журналістів Росії. У 1991 разом з чоловіком стала засновницею *Долінської асоціяції українців*. Викладала в укр. недільній школі, яка була створена у Долінську за її ініціятивою. Організатор і ведуча укр. радіопередачі на місцевому радіо «Рідне слово», одна з організаторів укр. самодіяльних гуртів народної пісні в Долінську. Учасниця Міжнародного форуму релігійної молоді світу (Ченстохова, Польща). За публікації гуманітарної спрямованости двічі відзначалася Сахалінської

обласною журналістською премією ім. А. Чехова. Писала вірші укр. мовою. У червні 1997 повернулася з родиною в Україну, мешкала у м. Скадовську Херсонської обл. Померла після важкої хвороби.

ПАВЛЮК Станіслав Олександрович (05.08.1949, м. Пологи Херсонської обл. – 27.08.2002, Скадовськ Херсонської обл.) – журналіст, один із засновників укр. громадського життя на *Сахаліні*. Чоловік *В. Павлюк*. Закінчив біологічний факультет Одеського університету (1972). Мешкав у м. Скадовську Херсонської обл., працював у районній газеті. Від 1987 – на Сахаліні, куди виїхав з родиною внаслідок переслідувань партійної влади, працював учителем у с. Воскресеновка Тимовського р-ну, згодом на біостанції біля сел. Сокол на півдні Сахаліну. Від 1990 – у м. *Долінську*, працював у газеті «Долинская правда». Член Союзу журналістів Росії. У 1991 разом із дружиною *В. Павлюк* став засновником та головою *Долінської асоціації українців*. Викладав в укр. недільній школі, яка була створена у Долінську за його ініціятивою. Організатор укр. радіопередачі на місцевому радіо «Рідне слово», один з організаторів укр. самодіяльних гуртів народної пісні в Долінську. У червні 1997 повернувся з родиною в Україну, мешкав у м. Скадовську Херсонської обл.

ПАНОВ Олександр Іванович (07.07.1886, Білопілля Сумського повіту Харківської губ. – ?) – укр. громадсько-культурний діяч на ст. Гродеково на *Приморщині*, технік-будівельник за фахом. Із міщан. У 1902–1905 навчався в технічному училищі в Кременчуці. У 1905–1908 – помічник машиніста на Південній залізниці. Від 1908 – на військовій службі в Уссурійському залізничному батальйоні. У 1910–1922 працював на Уссурійській залізниці, до 1916 – кресляр в службі шляху, мостовий майстер служби шляху, наглядач будинків на ст. Хабаровськ. У 1916–1922 – наглядач будинків на ст. Гродеково. У 1921 – голова укр. культурно-просвітнього гуртку на ст. Гродеково. Від 1922 – десятник служби шляху на ст. Ханьдаохецзи в Маньчжурії. У 1930–1934 – монтер-слюсар центрального опалення на ст. Погранична. В 1934–1944 займався приватною будівельною практикою, працював як десятник на будівництві. У 1944 – десятник у Тогенському переселенському районі.

ПАСЛАВСЬКИЙ Іван (31.05.1895, с. Буців Мостиського р-ну Львівської обл. – після 1947, сел. Абезь, Комі АРСР, СССР) – журналіст, укр. громадський діяч на Далекому Сході. Навчався в гімназії в Яворові, де став одним із засновників та провідників Пласту (1913). Від серпня 1914 – Укр. Січовий Стрілець. У січні 1915 в Карпатах потрапив в рос. полон, перебував у таборі військовополонених в Павлограді (Сибір). У 1920–1921 – у *Владивостоці*, де працював у «Вечерней газете», брав участь у діяльності укр. організацій. Від 1923 – в Харбіні (Маньчжурія), де викладав у ліцеї Св. Миколая. В 1920-х – один із засновників в Харбіні Галицького комітету. У 1925–1926 робив заходи щодо видання в Харбіні укр. газети. Редактор тижневика «Українське життя» (1925). У 1929–1930 – співредактор укр. сторінки «Украинская жизнь» в газеті «Гун-бао». На початку 1930-х заснував видання газети «Українські листи з Далекого Сходу». Від 1 травня 1934 – адміністратор місячника «Ватра», що планувалося видавати у Харбіні. Один із засновників та отаман т-ва «Січ» (1926–1934), засновник т-ва «Просвіта» у Харбіні (1928) та його голова (1928 – вересень 1933 і від 10 березня 1935 до 1937). У вересні 1933 – березні 1935 – бібліотекар «Просвіти». Член Укр. Ради Громадських Уповноважених (1933). Заст. голови установчих зборів Укр. Нац. Громади в Харбіні (17 грудня 1933). Один із організаторів Укр. Нац. Колонії (УНК) в Харбіні, член орг. комісії зі створення УНК від т-ва «Січ» (від листопада 1934). Голова установчої конференції (12 травня 1935) та секретар президії установчих зборів УНК (19 травня 1935). Голова загальних зборів УНК 12 червня 1936. Брав участь у театральних виставах Спілки укр. молоді. Голова Укр. театрально-співочого товариства при УНК (1938). У квітні 1944 обраний секретарем УНК, однак японська влада не дозволила йому виконувати

ці функції і усунула з посади. В 1945 після окупації Маньчжурії сов. армією заарештований та вивезений до СРСР. Перебував в ув'язненні в Ухтіжемлагу (Комі АРСР), 15 жовтня 1947 заарештований та 4 листопада 1947 засуджений військовим трибуналом військ МВС СССР при Управлінні будівництва Північно-Печорської залізниці за ст. 58–4 КК РСФСР до 10 років позбавлення волі.

Літ.: *Масюк В. Історія 17-го пластового куреня ім. М. Драгоманова в Яворові // Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історично-мемуарний збірник. – Український архів. Т.XXXVII. – Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1984. С. 525.*

ПЕРЕВЕРЗЄВ-РОЗСУДА Йосип Григорович – укр. артист і громадський діяч на Далекому Сході. Із селян. У 1908 – керівник трупи укр. артистів, що виступала в *Хабаровську* та *Благовіщенську*. У квітні 1909 – редактор газети «Понедельник» у Владивостоці, яка мала окремий укр. відділ «Понеділок». Згодом – редактор газети «Живое слово» у *Микольську-Уссурійському*. Один із організаторів т-ва *«Просвіта»* у Микольську-Уссурійському (1909–1910). 31 жовтня 1909 обраний секретарем організаційних зборів т-ва «Просвіта». Організатор Шевченківського свята у Микольську-Уссурійському та учасник Шевченківського свята у Владивостоці 1910. Після відмови влади у реєстрації «Просвіти» заходився коло утворення більш ідейноі укр. трупи, але ця справа також не перевелась у життя. Згодом виїхав до *Чити*, де також був режисером укр. аматорського гуртку при залізничних майстернях, упоряджував Шевченківські свята. Потім від'їхав в Україну.

ПЕРШЕ ДАЛЕКОСХІДНЄ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ АРТИСТІВ – укр. театральна трупа, що оформилася навесні 1920 у *Владивостоці* з членів *Товариства укр. артистів К. Кармелюка-Каменського* та місцевих укр. аматорських сил. Вела активну гастрольну діяльність на Далекому Сході напочатку 1920-х. Давши ряд вистав у *Владивостоці*, з 1 липня 1920 розпочала свої гастролі в *Микольську-Уссурійському*, які тривали щонайменше до кінця листопада 1920. Постановки трупи відбувалися в Микольську-Уссурійському і восени 1921. Уповноважений – *К. Кармелюк-Каменский*, режисери – *П. Лавровський*, *П. Олефіренко*, *В. Мигулін*, пом. режисера – Рудниченко, згодом – В. Горський та В. Заславський, адміністратор – Григорій Кучеренко, артисти – *Є. Давидова*, В. Барвінок, Н. Бондаренко, Д. Ягідка, *Н. Зірка-Каменська*, А. Жданова, *М. Ласкавий*, А. Дубровський, П. Смоляренко, І. Стодоля, М. Полянський, Л. Львов, В. Просвіркін, В. Петренко, В. Дубенко, А. Винниченко, танцор Козаченко. Після встановлення 1922 на Далекому Сході сов. влади частина членів трупи включно з К. Кармелюком-Каменським опинилася на еміграції в Китаю, друга частина поповнила місцеві аматорські гуртки, які проіснували до кінця 1920-х.

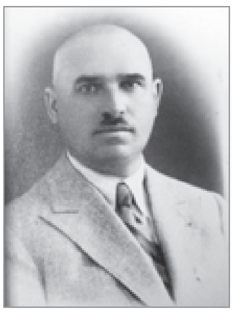
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВ – укр. споживче кооперативне товариство в *Читі (Забайкальщина)* в 1918–1922. Створений з ініціятиви Читинської Укр. Ради та *Забайкальської Укр. Окружної Ради* з метою забезпечення місцевого укр. населення найнеобхіднійшим крамом та здобуття коштів на фінансування укр. громадської діяльности, виступаючи посередником у товарообміні поміж міським і сільським укр. населенням у складних умовах громадянської війни.

ПЕТРОПАВЛОВСЬК-КАМЧАТСЬКИЙ – місто (від 1812), адм. центр *Камчатської области*, від 2007 – *Камчатського краю*. Значний порт та центр рибного промислу. Засноване 1740 на місці камчадальського поселення Аушин під час Другої Камчатської експедиції В. Беринга та А. Чірікова (1733–1743). Населення – 194,4 тис. (2010), у т. ч. – бл. 20 тис. українців. Значний внесок у розбудову міста зробив командир Петропавловського порту та військовий губернатор Камчатки (1849–1855) контр-адмірал *В. Завойко*. У місті в 1917–1922 діяла Укр. Громада, *Камчатська Укр. Окружна Рада* та т-во *«Просвіта»*, у складі якого працював Укр. музично-драматичний гурток *«Українська Хатка»*, що вів театральну діяльність. У 1992–1996 діяло *Земляцтво українців Камчатки*, від 1996 – Регіональний укр. культурний центр *«Дніпро»*, від 1997 діє *Національно-культурна автономія українців Камчатки*, від 1994 – *Клуб укр. культури ім. І. Франка*. Діяли укр. творчі колективи – укр. хор *«Дніпровські зорі»* (1996–2003), вокальні ансамблі *«Ласкаво просимо»* (2005–2008), *«Українська душа»*, укр. самодіяльний театр *«Мрія»*. Від 2002 при школі №7 працює укр. недільний клас. Від 2000 виходить щомісячна газета *«Батьківщина»*.

ПЕТРУК Оксана Остапівна (з дому – Булка) (30.03.1978, Івано-Франківськ) – учителька та укр. громадська діячка у *Петропавловську-Камчатському.* Закінчила Прикарпатський університет ім. В. Стефаника у Івано-Франківську з відзнакою (2000). Працювала вчителем молодших класів у Івано-Франківську. У 2002–2005 мешкала в Петропавловську-Камчатському, працювала вчителем музики і співів у середній школі №7, де стала першою вчителькою укр. недільного класу. Активно працювала в укр. громаді, була членом *Національно-культурної автономії українців Камчатки* та *Клубу укр. культури ім. І. Франка*, солісткою ансамблю «*Ласкаво просимо*», членом редакційної ради та коректором газети «*Батьківщина*». Грає на фортепіяно та бандурі, пише вірші, які друкувалися в «*Антології далекосхідної української лірики*» (Хабаровськ, 2009) та журналі «*Далекосхідна хвиля*». Нагороджена Грамотами Укр. Всесвітньої Координаційної Ради. Нині мешкає в Івано-Франківську.

ПЕТРУШЕНКО Йосип Артемійович (16.11.1885, Катеринослав – після 1957, СССР) – укр. громадський діяч на *Амурщині* та в Харбіні (Маньчжурія). Закінчив міське училище (1901) та телеграфну школу (1902) у Катеринославі. У 1906-1914 – поштово-телеграфний чиновник на ст. Сретенськ Забайкальської залізниці. В 1915–1916 – помічник начальника поштово-телеграфної контори в Нижнєудинську (*Забайкальщина*). У 1917–18 – начальник поштової контори в с. Роздольному *Приморської обл.* Помічник начальника поштово-телеграфної контори у *Владивостоці* (1920) та *Хабаровську* (1921). У 1922 – начальник поштово-телеграфного управління Приморської обл. У 1922–1925 займався комерцією у Владивостоці. У грудні 1925 втік до Маньчжурії. У 1926–1929 мав бакалейну торгівлю в Харбіні. У 1929–1932 – зав. телеграфною станцією на ст. Харбін. У 1932–1940 – зав. європейського відділення Харбінського поштамту. Від 1940 займався торгівлею взуттям, згодом знов – чиновник поштової контори в Харбіні (1944). У 1931–1932 – член Верховного Совєту Російської фашистської партії. Один із засновників та член Управи (від грудня 1933), голова (1934) та заст. голови (від 18 грудня 1934) Спілки укр. еміґрантів у Харбіні. Від липня 1934 – член Ради та заст. голови т-ва «Просвіта». У серпні 1934 обраний заст. голови укр. комітету допомоги потерпілим від повені. В 1944 очолював благодійний комітет при Укр. Нац. Колонії. Після вступу 1945 до Маньчжурії сов. війська заарештований та вивезений до СССР, перебував в ув'язнені у Востураллагу (1957).

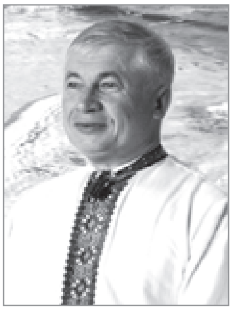

ПЕТРУШЕНКО – укр. громадський діяч на *Амурщині*. Один з засновників та член Ради *Благовіщенської Укр. Громади* (з квітня 1917). Голова *Амурської Обласної Укр. Ради* (1917), *Благовіщенської Укр. Окружної Ради* (1918–20). Влітку 1918 арештовувався білогвардійською владою. У 1920–22 – член Благовіщенської Укр. Окр. Ради та Ради *Благовіщенської Укр. Громади*.

ПЕЧІНКО Андрій Данилович (бл. 1887 – ?) – укр. громадський та театральний діяч у *Владивостоці,* помічник бухгалтера. До 1917 – член *Укр. гуртку* у Владивостоці, артист та режисер укр. аматорських вистав, кандидат у члени правління місцевого Товариства народних читань (1915). Один із організаторів *Владивостоцької Укр. Громади* (березень 1917), режисер Укр. драматичного гуртка у Владивостоці (1917–1919). З грудня 1918 – член Ради, згодом – секретар (1920) *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта».* У травні 1919 обраний членом *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від Укр. драматичного гуртку. Заст. голови Владивостоцької Укр. Окружної Ради (травень 1919–1922). У березні 1920 обраний до Совєту робітничих та червоноармійських депутатів від торгово-промислового союзу. У 1920 обраний делегатом від «Просвіти» до *V Укр. Далекосхідного з'їзду,* який не відбувся. Режисер Владивостоцького відділу *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки* (1920–21). У червні 1920 – кандидат до Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу (Приморська обл.) за списком Владивостоцької Укр. Окружної Ради. Влітку 1921 – артист Укр. саду-театру «Дніпро» в *Микольську-Уссурійському.* В листопаді 1922 після встановлення на Зеленому Клині сов. влади заарештований большевиками. 5 лютого – 9 березня 1923 перебував у Читинській в'язниці.

Звільнений до суду. У 1923–1924 – артист укр. театру у Владивостоці.

ПИЛИПЧУК Валентин Макарович (23.02.1951, с. Дубрівка Баранівського р-ну Житомирської обл.) – летун-вертольотник, укр. громадський діяч на *Камчатці*. З селянської родини. Закінчив з відзнакою Київський інститут інженерів цивільної авіації (1979). Від 1979 – на Камчатці, пропрацював 30 років пілотом-вертольотником цивільної авіації, налітав 5500 годин. Голова Камчатської профспілки льотчиків цивільної авіації (1990–2010). Від 2009 – на пенсії. Від 1996 бере участь у діяльності укр. організацій – Регіонального центру укр. культури *«Дніпро»*, *Національно-культурної автономії українців Камчатки, Клубу укр. культури ім. І. Франка*. Перший заст. голови правління Національно-культурної автономії українців Камчатки (2001–2006), відповідав за освіту та зв'язки з Україною. Один із засновників укр. недільного класу на базі середньої школи №7 у *Петропавловську-Камчатському* (2002). Був членом редакційної ради газети *«Батьківщина»,* брав активну участь у підготовці альманаху *«Україна на Камчатці»* (2006–2008). Учасник III, IV та V Всесвітніх форумів українців (2001, 2006, 2011) та Конгресів Світового конгресу українців. На V Всесвітньому форумі українців обраний членом Укр. Всесвітньої Координаційної Ради (2011). Нагороджений Грамотами Укр. Всесвітньої Координаційної Ради та Міністерства культури і туризму України (2008). Від 2010 мешкає у м. Вишневе Київської обл.

ПИРІГ Богдан Франкович (02.09.1950, с. Михайлівка Єланецького р-ну Миколаївської обл.) – режисер, укр. громадський діяч у *Магаданській обл.* Виріс у Підволочиську Тернопільської обл. Закінчив Київський державний інститут культури (1978) за фахом культурно-освітня робота, режисер драматичних колективів. Працював в Україні директором будинку культури, режисером народного театру. Зарекомендував себе як талановитий виконавець і організатор самодіяльної народної творчости, став лауреатом I Республіканського фестивалю мистецтв «Молоді голоси» (1979). Від 1982 мешкає у Магаданській обл., працював у геологічній розвідці, керував дорослими й дитячими хоровими і вокальними колективами, очолював відділ культури Хасинського району, був заступником голови адміністрації цього району. Лауреат I, II і III Всесоюзних фестивалів народної творчости (1985, 1987 і 1988). Від 1998 – директор Магаданського обласного театру ляльок, де ініціював постанову кількох спектаклів укр. мовою. Стояв біля витоків сучасного укр. громадського життя в Магаданській обл., був одним із ініціяторів створення першого осередку укр. діяспори в Магаданській обл. (сел. Карамкен, 1983), засновником організації укр. діяспори Хасинського району (1992). Засновник та голова *Регіональної укр. національно-культурної автономії Магаданської обл. «Колима-Славутич»* (від 1999). Завдяки його ініціятиві й наполегливості Магаданській середній школі №2 надано ім'я Т.Г. Шевченка, у ній створено музей Кобзаря, відкрито меморіяльну дошку та перше в Сибіру та на Далекому Сході погруддя Т. Г. Шевченка, у Магаданській обласній бібліотеці ім. О. С. Пушкіна відкрито відділ укр. літератури. Надав сприяння авторам у зйомках 4-серійного док. фільму «Українці на Колимі». Проводить велику роботу щодо реабілітації незаконно репресованих українців, які були в'язнями сталінських таборів на Колимі. За його ініціятиви та безпосередньої участи розроблені проекти пам'ятного знаку на цвинтарі м. Магадана й меморіяльної стели та музею під відкритим небом на території колишнього табору «Дніпровський» для увічнення пам'яти українців-жертв тоталітарного режиму. Неодноразово був делегатом Всесвітніх форумів українців. Учасник *IV Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2007), ведучий його офіційного відкриття та гала-концерту. Заслужений працівник культури України (2009). Нагороджений орденом «За заслуги» III ст. (2004), представлений до нагородження орденом «За заслуги» II ст.

ПИРОГОВ Макарій (Марко) Лукич (1892 – ?) – технік, укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському.* Член *Укр. Нац. Комітету* у Микольськ-Уссурійському (1921). Заарештований наприкінці 1922 після встановлення сов. влади. Від 5 лютого 1923 перебував у Читинській в'язниці. Засудже-

ний на *Читинському процесі* (1924). Згодом через Маньчжурію виїхав до Шанхаю. Член Шанхайської Укр. Громади, упорядковував її книгозбірню. 5 жовтня 1941 обраний членом ревізійної комісії Укр. Нац. Колонії в Шанхаї. Секретар Укр. Нац. Комітету в Східній Азії (Шанхай, 1942). У 1949 виїхав через Філіпіни та Домініканську Республіку до США. Написав спогади про Читинський процес

Тв: *Спогади про Читинський процес. Рукопис. Шанхай. 1949.*

ПІДГАЄЦЬКИЙ – лікар, укр. громадський діяч на *Амурщині*. У 1913 – керівник освітнього гуртку при *Укр. клубі* в *Благовіщенську*, згодом – голова клубу (1914). У червні 1917 прибув з Петрограду до *Хабаровська*, де робив доповідь про стан укр. руху.

ПЛЮШКО Лідія Михайлівна (24.04.1960, с. Криві Коліна Тальнівського р-ну Черкаської обл.) – укр. поетеса на *Камчатці*. Закінчила середню школу в Умані (1977), працювала у військових частинах. Від 1981 – на Камчатці, куди приїхала за чоловіком, мешкає у *Петропавловську-Камчатському*. Закінчила Сучасну гуманітарну академію, юрист, продовжує навчання у Владивостоцькому державному університеті економіки та сервісу. Працює у нотаріяльній конторі. Член *Клубу української культури ім. Івана Франка*. Від 2002 – учасниця Камчатського укр. самодіяльного театру «*Мрія*». У Петропавловську видано її збірку віршів укр. мовою, її вірші друкувалися також в «*Антології української далекосхідної лірики*» та журналі «*Далекосхідна хвиля*».

Тв.: *На крилах кохання. Петропавловськ-Камчатський, 2005.*

ПОЗНЯКОВА Едіта-Юліяна Мирославівна (з дому – Мочевус) (08.02.1947, м. Зборів Тернопільської обл.) – викладач, укр. громадська та культурна діячка у *Петропавловську-Камчатському*. Походить з мішаної укр. – польської родини. Закінчила фізико-математичний факультет Тернопільського педагогічного інституту, далі вчилася у Вільнюсі, де здобула спеціяльність програміста. На Камчатці – від 1988, працювала довший час ведучим програмістом, згодом – викладачем інформатики та математики, завідувачем кафедри інформатики і математики Камчатської філії Московського університету споживчої кооперації, доцент, кандидат фізико-математичних наук. Керівник авторизованого учбового центру «1С» ТОВ «Денвер». Одна із засновниць та член правління *Національно-культурної автономії українців Камчатки* (1997–2003). Організатор та керівник (1994–2008) *Клубу укр. культури ім. І. Франка* при Камчатській обласній науковій бібліотеці ім. С. Крашеніннікова. Її зусиллями проведено численні літературно-мистецькі вечори, присвячені відомим діячам, знаменним подіям та явищам укр. культури. Перший редактор укр. газети «*Батьківщина*» (1998–2003), яку майже повністю готувала сама. Вела сторінку «Батьківщина» на сайті українців Росії «Кобза». Нею підготовано до друку та видано три випуски альманаху «*Українці на Камчатці*» (2006–2008), а також понад десяток книжок укр. мовою («Я юності не знав...» С. Поліщука, «Історія України в історії однієї сім'ї» Н. Баланчук, «Духовна естафета далеких предків» Л. Горай, збірки віршів. Автор численних статей, сценаріїв укр. заходів та свят тощо. Учасниця IV Всесвітнього форуму українців (2006). З 2008 – в Україні, мешкає у м. Тернопіль.

ПОЛЕТИКА Микола Макарович (1884, м. Темрюк Кубанської обл. – ?) – укр. громадський діяч та хормейстер у *Владивостоці*. У 1903 закінчив Волинську духовну семінарію у Житомирі. Від 1903 працював у страховому т-ві «Россия» в Іркутську. Від 1 січня 1914 – контролер страхового т-ва «Россия» у Владивостоці. Член місцевого Т-ва народних читань (1915). Хормейстер укр. хору у Владивостоці (1914–1915). У 1917 – член *Владивостоцької Укр. Громади* та *Владивостоцької організації УСДРП* (1917). 19 березня 1918 обраний членом Ради *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, член її музичної комісії. 1 квітня 1918 обраний кандидатом у члени

Владивостоцької Укр. Окружної Ради від «Просвіти». Під час чехословацького перевороту 29 червня 1918, згідно листа комітету УСДРП, «учинив шпигунство» і був виключений з партії. У липні 1918 подав заяву про вихід з «Просвіти». У квітні 1919 – січні 1920 – на військовій службі в білому війську адмірала О. Колчака. Арештовувався большевиками, у червні 1920 виїхав до Маньчжурії. У 1924 – секретар Залізничного зібрання на ст. Мулін, звільнений сов. властями як емігрант. До січня 1926 співав у хорі єпископа Нестора. У 1926–1934 – регент хору та представник емігрантських газет на ст. Аньда, згодом – сторож міської школи в Харбіні. Член Укр. Нац. Колонії в Маньчжу-Ді-Го (1944).

ПОЛІЩУК Павло – укр. громадський і кооперативний діяч на *Імані*. Голова укр. просвітнього

гуртку у с. Тихоновка Іманського повіту *Приморської обл.* (1919). Делегат II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* від Іманської округи (травень 1919). Завідуючий відділом Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» на Імані, член Ради *Іманської Укр. Громади* і *Іманської Укр. Окружної Ради* (1920–1921).

ПОЛІЩУК Святослав Максимович (21.01.1931, с. Тучин Гощанського р-ну Рівненської обл.) –

поет і композитор, укр. культурний діяч на *Камчатці*. У 1948 заарештований за причетність батьків до УПА, засуджений до 10 років таборів. Термін ув'язнення відбував у Кенгірі (Степлаг, Казахстан), де пережив повстання в'язнів 1954. Звільнений 1954, реабілітований 14 березня 1990. Згодом закінчив хорове відділення Луцького музичного училища. Від 1966 – в *Петропавловську-Камчатському*, де грав у джазі, керував естрадним оркестром, викладав гру на гітарі у школі. Одночасно писав пісні і вірші укр. мовою. Активний учасник *Клубу укр. культури ім. І. Франка* у Петропавловську-Камчатському.

Тв.: *Я юності не знав. Петропавловськ-Камчатський, 2003.*

ПОПОВИЧ Онисія – укр. громадська діячка у *Микольську-Уссурійському.* Член *Далекосхіднього Укр. Виконавчого Комітету* (червень 1917 – січень 1918). У липні 1917 – кандидат від *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* до місцевої міської думи. Брала участь в укр. аматорських виставах.

«ПОСТУП» – гурток укр. молоді у *Микольську-Уссурійському,* створений 12 грудня 1920. Голова Ради – Іван Коломієць, члени Ради – Гагальчій, Носовський, Опанасенко, *П. Яхно.*

ПОТІЄНКО Василь Вікторович (1860 – ?) – лікар, доктор медицини, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Від лютого 1885 до січня 1893 – земський лікар-акушер в Чернігівському повіті Чернігівської губ. Згодом – у Владивостоці, ординатор Владивостоцької міської лікарні. Член ініціятивної групи зі створення *Владивостоцького укр. благодійного громадського зібрання* (1916), член *Владивостоцької Укр. Громади* (1917). Висувався кандидатом до Владивостоцької міської думи від укр. організацій у липні 1917 та грудні 1918.

Тв.: *Потеенко В.В. Отчет о моей акушерской деятельности в земстве с февраля 1885 года по январь 1893 года: (Черниг. уезд). СПб., 1893 // Журн. акушерства и жен. болезней. 1893. №8.*

ПРАНТ Степан Прокопович (1885 – ?) – укр. громадський діяч у *Владивостоці,* поштово-телеграфний службовець.

У 1917 – голова Новокиївської Укр. Ради (*Приморська обл.*). Згодом – у Владивостоці, один із провідних діячів *Укр. спілки поштово-телеграфних службовців м. Владивостоку.* У травні 1919 обраний від неї членом *Владивостоцької Укр. Окружної Ради*. Секретар II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919). У 1920–22 – секретар Владивостоцької Укр. Окружної Ради. Радний земства. У червні 1920 – кандидат до Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу (Приморська обл.) за списком Владивостоцької Укр. Окружної Ради. У листопаді 1920 обраний скарбником та секретарем з організаційних справ *Укр. Далекосхідного Секретаріяту.* Член Владивостоцького *Укр. Нац. Комітету* (1921–1922). У 1920–22 – депутат Владивостоцької міської думи, член Приморського

сільськогосподарського товариства та Центрального бюро Союзу орендарів м. Владивостоку. Заарештований большевиками в листопаді 1922 після встановлення на Зеленому Клині сов. влади. З 5 лютого 1923 перебував у Читинській в'язниці. Звільнений до суду 9 березня 1923.

ПРЕСА УКРАЇНСЬКА НА ЗЕЛЕНОМУ КЛИНІ. Перші спроби появи укр. преси на Далекому Сході мали місце після скасування заборони укр. друкованого слова в Рос. імперії, яке відбулося під час першої рос. революції 1905–1907 рр. Так, 1907 *Я. Недзвецьким* було подано прохання про видання укр. та рос. мовами газети «*Молода Україна*» у *Микольську-Уссурійському*. У березні-квітні 1909 у *Владивостоці* виходила газета «Понедельник» (редактор – *Й. Переверзєв-Розсуда*), яка мала укр. відділ «Понеділок». У липні того ж року занотовано існування у Владивостоці газети «Волна», співчуваючої українцям, у якій також існував відділ укр. життя. З 1 серпня 1909 редакція цієї газети перемістилася до Микольська-Уссурійського і у ній планувалося значно поширити укр. розділ. Можливо що існування цієї газети також пов'язано з особою Й. Переверзєва-Розсуди. Від 1909 у Владивостоці та Микольську-Уссурійському занотовано й поширення київської газети «Рада», у якій з'являлися повідомлення з укр. громадського й культурного життя Зеленого Клину.

Однак масова поява укр. преси на Далекому Сході стала можливою лише після повалення в Росії царату 1917. Питання про створення укр. видавничого товариства та видання щоденної укр. газети та щотижневого журналу, придбання своє друкарні тощо було порушено вже на *І Укр. Далекосхідньому з'їзді*, що відбувся у червні 1917 у Микольську-Уссурійському. Згідно з постановою нац. секції з'їзду «з метою пропаганди діяльности українських організацій, роз'яснення специфічних національних інтересів, пробудження національної свідомости українських мас» передбачалося організувати поширення друкованого слова рідною мовою. Перші ж укр. газети почали стихійно виходити вже навесні 1917 практично одночасно у найбільших містах Зеленого Клину – Владивостоці, *Благовіщенську* та *Хабаровську*. Першою укр. газетою не лише на Далекому Сході, а і взагалі в Азії, став тижневик «*Українець на Зеленому Клині*», заснований *Д. Боровиком* у Владивостоці. Його перше число вийшло 30 квітня 1917. Газета виходила з перервами на протязі 1917–20. Практично одночасно, 2 травня 1917, вийшло перше число укр. газети «*Українська Амурська справа*» в Благовіщенську (редактор – *Я. Ситницький*). На початку червня 1917 у Хабаровську з'явилося перше число газети «*Хвилі України*», заснованої *Г. Кириченком-Могилою*. Згодом вона виходила під назвами «*Ранок*» (з серпня 1917) та «*Нова Україна*» (1918). Найактивніше укр. видавнича діяльність провадилася у Владивостоці. Тут, з 12 квітня 1919 почала виходити щоденна укр. газета «*Щире слово*», як видання *Укр. Далекосхіднього Секретаріяту*. Вона припинила своє існування в умовах гострих репресій з боку білої російської влади у липні 1919 та відновила свій вихід після повалення цієї влади у березні 1920. У цей же час, від 5 лютого 1920, у Владивостоці видавався бюлетень рос. мовою «*Известия Дальневосточного Украинского пресс-бюро*». За деякими даними, 1920 у Благовіщенську виходила газета «*Амурський українець*», однак віднайти її в архівах не довелось. 27 лютого 1921 *Владивостоцьким укр. т-вом «Просвіта»* до 60-ї річниці смерти Т. Шевченка було випущено перше число газети «*Українська думка*». Згодом, 2 липня 1921 зусиллями відомого громадського діяча *Т. Ковтуна* було розпочато випуск газети «*Громадська думка*». Однак відомо про вихід лише трьох її чисел. Згідно з повідомленнями місцевої преси, у 1921 виходили дві укр. газети у Микольську-Уссурійському – «*Зоря*» та «*Українське життя*», однак віднайти хоча б окремі їх примірники у архівах теж не повелося.

На заключному етапі укр. нац. руху на Далекому Сході, в 1920–21, коли власне укр. нац. преса практично припинила своє існування, укр. матеріяли друкувалися у виданнях, що були колективними органами організацій ряду нац. меншин. Це були газети, що виходили рос. мовою у Владивостоці – «Новый мир» (1920), «Жизнь народов» (1921), «Голос Прибалтики» (1921), «національна газета малих народів Европи» «Родные края» (1921).

Таким чином, у зазначений період на Зеленому Клині занотовано існування бл. десяти укр. газет, однак тривалість їх виходу була надто незначною. Більшість з них після виходу декількох перших чисел припиняла своє існування. Деякі з них, що проіснували більш тривалий період, виходили нерегулярно, часто з великими перервами. Головною причиною такого становища були фінансові проблеми. У важких умовах громадянської ві-

йни вихід укр. газет був можливим лише завдяки жертовности їх видавців, прикладами чого є діяльність Д. Боровика, Г. Кириченка-Могили, Я. Ситницького, які видавали ці газети часто на власні кошти.

Через матеріяльні труднощі укр. видання програвали у конкуренції рос. пресі. Нерідко українці намагалися видавати свою періодику найпримітивнішим способом – на гектографі або навіть за допомогою друкарської машинки. Але таким виданням було приречено недовгу долю. Що стосується видань, які виходили на якісній поліграфічній базі, то через відсутність необхідних коштів і вони мали ряд серйозних недоліків, головними з яких були нерегулярність виходу, малий формат, відносно вузька тематика змісту газети, відсутність оперативної інформації. Гострою проблемою для укр. преси був і брак кваліфікованих кадрів журналістів. Часто автором більшости публікацій у тій чи іншій газеті була чи не одна особа, нерідко – сам редактор-видавець.

Що стосується тематики публікацій в укр. далекосхідній пресі, то головну увагу вона приділяла подіям в Україні. Однак в умовах громадянської війни, відрізаности Далекого Сходу фронтами від України, відомости про події там були досить обмеженими та доходили з запізненням. Головним джерелом інформації були короткі телеграми з України, які друкувала російськомовна преса. Більш детальні новини про становище на Україні черпалися з укр. преси з США та Канади, яка потрапляла до Владивостоку з запізненням приблизно у три тижні. Відомо, що до Зеленого Клину у цей час надходили з Америки та Канади газети «Народня воля», «Український голос», «Канадійський фармер», «Народ», «Українські робітничі вісти».

Перші укр. газети, що з'явилися на Далекому Сході після 1917 виконували важливі функції з нац. просвіти широких укр. мас, сприяли роз'ясненню їм цілей та насущних завдань укр. руху, розвитку нац. свідомости місцевих українців, їх нац. консолідації навколо ідеї створення незалежної укр. держави, підтриманню зв'язків з етнічною батьківщиною та укр. еміграцією в Америці. Укр. преса мала значний вплив на розвиток укр. громадсько-політичного життя на Зеленому Клині, сприяла організаційному оформленню місцевого укр. нац. руху, випрацюванню його ідейної платформи.

Згодом, після встановлення сов. влади на Далекому Сході, укр. мовою друкувалися деякі матеріяли (листи селян, фейлетони тощо) у газеті «Приморский крестьянин», що виходила у 1920-х у Владивостоці. Другим етапом розвитку україномовної преси на Далекому Сході можна вважати період *українізації* 1931–32. У цей час у Хабаровську від березня 1932 почала виходити укр. мовою крайова газета «*Соціялістічна перебудова*». З 1 травня 1932 мали бути переведені на укр. мову районні газети в українізованих Спаському («*Приханкайська правда*»), Чернігівському («*Чернігівський колгоспник*»), Завитинському («*Колгоспна праця*»), Калінінському («*Борьба*»), Олександрівському («*Смичка*») та Шмаківському («*Штурм*») районах, а з 1 липня 1932 – у Ханкайському («*Ханкайський ударник*»), Яківлівському та Іванівському (на Приморщині) («Колгоспник Примор'я») районах. Але брак укр. шрифту, кадрів та зневажливе ставлення до справи українізації з боку деяких працівників місцевого партійно-державного та технічного апарату призводило до того, що визначені терміни переведення цих газет на укр. мову не витримувалися, зберігалася двомовність (при чому українською друкувалися лише деякі матеріяли). З 1933 після припинення політики українізації газети знов було переведено на рос. мову.

Спроби відродження укр. преси на Зеленому Клині відносяться до кінця XX – початку XXI ст.ст. і пов'язані з діяльністю створених тут у цей час укр. національно-культурних товариств. Так, 1993 *Товариством укр. культури Приморського краю* було зроблено спробу відродити газету «Українець на Зеленому Клині», однак через фінансові та інші проблеми було випущено лише 5 її чисел. Від 1998 у *Петропавловську-Камчатському Національно-культурною автономією українців Камчатки* видається газета «*Батьківщина*» (нині виходять нерегулярно). У грудні 2002 Регіональною укр. національно-культурною автономією Магаданської области «*Колима-Славутич*» було зроблено спробу розпочати видання у *Магадані* газети «*Гомін Колими*», однак очевидно вихід її припинився після появи декількох перших чисел. У Хабаровську від 2003 зусиллями *О. Лозикова* виходить укр. розділ «*Амурська хвиля*» у журналі «Экумена» та від 2007 – укр. журнал «*Далекосхідна хвиля*», який нині є єдиним укр. часописом на терені Російської Федерації.

ПРИАМУРСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – назва *Хабаровской Укр. Окружной Ради* в період існування *Далекосхідньої Республіки* (1921–1922). Ліквідована органами ГПУ 22 листопада 1922.

ПРИМОРСЬКА ОБЛАСТЬ (Приморщина) – адм. – територіяльна одиниця на Далекому Сході Росії в 1856–1922. До 1909 охоплювала *Камчатку*, Чукотку, Охотське узбережжя, *Сахалін*, Курильські о-ви, частину Приамурщини та Уссурійський край. У 1909 зі складу Приморськоі обл. були відокремлені самостійні *Сахалінська* та *Камчатська області*, а територія Приморськоі обл. стала обіймати лише терени сучасних *Приморського* та більшої частини *Хабаровського країв* і була розділена на 5 повітів (Ольгинський, Микольськ-Уссурійський, Іманський, Хабаровський та Удський (останній з 1914 – у складі Сахалінської обл.) загальною площею 559,5 тис. кв. км. Адм. центр – Миколаївськ-на-Амурі (до 1880), Хабаровськ (до 1890), Владивосток (від 1890). У 1923–26 існувала Приморська губернія у складі Далекосхідньої области, що обіймала територію площею 592,5 тис. кв. км, у 1932–38 – Приморська область у складі *Далекосхіднього краю* РРФСР, що охоплювала частину терену сучасного Приморського краю.

Заселення Приморщини почалося у 50-х рр. XIX ст., однак на цьому етапі серед переселенців, що поселювалися, головним чином, у пониззі р. Амуру навколо щойно заснованого м. Миколаївська, переважали росіяни. Українці ж взяли активну участь у процесі заселення Південно-Уссурійського краю (між кордоном з Китаєм та Японським морем), що розпочався після його приєднання у 1860 до Росії. Внаслідку цього напочатку XX ст. українці складали переважну частину сільського та помітну частину міського населення Приморщини. Перші окремі укр. родини починають прибувати до Південно-Уссурійського краю вже на першому етапі переселення – у 1860–х, але тоді вони не становили помітного числа серед росіян, які переважали на цьому етапі. До 1882 до Приморщини прибуло 27.957 переселенців, поміж яких 11.893 (42,5%) – з Сибіру, 12.121 (43,4%) – з Кореї та 3943 (14,4%) – з губерній европейської Росії та невизначені за місцем виходу. На цьому етапі переселенці рухалися суходолом, ідучи валками через увесь Сибір, внаслідку чого дорога розтягувалася на декілька років.

Від 1883 було налагоджене переселення морським шляхом – пароплавами з Одеси до Владивостоку. Відповідно 4 та 10 березня 1883 вийшли з Одеси та 13 і 20 квітня прийшли до Владивостоку перші два пароплави, на яких прибуло 1,5 тис. переселенців (відповідно 724 та 780 осіб). Це були селяни з Суразького, Чернігівського, Сосницького та Мглинського повітів Чернігівської губ., які заснували на Приморщині села Іванівка, Жарикове, Григор'ївка, Павлівка, Борисівка, Воздвиженка, Миколаївка, Майхинське, Попова Гора. Взагалі 1883–1901 до Південно-Уссурійського краю морем було перевезено 55.208 переселенців та ще 10.965 прибули суходолом. На цьому етапі етнічній склад переселенців суттєво змінюється, серед них переважають українці, а наприкінці 1890-х також починають переселюватися і білоруси. Переселенці у цей час спрямовувалися, головним чином, на хлібородні землі Приханкайської низовини, заселення тайгових та гористих районів північної та центральної частини Південно-Уссурійського краю та Хабаровської округи починається лише в середині 90-х рр. XIX ст. За переписом 1897 у Приморській обл. мешкало 31.962 особи (33,7%) з українською рідною мовою, тоді як з укр. губерній за період до 1897 переселилося 27.766 осіб, які складали 53,5% усіх переселенців.

З побудовою наприкінці XIX ст. Транссибірської та Східньо-Китайської залізниць перевезення переселенців морем з 1902 припиняється, від цього часу вони рухалися вже залізницею, що суттєво збільшує наплив переселенців. Склад переселенців цього етапу за місцем виходу, за кошт збільшення кількости регіонів, звідки відбувалося переселення, стає більш строкатим. Збільшується вага росіян (за даними *О. Меньщикова*, з 9,5% до 11,7%) та білорусів (відповідно з 5,6% до 11,6%), але зменшується відсоток українців (з 81,4% до 69,9%). Однак, не дивлячись на більш строкатий склад переселенців, як зазначав той же О. Меньщиков, відсоток росіян ніде не піднімався вище 16.

Таким чином, на початку XX ст. утворилося дві групи у селянському населенню Приморщини – більш заможні «старожили» (переселенці періоду 1860–1901, що мали наділи по 100 десятин землі на родину) та незаможні «новосели», що поселювалися на менш придатні для землеробства землі та отримували наділи лише по 15 десятин на кожну особу чоловічої статі. Відрізнялися дещо ці групи і місцем виходу. На початку XX ст. поміж «старожилів» вихідці з Чернігівщини ста-

новили 29,7%, з Полтавщини – 17,7%, Київщини – 17,5%, Волині – 2%, Поділля – 1,5%, Харківщини – 1%, Білорусі – 1,2%, інші – 5,6%, а крім того майже чверть (23,8%) були вже місцевими уродженцями Приморщини. Поміж «новоселами» переважали також вихідці з Чернігівщини – 29,5%, Київщини – 21,4%, Полтавщини – 11,1%, Волині – 7,1%, Харківщини – 3,9%, Поділля – 3,7%, Білорусі – 6,3%, інші (головно власне російські губернії) – 16,7%, місцеві уродженці – лише 0,3%.

За даними *В. Кабузана*, у 1850-1916 до Приморщини переселилося 294.238 осіб, поміж яких вихідці з власне укр. губерній становили 57,1% (167.913 осіб), між іншим 20,7% всіх переселенців (60.559 осіб) дала Чернігівська губ., Київська – 54.968 (18,7%), Полтавська губернія – 24.653 (8,4%), Подільська – 11.145 (3,8%), Волинська – 9491 (3,2%), Харківська – 5214 (1,8%), Катеринославська – 1036 (0,35%), Херсонська – 287, Таврійська – 159. З мішаних укр. земель в Европі до Приморщини переселилося 13.968 осіб (4,7%): з Бесарабії – 6089 (2,1%), Донщини – 5608 (1,9%), Кубані – 147, Курської губ. – 1515 (0,5%), Воронізької губ. – 609. Якщо вважати, що бодай половину переселенців з цих регіонів складали українці, то частка українців серед переселенців до Приморщини ще підвищиться. Поміж вихідцями з різних областей Сибіру, Туркестану та Далекого Сходу (13.585 осіб, або 4,6% переселенців) також була певна частина українців. Поміж переселенців, місце виходу яких залишилося невідомим (58.741, або 20%), також переважали українці. Тому можемо зробити висновок, що українці становили не менше 75% переселенців до Приморщини, тоді як чисто російські губернії европейської частини Російської імперії дали лише 5417 (1,8%) переселенців, з білоруських губерній переселилося 10.761 (3,7%) осіб, корейців – 17.911 (6,1%), з інших регіонів – 1,9%. Ці числа збігаються з даними дослідників початку XX ст. Наприклад, А. Кауфман вважав, що українці серед переселенців до Приморщини складали 75–80%. За даними, наведеними в адрес-календарі «Спутник по Сибири, Маньчжурии, Амурскому и Уссурийскому краю» (1911), українці складали 81% переселенців до Приморської обл., росіяни – 11%, білоруси – 4,9%. За даними В. Глуздовського, в Приморській обл. поміж старожилами (переселенцями, що прибули до 1901) українці становили 85%, а поміж новоселами (прибулими в 1902–1917.) – 70%. За даними О. Меньщикова, у період до 1882 поміж переселенцями переважали росіяни (68,4%), українців було 27,7%, білорусів – 1,9%; у 1883–1900 українці складали 84,3%, росіяни – 6,3% переселенців, білоруси – 6,4%, у 1900-1905 українці – 85,8%, росіяни – 8,1%, білоруси – 2,9%, у 1906-1910 українці – 76,2%, росіяни – 12,6%, білоруси – 5,6%.

Переселенцями, прибулими до Приморщини, було засновано понад 300 сіл, між тим у 1878-1897 – бл. 100, у 1898-1917 – 277. При розселенні переселенців дослідники зазначали їх тяжіння до того природнього середовища, що було близьким до умов місць виходу. Так українці намагалися поселюватися у безлісних долинах, що нагадували степовий ландшафт України, тоді як білоруси та росіяни селилися переважно по лісовим (тайговим) районам. Росіяни, що переважали на першому етапі заселення, заснували поселення на нижньому Амурі від Хабаровська до м. Миколаївська-на-Амурі та деякі поселення в Приханкайській долині Південно-Уссурійського краю. Українці ж, які стали переважати на наступному етапі, щільно заселили Приханкайську долину та смугу на схід від залізниці Владивосток-Хабаровськ до гір Сіхоте-Аліню. Білоруси розселилися мішано з росіянами та українцями в околицях Хабаровська та в лісових районах Південно-Уссурійського краю.

Згідно з переписом 1917 у Приморській обл. мешкало 270,7 тис. українців, що складали 48,2% населення. За переписом 1923 у Приморській губ., що охоплювала терени сучасних Приморського та більшої частини Хабаровського краю, мешкало 634.987 осіб, між іншим росіян – 219.835 (34,6%), українців – 221.652 (34,9%), білорусів – 15.693 (2,5%), корейців – 106.409 (16,7%), китайців – 40.885 (6,4%), японців – 1075, поляків – 5180, литовців – 1307, латишів – 1732, естонців – 1787, євреїв – 1605, німців – 1377, татарів – 1618 та інш. Сільське населення становило 67,4%. Згідно з переписом, українці були переважно сільськими мешканцями (97% від усього укр. населення), так само, як і корейці (88,6%), тоді як понад половина росіян (54,2%) та понад 3/4 китайців (76,8%) були міськими мешканцями. Однак, згідно з методикою переведення перепису, українці визначалися лише за місцем народження, тобто українцями записувалися лише особи, народжені в Україні, а їх нащадки, народжені на Приморщині, вважалися вже росіянами. Тому

перепис засвідчив зниження частки українців у населенні Приморщини порівняно з часткою українців серед переселенців, які прибули до цього краю. Крім того, на підсумках перепису безсумнівно відбилися репресії, яких зазнав укр. рух на Зеленому Клині після встановлення там совєтської влади (див. *Читинський процес*), що призводило до свідомого приховування українцями своєї справжньої етнічної приналежности.

Перепис 1926 виявив подальше зменшення, порівнянно з переписом 1923, як абсолютної чисельности укр. населення на Приморщині (за відсутности суттєвих міграційних зрушень) – до 199.948 осіб, так і його питомої ваги (до 24%), тоді як число білорусів збільшилося до 22.079 осіб, росіян – до 335.478 (41,1%), корейців – до 163.827 (20%), китайців – до 53.229 (6,5%). Однак дані цього та наступних радянських переписів стосовно чисельности укр. населення слід вважати недостовірними через перекручення під час переведення перепису (наприклад, 1926 селянам, у дусі офіційних установок ще царської Росії, пояснювалося, що різниці між українцями і «русскими» немає, бо це один і той самий народ). Крім того, цей факт також можна вважати наслідком посиленної асиміляції укр. населення, що в умовах відсутности нац. шкіл, преси, літератури було позбавлено будь-якої можливости для збереження нац. ідентичности та приречено на швидку асиміляцію.

Про національно-культурний розвиток укр. населення на Приморщині дивись докладніше гасла: *Приморський край, Хабаровський край.*

ПРИМОРСЬКИЙ КРАЙ – один із суб'єктів Російської Федерації, положений над Тихим океаном на Далекому Сході, що був утворений 1938 з крайньої південної частини *Далекосхідного краю* РРФСР. Складає частину території *Зеленого Клину* (первісно ця назва застосовувалася саме до терену сучасного Приморського краю). На заході межує з Китаєм, на південному заході – з Корейською Народно-Демократичною Республікою, на півночі – з Хабаровським краєм РФ. На сході та півдні омивається водами Японського моря. Адм. центр – *Владивосток*. Територія – 165,9 тис. кв. км. Населення – 1956 тис. (за переписом 2010), українці – 49.953 (2,8%), росіяни – 92,5%, корейці – 18.824 (1,7%), татари – 10.640, китайці – 2857, удегейці – 793, нанайці – 383, тази – 253, не зазначили нац. приналежність – 144,9 тис. За переписом 2002 – 2071,2 тис., з них українці – 94.058 (4,5%), росіяни – 89,9%. За переписом 1989 – 2258,4 тис., українці – 185.091 (8,2%). За цим переписом 117.654 українців мешкали у місті та 67.437 – в селі. Рідною мовою тоді визнали українську – 34,2% українців (30,5% – в місті та 40,6% – в селі). Ще 14,3% українців визнали, що вільно володіють укр. мовою.

В адм. відношенні територія сучасного Приморського краю у 1888–1902 складала Південно-Уссурійську округу (край), у 1902–1909 – Південно-Уссурійський повіт, у 1910–1922 – Микольськ-Уссурійський, Ольгинський та Іманський повіти *Приморської области*, у 1922–1926 – Владивостоцький, Микольськ-Уссурійський, Спаський повіти Приморської губернії. У 1926–1930 вона входила до складу Владивостоцької округи та Калінінського району Хабаровської округи Далекосхідного краю. У 1932–1938 існувала Приморська область у складі Далекосхідного краю.

Українці взяли активну участь у процесі формування сучасного населення Приморського краю, що розпочався в другій половині XIX ст. після приєднання 1860 цього терену до Росії (див. *Приморська область*), внаслідку чого на початку XX ст. українці становили тут переважну частину сільського та помітну частину міського населення. Етнічний склад населення Південно-Уссурійського краю у 1910–12 виглядав таким чином: поміж переселенцями, що переселилися до 1901, українці складали 87%, росіяни – 8,7%, білоруси – 2,7%, інші – 1,6%, а поміж новоселами (після 1901) українці – 72%, росіяни – 9,4%, білоруси – 12,4%, інші – 6,2%.

Українці переважали в хліборобній Приханкайській долині, де вони, за даними *О. Меньщикова*, складали 91,1%, тоді як росіяни – лише 5,1%, білоруси – 0,9%. По долинам рр. Даубіхе та Улахе, хоча відсоток росіян і збільшувався (25,4%), все ж переважали українці (64,9%), але в лісових місцевостях тут був помітним також відсоток білорусів (9,1%). Район від *Микольська-Уссурійського* до Владивостоку, за виключенням безпосередніх околиць Владивостоку на півострові Муравйова-Амурського (т. зв. дачний район), був заселений переважно українцями (58,2%), росіяни тут складали 23,8% (переважно у Посьєті, Новокиївську (зараз – Краскіно), Барабаші, Шкотово (однак у Шкотовському районі більшість становили українці), білоруси – 14,9%, місцями були розселені значні групи корейців. Морським узбережжям

Національний склад населення на терені сучасного Приморського краю (за даними перепису 1923 р.)

повіти	населення	росіяни	%	українці	%	корейці	%	китайці	%
Владивостоцький	223919	84505	37,7	34449	15,4	60272	26,9	30194	13,5
Микольськ-Уссур.	182836	53295	29,1	84144	46,0	37197	20,3	5493	3,0
Спаський	119025	25267	21,2	85034	71,4	4469	3,8	1921	1,6
Разом	525780	163067	31,0	203627	38,7	101938	19,4	37608	7,2

Сільське населення на терені сучасного Приморського краю (за даними перепису 1923 р.)

	сільське населення	росіяни	%	українці	%	корейці, китайці	%
Владивостоцький повіт	**108331**	**15766**	**14,6**	**31220**	**28,8**	**56447**	**52,1**
Посьєтський район	29676	1479	5,0	584	2,0	27240	91,8
Сучанський район	57708	6353	11,0	23087	40,0	25078	43,5
Ольгинський район	20947	7934	37,9	7549	36,0	4129	19,4
Микольськ-Уссурійський повіт	**150159**	**29252**	**19,5**	**83130**	**55,4**	**36334**	**24,2**
Спаський повіт	**104866**	**13759**	**13,2**	**84979**	**81,0**	**4130**	**3,9**
Спаський район	68167	8074	11,9	56618	83,0	2543	3,7
Іманський район	36699	5685	15,5	28361	77,3	1587	4,3
Разом	**363356**	**58777**	**16,2**	**199329**	**54,9**	**96911**	**26,7**

від протоки Аскольда на північ до бухти Ольги, а також долинами рр. Сучана, Судзухе, Таухе, Авакумовки тощо також переважно були розселені українці (79,1%), росіян тут було 10,3%, білорусів – 3,1%, а також – помітне число корейців. Лісові райони на північ від Приханкайської низовини, долини р. Уссурі та її правих допливів (в першу чергу – р. Іман та її допливів) починають інтенсивно заселюватися лише з початком XX ст. і тут також переважали українці (74,2%), білоруси складали 18,1%, росіяни – 3,9%. Нешиpока смуга вздовж кордону з Китаєм була заселена уссурійськими козаками, поміж якими переважали вихідці з *Забайкальщини,* Оренбуржчини та Донщини, однак в уссурійському козацтві був присутній і помітний укр. етнічний компонент (див. *Козацтво далекосхіднє*).

Згідно з переписом 1923 у Владивостоцькому, Микольськ-Уссурійському та Спаському повітах тодішньої Приморської губ., межі яких приблизно співпадали з межами сучасного Приморського краю мешкало 525.780 осіб. Українці складали 38,7% населення цих трьох повітів (203.627 осіб), росіяни – 31% (163.067), корейці – 19,4% (101.938 осіб), китайці – 7,2% (37.608 осіб), інші (головним чином – білоруси, а також поляки, молдавани, естонці, німці, латиші, євреї, татари) – 3,7% (бл. 20 тис.). Але оскільки українці, згідно з даними перепису, були переважно сільськими мешканцями, у сільській місцевості співвідношення українців і росіян було іншим – тут на одного селянина-росіянина (58.777, або 16,2%) приходилося в середньому троє селян-українців (199.329, або 54,9%) та двоє корейців (96.911, або 26,7%). Однак, згідно з методикою переведення перепису, українці визначалися лише за місцем народження, тобто українцями записувалися лише особи, народжені в Україні, а їх нащадки, народжені на Приморщині, вважалися вже росіянами. Тому перепис засвідчив зниження частки українців у населенні Приморщини порівняно з часткою українців серед переселенців, які прибули до цього краю. Крім того, на данних перепису безсумнівно відбилися репресії, яких зазнав укр. рух на Зеленому Клині після встановлення там совєтської влади (див. *Читинський процес*), що призводило до свідомого приховування українцями своєї справжньої етнічної приналежности.

За офіційними даними перепису 1926 у Ханкайському районі було 33 укр. села (з 68), у Спаському – 40 (з 82), Шмаківському – 48 (з 88), Чернігівському – 29 (з 60), Яковлівському – 34 (з 78), Михайлівському – 36 (з 87), Шкотовскому – 57 (з 381), Івановському – 37 (з 150), Суйфунському – 28 (з 299), Калінінському – 130 (з 214), Ольгинському – 80 (з 281).

За результатами досліджень проф. *О. Георгієвського*, що проводилися у 1920-х, для Приморщини було властиве широке поширення укр. мови, її масове використання сільським населенням. Крім того, йому вдалося виявити межі поширення південно- та північно-укр. говірок. Найбільш чітко південно-укр. говірки були представлені в тодішніх Спаському, Чернігівському, Ханкайському, Михайлівському та частково – Калінінському районах. Північно-укр. говірки побутували в Калінінському, Шмаківському, Спаському, Шкотовському, частково – Покровському, Михайлівському та Суйфунському районах. О. Ге-

Розташування українського населення на терені сучасного Приморського краю (за виправленими даними перепису 1926 р.)

Райони	Населення	Українці	%
Спаський	41160	35530	86,3
Шмаківський	32461	24239	74,6
Чернігівський	23028	16923	73,4
Іванівский	20216	13663	67,5
Яківлівський	21193	13721	64,6
Калінінський	53613	32683	60,9
Ханкайський	25493	12955	51,2
Михайлівський	30657	13897	45,3
Ольгинський	20024	7172	35,8
Шкотовський	37866	11497	33,2
Гродековський	22213	2928	13,2
Сучанський	44664	4435	9,9
Суйфунський	78054	5151	6,6
Покровський	24540	711	2,9
Посьєтський	42482	627	1,4
м. Владивосток	107980	6019	5,6
Разом	625644	202151	32,3

оргієвський також зазначав, що у центральних районах Приморщини внаслідок співіснування південних та північних говірок відбувалося утворення мішаних діялектів. Крім того, у певних місцевостях відбувалося утворення і мішаних українсько-російських говірок. Поступово лексика та граматика укр. мови набувала дедалі більших місцевих відмінностей, головним чином, за кошт їх русифікації з подальшим переходом українців на російську мову. Нині укр. мова ще зберігається в побуті у сільській місцевості, де її носіями є представники старшого покоління, головним чином, народжені в Україні. Деякі укр. відмінности, як у словнику, так і в граматиці, спостерігаються в сучасному російськомовному просторіччі сільського населення Приморщини.

Укр. національне життя зароджується на терені сучасного Приморського краю ще напочатку XX ст., коли після гастролів укр. театральних труп, тут виникають перші укр. аматорські гуртки. У 1907 у Владивостоці було створено першу на Зеленому Клині укр. організацію – *Владивостоцьку студентську Укр. Громаду*, після заборони якої 1909 у Владивостоці аж до 1917 діяв напівлегальний *Укр. гурток*. 1910 у Микольську-Уссурійському було створено т-во *«Просвіта»*, якому однак було відмовлено в офіційній реєстрації. 1916 було зроблено спробу легалізувати укр. громадську діяльність, створивши *Владивостоцьке укр. громадське благодійне зібрання*, однак його реєстрація також не була дозволена владою. Напередодні першої світової війни у Микольську-Уссурійському *В. Ткаличем* було організовано книжковий склад, через який розповсюджувалася укр. література на весь край. У 1917–1922 Приморщина стає одним з центрів укр. нац. руху на Зеленому Клині. Після Березневої революції 1917 тут масово створюються укр. нац. організації – в першу чергу укр. *Громади*, що постають, крім Владивостоку та Микольську-Уссурійського, також в *Імані*, Кневичах, Новокиївську (голова – *С. Прант*, секретар – *П. Яхно*, 1917), Посьєті, на станціях Муравйова-Амурського та Гродеково, селах Монастирище,

Національний склад населення на терені сучасного Приморського краю (за переписом 1926 р.)

Райони	Площа	Населення	Українці	%	Росіяни	%	Корейці	%	Китайці	%
Посьєтський	4345	42482	1324	3,1	2236	5,3	37901	89,2	550	1,3
Суйфунський	4141	78054	8882	11,4	36291	46,5	25704	32,9	4751	6,1
Покровський	2103	24540	1004	4,1	10089	41,1	10672	43,5	2725	11,1
Михайлівський	2680	30657	11320	36,9	16553	54,0	2219	7,2	433	1,4
Гродековський	4011	22213	2928	13,2	10108	45,5	7765	35,0	1001	4,5
Ханкайський	3618	25493	12985	50,1	6240	24,5	5869	23,0	114	0,4
Шкотовський	3677	37866	7388	19,5	1644	4,3	9778	25,8	5371	14,2
Сучанський	5450	44664	3168	7,1	16714	37,4	20551	46,0	2144	4,8
Іванівський	5718	20216	11550	57,1	4537	22,4	3255	16,1	495	2,4
Чернігівський	2071	23028	15122	65,7	3319	14,4	3623	15,7	308	1,3
Спаський	3992	41160	25933	63,0	8356	20,3	4436	10,8	1468	3,6
Шмаківський	5839	32464	21821	67,2	8004	24,7	1489	4,6	475	1,5
Яківлівський	15217	21193	12728	60,0	3783	17,9	1022	4,8	447	2,1
Ольгинський	16704	20024	6589	32,9	6372	31,8	4314	21,5	1152	5,8
Калінінський	49276	53613	32012	59,7	11998	22,4	5475	10,2	850	1,6
м.Владивосток	465	107980	6019	5,6	65494	60,7	6913	6,4	22080	20,4
Разом	129307	625644	180773	28,9	221738	35,4	150986	24,1	44364	7,1

Михайлівка, Осинівка, Ольгинське, Феодосіївка, Новопокровка (голова – Іван Денисенко, заст. голови – Григорій Легейда, скарбник – Михайло Кормич, писар – Яків Фролов, член Ради – Василь Рудик), Благовіщенка, Зеньківка, Авдіївка, Гончарівка, Дроздівці, Виноградівка, Спаське, Уссурійське. Крім перелічених громад, що мали сталу організацію, виборні органи, печатки, існувало ще багато місцевих громад з більш аморфною структурою. У 1918 в повітах Приморщини були створені *Владивостоцька, Микольськ-Уссурійська* та *Іманська Укр. Окружні Ради*.

Крім того, виникають у цей час і інші, вужчі за своїм складом і завданнями нац. організації – фахові (*Далекосхідня укр. учительська спілка,* що мала осідком Микольськ-Уссурійський, відділення у Владивостоці та Микольську-Уссурійському, *Укр. Далекосхідня театрально-артистична спілка, Укр. спілка поштово-телеграфних службовців* у Владивостоці) та політичні (влітку 1917 було створено *Владивостоцькі організації УСДРП* та *УПСР*, що об'єднували відповідно – 200 та 150 членів). У 1917 на Приморщині робилися спроби творення *укр. військових формацій* шляхом українізації місцевих частин російського війська. Навесні 1919 у Владивостоці було сформовано *1-й Укр. Далекосхідній Ново-Запорізький курінь вільного козацтва*.

Активну культурно-просвітню діяльність вели товариства «Просвіта», що були створені у Владивостоці (з 5-ма філіями) та Микольську-Уссурійському. Заходами місцевих громад та «Просвіт» робилися в цей час заходи щодо організації на Приморщині укр. *шкільництва* та велася активна видавнича діяльність. Протягом 1917–1922 у Владивостоці виходили газети *«Українець на Зеленому Клині»*, *«Щире слово»*, *«Українська думка»*, *«Громадська думка»*, у Микольську-Уссурійському – *«Зоря»* та *«Українське життя»*, існували укр. видавництва у Владивостоці (*Укр. Далекосхіднє крайове кооперативно-видавниче товариство ім. Т. Шевченка, Укр. Далекосхідня видавнича спілка, «Українець на Зеленому Клині»*) та Микольську-Уссурійському (*«Січ», «Сяйво»*). Широкий розвиток мав тут і укр. кооперативний рух, що його очолював Укр. Далекосхідній крайовий кооператив *«Чумак»* з осідком у Владивостоці, активно діяв його відділ на *Імані* та кооператив *«Гайдамака»* у Микольську-Уссурійському, а також кілька десятків укр. кооперативних громад по селах Приморщини.

Загально-національні інтереси укр. населення Зеленого Клину в цей період репрезентували *Укр. Далекосхідні з'їзди,* два з яких відбулися на терені сучасного Приморського краю – у червні 1917 у Микольську-Уссурійському відбувся І-й, а у жовтні 1918 у Владивостоці – IV Укр. Далекосхідні з'їзди. Від червня 1917 до січня 1918 в Микольську-Уссурійському діяв *Далекосхідній Укр. Виконавчий Комітет*. У 1918–20 у Владивостоці відбулися три сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради*. На ІІ-й сесії, що відбулася наприкінці травня 1919 було ухвалено *Конституцію національно-культурної автономії українства Далекого Сходу*. У 1918–22 Владивосток становиться осідком *Укр. Далекосхіднього Секретаріяту*. У 1920–21 у Владивостоці, Імані та Микольську-Уссурійському створюються *Укр. Нац. Комітети*. Але після встановлення наприкінці 1922 на Приморщині сов. влади, всі укр. організації тут були ліквідовані, а їх керівники та активісти заарештовані. Таким чином, організоване укр. громадське життя в краю було ліквідоване.

Однак місцева влада змушена була рахуватися з проголошеним компартією курсом на «справедливе розв'язання національного питання» і протягом 1931–32 на терені Приморщини розпочинається політика *українізації*, внаслідок якої *Чернігівський, Ханкайський, Спаський, Калінінський, Шмаківський, Іванівський* та *Яківлівський райони*, з майже суцільним укр. населенням були перетворені на укр. нац. райони, в яких усе діловодство та система освіти переводилися на укр. мову. У *Михайлівському районі* мали бути створені умови для обслуговування укр. населення на рідній мові. У *Спаську* було створено укр. педагогічний технікум, який планувалося перетворити на укр. пединститут. Спаськ мав також стати осідком для *Укр. державного пересувного театру*, що був саме тоді створений у Далекосхідньому краю. Однак вже з грудня 1932 політику українізації було припинено, а всі укр. освітньо-культурні установи ліквідовано. З цього часу на Приморщині остаточно зникають укр. школи, газети, книжки. Лише під час другої світової війни у Владивостоці велося деякий час з пропагандовою метою укр. *радіомовлення*.

Наслідком цього стало невпинне скорочення як частки українців у населенні Приморського краю, так і їх абсолютної чисельности. І це не дивлячись на постійний доплив сюди українців з УССР, що тривав на протязі 1920–80-х. Українці

Розташування українського населення Приморського краю (за переписом 1989 г.)

Райони	Населення (у тис. осіб)	Українці	%
Дальнєреченський	17,1	4000	23,3
Лісозаводський	12,8	2495	19,5
Хорольський	43,5	7043	16,2
Яківлівський	21,8	3422	15,7
Спаський	32,4	4765	14,7
Ханкайський	31,2	4541	14,6
Чернігівський	45,4	2252	13,8
Кіровський	28,0	3849	13,7
Михайлівський	44,4	5693	12,8
Партизанський	29,5	3340	11,3
Анучинський	18,4	2015	11,0
Уссурійський	29,6	3238	10,9
Пограничний	26,7	2831	10,6
Ольгинський	16,5	1719	10,4
Лазовський	21,1	2130	10,1
Шкотовський	19,5	1961	10,0
Октябрьський	40,2	3909	9,7
Пожарський	36,2	3268	9,0
Красноармєйський	27,7	2445	8,8
Хасанський	44,4	3927	8,8
Чугуївський	30,8	2710	8,8
Надеждинський	43,0	3495	8,1
Кавалєровський	36,0	1928	5,4
Тернейський	15,3	832	5,4
Дальнєгорський	64,0	2613	4,1
Міста			
Дальнєреченськ	38,5	4214	10,9
Лісозаводськ	43,7	3933	9,0
Спаськ-Дальній	60,3	5238	8,7
Великий Камінь	66,2	4834	7,3
Владивосток	631,9	43600	6,9
Уссурійськ	157,2	10660	6,8
Находка	187,0	12330	6,6
Арсеньєв	70,2	4349	6,2
Артем	112,5	6622	5,9
Партизанськ	60,7	2927	4,8
Дальнєгорськ	50,5	2107	4,2

в цей період прибували до Приморщини головно як втікачі від колективізації та голодомору, а згодом – у рамках організованого переселення до колгоспів, як військовослужбовці, як молоді фахівці за призначенням після закінчення ВНЗ, як законтрактовані робітники для роботи на морі, в рибній промисловості – у пошуках романтики, або за високими заробітками. Але постійно прибуваючі до краю все нові покоління українців неухильно русифікувалися, їх діти, що вже народжувалися тут, в більшості відчували себе «росіянами». Тому сучасне укр. населення Приморського краю складають, головним чином, особи народжені в Україні – переселенці останніх десятиліть. Однак, разом з тим, значну частину населення краю складають зрусифіковані нащадки укр. переселенців XIX–XX ст.ст., які себе зараз вважають росіянами, хоча зберігають певні укр. відмінности у ментальності, мові, духовій та матеріяльній культурі.

Під час існування СССР втрати від асиміляції укр. населення компенсувалися припливом все нових мігрантів з УССР. З припиненням цього процесу після ліквідації СССР та створення незалежної Української держави, за наявних асиміляційних тенденцій, доводиться констатувати зазгрозу швидкого зникнення укр. населення в Приморському краю. Між переписами 1989 та 2010 чисельність українців у краю скоротилася майже учетверо – від 185 тис. (8,2%) 1989 до 50 тис. (2,8%) 2002. Таким чином, ставиться під сумнів майбутнє укр. культури і саме існування укр. етносу в краю. Цьому сприяють причини як об'єктивного (близькість культур, мови, релігії росіян та українців), так і суб'єктивного характеру. До останніх слід віднести як відсутність відповідних інститутів етнізації (нац. шкіл, преси, професійних закладів культури), так і багаторічну практику боротьби з так званим націоналізмом, коли будь-які вияви нац. самобутности мали для громадян велику небезпеку. Від початку 1990-х у Приморському краю створюються укр. товариства, що ставлять за мету відродження укр. культури на Зеленому Клині – *Товариство укр. культури Приморського краю, Владивостоцьке укр. товариство «Просвіта», Укр. національно-культурна автономія,* Центр укр. культури Анатолія Криля *«Горлиця»* у Владивостоці, Спаське товариство укр. культури *«Зелений Клин»*, Спаське товариство укр. культури *«Зелений Клин-Черемош»*, Спаська національно-культурна автономія *«Джерела України», Спаський центр укр. культури, Товариство укр. культури і мови м. Уссурійську,* Укр. товариство *«Веселка»* у м. Великий Камінь, Центр укр. культури *«Назавжди»* у м. *Находка*. Від 2002 у краю проводяться *Приморські крайові фестивалі укр. культури «Солов'їна пісня»*, відбулися три *Далекосхідні фестивалі укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (II – у Спаську-Дальньому, 2005, III – у Фокіно, 2006 та IV – у Владивостоці, 2007).

Літ: *Ажнюк Б. Українське слово в Приморському краї // Сучасність. К., 1994. №7–8. С. 156–162; Ажнюк Б. Українська мова в Приморському краї: стан і перспективи // Українська діаспора. К.-Чикаго, 1997. Ч. 7. С. 49–56; Черномаз В. Украинцы Приморья: прошлое и*

настоящее // Многонациональное Приморье: история и современность. Материалы научно-практической конференции. Владивосток, 1999. С.26–33

ПРИМОРСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ХОР «ГОРЛИЦЯ», див. «*Горлиця*»

ПРИМОРСЬКІ КРАЙОВІ ФЕСТИВАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ «СОЛОВ'ЇНА ПІСНЯ» – фестивалі укр. культури, що проводяться в *Приморському краю* з ініціятиви *А. Криля* від 2002. Фестивалі розглядаються як засіб «збереження та розвитку самобутньої культури українців, що мешкають на терені Приморського краю та Далекого Сходу», зміцнення їх духовної єдности, ствердження нац. самосвідомости та «ефективна форма популяризації укр. культури», що «стимулює творчу активність, викликає у людей інтерес та позитивне сприйняття різних культур». Їх метою є збереження та розвиток традиційної пісенної укр. культури, популяризація народної художньої творчости, гармонізація творчого та виконавчого потенціялу укр. творчих колективів та окремих виконавців, відкриття нових творчих імен, ознайомлення учасників та гостей фестивалю з самобутньою укр. культурою, вивчення укр. мови, традицій українців, що мешкають на Далекому Сході та в Приморському краю, пропаганда традиційного укр. строю, трансляція народних мотивів у створення сучасного одягу, популяризація декоративно-ужиткової творчости та народних ремесел, ознайомлення мешканців Примор'я з традиціями та технологіями виготовлення виробів декоративно-ужиткової творчости, долучення до занять народними ремеслами молоді, зміцнення творчої єдности членів укр. діяспори, взаємодія та скріплення творчих та міжнаціональних зв'язків з представниками інших національностей, що мешкають у Приморському краю, зміцнення та поширення ідей дружби народів, духовної єдности та міжнаціональної згоди, культури міжнаціонального спілкування.

І Приморський крайовий фестиваль української культури «Солов'їна пісня» відбувся 2002 з ініціятиви А. Криля. Перший етап – відкриття фестивалю проходив у травні 2002 у Владивостоці у Крайовому центрі народної культури, згодом фестиваль був продовжений у м. Партизанську (22 серпня 2002) та м. Фокіно (жовтень 2002). У фестивалі брали участь укр. народні хори «*Горлиця*», «*Червона калина*» (Владивосток), «*Криниця*» (Хабаровськ), «*Чиста криниця*» (Спаськ-Дальній), вокальний ансамбль «*Свій стиль*» (м. Фокіно Приморського краю), фольклорний ансамбль «Селяночка» (с. Милоградово Ольгинського р-ну) тощо.

ІІ Приморський крайовий фестиваль української культури «Солов'їна пісня» відбувся 22–23 листопада 2008 у Владивостоці у Палаці культури залізничників (більше 300 учасників) з ініціятиви Центру укр. культури Анатолія Криля «*Горлиця*» за підтримки *Генерального консульства України у Владивостоку*. Голова оргкомітету – *Т. Ткаченко*. Вперше в рамках фестивалю була представлена не лише укр. пісенна культура, танці та гумор, але відбувся і фестиваль укр. моди – було показано колекції традиційних укр. народних костюмів та сучасного одягу з елементами нац. традицій, відбувся конкурс колекцій укр. одягу, виготовленого учасниками укр. колективів, виставка виробів народної творчости та укр. кухні. Учасники – укр. народний хор «Горлиця» (Владивосток), «Чиста криниця» (Спаськ-Дальній), вокальні ансамблі «*Берегиня*» (Владивосток) та «Свій стиль» (м. Фокіно), фольклорний ансамбль «Селяночка» (с. Анучино) тощо.

ІІІ Приморський крайовий фестиваль української культури «Солов'їна пісня» відбувся 11–12 вересня 2009 в *Уссурійську* як І-й Далекосхідній Сорочинський ярмарок, що був присвячений 200-річчю М. Гоголя та 143-й річниці м. Уссурійську. Ініціятор проведення фестивалю – Центр укр. культури Анатолія Криля «Горлиця» за сприянням Генерального консульства України у Владивостоку, Управління культури Приморського краю, Приморського крайового центру народної культури, адміністрації м. Уссурійська, Асамблеї народів Примор'я, укр. товариств Приморського краю. Голова оргкомітету – Т. Ткаченко. У рамках фестивалю відбулись концертні виступи творчих колективів та окремих виконавців, концерт-відкриття фестивалю (ведучі – Т. Ткаченко та Олександра Стефанюк) та заключний гала-концерт у міському парку, який тривав 5 годин та включав показ зразків укр. нац. одягу, виставку-продаж виробів декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка, картини, різьблення по дереву, вироби з соломи, лози, керамічні вироби), творчі лабораторії, майстер-класи з лозоплетіння, гончарства, вишивки, писанкарства, малювання та власне ярмарок, на якому сільськогосподарські виробники околиці Уссурійська представили

свою продукцію. Центром укр. культури Анатолія Криля «Горлиця» було влаштовано виставку укр. літератури, виданої на Далекому Сході за останній час та презентацію пісенної збірки А. Криля «Летіла горлиця далеко». У фестивалі взяли участь більше 500 самодіяльних артистів, майстрів декоративно-ужиткової творчости, між іншим гості з України – автор-виконавець своїх пісень та майстер лозоплетіння Валерій Марченко (Рівне) та член Спілки дизайнерів України, лауреат фестивалю писанкарів України художниця Надія Старовойтова (Київ), яка є родом з Владивостоку, а також подружжя гончарів Христенко з м. Фокіно тощо. У концертній програмі фестивалю взяли участь укр. народні хори «Горлиця» (Владивосток), «Чиста криниця» (Спаськ-Дальній), «*Назавжди*» (Находка), ансамбль укр. народної і авторської пісні «*Надія*» (Владивосток), вокальні ансамблі «Берегиня» (Владивосток), «Свій стиль» (м. Фокіно), «Вдохновение» (сел. Артем-ГРЕС, худ. керівник – Анатолій Бігдай), фольклорний ансамбль «Селяночка» (с. Анучино, худ. керівник – Людмила Косьяненко), фольклорний ансамбль «Селяночка» (с. Милоградово Ольгинського р-ну, худ. керівник – Тетяна Філімонова), ансамбль народного танцю «*Райдуга*» (м. Великий Камінь), хореографічний ансамбль «Грація» (м. Артем, худ. керівник – Лариса Головіна), солісти – бард Сергій Рибалко (Владивосток), *М. Зварич*, Олександр Лінник (с. Вільно-Надеждинське), Наталя Грищенко (с. Яковлівка), Олена Лапушева (Уссурійськ), Олена Мануйлова (Тавричанка), Ельвіра Малевська (Артем) тощо. У заходах фестивалю взяли участь більше 6 тис. мешканців Уссурійська та його околиць.

IV Приморський крайовий фестиваль української культури «Солов'їна пісня», присвячений 150-й річниці заснування м. Владивостоку, відбувся 3–4 липня 2010 у Владивостоці у Палаці культури залізничників з ініціятиви Центру укр. культури Анатолія Криля «Горлиця» за сприяння Генерального консульства України у Владивостоку та адміністрації м. Владивостоку. Голова оргкомітету – Т. Ткаченко. У рамках фестивалю відбувся конкурс укр. вокальних колективів та виконавців, концертні виступи укр. колективів у рамках святкування ювілею міста, зустріч з генеральним консулом України у Владивостоку О. Данильченком та редактором журналу «*Далекосхідна хвиля*» *О. Лозиковим*, заключний гала-концерт, на якому були присутні дипломатичні представники Японії та США. У фестивалі взяли участь бл. 50 колективів та виконавців з Приморського та Хабаровського країв – укр. народні хори «*Мрія*» (Хабаровськ), «Назавжди» (Находка), ансамбль укр. народної і авторської пісні «Надія» (Владивосток), вокальні ансамблі «Берегиня» (Владивосток), «Свій стиль» (Фокіно), ансамбль козачої пісні «Ємшан» (Владивосток, худ. керівник – Віктор Логвінов), академічний чоловічий хор з сел. Кавалерово, дует ансамблю «Серебринушка» (с. Анучино), дует Віктор Александров та Вікторія Щоголева, народний ансамбль танцю «Райдуга» (м. Великий Камінь Приморського краю), танцювальний ансамбль «Грація» (Артем), ансамбль скрипалів «Елегія» (Владивосток, худ. керівник – Леонід Вайман), солісти Ніна Косолапова, Раїса Коротич, Любов Бовтрюк, Вікторія Щоголева, *Б. Слабик* (Владивосток), М. Зварич, Наталя Немирович-Данченко, Алімбай Мат'якубов (Фокіно), Любов Кубрикова (сел. Артемовський). Гран-прі фестивалю здобула В. Щоголева.

V Приморський крайовий фестиваль української культури «Солов'їна пісня» відбувся 26–28 серпня 2011 у м. Фокіно як II Далекосхідній Сорочинський ярмарок за ініціятиви Центру укр. культури «Горлиця» та М. Зварич, за участи відділу культури м. Фокіно, підтримці Генерального консульства України у Владивостоку, департаменту внутрішньої політики Приморського краю. Голова оргкомітету – Т. Ткаченко. Програма фестивалю включала конкурс творчих колективів та виконавців (голова журі – зав. кафедри солоспіву та оперної підготовки Далекосхідньої держ. академії мистецтв професор Владимир Воронін), урочисте відкриття укр. хати-музею, створеного М. Зварич. В рамках фестивалю відбувся концерт у сел. Дунай, урочистий концерт-відкриття та виставка декоративно-ужиткового мистецтва у м. Фокіно. Завершився він 28 серпня на березі Японського моря, де відбувся великий гала-концерт та виставка-ярмарок декоративно-прикладної творчості, укр. нац. кухні, гуляння, укр. вечорниці.

У фестивалі взяли участь більше 40 колективів та виконавців – укр. хори «Мрія» (Хабаровськ), «Назавжди» (Находка), народний хор «Тихменєвські узори» (с. Тихменєво Лісозаводського р-ну, худ. керівник – Олександр Охотін), фольклорний ансамбль «*Камишинка*» (Єврейська авт. область), вокальні ансамблі «Берегиня», «Свій стиль», ан-

самбль народного танцю «Райдуга» (Великий Камінь), вокальний ансамбль «Серебряный родник» (сел. Тавричанка, худ. керівник – Ірина Сушко), фольклорна группа «Ятрань» (Находка, худ. керівник – Анна Романова), вокально-інструментальне тріо під керівництвом Віктора Александрова (Владивосток), фортепіянний дует Лариса Ковеза та Антоніна Кан (м. Партизанськ), вокалісти Раїса Коротич, Любов Бовтрюк, Людмила Миколаєнко, Ніна Косолапова, Тетяна Свінова, Богдан Слабик, Тетяна Савінова, Ірина Левченко (Владивосток), *М. Прокопович*, Марина Скороходова, Олександр Бортніков (Хабаровськ), Анна Романова, Ніна Черепанова, Олена Татаренко, Валерій Лисиця, Ігор Красницький, Олексій Зальоток, Людмила Ошнякова, Владислав Стрельников, Анатолій Стовбчатий, Людмила Гатіна, Валентина Вороніна, Любов Крилова, Тетяна Желонкіна, Ніна Маргатська (Находка), Галина Кулик (Лісозаводський р-н), Христина Савранська (Партизанськ), Марія Зварич (Фокіно), Олександр Лінник (с. Вільно-Надеждинське), Наталія Ільчук (с. Камишовка Єврейської авт. области), Андрій Якін (Владивосток). У фестивалі також узяв участь укр. письменник О. Лозиков (Хабаровськ).

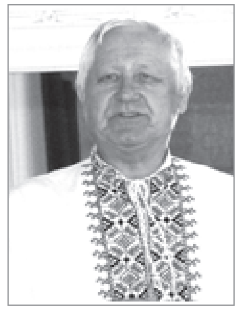
ПРИМОРЩИНА – історико-географічний край над Тихим океаном на Далекому Сході, що складає частину території *Зеленого Клину*: 1) в історичному значенні – територія *Приморської области*, адм.-територіяльної одиниці Російської імперії, що була утворена 1856, 2) в сучасному розумінні – територія *Приморського краю* РФ (з 1938).

«ПРИХАНКАЙСЬКА ПРАВДА» – районна газета, орган райкому ВКП(б), райвиконкому та райпрофради *Спаського району Далекосхідного краю* РРФСР. Під час переведення на *Далекому Сході* політики *українізації* в 1932 виходила укр. мовою.

ПРИХАНКАЙСЬКА
ПРАВДА

ПРОКОПЕЦЬ Микола Семенович (1889, м-ко Івониця Полтавської губ. – 04.05.1938, Хабаровськ) – фельдшер, укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському*. Член тимчасового *Далекосхідного Укр. Виконавчого Комітету* (червень 1917 – січень 1918). У липні 1917 – кандидат від *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* до Микольськ-Уссурійської міської думи. В листопаді 1917 – член Ради, голова Микольськ-Уссурійської Укр. Громади. У 1930-х мешкав у с. Святогір'я р-ну ім. Лазо Далекосхідного краю (нині – Хабаровський край). Заарештований 7 липня 1937. 21 березня 1938 засуджений трійкою при УНКВС по Далекосхідньому краю за ст. 58–10 КК РСФСР до розстрілу. Реабилитований 23 листопада 1956 за недоведеністю звинувачення.

ПРОКОПОВИЧ Марко Романович (10.02.1937, Львів) – професор, укр. громадський діяч у *Хабаровську*. З родини відомого укр. співака, педагога і диригента Р. Орленка-Прокоповича. Навчався в музичній десятирічці при Львівській консерваторії за класом скрипки. 1949 разом із родиною засланий на Далекий Схід до Хабаровського краю. Після звільнення 1956 з заслання залишився у Хабаровську, де закінчив Хабаровський державний педінститут за фахом «фізика та астрономія» (1957) та аспірантуру з радіофізики, кандидат фізико-математичних наук. Тривалий час (до липня 2010) – зав. кафедри оптичних систем зв'язку Далекосхіднього університету шляхів сполучення, почесний професор цього університету. Засновник та голова (від 1992) Товариства укр. культури Хабаровського краю *«Зелений Клин»*. Учасник *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Делегат III Всесвітнього форуму українців (2001), I та II Конгресів Об'єднання українців Росії (1993, 1997). Член редколегії журналу *«Далекосхідна хвиля»*. Член Ради з міжнародних та міжнаціональних питань при губернаторі Хабаровського краю. Весь час не пориває з музичним мистецтвом, керував хорами в інститутах, де вчився і працював, у війську, коли проходив службу. Співає в хорах і соло, обробляє народні пісні та пише партитури для укр. народного хору *«Мрія»*. В періоди відсутности професійних керівників виконував обов'язки керівника хору «Мрія».

Тв.: *Українці ми, а не «дальнєвосточнікі»! // Шлях перемоги. Львів. 1994, 30 квітня; Українська громада «Зелений Клин» у Хабаровську // Листок зв'язку «Відгукніться». 1996. Ч. 10. С. 34.*

Літ.: *Бай Н. Батько і син Прокоповичі // Вісті з України. 1993, №34.*

«ПРОСВІТА» – назва укр. культурно-просвітніх організацій, створюваних за зразком т-ва «Просвіта», що існувало від 1868 у Львові, по всім укр. землям та у країнах поселення. Першу спробу створення «Просвіти» на Зеленому Клині було зроблено наприкінці 1909 у *Микольську-Уссурійському*. Перші орг. збори микольськ-уссурійської «Просвіти» відбулися 31 жовтня 1909 (голова зборів – *С. Ніжинецький*, секретар – *Й. Переверзєв-Розсуда*). Метою діяльности майбутнього т-ва проголошувалося «культурно-духовне єднання земляків, підтримка та розвиток духовних зв'язків зі своїм рідним краєм – Україною, об'єднання українців на грунті самовизначення в одну громаду, яка стояла б на твердому життєвому фундаменті національности, мови та побутової культури». Статут т-ва було затверджено на зборах 6 січня 1910. 9 лютого 1910 ініціятивною групою у складі місцевих підприємців *П. Хоменка* та С. Ніжинецького, поштово-телеграфних службовців *З. Шевченка* та *І. Кривоноса* й українського артиста Й. Переверзєва-Розсуди було подане офіційне прохання про затвердження статуту товариства «Просвіта», яке мало за свою мету «сприяти розвиткові української культури, а головним чином – просвіта українського народу його рідною мовою, діючи в межах м. Микольська-Уссурійського та Уссурійського краю», шляхом ведення видавничої діяльности укр. мовою, відкриття укр. культурних установ, організації укр. вистав, концертів, лекцій тощо. Однак на підставі циркуляру міністра внутрішніх справ П. Столипіна влада не дозволила реєстрації микольськ-уссурійської «Просвіти» і за деякими даними вона працювала до 1917 нелегально.

Після лютого 1917 вперше ідея широкої організації «Просвіт» на Зеленому Клині як одного з засобів поширення нац. просвіти рідною мовою серед широких укр. мас була схвалена постановою нац. секції *І Укр. Далекосхідного з'їзду* в червні 1917. Протягом 1917–19 були створені т-ва «Просвіта» у *Благовіщенську* (заснована 12 червня 1917, голова – *Я. Кушнаренко*, заст. голови – С. Снігір, кандидат у члени Правління – священник Тарасенко, бл. 100 членів), *Владивостоці* (див. *Владивостоцьке українське товариство «Просвіта»*), *Микольську Уссурійському* (створене 9 лютого 1919 як філія владивостоцької «Просвіти», голова Ради – *І. Журавель*, члени Ради – *С. Журавель*, *П. Яхно*, Кирило Остапенко), *Хабаровську* (почала діяти наприкінці 1920, голова Ради – *Й. Андрійов*, заст. голови – *В. Кийович*, писар – *Я. Рудницький*, скарбник – *Скрипченко*, господар – *П. Вінцковський*, ревіз. відділ – *І. Булах*, Г. Андріянова, *Мирошниченко*, лектор українознавства – *І. Гордієнко*. «Просвіта» мала хор числом до 50 осіб, хормайстер та режисер – *Д. Коваленко*), *Свободному* (створене 1920, голова Ради – *І. Мостипан*, заст. голови – *А. Гудзенко*, скарбник – *Кирпиченко*, писар – *Д. Вапняр*, члени Ради – *К. Холод*, І. Батрак, *І. Мармоль*), *Петропавловську-Камчатському* (у складі «Просвіти» тут активно діяв Укр. музично-драматичний гурток *«Українська Хатка»*).

Запорукою активної діяльности «Просвіти» на Далекому Сході її активісти бачили «жагуче стремління народу до розвитку національної культури, яке підтверджується голосними та багатолюдними українськими театральними виставами, що відбуваються по містам і селам краю та тою поштою, яка надходить до товариства звідусіль, з домаганням дати народові українську газету та книжку». 24 квітня 1921 у Микольську-Уссурійському було призначено конференцію укр. культурно-просвітніх товариств *Приморщини*. Головне питання, яке мало розглядатися на цій конференції, це реорганізація всіх культурно-просвітніх організацій з метою об'єднання та централізації їх діяльности. Можна припустити, що планувалося згуртування всіх укр. культурно-просвітніх організацій в межах *Приморської обл.* в єдину структуру. Однак ця конференція не відбулася через неприбуття делегатів з багатьох місць у зв'язку з утрудненням сполучення в краю в умовах громадянської війни.

Товариства «Просвіта» на Зеленому Клині були розв'язані більшовиками 1922 після встановлення сов. влади. 1998 у Владивостоці було відроджено *Владивостоцьке українське товариство «Просвіта»*, яке 1999 було перетворено на *Укр. національно-культурну автономію м. Владивостоку*. 2010 у Владивостоці *о. В. Бубнюком* зареєстровано Далекосхідній укр. духовно-просвітницький центр «Просвіта».

РАДІОМОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКЕ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ. За деякими даними радіомовлення укр. мовою відбувалося у *Владивостоці* та *Хабаровську* під час Другої світової війни. Від листопада 1994 до жовтня 1997 існувала укр. радіопередача «Рідне слово» на місцевому радіо у м. *Долінську Сахалінської обл.*, яку вела *В. Павлюк*

та після її повернення 1997 в Україну – *М. Засенко*. З поглибленням економічної кризи, постало питання про плату за ефірний час і передача перестала виходити. М. Засенко провів також дві передачі укр. мовою на радіо «Сахалін» (1999 – на честь Дня незалежности України та 2000 – на честь Великодніх свят). На місцевому радіо у м. *Спаську-Дальньому Приморського краю* протягом 1999–2009 виходила щомісячна художньо-музична передача «Джерела України», яку готував і вів *А. Яремчук*. Передача знайомила слухачів з різними регіонами України, її видатними постатями, історією, культурою, розповідалося про укр. пісні, їх виконавців, народні традиції, робилися тематичні програми до свят Івана Купала, Різдва тощо. У зв'язку з ліквідацією міської радіоредакції 2009 програма припинила своє існування.

РАДІОНОВ Антін Семенович – укр. громадський діяч на Далекому Сході. Від липня 1917 – член,

з 18 лютого 1918 – голова Манчжурської Укр. Окружної Ради, вів активну агітаційну роботу серед українців на лінії Китайсько-Східньої залізниці в Маньчжурії. Секретар *III Укр. Далекосхідного з'їзду* (квітень 1918). На *IV Укр. Далекосхідньому з'їзді* в листопаді 1918 обраний членом *Укр. Далекосхідного Секретаріяту,* писар урядовий Секретаріяту до листопаду 1920. У червні 1920 – кандидат до Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу (Приморська обл.) від *Владивостоцької Укр. Окружної Ради*.

«РАЙДУГА» (Ансамбль народного танцю «Райдуга») – аматорський танцювальний колектив, організований *Н. Малих* 1986 при Палаці культури «Звезда» у м. Великий Камінь *Приморського краю*. Заслужений творчий колектив художньої самодіяльности Приморського краю (2006). Основний напрямок творчої діяльности колективу – народний танець. У репертуарі ансамблю танці різних народів світу, зокрема народів, що мешкають у Приморському краю. Колективом підготовано концертні програми «Ми любимо танцювати для вас», «Танці народів світу». Основу репертуару склали укр. танці, оскільки більшість учасників колективу – вихідці з укр. родин. Укр. танцювальна програма включає укр. танці «Гопак», «Буковинський-парубоцький», «Козачок», «Веселята», «Дружечки», «Гопачок», «Березянка», «Плескач» та інші. Підготовано хореографічні постановки «Українська сюїта», «Щедрик», «Земля моя», «Дружба народів». З 1989 в ансамблі було створено 2 підготовчі групи. Танцювальна група ансамблю має 100 учасників, крім того, в ансамблі існує два вокальних фольклорних колективи (дитячий та дорослий) – 20 учасників, худ. керівники – Світлана Логінова та Любов Старікова. Серед випускників ансамблю – 15 дипломованих хореографів і працівників культури, більш як 26 продовжують приймати участь у хореографічних колективах, навчаючись на контрактній основі у ВИШах краю. Ансамбль – лауреат Всесоюзних смотрів самодіяльної творчости, крайових та міжнародних фестивалів народного мистецтва, лише за останні 5 років отримав більше 20 нагород. У березні 1990 колективу присвоєно почесне звання «народний». Ансамбль щороку виступає на святах нац. культур Приморського краю, брав участь у *III* та *IV Далекосхідніх фестивалях укр. культури «Наша дума – наша пісня»* та *III, IV* і *V Приморських крайових фестивалях укр. культури «Солов'їна пісня»*. З 2003 неодноразово з великим успіхом гастролював в КНДР, Японії, Республіці Корея, Китаї. Навколо колективу згуртувалося коло ентузіастів, любителів не тільки укр. танців, а й укр. пісень, гумору. Так була поставлена перша концертна програма «Ласкаво просимо». 1993 на основі ансамблю було організоване Укр. товариство «*Веселка*». Нині фактично вся укр. культурна діяльність у м. Великий Камінь, що полягає у проведенні концертів, улаштуванні виставок виробів народного мистецтва, відзначенні національних та релігійних свят, ведеться на базі ансамблю. В клубі «Веселка» регулярно збираються понад 100 осіб, для яких справи укр. діаспори стали своїми. Худ. керівник та балетмейстер ансамблю – Н. Малих.

«РАНОК» – укр. газета у *Хабаровську*, орган Ради *Хабаровської Української Громади*. Перше число вийшло 26 серпня 1917 як продовження газети «*Хвилі України*». Метою газети було «відродження України та збільшення національ-

№ 5. субота 30 вересня 1917 р. Ціна 10 коп.

РАНОК

ної самосвідомости». Друкувала цікаві матеріяли з місцевого укр. життя, однак головну увагу приділяла подіям в Україні. Газета вважалася тижневою, але виходила нерегулярно – №5 вийшов 30 вересня, а №8 – 19 грудня 1917, №12 вийшов у другій половині січня 1918. Видавець – *І. Булах*, редактор – *о. П. Гордзієвський* (від кінця грудня 1917). У 1918 її замінила газета «*Нова Україна*».

РЕГІОНАЛЬНА УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА АВТОНОМІЯ МАГАДАНСЬКОЇ ОБЛАСТИ «КОЛИМА-СЛАВУТИЧ», див. «*Колима-Славутич*»

РЕГІОНАЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР «ДНІПРО» – укр. громадська організація на Камчатці, див. «*Дніпро*»

РИБКА Костянтин Захарович – укр. громадський діяч на *Амурщині*. Родом з Полтавщини. Один із організаторів *Укр. клубу* в *Благовіщенську* (1911). З 1912 мешкав у м. Алексеєвську (*Свободний*) Амурської обл. У 1917–1922 – активист *Свободненської Укр. Громади*. Згодом – на еміграції в Китаї, в 1930-х – голова Укр. Громади в Тяньцзіні.

РОМАНЕНКО Наталія Валеріївна (01.11.1972, Хабаровськ) – хормейстер, укр. громадська діячка у *Хабаровську*. З родини викладачів. Закінчила Хабаровський державний університет мистецтв та культури за фахом диригент народного хору, викладач (1995). У 1992–99 – худ. керівник народного ансамблю російської пісні «Миряне» при Хабаровському крайовому Будинку культури профспілок. Від 1999 – солістка ансамблю пісні і танцю «Амур» Східного регіонального командування внутрішніх військ МВС РФ. Від 1996 – член Хабаровського крайового т-ва укр. культури «*Зелений Клин*», у лютому-квітні 1996 виконувала обов'язки хормейстера ансамблю укр. пісні «*Мрія*». В 1996 закінчила курси підвищення кваліфікації при Києвському держ. університеті культури і мистецтв за кафедрами фольклористики та народно-хорового мистецтва, пройшла стажування в Державному Академічному Заслуженому укр. народному хорі ім. Г. Верьовки. Від вересня 1998 – худ. керівник ансамблю укр. пісні «*Мрія*». 9 листопада 1998 обрана членом правління Хабаровського крайового т-ва укр. культури «Зелений Клин». Учасниця *I* та *II Хабаровських крайових фестивалів укр. культури* (1995, 1999). Засновниця і худ. керівник Хабаровського муніципального укр. народного хору «*Криниця*» (від 2007 – «*Батьківська криниця*»). Одна із засновниць (1999) та голова правління Товариства любителів укр. музики «Криниця» (згодом – Хабаровський крайовий центр укр. культури «Криниця», нині – Укр. земляцтво «*Криниця*»). Учасниця III, IV та V Всесвітніх форумів українців (2001, 2006, 2011). Автор ідеї і одна з засновниць *Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»*, голова оргкомітету I та V Далекосхідніх фестивалів укр. культури (2002, 2009). На фестивалі «Хабаровская весна» (2005) одержала «Ніку» у номінації «За найкращу хормейстерську роботу». Нагороджена дипломами і почесними грамотами Міністерства культури і туризму України (1999, 2001, 2002, 2006, 2007, 2008), Міністерства України у справах національностей та міграції (1999, 2001, 2006), Української Всесвітньої Координаційної Ради (2001, 2002, 2006), Грамотами (1999, 2001, 2003, 2006, 2008, 2009) та Почесною відзнакою «Єднання у співпраці» (2001) Товариства зв'язків з українцями за межами України «Україна-Світ», Почесною грамотою Об'єднання українців Росії (2007), Почесними грамотами та подяками Міністерства культури Хабаровського краю (2002, 2008, 2009), Крайового творчого об'єднання культури, Управління культури Адміністрації м. Хабаровську. 2009 за соціяльно вагомий внесок у розвиток міста нагороджена Почесним дипломом мера м. Хабаровська «За заслуги перед містом», медаллю Російського слов'янського фонду Св. Рівноапостольних Кирила і Методія, нагрудним знаком «150 років Хабаровську – За видатні заслуги у справі збереження та примноження культурної спадщини», стала переможцем міського конкурсу в номінації «Успіх» працівників муніципальних закладів культури. На Фестивалі української культури «Сорочинський ярмарок в Москві» (2009) отримала особистий диплом голови журі фестивалю-конкурсу художнього керівника Державного українського хору ім. Г. Верьовки А. Авдієвського «За глибоке й тонке розкриття внутрішнього змісту виконуємих колективом творів».

Тв.: Мы – украинцы из Хабаровска // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008. С. 274–277.

РОМАНЕНКО Петро – укр. громадський діяч на *Амурщині*. Активний діяч (голова?) Укр. Ради на ст. Гондатьєво (Свободненська округа). У травні 1919 – делегат II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради*, на якій було ухвалено *Конституцію національно-культурної автономії українства Далекого Сходу*. В 1920–21 – скарбник *Благовіщенської Укр. Окружної Ради*.

РОМАНЮК А. Н. – укр. громадський діяч у *Хабаровську*, викладач Хабаровського реального училища (1912). Один із організаторів *Хабаровської Укр. Громади*, 14 березня 1917 обраний членом її орг. комітета. 26 березня 1917 обраний членом Ради Хабаровської Укр. Громади та делегатом від Громады до місцевого Комітету громадської безпеки та на з'їзд учителів Приамурської округи. 15 квітня 1917 обраний представником від Громади до партії сибіряків-федералістів. 10–14 червня 1917 – голова *I Укр. Далекосхіднього з'їзду*.

РОМАНЮК Василь – див. *Володимир*

РУДИКОВ Григорій Тимофійович – укр. громадський діяч на *Амурщині*. Із селян Київської губ. 1909 засланий за політичну діяльність до Сибіру. Директор Благовіщенського реального училища (1909). Один із організаторів *Благовіщенської Укр. Громади*, 18 березня 1917 обраний заст. голови Громади. У липні 1917 обраний радним Благовіщенської міської думи. Восени 1917 – кандидат до Всеросійських Установчих зборів за списком *Амурської Обласної Укр. Ради*. За політичними переконанніми схилявся до есерів. Голова шкільної ради Благовіщенського реального училища (листопад 1918).

РУДНИЦЬКИЙ Яків (1894, с. Вязове Жовківського р-ну Львівської обл. / за іншими даними Станіславів – після 1954, СССР) – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. Під час першої світової війни як військовополонений старшина австро-угорської армії потрапив до Далекого Сходу, у 1915–17 перебував у таборі полонених на Красній Річці поблизу Хабаровська. У грудні 1917 за клопотанням *Хабаровської Укр. Громади* звільнений з табору полонених і активно включився у місцеве укр. громадське життя. У 1920–21 – секретар *Хабаровської Укр. Окружної Ради*, *Хабаровської Укр. Громади* та місцевого т-ва «*Просвіта*», співпрацівник укр. кооперативу «*Запорожець*». Заарештований большевиками наприкінці 1922 після встановлення на Зеленому Клині сов. влади, однак у 1923 звільнений. У 1930-х – зав. планово-фінансової групи протезної майстерні у м. Горькому (нині – Нижній Новгород). У 1937 заарештований, засуджений ОСО НКВС СССР за ст. 58–6 КК РСФСР до 10 років таборів. Відбував покарання у Каргопольлагу (Архангельська обл.), вдруге заарештований 1943, засуджений військовим трибуналом військ НКВС Ленінградської обл. за ст. 58–1 «а», 58–10 ч.2, 58–11 КК РСФСР до 10 років таборів. Згодом перебував в ув'язненні у Дубровлагу (Мордовська АРСР), втретє заарештований 1952, засуджений МГБ СССР за ст. 58–6 КК РСФСР до заслання в Кустанайську обл. (Казахстан). Звільнений 1954.

САВИЦЬКИЙ Олександр Юрійович (21.03/2.04.1864 – ?) – генерал-майор, козачий діяч на Зеленому Клині. Батько *Ю. О. Савицького*. Закінчив Київську військову гімназію та Павловське військове училище (1884), хорунжий (1884). До 1898 – начальник Казакевичевської станичної дільниці Уссурійського козачого війська на *Приморщині*, згодом – у с. Камінь-Риболов, осаул (від 1 серпня 1898), командир сотні охоронної сторожі. Учасник бойових дій під час боксерського повстання в Китаї (1900–1901) та російсько-японської війни (1904–1905). Полковник (від 2 червня 1906), командир Уссурійського козачого дивізіону (2 червня 1906 – 13 листопада 1913). 13 листопада 1913 (1 лютого 1914) призначений командиром Амурського козачого полку. Учасник першої світової війни. Генерал-майор (1915), генерал для інспектування кінського складу 11-ї армії. 20–31 січня 1918 – член військового правління Уссурійського козачого війська. Від березня 1919 – член Хабаровської міської управи з фінансових справ, виконував

обов'язки Хабаровського міського голови (1919). Навесні 1919 – уповноважений по формуванню укр. добровольчих військових частин у *Хабаровську* (див. *Укр. військові формування на Далекому Сході*). На Шевченківському святі в Хабаровську (березень 1919) виступив із власним віршем укр. мовою, присвяченим Т. Шевченкові. 19 липня 1919 призначений членом Ради Управляючих Відомствами уряду адм. О. Колчака в Омську. Як делегат на Державну економічну нараду від Амурського та Уссурійського козачих військ відбув до Омську. 30 серпня 1919 звільнений з військової служби. Подальша доля невідома. Автор праць з історії далекосхідного козацтва, почесний член Петроградського товариства есперантистів, відомий в Хабаровську пропагандою есперантизму на протязі 30 років. Нагороджений орденами Св. Владіміра 4 ст. з мечами й биндою (1905), Св. Анни 2 ст. з мечами (1905), мечи й бинда до ордену Св. Анни 3 ст. (1905); Св. Станіслава 2 ст. з мечами (1901); мечи та бинда до ордену Св. Станіслава 3 ст. (1906).

Тв.: *Краткий исторический очерк Уссурийского казачьего войска. Б. м., б. г.*

Літ.: *Волков Е.В., Егоров Н.Д., Купцов И.В. Белые генералы Восточного фронта Гражданской войны. М. Русский путь, 2003; Черномаз В.А. Савицкий А.Ю. // Историческая энциклопедия Сибири. В 3-х томах. Новосибирск, 2009. Т.3. С.4.*

САВИЦЬКИЙ Юрій Олександрович (1890? – ?)– генерал-майор, козачий діяч на Далекому Сході, син *О.Ю. Савицького*. У 1901–1910 навчався в Хабаровському кадетському корпусі, 1910 вступив до Ніколаєвського кав. училища. У 1914 – командир 4-ї сотні лейб-гвардії Зведеного козачого полку, осаул. Під час Першої світової війни призначений командиром Уссурійського козачого дивізіону з присвоєнням звання військового старшини. Скінчив Академію Генерального штабу. 20–31 січня 1918 – член Військового правління Уссурійського козачого війська. У вересні 1918 делегований *Хабаровською Укр. Громадою* до укр. консула на Далекому Сході *П. Твердовського* «для інформації і клопотання перед сибірським урядом і аліянтським командуванням про необхідні кошти» на створення укр. військових частин. У жовтні 1918 – член військової комісії *IV Укр. Далекосхідного з'їзду*. У 1918–20 – начальник штабу Особливого отамана Калмикова загону, помічник Військового отамана та голова Військового правління Уссурійського козачого війська. Навесні 1919 вступив у конфлікт з отаманом Калмиковим, будучи незгідним з деякими положеннями його внутрішньої політики. У січні 1920 – начальник Південно-Уссурійського загону, виконуючий обов'язки Військового отамана в південних округах війська, полковник (січень 1920). У ніч з 12 на 13 лютого 1920 за наказом отамана Калмикова вилучив з Хабаровського відділення Держбанку 38 пудів золота, які були передані на зберігання японському командуванню. У липні 1920 – організатор 9-го Військового кругу Уссурійського козачого війська в Гродеково, який відновив козачий стан. Генерал-майор (від 30 листопада 1920). Наприкінці листопада 1920 призначений отаманом Г. Семеновом його заступником на посаді Похідного отамана всіх козачих військ Російської Східної окраїни. 16 квітня 1921 обраний військовим отаманом Уссурійського козачого війська. В 1921 вів переговори з головою *Укр. Далекосхідного Секретаріяту Ю. Глушком-Мовою* про створення на Далекому Сході козацько-укр. державности на чолі з отаманом Г. Семеновим. 13 липня 1921 розжалуваний отаманом Г. Семеновим у підосавули. 19 липня 1921 підтверджений Тимчасовим Приамурським урядом у званні генерал-майора та призначений Управляючим козачими справами у цьому уряді (1921–1922). З метою забезпечення козацтва від участи у громадянській війні провадив обережну політику у стосунках з місцевими урядами різних політичних спрямувань. 15 жовтня 1922 на чолі своїх козачих частин евакуювався з Гродеково до Китаю, де перебував на еміграції в Китаї (Тяньцзіні та Шанхаї), член-засновник Загальнокозачого союзу в Шанхаї.

САХАЛІН – острів на Далекому Сході, див. *Сахалінська область*.

САХАЛІНСЬКА ОБЛАСТЬ – один з суб'єктів Російської Федерації на Далекому Сході. Розташована на о. Сахалін та Курильських о-вах. Інколи на Сахалін поширюється назва *Зелений Клин* (у її широкому розумінні). Адм. центр – *Южно-Сахалінськ*. Територія – 87,1 тис. кв. км. Населення – 498 тис. (за переписом 2010), українці – 12.136 (2,6%), росіяни – 86,5%, корейці – 24.993 (5,3%), нівхи – 2290, орочі – 259, не зазначили нац. приналежність – 24.035. За переписом 2002 – 546,7 тис., з них українці – 21.831

(4,0%), 84,3% – росіяни, 5,4% – корейці. За переписом 1989 – 709,6 тис. (українці – 46.216 або 6,5%, росіяни – 81,6%, корейці – 6,5%). У цей час 37.059 українців мешкали в містах та 9157 – в селі. Рідною мовою тоді визнали українську 37,4% (36,5% – в місті та 41,2% – в селі) та ще 16,7% українців заявили, що вільно володіють укр. мовою як другою.

До середини XIX ст. Сахалін перебував у сфері китайського впливу. За Симодським трактатом (1855) був визнаний спільним неподільним володінням Росії та Японії. Згідно з Санкт-Петербурзьким договором 1875 Росія отримала Сахалін у власність в обмін на усі Курильські о-ви, які було передано Японії. До 1909 – у складі *Приморської обл.*, у 1869–1906 – місце каторги. Сахалінська область у складі Російської імперії, яка охоплювала північну частину о. Сахалін (південна частина в 1905–1945 належала Японії), була створена 1909. 1914 до неї було прилучено Удський повіт Приморської обл., що охоплював пониззя р. Амуру разом з м. Миколаївськом-на-Амурі, яке стало адм. центром области. У 1920–25 Північний Сахалін був окупований Японією. У жовтні 1932 була створена Сахалінська обл. у складі *Далекосхідного* (1932–1938) та згодом – *Хабаровського краю* (1938–1947). У наслідку Другої світової війни весь Сахалін та усі Курильські о-ви відійшли до СССР. 2 січня 1947 Сахалінська обл. була об'єднана з Південно-Сахалінською в самостійну адм. – територіяльну одиницю.

Переважну частину европейського населення Сахаліну у XIX ст. становили росіяни. Спроба 1868 переселити сюди 25 родин селян з Чернігівської губ. через несприятливі кліматичні умови, не звичні для укр. селян, закінчилася неуспіхом і 1886 вони переселилися до *Приморщини*. За даними опитування сільських мешканців Сахаліну, яке проводив на початку 1890-х А. П. Чехов, поміж 5791 опитаних з Чернігівської губ. походили 201, з Київської – 201, Полтавської – 199, Херсонської – 131, Катеринославської – 125, Харківської – 117 осіб (разом – 974). За переписом 1897 на Сахаліні мешкало 2368 українців (8,4%). А. П. Чехов у своїй відомій книжці «Острів Сахалін» (1895) зазначав, що у поселенні Риковському «багато хохлів і тому, мабуть, ніде в іншому поселенні ви не зустрінете стільки соковитих прізвищ, як тут: Жовтоніг, дев'ять чоловік Безбожних, Заривай, Ріка, Бублик, Сивокобилка, Колода, Замоздря тощо». А. П. Чехов також згадує у своїй книжці начальника Корсаковського округу Івана Білого, який жалівся йому, «що він сильно тужить за Малоросією і що нічого йому не хочеться так тепер, як подивитися на вишню в той час, як вона висить на дереві».

На 1 січня 1919 в області мешкало 44 тис. осіб (у Миколаївську-на-Амурі – 15 тис., Удському повіті – 21,4 тис., північному Сахаліні – 8 тис.), головним чином – тубільчі народи. За переписом 1917 в Сахалінській обл. мешкало 2,7 тис. українців (4,6%), переважно – колишні каторжани та їх нащадки, які не складали там компактного населення, а були розпорошені більшими чи меншими групами по рибальським промислам. Згідно з переписом населення 1926 на північному Сахаліні, крім тубільчих народів та 6,5 тис. росіян, нараховувалося 1145 українців. Після приєднання Північного Сахаліну 1925 до СССР сюди поїхали романтики – посланці комсомолу та люди, яких гнала нужда, між ними і українці. Масовий приплив українців на Сахалін та Курили починається після Другої світової війни, коли після поразки Японії до СССР було приєднано Південний Сахалін та Курильські острови. Чимало уродженців України брали участь у боях на Південному Сахаліні та Курильських о-вах під час війни з Японією в серпні 1945. У післявоєнний час українці прибували сюди, головно, як законтрактовані робітники на рибний промисел, у сільське господарство, копальні, як військовики совєтської армії та кваліфіковані фахівці з різних галузей діяльности – для роботи у паперовій, лісовій, нафтовій, будівельній промисловості, на морському та залізничному транспорті. Вагомий внесок українці зробили в розвиток сільського господарства, чимало колгоспників Сахаліну були переселенцями з різних областей України. З початку 1990-х в наслідку погіршення соціяльно-економічних умов відбувається відплив населення з Сахаліну на материк. В першу чергу від'їжджали українці, які не були переважно уродженцями острову і поверталися на батьківщину в Україну. За період з 1992 до 2010 населення области зменшилося з 719,2 тис. до 510,8 тис. Чисельність українців від 1989 до 2010 скоротилася практично учетверо – з 46,2 тис. (6,5%) до 12,1 тис. (2,6%).

Перші початки укр. громадсько-культурного життя на Сахаліні припадають на початок XX ст. У 1911 у м. Олександрівську-на-Сахаліні діяв укр. аматорський театральний гурток, ство-

рений *Б. Воблим* (Рященко, Белунська, М. Сумароков, Ляхович, Гурков, С. Сумароков, Вейлер, Єленевський, Палієнко тощо). У листопаді 1918 у Миколаївську-на-Амурі було створено *Сахалінську Укр. Окружну Раду*, що керувала діяльністю декількох укр. громад на рибальських промислах Сахаліну та нижнього Амуру. Відродження укр. громадського життя на Сахаліні пов'язується з діяльністю лікаря *С. Коляди*, за ініціятивою якого 1987 в Южно-Сахалінську в Будинку культури залізничників вперше відбулись збори українців Сахаліну, на яких було засновано Сахалінське укр. культурно-просвітнє товариство «*Київська Русь*» (1987–1998). На початку 1990-х діяло також Сахалінське обласне українсько-білоруське об'єднання «Родичі» (голова – Сергій Сухоставський). У м. *Долінську* 1991 було засновано *Долінську асоціацію українців*, її зусиллями в 1994–97 виходила на місцевому радіо укр. передача «Рідне слово» та працювала укр. недільна школа (1994–96). Пізніше були створені Південно-Сахалінська національно-культурна автономія українців «Київська Русь» (2001) та Сахалінська регіональна національно-культурна автономія українців «Київська Русь» (2002). Від 2005 на терені Сахалінської обл. діють Сахалінська регіональна громадська організація українців «*Київська Русь*» та Южно-Сахалінська місцева національно-культурна автономія українців «*Дніпро*».

Українцем з походження був перший голова Сахалінського ревкому та коаліційного виконкому Олександр Цапко, уродженець Одеси, вбитий японцями 1920. З Південним Сахаліном пов'язане походження видатного японського спортовця, непереможеного чемпіона (йокодзуна) у боротьбі сумо *Тайхо Кокі*, батько якого був українцем. На о. Ітуруп (Курильські о-ви) знаходиться вулкан Богдан Хмельницький (1585 м).

САХАЛІНСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення *Сахалінської області* у 1918–1920. Створена в листопаді 1918 у м. Миколаївську-на-Амурі. Об'єднувала декілька громад, що існували в рибальських артілях на нижньому Амурі. Через складність комунікації з цим регіоном в умовах громадянської війни кооординація діяльности з керівними укр. органами Далекого Сходу була утруднена. Очевидно припинила своє існування після знищення Миколаївська-на-Амурі на початку 1920 комуно-анархістською бандою Тряпіцина. Голова – Нижник.

«СВІЙ СТИЛЬ» (Народний вокальний ансамбль «Свій стиль») – аматорський вокальний ансамбль у м. Фокіно *Приморського краю*. Створений у листопаді 1994 при Центрі культури і мистецтва «Спутнік» за ініціятивою Наталі Немирович-Данченко. У репертуарі ансамблю – російські та укр. народні, обрядові, естрадні та класичні твори. Укр. програма колективу з'явилася з приходом 1998 до складу ансамблю *М. Зварич*. Від 2000 має почесне звання народного. За роки своєї творчої діяльности колектив – неодноразовий лауреат регіональних фестивалів «Ханкайські зорі» та «Арго», крайових конкурсів вокалістів «Голоса Приморья», «Звезда рыбака», ініціятор проведення щорічного конкурса «Пою тебе, мое Приморье». Лауреат *I, II III, IV* та *V Приморських крайових фестивалів укр. культури «Солов'їна пісня»* (2002, 2008, 2009, 2010, 2011), *I, II, III, IV* та *V Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2002, 2005, 2006, 2007, 2009). Ансамбль став організатором III Далекосхіднього фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня», який відбувся у вересні 2006 у Фокіно та ініціятором проведення V Приморського крайового фестивалю укр. культури «Солов'їна пісня» (Фокіно, 2011). Нагороджений Грамотами Управління культури та губернатора Приморського краю, Міністерства культури України тощо. У складі ансамблю – Наталя Немирович-Данченко, Марія Зварич, Галина Пісоцька, Тамара Кузьміна, Марина Шабрина, Ірина Федотова, Лідія Нуїчева, Марія Гребнєва. Худ. керівник – Н. Немирович-Данченко. Концертмейстер – Інна Назарова.

СВІТ Іван Васильович (справжнє прізвище – Світланов) (27.04.1897, Старобільський пов. Харківської губ. – 08.03.1989, Сиетл, США) – журналіст, історик та укр. громадський і політичний діяч на Далекому Сході, міжнародньо відомий філателіст. Походив із старої священичої родини. Виріс у Куп'янському повіті Харківської губ., скінчив школу в Куп'янську (1913) та Харків-

ську семінарію (1915). Навчався на фізико-математичному факультеті Харківського університету. Під час навчання в травні-червні 1916 здійснив поїздку по копальнях та заводах Катеринославщині та Донбасу з метою вивчення гірської промисловости. Пізніше відбув подібні поїздки на Кавказ та в інші місцевості. У березні 1918 виїхав через Сибір до Далекого Сходу, звідки планував дістатися до Америки, але змушений був залишитися у *Владивостоці*. Влітку 1918 біля трьох місяців прожив у Японії, після чого повернувся до Владивостоку. Згодом деякий час працював на пароплаві, який курсував між Владивостоком та Японією. Протягом майже 10 місяців працював як вільнонайманий службовець в особовому та оперативному відділах Морського штабу Сибірської військової флотилії у Владивостоці. Короткий час працював у відділі кордонної служби Управління Владивостоцької митниці, а пізніше, до вересня 1919 – у Військовому суді. Восени 1919 розпочав журналістську діяльність у Сибірській телеграфній агенції, співпрацював в англійській часописі «Ехо», що виходила у Владивостоці, дописуючи на економічні та фінансові теми. Кореспондент газет «Далекая окраина» (1920), «Вечерняя газета» (1921–22). Редактор-видавець газети «Рассвет» (Владивосток, 1920–22), редактор фінансово-економічного журналу «Восход». Видав два числа журналу «Далекосхідні ринки» англ. мовою. У 1922 видавав тижневу часопись сибірського обласницького руху «Полезные известия», яка містила також статті на укр. теми. Працюючи у владивостоцькій пресі, поширював через телеграфні агенції інформацію про Україну та українців. Завідуючий *Укр. Далекосхідного прес-бюро* при Укр. революційному штабі у Владивостоці (1920), працівник укр. газети *«Щире слово»*. Від 28 лютого 1920 – член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. Член ревізійної комісії Укр. Далекосхідного крайового кооперативу *«Чумак»*. Від жовтня 1922 – на еміграції в Харбіні (Маньчжурія), де співпрацював в економічному бюро Південно-Маньчжурської залізниці. В цей час вийшли його праці з економічної проблематики – «Іноземний капітал в Маньчжурії» (англ. мовою – 1925, яп. мовою – 1926), «Іноземна інтервенція в Сибіру в 1918–1922 рр.» (яп. мовою, 1923, 250 стор.). У 1926–1927 – редактор журналу «Коммерческий телеграф», автор багатьох статей на економічні теми рос. та англ. мовами. Був власником невеликої філателістичної крамнички.

В Харбіні також активно включився в місцеве укр. громадське життя, спочатку в Союзі укр. студентів, ревізійній комісії укр. православної парафії та в т. зв. «Окремій Групі (товаристві) для поглиблення української свідомости серед людей українського походження». Член Ради, секретар (від 1928) т-ва «Просвіта», у 1934 виконував обов'язки його голови. У 1928–29 – редактор укр. сторінки «Українське життя» в російськомовній китайській газеті «Гун-бао», в якій працював до 1932, згодом – в тижневику «Deutsche Mandschurische Nachrichten». Організатор Укр. видавничої спілки в Харбіні, у 1932–37 – редактор укр. газети «Маньджурський вістник». Співпрацював у львівській газеті «Діло» (1932–37). Одночасно займався історичними дослідженнями, зібравши біля 1000 нотаток про укр. життя на Далекому Сході від 1903 та започаткувавши 1934 працю над «Історією українського життя в Азії» та студії над проблемою *Зеленої України*. Видав декілька брошур з цієї теми та кольорову *мапу Зеленої України* (1937). Голова ревізійного комітету укр. православної церкви в Харбіні. На початку 1930-х – член Укр. політичного центру (т. зв. «чвірки») – політичного проводу місцевої укр. колонії, який орієнтувався на екзильний уряд УНР в Європі. Один із організаторів і член управи місцевої Спілки укр. емігрантів (1934–35). Член управи (1933–35) та секретар (лютий-червень 1935) Укр. Нац. Дому в Харбіні. Через особисті зв'язки поміж представниками Японської військової місії та влади Маньчжу-Ді-Го намагався популяризувати ідеї укр. визвольного руху і скріплювати укр. позиції в Маньчжурії, вирішуючи питання, пов'язані з діяльністю місцевих укр. організацій. Значною мірою завдяки його зусиллям японська влада 1933 повернула українцям будинок Укр. Нац. Дому. Один із організаторів Укр. Нац. Колонії в Маньджу-Ді-Го (1935), організатор і голова клубу «Прометей» в Харбіні (1932–33, 1934–36). Намагався налагодити співпрацю поневолених Москвою народів, підтримував контакти з керівниками місцевих нац. колоній, перш за все – татарів та грузинів, був почесним гостем II курултаю татарів Східньої Азії (1935). Критикував керівництво УНКолонії в Харбіні на чолі з Ю. Роєм за авторитарні тенденції, в наслідку чого

в липні 1937 був виключений з Колонії і відновлений у членстві лише 5 березня 1939. 14 січня 1940 обраний секретарем УНК, але японська влада не допустила до роботи нову управу УНК.

Від 22 липня 1941 – в Шанхаї, де також брав активну участь в укр. громадському житті. 5 жовтня 1941 обраний головою ревізійної комісії Укр. Нац. Колонії в Шанхаї, але взимку 1941–42 через внутрішні непорозуміння склав ці обов'язки і вийшов з організації. Голова Укр. Нац. Комітету у Східній Азії (1942). Від літа 1946 знов стає членом Укр. Нац. Колонії в Шанхаї, обраний членом її Управи, бере активну участь у праці її культурно-освітнього гуртка та благодійної секції, в зимі 1946–47 організував курси українознавства. У 1947 перебрав технічно ведення канцелярії УНК в Шанхаї. Від 2 березня 1948 – секретар *Укр. Представницького Комітету*, наприкінці липня 1948 обраний його головою, голова Управи *Укр. клубу* в Шанхаї (вересень 1948 – лютий 1949). Редактор газети «The Call of the Ukraine» (1942), член редакції газети «Український голос на Далекому Сході» (Шанхай, 1942–44). Брав участь у підготовці видання першого в історії «Українсько-ніппонського словника» (Харбін, 1944). Перебуваючи в Харбіні та Шанхаї, співпрацював у різних укр. виданнях Европи та Америки, його статті друкувалися також в англійській та японській мовах. Перед загрозою захоплення Шанхаю китайським комуністичним військом 1949 організував евакуацію місцевих українців на Філіпіни. Сам виїхав одним із останніх 29 квітня 1949 на Тайвань, де займався науковими дослідженнями та зібрав цінні матеріяли з історії та географії Зеленого Клину.

Наприкінці лютого 1951 виїхав з Тайваню через Японію до м. Джуно на Алясці (США), де прожив два роки. У листопаді 1952 відбув поїздку через Канаду до Нью-Йорку, протягом якої виступав із доповідями про укр. громадське життя в Азії у Ванкувері, Калгарі, Едмонтоні, Саскатуні, Ріджайні, Йорктоні, Брентоні, Вінніпезі, Торонто, Гамильтоні. Згодом жив у Нью-Йорку та Сиетлі. Член-кореспондент УВАН у Нью-Йорку (від 1962), член Укр. історичного товариства та Союзу укр. філателістів. Автор багатьох праць з історії укр. громадського життя на Зеленому Клині та в Китаю, які друкувалися в укр. виданнях у США («Наукові Збірники УВАН», «Український історик», «Український квартальник», «Альманах УНСоюзу», «Свобода» тощо). Активно співпрацював в «Енциклопедії українознавства», співавтор фундаментальної статті «Зелений Клин» у ній. Підготував монографію про життя та діяльність о. А. Гончаренка, рукопис дослідження «Дам'ян Многогрішний, гетьман України, на засланні в Сибіру, 1672–1701». Від 1934 працював над великою багатотомною фундаментальною працею про історію укр. подорожів і поселень на Далекому Сході «Українці в Азії» (I том – 1248–1890, II том – 1890–1922, III том – 1922–1949), до якої зібрав величезний документальний і мемуарний матеріял. Однак ця праця так і не була видана, залишившись у рукопису. Автор понад 2 тис. статей та нотаток, книжок та брошур українською, російською, англійською та японською мовами.

Тв.: *Железо, газ и электричество на ЮМЖД // Экономический вестник КВЖД. Харбин, 1924; Ипотечный кредит Маньчжурии. Харбин, 1923; Іноземний капітал в Маньчжурії // КВЖД та Північна Маньчжурія (англ. – 1925 та яп. – 1926 мовами). Харбін; Чужинна інтервенція на Сибіру в 1918–1922 рр. (250 стор., яп. мовою). Харбін, 1923; Китайський капітал в Маньчжурії (125 стор., в рукопису); Економічні наслідки Портсмутського миру; Порты Маньчжурии. Харбин, 1926; Украинский Дальний Восток. Харбін, 1934; Зелена Україна – країна, населення й багацтва. Харбін. В рукопису. 1934–35; Український Національний Дім в м. Харбіні. 14.XI.1933 – 14.VI.1935. Харбін, 1935; Українсько-японські взаємини. 1903–1945. Історичний огляд і спостереження. Нью-Йорк, 1973; Український Далекий Схід. З передмовою і доповненнями В.Кийовича. Вид. Інституту Океанічної України. Хабаровськ-Одеса, 1944; Зелена Україна. Короткий історичний нарис українського політичного і громадського життя. Ню-Йорк-Шангай, 1949; Зелена Україна (назва й межі) // На слідах. 1954, №1; Суд над українцями в Читі (1923–1924 роки). Лондон, 1964; 1917 рік на Далекому Сході // Календар-альманах УНСоюзу на 1967 р. Джерзі-Сити, 1967; Українська молодь Далекого Сходу // Визвольний шлях. 1976. №2; УНСоюз і Далекий Схід // Ювілейний альманах у 75-річчя УНС. 1894–1969. Джерзі-Сіті – Нью-Йорк, 1969; «Свобода» і Далекий Схід // Альманах-календар УНСоюзу на 1973 р. Джерзі-Ситі. 1973; Український консулят в Харбіні // Календар «Свободи» на 1957 рік. Джерзі Сити, 1957; Українське військо в Маньчжурії // Календар «Червоної Калини». Львів, 1937; Український штаб у Владивостоці (Зі спогадів про український рух на Далекому Сході) // Літопис Червоної Калини. Львів, 1938; Втікачі-українці в Манджурії // Альманах Українського народного союзу на рік 1980. Джерзі Сити – Ню-Йорк; Українська*

церква в Хинах // Український Православний Календар. Бавнд-Брук, 1955; Св. Інокентій Іркутський // Православний календар. Бавнд Брук на 1956 р.; Українці в Пекінській Духовній місії // Православний календар. Бавнд Брук на 1957 р. С.100–106; Українська церква в Китаї // Український православний календар на 1973 р. Видання Української православної церкви в США; Український потенціял в Азії // Українці у вільному світі. Ювілейна книга Українського народного союзу: 1894–1954 рр.; З Далекосхідніх спогадів // Альманах Українського народного союзу на 1966 р.; Шевченко в Ніппон і Хінах // Шевченко. Річник IV. Нью-Йорк. УВАН. 1955; Шевченкові роковини в Азії // Шевченко-збірник. УВАН. 1961. Ч. 8–9; Клюб "Прометей" у Харбіні // Українські вісті. 1962. Ч.20; Український Далекий Схід // Україна. 1992. №4; Японська література та переклади з неї. Серія статей «Українці в Азії» // Свобода. 1953. (Українці в Азії – Ч. 73; Переселення на Зелену Україну – Ч. 74; Політичне життя Зеленої України – Ч. 75–76; Далекосхідня республіка та Читинський процес – Ч. 79; Еміграція, Харбін, Маньчжурія – Ч. 88; Евакуація з Хин – Ч. 126–127; Курінь гетьмана Сагайдачного на Сибіру – Ч. 137; Червона пропаганда про українців в Азії – Ч. 148–149; Дмитро Боровик та його праця – Ч. 164; Україна в азійських мовах – Ч. 172; Український театр в Азії – Ч. 182; Український національний дім в Харбіні – Ч. від 11.27).

СВІТАЛЬСЬКИЙ Василь Іванович (10.03.1929, с. Колодруби Миколаївського р-ну Львівської обл.) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. У 1947–49 працював зав. клубу та бібліотекарем у с. Велика Горожанна на Львівщині. У 1949–53 – на військовій службі у Нижньому Новгороді (Росія). Від 1954 – у Владивостоці, працював механіком на пароплаві в компанії «Востокрибхолодфлот» (1954–68), ст. механіком – у Далекосхідньому морському пароплавстві (1968–84). Освіта – середня технічна. Від 1984 – на пенсії. Активний учасник та багатолітній член правління *Товариства укр. культури Приморського краю* (1991–98), виконував функції пресекретаря т-ва, підтримував активні контакти з представниками західної укр. діяспори з США, Канади, Европи, регулярно дописував до укр. видань в Україні та діяспорі про укр. громадське життя у Владивостоці. Відповідальний секретар т-ва (1997–1998). Один із засновників та член Рад *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* (1998–1999), *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999–2006) та Центру укр. культури Анатолія Криля «*Горлиця*» (від 2006). Учасник *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Делегат І, ІІ та ІІІ Всесвітніх форумів українців. Представник на Зеленому Клині журналу «Самостійна Україна» і газети «Українське слово» (від 1998). Представник ОУН (від 1999), згодом – ОУНд на Зеленому Клині. Незмінний фото- та відеооператор укр. громадського життя у Владивостоці. Нагороджений орденом «За заслуги» ІІІ ст. (2009), Грамотами Укр. Всесвітньої Координаційної Ради, Об'єднання українців Росії, Посольства України в Росії тощо.

Тв.: *З листа // Свобода. Джерзі Ситі – Нью-Йорк. 1992. 09.05; Відчули, що стали сиротами // Вісті з України. 1992, №33–34; Лист // Свобода. 1992. 29.08; Відродження Українського Зеленого Клину // Український голос. Вінніпег, Манітоба. 1993. 25.01; Господь допоміг, змилосердився // Літературна Україна. К. 1993. 25.03; «Зелений Клин» живе і дальше зеленіє // Український голос. Вінніпег, Манітоба. 1993. 07.06; «Зелений Клин» живе і зеленіє // Свобода. 1993. 02.07; Перший гість із західньої діаспори на «Зеленому Клині» // Свобода. 1993. 08.10; Перший гість з західної діаспори // Українець на Зеленому Клині. Владивосток. 1993, №2; Українського квіту – по всьому світу… і на Зеленому Клині // Християнський голос. Мюнхен. 1994. Ч. 51–52; Лист з Владивостоку // Наш голос. Нью-Джерсі. 1998. ЧЧ. 7–8, 9–10; Фестиваль на Зеленому Клині // Самостійна Україна. К., 2000. №2. С. 50–52; Фестиваль національних об'єднань // Українська думка. Лондон, 2000, 17 лютого; Фестиваль української культури у Владивостоку // Українська думка. Лондон, 2001, 29 листопада.*

Літ.: *Лозиков О. Дещо про Світальського // Далекосхідна хвиля. 2010, №11.*

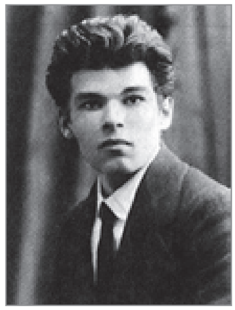
СВОБОДНЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА – міська укр. організація, що об'єднувала широкі кола місцевого укр. населення та керувала різними галузями укр. громадського життя у м. *Свободному* на *Амурщині* в 1917–1922. Створена навесні 1917. Рада Громади: голова – *Л. Король*, члени – *К. Холод*, Л. Глібоцький (1917); весна 1918 – голова – Л. Глібоцький, члени – *Ю. Літинський*, К.Холод, *К. Костенко, Д. Вапняр;* 1920–21 – голова – *О. Володько*, заст. голови – К. Стеценко, писар – Г. Жов-

тяк, скарбник – Н. Попов-Штормило, члени Ради – К. Костенко, І. Гайдай, *Ф. Буйвол*. Активні члени – *І. Мостипан* з дружиною, *К. Рибка*, Марія Бунчук, технік залізниці Молчановський з дружиною, А. Гудзенко, Шатило. Заходами Громади в Свободному 1919 було створено укр. початкову школу та укр. кооператив «*Хлібороб*».

СВОБОДНЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення на *Амурщині* в 1918–1922. Створена в листопаді 1918. Об'єднувала укр. організації Свободненського повіту Амурської обл. – *Свободненську Укр. Громаду* і т-во «*Просвіта*» у *Свободному* та громади на станціях Бочкарьово, Гондатті, Ін, Рухлово (Сковородино), в селах Білоногове, Добрянка, Велика Сазанка, Кустанаївка, Ключі, Нижнєбузулі, Чембари. Заходами Ради 1919 були створені укр. школи в Свободному та с. Велика Сазанка. На виборах до Народних зборів *Далекосхідньої Республіки* 25 липня 1922 в Свободненському районі укр. список (№1) отримав 5598 голосів, здобувши друге місце. До першого складу Ради входили: голова – *Л. Глібоцький*, заст. голови – *Ю. Літинський*, члени – *І. Мостипан, Д. Вапняр, К. Костенко, К. Холод, А. Костиря*. У 1920–21 члени Ради: голова – Л. Глібоцький, заст. голови – Ю. Літинський, писар – К. Холод, скарбник – А. Гудзенко, член Ради – І. Мостипан. Рада була розв'язана сов. режимом 1922.

СВОБОДНИЙ (до 1917 – Алексеєвськ) – місто (з 1912) в *Амурській області* РФ, адм. центр Свободненського р-ну. Порт на р. Зея, залізнича станція. Машинобудівнича, деревообробна, будівельна промисловість. Населення – 58,7 тис. (2010), у 2002 – 63,9 тис., 1989 – 80 тис. У 1917–1922 – один з центрів укр. нац. руху на Амурщині. З квітня 1917 в місті існувала *Свободненська Укр. Громада,* у 1918–22 – *Свободненська Укр. Окр. Рада*, т-во «*Просвіта*», *Спілка укр. молоді* (1921), укр. споживчий кооператив «*Хлібороб*». У 1919–21 діяла укр. школа, а в період існування *Далекосхідньоі Республіки* була створена укр. учительська семінарія. Згідно з переписом 1926, у Свободному мешкало 10.245 осіб, українці – 16,6%, росіяни – 74,8%.

СЕМЕНКО Михайло Васильович (Михайль Семенко) (31.12.1892, с. Кибинці Миргородського пов. Полтавської губ. – 23.10.1937, Київ) – укр. поет, представник авангардного мистецтва початку XX ст., основоположник і теоретик укр. футуризму. Син укр. письменниці Марії Проскурівни. Початкову освіту здобув у Хорольській гімназії, по її закінченню навчався в Курському реальному училищі. 1911 вступив до Петербурзького психоневрологічного інституту. Закінчивши дворічні загальноосвітні курси у відомого педагога А. С. Черняєва, став студентом природознавчо-історичного відділення педагогічного факультету. Паралельно навчався в консерваторії за класом скрипки. На цей період припадає початок його творчого шляху – перша збірка «Prelude» (1913), позначена впливами поетів журналу «Українська хата», де також друкуються його поезії. Наступними збірками – «Дерзання» і «Кверофутуризм» (1914) та вміщеним в останній маніфестом розпочав течію укр. кверофутуризму - мистецтва шукання. Його рання футуристична творчість просякнута урбаністичними й мариністичними мотивами й сюжетами, відзначається мовними і формальними експериментами й намаганням епатувати читача. Безповоротно відходить від традицій хаток, вважаючи що оновлення нац. лірики пов'язане саме з авангардом. Його пошуковий футуризм вимагає повного заперечення попереднього художнього досвіду, деканонізації будь-якого авторитету в літературі. Активно виступає проти хуторянського, провінційного мистецтва, загалом проти всього, що базується на традиційному нац. ґрунті. Пише твори дуже далекі, або й взагалі відчужені від нац. традицій, за що його часто критикують представники майже всіх літературних течій.

1914 опиняється у Києві, однак з початком Першої світової війни був мобілізований до рос. війська (за іншими даними - намагався виїхати до Америки, але застряг у Владивостоці). Від листопада 1914 – на військовій службі як телеграфіст у *Владивостоці*, де вступає до підпільної групи РСДРП, за що перебував в ув'язненні в карцері №4. У літку 1917 став одним із засновників *Владивостоцької організації УСДРП*. 28 вересня 1917 призначений представником від УСДРП до Владивостоцького Совєту робочих та військових депутатів. Виступав за відмежування укр.

соціял-демократів від *Владивостоцької Укр. Громади*, яку вважав буржуазною. У Владивостоці одружився з Лідією Іванівною Горенко (1898 р. нар.), яка походила з родини укр. переселенців. У 1915 пише цикл «Крапки і плями», яким започаткував «другий період» своєї творчости, позначений відчутним впливом імпресіонізму. Почуття до дружини спричинили високі злети ранньої лірики поета, появу в ній, насамперед у циклах «Осіння рана», «П'єро кохає» зовсім нових мотивів і творчих рішень. Це дає поштовх до спроб модернізації традиційної лірики. Вищезгадані цикли написані у формі солдатського щоденника. У поезіях переважає інтелектуальне бачення навколишнього світу, а також досить тонкий психологічний аналіз, орієнтований у чуттєву сферу людських переживань. Значний психологізм певною мірою став наслідком студіювання у відомого психолога Бехтєрєва.

Наприкінці вересня 1917 виїздить з Владивостоку спочатку в Сучан, а згодом через Харбін – в Україну й у грудні 1917 перебуває в Кибинцях. У Києві активно включився до літературного процесу, де видав 1918 збірки «П'єро задається», «П'єро кохає» і «Дев'ять поем». Бере активну участь у суспільному житті літературної України – видає «Універсальний журнал» (Київ, 1918, 2 номери). 1919 проголосив «революційний футуризм» й опублікував збірку «П'єро мертвопетлює», яка є поверненням до поетики футуризму, а також – «Bloc-notes» і «В садах безрозних», а також поему «Ліліт», «ревфутпоему» «Тов. Сонце». Організовує футуристичний рух в мистецтві, редагує журнал «Фламінго» (1919), «Альманах трьох» (Київ, 1920). Організовує «Ударну групу поетів-футуристів» (1921), перейменовану на асоціяцію панфутуристів «Аспанфут» (1922–1924), кредо й маніфести якої були проголошені в альманасі «Семафор у майбутнє» (1922) і газеті «Катафалк искусства» (1922), редагує цілу низку футуристичних одноденок, в яких дебютували відомі пізніше письменники – М. Бажан, Ю. Яновський, Р. Лісовський тощо. Заради літератури навіть жертвує відповідальною партійною посадою, для чого взагалі виходить з ком. партії. Паралельно з творчістю й далі розробляє теорію футуризму. 1922 проголошує панфутуристичну теорію, за якою класичне «академічне» мистецтво, досягнувши вершини розвитку, починає агонізувати. А тому треба деструктувати його, аби з уламків сконструювати нове – метамистецтво (надмистецтво). Модернізував укр. лірику урбаністичною тематикою, сміливими експериментами з формою вірша, запровадив свіжі (навіть епатажні) образи й творив нові слова, покликані відбити нову індустріялізовану добу. Своєрідність урбаністичної тематики, яка вирізняє його з-поміж усіх інших футуристів, полягає у введенні до тексту науково-технічної термінології, розмовно-побутової лексики, синтаксичних ускладнень, а також у майстерному переході від узагальненого до конкретних образів-елементів міста.

У 1921 входив до складу делегації УРСР з підписання Ризького мирного договору між РРФСР і УРСР та Польщею. 1922 працював у представництві УРСР у Москві. У 1924–27 – головний редактор Одеської кінофабрики ВУФКУ. Редактор фільму «Тарас Шевченко» (1926). Зазнавши критики літературних кіл, перейшов на позиції «лівого фронту» («УкрЛЕФ») і перетворив «Аспанфут» на «Комункульт» (1924). У 1924 виходить його збірка «Кобзар», в якій були зібрані твори 1910–1922. У протиставленні Шевченковому «Кобзареві» намагається показати суть різниці між літературами XIX і XX ст. Надалі вийшли збірка «В революцію» (1925) та поезофільм «Степ» (1927), «Маруся Богуславка» (1927), «Зустріч на перехресній станції» (разом з Г. Шкурупієм і М. Бажаном, 1927), «Малий Кобзар і нові вірші» (1928), у яких презентує свої супре-, футуро- і кубо-поези, хоча поруч з ними є й традиційні віршові форми («Оксанія», «Туга», «Атлантида» тощо). Засновує нове об'єднання футуристів «Нова генерація» з одноіменним журналом (1927–1930). Заст. голови Всеукраїнської асоціації революційного кіно (1929), член журі Міжнародного конкурсу на проект пам'ятника Т. Г. Шевченкові (Харків, 1930). Сильно критикований, наприкінці 1920-х був змушений вдатися до створення функціональної поезії (збірник «З радянського щоденника», 1932), що по суті є схематичним переказом газетного тексту, віршованими лозунгами та агітками. Надалі примушений ідеолого-політичною системою «зректися» футуризму. На початку 1930-х років визнав «помилковість» своїх колишніх позицій, ставши співцем большевицької революції. У цей час звертається до жанру памфлету та віршів гострого соціяльного звучання, виявом чого були збірки памфлетів та публіцистичних віршів «Європа і ми» (1930), «Сучасні вірші» (1931), «Китай в огні» (1932) та «Міжнародні діла» (1933), у яких прославляє СРСР та викриває націоналістичний

світ. Член оргкомітету Єдиної спілки радянських письменників України (1932). З 1933 – член редколегії «Літературної газети». 1934 одним із перших став членом Спілки письменників України, учасник 1-го з'їзду радянських письменників України. Згодом поступово відходить від літературного процесу. 23 квітня 1937 у Києві відбувся його творчий вечір, а через три дні був заарештований за звинуваченням в «активній контрреволюційній діяльності». Надломлений морально і фізично «зізнався» в усіх пред'явлених обвинуваченнях. 23 жовтня 1937 йому було винесено вирок – розстріл, який того самого дня було виконано.

Не зважаючи на пропаговану ним деструкцію форми й відкидання класичних і тогочасних літературних надбань, мав чималий вплив на розвиток укр. модерної поезії 1920-х, у тому числі й так званої пролетарської. Був штучно вилучений з історії літератури, проте через покоління мав вплив на письменників сучасної літератури – І. Калинець, В. Голобородька, С. Жадана, О. Коцарева, Л. Якимчук, яка присвятила йому поему «Тов. Дим».

Тв.: *Повне зібрання творів. У 3-х томах. Харків, 1929–1931; Поезії. К., 1985.*

СЕМЕШКО Григорій Пилипович (бл. 1880, хут. Семешки Роменського повіту Полтавської губ. – ?) – журналіст, громадський та політичний діяч у *Владивостоці*. Походив з козачого стану. У 1904–06 – працівник соціял-демократичної газети «Приволжский край» (Саратов, Росія), член РСДРП, учасник революції 1905. З 1906 – на засланні в Наримському краю в Сибіру. Після звільнення жив в Армавірі на Кубані (1914). У 1916 висланий до США, де дописував в соціялістичному дусі до газет «Свобода» (від серпня 1916) та згодом – «Народна воля». Редактор укр. соціялістичної газети «Робітник» в США, член Укр. федерації Американської соц. партії. Виступав у 54 містах США з лекціями про Наримське заслання. 13 липня (ст.) 1917 прибув з еміграції до Владивостоку. У серпні 1917 – один з організаторів та голова тимчасового комітету УСДРП у Владивостоці (див. *Владивостоцька організація УСДРП*), зав. редакцією газети «Далекая окраина» та співредактор соціял-демократичної «Рабочей газети» у Владивостоці. У грудні 1917 обраний депутатом Приморських обласних земських зборів та членом Приморської обласної земської управи. У 1918 – завідуючий тюремною частиною управи, голова реквізиційно-оціночної комісії, зав. земською друкарнею, зав. паспортно-міліцейським відділом земської управи. У 1918 відійшов від укр. руху, виступив проти асигнування Приморською обласною земською управою *Владивостоцькому укр. товариству «Просвіта»* коштів на видання укр. підручників, мотивуючи свою позицію малочисельністю учнів укр. школи. У січні 1919 заарештований білою колчаківською владою, змушений був скласти повноваження члена обласної земської управи. Напочатку квітня 1919 звільнений з-під арешту та 9 квітня прибув до Шанхаю (Китай), де 19 липня 1919 (за іншими даними – 29 червня) заснував газету «Шанхайская жизнь», зав. редакцією та видавець цієї газети (1919–1920). 1920 повернувся до Владивостоку, працював у газеті «Далекая окраина». Після встановлення сов. влади на Далекому Сході працював на відповідальних посадах у Хабаровську, під час партійних чисток у 1923–25 зазнав гострої критики. Подальша доля невідома.

СЕНЬКО Лідія Степанівна (з дому – Чернявська) (29.05.1947, ст. Гривенська Краснодарського краю – 11.10.1994, Южно-Сахалінськ) – хормейстер, засновниця Народного ансамблю козацької пісні «*Воля*». Кубанська козачка з походження. У 1949 переїхала з родиною на Сахалін до м. Корсаков. Закінчила Хабаровський політехнічний інститут за фахом економіст (1969). Від 1969 мешкала у *Южно-Сахалінську*, працювала економістом у редакції газети «Советский Сахалін» (1970–1993). Від 1970 співала в Сахалінському народному хорі. У 1993 заснувала ансамбль козацької пісні «Воля», незабаром померла від невиліковної хвороби.

СЕРГЄЄВ Валерій Миколайович (11.11.1942, Київ – 03.07.2002, Петропавловськ-Камчатський) – інженер-геолог, поет і бард. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Шевченка. Працював як геолог в Україні, Бурятії, на *Саха-*

ліні. Від 1978 – на *Камчатці*. Генеральний директор ВАТ «КамчатТИЗИС». Почесний член *Клубу укр. культури ім. І. Франка*, стояв біля витоків газети *«Батьківщина»*, де друкувалися його численні вірші та статті. Автор поетичної збірки укр. та рос. мовами.

Тв.: *Географія друзів. Петропавловськ-Камчатський, 2001.*

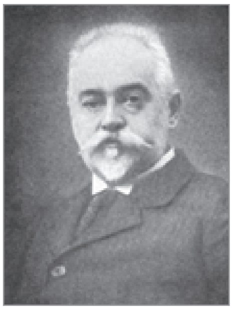
СЕРГЄЄВА Ольга Леонідівна (з дому – Шевченко) (25.04.1959, Стрий Львівської обл.) – укр. громадська діячка в *Уссурійську*. Скінчила біологічний факультет Київського університету, мешкала у Києві. З 1986 за сімейними обставинами – в Уссурійську Приморського краю, де 1992 стала організатором та першим головою *Товариства укр. мови та культури* (1992–1998), займається витинкарством. Нині мешкає у Челябінську (РФ).

Тв.: *І пісні на «Зеленому Клині» // Вісті з України. 1993, 23–29 вересня; На кого замахуються у Примор'ї // Пробудження. К., 1993. №19–20; «Шельменко-денщик» на усурійській сцені // Вісті з України. 1994, №5; «Шельменко-денщик» на усурійській сцені // Українські новини. Алмати. 1994. 26.07.*

СЕРЖАНЮК Олександр Павлович (04.02.1928, с. Йосипівка Здолбунівського р-ну Рівненської обл.) – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. Під час навчання на 3-му курсі нафтового факультету Львівського політехнічного інституту 10 вересня 1949 був заарештований та депортований разом з родиною на спецпоселення до *Хабаровського краю*. Після звільнення зі спецпоселення закінчив Хабаровський інститут залізничного транспорту за фахом інженер-теплотехнік (1958). У 1958–2002 працював начальником монтажної дільниці управління «Дальенергомонтаж». Учасник укр. гуртку в Хабаровську від 1990, один із засновників та член правління Хабаровського крайового т-ва укр. культури *«Зелений Клин»* (1992–1999). Один із зановників та активний учасник Хабаровського крайового центру укр. культури *«Криниця»* (2000–2008). Учасник укр. народних хорів *«Мрія»* (1992–1999) та *«Батьківська криниця»* (1999–2009). Учасник І, ІІІ та IV Всесвітніх форумів українців (1992, 2001, 2006). Делегат *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993), І та ІІ Конгресів Об'єднання українців Росії (1993, 1997).

СИБІРЦЕВ Михайло Якович (1863, Лубенський повіт Полтавської губ. – 1932, Владивосток) – громадський діяч у *Владивостоці*, викладач гімназії. Батько відомих на Далекому Сході братів-більшевиків Всеволода та Ігоря Сибірцевих. Народився в родині сільського фельшера, мати – дворянка, дочка декабриста, члена

Південного т-ва. Скінчив гімназію у Лубнах. Навчався на медичному факультеті Московського університету, був виключений за участь у студентських заворушеннях. Продовжував навчання в Казанському та Петербурзькому університетах. У 1889 склавши екстерном іспити в Петербурзькому ун-ті, отримав ступінь кандидата природничих наук. Два роки навчався у Військово-медичній академії, але був виключений. Від 1891 – на службі у 36-му Орловському піхотному полку, скінчив однорічний курс Московського піхотного юнкерського училища, підпоручник. Від червня 1893 – у 3-му Східньо-Сибірському лінійному батальйоні в *Хабаровську*, поручник. Наприкінці 1893 призначений редактором щойно створеної газети «Приамурские ведомости» – органу Приамурського генерал-губернаторства. Від березня 1897 у запасі, мешкав у Владивостоці. У 1897–1910 – податковий інспектор Амурської казьонної палати у Владивостоці. Від 1910 – викладач географії в чоловічій та жіночій гімназіях. Від 1915 – радний Владивостоцької міської думи. Редактор журналу «Восточный вестник», активний діяч місцевого Товариства народних читань, працював як режисер аматорських драматичних та музичних вистав у Народному Домі. В 1917 обраний головою пед. ради Владивостоцької чоловічої гімназії, згодом її директор (до кінця 1922). Заст. голови Товариства народних читань (1917), член

Владивостоцької Укр. Громади та *Владивостоцької організації УПСР* (1917). У липні 1917 обраний радним міської думи від партії есерів, член комісії міської думи з народної освіти, займався організацією у Владивостоці укр. початкової школи. У жовтні 1917 – член комісії з реорганізації Владивостоцької Укр. Громади від УПСР. Від липня 1918 – член шкільної комісії *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. У 1923–1924 працював учителем школи 2-го ст. №6. Від 1924 – на пенсії за інвалідністю, 1928 йому призначено персональну пенсію.

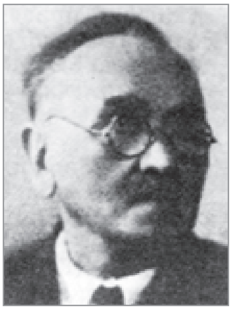

СИДОРИК Марія Богданівна (29.11.1971, с. Незвисько Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.) – укр. громадська та освітня діячка на *Камчатці*. Закінчила педагогічне училище у м. Жовті Води та Криворізький педагогічний університет. З 2000 – на Камчатці, мешкає у *Петропавловську-Камчатському*. Активна учасниця *Клубу укр. культури ім. Івана Франка*. Член редакційної ради газети *«Батьківщина»*. Вчителька укр. недільного класу, де викладала укр. мову і літературу. Готувала учнів класу до виступів в імпрезах Клубу укр. культури, надійна і безвідмовна у всілякій культурно-просвітницькій роботі Клубу. Доклала чимало зусиль до виходу в світ альманаху *«Україна на Камчатці»*.

СИНЬОГУБ Григорій Гаврилович (Грицько Синьогуб) (15.06.1946, сел. Драбів Черкаської обл. – 02.12.2010, Хабаровськ) – укр. письменник у *Хабаровську*. Після закінчення середньої школи завідував клубом. З 1965 проходив військову службу у внутрішніх військах у м. Свердловську (Росія). У 1968 закінчив 9-місячні курси при Ленінградській військово-політичній школі Міністерства охорони громадського порядку (МВС) РСФСР, лейтенант внутрішньої служби. У 1968–1979 проходив службу у м. Сиктивкарі (Комі АССР). Згодом закінчив курси перепідготовки при Ленінградському вищому військово-політичному училищу та заочно – Вищу партійну школу при ЦК КПСС (1979). У 1980–1992 служив у *Хабаровському краю*, відп. секретар редакції газети Далекосхідного округу внутрішніх військ МВС СССР «Дальневосточный часовой», підполковник внутрішньої служби. Член Спілки журналістів СССР (з 1978). Писав рос. мовою, оповідання й нариси рос. мовою друкувалися у різних військових видавництвах. В останні роки життя почав писати виключно укр. мовою. Автор роману укр. мовою «Божевілля». Співпрацював в укр. відділі «*Амурська хвиля*» журналу «Экумена» та в журналі «*Далекосхідна хвиля*», в яких друкувалися його публіцистичні статті та оповідання. У своїх публікаціях принципово відстоював засади державної незалежности України, гостро виступав проти шовіністичної політики сучасної Росії. Посмертно зусиллями *О. Лозикова* видано збірку його публіцистики «Між двома правдами» та роман «Божевілля».

Тв.: *Дорога от порога далека. Повесть. Сыктывкар, 1976; Божевілля. Роман // Экумена. 2007–2008. №18–20; Широкі крила поезії // Далекосхідна хвиля. 2009, №6; Баламути, або чужі люди в чужій країні // там само; «П'ята» колона // Далекосхідна хвиля. 2009, №7; Асиміляція, панове, асиміляція // там само; Святе непорозуміння // Далекосхідна хвиля. 2009, №8; Не буде баба дівкою // Далекосхідна хвиля. 2009, №9; А нового так хочеться // Далекосхідна хвиля. 2009, №10; При чому міліція, що куриця сдохла // Далекосхідна хвиля. 2010, №11; Гордитися можна. Було б тільки чим // Далекосхідна хвиля. 2010, №12; Дальня рідня, або ж донорська допомога // Далекосхідна хвиля. 2010, №13; За все треба платити // Далекосхідна хвиля. 2010, №14; Між двома правдами. Хабаровськ, 2011; Божевілля. Роман. Хабаровськ, 2011. 672 с.*

СИНЯВСЬКИЙ Антін Степанович (12.07.1866, Біла Церква, за іншими даними – с. Скрагалівка або с. Веприк під Фастовом Київської губ. – 02.02.1951, Сімферополь) – укр. історик, економіст, педагог та громадський діяч. Зі старовинного священичого роду. Закінчив гімназію у Києві (1885) та історико-філологічний факультет Київського університету (1889), де зблизився з проф. В. Антоновичем, із спілкування з яким виніс свою любов до укр. історії та археології. Як прихильник ідей М. Драгоманова в листопаді

1889 висланий до Вологодської губ. Згодом склав іспит з природничих наук у Новоросиійському університеті в Одесі, отримав звання викладача географії у гімназії. 1893 прослухав курс юридичних наук, працював викладачем географії в юнкерському училищі. У вересні 1894 почав викладати в комерційних училищах. У 1893-1896 брав активну участь у діяльності Одеської Громади, підтримував зв'язки з І. Франком, друкувався в укр. періодичних виданиях в Галичині – «Народ», «Зоря». Читав лекції з історії та економіки, переважно для робітників, за що 29 травня 1896 висланий до Томську у Сибір. Від 1899 – директор комерційної гімназії в Білостоку. У 1901–1917 – директор комерційного училища в Катеринославі, викон. обов. професора Катеринославського гірничого інституту. Один із організаторів Наукового товариства при Гірничому інституті, заснованного в травні 1901, в якому працював в історичній секції. Учасник XII археологічного з'їзду в Харкові (1902), один із організаторів XIII археологічного з'їзду в Катеринославі (1905), керівник його комісії з археології та архівознавства. Один із засновників археологічного та історичного дослідження минулого Подніпрянщини, видатний фахівець з історії Південної України, організатор музею ім. Поля в Катеринославі (1902). Ініціятор створення і фактичний керівник архівної комісії в Катеринославі (1903–1916), редактор «Летописи Екатеринославской ученой архивной комиссии» (1904–15).

В період революції 1905–1907 – один із організаторів Селянської спілки в Катеринославській губ. та учительського товариства. Радний Катеринославської міської думи. Член т-ва «Просвіта» в Катеринославі, Товариства укр. поступовців (ТУП). У березні 1917 обраний до складу губернського Військово-революційного бюро, голова комісії з ліквідації губернського жандармського управління. Один із ініціяторів створення Укр. губерніяльної Ради (1917), голова економічної комісії губернського земства (1917) і біржевого комітету. Один із організаторів Укр. нац. клубу в Катеринославі (листопад 1917). У листопаді 1917 обраний професором економічної географії Кооперативного інституту в Києві. У 1918–1919 – директор департаменту середніх шкіл Міністерства народної освіти та мистецтв України. На початку 1919 евакуювався разом із урядом Директорії УНР з Киева до Кам'янця-Подільського, де очолив кафедру політекономії Укр. університету. З березня 1919 – співпраціник Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН), з січня 1921 – професор Київського інституту народної освіти, працівник Інституту народного господарства (1921–1924), Інституту зовнішніх стосунків (з 1924), в яких викладав економічну географію, статистику тощо. Науковий працівник історичної секції, комісії сходознавства, комісії Дніпрельстану, член президії Товариства економістів ВУАН. Керівник київської філії Всеукр. наукової асоціяції сходознавства (ВУНАС).

Реорганізація ВУАН на початку 1930-х примусила його покинути Україну. Рятуючись від репресій, він об'їхав більшу частину СССР, ніде довго не затримуючись. Від 1932 – зав. кафедри економічної географії *Благовіщенського агропединституту*, де взяв активну участь у створенні укр. відділення, зав. кафедри економічної географії. Після закриття укр. відділення на початку 1933 переїхав до *Владивостоку,* де очолив кафедру фізичної географії Владивостоцького пед. інституту. Восени 1934 – професор Сталінградського пединституту, з грудня 1936 – зав. кафедри географії Кримського пединституту, від серпня 1939 – в пединституті Нальчика. Під час другої світової війни повернувся в окупований німцями Київ. У 1943 виїхав до Кракова і Львова, де зустрічався з митрополитом А. Шептицьким. Згодом – професор Сімферопольського пединституту (1944), університету в Ростові-на-Дону (1944–1946), Чернівецького університету (1946–1948), Кіровоградського пединституту (1948–1949), Краснодарського пединституту (1949–1950). Наприкінці 1950 вийшов на пенсію та переїхав до Сімферополя, де незабаром помер. 1987 перепохований на Лісовому цвинтарі в Києві. Автор праць з економіки та економічної географії України, досліджень та спогадів про укр. діячів та вчених, статей і рецензій в економічних та інших часописах українською, російською, польською та німецькою мовах. Був новатором у геополітичних дослідженнях з укр. економіки, зокрема її стосунків з економікою Близького Сходу.

Тв.: *Вибрані праці. К.: Наукова думка., 1993.*

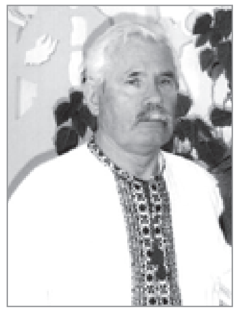
Лит.: *Білокінь С. Антін Синявський і його доба // Антін Синявський. Вибрані праці. К.: Наукова думка. 1993. С. 3–31; Заруба В. Професор Антін Степанович Синявський // Заруба В. Постаті. Кн. 2. Дніпропетровськ., 1993. С. 178–225; Заруба В. З вірою в українську справу: Антін Степанович Синявський. К., 1993.*

СИРОТЕНКО Микола Якимович (1883, Чернігівська губ. – 05.01.1920, Владивосток) – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Із селян. Хлопцем працював у бакалійній лавці у Феодосії в Криму. Від 1904 – у Владивостоці. 1910 повернувся на батьківщину, але 1911, рятуючись від арешту, змушений був повернутися до Владивостоку, де став членом *Укр. гуртку* при місцевому Народному Домі (1913). Член Товариства народних читань, як актор-аматор брав активну участь в укр. виставах. У 1917 – член *Владивостоцької Укр. Громади* та Укр. театрального гуртку. Скарбник тимчасового комітету УСДРП у Владивостоці (серпень 1917). У 1918–1919 – член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»* та *Укр. колонії м. Владивостоку.* Помер від запалення легенів.

Літ.: *Над могилою Миколи Сиротенка // Дальний Восток. 1920, 25 января.*

СИТНИЦЬКИЙ Яків Кирилович – укр. громадський діяч на *Амурщині*. Родом з Херсонщини, з родини священника. Учасник революційних подій 1905. Працював статистиком в Амурській обл., згодом – інструктор з кооперації. У березні 1917 – один з організаторів *Благовіщенської Укр. Громади*, разом з *В. Кушнаренком* надрукував звернення про скликання 18 березня 1917 перших зборів українців *Благовіщенська*, на яких було засновано Благовіщенську Укр. Громаду, секретар цих зборів. Обраний на установчих зборах секретарем Громади. Засновник та редактор газети *«Українська Амурська справа»* (травень 1917). 7 червня 1917 – голова зборів українців Благовіщенська, на яких ухвалено рішення про створення укр. військової частини. У липні 1917 обраний депутатом Благовіщенської міської думи. Кандидат до Всеросійських Установчих зборів за списком *Амурської обласної Української Ради* (1917). У жовтні 1918 на *IV Укр. Далекосхідньому з'їзді* обраний членом *Укр. Далекосхіднього Секретаріяту*, але виїхав з Владивостоку на Амурщину й фактично участи в його діяльності не брав. У 1921–1923 – викладач українознавства укр. гімназії в Харбіні (Маньчжурія). Член церковно-будівельного комітету з будівництва в Харбіні укр. храму Покрова Пресвятої Богородиці (1922). Пізніше прийняв сов. громадянство, працював на Північно-Маньчжурській залізниці. Писав праці зі статистики Далекого Сходу.

СІДЬКО Анатолій Федосійович (03.05.1939, с. Пилипівка Фастівського р-ну Київської обл. – 15.02.2011, Южно-Сахалінськ) – активний учасник Народного ансамблю козацької пісні *«Воля»* в *Южно-Сахалінську*, водій за фахом. Закінчив семирічну школу (1953) та курси водіїв, три роки працював у колгоспі. У 1958–1961 – на військовій службі, після якої за оргнабором потрапив до *Приморського краю*, де працював на будівництві м. Великий Камінь та на «Дальзаводі» у *Владивостоці*. Від 1962 – у Южно-Сахалінську, працював водієм таксі, згодом – на пенсії. Нагороджений знаком за безаварійну роботу I ст., знаком «Почесний автотранспортник» (1998). У 2002–2010 – активний учасник і соліст Народного ансамблю козацької пісні «Воля». У складі колективу був учасником IV Всесвітнього форуму українців (2006) та *IV Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»*.

Тв.: *Спогади Анатолія Сідько // Далекосхідна хвиля. 2010, № 15.*

СІКАН Порфирій Іванович – укр. громадський діяч на Далекому Сході, фельдшер. Від 7 липня 1918 – кандидат у члени Ради *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. У березні 1920 – кандидат до Владивостоцького Совєту робітничих та червоноармійських депутатів від фельдшерсько-акушерського союзу Приморської обл. Згодом – у *Читі*, працював у Міністерстві суспільної опік и *Далекосхідньої Республіки*, допомагав у роботі укр. депутату Народних Зборів ДСР *Л. Глібоцькому.* 1923 відбував 5-річний термін ув'язнення у Читинській в'язниці за службовий злочин та «привласнення звання», при цьому брав участь у аматорських виставах в місті. Згодом, відбуваючи покарання, працював діловодом у Читинському міськкомунгоспі.

«СІЧ» – укр. видавниче товариство у *Микольську-Уссурійському* у 1921. У серпні 1921 розпочало видання газету *«Українське життя»*. Видавець – *В. Мигулін*.

СКЛЯРОВ (Скляр) Григорій Григорович – укр. громадський діяч у *Владивостоці*, військовий

чиновник («содержатель» казьонного майна) Штабу Сибірської військової флотилії. Член бібліотечної секції *Владивостоцької Укр. Громади* (1917), у липні 1917 – кандидат від Громади до Владивостоцької міської думи. У серпні 1917 – член тимчасового орг. комітету *Владивостоцької організації УСДРП*. Член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»* (1918–1920). Офірував кошти на останнє (Шевченківське) число газети *«Українець на Зеленому Клині»* (березень 1920).

СКОРИК Петро Якович (10.02.1906, с. Скориківка Золотоніського р-ну Черкаської обл. – 1985, Ленінград) – філолог, доктор філологічних наук, видатніший фахівець з чукотсько-камчатської групи палеоазійських мов, засновник чукотської писемности, автор академічної граматики чукотської мови та усіх виданих чукотської мовою читанок. 1928 призначений учителем до сел. Уелен на Чукотці, де глибоко познайомився з мовою, культурою та традиціями чукчів, організував навчання дітей та дорослих рідною мовою. Від 1930 навчався на історичному факультеті Ленінградського педінституту ім. О. Герцена, одночасно працював на Чукотці вчителем у сел. Лаврентія. Від 1934 – відп. редактор окружної газети «Советская Чукотка» (Анадир), у якій було заведено сторінку чукотської мовою. Паралельно разом з іншими чукотськими студентами та В. Таном-Богоразом працював над створенням першої чукотського букваря «Червона грамота» («Челгыкалекал»). У 1936 після закінчення інституту вступив до аспірантури та одночасно викладав чукотську мову на Північному відділенні Ленінградського педінституту ім. О. Герцена. Учасник Другої світової війни, важко поранений. Після звільнення з війська працював в Інституті мови та мислення АН СССР, де захистив кандидатську та докторську дисертації. Одночасно провадив величезну педагогічну діяльність з навчання студентів з поміж корінних народів. Серед його учнів – видатний чукотський письменник Ю. Ритхеу, перший чукча – кандидат філологічних наук П. Іненлікей. Автор більше 100 наукових праць з чукотської та корякської філології. Автор більше 20 підручників для чукотських шкіл. Теоретично обґрунтував та практично довів правильність виділення в чукотсько-камчатській мовній групі ще двох самостійних мов – алюторської та керекської. Під його впливом вперше було розпочато наукове дослідження етнічної історії чукчів, їх традиційної господарської діяльности, матеріяльної та духової культури. Ю. Ритхеу написав: «Так вже склалося, що наша мова стала для Петра Яковича Скорика справою всього життя… Тільки справжній знавець мови, його тонкий спостерігач міг створити таку наукову працю…».

СКОРОМЕЦЬ Костянтин Іванович (17.05.1910, хут. Реп'яхівка біля с. Анастасіївка Роменського р-ну Сумської обл. – 02.01.1992, сел. Пограничний Приморського краю) – укр. селянський поет на Далекому Сході. В дитинстві повноцінної освіти не отримав, навчався лише дві зими в початковій школі, але все життя займався самоосвітою. Почав писати вірші з дитинства, приблизно з 10 років. Вперше його вірш було надруковано в журналі «Наймит» (Харків) у 1920-х. Як сількор-початківець дописував до преси, підтримував творчі зв'язки з організацією селянських письменників України «Плуг». 1927 змушений був залишити Україну та переїхати на Далекий Схід. Працював бригадиром у колгоспі в с. Бойке Пограничного р-ну Приморського краю. Дописував до місцевих газет (вірші та нариси) під псевдом К. Бойковський. Багато писав укр. мовою. Під час політики *українізації на Далекому Сході* (1931–32) дописував до крайової укр. газети *«Соціялістична перебудова»*. Учасник Другої світової війни, згодом працював головним бухгалтером, економістом, мав урядові нагороди. В подальшому писав вірші укр. мовою, створив два поетичні цикли укр. мовою «Зелений Клин» та «Струмок». Російськомовні вірші та нариси друкувалися в районній газеті «Знамя Октября» (сел. Пограничний Приморського краю). 1989 написав листа до Спілки письменників СРСР, в якому надіслав вірша, присвяченого Т. Г. Шевченкові, для збірника

«Венок России Кобзарю». За допомогою укр. поета та літературознавця з Москви *В. Крикуненка* було надруковано його вірші в газетах «Сумщина» (Суми), «Вісті з України» (Київ), «Український кур'єр» (Москва), журналах «Україна» (Київ), «Далекосхідна хвиля» (Хабаровськ). Автор спогадів «Перші дні в Зеленому Клині», «Коротенько про себе» (у рукопису). В. Крикуненко підготував до друку документально-художню книгу «Міст до Атлантиди», яка включатиме поетичні твори, листи та мемуарні замітки К. Скоромця.

Тв.: *Зелений Клин. Поезія // Україна. 1991, №18; З своїми ярмами й волами // Далекосхідна хвиля. 2010, №14; Міст до Атлантиди. Прийнявся у Зеленім Клині... Вірші та листи. Москва-Хабаровськ, 2012.*

Літ.: *Крикуненко В. Із Зеленого Клину // Україна. 1991, №18; Крикуненко В. Поет із Зеленого Клину // Вісті з України. 1992, №10.*

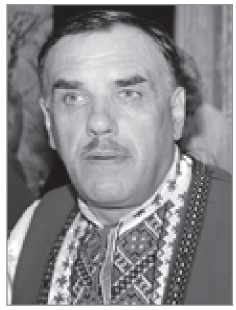
СКРИПЧЕНКО Яків? – укр. громадський діяч у *Хабаровську*, власник булочної. У 1920–21 – скарбник *Хабаровської Укр. Громади*, *Хабаровської Укр. Окружної Ради* та хабаровського т-ва *«Просвіта»*, співпрацівник укр. кооперативу *«Запорожець»*.

СКРЯБІНА Галина Василівна (з дому Колодій) (13.03.1944, с. Куманівці Хмільницького р-ну Вінницької обл. – 12.11.2010, Петропавловськ-Камчатський) – укр. громадська діячка у *Петропавловську-Камчатському*. Донька львівського поета, професора журналістики Василя Колодія. Працювала актрисою Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка у Києві, згодом – на *Камчатці*, інструктор з культурно-художньої роботи Будинку офіцерів флоту у Петропавловську-Камчатському. Виступала як режисер і ведуча вечорів, виконавець пісень, сама писала музику й вірші. Заслужений працівник культури РФ. Нагороджена орденом РПЦ Святої Ольги III ст. Своєю творчою працею сприяла відродженню укр. життя на Камчатці, ще 1988–1989 вела перші укр. концерти, фактично підготувала появу *Земляцтва українців Камчатки* (1992). Зіграла визначну роль у розвитку культурного життя українців півострова. До грудня 2007 – заст. голови *Національно-культурної автономії українців Камчатки*. Почесний член *Клубу української культури ім. Івана Франка* (1994–2010). Її вірші надруковано в «Антології далекосхідної української лірики» (помилково позначені як вірші Е. Познякової). Автор книжки-есе укр. мовою, виданої у Петропавловську-Камчатському.

Тв.: *Від серця до серця. Петропавловськ-Камчатський, 2004.*

СЛАБИК Богдан Олексійович (10.02.1954, с. Зарайськ Самбірського р-ну Львівської обл.) – укр. аматор-співак у *Владивостоці*. У 1973–76 – на військовій службі на Тихоокеанському флоті. Після закінчення служби залишився у Владивостоці. Від 1976 працює на Владивостоцькому судноремонтному заводі судноремонтником, зварником. У 1984–2008 – соліст Приморського укр. народного хору *«Горлиця»*, від грудня 2008 до січня 2011 – ансамблю укр. народної і авторської пісні *«Надія»*, від 2011 – вокального ансамблю *«Берегиня»*. Член Центру укр. культури Анатолія Криля *«Горлиця»* (від 2006). Учасник і лауреат усіх п'ятьох *Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»* та чотирьох *Приморських крайових фестивалів укр. культури «Солов'їна пісня»*.

«СЛАВУТИЧ-КОЛИМА» (Українське земляцтво на Північному Сході Росії «Славутич-Колима») – укр. громадська організація, створена в *Магаданській обл.* на початку 1992. Голова Ради – Ігор Бездітний, заст. голови – Андрій Бондар, член Ради – Роман Шестопалко. 1999 перетворено на Регіональну укр. національну-культурну автономію Магаданської обл. *«Колима-Славутич»*.

Літ.: *Про земляцтво «Славутич-Колима» // Вісті з України. 1992. №4.*

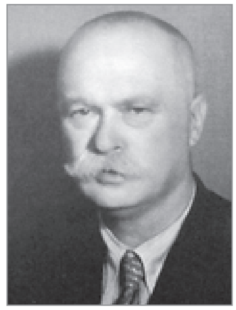
СЛИЩЕНКО Леонід Олександрович (1889, Липовець Київської губ. – 26?.04.1941, Харбін) – військовий діяч на *Забайкальщині*. У 1908 закін-

чив 4-ту Київську гімназію та вступив до математичного факультету Київського університету, але за сімейними обставинами змушений був залишити університет і вступити до Казанського юнкерського училища, яке скінчив 1910 та був призначений до 1-го Сибірського важкого гарматного дивізіону, дислокованого біля *Чити*. У 1910 – підпоручник, 1914 – поручник. Учасник Першої світової війни, від 1 жовтня 1914 до 2 березня 1918 – на фронті на різних посадах, штабс-капітан (1916). З початком революції – завідуючий господарством дивізіону. Після його розформування прибув у с. Олінське під Нерчинськом на Забайкальщині, де мешкав у свого зауряд-прапорщика. Згодом виїхав до Чити, працював художником-декоратором у Читинському обласному кооперативі та у відділі перепису Читинської земської управи. З приходом отамана Г. Семенова призначений помічником начальника полігонів. Восени 1918 уповноважений *Забайкальською Укр. Окружною Радою* на формування укр. військових частин, начальник штабу з формування укр. військових частин у Читі. Згодом – командир окремої гаубичної батареї корпусної артилерії. 1920 після одержання «Грамоти» від отамана Г. Семенова, якою проголошувалася автономія для укр. населення Далекого Сходу, разом із *С. Шведіним* та Є. Звойницьким відбув агітаційну поїздку по Східньо-Китайській залізниці (КВЖД) та на Приморщину (Микольськ-Уссурійський, Владивосток), де вони намагалися схилити українців на бік отамана Г. Семенова. Від 1920 мешкав у Харбіні (Маньчжурія), де й закінчив військову службу. У Харбіні працював завідуючим технічною частиною друкарні, згодом на протязі 6 років – водієм-механіком на автобіржах. Член Укр. Нац. Громади в Харбіні, член орг. комісії зі створення Укр. Нац. Колонії (1934). Псаломник Укр. Свято-Покровської церкви в Харбіні.

«СМИЧКА» – районна газета, орган райкому ВКП(б), райвиконкому та райпрофради *Олександрівського району Далекосхідного краю* РРФСР. Під час переведення на Далекому Сході політики *українізації* в 1932 виходила укр. мовою.

СМУЛЬСЬКИЙ Іван Федорович (23.05.1876, Одеса – 1937?, Харбін) – гравер та хромолітограф, укр. кооперативний діяч у *Владивостоці*. Із селян Велико-Бобриківської вол. Балтського повіту Подільської губ. До 1893 закінчив міське училище та приватну малювальну школу в Одесі. У 1902–1905 навчався на вечірніх курсах народного університету в Одесі. Від червня 1906 – у Владивостоці, працював гравером, від 1908 – зав. літографії газети «Дальний Восток». Від 1910 – управляючий всім підприємством «Дальний Восток». Від 1918 видавав газету «День Владивостока», журнал «Кривое зеркало», до 1922 мав літографію та при ній графічні курси, орендував друкарню у Тимчасового Приамурського уряду. Скарбник Укр. Далекосхідного крайового кооперативу *«Чумак»* (1918–1922). 26 січня 1923 заарештований ДПУ та від 5 лютого 1923 перебував у Читинськй в'язниці. 13 січня 1924 виправданий на *Читинському процесі*. У 1925–1928 жив у Владивостоці випадковими заробітками. 23 серпня 1928 нелегально втік до Маньчжурії, організував у Харбіні друкарню «Офсет-прес». Від 1928 – член укр. організацій в Харбіні. Член Укр. Нац. Громади (1933–1935).

СОКІЛ Григорій – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. 26 березня 1917 обраний членом Ради *Хабаровської Укр. Громади*. На *II Укр. Далекосхідньому з'їзді* (січень 1918) призначений делегатом до Укр. Установчих зборів від *Амурщини*.

СОКОЛОВСЬКИЙ Олександр Якубович (25.10.1948, с. Бовшуни Лугінського р-ну Житомирської обл.) – рос. сходознавець, кандидат філологічних наук, професор. 1957 з батьками за переселенням переїхав до с. Іллінка Ханкайського р-ну *Приморського краю*. Закінчив відділення китайської філології східного факультету Далекосхідного університету (1972) та аспірантуру Інституту сходознавства АН СРСР у Москві (1976). Від 1976 – викладач Далекосхідного університету у *Владивостоці*, де став засновником ново-

го наукового-освітнього напрямку – вивчення країн Південної та Південно-Східної Азії. У 1979 відбув річне стажування у Ханойському університеті (В'єтнам), у наслідку якого оволодів в'єтнамською мовою та підготував навчальний в'єтнамсько-російський словник. У 1989 в Інституті країн Азії та Африки при Московському державному університеті захистив кандидатську дисертацію з фонології ізолюючих мов Далекого Сходу та Південно-Східної Азії. Один із організаторів індологічних студій на Далекому Сході. За його участи в Далекосхідньому університеті відкрито відділення в'єтнамської (1987), індійської (1993) та тайської (1999) філології. Декан факультету вивчення країн Південної та Південно-Східньої Азії, зав. кафедрою індології, директор Інституту міжнародної освіти Далекосхідного університету. У колі наукових інтересів – мова та культура країн Південної та Південно-Східньої Азії. Автор більше 100 наукових праць, між іншим – навчального в'єтнамсько-російського словника, російсько-тайського розмовника, нарисів з в'єтнамської культури, з проблем особливости передачі інформації у мовах Далекого Сходу та Південно-Східньої Азії, введення у сегментну фонологію ізолюючих мов (на матеріялі китайської та в'єтнамської мов), серії статей з індійської культури тощо. Учасник багатьох міжнародніх наукових конференцій, між іншим – ICANAS-37, EuroViet тощо. Більше 25 років є відповідальним секретарем Приморського т-ва дружби з В'єтнамом, директор В'єтнамського культурно-освітнього центру Далекосхідного університету. Нагороджений орденом Дружби (В'єтнам). Приділяє значну увагу питанням торгівельно-економічної й культурної співпраці Далекого Сходу Росії з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Тв.: *Учебный вьетнамско-русский словарь. Владивосток, 1986; Мост дружбы: Владивосток-Хайфон. Владивосток, 1989 (у співав.); Введение в сегментную фонологию изолирующих языков Дальнего Востока и Юго-Восточной Азии : на материале кит. и вьет. яз. Владивосток, 1992; Учебный вьетнамско-русский словарь. Изд. 2-е, стереотип. Владивосток, 1997; Едем в Таиланд: русско-тайский путеводитель-разговорник. Владивосток, 2000 (у співав.); Очерки по вьетнамской культуре. Владивосток, 2000; Мы в Таиланде: рус.-тайск. разговорник, путеводитель-справ. Изд. перераб. и доп. Владивосток, 2002; Таиланд (Твой разговорник-путеводитель). М., 2006 (у співав.); Санскритские слова в славянских языках // Россия-Индия. 2007: Политика, экономика, филология, религия, этнология, туризм, сельское хозяйство: материалы исследований, посвящ. 60-й годовщине установления дипломатических отношений между Россией и Индией. Владивосток, 2008. С. 181–200.*

СОЛОВЕЙ Володимир Васильович (09.10.1952, Кременчук Полтавської обл.) – укр. дипломат, перший генеральний консул України у Владивостоку (2005). Закінчив факультет журналістики Київського університету ім. Т. Шевченка. У 1977 – зав. парткабінетом Міністерства харчової промисловости УРСР. У 1977–86 – заст. зав. відділу, головний інспектор Київської міської ради з туризму і екскурсій, заст. зав. відділу Української республіканської ради з туризму і екскурсій. У 1986–91 – помічник першого заступника голови Держагропрому – міністра УРСР. У 1991–92 – помічник першого заступника міністра сільського господарства України. 1992–93 – помічник віце-прем'єр-міністра України. 1993–96 – радник Посольства України в Республіці Білорусь. 1996–97 – заст. начальника Управління країн СНД МЗС України. 1997–98 – виконуючий обов'язки начальника Управління країн СНД МЗС України. У 1998–2000 – начальник Управління кадрів і учбових закладів МЗС України. 2000–2004 – радник-посланник Посольства України в Киргизькій Республіці, Тимчасовий Повірений в справах України в Киргизькій Республіці. У листопаді 2004 – серпні 2005 – Генеральний консул України у Владивостоці. В 2005–2008 – начальник Контрольно-ревізійного управління МЗС України, Посол з особливих доручень. Від 28 січня 2008 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Киргизькій Республіці. Член Колегії МЗС України. Має дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника України 1-го класу. Нагороджений Почесною Грамотою МЗС України (2002), медаллю «За працю і звитягу» (2002), медаллю міжнародного академічного рейтингу «Золота фортуна» – «Незалежність України» (2003). Перебуваючи на посаді генерального консула України у Владивостоці, доклав значних зусиль до відкриття генерального консульства, яке від-

булося у серпні 2005, виявив патріотизм та державницьке мислення. Є фактичним творцем Посольства України у Киргизстані, виявив значні господарські здібности, побудувавши будинок Посольства України у Бішкеку.

СОЛОВЕЙ Микола – укр. громадський діяч у *Владивостоці*, поштово-телеграфний службовець. Голова *Укр. спілки поштово-телеграфних службовців Владивостоку* (1919–1921). Член *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від Укр. спілки поштово-телеграфних служачих м. Владивостоку (травень 1919 – 1921). Секретар II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919). У червні 1920 – кандидат до Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу (Приморська обл.) за списком Владивостоцької Укр. Окружної Ради. Офірував кошти на останнє (Шевченківське) число газети «*Українець на Зеленому Клині*» (березень 1920).

СОРОКА Ераст Данилович (12.04.1937, Вінниця) – композитор та хормейстер у *Владивостоці*.

Закінчив Тамбовське музичне училище ім. С. Рахманінова по класу баяна (1958). У 1958–1965 – викладач Владивостоцького музичного училища, згодом працював у Владивостоцькому педагогічному училищі. У 1968–1976 – муз. керівник ансамблю Тихоокеанського пограничного округу, пізніше – муз. керівник, керівник народного хору Палацу культури ім. Леніна, від 1985 – худ. керівник Палацу культури залізничників у Владивостоці. Заслужений працівник культури РФ (1998). Худ. керівник ансамблю укр. народної і авторської пісні «*Надія*», який організував 2007. Автор двох збірок пісень «Город золотых моих рассветов» (2004) та «Откуда начинается Россия» (2006) рос. мовою. 2007–2010 створив цикл пісень на слова далекосхідніх укр. поетів, перш за все – *О. Лозикова*.

Тв.: *Пісні Ераста Сороки // Далекосхідна хвиля. 2009, №8, 10; «На душе светло от песен». Збірка пісень укр. та рос. мовами. Хабаровськ, 2011.*

Літ.: *Ткаченко Т. 500 пісень Ераста Сороки // Далекосхідна хвиля. 2009, №8.*

«СОЦІЯЛІСТИЧНА ПЕРЕБУДОВА» – крайова газета, що видавалася 1932 укр. мовою у *Хабаровську*, орган Далекосхіднього крайкому ВКП(б), Далькрайвиконкому та Крайпрофради. Створена шляхом реорганізації газети «Ленинский путь» – органу Далькрайкому ВКП(б) та Дальcкрайколгоспспілки, що виходила з 1930 та мала бути переведена на укр. мову з 1 грудня 1931 під назвою «Далекосхідній колгоспник». 19 грудня 1931 перейменована на «Соціялістичну перебудову». Перший номер вийшов 9 березня 1932. Первісно мала виходити двічі на тиждень накладом 5 тис. прим., однак пізніше через недбальство та упередженість відповідних органів стосовно укр. газети виходила нерегулярно і зменшеного обсягу (з жовтня 1932 – на 1 аркуші вел. формату) та з накладом лише 300 прим. Взагалі вийшло 49 чисел, останнє – 24 грудня 1932. З 1933 вихід газети було припинено. Тимчасово виконуючий обов'язки редактора – Ф. Страшко (з 9 січня 1932), згодом відп. редактор – В. Козирів, *Є. Бруй* (з 15 вересня 1932), П. Вуєк.

СОЦІЯЛІСТИЧНА ПЕРЕБУДОВА
4 березня 1932 р.
З БІЛЬШОВИЦЬКОЮ ЕНЕРГІЄЮ
ПОСИЛИТИ
БОРОТЬБУ З ВТРАТАМИ

СПАСЬК-ДАЛЬНІЙ (до 1930 – Спаськ) – місто (з 1917), адм. центр Спаського р-ну (з 1926) *Приморського краю* РФ. Засноване 1885 як с. Спаське переселенцями з Чернігівської губ. Залізнича станція, харчова, легка промисловість, виробництво будматеріялів. Центр значної сільськогосподарської округи, наприкінці XIX – початку XX ст. щільно заселеної українцями. Населення – 45,3 тис. (2010), за переписом 1989 – 60,3 тис., у т. ч. – 5238 українців (8,7%), з яких 1134 (21,8%) визнали рідною мовою українську. За переписом 1926 населення становило 11.414 тис., українці – 42,2%, росіяни – 37%, корейці та китайці – 19,4%. 1914 у с. Спаському діяв укр. драматичний гурток. У 1917–1922 у Спаську існувала укр. *Громада*, культурно-просвітній гурток «*Просвіта*» (диригент – В. Каузе), укр. споживчий кооператив «Україна» (зареєстрований 16 травня 1921, уповноважений – Макаренко). Під час переведення політики *українізації* (1931–32) Спаськ – центр *Спаського укр. нац. району.* В цей період на укр. мову було переведено *Спаський педтехнікум*, у місті виходила укр. мовою районна газета «*Приханкайська правда*», планувалося відкриття укр.

підінституту. Спаськ було визначено базою *Укр. Державного пересувного театру*. У жовтні 1989 місто відвідала делегація укр. письменників (див. *Дні укр. літератури у Приморському краю*). У 1991–95 в місті діяло Спаське товариство укр. мови «*Зелений Клин*», у 1995–99 – т-во «*Зелений Клин-Черемош*». У 1991–92 навч. р. за підтримки зав. районним відділом народної освіти Миколи Крилова у середній школі № 12 відбувалося викладання укр. мови. У квітні 2005 у місті відбувся *II Далекосхідній фестиваль укр. культури «Наша дума – наша пісня»*. У 2000–2010 діяла Спаська національно-культурна автономія «*Джерела України*». В 1999–2009 на місцевому радіо виходила щомісячна художньо-музична програма «Джерела України». Від 1998 щорічно проводяться районні фестивалі укр. культури «Пісня з України» та свято укр. пісні «Пісня буде поміж нас». У жовтні 2010 створено *Спаський центр укр. культури*.

СПАСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА АВТОНОМІЯ «ДЖЕРЕЛА УКРАЇНИ», див. «*Джерела України*»

СПАСЬКЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ «ЗЕЛЕНИЙ КЛИН», див. «*Зелений Клин*»

СПАСЬКЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ «ЗЕЛЕНИЙ КЛИН-ЧЕРЕМОШ», див. «*Зелений Клин-Черемош*»

СПАСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – нац. адм. – територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР у 1931–32, нині – територія *Приморського краю* РФ. Створений згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931. Центр – *Спаськ*. Площа – 3992 кв. км. Населення – 41.160 (за переписом 1926), в т. ч. українці – 35.530 (86,3%). В районі було 29 укр. сільрад (з 37). Все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів переводилися на укр. мову. У 1932–33 шк. р. в районі працювало 135 укр. шкіл 1 ст. з 5259 учнями, 73 групи фабрично-заводських семирічок з 638 учнями та 10 шкіл селянської молоді. В 1931–32 працював *Спаський укр. педтехнікум*, з 1933–34 навч. р. на його основі планувалося створити укр. підінститут. 1932 виходила укр. мовою районна газета «*Приханкайська правда*».

СПАСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ТЕХНІКУМ – педагогічний технікум у *Спаську Далекосхідного краю* РРФСР (нині – територія Приморського краю РФ). Під час переведення політики *українізації на Далекому Сході* з 1931–32 навч. р. переведений на укр. мову, мав готувати пед. кадри для укр. шкіл, що створювалися в цей період на терені Зеленого Клину. 1932 в технікумі навчалося 120 укр. студентів. Згідно з розпорядженням Наркомату освіти РРФСР з 1933–34 р. навч. р. в Спаську на базі технікуму мав відкритися укр. педагогічний інститут народної освіти для підготовки педагогічних кадрів високої кваліфікації для шкіл укр. нац. районів Далекосхідного краю. Однак у зв'язку з ліквідацією наприкінці 1932 укр. культурно-освітніх установ у РРФСР технікум знов було переведено на російську викладову мову. Зараз функціонує як педагогічне училище, що готує викладачів для початкової школи.

СПАСЬКИЙ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ – укр. національно-культурна організація у *Спаську-Дальньому* Приморського краю. Створена 1 жовтня 2010 в наслідку реорганізації Спаської національно-культурної автономії «*Джерела України*». При центрі існує укр. народний хор «*Чиста криниця*». Голова – *А. Яремчук*. Члени Ради – Софія Дрель, Любов Партоліна, Тетяна Сисоєва, Ніна Царегородцева.

СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (СУМ) – назва організацій укр. молоді, що існували на Зеленому Клині в 1920–22. У листопаді 1921 занотовано існування Спілок укр. молоді, які займалисяпереважнокультурно-просвітньоюроботою, у *Микольську-Уссурійському, Свободному* та *Читі*. СУМ у Микольську-Уссурійському, що був створений 1920 як гурток молоді «*Поступ*», видавав свій друкований орган «*Юнак*».

СПІЛКА УКРАЇНЦІВ ЗАБАЙКАЛЛЯ – регіональна укр. громадська організація у *Забайкальському краї*. Створена 1993 у *Читі* з метою «об'єднання зусиль українців Забайкальщини, координації дій щодо захисту їх інтересів і прав, створення атмосфери братньої взаємодопомоги, довіри, самоповаги, зміцнення економічних та культурних зв'язків слов'янських народів, збереження етнічних традицій та мови укр. народу». Має свій клуб у Читі. Серед організаторів та

активних учасників – В. А. Болтян, В. В. Кряж, Т. П. Седова, Ю. П. Ткаченко. Вищий орган – Собор укр. діяспори. Голова Ради – А. П. Кучерявенко (1993–2002), Ю. П. Ткаченко (від 2002).

СТЕШКО Федір Миколайович (01/04.09.1877, Кам'янка Сосницького пов. Чернігівської губ. – 31.12.1944, Прага) – укр. громадський та

військовий діяч на Зеленому Клині, музиколог-теоретик і педагог, полковник рос. війська та Армії УНР. 1888 вступив до Софійської духовної школи, в 1892–1898 навчався в Київській духовній семінарії. Навчаючись у семінарії, одночасно студіював теорію музики у найкращого музичного теоретика Г. Любомирського в приватній музичній школі С. Блюменфельда, в якій викладав М. Лисенко. У цій школі навчався разом з О. Кошицем. Після закінченні 1898 семінарії призначений вчителем церковно-парафіяльної школи в Таращі, де був також диригентом соборного хору. Однак 1899 вступив до Київської військової школи й 1901 як старшина був призначений на службу до Далекого Сходу. Служив у 8-му Східньо-Сибірському стрілецькому полку, у складі якого брав участь у рос.-японській війні. Організовував з вояків полкові хори, які виконували твори церковної та світської музики.

1908 вступив до Військово-юридичної академії в Петербурзі, де перебував протягом 3-х років, використовуючи час для поглиблення музичної освіти – відвідував оперу, концерти, музичні виклади й реферати, навчався у професора консерваторії Л. Сакетті, почав вчитися клавірної гри. Його кандидатська праця на тему «Авторське право на музичні твори» була визнана конференцією Військово-юридичної академії найкращою й залишена для опублікування. Після закінчення академії (середина 1911) і складення державних іспитів при правничому факультеті Новоросійського університету в Одесі (1912) повернувся до 36 Східньо-Сибірського стр. полку на Далекий Схід, де перебував у віддаленому гарнізоні далеко від культурних центрів. У середині 1914 переїхав до *Владивостоку*, де служив на посаді помічника військового прокурора гарнізону, підполковник. У березні 1917 – один із організаторів *Владивостоцької Укр. Громади* та керівник її музичної, а згодом – військової секції, з травня 1917 – голова Громади. Наприкінці 1917 демобілізувався з рос. війська, працював як учитель співу у декількох сер. школах міста та пед. інституті. В жовтні 1918 – заст. голови *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* та член його військової комісії. На цьому з'їзді обраний секретарем з військових справ *Укр. Далекосхідного Секретаріяту*. В 1917–20 займався організацією *укр. військових формувань на Далекому Сході*. У 1919 – вчитель укр. школи у Владивостоці та член шкільної комісії *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*. Брав активну участь у музичному житті міста, обирався кандидатом у члени Ради Владивостоцького відділення Російського музичного товариства. Викладав музику в кількох середніх навчальних закладах та педагогічному інституті у Владивостоці. Активний учасник та організатор укр. культурного життя в місті, диригент хору місцевої Укр. Громади, а згодом – «Просвіти». Один із фундаторів Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*», член його правління. Учасник ІІ сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919). У 1919 знов мобілізований до військової служби. Полковник, помічник військового прокурора Приамурської військової округи. Керівник Українського Революційного Штабу у Владивостоці, під проводом якого укр. вояки 31 січня 1920 брали участь у поваленні колчаківського білого уряду у Владивостоці.

У лютому 1920 виїхав разом з чехословацькими військами до Европи з дорученням Укр. Далекосхідного Секретаріяту до уряду УНР. Після його інформації про стан укр. нац. руху на Зеленому Клині урядом УНР було вжито деяких заходів у напрямку дипломатичної допомоги домаганням далекосхідніх українців. Прибув на початку липня 1920 до Кам'янця-Подільського. 6 липня 1920 – начальник прокурорського відділу Головної військово-судової управи Військового міністерства УНР. Брав участь в організації в Кам'янці-Подільському Народної консерваторії, де викладав елементарну теорію музики, був диригентом одного з хорів. Від 16 жовтня 1920 – начальник культурно-освітнього відділу Генерального штабу Армії УНР. Згодом, за другим відступом українського війська з України, виїхав до Польщі, де перебував у Ченстохові, а згодом – у Тарнові, де працював на посаді начальника культурно-освітнього відділу Генштабу УНР

(1920–22), керував хором державних установ УНР (до весни 1922), з яким улаштував ряд концертів, що мали великий успіх. У Тарнові почав серйозно студіювати музикознавство й, зокрема, історію укр. музики. 1922 для продовження музичних студій переїхав до Праги, де 1923 вступив до філософського факультету Карлового університету, студіюючи музикознавство, естетику й філософію. Одночасно писав рецензії й статті до празького укр. часопису «Нова Україна» (1922–25). Організатор і голова Укр. музичного товариства при Укр. громадському комітеті у Празі (1924), ініціятор створення Укр. Академічного Хору в Празі. З 1923 – лектор музикознавства Укр. високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, один з організаторів, разом з Н. Нижанківським, П. Щуровською, Ф. Якименком, музично-педагогічного відділу інституту, був обраний його секретарем. З 1925 – вик. обов. доцента, згодом – доцент та зав. кафедрою історії музики УВПІ ім. М. Драгоманова. З 1926 – декан музично-педагогічного відділу, член Сенату інституту, член пед. збору на Філософському факультеті Укр. Вільного Університету у Празі. В УВПІ та УВУ викладав історію музики всесвітню і українську, музичну естетику, музичну педагогіку й музичну етнографію, вів семінар з музикознавства. Один з відомих дослідників історії укр. музики XVII–XVIII ст.ст., один з перших дослідників давньоукр. музики. 1936 захистив на філософському факультеті Карлового університету докторську дисертацію на тему «Чеські музиканти в українській церковній музиці (з історії галицько-української церкви)», доктор філософії, професор. З 1934 працював у Слов'янському інституті в Празі, завідувач його музичного відділу, один з організаторів і бібліограф Архіву слов'янської музики, де зібрав багато укр. матеріялу. Співпрацював в енциклопедичних виданнях в Чехії, співробітник Укр. Загальної Енциклопедії (Львів), для яких готував матеріяли з історії слов'янської, укр. музики й, частково, з історії музики інших народів Російської імперії. Співпрацював у часописі «Українська музика» у Львові (1937–39). Займався транскрипцією нотного письма з старовинних церковних книг, дослідженням партесних співів, літургічними творами греко-католицьких священників Закарпаття. Перекладав на укр. мову праці західноєвропейських музикантів. Переклав з російської «Підручник гармонії» Ф. Якименка, запроваджуючи укр. музичну термінологію. Під його редакцією Укр. музичне товариство видало 5 випусків вокальних творів німецьких композиторів XIX ст. з укр. перекладом текстів. Помер у Празі, похований на Ольшанському цвинтарі.

Тв.: *Авторское право на музікальніе произведения. Б. м. 1911; Джерела до історії початкової доби церковного співу на Україні // Науковий збірник Українського високого педагогічного інституту ім. М.Драгоманова в Празі. Прага, 1929. Т.1; Перші українські церковні композиції // Шлях виховання і навчання, Львів, 1939; Пісні для одного голосу з клавіром компоністів XIX ст. За ред. Ф.Стешка; Cesti hudebnici v ukrajinske cirkevni hudbe (z dejin halicsko-ukrajinske cirkevni hudbe). Praha, 1935; Моя музична біографія (Публікація О. Мартиненко) // Музика. Львів. 1996 Ч.5; Походження Ф. Достоєвського // Нова Україна. Прага, 1926. Ч.21–22; Березовський і Моцарт // З історії української музики XVIII ст. Прага, 1942; Зденек Фібіх // Нова Україна. Прага, 1925/26?. Ч. 4–6; Бела Барток у Львові // Українська музика. 1937, Ч.5–6; Ян Прач – один із перших збирачів та гармоні заторів українських народних мелодій // Збірник Високого педагогічного інституту ім. М.Драгоманова в Празі. Т.2. 1932; Бортнянський та Чайковський (До історії видання «повної збірки» церковно-музичних творів Д. Бортнянського) // Українська музика. Львів. 1938, Ч. 7–10; З історії української музики XVIII ст. (Кар'єра одного українського співака. Гр. Олекса Розумовський) // Українська музика. 1938, Ч. 4; Павло Сениця // Нова Україна. Прага. 1923, Ч. 10; М. Лисенко – співробітник болгарського музичного часопису /До 20-ї річниці з Дня смерти «батька» української музики // Тризуб. Париж. 1932, ч. 46; Микола Лисенко й українське громадянство // Українська музика 1937. Ч. 9–10; Перші українські нотодруки // Книголюб. Кн. III–IV. Прага, 1929; Джерела до історії початкової доби церковного співу на Україні // Науковий збірник Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі. Т.1. Прага, 1929; З історії української музики XVIII ст. // Українська музика. 1937, ЧЧ. 2–6; З історії української музики XVII ст. Церковна музика в Галичині // Українська музика. 1937, Ч.8. 1938, ЧЧ.1–2; Перші українські церковні композиції // Шлях виховання і навчання. Львів, 1939; Церковна музика на Підкарпатській Русі // Науковий збірник тов. «Просвіта» в Ужгороді. Річник ХП. 1936; Prve ukrajinske cirkevne kompozicije. Zagreb, 1939.*

Літ.: *Беднаржова Т. Федір Стешко – український учений-педагог, музиколог-теоретик. Тернопіль. 2000. 256 с.; Чорномаз В. Український військовий діяч та музикознавець (до 130-річчя від дня народження Федора Стешка) // Українознавство. Календар-щорічник 2007. Київ, 2006. С.197–200.*

СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ Кость Антонович (бл. 1878 – ?) – укр. громадський та кооперативний діяч у *Владивостоці*. Старшина владивостоцького Зібрання приказчиків та учасник *Укр. гуртку* у *Владивостоці* ще з передреволюційних часів. У серпні 1917 – секретар Крайового з'їзду торгово-промислових службовців, у 1919–20 – секретар Президії торговопромислового зібрання у Владивостоці. Один з органзаторів, заст. голови та зав. торгівельним відділом Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» (1919–22), член Ради *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* (1920–21). Заарештований большевиками в листопаді 1922 після встановлення сов. влади на Зеленому Клині. Один із учасників *Читинського процесу* (1924), на якому звинувачувався в тому, що у своїй діяльності був тісно пов'язаний з *П. Горовим*, за що був засуджений на 3 роки позбавлення волі.

СТРИЖАЧЕНКО Григорій Кирилович (14.11.1880, сл. Черкасько-Лозова Дергачівської вол. Харківського пов. Харківської губ. – ?) – укр. громадський діяч у *Благовіщенську* та Харбіні (Маньчжурія). Із селян, скінчив церковно-парафіяльну школу. 1893 поступив до торгівельної фірми Філімонова в Харкові за шкіряно-взуттєвою справою. Після 4-х років навчання служив у різних містах півдня Росії. У 1903–1907 – на військовій службі. Від 1907 – у *Владивостоці*, служив у фірмі Грушко і Чернеги. Від 1910 – зав. взуттєвим відділом у Торговому домі Чуріна в Благовіщенську. У 1912–1914 – член правління та скарбник *Укр. клубу* в Благовіщенську. У жовтні 1914 мобілізований до війська, до 20 травня 1916 перебував на фронті у складі 6-го гірсько-гарматного дивізіону. Від серпня 1917 – зав. шевської майстерні ТД Чуріна у Благовіщенську. В лютому 1918 брав участь у боях з большевиками, згодом мешкав у Сахаляні, Ціцікарі та Харбіні (Маньчжурія). Восени 1918 повернувся до Благовіщенську, працював завідуючим шевською майстернею. 1919 мобілізований до колчаківського війська, служив у Благовіщенському військовому шпиталю (1919–1921). У 1922–1930 мав власну торгівлю в Благовіщенську, 1929 відкрив дзеркальну майстерню в *Микольську-Уссурійському* та торгував взуттям. У червні 1930 втік до Харбіну, де працював зав. взуттєвим відділом в ТД Чуріна. Член правління та скарбник Товариства торгівельно-промислових службовців (1934–1938). Член Російської фашистської партії. Член Укр. Нац. Колонії в Харбіні. У січні 1939 – член комісії зі скликання загальних зборів УНК. На загальних зборах 29 січня 1939 обраний головою відділу укр. службовців при УНК.

СТУПАК Онисим Якович – вчитель, укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському*. Перший голова (до 30 липня 1917), пізніше – член Ради *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* (1917–19), голова *Далекосхідньої укр. учительської спілки*. У червні 1917 – один з ініціяторів скликання та заст. голови *І Укр. Далекосхідного з'їзду*. У червні 1917 – січні 1918 – голова *Далекосхідного Укр. Виконавчого Комітету*. В липні 1917 обраний депутатом Микольськ-Уссурійської міської думи. У 1919 запрошений як учитель до укр. школи в Харбіні (Маньчжурія). У 1920-х – голова Союзу укр. втікачів Далекого Сходу в Харбіні, учитель 3-го (українського) міського училища.

«СЯЙВО» – укр. видавництво в *Микольську-Уссурійському* на *Приморщині*. Створено в липні 1920. Видавець – *В. Мигулін*. Видано водевіль Дмитренка «Кум-Мірошник».

ТАЙХО Кокі (справжнє японське ім'я – Ная Кокі, укр. ім'я – Іван Боришко) (29.05.1940, Сікука (нині – Поронайськ), Південний Сахалін) – нац. герой Японії, «жива легенда», 48-й йокодзуна (великий майстер) сумо укр. походження. Його батько – українець *М. Боришко*, мати – японка Ная Кіє (1903–1971). 1945 депортований з родиною з *Сахаліну* до Японії на о. Хокайдо. Почав професійну кар'єру спортовця сумо 1956 в Нішіносекі-бея під власним прізвищем Ная. Від травня 1959 взяв спортове ім'я «Тайхо» (Великий фенікс, Великий птах). Зріст – 187 см,

бойова вага – 150 кг. Від початку 1960 – у вищому дивізіоні японської професійної ліги сумо (макууті). В листопаді 1960 вперше здобув Імператорський кубок, від 1961 – йокодзуна. Найвидатніший спортсмен в історії сумо. Є єдиним в історії борцем сумо, який щорічно перемагав у вищій лізі за всі 12 років перебування у ній. Від кінця 1968 по весну 1969 видав серію з 45 перемог підряд, четверту в історії сумо. 32 рази вигравав найпрестижніший турнір японської професійної ліги сумо – Імператорський кубок (щоб отримати звання «йокодзуна» його достатньо виграти двічі), що є неподоланим досі рекордом, який занесено до Книги рекордів Гіннеса. Визнаний «великим йокодзуною XX століття», один з трьох найвеличніших йокодзуна, яким рішенням Асоціяції сумо надано титул «ітидай тосійорі», що дає право на довічне ношення свого спортового імени. Закінчив спортову кар'єру у травні 1971, не погодившись з рішенням суддів, що присудили перемогу його супернику. Як виключний йокодзуна отримав особисту ліцензію та очолив школу Тайхо-бея. Був наставником С. Борадзова, першого росіянина в елітних дивізіонах сумо. Очолював Асоціяцію сумо Японії. У січні 2004 вийшов на пенсію і передав свою школу зятю (тепер вона називається по його імені – Отакебея). Нині очолює Музей сумо Японії. Вважався одним із вродливійших чоловіків у Японії. У 2002 відвідав Україну, між іншим – батьківщину свого батька, а також – Харків, де був присутній на турнірі з сумо, який з тих пір носить його ім'я. Тепер в Україні щорічно розігрується Кубок Кокі Тайхо з сумо. Нагороджений орденом України «За заслуги» 3 ст. (лютий 2011).

Літ.: Иванов О. Сумо. Живые традиции древней Японии. М., 2004; Филипчук Н. Большая птица с японской отметиной // Голос Украины. 2002, 15 марта.

ТАМБОВСЬКИЙ РАЙОН – адм. – територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР (нині – територія *Амурської области* РФ). Центр – с. Тамбовка**.** Територія – 5577 кв. км. Населення – 52.707 (за переписом 1926), українці – 19.729 (37,6%), росіяни – 56,7%, німці – 3%. В районі існувало 109 сіл, серед них – 27 чисто українських та 59 російських. Згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931 – район часткової українізації, в якому мало бути забезпечено обслуговування укр. населення його рідною мовою шляхом створення спеціяльних перекладових бюро при виконкомі та господарських організаціях.

ТВЕРДОВСЬКИЙ Петро Федорович (1889?, с. Соснівка Гадяцького повіту? Полтавської губ. – 10 червня 1938) – укр. громадський і військовий діяч та консул Укр. держави на Далекому Сході (1918–1919). Закінчив Іркутське військове училище, в 1917 – поручник, ад'ютант помічника начальника Китайсько-Східньої залізниці з адм. частини. У червні 1917 – делегат *I Укр. Далекосхідного з'їзду*. 9 липня 1917 – голова загальних зборів українців Маньчжурії, на яких обраний заст. голови Маньчжурської Укр. Окружної Ради, керівник її військової секції, командир укр. сотні ім. Т. Шевченка в Харбіні. У квітні 1918 після *III Укр. Далекосхідного з'їзду* відряджений Маньчжурською Укр. Окружною Радою в Україну. Мав також доручення ген. Д. Л. Хорвата налагодити стосунки з укр. урядом. Прибув до Києва наприкінці травня 1918, представив до укр. уряду меморандум про становище українців на Далекому Сході, провадив переговори з міністром закордонних справ Української Держави Дм. Дорошенком, домагаючись прилучення Зеленого Клину до України. Призначений урядом гетьмана П. Скоропадського консулом України на Далекому Сході з резиденцією в Харбіні, куди прибув у серпні 1918 (*див. Консульство українське на Далекому Сході*). Влітку 1918 здобув дозвіл Тимчасового Сибірського уряду на створення *українських військових частин на Далекому Сході.* Робив заходи перед командуванням військ аліянтів, які перебували тоді на Далекому Сході, щодо сформування двох укр. корпусів. Як консул Укр. Держави брав участь у роботі *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* (1918). Після колчаківського перевороту (листопад 1918) переслідувався «єдинонеділимськими», правими силами. В липні 1919 був заарештований та висланий до Омську, де негайно був звільнений. За деякими даними в 1920-х працював в Омську у кооперативі. Репресований і розстріляний 1938.

ТЕАТР УКРАЇНСЬКИЙ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ. Укр. театральна діяльність на Зеленому Клині починається з прибуттям сюди на гастролі 1898 (за іншими даними – 1896) першої укр. театральної трупи *К. Мирославського* (хормейстер і диригент – І. В. Яворський, його помічник – *Костенко*), яка активно гастролювала по цілому Далекому Сходу – від Порт-Артуру, Харбіну (Китай) до *Благовіщенську й Владивостоку.* У Владивостоці вона дебютувала восени 1898 в театрі «Тихий океан». Трупа нараховувала 26 артистів, найпомітнішими з яких були Котляревська, Борисенко, Костенко, Зозуля, Морозенко, *М. Каганець* тощо. У 1905 К. Мирославський залишив Далекий Схід і його трупа розпалась, поповнивши артистичними силами місцеві аматорські гуртки, що суттєво сприяло підвищенню їх мистецького рівня. Окремі її артисти (*П. Українцев*, І. Морозенко, М. Каганець, К. Слоновська) самі стали організаторами аматорських театральних гуртків, які продовжили традиції укр. театральної діяльности на Далекому Сході в наступний період. Ще одним відомим антрепренером, що стояв біля витоків далекосхідного театру, був колишній учасник відомої укр. трупи Г. О. Деркача *І. Арнольдов*, який вперше прибув до Владивостоку 1902.

У Владивостоці напочатку XX ст. існував театральний гурток, який організував з кадрових матросів Сибірського флотського екіпажу морський офіцер Поль. Ця аматорська трупа тривалий час виконувала укр. вистави, що користувалися великим успіхом у місті. Зпоміж учасників гуртку талановитим виконанням ролей особливо визначався матрос Барилко. Суттєво пожвавлюється укр. театральна діяльність на Далекому Сході в 1905–07, фактично залишаючись тут до 1917 чи не єдиною формою укр. громадської діяльности. В умовах відсутности укр. школи, заборон на нац. пресу та інші форми нац. громадської діяльности укр. аматорські трупи відіграли велику ролю в поширенні нац. свідомости серед місцевого укр. населення Далекого Сходу. У 1908–09 на Далекому Сході активно гастролювала укр. трупа *Й. Переверзєва-Розсуди,* яка складалася з 30 артистів, мала чоловічий та жіночий хор та власний струнний оркестр під керівництвом С. П. Кавузе. Головним чином справою укр. вистав займалися створена восени 1907 *Владивостоцька студентська Українська Громада*, благовіщенський *Укр. клюб*, створений в 1911 та зорганізована 1910 з ініціятиви укр. артиста Й. Переверзєва-Розсуди «Просвіта» у *Микольську-Уссурійському.*

Студентською Укр. Громадою, що діяла у Владивостоці в 1907–1909, було поставлено п'єси «Сто тисяч», «Бондарівна», «Суєта» І. Карпенка-Карого, «Каїн і Авель» І. Тогобочного тощо. У цих виставах, що йшли під режисурою спочатку *Б. Воблого*, а згодом укр. артиста трупи К. Мирославського І. Морозенка та *Ю. Глушка-Мови*,

Сцена з вистави «Наталка-Полтавка», поставленої Спаським товариством української культури «Зелений Клин» (1991 р.): зліва направо – Інна Салахутдінова (Мажара), Олександр Крикун, Василь Сверділ.

крім членів Громади – студентів Східного інституту, брали участь найкращі артистичні сили міста (П. Дніпровський, *М. Зазимовська*, Й. Переверзєв-Розсуда, Стордієнко, З. Зірко, М. Бутенко, М. Каганець, Р. Райська, П. Українцев, І. Кашпур, Г. Горська, Славський, Карпов, Олійник-Зарницька, Лисенко тощо). Під режисурою Ю. Глушка-Мови 1908 Громадою було поставлено декілька вистав, кошти від яких було надіслано у фонд побудови пам'ятника Т. Шевченкові у Києві. Після заборони діяльности Громади 1909 справа укр. вистав була продовжена склавшимся навколо неї напівлегальним *Укр. гуртком*, який значно активізувався з прибуттям 1911 до Владивостоку режисера-аматора *І. Мостипана* (псевд. Левкович-Орленко). Гурток працював переважно на сцені місцевого Народного Дому. Ним було виставлено п'єси М. Старицького, Т. Шевченка, М. Кропивницького, Б. Грінченка, І. Тобілевича (Карпенка-Карого) – «Наймичка», «Борці за мрії», «Невольник», «Хатня революція», «Розумний і дурень», «Тарас Бульба», «Сто тисяч», «Дай серцю волю...», «По ревізії» тощо. Згодом, під режисурою артиста *Г. Костяєва-Чорноморця* йшли опери «Майська ніч», «Сватання на Гончарівці», «Запорожець за Дунаєм», «Наталка-Полтавка» та п'єси «Ніч під Івана Купала», «Ой, не ходи Грицю», «Бурлака», «Назар Стодоля», «Суєта», «За двома зайцями», «Доки сонце зійде», «Степовий гість». Режисером вистав гуртку виступала також кол. артистка трупи К. Мирославського Борисенко. Серед провідних учасників гуртку – Ю. Глушко-Мова, Г. Костяєв-Чорноморець, М. Зазимовська, *М. Сиротенко*, *А.Печінко*, *Ф. Лемішко, С. Янковський*, *Г. Кириченко-Могила,* П. Грищенко, *Г. Іващенко,* П. Ященко, *А. Казнодзей, В. Ткалич, М. Джеппо, М. Сибірцев,* Михайло Небрат, Геннадій Хворостин, Ніна Монакіна, Софія Орловська, Єлизавета Подоїлова, Секлетія Яковицька, Марія Мостипан. У виставах також брав участь великий укр. хор, яким керували *М. Полетика* та *Т. Доля*. В умовах політичної реакції та відсутности нац. школи, керівник гуртку І. Мостипан відводив укр. театру і саме укр. аматорським гурткам вирішальну ролю у поширенню укр. нац. свідомости. Таким чином театральна діяльність була скоріше засобом досягнення головної мети гуртку – сприяння розвитку нац. свідомости місцевих українців.

Колишній режисер вистав владивостоцької студентської Громади Б. Воблий, якого після закінчення інституту, було призначено на *Сахалін*, заснував 1910 у м. Олександрівську укр. гурток (Рященко, Белунська, М. Сумароков, Ляхович, Гурков, С. Сумароков, Вейлер, Єленевський, Палієнко тощо), який регулярно влаштовував укр. вистави. Ним було виставлено п'єси «Безталанна», «Сватання на Гончарівці», «По ревізії», «Назар Стодоля» тощо. Напередодні першої світової війни відомо про існування укр. драматичного гуртку й в одному з найбільших укр. сіл на *Приморщині* – Спаському (нині – *Спаськ-Дальній*). За деякими даними, укр. аматорські вистави влаштовувалися у цей час і в *Імані*.

Від 1912 розпочала активну гастрольну діяльність на Далекому Сході професійна укр. театральна трупа – *Товариство укр. артистів К. Кармелюка-Каменського*, яка вперше в історії укр. театру відбула гастролі в Японії (1916). Виступи трупи користувалися великою популярністю на Далекому Сході та сприяли підвищенню театральної культури та рівня нац. свідомости укр. населення, а також творчого рівня місцевих мистецьких сил. Особливістю місцевого укр. театрального життя в цей час було те, що, прибуваючи на гастролі, професійна укр. трупа нерідко об'єднувала свої зусилля з місцевими аматорськими колективами.

Найбільшого розвитку укр. театральна діяльність на Зеленому Клині досягла в період після Березневої революції 1917, коли у склавшихся відносно вільних умовах тут бурхливо розвиваються різні форми укр. громадського й культурного життя. У 1917–18 продовжила свою активну гастрольну діяльність професійна трупа К. Кармелюка-Каменського, хоча вона у цей час вже не була постійним театральним підприємством. Крім професійних артистів, активна театральна діяльність провадилася надалі й місцевими аматорськими силами. У складі майже всіх місцевих укр. *Громад,* що виникли в цей час на Далекому Сході, виокремлюються театральні секції. У Владивостоці, де театральну секцію місцевої Громади очолював А. Казнодзей, 1917 укр. театральна діяльність велася театральним гуртком укр. військово-телеграфної сотні під орудою вояка Васильченка (учасниці – Олійник-Зарницька, *О. Крамаренко*, Лобанова, Стешко, а також – добродії Андрейко, Горбачов, Желіба, Криворучко, Кривоус, Півторадні, Трунов, Чехунов), просвітньо-театральним гуртком Народного дому на Першій Річці, що об'єднував головно працівників

Владивостоцьких вагонозбірних майстерень (голова – *М. Новицький*, режисер – М. Колотова, скарбник – С. Янковський, учасники – А. Воскобойникова, М. Шугаєвська, Д. Волкова, Черниха, М. Душко, Я. Хоїнська, С. Тарасов, С. Гуляїв, Л. Олітто, Толичко, Б. Лисунов, А. Душко, А. Бергеман, Г. Іващенко, С. Щербаков, А. Стороженко, П. Кудаковський, Крупенников, І. Волков, Лауріт, А. Бумбліс), а також Драматичним гуртком старих діячів укр. кону (режисер – А. Печінко), який включав старих членів Укр. гуртку з передреволюційних часів.

Активна укр. театральна дільність велася також у цей час і в *Хабаровську.* Тут у версені 1917 *Хабаровською Укр. Громадою* було створено Укр. клуб «Затишок», при якому утворився укр. «аматорський гурток рідного мистецтва» під керівництвом *В. Фризовського* (хормейстер – Костенко). Як режисер також працював колишній артист трупи К. Мирославського Зозуля. Після того, як 1 жовтня 1917 В. Фризовського було обрано головою місцевої Громади, гурток очолив відомий артист С. Соболь. У цей час увесь склад Ради Громади складався саме з членів театрального гуртку.

У Микольську-Уссурійському щойно створена місцева Громада з метою «просвіти широких верств населення» приступила у червні 1917 до організації постійного драматичного гуртку, який очолив К. Горобець. Незабаром у місті відкрився театр Гарнізонного саду (режисер – *М. Грицай*), основу трупи якого складали укр. артисти – А. Дубровський, Гарцуєв, К. Горобець, Соловйов, Федоренко, Суздальцев, Ларіна, Нічка, О. Новак, Вітковська тощо. Восени 1917 *Микольськ-Уссурійською Укр. Громадою* було відкрито своєрідний клуб – «Українську Хату», де щонеділі влаштовувалися укр. вистави, переважно водевілі чи п'єси-жарти, режисером яких була артистка О. Новак. Ішли укр. аматорські вистави у цей час і в Благовіщенську та інших місцях.

Пізніше, в 1918–1919, театральна діяльність у Владивостоці провадилася, головним чином, силами *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, колективним членом якого з квітня 1918 був місцевий Укр. драматичний гурток (Драматичний гурток старих діячів укр. кону), який у цей час очолив щойно повернувшийся з фронту Ю. Глушко-Мова. У складі «Просвіти» 30 січня 1918 було створено театральну комісію (*М. Нерода*, В. Ткалич, *М. Капленко*). 11 квітня 1918 укр. трупа під керівництвом Ю. Глушка-Мови виступила з виставою «Назар Стодоля» перед учасниками *III Укр. Далекосхідного зїзду* у Хабаровську. Згодом, після того як Ю. Глушка-Мову було обрано в жовтні 1918 головою *Укр. Далекосхідного Секретаріяту*, Укр. драматичний гурток у Владивостоці знов очолив А. Печінко.

Укр. театрально-артистичні сили на Далекому Сході мала об'єднати *Укр. Далекосхідня театрально-артистична спілка*, яку було створено 1 травня 1918 в Хабаровську за ініціятивою колишнього учасника Укр. гуртку у Владивостоці Г. Кириченка-Могили. Згодом, після захоплення у вересні 1918 Хабаровська козаками атамана Калмикова, укр. театральна діяльність тут на деякий час припиняється і лише в травні 1919 культурно-просвітньою секцією місцевої Громади було знов організовано театральний гурток під проводом В. Фризовського (серед учасників – Чаруська, Нікітіна, Остап Надія, Стеценко, Кравченко, Денисенко, *Г. Красій).* Незабаром гурток виставив оперу «Сватання на Гончарівці» на музику К. Стеценка та «Невольник» М. Кропивницького, які йшли з великим успіхом. 1918 розпочались укр. вистави і в *Свободному*, що пов'язане з приїздом сюди в серпні 1918 колишнього режисера Укр. театрального гуртку у Владивостоці І. Мостипана. Тривали укр. вистави у цей час і в Микольську-Уссурійському, Благовіщенську та інших місцях Далекого Сходу, які влаштовувалися місцевими театральними гуртками.

Продовжувала до весни 1919 свою роботу й професійна трупа К. Кармелюка-Каменського, яка до квітня 1919 працювала у Владивостоці. Надалі очевидно вона припинила свою діяльність у зв'язку зі складними умовами розпалу громадянської війни на Далекому Сході та відновила її лише навесні 1920, після повалення колчаківського режиму, коли суттєво активізується укр. громадське та культурне життя. У цей час розгортає активну діяльність Владивостоцький відділ Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки (голова – *В. Дубовський*, члени Ради – *Ф. Вишневський*, М. Зазимовська, К. Кармелюк-Каменський, Ю. Глушко-Мова, режисери – *П. Олефіренко* та *П. Лавровський*), що об'єднав усі місцеві укр. артистичні сили. Рада Владивостоцького відділу очевидно виконувала у цей час функції керівного органу всієї спілки.

Намагаючись, як зазначалося, задовольнити потреби публіки, яка скучила за попередній час за укр. виставами, активну діяльність у Влади-

востоці навесні 1920 розгорнули гурток молоді при Народному Домі під керівництвом досвідченого артиста П. Олефіренка, театральний гурток у Тимчасових майстернях на Першій Річці під проводом укр. актриси *Є. Давидової* та театральний гурток, створений при *Укр. спілці поштово-телеграфних службовців м. Владивостоку.* Наприкінці квітня 1920 постановкою п'єси «Мазепа» розпочала свою працю й професійна укр. трупа, яка була відновлена у цей час як *Перше Далекосхіднє товариство укр. артистів* (уповноважений – К. Кармелюк-Каменський, режисер – П. Олефіренко, пом. режисера – Рудниченко, адміністратор – Г. Кучеренко). З 1 липня 1920 т-во розпочало свої гастролі в Микольську-Уссурійському. У трупі в цей час грали такі відомі артисти як Є. Давидова, *Н. Зірка-Каменська*, П. Олефіренко, В. Дубовський, В. Горський, В. Заславський, артистка Василенко, танцюрист Козаченко тощо. Виступи трупи тривали в Микольську-Уссурійському до кінця 1920. У цей час обов'язки режисера та уповноваженого т-ва виконував відомий у місті артист та режисер *В. Мигулін*.

На початку 1921 Товариство укр. артистів було реорганізоване під керівництвом режисера Рудниченка та відновило свою діяльність у Микольську-Уссурійському, де виставило п'єси «Борці за мрії», «Каторжна» Барвінського тощо. Крім того, в цей час тут працював аматорський гурток при Залізничному зібранні, до складу якого входили О. Новак, *С. Хобта, О. Попович* тощо. Гуртком було виставлено п'єсу «Безталанна», драму «Хмара» О. Суходольського. З початку березня 1921 трупою укр. артистів на чолі з режисером В. Мигуліним тут планувалося поставити ряд вистав («Мазепа», «Невольник», «Наталка-Полтавка», «На чужий коровай очей не поривай», «Як вони женихалися», «Хатня революція»). Згодом, за ініціятивою місцевого *Укр. Нац. Комітету* 19 червня 1921 у Микольську-Уссурійському було відкрито Укр. сад-театр «Дніпро», до якого було запрошено професійних укр. артистів з Хабаровська та Владивостока Н. Зірку-Каменську, Рутковську, артистку Василенко, В. Дубовського, К. Кармелюка-Каменського, А. Печінка, Даніна тощо. На сцені театру планувалося поставити «історичні та побутові укр. п'єси», а також «нові драматичні твори авторів В. Винниченка, *Й. Якимова* тощо, які ще не йшли на Далекому Сході». Однак це підприємство комерційного успіху не мало й незабаром припинило своє існування. Однак укр. вистави у місті, які ставилися трупою укр. артистів під режисурою В. Мигуліна, йшли й надалі.

У Владивостоці 1921 укр. вистави практично не ставилися. Навесні 1921 тут організувалася трупа при місцевій «Просвіті», яка об'єднала як професійних артистів, так і аматорів. Однак її діяльність обмежилася тільки літом 1921, коли вона давала вистави, головним чином, за межами міста – на 6-й версті та на Руському о-ві. У вересні 1921 згадується про існування трупи *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (директор – Ф. Вишневський). Імовірно, що мова йде про театральний колектив, який утворився з артистів колишньої трупи К. Кармелюка-Каменського та місцевих аматорів.

У Хабаровську 1920 укр. театральна діяльність активно велася силами гуртка аматорів культурно-просвітньої секції місцевої Громади. Навесні та влітку 1920 під режисурою А. Калинця та *Д. Коваленка* (Данило Коваль) було виставлено декілька укр. комедій, що користувалися великою популярністю у публіки («Хатня революція» Володського, «Нахмарило» Б. Грінченка, «Доки сонце зійде – роса очі виїсть» М. Кропивницького, «Панна Штукарка», «Шельменко-денщик»), в яких талановито грав В. Фризовський. Надалі активну театральну діяльність продовжив театральний гурток створеного тут наприкінці 1920 т-ва «Просвіта», який очолив Д. Коваленко. У 1921 під його режисурою було поставлено п'єси «Степовий гість» Б. Грінченка, «Хмара» О. Суходольського, «На бідного Макара» А. Володського, «Жидівка-вихрестка» та «Борці за мрії» І. Тогобочного, «Бондарівна» І. Карпенка-Карого, провідні ролі в яких виконувала відома артистка Надія Мозгова. Влітку 1921 гуртком було поставлено п'єсу місцевого далекосхідного драматурга Й. Якимова «Сліпці». У вересні 1921 йшли «Дай серцю волю – заведе в недолю», комедія А. Володського «Хатня революція», «Мати-наймичка» за поемою Т. Шевченка.

Наприкінці вересня 1921 з'явилася інформація про створення музично-драматичного гуртку при культурно-просвітній секції Хабаровської Укр. Громади. Був це новий колектив чи мова йде про реорганізацію гуртку «Просвіти» невідомо. Ймовірно все ж таки йшлося про реорганізацію гуртку «Просвіти», який і надалі продовжив активну діяльність під режисурою професійного артиста та режисера *С. Цвітковського.* Восени

1921 ним було виставлено п'єсу «Нещасне кохання» Л. Манька, «Хмара» О. Суходольського, «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого, «Панна Штукарка» А. Володського, «Шельменко-денщик», у яких колишній режисер гуртку Д. Коваленко виступав у провідних ролях. У цей час укр. театр у Хабаровську зазнав величезної популярности. Як повідомлялося в газетах, він весь час брав повні збори, тоді як інші театри залишалися без публіки.

Відомо про існування у 1920 укр. музично-драматичного гуртку «*Українська Хатка*», що діяв у складі т-ва «Просвіта» у *Петропавловську-Камчатському.* У першій половині 1920 гуртком під режисурою Д. Барвінського було виставлено п'єси «Назар Стодоля», «Хатня революція», «Наталка-Полтавка». Укр. аматорський гурток діяв ще з 1906 при залізничних майстернях у *Читі*. Відомо, що укр. вистави, які давали місцеві аматорські гуртки, широко йшли по багатьох залізничних станціях та навіть у селах Далекого Сходу. Так, член владивостоцької «Просвіти» коваль Степан Літун організував на початку 1920 два укр. культурно-просвітніх гуртка у селах Тіхменєво та Уссурка Іманського повіту на Приморщині, якими, не дивлячись на майже повну відсутність відповідної літератури, робилися укр. вистави («Назар Стодоля», «Наймичка»).

Театральна діяльність аматорських колективів велася виключно на ентузіязмі їх учасників. Разом з тим, крім великої пропагандивної та агітаційної ролі, яку виконувала театральна діяльність, вона залишалася важливим джерелом здобування коштів для укр. організацій, з яких відбувалося фінансування інших напрямків їх діяльности – між іншим видання газет та літератури, утримання шкіл тощо. Багато вистав проводилися з благодійною метою на конкретні потреби, допомогу потребуючим.

Репертуар укр. колективів, що діяли у цей час на Далекому Сході, включав найбільш популярні укр. п'єси класичного, переважно побутового характеру. Однак, разом з тим, слід зазначити й появу тут у цей час місцевої укр. драматургії. Мається на увазі творчість укр. драматурга з Іркутську *Й. Якимова*, п'єси якого, присвячені життю укр. переселенців у Сибіру та на Далекому Сході, йшли в Іркутську, Читі, Харбіні, Владивостоці, Микольську-Уссурійському, знаходячи скрізь позитивні відгуки.

Після ліквідації 1922 на Далекому Сході укр. нац. руху у Владивостоці в 1923–26 продовжувала діяти укр. трупа з кол. учасників трупи К. Кармелюка-Каменского, до яких долучилася артистка Укр. Державного театру з Харкова А. Ф. Жихарська та інші. 1923 у Владивостоці також діяла аматорська укр. трупа вояків 3-го Читинського полку Червоної армії. У червні 1924 репертуар укр. труп зазнав критики у місцевій пресі за «міщансько-буржуазний» характер. Перед початком театрального сезону 1926–27 державними установами було переведено реорганізацію театральної справи на Далекому Сході, в наслідку якої було створено 4 театральні трупи, між якими – одна українська. Укр. трупа (режисер – Бунчук) включала 55 артистів, серед яких – 25 хористів та 10 артистів балету. Провідні артисти – Вишневецька, Марченко, Гай, Прохорович, Комаровська, Бунчук. Репертуар трупи складали класичні п'єси, переважно музичного характеру («Ой, не ходи, Грицю», «Вій», «Тарас Бульба», «Суламіфь», «Хмара», «Катерина» тощо).

Надалі на Далекому Сході велась аматорська укр. театральна діяльність, яка на протязі 1930–80-х залишалась єдиною формою нац. самореалізації місцевого укр. населення. Лише в короткотривалий період політики *українізації на Далекому Сході* (1931–32), тут було створено *Український державний пересувний театр Далекосхідного краю.* В 1946–1952 у Владивостоці при Приморській крайовій філармонії існував *Український музично-драматичний ансамбль*, що був єдиним на той час професійним музичним театральним колективом у краю. Пізніше, в 1960-х, самодіяльні театри, що існували на Далекому Сході, крім інших, ставили і укр. вистави. Так, 1967 у Владивостоці народним музичним театром Палацу культури моряків (режисер та соліст – *А. Криль)* було поставлено оперу «Запорожець за Дунаєм», 1968 – оперу «Наталка-Полтавка». У Магадані 1968 народним театром Палацу культури профспілок було також поставлено оперу «Запорожець за Дунаєм» (режисер – В. Патлань, диригент – *О. Дзигар*). У 1991–92 зусиллями Спаського т-ва укр. культури «*Зелений Клин*» було поставлено оперу «Наталка-Полтавка» (режисер – *Л. Луцак*), провідні ролі у якій виконували тодішній голова адміністрації м. Спаську Олександр Крикун (Петро), Інна Салахутдінова (з дому – Мажара, Наталка), військовики – майор Микола Куруц (Возний), полковник Василь Сверділ тощо.

Приморським укр. народним хором «*Горлиця*» на початку 2000-х було поставлено водевіль

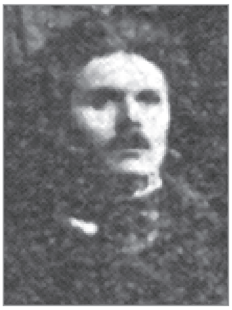
А. Криля «Сватання на толоці». На початку 2004 у Петропавловську-Камчатському було створено Камчатський український самодіяльний театр «*Мрія*». (худ. керівник – *Є. Ханін*), яким 9 березня 2004 до 190-річчя Т. Шевченка було поставлено уривок з його п'єси «Назар Стодоля». Згодом було поставлено виставу за п'єсою С. Васильченка «Під Червоною Калиною», інтермедію на тему «Курочки Ряби». Велася праця над п'єсою С. Васильченка «Сім мисок, сім ложок», комедією «На перші ґулі» тощо.

Літ.: Світ І. Український театр в Азії // Свобода. 1953, 28 серпня; Черномаз В. Украинский театр на Дальнем Востоке до 1917 г. // Культура Дальнего Востока России и стран АТР. Вып.9,10. Материалы научных конференций 24–25 апреля 2002–2003 гг. Владивосток, 2004. С.30–38;

ТИМЦЮРАК Василь (1889, Калуш – ?) – юрист, укр. громадський діяч у *Хабаровську*. Під час першої світової війни як військовополонений старшина автро-угорськогої армії потрапив на Далекий Схід, перебував у таборі військовополонених біля Хабаровська. Звільнений на клопотання *Хабаровської Укр. Громади* в грудні 1917. Брав активну участь у діяльності укр. організацій в Хабаровську. Член Ради *Хабаровської Укр. Окружної Ради* (1918). Подав прохання укр. консулу на Далекому Сході про визнання за ним укр. громадянства (1918–1919). Заарештований наприкінці 1922 після встановлення на Зеленому Клині сов. влади. 9 лютого – 9 березня 1923 перебував у Читинській в'язниці. Виправданий на *Читинському процесі* (1924).

ТИШКЕВИЧ Костянтин Сильверстович (1860 – ?) – укр. громадський діяч на *Забайкальщині*, землемір. Із дворян. Голова Ради Читинської Укр. Громади, член *Забайкальської Укр. Окружної Ради* (1918–1922). Засуджений на *Читинському процесі* (1924).

ТКАЛИЧ Василь Мефодійович – конторник, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. До 1917 – активний діяч *Укр. гуртку* у Владивостоці, організував книжковий склад в *Микольську-Уссурійському*, через який розповсюджувалася укр. література. Член *Владивостоцької організації УСДРП* (1917–20), голова укр. віча у Владивостоці 6 грудня 1917, на якому було висловлено підтримку III Універсалу Укр. Центральної Ради. У березні 1918 – скарбник та член Ради *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*, згодом – заст. її голови. З квітня 1918 – член *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від «Просвіти». Від травня 1919 до 1921 – писар Владивостоцької Укр. Окружної Ради. Делегат *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* від УСДРП та «Просвіти». У червні 1920 – кандидат до Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу (Приморська обл.) від Владивостоцької Укр. Окружної Ради. Наприкінці 1920-х повернувся в Україну, жив у Києві, працював бухгалтером. Помер наприкінці 1960-х.

ТКАЧЕНКО Тетяна Володимирівна (з дому – Карпець) (12.02.1957, с. Вілія Шумського району Тернопільської обл.) – журналіст, укр. громадська діячка у *Владивостоці*. Закінчила факультет журналістики Львівського університету (1980). Почала дописувати до районної газети ще під час навчання у школі. 1975, навчаючись на заочному відділенні факультету журналістики, почала працювати штатним кореспондентом, а через рік призначена на посаду зав. відділом листів і культури районної газети (нині – «Новини Шумщини») на Тернопільщині. Член Спілки журналістів України (1976). Від 1981 мешкає у Владивостоці, де деякий час працювала кореспондентом газети «Рыбак Приморья», а від 1984 – в газеті Дальзаводу «Авангард», одночасно працювала на радіо. Від 1993 співпрацювала з *Товариством укр. культури Приморського краю*, від 1996 – учасниця укр. народного хору «*Червона калина*», від 2001 – укр. народного хору «*Горлиця*». Одна із засновниць та член Рад *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* (1998) та *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку* (1999). Голова Владивостоцького укр. музично-літературного товариства «*Горлиця*» (2004–2006). Засновниця та голова Центру укр. культури Анатолія Криля «*Горлиця*» (від 2006). Стояла біля витоків Далекосхідніх та Приморських крайових фестивалів укр. культури (2002). Ініціатор проведення

та організатор *IV Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2007), *II, III, IV* та *V Приморських крайових фестивалів укр. культури «Солов'їна пісня»* (2008, 2009, 2010, 2011). Беззмінна ведуча та активна учасниця, автор сценаріїв більшости цих фестивалів. Дописує про укр. культурні заходи у Приморському краї до преси Владивостоку та України, а також сайту українців Росії «Кобза». Учасниця III та V Всесвітнього форуму українців (2001, 2011), член Ради Асамблеї народів Примор'я. Член Спілки журналістів Росії. Нагороджена Подяками Посольства України в РФ (2007), Міністерства культури і турізму України (2007), Об'єднання українців Росії, Генерального консульства України у Владивостоку, грамотою Укр. Всесвітньої Координаційної Ради тощо. Представлена до присвоєння почесного звання «Заслужений журналіст України».

ТОВАРИСТВО ШАНУВАЛЬНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ «КРИНИЦЯ», див. *«Криниця»*

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ АРТИСТІВ К. КАРМЕЛЮКА-КАМЕНСЬКОГО – укр. театральна трупа, що широко гастролювала на Далекому Сході в 1912–22. Керівник т-ва – *К. Кармелюк-Каменський*. У 1906–1908 виступала на Кавказі та Туркестані, 1908–1912 – на Уралі та Західньому Сибіру. У цей час трупа мала бл. 40 артистів. У 1911–1912 до її складу входили актриси Олександрова, Е. Асмолова, Безконечна, Болсуновська, Броненко, Грозицька, Діброва, *Н. Зірка-Каменська*, Іваненко, Куликова, Корнієнко, Ланенко, Ластівка, Онищенко, Міллер, Д. Пашковська, Пащенко, С. Райченко, Шмирєва, Д. Ягідка, Яковенко, актори Болсуновський, Безконечний, Васін, Воєводин, В. Горський, *М. Грицай*, Галайда, А. Дубровський, Дубняк, В. Єременко, Задольський, К. Кармелюк-Каменський, Кулик, Корнієнко, Коханенко, Леонідов, Л. Львов, І. Стодоля, Мазур, Мельников, Опанасенко, Остапенко, В. Просвіркин, Шмирєв, Шуренко, Чмир, Чижик, В. Яковенко. Режиссер – Г. Горський. Трупа мала власний хор з 20 осіб та оркестр (диригент – А. С. Маньковський).

Свої гастролі на Далекому Сході вона розпочала 1912 з *Чити, Благовіщенська* та Харбіну. У 1913 грала в *Хабаровську, Микольську-Уссурійському, Владивостоці*, Харбіні, Нерчинську, Сретенську, Читі, Верхнєудинську і Іркутську, маючи великий успіх як з матеріяльного, так і з художнього боку. 1914 трупа вирушила до Сибіру, діставшись до Челябинську на Уралі, де її застала перша світова війна і вона знов повертається до Далекого Сходу. У 1915 гастролює у Владивостоці, Іркутську, Читі, Харбіні, зимою-весною 1916 – знов у Владивостоці. Стала першою в історії укр. театру трупою, яка побувала на гастролях в Японії, познайомивши японську публіку з укр. культурою. Вперше з цього приводу велися переговори з японським імпресаріо Ямагатою 1913, але гастро-

Члени трупи Товариства українських артистів К. Кармелюка-Каменського під час гастролів у Японії (червень 1916 р.)

лі відбулися лише напочатку літа 1916, коли трупа у складі 46 осіб з великим успіхом гастролювала в Кобе, Токіо, Йокогамі, Нагасакі, Камакурі тощо. Як повідомляла преса, «вистави охоче відвідувалися усіми верствами населення, до аристократів включно та відбувалися при повних зборах». Японська преса в цей час багато писала про укр. театр, подавала загальні відомости про укр. народ та його життя, пояснювала тексти п'єс, які йшли на японській сцені. Укр. артисти мали зустрічі з представниками японської культури та міських торгівельних палат, «зустрічаючи скрізь велику прихильність та гостинність». Під враженням від цих гастролів трупа планувала продовжити своє закордонне турне гастролями в США, однак здійснити ці плани не повелось. Трупа побувала лише в Шанхаї (Китай), де виступала в театрах французької концесії та на Вест-сайді, і згодом повернулася до Владивостоку.

У 1915–1917 у складі трупи, що нараховувала 75 осіб, грали артистки *Є. Давидова*, В. Барвінок, Н. Бондаренко, Д. Ягідка, А. Жданова, С. Райченко, С. Дніпровська, Н. Зірка-Каменська, Добровольська, К. Єременко, Е. Асмолова, Д. Пашковська, В. Потапенко, Ліванова, Ларіна, Новокиївська, артисти – *М. Ласкавий, П. Лавровський*, В. Горський, П. Грищенко, А. Дубровський, *В. Дубовський*, П. Смоляренко, І. Стодоля, М. Полянський, Л. Львов, В. Просвіркин, В. Петренко, В. Дубенко, А.Л. Винниченко, *П. Олефіренко, С. Цвітковський*, А. Кошкаренко, М. Грицай, Л. Чигириненко, В. Яковенко, В. Єременко, Остапенко, Добровольський, Леонідов, Сергієнко, Сідоров, Чаров). Трупа мала свій хор, балет та оркестр (диригент – А. Столяров). Режисер трупи – В. Горський, помічник режисера – А. Винниченко, адміністратор – В. Просвіркин, відповідальний розпорядчик – К. Кармелюк-Каменський.

Протягом 1917 трупа виступала з гастролями в Хабаровську, Благовіщенську, Харбіні, Микольську-Уссурійському. Вона продовжувала свою діяльність до весни 1919. Надалі трупа очевидно припинила свою діяльність у зв'язку зі складними умовами розпалу громадянської війни на Далекому Сході та відновила свою діяльність лише навесні 1920, коли була відновлена як *1-ше Далекосхіднє товариство укр. артистів* (уповноважений – К. Кармелюк-Каменський, режиссер – *П. Олефіренко*, пом. режисера – Рудниченко, адміністратор – Г. Кучеренко). Після встановлення 1922 на Далекому Сході сов. влади частина членів трупи включно з К. Кармелюком-Каменським опинилася на еміграції в Китаї. Друга частина, поповнена новими артистами продовжувала гастролювати на Зеленому Клині на протязі 1920-х. На початку 1930-х на її основі було створено *Укр. державний пересувний театр Далекосхідного краю*.

Літ.: *Гастроли украинцев в Японии // Украинская жизнь. Москва. 1916, №6. С.73.*

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПРИМОРСЬКОГО КРАЮ – укр. національно-культурна організація у *Приморському краю* в 1991–1998. Створено 27 січня 1991 у *Владивостоці* з метою відродження укр. культури в Приморському краю. Т-во поставило своїми завданнями «збереження і розвиток національної культури і традицій українського народу, формування національної самосвідомости та історичної памяти громадян, подолання національного нігілізму, гармонійного розвитку міжнаціональних відносин, створення сприятливих умов для національно-культурного розвитку українського населення в м. Владивостоці, краї та інших адміністративно-територіяльних одиницях країни». Офіційно зареєстроване 24 червня 1991. Серед засновників товариства – А. Попок, *А. Мамонтов,* кол. актор *Укр. музично-драматичного ансамблю* засл. артист РСФСР Микола Щербатюк, кандидат техн. наук Семен Ельясберг, *А. Димська, В. Світальський, В. Кандиба, Л. Грушевий, Н. Фоміна, В. Чорномаз.*

У складі т-ва було створено культурницьку, освітню, наукову, інформаційно-просвітницьку, організаційну, військову та економічну секції. Період його найбільшої активности припадає на 1991–93, коли чисельність т-ва сягала понад 80 осіб. Поміж перших його заходів – літературні концерти «Думи мої, думи мої» та «Вишневі усмішки», присвячені творчості О. Вишні, які провів А. Мамонтов у лютому-квітні 1991 у Владивостоці та в деяких містах і селах краю. У травні 1991 відбулись «Українські вечорниці» за участю ансамблю «Райдуга» з м. Великий Камінь, у січні 1992 відзначено свята Водохреща та День злуки. З 1992 т-во відродило традицію проведення щорічних Шевченківських свят. У травні 1992 т-во провело *Дні укр. культури у Владивостоці*, в яких взяла участь представнича делегація з України, до складу якої входив майбутній Патріярх Київський і всієї України-Руси УПЦ-КП *Володимир* (Романюк). У березні 1993 за ініціятивою

т-ва у Владивостоці відбувся *V Укр. Далекосхідній з'їзд*. У липні-вересні 1992 за ініціятивою т-ва було проведено соціологічне дослідження «Українська діяспора Примор'я» (науковий керівник – С. Квітка). У 1993 воно організувало у Владивостоці недільну укр. школу вчителька – Н. Фоміна), яка проіснувала нетривалий час, та видало 5 чисел відродженої газети *«Українець на Зеленому Клині»*. З травня 1991 т-во постійно намагалося вирішити питання про надання ефірного часу на радіо та телебаченні для укр. мовлення. Т-во мало свій творчий колектив – Укр. народний хор *«Червона калина»* (худ. керівник – *М. Лизун*). У 1992–93 активно діяла військова секція т-ва, до якої входили військо-вослужбовці-україн-ці, що відбували військову службу у Владивостоці. Найбільш активними серед них визначилися: керівник секції майор медслужби *В. Мадяр*, капітан 2 рангу *В. Овчаренко*, майор юстиції *Г. Гордієнко*, капітан 3 рангу Володимир Ткачук, підполковник *А. Болдовський*, мічман *О. Му-*

Учасники одного з перших заходів Товариства української культури Приморського краю, присвяченого Святу Водохреща та Дню самостійности та соборности України (18 січня 1992 р.)

Члени делегації Товариства української культури Приморського краю на І Всесвітньому форумі українців у Києві (серпень 1992 р.): перший ряд (зліва направо) – Леонід та Світлана Грушеві, Надія Малих, Наталя Фоміна, Василь Світальський, Вячеслав Чорномаз, другий ряд – Володимир Овчаренко, Андрій Попок, Анатолій Калєкін, Яків Шевченко, Сергій Квітка

сій. капітан Ігор Скарбовійчук. Серед найбільш визначних членів товариства також – подружжя видавців Юрій та *Орися Бондаренко*, моряк торгівельної флоти *І. Думка*, інженер *Є. Коляда*, вчителька Жанна Романова, геолог Микола Михальченко, інженер-іхтіолог Людмила Кочеткова, лікар-педіятр Катерина Толстенкова, дружини військовиків Олександра Скарбовійчук та Світлана Мадяр, студентка Людмила Кибал, письменник *Б. Місюк*.

Представники т-ва були делегатами І Конгресу українців колишнього СРСР (А. Попок, Н. Фоміна, *Л. Луцак, Н. Малих,* Л. Грушевий, А. Димська, В. Ткачук, В. Чорномаз) та І-го (А. Попок, Н. Фоміна, Л. Грушевий, В. Світальський, Н. Малих, *А. Загороднюк*, начальник Слідчого управління УВС Приморського краю полковник юстиції Яків Шевченко, капітан 2 рангу *В. Овчаренко*, худ. керівник Ансамблю пісні та пляски Тихоокеанського флоту капітан 3 ранги Анатолій Калєкін, соціолог канд. філософських наук Сергій Квітка, підприємець Костянтин Харченко, В. Ткачук, В. Чорномаз) і ІІ Всесвітніх форумів українців (В. Світальський). Товариство стало одним із засновників Об'єднання українців Росії (1993).

Погіршення економічного становища в Росії, розчарування певної частини населення у наслідках перетворень, що відбувалися у суспільстві та від'їзд найбільш активної частини членства в Україну після проголошення її незалежности призвели до спаду активности т-ва в наступні роки. В другій половині 1990-х його діяльність головно концентрувалася навколо хору «Червона калина» та полягала у щорічному влаштуванні Шевченківських свят, концертів, відзначенні традиційних свят тощо. 1998, не пройшовши перереєстрацію, т-во припинило своє існування. На його основі того ж року було створено *Владивостоцьке укр. товариство «Просвіта»*.

Голова Товариства – Андрій Попок (1991–1993), *Н. Фоміна* (1993–1994), *Л. Грушевий* (1994–1997), *В. Лещенко* (1997–1998). Заст. голови – А. Мамонтов (1991–1992), Н. Фоміна (1992–1993), В. Чорномаз (1994–1997), перший заст. голови – І. Думка, заст. голови – Катерина Верхова, О. Бондаренко (1997–1998). Члени правління (від 27 січня 1991): голова – А. Попок, заст. голови – А. Мамонтов, Сергій Вакульський, А. Соп'як, В. Кандиба, С. Ельясберг, А. Димська; від 3 березня 1991 – А. Попок, А. Мамонтов, В. Кандиба, Л. Грушевий, А. Димська. У 1991–1997 членами правління були: А.Попок (1991–1994), Л. Грушевий (1991–1997), Н. Фоміна (1992–1994), В. Чорномаз (1992–1997), В. Світальський (1992–1998), А. Димська (1992–1998), В. Кандиба (1991–1997), В. Лещенко.

У 1997–1998: голова – В. Лещенко, перший заст. голови – І. Думка, заст. голови – Катерина Верхова, О. Бондаренко, відповідальний секретар – В. Світальський, члени – М. Лизун, К. Толстенкова, Микола Семизенко. Члени ревізійної комісії – К. Толстенкова (голова), А. Димська, К. Верхова.

Літ.: *Кандыба В. «Ласкаво просимо». Во Владивостоке учреждено Общество украинской культуры // Утро России. Владивосток. 1991, 7 февраля; Общество украинской культуры Приморского края. Информация о деятельности // Красное знамя. Владивосток. 1992, 27 июня; Ткаченко Т., Черномаз В. Украинцы Владивостока: вчера и сегодня // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Изд-во Дальневост. ун-та: Владивосток, 2008. С.250–256.*

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ХАБАРОВСЬКОГО КРАЮ «ЗЕЛЕНИЙ КЛИН», див. «*Зелений Клин*»

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ м. УССУРІЙСЬКУ – укр. національно-культурне товариство в *Уссурійську* Приморського краю в 1992-1999. Створене наприкінці 1992 за ініціятиви *О. Сергєєвої*. Його діяльність зводилася головним чином до відзначення національно-культурних подій та релігійних свят. Серед активних учасників – Ярослав Власик, Валентина Дмитренко тощо. Представники т-ва брала участь у *V Укр. Далекосхідньому з'їзді* (1993). Голова – О. Сергєєва, заст. голови – Орест Лозовий. Т-во не пройшло переєстрацію і 1999 припинило своє існування.

ТОНКОНОЖЕНКО Іван – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. Від жовтня 1918 – член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, кандидат в члени її Ради. У 1919 – підпоручник рос. війська. У 1920 – секретар т-ва «Просвіта». Член *Владивостоцької Укр.*

Окружної Ради (травень 1919–1921). У червні 1920 – кандидат до Тимчасових Народних Зборів Далекого Сходу (Приморська обл.) від Владивостоцької Укр. Окружної Ради.

ТРУБЛАЄВИЧ Георгій Митрофанович (1879, Кам'янець-Подільська губ. – після 1938, Хабаровськ?) – укр. громадський діяч на *Амурщині*. 1912 – начальник митниці в Джалінді (Амурська обл.), де провадив укр. діяльність. У 1920–1921 – учасник укр. організацій у *Хабаровську*. В січні 1921 – кандидат до Установчих зборів *Далекосхідньої Республіки* від *Хабаровської Укр. Окружної Ради*. У жовтні 1920 висувався кандидатом до Хабаровської міської управи від Центрального бюро профспілок. У 1930-х мешкав у Хабаровську, працював інспектором Промторгу. 2 серпня 1938 заарештований за звинуваченням за ст. 5810 КК РСФСР, однак 14 травня 1939 справу припинено за відсутністю доказів, реабілітований.

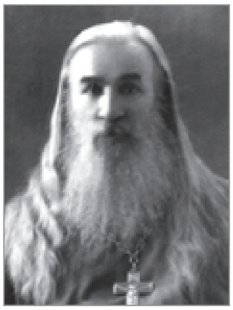
ТРУБЛАЇНІ Микола (Трублаєвський Микола Петрович) (12.04.1907, с. Вільшанка нині Крижопільського р-ну Вінницької обл. – 05.10.1941, біля

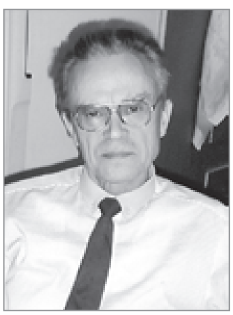
Дніпропетровська) – укр. письменник. 1915 вступив до Немирівської гімназії, яку не закінчив, у 5 класі втік до Червоної Армії, але впав з вагону поїзда і покалічив ноги. Після одужання повернувся до рідного села, де став комсомольським активістом, організовує хату-читальню, керує сільською самодіяльністю, в шістнадцять років завідує сільбудом, почав дописувати до вінницьких газет про життя на селі. У 1925 редакцією газети «Червоний шлях» направлений на Всеукраїнські курси журналістики у Харкові. Після закінчення курсів працює в редакції харківської газети «Вісти ВУЦВК». У 1926 та 1929 як кореспондент «Вістей ВУЦВК» здійснив дві великі журналістські подорожі. Навесні 1926 – двомісячну подорож по Далекому Сходу – від *Забайкальщини* до *Владивостоку*. Його кореспонденції «Листи з далекої подорожі», «Великим Сибірським шляхом» публікуються в газеті під псевдонімом Гнат Завірюха. Під час цього відрядження зібрав багато фактів про шовіністичне ставлення до українців на Далекому Сході з боку місцевої влади, ігнорування їх нац. прав, попри бажання укр. населення мати укр. школу та пресу. Ймовірно публікації М. Трублаїні привернули увагу уряду УРСР до незадовільного становища укр. населення Далекого Сходу та сприяли певною мірою подальшим заходам щодо задовлення його нац. – культурних потреб та переведенню згодом політики *українізації*. 1929 вирушає в експедицію в Арктику на криголамі «Федор Літке» вздовж узбережжя Чукотки, *Камчатки* і *Сахаліна*, під час якої працює кочегаром, механіком, вантажником, котельним днювальним. За участь у цьому рейсі нагороджений медаллю. Враження від подорожі лягли в основу книг «До Арктики через тропіки», «Людина поспішає на Північ», «Ф. Літке» – переможець криги». Згодом, у 1932, знову відвідав Арктику як учасник експедиції на криголамах «Сибіряков» і «Русанов». Всі його публікації у тодішній укр. пресі про ці подорожі зібрано і видано окремою книжкою під назвою «Великим сибірським шляхом» (2000). За 10 років творчої праці (1931–41) написав більше 30 книжок, головним чином – пригодницькі твори для дітей та юнацтва. Люди Півночі, їхнє життя стали темою його багатьох книг, зокрема першого великого твору – повісті «Лахтак». Широко відомі його пригодницькі повісті «Мандрівники», «Шхуна «Колумб», найбільш значний твір – науково-фантастичний роман «Глибинний шлях». З перших днів німецько-радянської війни – військовий кореспондент фронтової газети «Знамя Родины». Восени 1941 отримав важке поранення під Дніпропетровськом, в наслідку якого помер у санітарному потягу, похований біля м. Ровеньки Луганської обл. Його ім'ям названо укр. .літературну премію за твори для дітей та юнацтва.

Тв.: *збірки «Вовки женуться за оленями», «Оповідання боцмана», «Берег невідомого острова», «Хатина на кризі», «З півночі мчав ураган», повісті «Лахтак», (1935), «Мандрівники» (1938), «Шхуна „Колумб"», (1940), «Орлині гнізда» (незаверш., 1941), оповідання «Життя за Батьківщину» (1941), роман «Глибинний шлях» (1948), зібрання «Твори» у 4-х томах (1955–56), збірки «Мандри Закомарика» (1957), «Оповідання про далеку Північ» (1959), казка «Про дівчинку Наталочку та сріблясту рибку» (1962), збірки «Волохан» (1965), «Крила рожевої чайки» (1972), «Пустуни на пароплаві» (1979); Великим сибірським шляхом. Вибрані публікації 20-х років (2000).*

ТРУФАНОВ Микола Іванович о. (16.04.1876, с. Іванівка Куп'янського повіту Харківської губ. – ?) – протоієрей, укр. церковний діяч у Харбіні (Маньчжурія). Із родини священика. У 1894 вступив до Харківської духовної семінарії. 22 травня 1900 рукоположений у сан священика. Служив на Волині, згодом за власним бажанням переведений до Далекого Сходу, де служив серед переселенців-українців в *Амурській обл.* У 1909–1914 – в с. Вознесенка *Приморської обл.*, 1918–1925 – на ст. Пограничній в Маньчжурії. Від 1 жовтня 1925 – настоятель Укр. Свято-Покровської парафії в Харбіні. У 1930 під його керівництвом в Харбіні побудовано Укр. Свято-Покровську церкву. Переклав деякі богослуження й молитви на укр. мову. Виголошував палкі патріотичні проповіді під час панахид, молебнів та інших нагодах, коли вони відбувалися у межах Укр. Нац. Дому, а також при вінчаннях українців. Однак, через важке матеріяльне становище парафії, змушений був працювати законоучителем у залежній від єпархії РПЦ школі. Таким чином став залежним від єпархіяльної влади, яку 1931 очолив україножер архієпископ Мелетій, через що фактично розпочалася повільна русифікація укр. парафії. Член Харбінської єпархіяльної місійної ради та єпархіяльної ревізійної комісії (1935). Член Правління Укр. Нац. Колонії в Харбіні (1942–1943), член Ради Старшин УНК (1944–1945). Від 1 лютого 1945 через похилий вік і поганий стан здоров'я пішов на спокій з посади законоучителя народних шкіл.

ТУРКОВ Геннадій Леонідович (25.01.1945, Олександрівськ Сахалінської обл.) – укр. поет та перекладач. Закінчив середню школу у *Хабаровську* (1962). До 1965 працював на станкобудівельному заводі і на студії телебачення. У 1970 закінчив Київський педагогічний інститут іноземних мов ім. Горького (тепер – ім. М. Драгоманова). Після закінчення інституту служив у війську, рік працював учителем у сільській школі на Київщині. Наприкінці 1971 повернувся до Далекого Сходу. Слухав лекції з давньо-японської мови і літератури в Далекосхідньому університеті у *Владивостоці*. Згодом переїхав до Хабаровська, працював у телерадіокомітеті (1980–1987), на залізниці (1987–1993), в аптечному складі (1993–2006). З 2006 – на пенсії. Пише вірші укр. мовою, які друкувалися в журналах «Прапор» (1990), «Україна» (1993), газеті «Жива вода» (Київ, 1997) та в антології «Золотий гомін» (1991). Переклади його поезії на російську опубліковані в антології «Мы умрем не в Париже» (Сост. и пер. с укр. Андрея Пустогарова. М., 2002). Перекладає з японської й китайської на українську (книжки перекладів з японської – Ісікава Такубоку (1984 і 1994), Мацуо Басьо (1991), з китайської – Ван Вей (1987), Лі Бо – журнали «Всесвіт» (1994) і «Основи» (1995) та на есперанто. Крім того, перекладав Акутагава Рюноске, Я. Баку, Т. Карі, Ф. Мосен, Д. Байрона тощо. Низка перекладів добірок класичної та сучасної поезії Китаю та Японії друкувалися у журналі «Всесвіт», починаючи з 1978 та у колективному збірникові «Заграва» (1989). Член Національної спілки письменників України. У 1992–1994 брав участь у діяльності Хабаровського крайового товариства укр. культури «*Зелений Клин*». Нині мешкає у Хабаровську.

Тв.: *На вершечку сльози // Далекосхідня хвиля. 2011, № 16; Лі Бо в перекладах Генадія Туркова // Далекосхідня хвиля. 2011, №17.*

Літ.: *Доценко Р. Далекосхідна струна української ліри // Жива вода. Київ. 1997, серпень.*

«УКРАЇНА» – укр. рибальська артіль-кооператив на нижньому Амурі вище м. Миколаївська-на-Амурі в 1920–21.

«УКРАЇНА НА КАМЧАТЦІ» – щорічний альманах, три випуски якого вийшли 2006-2008 у *Петропавловську-Камчатському* зусиллями *Клубу укр. культури ім. І. Франка*. Альманах змальовує життя українців на *Камчатці*, висвітлює діяльність Клубу укр. культури ім. І. Франка, подає інформацію про традиції та культуру України, про видатних діячів укр. історії та культури, визначні події в історії України, розповідає про життєві долі камчатських українців, друкує вірші та пісні поетів-українців Камчатки, сценарії свят, що проводилися Клубом укр. культури ім. І. Франка. Перший випуск альманаху (2006) було здійснено головним чином на власні кошти *Е. Познякової* та за фінансовою підтримкою її сестри Миросла-

ви Мочевус, а також – *С. Кривуци*, підприємців Олександра Майданника та Андрія Прокопенка. Фінансову допомогу на видання альманаху було також отримано від Комітету Допомоги Україні – Приятелі РУХу з США (голова – Роман Ричок), Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» (голова правління – О. В. Максимчук), Лариси Музичко (м. Кантон, США), Лесі Храпливої-Щур (м. Лондон, Канада). Значних зусиль щодо збору приватних пожертв на видання альманаху доклав також *О. Кришталь*. Керівник проекту, комп'ютерна верстка – Е. Познякова, макетування – Василь Позняков, редактор – Оксана Гентош (Львів), збір матеріялів – *В. Пилипчук*, *Л. Плюшко*, Тетяна Хворостяна, коректори – С. Кривуца, В. Пилипчук, *М. Сидорик*, світлини – *В. Бондаренко*, Ольга Мазур, *В. Кравченко*, С. Кривуца, В. Позняков. В. Бондаренком було підготовано електронний варіянт альманаху на DVD (відеоматеріяли для електронного варіянту – Василь Позняков). 2008 альманах став переможцем конкурсу на найкраще україномовне закордонне видання світового українства.

«УКРАЇНЕЦЬ» – укр. споживче кооперативне товариство у *Благовіщенську.* Створене в жовтні 1919 з ініціятиви *Благовіщенської Укр. Громади* з метою забезпечення місцевого укр. населення найнеобхіднішим крамом та здобуття коштів на фінансування укр. громадської діяльности. Виступало посередником у товарообміні поміж міським і сільським укр. населенням у складних умовах громадянської війни. Входив до складу крайового Укр. Далекосхідного кооперативу «*Чумак*». Торгівельний обіг кооперативу за 1919 склав 800 тис. крб. Був розв'язаний сов. владою наприкінці 1922, а його майно – сконфісковане.

«УКРАЇНЕЦЬ НА ЗЕЛЕНОМУ КЛИНІ» – тижневик, перша укр. газета в Азії. Виходила з 30 квітня 1917 у *Владивостоці* завдяки зусиллям *Д. Боровика.*, який бачив у ній засіб, що мав допомогти українцям Зеленого Клину зберегти рідну мову, сприяти розвитку нац. свідомости та просвіти. Редакція газети підтримувала зв'язки з редакціями інших укр. газет та укр. організаціями в Україні, Сибіру, Туркестані, США та Канаді. Газета інформувала читачів про розвиток укр. нац. руху як в Укра ні, так і в країнах укр. поселення. Вона займала послідовно нац. позиції, відстоюючи інтереси укр. населення Далекого Сходу та мала великий вплив на розвиток укр. політичного життя на Зеленому Клині. Політична платформа газети визначалася програмою цілого укр. руху. На першому етапі революції вона виступала за автономію України у складі Російської демократичної республіки, а після проголошення УНР відстоювала ідеї створення самостійної укр. держави в Европі та укр. автономії на Далекому Сході. Редактор Д. Боровик у своїх статтях гостро реагував на всі коливання укр. громадського життя. Його публіцистика відзначалася полум'яним патріотизмом та гострою полемічною скерованістю. Він гостро таврував большевиків за їх антиукр. політику, за намагання загальмувати розвиток укр. нац. руху як на Далекому Сході, так і в Україні.

УКРАЇНЕЦЬ

— НА ЗЕЛЕНОМУ КЛИНІ —

Через брак коштів та дорожнечу з серпня 1917 газета тимчасово виходила у зменшеному форматі – лише на двох шпальтах. Надалі вона виходила з перервами. Так, після виходу 3 листопада 1918 39 числа, наступне 40 число з'явилося лише 24 травня 1919. Вихід цього числа став можливим завдяки створенню однойменного видавництва, що об'єднало колективні зусилля декількох приватних осіб, бо видання газети одній людині на той час через значну дорожнечу було вже не під силу. Однак, попри всі зусилля, після виходу ще одного числа видання газети припинилося через брак коштів. Останнє, 42 число газети вийшло завдяки зусиллям ініціятивної групи у складі Д. Боровика, М. Медвецького, *В. Потієнка, А. Жукова* та *С. Ніжинецького* 25 березня 1920 до 59-ї річниці від дня смерти Т. Г. Шевченка. Редактор-видавець – Д. Боровик.

У 1993 газета була відроджена *Товариством укр. культури Приморського краю,* коли було випущено 5 чисел газети накладом 5 тис. прим. за кошт пожертви проф. Івана Лучечка ($500) з Джерзі-Сити, США та сприяння директора підприємства «Паритет» *Л. Грушевого* і директора видавничо-поліграфічного комплексу «Дальпрес» Юрія Бондаренка. Редактор першого номеру відродженої газети – *Г. Гордієнко*, наступних – Галина Кушнарьова. Однак, через матеріяльні та технічні ускладнення видання газети було припинено.

«УКРАЇНЕЦЬ НА ЗЕЛЕНОМУ КЛИНІ» – укр. видавництво у *Владивостоці* в 1919–1920. Видавало газету «*Українець на Зеленому Клині*». Видавець – *Д. Боровик.*

УКРАЇНІЗАЦІЯ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ – нац. політика комуністичної влади, що провадилася в *Далекосхідньому краю* РРФСР у 1931–32. Початок практичної реалізації політики українізації на Далекому Сході пов'язаний з постановою XIV Всеросійського з'їзду Рад, яка зобов'язувала закінчити протягом 1930–31 на терені РРФСР роботу щодо виділення районів, компактно заселених нац. меншинами в нац. адм.-територіяльні одиниці. Під тиском наркома освіти УРСР М. Скрипника Наркомат освіти РСФСР ухвалив 30 серпня 1929 дозвіл на введення навчання укр. мовою у районах компактного проживання українців у РСФСР. За матеріялами роботи урядової комісії, яка 1929 обстежувала Далекосхідній край, 20 лютого 1930 ВЦВК та РНК РРФСР було ухвалено спільну постанову, в якій зазначалася необхідність «забезпечення послідовного переведення національної політики» в Далекосхідньому краї і відповідно Далькрайвиконкомові доручалося «забезпечити обслуговування на рідній мові прибуваючих в ДСК компактних груп переселенців різних національностей в межах СССР (Україна, Білорусія тощо)». Згідно зазначених циркулярів центру, в ДСК ухвалюється ряд постанов, які мали забезпечити конкретизацію в умовах Далекого Сходу основних положень цих вказівок. Так, у лютому 1930 президія Далькрайвиконкому ухвалила приступити до підготовчої роботи щодо відкриття початкових шкіл з укр. та білоруською мовами викладання у районах масового суцільного заселення цих національностей та розпочати перетворення на національні вже існуючих шкіл.

26 січня 1931 об'єднаний пленум Далькрайкому і крайової контрольної комісії ВКП(б) ухвалив негайно підготувати і перевести українізацію ряду районів і сіл у краю, українізувати ряд районних газет, організувати планове ввезення в край і розподіл укр. політичної, навчальної та художньої літератури, розпочати роботу з організації шкільної і вишівської мережі укр. мовою. Постановою V пленуму Далькрайвиконкому від 16 січня 1931 про обслуговування нацменшин на рідних мовах, підтверджених IV крайовим з'їздом Рад (3–10 лютого 1931) та конкретизованих постановою Президії Далькрайвиконкому від 3 лютого 1931 предписувалося всім райвиконкомам, міськрадам, господарським та кооперативним організаціям у місцевостях, де проживали нацменшини, негайно організувати перекладові бюро й практично приступити до обслуговування нацменшин їх рідною мовою, тобто всі директиви та інші розпорядження для низових апаратів (сільрад, колгоспів, кооперативів тощо) мали перекладатися на відповідні нац. мови, а рівно на всіх національно мішаних зборах з участю росіян та нацменшин, мало бути забезпечено переклад на відповідні нац. мови.

Постановою Далькрайвиконкому «Про практичне переведення українізації» від 20 березня 1931, яку було затверджено II-м пленумом Далькрайвиконкому (16–21 липня 1931), також наголошувалося на необхідности обслуговування нацменшин на рідних мовах з метою «підтягування їх культурно-господарчого рівня». В практичній площині постанова передбачала переведення українізації 6 районів Далекосхіднього краю з найбільш високою часткою укр. населення (*Спаського* (86,3%), *Ханкайського* (51,2%), *Чернігівського* (73,4%), *Калінінського* (60,9%) на *Приморщині* та *Завитинського* (65,8%) і *Олександрівського* (63,4%) на *Амурщині.* До 1 жовтня 1931 у визначених районах мало бути переведено на укр. мову все офіційне діловодство, а також роботу культурно-освітніх установ. Ще 7 районів – *Шмаківський, Іванівський, Яківлівський* та *Михайлівський* на Приморщині, а також *Мазанівський, Тамбовський* та *Іванівський* на Амурщині були визначені як райони часткової українізації, в яких мало бути забезпечено обслуговування укр. населення його рідною мовою шляхом створення спеціяльних перекладових бюро при відповідних райвиконкомах та господарських організаціях. Згідно з категоричною вимогою II поширеного пленуму Далькрайвиконкому про переведення «письмового й живого керіництва та діловодства на рідну мову» райвиконкоми зазначених районів мали визначити села, компактно заселені українцями і перевести працю всіх установ у них (сільрад, шкіл, лікарень, хат-читалень) на укр. мову. Усе офіційне листування з укр. селами мало відбуватися через зазначені перекладові бюро. Ця робота також мала бути закінчена до 1 жовтня 1931.

Одним з головних напрямків політики українізації стало переведення на укр. мову системи освіти та культурних закладів в

Частка українців у населенні українізованих районів Далекосхідного краю (за різними джерелами)

Райони	За переписом 1926 р.	За даними Уповнацмену	За даними КрайФУ	За даними Крайплану	За даними комісії з обстеження ДСК 1929 р.
Спаський	63,0%	86%	86%	82,4%	87%
Ханкайський	51,0%	51%	51,2%	-	-
Чернігівський	65,6%	73%	75%	55,1%	70%
Завитинський	39,6%	65%	65%	57%	55%
Калінінський	59,7%	60%	60%	-	75%
Олександрівський	50,5%	63%	65%	-	70%
Шмаківський	67,0%	74%	74%	85,1	67%
Іванівський Прим.	57,4%	67%	67%	-	57–60%
Яківлівський	59,9%	64%	64%	-	60–65%
Мазановський	36,8%	49%	49%	-	-
Тамбовський	30,9%	37%	37%	36,8%	45–50%
Іванівський Амур.	41,5%	62%	62%	-	56%
Михайлівський Прим.	36,8%	45%	45%	-	-

українізованих районах. Постановою Президії Далькрайвиконкому від 10 червня 1931 було затверджено план українізації культурно-освітніх установ Далекосхідного краю, який передбачав українізацію в 13 районах 809 комплектів шкіл 1 ст., які мали охоплювати 86,2% укр. дітей шкільного віку; 6 груп фабрично-заводських семирічок (ФЗС), 42 групи денних шкіл колгоспної молоді (ШКМ) та 24 вечірніх, 309 дошкільних установ, 209 хат-читалень та 26 бібліотек. КрайВНО було запропоновано перевести на укр. мову школи 1 ст. не пізніше 1 січня 1932. З жовтня 1931 мало бути організоване укр. відділення при *Благовіщенському агропедінституті*. 2 листопада 1931 крайова Комісія з українізації поставила питання про організацію укр. відділення в Благовіщенській радпартшколі та про українізацію Іманської радпартшколи.

Для забезпечення українізації кадрами передбачалося використовувати як місцеві сили, перевівши в межах краю перерозподіл кадрів, володіючих укр. мовою, між укр. і неукр. районами та організувавши їх перепідготовку на відповідних курсах, так і фахівців, відряджених з УРСР. У рамках першого напрямку планувалося, наприклад, мобілізувати на педроботу не менше 150 педагогів укр. національности, працюючих в різних установах краю та 200 комсомольців-українців, організувавши їх підготовку на короткотривалих курсах. Також керівні органи краю просили уряд РРФСР поставити перед Раднаркомом УРСР питання про відправку на Далекий Схід 288 культурно-освітніх працівників для українізованих районів (поміж них 200 вчителів для початкових шкіл (потрібно 809), 37 викладачів для шкіл підвищеного типу (потрібно 107), 13 працівників дошкільних установ (потрібно 309), забезпечивши базові й зразкові установи в райцентрах чи великих колгоспах, 13 працівників для районних хат-читалень (потрібно 205), 2 бібліотекарів-методистів, 9 викладачів для педтехнікуму та 2 для радпартшколи, 9 інспекторів наросвіти для районів суцільної українізації, 3 працівників для укр. відділення Благовіщенського агропедінституту). Інші кадри мали готуватися на місці.

Беручи до уваги віддаленість Далекого Сходу та виключно важкі умови проведення українізації, пов’язані з браком укр. кадрів та укр. літератури, Президія Далькрайвиконкому вирішила звернутися до ВУЦВК з проханням організувати шефство укр. організацій над відповідними органами Далекосхідного краю. Для вирішення питань співпраці України і Далекосхідного краю до Харкова був відряджений представник Далькрайвиконкому Федір Страшко, який на місці намагався підбирати необхідні кадри та літературу. 10 серпня 1931, ідучи назустріч домаганням Уряду РСФРР та організацій Далекого Сходу, Секретаріят ВУЦВК з метою «заснувати систематичні зв’язки з укр. трудящою людністю Далекого Сходу й допомогти далекосхідним організаціям в обслуговуванні її укр. мовою», ухвалив взяти над 9 укр. районами Далекого Сходу культурне шефство. Були визначені конкретні міськради УРСР, які мали взяти шеф-

РГИА ДВ Ф.2413. Оп.4. Д.1764. Л.61.
Контингент охоплення шкільними та дошкільними установами українською мовою в українізованих районах Далекосхідного краю в 1932–33 шк. р.

Райони	шкіл 1 ст.	учнів	ФЗС	учнів	ШКМ	учнів
Спаський	135	5259	73	638	10	
Ханкайський	103	3811	114	-	6	
Чернігівський	74	2500	81	-	7	
Шмаківський	119	5140	169	-	6	
Калінінський	165	6921	203	439	8	
Яківлівський	60	2727	86	-	4	
Олександрівський	139	5829	191	765	8	
Разом	795	50574	917	2194	49	6130

Крім того, у вечірніх ШКМ – 1229 учнів, у дошкільних установах – 23947 дітей.

ство над певними укр. районами Зеленого Клину: Спаський район – Київська міськрада, Ханкайський – Одеська, Чернігівський – Полтавська, Завитинський – Сталінська, Калінінський – Дніпропетровська, Олександрівський – Харківська, Шмаківський – Запорізька, Яківлівський – Сумська, Іванівський – Херсонська.

Однак вже з самого початку переведення українізації зустрілося зі значними ускладненнями. Найголовнішими об'єктивними труднощами були, як вже зазначалося, брак укр. кадрів (за переписом 1926 серед украінців Зеленого Клину письменних було лише 41,8%, у т. ч. лише 2,1% – рідною мовою (і 39,7% – російською) та майже повна відсутність укр. літератури. Ці проблеми суттєво ускладнювалися проблемами суб'єктивного характеру, серед яких можна зазначити недостатнє фінансування та легковажне, байдужо-бюрократичне, а інколи й відверто вороже ставлення до справи українізації представників різних місцевих та крайових установ. Курси з українізації державного апарату працювали нерегулярно і безсистемно, без відповідної контролі з боку КрайВНО, кошти на їх фінансування вчасно не відпускалися. Крайові організації поставилися до цієї справи бюрократично-формально, не дбаючи за їх регулярним відвідуванням своїми працівниками. Крім того, призначені на курси постійно притягувалися до участи в різних політичних та господарських кампаніях, що відвертало їх від занять.

В органах народної освіти також мала місце недооцінка значення переведення українізації, план українізації освітніх закладів не виконувався. Протягом 1931–32 шк. р. згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 10 червня 1931 було переведено на укр. мову 559 комплектів шкіл 1 ст., 9 груп ФЗС, 49 груп денних та 5 вечірніх ШКМ, які охоплювали понад 30 тис. учнів, *Спаський педтехнікум,* відділення при Благовіщенському агропединституті. План українізації на 1931–32 не було виконано у справі розгортання мережі дошкільних та просвітустанов, не забезпечено методичне керівництво роботою укр. шкіл рідною мовою. Відділи народньої освіти не були укомлектовані достатньою кількістю укр. інструкторів-методистів, внаслідку чого в ряді районів Приморщини (Калінінському, Яківлівському, Іванівському) школи протягом шкільного року залишалися без методичної допомоги та керівництва.

Недостатньо зверталося уваги на укомплектування шкіл як підручниками, так і кадрами, до половини навчального року укр. школи працювали з великим перевантаженням, без необхідної кількости підручників та програм, що значною мірою відбилося на якості навчання. Школи були погано забезпечені підручниками через невчасне замовлення необхідньої укр. літератури в Україні, а замовлена література вчасно не доходила до місць. Слабо була поставлена в краю справа підготовки укр. педкадрів, в першу чергу, через відсутність відповідного матеріяльно-фінансового підгрунтя. Місцеві органи освіти не мали чітких планів підготовки та перепідготовки вчителів-українців, внаслідку чого курси були розгорнуті лише на 60% від потрібного. З УРСР до початку 1931–32 шк. р. в край прибуло лише 68 учителів, а до весни 1932 в цілому було завезено 179 укр. учителів, які, не дивлячись на гострий дефіцит укр. педкадрів, часом використовувалися не за призначенням. Прибулі укр. вчителі часто

РГИА ДВ Ф.2413. Оп.4. Д.1764.Л.62-63.
Потрібність у кадрах культпросвітустанов українізованих районів Далекосхідного краю на 1932–33 шк. р.

	потрібність на 1932–33 р.	працювало в 1931–32 г.	не вистачало на 1932–33 г.	завезення з УРСР
школи 1 ст.	1239	452	787	100
ФЗС та ШКМ	303	66	237	97
шк. інструкторів-методистів	28	11	17	13
дошк. установи	680	30	650	-
керівники дітсадків	10	5	5	5
вихователі дошк. установ	670	25	645	-
викладачі радпартшкіл	5	-	5	5
викладачі педтехнікумів	18	9	9	7
викладачі педробфаку	4	3	1	-
викладачі педінституту	9	3	6	6
зав. будинків соцкультури	4	-	4	2
зав. хат-читален	206	11	195	-
зав. червоних кутків	186	18	168	-
зав. бібліотек	12	4	8	2
Разом	2727	607	2120	237

опинялися в складних матеріяльних умовах через те, що вчасно не виплачувалися компенсації за переїзд тощо. Так звані «українізовані» вчителі з місцевих кадрів, що закінчили короткотермінові курси українізації, укр. мови досконало не знали і тому викладання велось на якомусь «жаргоні», пояснення на заняттях давалися часто російською мовою, учні примушувалися переказувати прочитане і розмовляти також російською мовою, внаслідок чого вони не знали відповідно ні російської, ні укр. мови. Це призводило до незадоволення такою школою, до виникнення у батьків протесту проти українізації. Така постава шкільної справи в багатьох українізованих школах дискредитувала саму справу українізації.

Діяльність з українізації Далекосхідного краю суттєво активізувалася 1932. Нове керівництво краю на чолі з *П. Буценком*, колишнім секретарем ВУЦВК, що в другій половині 1931 був призначений головою Далькрайвиконкому, стало набагато більше уваги приділяти цій справі. П. Буценко сам особисто очолив крайову Комісію з українізації, яка мала безпосередньо керувати цією роботою в краю. Склад крайової Комісії з українізації неодноразово змінювався. 1932 до складу комісії, крім П. Буценка входили також заст. голови Далькрайвиконкому А. Шуб (заст. голови комісії), зав. відділом нацменшин крайвиконкому Ф. Страшко – секретар комісії, зав. укр. сектором відділу у справах нацменшин Д. Магдійчук, зав. укр. відділом Благовіщенського агропедінституту проф. *А. Синявський*, а також представники різних крайових установ.

Безпосередньо контроль за реалізацією рішень директивних органів з нац. питань здійснював Уповноважений у справах нацменшин при Далькрайвиконкомі, в апараті якого існували український (інструктори – Ламах, Костюк), бурятський, корейський і китайський відділи. Постановою Далькрайвиконкому від 5 березня 1932, згідно з відповідною постановою ВЦВК РРФСР від 20 січня 1932, апарат Уповнацмен було реорганізовано у відділ нацменшин, який складався з 12 осіб і підпорядковувався Президії Далькрайвиконкому. У складі відділу було створено сектори по роботі серед корейців, китайців, українців (завідуючий – Д. Магдійчук), євреїв та тубільчих народів. Завідуючим відділом спочатку був за сумісництвом призначений заст. голови комітету Півночі Кавєлін, а згодом – Ф. Страшко.

З березня 1932 у Хабаровську почала виходити крайова україномовна газета *«Соціялістична перебудова»*. З 1 травня 1932 мали бути переведені на укр. мову районні газети в українізованих Спаському («*Приханкайська правда*»), Чернігівському («*Чернігівський колгоспник*»), Завитинському («*Колгоспна праця*»), Калінінському (*«Борьба»*), Олександрівському («*Смичка*») та Шмаківському («*Штурм*») районах, а з 1 липня 1932 – у Ханкай-

РГИА ДВ Ф.2413. Оп.4. Д.1764. Л.46.
Мережа українізованих стаціонарних закладів для подготовки кадрів народньої освіти (1932 р.)

	на 1 квітня 1932 р.				на 1 жовтня 1932 р.			
	груп	з них укр-ких	студен-тів	між ними українців	груп	з них укр-ких	студен-тів	між ними українців
педтехнікуми								
Благовіщенський	8	1	300	40	10	2	379	80
Микольськ-Уссурійський	7	1	270	40	8	1	327	40
Спаський	3	2	120	72	4	3	160	120
Благовіщенська радпартшкола	9	-	300	-	13	1	410	30
Благовіщенський пединститут	5	-	133	-	10	2	290	60

ському («*Ханкайський ударник*»), Яківлівському та Іванівському (на Приморщині) («Колгоспник Примор'я») районах. Але брак укр. шрифту, кадрів та зневажливе ставлення до справи українізації з боку деяких працівників місцевого партійно-державного та технічного апарату призводило до того, що визначені терміни переведення цих газет на укр. мову не витримувалися, зберігалася двомовність (причому українською друкувалися лише деякі матеріяли). Нове керівництво краю звернуло увагу 1932 і на зміцнення кадрів та матеріяльної бази крайового *Укр. Державного пересувного театру*, який було створено 1931.

Навесні 1932 Далекосхідній край відвідала делегація укр. письменників, яка перебувала тут на протязі двох місяців з метою «проведення масової агітаційної роботи в місцях зі значним числом укр. робочого та колгоспного населення». До складу делегації входили член ВУАПП Аніканов, член ЛОКАФ І. Багмут, член ВУСПП та Спілки комсомольських письменників «Молодняк» Обідний, член СКП «Молодняк» поет Басок, член ВУСПП и СКП «Молодняк» поет Цапир, літератор та кінорежисер Перегуда, науковий працівник Інституту сходознавства Владимирський.

Через те, що визначені раніше терміни українізації фактично не витримувалися, новою датою переходу на обслуговування укр. районів рідною мовою було визначено 1 травня 1932. Постановою Президії Далькрайвиконкому від 9 серпня 1932 було затверджено рішення крайової комісії з українізації від 13 лютого 1932 про переведення з 1 липня 1932 на повну українізацію таких районів часткової українізації на Приморщині, як *Шмаківський* (українці – 74,6%), *Іванівський* (67,5%) та *Яківлівський* (64,6%), де українці складали абсолютну більшість населення. Цією ж постановою Президія Далькрайвиконкому ухвалила розглядати роботу з українізації як одне з найважливійших завдань, тісно пов'язуючи її зо всіма господарсько-політичними кампаніями. В районах, де нац. меншини не складали абсолютної більшости, але жили компактними масами, крайова комісія з українізації 2 серпня 1932 запропонувала організувати обслуговування їх рідною мовою, включно зі створенням в тих місцевостях, де вони заселювали цілі села, нац. сільрад, шкіл, культурно-освітніх закладів. У цей час, крім 208 укр. сільрад у 8 укр. нац. районах, існувало ще 76 укр. сільрад в інших районах, де укр. населення складало меншість. Таким чином, взагалі по краю малося 284 сільради з чисто українським за невеликими виключеннями населенням.

Активізувалася в цей період і справа українізації культурно-освітньої системи краю. Постанова Президії Далькрайвиконкому «Про українізацію культурно-просвітніх установ краю в 1932–33 навч. р.» від 9 серпня 1932 виходила з необхідности повного охоплення укр. населення всіма видами навчання рідною мовою з повним забезпеченням шкіл 1 ст. та дошкільних і культурно-освітніх установ місцевими кадрами. А протягом наступних 3-х років в краю мала бути забезпечена підготовка укр. кадрів для всієї системи народньої освіти шляхом реорганізації укр. відділення при Благовіщенському агропединституті в окремий укр. пединститут, переведення на укр. мову ще одного, крім Спаського, педтехнікуму та створення укр. педробфаку. З початку 1932–33 шк. р. планувалося також відкрити не менше 2-х укр. радпартшкіл. Крайове видавництво, при якому було створено укр. відділ, мало налагодити видання масової літератури укр. мовою з урахуванням місцевої специфіки. Окремо наголошувало-

ся на необхідності вжити конкретні заходи щодо популяризації укр. національної культури серед населення краю.

План українізації культосвітустанов в укр. районах ДСК у 1932–33 навч. р. передбачав переведення на укр. мову з початку шкільного року 1239 комплектів шкіл 1 ст., 159 груп денних та 35 вечірніх ШКМ, 47 груп ФЗС, 10 груп педтехникуму, 5 груп педробфаку, 3 груп пединституту, 9 груп радпартшкіл, 379 комплектів дошкільних установ, 368 хат-читалень, 6 будинків соцкультури, у т .ч. і в районах часткової українізації – в населених пунктах, де українці складали більшість населення. В укр. районах мало бути створено 10 районних укр. бібліотек. З 1 вересня 1932 планувалося переведення на укр. мову Іманського педтехнікуму, а з 1 листопада 1932 – створення в Спаську укр. радпартшколи та переведення на укр. мову не менш 4-х груп в Благовіщенській радпартшколі. З початку шкільного року мав бути переведений на укр. мову та переданий у підпорядкування Благовіщенського пединституту педробфак в с. Чернігівка. Не пізніш 1 січня 1933 мала бути відкрита філія укр. педробфаку в *Олександрівську*. Крім того, вважалося необхідним вийти з клопотанням перед РНК РРФСР про створення з осени 1933 окремого пед. ВИШу, який би готував кадри вищої кваліфікації для укр. шкіл Далекого Сходу. Цією ж постановою доручалося укріпити кваліфікованими кадрами крайовий укр. театр, забезпечивши його відповідною матеріяльною базою та додатково відкрити пересувний укр. театр малих форм. Союзкіно мало забезпечити кінообслуговування укр. районів рідною мовою. Постановою Президії Далькрайвиконкому від 17 липня 1932 планувалося просити СНК УССР про відрядження до ДВК з України ще 295 культпрацівників, між іншим: учителів шкіл 1 ст. – 100 осіб, викладачів ФЗС та ШКМ – 133, шкільних інструкторів-методистів – 13, керівників дітсадків – 35, викладачів педтехнікумів, ВИШів та радпартшкіл – 14 осіб.

Однак цим планам не судилося збутися. Згідно з постановою ЦК ВКП(б) від 14 грудня 1932 всі укр. культурно-освітні установи на терені РРФСР мали бути ліквідовані. Повною мірою згубні наслідки цієї постанови торкнулися і Зеленого Клину. Починаючи від 1933 і по сей час місцеві українці позбавлені таких інститутів етнізації, як нац. школа, преса, професійна культура (література, театр тощо), що сприяє катастрофічним масштабам асиміляції укр. населення Далекого Сходу.

Літ.: *Сергійчук, В. «Українізація» Росії. Політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923–1932 роках. Київ: Українська видавнича спілка, 2000. 330 с.*

«УКРАЇНІКУМ» (Гурток українців-середньошкільників «Українікум») – гурток, що об'єднував укр. молодь з числа учнів середніх навчальних закладів у *Владивостоці*. Створений навесні 1917 з метою ведення культурно-просвітньої діяльности поміж середньошкільної молоді. Планував вести укр. театральну діяльність та організувати хор. Припинив свою діяльність 1919 через мобілізацію значної частини членства до російського білого війська. За його прикладом виникли аналогічні організації у *Микольську-Уссурійському* та Харбіні в Маньчжурії.

«УКРАЇНСЬКА АМУРСЬКА СПРАВА» – укр. «революційно-політична» тижнева газета, що почала видаватися Радою *Благовіщенської Укр. Громади* на *Амурщині* з 2 травня 1917. Починаючи видання газети, Рада Громади сподівалася «зоча б раз на тиждень увідомляти українську громадськість, як міську, так і сільську, про всі найвидатніші події українського життя, як на Україні, так і на Далекому Сході». Кількість чисел, що вийшли, невідома, але І. Світ свідчить про вихід щонайменше її другого числа. Редактор – *Я. Ситницький*.

УКРАЇНСЬКА
АМУРСЬКА СПРАВА.

УКРАЇНСЬКА ДАЛЕКОСХІДНЯ ВИДАВНИЧА СПІЛКА – укр. видавництво, створене 1 липня 1920 у *Владивостоці* членами *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. За кошти видатних діячів «Просвіти» *М. Капленка* та *Ф. Лемішка* було видано відповідно «Збірник революційних (українських) пісень» та п'єсу М. Кропивницького «По ревізії».

УКРАЇНСЬКА ДАЛЕКОСХІДНЯ КРАЙОВА РАДА – згідно з *Конституцією національно-культурної автономії українства Далекого Сходу*, «найвищий автономний орган українців Далекого Сходу» та «найвищий виборний орган

самоврядування української людности по усім справам національно-громадського життя, а саме – законодавчої, керовничої і роз'яснюючої вдачі» в 1918–1922. Розглядалася як найвищий орган самоврядування українців – громадян Далекого Сходу та як орган, що «силою подій» мав тимчасово виконувати обов'язки Генерального Консульства для українців – громадян України. Створена згідно постанов *III* і *IV Укр. Далекосхідніх з'їздів* і Конституції українства Далекого Сходу. Мала об'єднувати всі укр. *Окружні Ради* на Далекому Сході, крайові укр. фахові спілки, економічні, культурно-просвітні товариства та інші громадські організації та керувати їх життям. Крайова Рада повинна була дбати про поширення нац. і політичної свідомости, піднесення освітнього й культурного рівня та матеріяльного добробуту серед укр. населення на Далекому Сході та відстоювати його інтереси перед крайовою і місцевою владою. Через свій виконавчий орган – *Укр. Далекосхідній Секретаріят* вела перепис (реєстрацію) укр. населення краю та укр. організацій.

Справа утворення Далекосхідньої Укр. Ради, як центрального адміністраційного, політичного й громадського центру для українців Зеленого Клину, виникла під впливом досвіду діяльности створених після Березневої революції 1917 Української Національної Ради в Петрограді та Української Центральної Ради в Києві. Вже у програмі *I Всеукраїнського з'їзду Далекого Сходу*, що проходив 11–14 червня 1917 в *Микольську-Уссурійському*, стояло питання про заснування такої Ради, що «мала об'єднувати в собі всі громади, спілки, Просвіти, клуби, товариства і інші українські організації, які працюють на грунті національного відродження української людности у всіх верствах її життя на Далекому Сході». На з'їзді планувалося розробити проект статуту Ради та обрати її членів. Але з'їзд тільки ухвалив її тимчасово опрацьований статут, а остаточно питання з Радою було вирішено лише на IV Укр. Далекосхідньому з'їзді (25 жовтня – 1 листопаду 1918), на якому було затверджено її статут і обрано перший тимчасовий склад Крайової Ради.

У своїй діяльності Рада спиралася на право кожного народу на самовизначення та мала керуватися «підвалинами повного народоправства». Уся її діяльність керувалася постановами Укр. Далекосхідніх Крайових з'їздів. Вона мала дбати про полагодження своєї діяльности з державними актами уряду і постановами законодавчих органів Сибіру і України. Рада мала складатися з представників, обраних населенням по виборчих округах з додержанням підвалин нардоправства і з забезпеченням представництва від усіх округ за пропорцією: 1 представник від 1000 виборців. Але фактично вона складалася з 1–3-х представників від укр. населення округ (областей, повітів), обраних на Окружних з'їздах. Члени Ради мали відповідати за свою діяльність перед організаціями, які надали їм уповноваження.

Крайова Рада мала збиратися на свої сесії двічі на рік, а у випадку виникнення питань надзвичайної ваги – скликати засідання надзвичайної сесії, але фактично протягом 1918–20 у *Владивостоці* відбулося три сесії Укр. Далекосхідньої Крайової Ради.

Учасники II сесії Української Далекосхідньої Крайової Ради: сидять (зліва направо) – Ю. Глушко-Мова, І. Божко, В. Яковенко, Л. Глібоцький, П. Твердовський, стоять – В. Гальченко, П. Романенко, Є. Гаєвський, М. Левонюк, П. Горовий

Перша сесія розпочала свою роботу відразу після закінчення IV Укр. Далекосхіднього з'їзду напочатку листопаду 1918. У ній взяли участь представники тільки Владивостоцької, Іманської та Маньчжурської округ. Секретаріят

доповів сесії про те, що було зроблено за минулий час і що він «вважає потрібним чинити українству надалі». Крайова Рада, керуючись постановами з'їзду, ухвалила провадити організацію *укр. військових формувань на Далекому Сході* та негайно утворити крайовий укр. економічний орган з як найширшими завданнями (укр. банк). На сесії було створено комісію з членів Секретаріяту і одного з членів Крайової Ради, яка мала розробити статут цього економічного органу.

II сесія Крайової Ради працювала у Владивостоці від 27 до 31 травня 1919. Це була перша повна сесія Крайової Ради, на якій були присутнімиделегатимайжевідусіхукр.Окруж-них Рад. У зазначеній сесії брали участь: від Владивостоцької округи: *Д. Кисільов*, *М. Соловей*, *С. Прант*, від Забайкальської округи: *Є. Гаєвський*, *С. Шведин*, *В. Яковенко*, від Іманської – *П. Поліщук*, від Маньчжурської – Василь Гальченко, *П. Горовий*, від Микольськ-Усурійської – *І. Божко*, від Свободненської – *Л. Глібоцький*, *М. Левонюк*, *П. Романенко*, від Хабаровської – *В. Никуляк* та члени Укр. Далекосхідного Секретаріяту – *Ю. Глушко-Мова, Ф. Стешко, І. Гадзаман, Г. Мелашич.* На сесії не була представлена лише *Благовіщенська Укр. Окружна Рада*. До мандатного відділу сесії були обрані: І. Гадзаман, Є. Гаєвський, М. Соловей. На сесії по черзі головували: В. Яковенко, Л. Глібоцький, І. Божко, секретарювали: М. Соловей, Д. Кисільов і С. Прант.

Порядок денний сесії включав наступні питання: доповідь Укр. Далекосхідного Секретаріяту про свою діяльність, справа військова, справа економічна, справа просвітня, справа Конституції українства Далекого Сходу, справа організації, поточні справи. Головне питання, яке розглядалося на сесії, це – затвердження Конституції українства Далекого Сходу. Сесія заслухала і 30 травня 1919 ухвалила проект Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході, розроблений І. Гадзаманом з тим, що остаточно вона мала вступити в силу після затвердження її наступним V Укр. Далекосхіднім з'їздом. Але вже від часу її схвалення Крайовою Радою Конституція повинна була розглядатися як головний закон для внутрішнього самоврядування укр. населення. Крім з'ясування державноправного становища українців на Далекому Сході, Конституція визначила і статус самої Крайової Ради.

28 травня у роботі сесії взяв участь укр. консул на Далекому Сході *П. Твердовський.* Він зробив доповідь про міжнародне становище України, про відношення представників інших держав, які перебували на Далекому Сході, до України взагалі і до її консула зокрема. П. Твердовський також навів відомости про те, що деякі місцеві урядовці за допомогою певних осіб з числа українців намагалися дискредитувати особу консула. Він подав на розгляд сесії усі свої уповноваження як від укр. уряду, так і від голови Омського уряду П. Вологодського тощо. Після докладного обговорення сесія ухвалила повідомлення консуля прийняти до уваги, визнавши, що зміни урядів, які відбувалися на той час в Україні, не можуть бути приводами для позбавлення прав особи, посада якої є цілком адміністративна. Уповноваження консула було визнано дійсними і правомочними до того часу, поки з України надійдуть відповідні оголошення. Сесія констатувала, що «в ці часи громадянської війни, часи самовизначення націй, надужиття над окремими представниками чисельних кол людности можуть привести тільки до заворушень і ворожнечі до тих осіб, які чинять ці надужиття, не даючи ніякої користи, а лише шкоду». Тому Крайова Рада рішуче протестувала проти замахів на представника України.

Сесія також ухвалила заходи щодо створюваних на той час на Далекому Сході укр. військових формувань. На сесії з доповіддю виступив генерал-майор *Л. Вериго*, відсторонений напередодні з посади уповноваженого з формування укр. частин, який висунув проект «покозачення» далекосхідніх українців, тобто переведення їх до козачого стану.

III сесія Крайової Ради відбулась у Владивостоці 14–21 листопаду 1920. На ній розглядалося питання про вибори до Установчих Зборів *Далекосхідньої Республіки* (ДСР). Обміркувавши питання про вибори до Установчих Зборів ДСР сесія визнала, що вирішення майбутнього Далекого Сходу без участи представників укр. населення, що складає більшість усієї людности Далекого Сходу, «суперечить елементарним правам нації і принципам народоправства». Тому Крайова Рада вважала, що закон про вибори до Установчих Зборів мав бути пристосованим «до складних обставин місцевого крайового життя із мішаним населенням» шляхом проведення виборів по національних куріях – українській,

бурятській, козачій, «великоруській», єврейській тощо.

Крайова Рада визнала, що українці повинні примусити владу реалізувати їх вимоги та нац. права, але тільки шляхом парляментарної боротьби і тому мусять взяти активну участь у виборах або окремим списком, або у блоці з ішими нац. списками. Рада також ухвалила, щоб Секретаріят звернувся від її імені до «органів, які привласнили собі право вирішувати майбутнє цього краю» з вимогою дати місце у свойому складі представникам укр. населення.

Сесія ухвалила окрему резолюцію, присвячену подіям на Україні. В резолюції наголошувалося, що укр. народ не одноразово засвідчив своє бажання жити вільним незалежним життям згідно з принципом самовизначення, в тому числі і своєю кров'ю, що її пролито в боротьбі за волю України. Тому III сесія Укр. Далекосхідньої Крайової Ради проголосила, що вона вимагає «для Українського народу свободи, при якій він зможе вільно виявити свої бажання форми влади і майбутнього життя нації». Разом з тим, вона затаврувала «поляків, що робили грабунки та насильства в Галичині та Врангеля і інших зайд, які чинили такі самі насильства на Лівобережжі України».

III сесія виступила з гострою критикою держав Антанти за їх підтримку анексіоністських зазіхань Польщі щодо території України та російських «єдино-неділимчеських» кол у їх намаганнях відбудувати «тюрму народів». Тим самим Антанта, на думку сесії, виразно засвідчила, що «реалізація українським народом своїх прав на незалежне життя для союзників небажане». Укр. Далекосхідня Крайова Рада гостро засудила і окупаційну по відношенню до України політику совєтської Москви, оптимістично сконстатувавши, що укр. народ прокинувся і «як би не намагалася сучасна влада Москви... завірити, що вона визнає незалежність України, її право на вільне життя при владі трудящих, який би терор не провадили поляки в Галичині, можна бути певним, що українский народ ніколи не помириться з чужим пануванням».

III сесія Крайової Ради обрала новий склад Укр. Далекосхіднього Секретаріяту, до якого ввійшли: Ю. Глушко-Мова, Д. Кисільов, *В. Жук*, С. Прант, *А. Криштофович*.

УКРАЇНСЬКА ДАЛЕКОСХІДНЯ ТЕАТРАЛЬНО-АРТИСТИЧНА СПІЛКА – укр. нац. крайова професійна спілка, що об'єднувала укр. театрально-артистичні сили Далекого Сходу (1918–1922). Створена 1 травня 1918 у *Хабаровську* з ініціятиви *Г. Кириченка-Могили*. Мала відділи у *Владивостоці*, *Микольську-Уссурійському* (голова – *В. Мигулін*), Хабаровську, Харбіні. У березні 1920 членами Ради Владивостоцького відділу спілки були обрані *Ф. Вишневський, М. Зазимовська, К. Кармелюк-Каменський, Ю. Глушко-Мова*, режисерами – *П.Олефіренко* та *П. Лавровський*, помічником режисера – Рудниченко. На початку 1921 голова Владивостоцького відділу – *В. Дубовський*, секретар – Олександр Джеваго, скарбник – *С. Янковський*, режисер – А. Печінко.

«УКРАЇНСЬКА ДУМКА» – укр. газета, що видавалася у *Владивостоці* 1921 *Владивостоцьким укр. товариством «Просвіта»*. Перший номер вийшов 27 лютого 1921 до 60-ї річниці смерти Т. Шевченка. Редактор – *Й. Кошовий*. Відомостей про подальший вихід газети немає, очевидно він припинився після виходу першого числа, бо саме у цей час приходить у занепад і діяльність самого т-ва «Просвіта».

УКРАЇНСЬКА ДУМКА

«УКРАЇНСЬКА ДУША» – вокальний ансамбль у *Петропавловську-Камчатському* в 2000-х. Створений з учасниць хору «Слов'янський». Худ. керівник – Олена Сьомкіна, концертмейстер – Надія Солових.

УКРАЇНСЬКА ЗАЛІЗНИЧА РОБІТНИЧА СПІЛКА – укр. національна професійна спілка, що об'єднувала українців-залізничників у *Хабаровську*. Створена в лютому 1918.

УКРАЇНСЬКА КОЛОНІЯ м. ВЛАДИВОСТОКУ – міська укр. громада, що об'єднувала більше 200 укр. родин. Створена у червні 1918. Голова – *Є. Геруцький*. У липні 1918 висунула свій список на виборах до Владивостоцької міської думи (полковник Є. Геруцький, *Ю. Глушко-Мова, Т. Ковтун*, *В. Потієнко*, *А. Казнодзей*, *Д. Боровик, П. Древаль*, Федір Пономаренко, Семен Спис). За цим списком Є. Геруцький був обраний радним міської думи.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА АВТОНОМІЯ м. ВЛАДИВОСТОКУ – форма національно-культурного самовизначення укр. населення *Владивостоку* у 1999–2006. Утворена на установчих зборах 12 травня 1999 з ініціятиви *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»* згідно з Федеральним законом РФ «Про національно-культурну автономію» (1996). Офіційно зареєстрована 5 липня 1999. Представляла з себе громадське об'єднання громадян РФ, які відносять себе до укр. етнічної спільноти. Була створена на основі їх добровільної самоорганізації з метою задоволення національно-культурних інтересів українців, що мешкали у м. Владивостоці, вирішення питань збереження нац. самобутности, розвитку рідної мови, освіти, нац. культури, підтримання культурних, наукових зв'язків з українцями, що мешкають в інших країнах світу, захисту прав та інтересів своїх членів у порядку, зазначеному діючим законодавством. При автономії діяв укр. народний хор *«Червона калина»* (1999–2001). Автономія брала участь у трьох Приморських крайових фестивалях нац. культур (1999, 2000, 2001) та у діяльності Асамблеї народів Примор'я. Реєстрацію автономії скасовано судом згідно чинного законодавства в квітні 2006. На основі автономії 2006 створено Центр укр. культурі Анатолія Криля *«Горлиця»*.

Голова – *О. Бондаренко* (1999–2001), *В. Чорномаз* (2001–2006), секретар – Ольга Огороднікова. Члени Ради – *В. Світальський, А. Димська, Т. Ткаченко*, *В. Кандиба*. Ревізор – *Є. Коляда*. Серед активних членів – *О. Мамай, В. Каток, Л. Кочеткова,* Катерина Верхова, Олена Ракова, Катерина Толстенкова.

УКРАЇНСЬКА СПІЛКА ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИХ СЛУЖАЧИХ – укр. національна професійна спілка, що об'єднувала українців – поштово-телеграфних службовців *Владивостоку.* Створена 1919. Голова – *М. Соловей*, секретарі – *С. Прант* (1919), Олекса Очеретяний (1920–21), скарбник – О. Судик (Судич?).

«УКРАЇНСЬКА ХАТКА» (Український музично-драматичний гурток «Українська Хатка») – укр. аматорський театральний гурток, що діяв у складі т-ва *«Просвіта»* в *Петропавловську-Камчатському* у 1920. Гурток мав приміщення у місцевому Народному Домі. Ним було влаштовано 7 березня 1920 «День Свята Т. Г. Шевченка». У першій половині 1920 гуртком під режисурою Д. Барвінського було виставлено п'єси «Назар Стодоля», «Хатня революція», «Наталка-Полтавка». Члени Ради – М. В. Возняго, Д. Г. Барвінський, А. М. Ткаченко.

УКРАЇНСЬКЕ ДАЛЕКОСХІДНЄ КРАЙОВЕ КООПЕРАТИВНО-ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА – укр. видавництво у *Владивостоці*. Створене заходами *Укр. Далекосхідного Секретаріяту, Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»* та Укр. Далекосхідного крайового кооперативу *«Чумак»* з метою ведення укр. видавничої діяльности – друку шкільних підручників та іншої літератури на початку 1921. Орг. засідання ініціятивної групи зі створення видавництва відбулось 21 грудня 1920. «Беручи до уваги те, що на Далекому Сході мешкає до 85% українського населення і, не дивлячись на це, у сей час нема жодної української національної газети, яка б висвітлювала дійсне становище як в політичному, так і в економічному відношеннях, не говорячи вже про підручники та книжки, у яких українське населення відчуває гостро потребу, що підтверджується надсиланням з різних місць сотні приговорів з проханням про відкриття шкіл на рідній мові та надіслання підручників та книжок», на засіданні вирішено заснувати укр. видавниче кооперативне т-во. На засіданні вибрано комісію для випрацювання статуту т-ва було вибрано комісію (*П. Горовий*, літератор Циганок, юрист *Д. Нечипоренко*, типолітограф *О. Кравець*, укр. літератор *Й. Якимів)*. Статут зареєстровано 22 березня 1921. Видавництво створювалося на комерційно-кооперативних засадах, тобто мало працювати на умовах самофінансування, не розраховуючи на фінансування з коштів Укр. Далекосхідного Секретаріяту.

«УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ» – укр. газета, що почала видаватися видавничим товариством *«Січ»* у *Микольську-Уссурійському* 18 грудня 1921 з метою «висвітити українське життя на Далекому Сході, Україні та інших місцях земної кулі». Зміст першого числа включав головним чином передруки повідомлень з укр. газет з Америки, Німеччини, Австрії тощо. Чи було продовжене видання після виходу першого числа невідомо.

УКРАЇНСЬКЕ ЗЕМЛЯЦТВО «КРИНИЦЯ», див. *«Криниця»*

УКРАЇНСЬКЕ ЗЕМЛЯЦТВО НА ПІВНІЧНОМУ СХОДІ РОСІЇ «СЛАВУТИЧ-КОЛИМА», див. «Славутич-Колима»

УКРАЇНСЬКИЙ ГУРТОК у *Владивостоці,* утворився 1909 з числа укр. аматорів, що в 1907–1909 об'єдналися навколо *Владивостоцької студентської Української Громади* під проводом *Ю. Глушка-Мови*. Активізувався наприкінці 1911 після прибуття до Владивостоку *І. Мостипана* та *Я. Водяного* і перенесення його діяльности до місцевого Народнього Дому. Головним завданням гуртку його члени бачили «повне об'єднання всіх українців Владивостоку, а також організацію тісного зв'язку з подібними організаціями в Росії та закордоном» з метою розвитку у місцевого українства нац. свідомости. Головною метою укр. руху вони вважали здобуття автономії України. Як першорядне було поставлено завдання притягнення до гуртку найбільшого числа членів та здобуття дозволу на організацію у Владивостоці Укр. клубу. Гурток займався поширенням укр. літератури, влаштуванням укр. вистав, щорічних Шевченківських свят, під час яких збиралися кошти на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві. В 1912 зусиллями гуртку був створений укр. відділ у бібліотеці Народнього Дому. При гуртку існував великий укр. хор під керівництвом *М. Полетики*. Гуртком було виставлено п'єси М. Старицького, Т. Шевченка, М. Кропивницького, Б. Грінченка, І. Тобілевича – «Борці за мрії», «Невольник», «Наймичка», «Хатня революція», «Розумний і дурень», «Тарас Бульба», «Сто тисяч», «Дай серцю волю...», «По ревізії», які йшли під режисурою І. Мостипана. Під режисурою *Г. Костяєва-Чорноморця* йшли опери «Майська ніч», «Сватання на Гончарівці», «Запорожець за Дунаєм», «Наталка-Полтавка», п'єси «Ніч під Івана Купала», «Ой, не ходи Грицю» тощо. Гурток складавася переважно з міської інтелігенції, службовців. Секретар гуртку (1913) – *І. Антонюк*, найбільш активні члени – *А. Печінко,* Ю. Глушко-Мова, Г. Костяєв-Чорноморець, *В. Ткалич, Г. Кириченко-Могила*, *Ф. Лемішко*, *М. Сиротенко*, *Г. Іващенко*, Пилип Ященко, *А. Казнодзей*, *С. Янковський*, *М. Джеппо*, *К. Стрельбицький*, *Г. Іващенко*, Яків Лихач, М. Полетика, *М. Сибірцев, М. Зазимовська*, Михайло Небрат, Генадій Хворостин, Ніна Монакіна, Софія Орловська, Елизавета Подоїлова, Секлетія Яковицька, Мария Мостипан. Діяльність гуртку за короткий час сприяла значному піднесенню укр. нац. руху у Владивостоці, свідченням чого є той факт, що вже 1914 тут нараховувалося декілька сотень передплатників укр. преси та було розпродано 500 прим. укр. календарів. Завдяки діяльности гуртку було закладено грунт для значного розвитку укр. нац. руху у Владивостоці після Березневої революції 1917, багато лідерів якого вийшли з членів гуртку.

Будинок Народного Дому у Владивостоці (праворуч), у якому в 1911–1917 рр. активно працював Укр. гурток, а в 1918–1920 – Владивостоцьке українське товариство «Просвіта» та українська початкова школа. У жовтні 1918 у будинку відбувся IV Український Далекосхідній з'їзд.

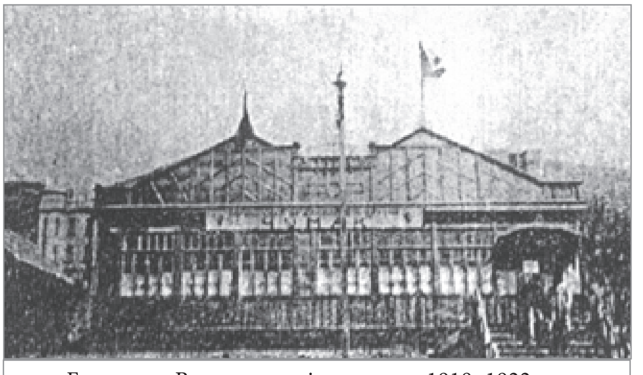
Літ.: *Мостипан І. Аматорський гурток у Владивостоці // Сяйво. Київ. 1914. №5–6. С.134.*

1-й УКРАЇНСЬКИЙ ДАЛЕКОСХІДНІЙ НОВО-ЗАПОРІЗЬКИЙ КУРІНЬ ВІЛЬНОГО КОЗАЦТВА (офіційна назва – 1-й Ново-Запорізький Добровольчий пластунський курінь) – укр. військова формація, створена у *Владивостоці* навесні 1919 згідно з рішеннями *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* та наказом командуючого Приамурським військовим округом генерала П. Іванова-Рінова №214 від 5 травня 1919 на підставі указу Тимчасового Сибірського уряду від 31 липня 1918. Згідно з наказом, за затвердженим ним штатом курінь мав представляти собою окремий стрілецький курінь (батальйон) у складі трьох сотень загальною чисельністю 674 осіб – 26 старшин (командир, начальник господарської частини, 3 командири сотень, начальник кулеметної команди, 3 старших обер-офіцери, курінний ад'ютант, діловод курінного суду, начальник команди зв'язку, начальник нестройової команди, 13 чотових старшин), 4 військових чиновника (лікар, скарбник-квартирмейстер, діловод з господарської частини, зав. зброєю – збройний

майстер) та 644 козаків (фельдфебелів – 5, чотових старших унтер-офіцерів – 16, 6 каптенармусів, 28 ройових унтер-офіцерів, 1 сурмач, 528 стрільців та 60 – поза строєм). На озброєнні куреня, крім особистої стрілецької зброї, повинно було бути 4 кулемети. Згідно з наказом, курінь мав підпорядковуватися коменданту Владивостоцької фортеці і формуватися виключно на добровольчих засадах. Командиром куреня був призначений капітан Микитенко. У перші ж дні до куреня записалося більше 300 добровольців, однак оскільки до його складу дозволялося приймати лише «добровольців з числа українців, що мешкають в окрузі», а особам, що вже перебували на військовій службі, заборонялося вступати в укр. частини, у складі куреня було залишено 150 козаків та 27 старшин. Однак зброєюособовому складу так і не було надано. Штаб куреня спочатку розташувався на залізничному вокзалі, а згодом, після настійливих домагань *Укр. Далекосхідного Секретаріяту* для нього були призначені касарні у Гнилому куті на півострові Басаргіна. Козаки куреня активно жертвували на укр. культурно-просвітні потреби. Так, вони офірували 2 тис. крб. на користь *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»* для друку укр. підручників. Однак вже 15 травня 1919 надійшов наказ Верховного Правителя Росії адмірала О. Колчака про заборону формування укр. частин, яким приписувалося негайно росформувати укр. курінь у Владивостоці. Однак особовий склад куреня відмовився виконати цей наказ і був заарештований 20 червня 1919 згідно з наказом коменданта фортеці за звинуваченням у пробольшевицьких настроях. Однак військовий прокурор, після перевірки, не знайшов підстав для цих звинувачень і особовий склад куреня після кількох днів арешту було розпорошено по іншим військовим частинам. Пізніше частина вояків куреня дезертувала з колчаківського війська, ставши основою укр. партизанських загонів у *Приморщині*, а інша частина брала участь у складі своїх підрозділів у протиколчаківському повстанні у Владивостоці 31 січня 1920 (старшина Вітковський та козак Відмідь – у військово-інструкторській школі на о. Руському, *А. Бакумовець-Баков*, який у ході повстання очолив Морський військово-революційний штаб тощо). Після повалення колчаківської влади в лютому-березні 1920 робилися заходи щодо відновлення у Владивостоці укр. куреня, але ця справа зустрілася з перешкодами з боку нового пробольшевицького уряду Приморщини і після виступу японських інтервенційних сил 4–5 квітня 1920, коли японцями було вилучено зброю укр. куреня, вона так і не була реалізована.

УКРАЇНСЬКИЙ ДАЛЕКОСХІДНІЙ СЕКРЕТАРІЯТ – виконавчий орган *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* в 1918–1922. Мав виконувати її ухвали та постанови *Укр. Далекосхідніх з'їздів*, керуючи поточною діяльністю далекосхідніх укр. організацій та репрезентуючи укр. населення перед місцевою владою та іноземними представництвами, що перебували на той час на терені Далекого Сходу. Обраний 12 квітня 1918 на III Укр. Далекосхідньому з'їзді у складі: голова – *Г. Мелашич*, члени – *І. Гадзаман*, *В. Яременко-Заболотний*. Місцем осідку першого складу Секретаріяту був *Хабаровськ*, де ним видавалася газета «*Нова Україна*». Секретаріят, обраний III з'їздом, зіткнувся з проблемою браку коштів, через що В. Яременко-Заболотний змушений був залишити працю в Секретаріяті, а інші два секретарі, хоч і працювали надсилу, не в змозі були зрушити справу. У червні 1918 після того, як Секретаріят видав припис про невтручання укр. населення у збройний конфлікт сов. влади з іноземними інтервентами, що перебували тоді на терені Далекого Сходу, Дальсовнарком виявив відверто вороже ставлення до Секретаріяту та став піддавати його утискам. Через це та скрутне матеріяльне становище Секретаріят змушений був припинити свою діяльність і навіть виїхати з Хабаровська.

Відновлено діяльність Секретаріяту було після IV Укр. Далекосіднього з'їзду вже з осідком у

Будинок у Владивостоці, у якому в 1918–1922 рр. розташовувалися Український Далекосхідній Секретаріят та Центральне Правління Українського Далекосхідного крайового кооперативу «Чумак»

Владивостоці. На цьому з'їзді склад Секретаріяту було поширено (голова – *Ю. Глушко-Мова*, секретар з організаційних справ – *Г. Мелашич*, секретар з освітніх справ – *І. Гадзаман*, секретар з військових справ – полковник *Ф. Стешко*, а також *Й. Осипенко*, *А. Радіонов, Я. Ситницький* – секретарі зі справ представництва (зносин с російською владою та чужинцями), аграрних та економічних питань). Але Я. Ситницький на другий же день з Владивостоку від'їхав і тим автоматично вийшов зі складу Секретаріяту. На підставі наказів з'їзду Секретаріят звернувся до Уповноваженого Омського уряду на Далекому Сході з домаганням коштів на культурні та освітні потреби укр. населення, але, звичайно, нічого не одержав. Проте у Секретаріяті були невеликі кошти, що складалися з громадських офір і на які проводилася певна організаційна робота. У 1919–20 у Владивостоці ним видавалася газета «*Щире слово*». Секретаріятом було також видано «Конституцію Українства Далекого Сходу», «Постанови III сесії Крайової Ради», а також «Заповіт» Т.Г. Шевченка та ноти нац. гімну «Ще не вмерла Україна».

На III-й сесії Укр. Далекосхідньої Крайової Ради в листопаді 1920 було обрано останній склад Секретаріяту: голова – Ю. Глушко-Мова, заст. голови та секретар з видавничих справ – *Д. Кисільов*, секретар з освітніх справ – *В. Жук*, скарбник і секретар з організаційних справ – *С. Прант*, урядовий секретар – *А. Криштофович*. Власне членом Секретаріяту був обраний також *Г. Могилецький*, але відразу по закінченню сесії він виіхав до Хабаровську і його місце у складі Секретаріяту заступив В. Жук. Цей склад Секретаріяту діяв аж до арешту його членів сов. владою в ніч з 25 на 26 листопада 1922. Частина з них була згодом засуджена на *Читинському процесі* (1924).

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕРЕСУВНИЙ ТЕАТР ДАЛЕКОСХІДНЬОГО КРАЮ – укр. державний театр, що діяв на Далекому Сході під час переведення політики *українізації* в 1931–32. Справу організації в *Далекосхідньому краю* укр. театру було порушено на нараді при Далькрай-ВНО 26 березня 1931. Оскільки укр. населення краю проживало переважно в сільській місцевості та було розкидано на величезному просторі, було вирішено створити саме пересувний театр, який би мав постійно гастролювати по місцям компактного проживання укр. населення, задовольняючи його національно-культурні запити. Районом постійної праці театру було визначено простір з найбільш компактним укр. населенням від *Свободного* на *Амурщині* до *Микольська-Уссурійського* на *Приморщині*.

На 1 січня 1932 театр мав штат з 23 акторів (Черкаський, Вишневський, Левандовський, Джеваго, Серветников, Зданович, Морозов, Праславська, Лемішко, Левандовська, Серветникова, Волкова, Сенчук, Тарасенко, Вінничук, Кириченко, Чернявський та інш.), 6 музикантів (до складу оркестру входило дві скрипки, віолончель, флейта, контрабас та ударник) та 10 працівників адм. та тех. персоналу (директор театру – Барабаш, худ. керівник та режисер – Чмільов, головний адміністратор – Тихомиров, художник – Знаменський, суфлер – Хесинський, механік сцени – Хусаїнов, адміністратор – Юркаєв, диригент – Клаузен, а також – реквизитор-костюмер та парикмахер). Восени 1932 склад театру було суттєво поповнено значною групою молодих укр. акторів, що прибули з України, після чого трупа театру поширилася з 39 до 75 осіб. Репертуар театру 1932 включав вистави «Диктатура» та «Справа чести» Микитенка, «Перша Кінна» Вишневського, «Мина Мазайло» Куліша, «Будні» Косієвського, «Пошилися у дурні» Ярошенка, «Козак Голота» Лопатинського, «Кармелюк» М. Старицького, «Ровісники п'ятирічки» Л. Первомайського, «Риштовані» Резникова, «Вирок» Левитіної, «Плацдарм» М. Ірчана, «Земля горить» та «Кам'яний острів» О. Корнійчука, «Вій» О. Вишні, «Запорожець за Дунаєм» тощо.

Постановою Президії Далькрайвиконкому від 17 серпня 1932 було визначено, що постійною базою театру має стати м. *Спаськ*, як центр регіону з найбільш чисельним компактним укр. населенням, однак з припиненням у грудні 1932 політики українізації в РРФСР театр було ліквідовано.

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНИЙ АНСАМБЛЬ – останній укр. професійний театральний колектив на Зеленому Клині. Створений 1946 при Приморській крайовій філармонії у *Владивостоці*. На той час єдиний у краю професійний музично-драматичний колектив. Керівник – С. Барсук, згодом – М. Колодяжний. 1948 ансамбль мав у своєму складі 9 артистів, у 1951 – 20. Вів активну концертну діяльність, виступаючи з уривками та окремими музичними номерами з укр. вистав. У 1946 дав

106 концертів, у 1951 – 245. У 1952 ансамбль було ліквідовано згідно з наказом Комітету у справах мистецтва при Раді Міністрів РСФСР. Кол. актор ансамблю Микола Щербатюк став одним із засновників *Товариства укр. культури Приморського краю.*

УКРАЇНСЬКИЙ ХОР ІМ. АНАТОЛІЯ КРИЛЯ «ГОРЛИЦЯ», див. «*Горлиця*»

УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ – укр. нац. військові підрозділи, що створювалися на Зеленому Клині у 1917–1920. Напередодні Березневої революції 1917 українці, як із числа місцевих мешканців, так і покликані до служби з України, складали значну частину особового складу російських військ в Сибіру та на Зеленому Клині. За деякими даними у *Владивостоці* українці становили до 50–60% особового складу місцевого гарнізону. Укр. вояцтво взяло активну участь у розбудові укр. нац. життя на Далекому Сході з перших днів революції, складаючи значну частину членства укр. *Громад*, що виникли тут у цей час.

На зборах *Владивостоцької Укр. Громади* 29 травня 1917 було визнано, що Громада розділяє позицію Укр. Центральної Ради з питання українізації війська і вирішено заснувати у Владивостоці на власну руку, не дожидаючись дозволу місцевої влади, укр. полк з вояків – українців місцевого гарнізону. Це рішення було підтримано на великому укр. військовому вічі, що відбулося у Владивостоці 11 червня 1917. Безпосередньо справою організації укр. вояцтва займалася військова секція Громади на чолі з підполковником *Ф. Стешком* та прапорщиком *К. Андрущенком*.

В організаційній секції *І Укр. Далекосхідного з'їзду* також було винесено постанову про необхідність організації війська з укр. полків згідно з постановами Укр. Генерального Секретаріяту. З'їзд рішуче підтримав військову секцію владивостоцької Громади у справі формування укр. частин. В окремій телеграмі на адресу командуючого рос. військ на Далекому Сході та рос. Тимчасового Уряду й військового міністра зазначалося: «З'їзд потребує розпорядження місцевим далекосхідним властям не перешкоджати, а допомагати формуванню українських частин, щоб не робити розладу серед війська та населення».

Безпосередньо у практичну площину справа українізації у Владивостоцькому гарнізоні починає переводитися з 4 липня 1917, коли на загальних зборах вояків 8-ї сотні 4-го фортечного гарматного полку та 1-ї сотні 2-го фортечного гарматного полку було ухвалено утворити зі свого складу 1-шу та 2-гу укр. сотні. 9 липня вояки-українці 11-ї сотні ще одного з гарматних полків оголосили себе 3-ою укр. сотнею. Таким чином методом доконаного факту до початку вересня 1917 у Владивостоці було зорганізовано 8 укр. сотень та дев'ята перебувала у стані формування. Процеси українізації військових частин мали місце також у *Микольську-Уссурійському,*

Будинок Морського штабу у Владивостоці (Штабу Сибірської військової флотилії), у якому у січні 1920 р. розташовувався Укр. революційний штаб.

Благовіщенську та інших містах Далекого Сходу. У Благовіщенську 7 липня 1917 відбулися збори вояків-українців місцевої залоги (голова – *Я. Ситницький*), на яких було вирішено організувати окрему укр. військову частину. Однак у вересні 1917 наказом військового міністра Тимчасового Уряду формування в Приамурській військовій окрузі укр. підрозділів було категорично заборонено. У цей час було відправлено до діючої армії укр. телеграфну сотню з Владивостоку, яка чітко висловила намір по прибутті на фронт перейти до укр. частин.

Від початку революції створення укр. військових частин на Далекому Сході провадилося під ознакою допомоги Україні в боротьбі за її незалежність. І тільки в середині 1918 наступає перелом в укр. настроях і ця військова акція починає набирати місцеве значення. Її метою стає захист укр. населення та охорона прав укр. людности на Зеленому Клині. Саме такі цілі в цей час ставили собі і сибірські українці. Влада Тимчасового Сибірського уряду, що існувала тоді на терені Сибіру та Далекого Сходу пішла назустріч цим домаганням. Згідно з його Указом від 31 липня 1918 українці та представники інших нац. меншин, що покликалися до лав сибірської армії мали скеровуватися до військових частин, організованих за нац. ознакою. Однак ці частини повинні були входити до складу російських військових з'єднань і зноситися з вищим командуванням російською мовою.

Поручник *П. Твердовський*, призначений влітку 1918 урядом гетьмана П. Скоропадського укр. консулом на Далекому Сході, здобув від голови Сибірського уряду П. Вологодського та головнокомандуючого чеських та сибірських військ генерала Р. Гайди принциповий дозвіл на створення на Далекому Сході укр. військових формацій. Восени 1918 *Укр. Далекосхідній Секретаріят* розробляє проект створення своєї армії, розкиданої по цілому Зеленому Клину, яка б складалася з двох укр. корпусів всіх видів зброї числом до 40 тис. вояків. Взагалі ж вважалося, що українці, які складали переважну більшість населення Далекого Сходу, могли б виставити не менш 200 тисяч вояків.

8 жовтня 1918 голова Тимчасового Сибірського уряду П. Вологодський у повідомленні коменданту владивостоцької фортеці підтвердив засади, на яких визнавалося можливим погодитися на створення нац. військових формувань. Ці частини мали обов'язково ввійти до складу російської армії і підпорядковуватися у всіх справах російському командуванню. Однак ще напередодні, 6 жовтня 1918 було надруковано постанову Сибірського уряду «Про національности, на які розповсюджується призов до лав Сибірської Армії», згідно з якою всі українці – старшини російського війська, що мешкали на зазначеному терені, підлягали призову до лав Сибірської Армії на загальних підставах, оскільки Сибірський уряд не визнав Україну як самостійну державу і українці надалі розглядалися як російські громадяни.

У цей час робилися заходи зі створення укр. частин у *Забайкальщині*. Після повалення тут сов. влади *Забайкальська Укр. Окружна Рада* надала восени 1918 полковникові *Л. Слищенкові* уповноваження на формування укр. частин, але про наслідки цієї справи інформації немає.

На *IV (Надзвичайному) Укр. Далекосхідньому з'їздові*, який проходив з 25 жовтня по 1 листопада 1918 у Владивостоці, військова справа стала першим пунктом порядку денного. На з'їзді було обрано військову комісію, до якої ввійшли підполковник Ф. Стешко, прапорщик К. Андрущенко, осавул *О. Харченко*, військовий старшина *Ю. Савицький* та інш. Ухвалено також було інкорпорувати до комісії «як делегата від українських козаків» генерала *Б. Хрещатицького*. З'їзд визнав потрібним, щоби громадяни Сибіру та Далекого Сходу укр. національности, які заходами російської влади будуть покликатися до війська, гуртувалися в укр. нац. частини на підставах, зазначених в регулямині, виробленому військовою комісією з'їзду. Згідно цього регулямину, ці укр. частини мали складатися з окремих бойових одиниць, складених з самих тільки українців. Мова, навчання, діловодство і команда в тих частинах мали бути безумовно українські. Для підготовлення урядовців і старшин повинні були утворюватися окремі укр. військові школи або укр. відділи при загальноросійських військових школах. Укр. частини мали формуватися під проводом *Укр. Далекосхідньої Краєвої Ради* через укр. військові штаби. В постановах з'їзду зазначалося, що в умовах анархії і відсутности загально визнаної російської влади, властивих для того часу, укр. військо мало підлягати тільки Укр. Далекосхідньому Секретаріятові і не повинно було втручатися в міжпартійну боротьбу російських політичних партій, що точилася тоді в Сибіру та на Далекому Сході, набираючи форм

громадянської війни. З'їздом спеціяльно зазначалося, що формування укр. національних частин повинно було послужити поширенню нац. свідомости між вояками з метою уникнути їх денаціоналізації, яка раніш була наслідком служби українців в російських частинах.

Обраний на з'їзді Укр. Далекосхідній Секретаріят, у складі якого була виділена посада секретаря з військових справ, яку посів помічник військового прокурора Приамурської військової округи полковник Ф. Стешко, звернувся до командуючого аліянтськими військами, що перебували тоді на Далекому Сході генерала М. Жанена з домаганням згоди аліянтів на створення укр. війська і підтримання цього домагання перед Омським урядом. Генерал М. Жанен дав принципову згоду і було розпочато деякі конкретні заходи у цій справі перед Сибірським урядом, але колчаківський переворот у Омську, що відбувся в листопаді 1918, суттєво ускладнив вирішення цього питання.

Влада омського тимчасового Всеросійського уряду в особі адмірала О. Колчака спочатку пішла назустріч цим домаганням, але лише за умови, що укр. частини повинні формуватися тільки з добровольців, але ніяким чином не з тих осіб, які знаходилися на той мент у російському війську. Останнім було заборонено вписуватися в укр. частини. Ця заборона творила великі труднощі в справі формування укр. частин. Перші практичні заходи в цій справі було зроблено зимою 1918–1919 на ст. Ехо в Маньчжурії генералом Б. Хрещатицьким, якому як українцеві з походження Укр. Далекосхідній Секретаріят надав відповідні уповноваження. Однак під тиском Омського уряду цю справу було припинено. Знову було приступлено до неї лише в березні 1919, коли Укр. Далекосхідня Крайова Рада передала уповноваженому з охорони державного порядку та спокою на Далекому Сході генерал-майорові *Л. Вериго*, як українцеві, повноваження виступити з клопотанням перед командуючим Приамурської військової округи генералом П. Івановим-Ріновим щодо права на формування добровольчих військових частин укр. вільного козацтва. Генерал П. Іванов-Рінов створення таких частин дозволив і призначив генерала Л. Вериго начальником формування укр. добровольчих частин.

Формування укр. частин мало відбуватися через місцеві укр. *Окружні Ради*. Первісними пунктами формування було визначено Владивосток, Микольськ-Уссурійський, *Іман, Хабаровськ* та Благовіщенськ. Генерал Л. Вериго призначив у Хабаровську уповноваженим по формуванню укр. добровольчих частин генерал-майора *О. Савицького*, який розпочав там набір добровольців. Спочатку планувалося сформувати 5 куренів піхоти та 2 гарматні батерії, а по мірі перекомплекту, ці частини мали розгортатися в полки та бригади. Планувалася також можливість створення й кінних частин. Формування укр. частин мало відбуватися на чисто нац. засадах. Але особи укр. походження, які підлягали мобілізації, мали призиватися до війська на загальних підставах. До укр. добровольчих частин мали вступати лише добровольці, тобто особи, що не підлягали мобілізації. Командний склад мав призначатися особисто генералом Л. Вериго. У випадках перебування старшин на посадах в російських частинах, генерал Л. Вериго мав виходити з клопотанням до військових влад щодо їх відрядження до укр. частин. Козаки укр. куренів повинні були мати окремі однострої – шаровари синього сукна з жовтими лампасами в два ряди та з блакитним кантом посередині. Погони – такоі ж форми як у кінних єгерів, але жовтого кольору з блакитним кантом. Ранги позначувалися нашивками. Кокарда на кашкеті – російського зразку, але вище неї мало бути розташоване зображення Михайла-Архістратига.

Українство виявило велику зацікавленість справою укр. війська. Не бажаючи брати участи у братовбивчій громадянській війні за чужі їм політичні інтереси і розуміючи, що від війська не ухилитися з огляду на очікувану мобілізацію, українці воліли служити краще в нац. формуваннях, ніж у російському військові. Тому проблем із добровольцями не відчувалося, а навпаки відзначалася велика кількість бажаючих служити в укр. військові.

У Владивостоці в цей час почав формуватися *1-й Укр. Далекосхідній Ново-Запорізький курінь вільного козацтва*. Однак місцеві шовіністичні російські кола звинуватили П. Іванова-Рінова у прихильності «мазепинству» і розгорнули кампанію з його дискредитації перед омським урядом. Очевидно в наслідку цих заходів 15 травня 1919 з'явився наказ Верховного Правителя Росії адмірала О. Колчака, яким визнавалося неприпустимим формування окремих укр. частин та наказувалося курінь, як самочинне формування, негайно розформувати, а його особовий склад

призначити до існувавших військових частин. Однак козаки куреня не підпорядкувались зазначеному наказу і 20 червня 1919 курінь у повному складі (150 козаків та 27 старшин) був заарештований. Після короткотривалого арешту особовий склад було розпорошено по іншим військовим частинам. Пізніше частина вояків куреня дезертувала з колчаківського війська, ставши основою укр. партизанських загонів в *Приморщині*, а інша частина брала участь у складі своїх підрозділів у протиколчаківському повстанні у Владивостоці 31 січня 1920. У ході повстання було створено Укр. революційний штаб, який очолив полковник Ф. Стешко. Після повалення колчаківської влади, 29 лютого 1920 вояки-українці колишнього 1-го Ново-Запорізького куріня подали до місцевої Військово-Революційної Ради прохання про його відновлення, але ця справа зустрілася з негативним ставленням з боку нового пробольшевицького уряду Приморщини і після виступу японських інтервенційних сил 4–5 квітня 1920 вона так і не була реалізована.

За деяками даними поміж українців-військовополонених з австро-угорської армії, що перебували на той час у різних таборах Сибіру, 1918 виникла думка про сформування окремої укр. армії, яка повинна була йти на Далекий Схід та запропонувати свої військові сили українцям Зеленого Клину для розбудови там укр. державности і тільки випадок зірвав цю справу, що розпочалася в м. Кургані.

Літ.: Нам И.В. Национальные меньшинства Сибири и Дальнего Востока на историческом переломе (1917–1922 гг.). Томск, 2009; Світ І. Український штаб у Владивостоці (Зі спогадів про український рух на Далекому Сході) // Літопис Червоної Калини. Львів, 1938; Черномаз В. Украинские воинские формирования на Дальнем Востоке (1917–1920 гг.) // Миграционные процессы на Дальнем Востоке (с древнейших времен до начала XX в.). Благовещенск, 2004. С.342–351.

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДИ НА ЗЕЛЕНОМУ КЛИНІ, див. *Громади Українські*

УКРАЇНСЬКІ ДАЛЕКОСХІДНІ З'ЇЗДИ – вищий представничий орган укр. населення Далекого Сходу в 1917–1922. Згідно з *Конституцією українства Далекого Сходу*, з'їзди проголошувалися «найвищою владою установчої і санкційної вдачі у краю по усім справам й питанням українського життя». Вони мали скликатися *Укр. Далекосхіднім Секретаріятом* згідно постанов *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* чи по бажанню 3-х укр. *Окружних Рад* у місці і часі, ухваленому Крайовою Радою.

Питання про скликання крайового далекосхідного укр. з'їзду з метою об'єднання усіх укр. організацій Далекого Сходу та випрацювання спільного програму їх культурної та політичної діяльности виникло вже на початковому етапі нац. самоорганізації далекосхідних українців незабаром після повалення царату. Ця ідея сформувалася під впливом відомостей про події в Україні, де навесні 1917 відбулася низка різноманітних нац. з'їздів. Уже 14 квітня 1917 це питання розглядалося на загальних зборах *Владивостоцької Укр. Громади*. Протягом 1917–18 відбулося 4 Укр. Далекосхідніх з''їзди, а в 1993 – п'ятий.

I Загальний Всеукраїнський з'їзд діячів і громадянства Далекого Сходу відбувся 11–14 червня 1917 у *Микольську-Уссурійському.* Голова з'їзду – *А. Романюк*, заст. голови – *О. Ступак*, писарі – *П. Василенко,* А. Реміняка*, І. Ігнатенко.* Ініціятором скликання з'їзду стала *Далекосхідня укр. учительська спілка*, якою з цією метою було створено Організаційний Укр. Комітет на Далекому Сході.

На з'їзд запрошувалися діячі укр. організацій Далекого Сходу – члени укр. громад, спілок, просвітніх товариств, клубів, читалень та бібліотек, делегатів від укр. сіл та волостей, від солдатських та робітничих комітетів, споживчих та кредитових товариств, представників від професійних організацій, театральних гуртків та «всіх щирих синів України, що люблять свою Батьківщину». Брати участь у роботі з'їзду могли як делегати від різних організацій, так і приватні особи. Передбачалося, що у з'їзді візьмуть участь представники укр. населення цілого Далекого Сходу – *Амурської, Приморської, Сахалінської* та *Камчатської областей*, а також російської концесії Китайсько-Східньої залізниці у Маньчжурії.

На з'їзді були представлені більше 20 українських громадських та військових організацій Далекого Сходу, однак багато організацій, що існували на той час на Далекому Сході, не змогли відправити на з'їзд своїх представників через брак коштів та інші технічні утруднення. Добре були репрезентовані на з'їзді делегати від Громад та військових гарнізонів *Приморщини* (*Владивосток*, Микольськ-Уссурійський, сел. Новоки-

ївськ, ст. В'яземська, *Хабаровськ*) та Маньчжурії (ст. Маньчжурія, ст. Хайлар, Харбін). Прибули делегати з *Амурщини* та навіть представник укр. військової громади з Іркутську. На відкритті з'їзду, крім 53 делегатів, були присутні бл. 300 гостей, серед яких і 8 галичан з табору військовополонених у Микольську-Уссурійському. В роботі з'їзду брали участь ще бл. 100 осіб з правом дорадчого голосу.

На з'їзді розглядалися наступні питання:

«1. Національна українська справа і сьогочасні політичні умовини.

2. Яку участь повинна прийняти вся українська людність під час обрання до Установчих Зборів. На якому грунті обірати заступників до Установчих Зборів.

3. Що таке Українська Громада – її політичне обличчя і її відносини до партій взагалі.

4. Якою повинна бути діяльність громад, спілок, гуртків і инших українських установ.

5. Про поширення національної справи.

6. Національна рідна школа. Шкода чи користь від неї.

7. Про мову, якою повинні друкуватися газети, журнали та книжки на Далекому Сході.

8. Проект наказу членам шкільних рад.

9. Вибори членів у повітові, обласні і окружні шкільні ради.

10. Призначення дня Національного фонду для всіх далекосхідніх українців (і його організація).

11. Кошти на українську національну справу.

12. Заснування видавничого товариства і видання спільної щоденної української газети і тижневого журналу, друкування підручників і инших книжок. Своя друкарня.

13. Заснування далекосхідньої Української Ради, в якій будуть об'єднуватися всі далекосхідні українські громади, спілки, Просвіти і инші українські установи.

14. Земельне питання на Україні і тут, на Далекому Сході, чи їхати туди чи залишатись тут.

15. Проект статуту Далекосхідньої Української Ради (Рада мала об'єднувати в собі всі громади, спілки, Просвіти, клуби, товариства і інші українські організації, які працюють на грунті національного відродження української людности у всіх верствах її життя на Далекому Сході.

16. Пропаганда і гуртування солдатів у військові клуби.

17. Про сполучення недержавних націй з приводу добування волі і права».

Для розгляду цих питань з'їзд обрав 4 секції – національну (для розгляду питань 1–5), шкільну (питання 6–9), фондову (питання 10–12) і організаційну (питання 13–18).

По фондовій секції з'їздом було ухвалено проведення на Далекому Сході дня Українського Національного Фонду та створення «Залізного фонду українців на Далекому Сході», кошти з якого мали скеровуватися на різні нац. потреби далекосхідніх українців. Передбачалося також створення позичкової (кредитової) каси (товариства), до якої мали пристати усі свідомі українці. Ця каса мала позичати гроші укр. закладам, Громадам і окремим українцям. Зиск мав поступати на «Залізний фонд».

В нац. секції було намічено план розвитку укр. нац. громадського життя на Далекому Сході, який передбачав створення *«Просвіт»,* філій Громад, організації регулярних лекцій, звітів з метою пропаганди діяльности укр. організацій, роз'яснення нац. інтересів та пробудження нац. свідомости укр. мас. З цією ж метою передбачалося створення укр. шкіл та читалень, поширення укр. друкованого слова. Цією ж секцією були сформульовані й політичні домагання далекосхідного українства:

«1). Національно – територіяльна автономія Україні і її колоніям – землям, які посіли українці в межах російської держави, бо вона забезпечує вольности українського народу і культурний розвиток у всіх особистих, громадських та державних проявах життя.

2). Цілковита згода з вимаганнями Української Центральної Ради, яку з'їзд вважає за тимчасовий Уряд України.

3). Тим, що Україна на підставі Переяславської згоди Б. Хмельницького прилучилась до Московщини, як «рівна до рівної», то з'їзд уповноважує Українську Центральну Раду вимагати од Тимчасового Уряду декретування самої широкої автономії України з парламентом і військом, одповідно сьогочасним умовам політичнокультурно-економічного життя.

4). Українство Далекого Сходу висловлюється за Російську Федеративно-Демократичну Республіку.

5). Вимагати виборчого права по 4-х-членній формулі з принципом пропорційности.

6). Російська Україна, як автономна одиниця, визначається межами не адміністраційними, а етнографічними.

7). Вимагать од Тимчасового Уряду і Сіноду

скасування анафемування гетьмана України Івана Мазепи.

8). Вимагать негайного заведіння міністерства по справам України.

9). Війна має бути продовжена до знищення мілітаризму, який має осередком Германію і до знищення всіх кормиг, що гнітять народи, як з національного, так і економічного боку і до здійснення права самовизначення усіх людностей світа; мир без анексії і контрибуції».

У шкільній секції було ухвалено добиватися заснування у Микольську-Уссурійському на початку нового навчального року підготовчих курсів для вчителів укр. шкіл, а також домагатися від місцевої влади перетворення однієї з існувавших на Далекому Сході вчительських семінарій і педкурсів на українські з укр. мовою навчання.

В організаційній секції було вироблено проект статуту Далекосхідньої Укр. Ради як центрального адміністраційного, політичного та громадського органу для українців Зеленого Клину. З'їзд ухвалив прийняти тимчасово вироблений статут, а новий випрацювати до наступного з'їзду. Він також рішуче підтримав ідею створення в Україні нац. військових формувань та висловився за організацію нац. пропагандивних курсів і поширення укр. літератури на Далекому Сході.

Для керівництва поточною діяльністю укр. організацій на період до скликання нового з'їзду було обрано тимчасовий *Далекосхідній Укр. Виконавчий Комітет* у складі: голова – О. Ступак, члени – *М. Прокопець, О. Попович*, П. Василенко, І. Ігнатенко. Обраний з'їздом тимчасовий Комітет звернувся до Укр. Центральної Ради з привітанням, у якому просив взяти українців Далекого Сходу під свій захист і забезпечити їм повну автономію у всіх верствах культурно-просвітнього, політичного, національно-територіяльного і економічного життя на принципі самоврядування. Праці з'їзду були видані як «Труди Першого Загального Всеукраїнського З'їзду діячів та громадянства Далекого Сходу. 11–14 червня 1917 р.».

II Український Далекосхідній з'їзд відбувся 4–7 січня 1918 у *Хабаровську*. Був скликаний тимчасовим *Далекосхіднім Укр. Виконавчим Комітетом* згідно з рішеннями попереднього з'їзду та мав вирішити долю далекосхідного

Учасники II Українського Далекосхідного з'їзду

українства у нових політичних умовах, які склалися на початок 1918 в наслідку проголошення УНР та встановлення радянської влади на Далекому Сході. Голова з'їзду – *М. Нерода*, писар – *Г. Мелашич*.

На з'їзді були присутні більш 50 делегатів з Приморщини, Амурщини, *Забайкальщини* та *Камчатки*. На нього прибуло багато селян, які цікавились, головним чином, питанням повернення в Україну. Це були, головно, недавні переселенці, які прибули в край 7–10 років тому і не змогли добре влаштуватися на новому місці, бо отримали мало пристосовані до землеробства землі. З'їзд вирішив послати своїх делегатів в Україну з метою встановлення зв'язку з укр. урядом та порушення перед ним питання про переселення селян, побажавших повернутися з Далекого Сходу в Україну та розпочати на місцях реєстрацію укр. населення, що бажало повернутися в Україну. Делегатами були визначені від Приморської обл. – Столяр, від Амурської – Сокіл. На з'їзді також були обрані делегати від українців Зеленого Клину до Укр. Установчих Зборів – М. Нерода, *Г. Сокіл*, Вировий.

Національно орієнтованій частині делегатів, провід в якій вели галичани з числа військовополонених на чолі з *В. Кийовичем* та делегати з Маньчжурії Ф. Тоцький та С. Головко, довелося витримати на з'їзді запеклу боротьбу з прихильниками просовєтської орієнтації, що виступали з нападками на Укр. Центральну Раду і звинуваченнями її в «буржуазности». Зрештою з'їзд звернувся до українців Далекого Сходу з закликом розпочати планову інтенсивну працю щодо організації широких укр. народних мас та пропонував конкретні шляхи досягнення зазначених у зверненні завдань. З'їзд обрав новий склад *Далекосхідного Укр. Виконавчого Комітету* як вищого тимчасового органу влади по всіх справах укр. населення Далекого Сходу у складі: голова – *Г. Кириченко-Могила*, члени – Г. Мелашич, *В. Кушнаренко*. На з'їзді виявилася потрібність у більш сталій організації, яка б на одноманітній основі охоплювала весь Далекий Схід. З'їзд доручив обраному тимчасовому комітетові скликати найближчим часом наступний з'їзд, на якому мали бути затверджені статути всіх укр. об'єднань та обрана Далекосхідня Укр. Рада.

Учасники III Українського Далекосхідного з'їзду (у третьому ряді сидять: третій зліва – А. Радіонов, далі – Д. Боровик, В. Кийович, Ю. Глушко-Мова, І. Ткаченко, В. Яременко-Заболотний, І. Гадзаман, Г. Мелашич, другий зліва у четвертому ряду – Г. Кириченко-Могила

ІІІ Український Далекосхідній з'їзд відбувся 7–12 квітня 1918 у *Хабаровську*. Голова з'їзду – *Ю. Глушко-Мова*, заст. голови – В. Кийович, І. Ткаченко, секретарі – *Д. Боровик*, *А. Радіонов*. На з'їзд прибуло бл. 80 делегатів, у т.ч. – бл. 50 селян, інші – представники залізничників та інтелігенції. Крім того, прибулі до Хабаровську на призначений на цей же час Далекосхідній з'їзд Совєтів делегати з числа укр. селян також побажали взяти участь в укр. з'їзді і були допущені на нього з правом дорадчого голосу.

Учасники з'їзду рішуче виступили проти руйнівної політики сов. влади на Далекому Сході. З'їзд вирішив звернутися до укр. уряду з проханням, щоб він вимагав від уряду РСФСР визнання Зеленого Клину частиною України на підставі реалізації принципу самовизначення народу, який складав там переважну більшість населення. Було вирішено направити делегацію до укр. уряду, яку очолив поручник *П. Твердовський*, що виїхав до Києва наприкінці квітня 1918.

На той час виявилась необхідність у наданні укр. окружним об'єднанням, що почали виникати на Далекому Сході, декотрих урядових функцій, як наприклад, з надання посвідчень про укр. громадянство. Через це та для більш оперативного організаційного зв'язку з'їзд ухвалив організувати по цілому Далекому Сході одноманітні *Окружні Ради*, які мали координувати діяльність існуючих на терені округ укр. організацій. Представники округ мали періодично з'їздитися на наради для обговорення укр. справ, спільних для цілого регіону, утворюючи таким чином Крайову Раду. Ця Крайова Рада повинна була мати свій виконавчий орган – Секретаріят, який було обрано на з'їзді (Г. Мелашич, *І. Гадзаман, В. Яременко-Заболотний*). На з'їзді також обговорювалося питання про організацію «вільного козацтва» та проблема державно-правного статусу українців Далекого Сходу.

IV (Надзвичайний) Український Далекосхідній з'їзд відбувся 25 жовтня – 1 листопада 1918 у *Владивостоці*. Голова з'їзду – *М. Новицький*, заступники голови – *Ф. Стешко,* Федір Тоцький, секретарі – Д. Боровик, Степан Кукуруза. Представництво на з'їзді було досить непропорційним – більше третини всіх учасників складали представники Маньчжурії, тоді як Забайкальщина зовсім не була представлена та майже не було представників з сіл. Вперше на з'їзд було запрошено представників місцевого уссурійського козацтва. На ньому побажали бути присутніми представники союзних держав, що перебували на той час на Далекому Сході – Англії, Франції та США, а також представники Сибірського уряду та командування чехословацьких військ.

На з'їзді мали розглядатися питання про шляхи і засоби підвищення нац. самосвідомости, культурного процвітання, економічного добробуту укр. населення Далекого Сходу. Порядок денний роботи з'їзду включав наступні питання: 1) доповідь укр. консула на Далекому Сході П. Твердовського, 2) сучасний політичний мент, 3) доповіді з місць, 4) організація укр. війська на Далекому Сході, 5) вибори крайового Секретаріяту, 6) доповідь делегата ІІ з'їзду про поїздку в Україну, 9) школа, 10) фінанси, 11) видавництво, 12) прийняття декларації до народів світу. Для роботи з розгляду зазначених питань були обрані військова, фінансова, шкільна та видавнича комісії. Особливу увагу було приділено створенню *українських військових формувань на Далекому Сході*. Більшість делегатів висловилася за постановку питання щодо організації укр. війська в першу чергу. До військової комісії було обрано полковника Ф. Стешка, прапорщика *К.Андрущенка*, військового старшину *Ю. Савицького*, осавула *О. Харченка* та ще декількох військових делегатів. Також було ухвалено інкорпорувати до військової комісії генерал-лейтенанта *Б. Хрещатицького* як делегата від укр. козаків.

Вислухавши доповідь військової комісії, з'їзд визнав потрібним, щоби громадяне Сибіру, Далекого Сходу укр. національности вступали до укр. військових частин, де б вони могли уникнути денаціоналізації. З точки зору з'їзду формування нац. частин мало служити поширенню нац. свідомости між вояками. Ці частини мали формуватися під проводом Укр. Далекосхідньої Крайової Ради через укр. військові штаби. Українці, мобілізовані місцевою владою до російського війська також повинні були, на думку з'їзду гуртуватися в укр. національні частини. В постановах було зазначено, що укр. частини мали складатися з окремих бойових одиниць, зложених з самих тільки українців. Мова, навчання, діловодство і команда в тих частинах мали бути безумовно українськими. Для підготовлення урядовців і старшин повинні були утворюватися окремі укр. військові школи, або укр. відділи

при загальноросійських військових школах. У постанові з'їзду окремо оговорювалося, що укр. військові формування не мали втручатися в громадянську війну, яка точилася в Росії. З'їзд визнав обов'язковим для українців, громадян Далекого Сходу, виконання військової служби лише під умовою не брати участи в «місцевій міжусобній війні та партійних суперечках». Під час анархії і відсутности загально визнаної російської влади укр. військо повинно було підлягати тільки Укр. Далекосхідньому Секретаріятові.

З'їзд розглянув також економічну справу та накреслив конкретний план у справі розвитку укр. кооперації в краю. Було вирішено заснувати на Далекому Сході мережу укр. кооператив, об'єднаних у крайову кооперативну централю. Що торкається освітніх справ, то з'їзд доручив Укр. Далекосхідній Краєвій Раді зібрати відомости про кількість організацій і постанови громад, винесені про навчання укр. мовою і з відповідним матеріялом домагатися від вищої краєвої влади переведення в тих місцях шкіл на укр. мову навчання, а також підготування пропорційної частини укр. учителів у місцевих учительських семінаріях.

На з'їзді було вироблено проект Конституції українства Далекого Сходу та визначено державно-правний статус місцевого укр. населення. З'їзд визнав неможливим поворотне масове переселення українців Далекого Сходу і Сибіру на Україну через те, «що таке переселення було б першим історичним приміром деколонізації, противним історично-соціяльним законам і шкідливим так для самих переселенців, як і для Української Держави» при її незакріпленому політичному устроєві і слабкому державному бюджеті. Було визнано, що українці, які пов'язані з цим краєм назавжди (приписані до сільських громад, мають нерухомість, знаходяться на державній службі) – є місцевими громадянами укр. національности і мусять підлягати місцевим законам, користуючись повним нац. самоврядуванням на засадах культурно-національної автономії. Українці ж, які перебували на Далекому Сході тимчасово і були приписані постійно на Европейській Україні, визнавалися для місцевого уряду іноземцями і, як такі, не повинні були підлягати законам для місцевих громадян, але – законам, що існують для іноземців. Таким чином, визнавши укр. населення Далекого Сходу місцевими громадянами укр. національности, з'їзд висунув завданням домагатись для нього прав на культурно-національну автономію і ухвалив визнати найвищим органом влади для укр. населення Далекого Сходу «установчого і санкційного характеру» Укр. Далекосхідні з'їзди, а органом законодавчого характеру – Укр. Далекосхідню Крайову Раду, тимчасовий склад якої було обрано на з'їзді. Виконавчим органом було визнано Укр. Далекосхідній Секретаріят, який визнавався відповідальним перед Крайовою Радою. До обраного на з'їзді нового складу Секретаріяту ввійшли: голова – Ю. Глушко-Мова, члени – Г. Мелашич, І. Гадзаман, Ф. Стешко, *Й. Осипенко,* А. Радіонов, *Я. Ситницький*,

Що торкається справ внутрішньої адміністрації Далекого Сходу, то, як було вирішено на з'їзді, місцеві українці мали підтримувати тільки ту владу, яка «спирається на народ, керується принципами народоправства і визнає право кожної нації на самовизначення». Крім того, окремо оговорювалося, що тільки та влада на Зеленому Клині може розраховувати на підтримку українців, яка визнає окремим актом їх нац. права і буде мати у своєму складі, як повноправних членів, представників місцевого організованого українства.

Що торкається політичного становища України, Сибіру і Далекого Сходу, з'їзд визнав необхідним, щоби українці, що заселюють простори Азії і, зокрема, Далекого Сходу, стали як найбільш рішучо в обороні св їх прав і відповідного становища серед інших націй. З'їзд видав ноту до народів світу в 4-х мовах (українській, французській, англійській і російській), в якій закликав союзні держави, рахуючись з тим, що укр. нарід виявив свою волю на незалежне існування і що Українська Держава фактично існує, визнати її і деклярувати своє визнання відповідно законам міжнароднього права.

V Український Далекосхідній з'їзд, 15 березня 1920 Укр. Далекосхідній Секретаріят на підставі рішень III і IV-го з'їздів та постанов II сесії Укр. Далекосхідньої Крайової Ради ухвалив скликати 20 квітня 1920 черговий V Укр. Далекосхідній з'їзд. Порядок денний роботи з'їзду включав наступні питання: 1) доповідь Секретаріяту, 2) доповіді з місць, 3) сучасний політичний мент, 4) прийняття Конституції українства Далекого Сходу, 5) справа організації (гуртовання і освідомлення, з'ясування питання про те, які домагання має виставити українство в справах нац.-культурних

потреб), 6) справа сільськогосподарська (земельна, переселення, поліпшення господарки тощо), 7) справа економічна – придбання сільськогосподарського майна, машин, зерна, справа кооперативів тощо, 8) справа шкільна і освітня, 9) справа війська, 10) грошова, 11) переобрання Секретаріяту та біжучі справи. Але у зв'язку з об'єктивними обставинами періоду громадянської війни (відсутністю сполучення з краєм тощо) з'їзд тоді не відбувся. У листопаді 1920 III сесія Укр. Далекосхідньої Крайової Ради знов ухвалила скликати V-й з'їзд в *Імані*, але на той час він так і не відбувся. Лише 19 березня 1993 у Владивостоці з ініціятиви *Товариства укр. культури Приморського краю* відбувся V Укр. Далекосхідній з'їзд, у якому взяли участь більше 20 делегатів від укр. товариств з Владивостоку (А. Попок, *Л. Грушевий, Н. Фоміна, В. Світальський, А. Димська, А Болдовський, М. Лизун, І. Думка, В. Лещенко, В. Овчаренко, В. Чорномаз,* Олександра Скарбовійчук, Світлана Нетеса), *Уссурійську* (*О. Сергеєва*, Орест Лозовий, Валерій Фоменко, Лідія Ленкіна, Марія Клітюк), *Спаську-Дальнього* (Богдан Сисан, Зоя та Володимир Скриниці, Галина Яльницька, Катерина Олексюк), Великого Каменя (Ольга Бєлікова, Вікторія Соловйова, *Н. Малих*), Хабаровську (*М. Прокопович, О. Сержанюк*, Михайло Клімашко), Біробіджану (Ніна Брєдова) та *Сахаліну* (Сергій Сухоставський). Гостями з'їзду були – народний депутат Верховної Ради України Олесь Гудима та представники Укр. центру «Клекіт» з м. Іркутська Микола Срібняк та Ярослав Пилипчук. На з'їзді обговорювалися питання координації діяльности укр. організацій регіону в справі відродження укр. культури на Далекому Сході. Було прийняте рішення про створення Далекосхіднього об'єднання українців «Зелений Клин» та обрано Раду об'єднання, до якої ввійшли голови товариств-засновників, а також – Секретаріят у складі: Н. Фоміна, В. Чорномаз, С. Сухоставський, О. Сергеєва, Л. Грушевий. Зїзд прийняв звернення до Президента Російської Федерації та органів влади на місцях. Однак об'єднання так і не було зареєстроване й фактично не розгорнуло своєї діяльности.

Літ.: *Праці І Всеукраїнського З'їзду діячів і суспільства Далекого Сходу. Нікольськ-Уссурійський, 1917. Видання Комітету З'їзду; Звіт Другого Українського Далекосхіднього З'їзду у Хабаровську від 4–8 січня 1918 р. Хабаровськ, 1918.*

Учасники V Українського Далекосхіднього з'їзду: перший ряд (зліва направо) – Н. Фоміна, А. Попок, О. Сергєєва, Н. Бредова, А. Болдовський, О. Гудима, М. Лизун, В. Овчаренко, невідома, С. Нетеса, О. Скарбовійчук, Л. Грушевий, 2-й та 3-й ряди – М. Срібняк, В. Світальський, невідома, Н. Малих, невідома, В. Чорномаз, А. Димська, С. Сухоставський, М. Прокопович, невідомий, В. Скриниця, троє невідомих, З. Скриниця, В. Каток, Б. Сисан, І. Думка, В. Лещенко.

УКРАЇНСЬКІ КЛУБИ – укр. організації на Далекому Сході, що вели переважно культурно-просвітню та розважальну діяльність. Перший Укр. клуб на Зеленому Клині був створений у *Благовіщенську* на *Амурщині* 11 (за інш. даними – 8) лютого 1911 з ініціятиви *Л. Глібоцького*, *К. Рибки* та Коваленка. Завдяки прихильній поставі віце-губернатора Амурської обл. звенигородського поміщика А. В. Чаплінського він здобув офіційний дозвіл на ведення своєї діяльности. У перший рік свого існування клуб мав 16 членів, переважно з числа дрібних службовців (7 прикащиків, 3 конторника, 2 писаря, технік, майстер та набірник з друкарні). Клуб виписував з України газети, літературу з красного письменства. Незабаром після свого створення він орендував приміщення, де влаштовував укр. вистави, щотижневі літературно-вокальні вечори, Шевченківські свята, які відвідувала значна кількість мешканців міста. У 1913 панахидою та урочистим вечером було відзначено першу річницю смерти М. Лисенка. У 1914 з нагоди 100-ї річниці Т. Шевченка клуб розпочав збір підписів на підтримку своєї ініціятиви щодо перейменування однієї з вулиць міста, на якій знаходилася школа ім. Т. Шевченка на Шевченківську. Згодом при клубі утворилися театральний та освітній гуртки. Влаштування укр. вистав стало одним із основних напрямків діяльности клубу та головним джерелом його доходу. Театральним гуртком було поставлено вистави «Нахмарило», «Душогубка», «За волю і правду», «Мартин Боруля» тощо. Освітній гурток, який очолював лікар *Підгаєцький*, мав за мету ознайомлення членів клубу з історією рідного краю, літературою, мовою та географією України. Першим головою клубу був обраний М. Мацюк, членами правління – *О. Грищенко* та Лук'яненко (1911). Згодом голова Ради клубу – Л. Шаля (1913), Підгаєцький (1914). У 1912–14 членом правління та скарбником клубу був *В. Стрижаченко,* активні діячі також – Чорниш, П. Гаврищук. Клуб проіснував до 1917. За деякими даними він відновив свою діяльність 1919.

У 1913 було зроблено спробу створення Укр. клубу в *Хабаровську*, однак вона не мала успіху. Укр. клуб у Хабаровську було створено 1917 Радою *Хабаровської Укр. Громади* з метою здобування коштів для фінансування своєї діяльности. Його урочисте відкриття відбулося 20 серпня 1917. Клуб під назвою «Затишок» розташовувався в орендованому приміщенню, в якому влаштовувалися укр. вистави та концерти, працював буфет. У жовтні 1917 в приміщенні клубу почала свою діяльність укр. початкова школа, тут само розташовувалась редакція газети «*Ранок*». Восени 1917 подібний клуб під назвою «Українська хата» було створено *Микольськ-Уссурійською Укр. Громадою* в *Микольську-Уссурійському.* Урочисте відкриття «Укр. хати» відбулося 5 листопада 1917. В орендованому завдяки фінансової допомоги *С. Ніжинецького* приміщенні влаштовувалися лекції, хатні вистави-концерти, вечірки зі співами й танцями, літературно-музичні ранки й вечори тощо. Об'єднанням клубного типу було і товариство «*Владивостоцька Українська Хата*», яке було створено в січні 1918 з метою організації клубних розваг, танцювальних вечорів, «відпочинку в рідному оточенню». Навесні 1919 «Українська Хата» планувала взяти в оренду будинок ресторану «Почин» з метою створення там нац. клубу під назвою «Українська Хата», де були б розташовані театр, укр. школа та інші просвітні установи.

Пізніш, у 1921–22, в період упадку укр. громадської діяльности, укр. життя значною мірою концентрується навколо Укр. клубів, які переорієнтовуються переважно на розважальні форми роботи. Так, 20 березня 1921 на загальних зборах хабаровських українців був ухвалений статут Укр. національного клюбу, вироблений групою організаторів на чолі з Ф. А. Васютинським. Статут клубу фактично відповідав статуту місцевого громадського зібрання. Клуб мав своєю метою організувати навколо себе місцеве укр. населення, вести культурно-просвітню роботу в найширшому розумінні, надавати своїм членам можливість «взаємного спілкування та приємних розваг» у вільний час, між іншим шляхом улаштування укр. вистав. Клуб мав існувати як самостійна організація, однак до складу ревізійної комісії повинні були ввійти представники від місцевої Громади, «*Просвіти*», укр. кооперативу «*Запорожець*». У 1921–22 існував Укр. національний клуб у Владивостоці, який займав трьохповерховий будинок в центрі міста (вул. Світланська 50). При клубі працював ресторан, приміщення для гри в лото тощо, існувала бібліотека-читальня.

Після розгрому укр. нац. руху на Далекому Сході відомо про існування *Губернського робітничого Забайкальського Укр. клубу* у *Читі*, який було створено влітку 1924. Крім того, відомо про існування в цей час об'єднання клубного характеру «Українська Радянська Хата» у Владивостоці.

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ КОМІТЕТИ на Далекому Сході – укр. нац. організації, що перебрали активну ролю в укр. національному житті на *Приморщині* 1921–22, в умовах посилення політичної кризи в краю, занепаду укр. громадського життя та зростання большевицької загрози. Створювалися з метою політичного об'єднання укр. мас для більш успішного протистояння большевизму після того, як восени 1920 «головнокомандуючий усіма збройними силами та похідний отаман всіх козачих військ Російської східньої окрайни» генерал-лейтенант Г. Семенов видав голові Укр. Далекосхідного Крайового кооперативу *«Чумак» П. Горовому* Грамоту, в якій гарантував українцям Зеленого Клину право на культурно-національну автономію та дозволяв розпочати на місцях організацію свого нац. управління. Для реалізації цього П. Горовий одержав від отамана Г. Семенова 10 вагонів борошна, 25 тис. руб. та золото у виливках вагою 34 фунта 37 золотників (прибл. 14 кг). Одержавши грамоту та матеріяльні засоби, П. Горовий почав з березня 1921 організацію Укр. Нац. Комітетів у *Владивостоці* та *Микольську-Уссурійському*, які мали провадити запис у члени УНК громадян України та реєстрацію місцевого укр. населення, а також організувати вибори до повітових, обласного та Крайового Укр. Далекосхідного з'їзду. Цей з'їзд мав виробити форми та законоположення нац. самоврядування та обрати Крайову Раду, яка мала стати на чолі цього самоврядування. Зрештою мова йшла про створення на Далекому Сході нової козачо-селянської державности шляхом об'єднання українського (переважно селянського) населення Далекого Сходу з уссурійським, амурським та забайкальським козачо-бурятським населенням та створення Далекосхідного селянсько-козачого національного комітету.

Голова ініціятивної групи з організації УНКомітетів та заст. голови Владивостоцького УНК – П. Горовий. Голова Владивостоцького УНК – полковник *Є. Геруцький*, секретар – *Й. Якимів*, члени – *О. Корсун*, *С. Прант* та інші. УНК у Микольську-Уссурійському був створений навесні 1921. Голова – *В. Мигулін*, секретар – *П. Яхно*. Члени – Юрій Гай, *М. Пирогів, Г. Никитченко, І. Чорній*. Зустрічається також інформація про існування УНК в *Імані,* який було створено ще в лютому 1920 (голова – П. Горовий, секретар – *В. Кийович*). Комітети було розв'язано большевиками в листопаді 1922 після приєднання Приморщини до РРФСР, а їх членів заарештовано. У 1924 вони були серед головних обвинувачених на *Читинському процесі,* де звинувачувалися перш за все у співпраці з отаманом Г. Семеновим.

УКРАЇНСЬКІ ОКРУЖНІ РАДИ НА ЗЕЛЕНОМУ КЛИНІ, див. *Окружні Ради*

УКРАЇНЦЕВ Петро – укр. артист та один із перших укр. антрепренерів на Далекому Сході, де виступав від 1898 (в Порт-Артурі) та від 1899 – у *Владивостоці* та інших містах Далекого Сходу. Керівник укр. аматорського гуртка в Харбіні (1906), на базі якого 1907 постав місцевий Укр. клуб. Учасник Шевченківських свят 1911 у Владивостоці та *Микольську-Уссурійському.* 19 березня 1917 укр. театральним гуртком у Микольську-Уссурійському було дано благодійну виставу на допомогу П. Українцеву, що лежав хворий у лікарні. 24 серпня 1917 у Микольську-Уссурійському відбувся його бенефіс.

«УКРАЇНЦІ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ» – назва Міжнародних науково-практичних конференцій, які проведено у 2007 та 2008 у *Владивостоці* зусиллями Центру укр. культури Анатолія Криля *«Горлиця», Генерального консульства України у Владивостоку,* Товариства дослідження Амурського краю та Інституту історії, археології та етнографії Далекосхідного відділення Російської академії наук. Перша конференція відбулась 12 жовтня 2007 у рамках проведення *IV Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня»,* друга – 23 жовтня 2008. Вони були присвячені 100-річчю укр. громадської діяльности на Далекому Сході (2007), 125-річчю початку масового переселення українців до Далекого Сходу (2008) та 195-й річниці від дня народження Т. Г. Шевченка (2009). Обидві конференції пройшли на базі Інституту історії, археології та етнографії Далекосхідного відділення РАН. У конференціях взяли участь провідні науковці Далекого Сходу та України (заочно) у галузях історії, демографії, етнології, культурології, коло наукових інтересів яких охоплює різні аспекти побутування укр. населення Далекого Сходу, а також – представники укр. організацій регіону, краєзнавці, студентська молодь та громадськість Владивостоку. Серед найцікавіших

доповідей – «Етнодемографічна історія українців у сільських районах Далекого Сходу (друга половина XIX – початок XX ст.)» (доктор іст. наук *Ю. В. Аргудяєва),* «Географія Далекого Сходу в підручниках В. Ю. Глуздовського» (доктор геогр. наук *П. Ф. Бровко*), «Питання еміграції українців у працях І. Франка» (доктор іст. наук В. А. Студинський, Київ), «Українці в совєтському Примор'ї (1920–30-ті рр.)» (канд. іст. наук *О. М. Чорнолуцька*), «Етнокультурна історія та етнічна самосвідомість українського населення півдня Далекого Сходу Росії» (канд. іст. наук Г. Г. Єрмак), «До 125-річчя початку масового переселення українців до Далекого Сходу», «До 100-річчя організованого українського громадського та культурного життя на Далекому Сході», «Лідери українського національного руху на Далекому Сході початку XX ст.» (канд. іст. наук *В. А. Чорномаз*), «Етнічний чинник у активізації економічних зв'язків між Україною та Приморським краєм» (канд. геогр. наук З. І. Сідоркіна), «Театрально-концертна діяльність українців на Далекому Сході Росії (кінець XIX – початок XX ст.)» (канд. іст. наук В. О. Корольова), «Український фольклор у системі традиційно-побутової культури Приморщини» (канд. філол. наук *Л. Є. Фетісова*), «Участь українців у культурному житті міст півдня Далекого Сходу Росії (кінець XIX – початок XX ст.)» (Г. О. Андрієць), «Громадське та культурне життя українців м. Микольска-Уссурійського (1898–1922 рр.)» (А. В. Коваленко), «П'єси українських драматургів на сценах далекосхідних театрів (совєтський та постсовєтський період)» (Е. В. Осіпова), «Щодо шляхів збереження народної пісенної культури українців на Далекому Сході Росії» (І. та О. Семенови), «Традиційна медицина українців Далекого Сходу Росії» (канд. іст. наук Г. С. Поповкіна), «Українці у складі постсовєтської еміграції в Австралії та Новій Зеландії» (канд. іст. наук О. В. Руднікова), «Щодо деяких проблем трансформації населення Далекосхідних регіонів (в аспекті етнічних змін)» (Т. О. Соболєва). Крім того, були представлені доповіді про громадсько-культурне життя укр. громад у різних регіонах Далекого Сходу – Владивостоку (*Т. Ткаченко*, В. Чорномаз), Якутії (М. Атаманчук), *Сахаліну* (*М. Засенко*), *Хабаровська* (*Н. Романенко*), *Спаська-Дальнього* (*А. Яремчук*), *Находки* (Н. Малік), генеалогічні дослідження. За підсумками двох конференцій видано збірник матеріялів, над підготовкою якого працювала ред. колегія у складі – П. Бровко, Л. Фетісова, Г. Єрмак, Т. Ткаченко, В. Чорномаз.

Літ.: *Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008.*

УНТЕРБЕРГЕР Павло Федорович (Унтербергер Павел Федорович (Фридрихович) (09.08.1842, Сімбірськ, Росія – 12.02.1921, Ремплін, Німеччина) – рос. військовий та державний діяч, військовий губернатор *Приморської обл.*, Приамурський генерал-губернатор. Німецького походження. Від 1849 мешкав у Дерпті (Естонія), де його батько здобув місце професора Дерптського

ун-ту. Закінчив Миколаївське інженерне військове училище (1862) та Миколаївську інженерну військову академію (1868), капітан. Був залишений при академії для викладацької та наукової роботи. У 1870–71 брав участь у військовій кампанії у Туркестані. За власним бажанням переведений на службу до Східнього Сибіру. У 1875–77 – штаб-офіцер з особливих доручень при окружному інженерному управлінні Східньо-Сибірського військового округу, підполковник. Займався будівельними роботами у малоосвоєних р-нах Далекого Сходу, провадив дослідження з військової географії терену Східно-Сибірського губернаторства. Мандрував через пустелю Гобі у Монголії, відвідав Китай та Японію. У 1877–8 – голова Іркутської тимчасової військово-тюремної комісії. Полковник (1878). Від 1878 – завідувач інженерної частини Східньо-Сибірського військового округу. Займався фортифікацією м. Миколаївська-на-Амурі та особливо – *Владивостоку*, де став ініціятором будівництва Владивостоцької фортеці. Перебуваючи на посаді військового губернатора Приморської обл. (1888–1897), активно сприяв будівництву Владивостоцької фортеці та підвищенню статусу м. Владивостоку, яке від 1890 стало центром Приморської обл. За його участи було побудовано Уссурійську залізницю, Владивостоцький порт, розпочато видобуток вугілля у Сучані тощо. Наказний отаман Уссурійського козачого війська (1888–1897). Генерал-лейтенант (1896). У 1897–1905 – губернатор Нижегородської губ. Почесний громадянин Владивостоку (1898). Був членом 29 благодійних т-в,

до яких платив значні внески. У листопаді 1905 призначений Приамурським генерал-губернатором, командуючим військами Приамурського військового округу та наказним отаманом приамурських козачих військ. На цій посаді сприяв активній сільськогосподарській колонізації краю, соціяльно-економічному та культурному розвитку регіону. Сприяв дослідницькій діяльності В.К. Арсеньєва. Інженер-генерал (1906). У 1910–1917 – член Державної ради у Петербурзі. Після революції 1917 виїхав до дочки до Німеччини. Автор фундаментальних краєзнавчих праць, створених на основі матеріялів, зібраних під час служби. За працю «Приморская область с 1859 по 1898 год» нагороджений золотою медаллю Російського географічного т-ва (1902). Нагороджений багатьма орденами російської імперії, у т. ч. – Св. Станіслава 1 ст., Св. Анни 1 ст., Св. Володимира II ст., Білого Орла, Св. Александра Нєвського та діямантової відзнаки до нього тощо. Його іменем названо гору на півострові Муравйова-Амурського на півдні Приморщини.

Перебуваючи на посаді військового губернатора Приморської обл., сприяв заселенню Приморщини саме українцями, яких розглядав як цінний колонізаційний елемент, віддаючи їм перевагу перед росіянами. За його ініціятиви розпочалося переселення до Далекого Сходу кубанських козаків, а укр. переселенці здобули право записуватися до уссурійського козацтва (див. *Козацтво далекосхідне*). Одне з козацьких селищ, заснованих українцями, було названо ними на його честь – Павло-Федоровка. Поміж укр. селян побутував міф про те, що прихильність П. Унтербергера до українців обумовлена тим, що його у дитинстві пестив на колінах Т. Шевченко, буваючи у його родині під час заслання.

Тв.: *Приморская область 1856–1898 гг. СПб., 1900; Приамурский край. 1906–1910 гг. СПб., 1912.*

Літ.: *Иванова Т. Достоин особого памятника // Нижегородский рабочий. 2001, 26 окт. (№214); Калинин В., Аюшин Н. Губернатор // Россия и АТР. 2000, №2. С.112–121; Макаров И. «Мера, предлагаемая губернатором, может привести к серьезным беспорядкам». Павел Фридрихович Унтербергер. 1897–1905 // Макаров И. Губернаторы и полицмейстеры: нижегородские были. Нижний Новгород: Изд-во «Книги», 2005. С. 268–277; Морской биографический справочник Дальнего Востока России и Русской Америки. XVII – начало XX вв. Владивосток, 1998. С.187–188; Хисамутдинов А. «Не теряйте веру в русский народ» (О деятельности П. Ф. Унтербергера в Приморье, в том числе о дружбе с В. К. Арсеньевым) // Красное знамя. 1990, 2 дек.; Ли Ханг Джун. Генерал-губернатор Приамурского края Павел Федорович Унтербергер и его корейская политика. М., 2006.*

УСЕНКО Михайло Микитович – укр. громадський діяч у *Владивостоці*, діловод господарської частини 4-го Владивостоцького фортечного гарматного полку (1917). Один із організаторів *Владивостоцької Укр. Громади*, член її тимчасового орг. бюро (березень 1917). У квітні 1917 обраний від Громади до Владивостоцького Совєту. У липні 1917 – кандидат до Владивостоцької міської думи за списком нац. блоку. Офірував кошти на останнє (Шевченківське) число газети «*Українець на Зеленому Клині*» (березень 1920).

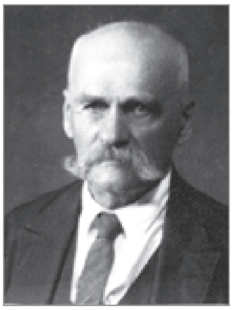
УССУРІЙСЬК (до 1935 – Микольськ-Уссурійський, до 1957 – Ворошилов), місто (з 1898) у *Приморському краю* РФ, на р. Раздольная (кол. Суйфун). Засноване 1866 як с. Микольське (рос. Никольское). До 1926 – повітовий центр. Залізничий вузол, машинобудівна, легка, харчова промисловість, пед. університет та сільгосп. академія, театр. Населення – 153 тис. (2010). За переписом 1989 – 157,2 тис., українці – 10.660 (6,8%), з яких визнали рідною мовою українську – 3185 (30%). На початку XX ст. – центр великої сільськогосподарської округи (Південно-Уссурійський край), заселеної переважно українцями, до якої з кінця XIX ст. почала застосовуватися назва «*Зелений Клин*» у її первісному, найвужчому розумінні. За переписом 1926 у місті мешкало 35.403 осіб, серед яких 3572 українців (10,2%), 23.765 росіян (67,3%), 3874 китайців (11%), 2819 корейців (8%) та 1314 інших. Насправді значну частину росіян складали русифіковані українці.

До 1922 – один з осередків укр. нац. руху на Зеленому Клині. 1909 у Микольську-Уссурійському при місцевому благодійному зібранні за ініціятивою *С. Ніжинецького* було відкрито укр. бібліотеку, а 31 жовтня 1909 засновано перше на Далекому Сході т-во «*Просвіта*». На початку 1914 у місті *В. Ткаличем* та *Ю. Глушко-Мовою* було організовано книжковий кіоск «Слово», через який розповсюджувалася укр. періодика та література. Навесні 1917 було створено *Микольськ-Уссурійську Укр. Громаду*. З цього часу тут діяла *Далекосхідня укр. учительська спілка*, за ініціятиви якої в червні 1917 у місті було

скликано *І Укр. Далекосхідній з'їзд,* та Укр. поштово-телеграфна спілка. У червні 1917 – січні 1918 Микольськ був осідком *Далекосхіднього Укр. Виконавчого Комітету.* З травня 1918 тут діяла *Микольськ-Уссурійська Укр. Окр. Рада,* з 1919 – т-во «*Просвіта*», з 1920 – *Спілка укр. молоді*, відділ *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки*, укр. кооператив «*Гайдамака*», з 1921 – укр. видавництва «*Сяйво*» та «*Січ*», *Укр. Нац. Комітет*, виходили укр. газети «*Зоря*», «*Українське життя*» та «*Юнак*». За підсумками виборів 1917 Микольськ-Уссурійська Укр. Громада мала 4-х представників у міській думі. Громадою з 1917 робилися заходи щодо відкриття укр. школи, однак вони не знайшло підтримки в шкільній комісії міської думи. У лютому 1921 з нагоди 60-ї річниці смерти Т. Шевченка за клопотанням місцевої Громади одну з центральних вулиць міста Унтербергерівську було перейменовано на Українську. Під час першої світової війни у місті існував табір для військовополонених (1915–20), в якому перебували українці з числа вояків та старшин австро-угорського війська (у березні 1920 – 7 укр. старшин та бл. 80 вояків), які брали активну участь у місцевому укр. нац. житті. Поміж них був і *В. Несторович*, що описав ці події в свойому романі «Серця і буревії» (Чикаго, 1965). У 1945–46 в уссурійській в'язниці перебували під слідством учасники укр. організацій з Харбіну (Ю. Рой, І. Шлендик, *Ф. Даниленко, О. Дзигар*, М. Самарський, двоє перших були розстріляні там). У 1990–х у місті діяло *Товариство укр. культури і мови м. Уссурійську.* У вересні 2009 в Уссурійську відбувся *III Приморський крайовий фестиваль укр. культури «Солов'їна пісня»*, який пройшов як І Далекосхідній Сорочинський ярмарок.

Літ.: *Біляк Св. Спомини з побуту старшини на Далекому Сході // Неділя. Львів. 1936. 29 березня; Коваленко А.В. Общественная и культурная жизнь украинцев г. Никольска-Уссурийского (1898–1922 гг.) // Украинцы на Дальнем Востоке. Владивосток, 2008. С.123–127.*

ФЕДОРОВСЬКИЙ Петро Федорович (02.02.1864, Єлисаветград – 24.10.1944, Харбін) – художник та архітектор, професор, укр. громадський діяч у Харбіні (Маньчжурія). Скінчив Вище художнє училище (майстерня Л. Н. Бенуа) та архітектурне відділення Імператорської Академії художеств у Санкт-Петербурзі (1895). Працював як архітектор у Петербурзі, обслуговуючи фірму Єлісеєва, для якої побудував декілька великих будинків.

У 1895–96 – молодший архітектор будівельного відділення у Томську (Сибір), у 1896–1905 – міський архітектор Томську, де за його проектами побудовано прибудову до Маріїнської жіночої гімназії (1896–1897), міський училищний будинок («Будинок у пам'ять М.В. Гоголя», 1903–1905.), гірничий корпус Технологічного інституту (1902–1905), служби при бактеріологічному інституті (проект 1905) тощо. Автор нереалізованого проекту біржі праці у Томську (1903). У 1905–1911 – міський архітектор у Тамбові, одночасно виконував обов'язки архітектора при Александринському інституті відомства установ імператриці Марії. У 1911–1912 запрошений академіком архітектури В. А. Покровським як старший помічник на будівництво будинку державного банку у Нижньому Новгороді. Наприкінці 1912 повернувся до Томську, де знов у 1913–1916 працює міським архітектором. За цей час ним було побудовано Загорне училище (1913–1914), Заісточне училище (1914–1915), дитячу лікарню ім. Михайлових (1915–1916), будинок І. І. Смирнова (1915–1916) тощо. Одночасно у 1900–1905 та у 1914–1915 – викладач та зав. кафедри архітектури Томського технологічного інституту. Паралельно з діяльністю архітектора працював як художник, переважно пейзажист, примикаючи до групи «передвижників». Виставляв свої картини на їх виставках у Томську, Тамбові та Петербурзі, користуючись великим успіхом у знавців живопису. Член Імператорського товариства акварелістів. У 1916–1918 – помічник начальника 4-ї Кавказької інженерно-будівельної дружини в Туреччині (Різе) від Земгора. У 1918–1922 мешкав у *Владивостоці*, член міської управи за будівельним відділом (від 1919 з перервами), один із засновників та професор (1922) Владивостоцького політехнічного інституту, де читав лекції з архітектури. За його проектами було побудовано будинки в строго класичному стилю в Нижньому Новгороді (будинок Держбанку), Єлисаветграді, Тамбові, Томську, Владивостоці. У жовтні 1922 евакуювався разом з ескадрою адмірала Старка в південний Китай. Від листопада 1922 – у Чаньчуні, у 1923–24 працював архітектором в управлінні Південно-Маньчжурської залізниці в Дайрені, у 1924–26 – у французькій будівельній фірмі в

Тяньцзіні. Від 15 вересня 1926 – в Харбіні, професор та зав. кафедрою архітектури Харбінського політехнічного інституту (1926–1938), професор Інституту Св. Володимира. Займаючись педагогічною діяльністю, одночасно виконував проекти на приватні замовлення, консультував починаючих архітекторів. Безкоштовно виконав проект будинку реального училища (1930) та один з варіянтів проекту будинку дитячого притулку (1941) в Харбіні. У Харбіні продовжив займатися також акварельним та олійним живописом, його картини мали незмінний успіх на місцевих виставках. У 1930 запрошувався на посаду професора декоративно-конструкторського факультету Інституту пролетарського зображувального мистецтва в СССР, однак залишив його без відповіді. Брав активну участь в укр. громадському житті в Харбіні. Член контрольної комісії Укр. Ради Громадських Уповноважених (1933). Член Укр. Нац. Громади (1933–1935) та Укр. Нац. Колонії в Харбіні (1935–1944). У січні 1939 висувався кандидатом у керівні органи УНК від опозиції. Член парафіяльної ради Укр. Свято-Покровської церкви, член Правління (1942–1944) та Ради Старшин УНК.

Літ.: *Залесов В.Г. Архитектор П. Ф. Федоровский – представитель неоклассицизма в Сибири // Редакция журнала «Известия вузов. Строительство и архитектура». Новосибирск, 1988. С.11. Депонировано во ВНИИС Госстроя СССР. №8964. Вып.2. 1989; Залесов В.Г. Деятельность архитекторов Томской губернии во второй половине XIX – начале XX вв. // Дисс… канд. архитектуры. М.; НИИТАГ. 1990; Крадин Н.П. Харбин – русская Атлантида. Хабаровск, 2001.*

ФЕТІСОВА Лідія Євгенівна (Фетисова Лидия Евгеньевна) (12.09.1944, Владивосток) – рос. філолог-фольклорист.

Закінчила філологічний факультет Далекосхідного університету (1967). Дипломну роботу захистила у Ленінградському університеті під керівництвом професора В. Проппа. Від 1967 працювала у лабораторії етнографії Відділу історії Далекосхідної філії Сибірського відділення АН СРСР. У 1971–1989 – молодший науковий працівник, у 1989–1999 – старший науковий працівник відділу етнології, у 1999–2006 – старший, від 2006 – провідний науковий працівник відділу історії Далекого Сходу Росії Інституту історії, археології та етнографії народів Далекого Сходу Далекосхідного відділення Російської академії наук. Кандидат філологічних наук (1982). Захистила кандидатську дисертацію за темою «Дальневосточная частушка и некоторые проблемы поэтики жанра» (спеціяльність – «Фольклористика») в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Головні напрямки досліджень – традиційний фольклор східніх слов'ян на півдні Далекого Сходу, виникнення та розвиток регіональних традицій, взаємодія культур, адаптаційна функція фольклорної спадщини, історія художньої культури Далекого Сходу, традиційний фольклор тубільних народів Далекого Сходу. Зробила значний внесок у дослідження традиційного укр. фольклору сільського населення півдня Далекого Сходу. Автор бл. 200 наукових праць, між іншим трьох монографій та розділів у 7 колективних монографіях. Одною з перших з кінця 1960-х почала дослідження укр. традиційного фольклору на півдні Далекого Сходу. Учасниця науково-практичних конференцій *«Українці на Далекому Сході: історія та сучасність»* та член редколегії її збірника.

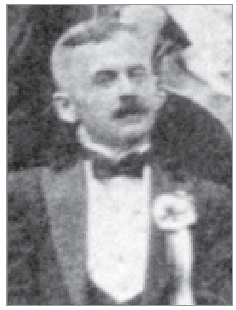
Тв.: *Восточнославянский фольклор на юге Дальнего Востока России: сложение и развитие традиций. Владивосток: Дальнаука, 1994; Разом з Ермак Г.Г., Сердюк М.Б. Традиционный восточнославянский фольклор на юге Дальнего Востока России (вторая половина XIX – начало XX в.): адаптационный аспект. Владивосток: Дальнаука, 2004; Жанровый состав славянского фольклора Приморья // Культура народов Дальнего Востока СССР. Владивосток, 1978. С.156–163; История изучения фольклора славянского населения юга Дальнего Востока СССР // Вопросы изучения народов Дальнего Востока СССР в отечественной и зарубежной литературе. Хабаровск, 1985. С.120–126; Взаимодействие традиций в фольклоре восточных славян Приамурья и Приморья // Проблемы историко-культурных связей народов Дальнего Востока. Владивосток, 1989. С. 119–125; Восточнославянская топонимия Приморья / Л.Е. Фетисова // Исторические названия – памятники культуры. Владивосток, 1992. С.70–73; Народные календарные праздники восточных славян Приамурья и Приморья // Исторический опыт открытия, заселения, и освоения Приамурья и Приморья в XVII–XX вв. Владивосток, 1993. Вып.1. С.177–180; Традиционный восточнославянский фольклор и этнические процессы на юге Дальнего Востока России // Исторический опыт освоения восточных районов России. Кн.1. Владивос-*

ток, 1993. С.130–133; Традиционный фольклор и культурная адаптация восточных славян на юге Дальнего Востока // Славяне на Дальнем Востоке: проблемы истории и культуры. Южно-Сахалинск, 1994. С.47–55; Этнокультурный аспект адаптации крестьян-переселенцев в Приамурье и Приморье // Культура, наука и образование народов Дальнего Востока России и стран АТР. Хабаровск, 1995. Вып.2. С.25–26; Этнографическое изучение городов Приамурья и Приморья // Дальний Восток России в контексте мировой истории: от прошлого к будущему. Материалы международной научной конференции. Владивосток, 1997. С.235; Хозяйственная и культурная адаптация восточных славян на юге Дальнего Востока // Этнос и природная среда. Владивосток. 1997. С.87; Этнографическое изучение городского населения на юге Дальнего Востока России: проблемы и перспективы // Дальний Восток России в контексте мировой истории: от прошлого к будущему. Владивосток, 1996. С.118; Этнографическое изучение городов Приамурья и Приморья // Дальний Восток России в контексте мировой истории: от прошлого к будущему. Материалы международной научной конференции. Владивосток. 1997. С.235; Адаптационная роль фольклора в системе бытовой культуры первопоселенцев Приамурья и Приморья // Адаптация этнических мигрантов в Приморье в XX в. Владивосток: Дальнаука, 2000. С. 26–36; Проблемы сохранения этнокультурной идентичности в полиэтнической среде: исторический опыт и перспективы // Приморье: народы, религии, общество (мониторинг этнических и конфессиональных процессов). Владивосток, 2007–2008. С. 7–12; Украинский фольклор в системе традиционно-бытовой культуры Приморья // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008.

ФОМІНА Наталя Іванівна (з дому – Голобородько) (01.01.1955, с. Опришки Глобинського р-ну Полтавської обл.) – вчителька та укр. громадська діячка у *Владивостоці*. Закінчила Кременчуцьке педагогічне училище (1974) та за родинними обставинами виїхала до *Приморського краю*. У 1974–76 працювала вчителькою рос. мови та літератури в с. Кравцово-Миколаївка Хорольського р-ну. У 1976–95 мешкала у Владивостоці, працювала вчителькою початкових класів. Член *Товариства укр. культури Приморського краю* (з 25 липня 1991), у 1992–93 – заст. голови, в 1993–94 – голова товариства. Представник Товариства «Україна» на Далекий Схід (1993–94). Делегат Конгресу українців держав кол. СРСР (січень 1992) та I Всесвітнього форуму українців (серпень 1992). Організатор і вчителька укр. недільної школи у Владивостоці (1992–93). Учасниця *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). 1995 повернулася в Україну, живе в м. Кременчук.

ФРИЗОВСЬКИЙ Василь Львович (12.04.1881, Херсон – після 1942, Сан-Франціско, США) – укр. громадський та культурний діяч на Далекому Сході, старшина російської армії (капітан, згодом – підполковник). До 1917 викладав гімнастику в Хабаровському реальному училищі. У 1917–1920 – режисер театрального гуртку *Хабаровської Укр. Громади*, 1 жовтня 1917 обраний її головою. У 1920–21 – член Ради *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. Від 1922 – на еміграції в Шанхаї, де працював учителем, керував створеним ним 1930 укр. хором. Член Російської асоціяції професійних артистів театру, вокалу та балету (від 1939), Голова Комітету допомоги російським дітям (1942). Очевидно після Другої світової війни виїхав до США, помер у Сан-Франціско, де похований на Сербському православному цвинтарі.

ХАБАРОВСЬК – місто (з 1880, до 1893 – Хабаровка), засноване 1858 капітаном *Я. Дяченком* як військова стійка. Адм. центр *Хабаровського краю* РФ та Далекосхідного федерального округу (від 2002). У 1884–1917 – адм. центр Приамурського генерал-губернаторства Російської імперії та Хабаровського повіту (до 1926), Приамурської губернії *Далекосхідної Республіки* (1921–22), Далекосхідньої обл. (1922–26), *Далекосхідного краю* РРФСР (1926–38), Хабаровського краю РРФСР (1938–91). Порт на р. Амур, велика залізнича станція. Машинобудівна, нафтопереробна, легка, харчова промисловість, культурний та науковий центр. Населення – 580,7 тис. (2010), в 2002 – 583,1 тис., 1987 – 591 тис. За переписом 1926 у Хабаровську мешкало 49.706 осіб, у т.ч. – 3791 українців (7,5%), 39.053 росіян (75,1%), 4625 китайців (10,5%), 825 корейців (1,6%) та 3751 інших (поляки, євреї, татари, латиші, німці тощо).

На початку XX ст. в місті існував цілий район, населений переважно українцями – Укр. слобідка.

В 1913 було зроблено спробу створення у Хабаровську *Укр. клубу*. У 1917–1922 – один з центрів укр. нац. руху на Зеленому Клині. У березні 1917 було створено *Хабаровську Укр. Громаду,* якою в серпні 1917 було зорганізовано Укр. клуб (згодом він припиняв свою діяльність, спробу відновити її було зроблено в березні 1921). У квітні 1917 на учительському з'їзді Далекого Сходу, що відбувався у Хабаровську, було ухвалено резолюцію про викладання в школах укр. мовою та створено *Далекосхідню укр. учительську спілку.* У 1918–22 у місті діяла *Хабаровська Укр. Окр. Рада.* У січні та в квітні 1918 у Хабаровську відбулися відповідно *II* та *III Укр. Далекосхідні з'їзди*. У січні-квітні 1918 тут працював *Далекосхідній Укр. Виконавчий Комітет*, у квітні-жовтні 1918 – *Укр. Далекосхідній Секретаріят*. У 1917–22 у Хабаровську діяла укр. школа, організована місцевою Громадою. У 1917–1921 діяла укр. православна парафія, зорганізована священником о. *П. Гордзієвським.* 1919 у місті було створено укр. кооператив «*Запорожець*». У 1918 тут діяло *Далекосхіднє видавниче товариство ім. Т. Г. Шевченка* при Укр. Далекосхідньому Секретаріяті, у 1921–22 – т-во «*Просвіта*». Крім того, в Хабаровську існували відділ *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки*, *Далекосхідня укр. поштово-телеграфна спілка* та *Далекосхідня укр. залізнича спілка*. Навесні 1919 у Хабаровську відбувався набір добровольців до *укр. військових формацій на Далекому Сході*. У 1917–18 рр. тут виходили укр. газети – «*Хвилі України*», «*Ранок*», «*Нова Україна*». За клопотанням місцевої «Просвіти» з нагоди 60-річчя смерти Т. Шевченка 28 березня 1921 Хабаровська міська дума перейменувала одну з центральних вулиць міста – Олексіївську на Шевченківську. Після встановлення сов. влади 22 листопада 1922 укр. організації в Хабаровську було розв'язано, а 14 їх провідників заарештовано.

Під час першої світової війни біля Хабаровська на Красній Річці був розташований великий табір військовополонених, в якому перебували також українці з західніх земель з числа військовослужбовців австро-угорської армії, які брали активну участь у місцевому укр. громадському житті (*В. Кийович, В. Тимцюрак*, *Я. Рудницький, І. Гадзаман* та інш.).

У період *українізації* 1931–32 у Хабаровську діяла крайова Комісія з українізації, укр. сектор відділу у справах національностей, укр. сектор крайового видавництва, у 1932 виходила укр. мовою крайова газета «*Соціялістична перебудова*». В наступний період, до початку 1990-х, укр. культурне життя у Хабаровську виявлялося головним чином через діяльність аматорських самодіяльних вокальних та драматичних колективів, які мали національно мішаний склад та включали до свого репертуару укр. пісні, танці та вистави. Крім того, під час другої світової війни у Хабаровську виходили радіопересилання укр. мовою. Від 1992 у місті діє Товариство укр. культури Хабаровського краю «*Зелений Клин*» та від 1999 – Хабаровський крайовий центр укр. культури «*Криниця*» (нині – Укр. земляцтво «Криниця»), при яких відповідно існують укр. народні хо-

Керівні діячі товариства «Просвіта» у Хабаровську (1920–1921 рр.): стоять (зліва направо) – Яків Донець, Давид Коваленко, Яків Рудницький, Овчаренко, Яків Скрипченко, Мирошниченко, сидять – Ганна Андріянова, Василь Кийович, Йосип Андріїв, Петро Вінцковський

ри «*Мрія*» та «*Батьківська криниця*». У Хабаровську відбулися *I* та *II Хабаровські крайові фестивалі укр. культури* (1995, 1999), *I* та *V Далекосхідні фестивалі укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2002, 2009). Від 2007 у місті виходить укр. журнал «*Далекосхідна хвиля*» та в журналі «Экумена» від 2003 друкується укр. розділ «*Амурська хвиля*».

ХАБАРОВСЬКА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА – міська укр. організація, що об'єднувала широкі кола місцевого укр. населення та керувала різними галузями укр. громадського життя в *Хабаровську* у 1917–22. Створена 26 березня 1917. Серед організаторів Громади – *Т. Ковтун*, Чернявський, *Г. Кириченко-Могила*, Василенко, Івахно, *В. Никуляк*, *К. Кармелюк-Каменський*, *Г. Кравченко*, Сильницький, Павловський, Шипітковський, *Г. Красій*, Калюжний, *А. Романюк, Г. Опадчий*. Рада Громади (від 26 березня 1917): голова – Г. Кириченко-Могила, заст. голови – Т. Ковтун, скарбник – В.Никуляк,секретар – Г.Кравченко, пом. секретаря – Є. Булгацевич, члени – С. Носенко, Г. Красій, *К. Костенко*, А. Романюк, *Г. Сокіл*, Г. Опадчий, кандидати – *Л. Гребенетський*, А. Полуков, *Мирошниченко*, В. Опадча, Куценко, ревізійна комісія – В. Осташевський, *І. Котолупов*, Степанов, Гасан, Куголь. У липні 1917 за спільним списком українців та мусульман до Хабаровської міської думи був обраний В. Никуляк. Громада мала театральний гурток, яким керував В. Фризовський (1917, 1919). Об'єднувала більш 940 родин (бл. 3000 членів). Заходами Громади в Хабаровську була створена укр. початкова школа (1917) та укр. кооператив «*Запорожець*» (1919), видавалися газети «*Ранок*», «*Хвилі України*».

Голова – Г. Кириченко-Могила (березень-травень 1917), Т. Ковтун (травень-жовтень 1917), В. Фризовський (з жовтня 1917), *о. П. Гордзієвський* (кінець 1917 – 1918), В. Никуляк (1919), *Г. Могилецький* (1920–21), секретар – Г. Кравченко (1917), *І. Булах* (1918), *Я. Рудницький* (1920–21), скарбник – В. Никуляк, Добровольський (1917), І. Мирошниченко (1919), Скрипченко (1920–21), члени Ради (1920–21) – *П. Вінцковський*, *Й. Андрійов*, Пантелеймон Широцький, ревіз. відділ – І. Булах, *Ф. Ченикало*, Петренко (1920–21).

ХАБАРОВСЬКА УКРАЇНСЬКА ОКРУЖНА РАДА (у 1921–1922 діяла під назвою Приамурська Укр. Обласна Рада) – територіяльний орган нац. самоврядування укр. населення Хабаровського повіту *Приморської обл.* в 1918–22. Створена 9(22) червня 1918 на 1-му укр. з'їзді Хабаровського повіту. Згідно з ухваленим 26 червня 1919 статутом, діяльність Окружної Ради мала заключатися «в поширенні нац. свідомости серед укр. людности округу й поліпшенню економічного добробуту та піднесення культурного рівня, як також охорона нац. інтересів тої ж людности». В першу чергу вона мала домагатися «заведення в селах з укр. людністю укр. шкіл». Об'єднувала *Хабаровську Укр. Громаду* та т-во «*Просвіта*» в *Хабаровську*, *Далекосхідню укр. поштово-телеграфну спілку, Далекосхідню укр. залізничу спілку*, громади в селах Лермонтовка, Переяславка, Катеринославка, Кругликове, Заївка, Михайлівка, Кам'янець-Подільське, Анастасіївка та на ст. В'яземська. Голова – *Г. Могилецький*, писар – *Я. Рудницький*, скарбник – Скрипченко, члены – *П. Вінцковський*, *Й. Андрійов*, *І. Булах*. У 1921 висунула свій список на виборах до Уст. зборів *Далекосхідньої Республіки* – *В. Кийович*, Г. Могилецький, *Г. Трублаєвич*, П. Вінцковський, *Г. Красій*, Петро Андрійов. 22 листопада 1922 члени Ради були заарештовані совєтським режимом та проходили як обвинувачені на *Читинському процесі* (1924).

ХАБАРОВСЬКЕ КРАЙОВЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ «ЗЕЛЕНИЙ КЛИН» – назва Товариства укр. культури Хабаровського краю «*Зелений Клин*» в 1992–1999.

ХАБАРОВСЬКИЙ КРАЙ – один із суб'єктів Російської Федерації, розташований на півдні Далекого Сходу, по середній і нижній течії р. Амур та узбережжю Охотського моря, складає частину території *Зеленого Клину*. Утворений 1938 з центральної частини *Далекосхідного краю*. Адм. центр – *Хабаровськ*. Територія – 788,6 тис. кв. км. Населення – 1344 тис. (за переписом 2010), українці – 26.803 (2,1%), росіяни – 91,8%, нанайці - 11.009 (0,8%), корейці – 8015 (0,6%), евенки – 4654, китайці – 3898, ульчі – 2621, нівхи – 2149, удегейці – 620, евени – 575, негідальці – 480, орочі – 441, не зазначили нац. приналежність – 55.038 осіб. За переписом 2002 – 1436,6 тис., росіяни – 89,8%, тубільчі народи (нанайці, евенки, ульчі, нівхи, евени, удегейці, негідальці, орочі) – 23.512 (1,6%), українці – 48.622 (3,4%). За переписом 1989 (без Єврейської авт. обл.) – 1608,5 тис., у т. ч. українців – 112.586 (6,2%), з них

Національний склад населення на терені сучасного Хабаровського краю (за переписом 1923 р.)

	Хабаровський повіт				Миколаївський повіт			
	взагалі	%	між тим сільське	%	взагалі	%	між тим сільське	%
росіяни	50958	64,5	26945	54,1	8993	54,3	5708	52,0
українці	15171	19,2	14733	29,6	664	4,0	617	5,6
корейці	3361	4,3			884	5,3		
китайці	2675	3,4			1197	7,2		
інші (1)	6893	8,7			4807	29,0		
разом	79058	100,0	49822		16545	100,0	10972	

78.392 – у місті та 34.194 – у селі. Рідною мовою 1989 вважали українську 39% (36,3% – у місті та 45,2% – у селі) українців та ще 14,5% українців визнали, що вільно володіють укр. мовою.

До середини XIX ст. територія сучасного Хабаровського краю була заселена нечисленними тубільними народами. Заселення її росіянами почалося заснуванням 1856 у гирлі Амуру м. Миколаївська. У 1860–70-х тут виникають сільські поселення, засновані переважно вихідцями з европейської Росії, тому напочатку XX ст. на нижньому Амурі – від с. Вятського до Миколаївська-на-Амурі, чи не єдиному районі на Зеленому Клині, переважали росіяни, складаючи тут 93,9% европейського населення. Згідно з переписом 1923 у Миколаївському повіті, що обіймав величезний простір, мешкало лише 16.545 осіб, серед яких – 8993 росіян та бл. 5 тис. тубільців (нанайців, нівхів, ульчів, орочів, евенків, евенів, негідальців тощо), а також – 1197 китайців, 884 корейців та 664 українця.

Район навколо заснованого 1858 Хабаровська по середньому Амуру та нижній течії р. Уссурі почав активно заселюватися лише наприкінці 1880-х. Перші укр. поселення на терені сучасного Хабаровського краю виникають саме тут наприкінці XIX ст., коли розпочався процес більш інтенсивного заселення цього регіону. Це були села в околиці Хабаровська – Володимирівка (1891), Катеринославське (1895), Березівка (1896), Отрадне (1900). Частина сіл, заснованих на цей час біля Хабаровська мала мішаний, російсько-український – Миколаївка (1899), Дормидонтівка (1900), українсько-білоруський – Переяславка (1895), Матвіївка (1898) та російсько-українсько-білоруський – Воронізьке (1859), Гаровка (1899) склад населення. Напочатку XX ст. доплив укр. населення на Хабаровщину збільшується, українці поселюються тут головно в районі на південь від Хабаровська, вздовж р. Уссурі та її правих допливів.

За нац. складом населення району навколо Хабаровську являло собою суміш у приблизно рівних частинах українців (29,6%), білорусів (29,8%) та росіян (33%) з домінацією росіян та білорусів у місцевості від Хабаровська вниз по Амуру та з перевагою українців у районі на південь від Хабаровську, між залізницею та горами Сіхоте-Алінь. Однак, дані офіційного перепису 1923 є дещо іншими. Пов'язане це з методикою переведення перепису, коли українці визначалися лише за місцем народження, тобто українцями записувалися лише особи, народжені в Україні, а їх нащадки, народжені на Зеленому Клині, вважалися вже росіянами. Крім того, на даних перепису безсумнівно відбилися репресії, які зазнав укр. рух на Зеленому Клині після встановлення там сов. влади (див. *Читинський процес*), що призводило до свідомого приховування українцями своєї справжньої етнічної приналежности.

За даними перепису 1926 на терені сучасного Хабаровського краю (тодішні Хабаровська (без Калінінського району) та Миколаївська округи Далекосхідного краю) мешкало 190.537 осіб, поміж яких – 19.670 українців (10,3%), 113.740 росіян (59,7%), понад 10 тис. білорусів (5,4%), а також 18.061 (9,5%) представників місцевих тубільчих народів, 12.841 (6,7%) корейців, 8620 китайців (4,5%), 7 тис. інших народів.

Укр. національно-культурне життя на терені сучасного Хабаровського краю зазнало активного розвитку в 1917–22. Його головним центром

Національний склад населення на терені сучасного Хабаровського краю (за даними перепису 1926 р.)

	все населення	%	сільське населення	%
українці	19670	10,3	14666	11,8
росіяни	113740	59,7	64816	52,2
китайці	8620	4,5	2954	2,4
корейці	12841	6,7	11050	8,9
тубільні народи	18061	9,5	17916	14,4
білоруси	10325	5,4	12817	10,3 (1)
інші (1)	7000	3,7		
разом	190537	100,0	124219	100,0

(1) – білоруси та інші

Розташування українського населення на терені сучасного Хабаровського краю (за переписом 1926 р.)

Райони	Населення	Українці	%
Ленінський	22758	6767	29,7
Некрасовський	34911	4627	13,3
Біробіджанський	32753	2252	6,9
Совєтський	10203	443	4,3
Нижньотамбовський	6602	130	2,0
Великомихайлівський	6154	289	4,7
Миколаївський	15721	1216	7,7
Кербінський	2017	62	3,1
Тугуро-Чуміканський	1157	6	0,5
Охотський	3466	34	1,0
Ольський	2750	14	0,5

став Хабаровськ, де 1917 була створена *Хабаровська Укр. Громада,* згодом діяли товариство «*Просвіта*»*,* укр. кооператив «*Запорожець*»*,* виходили укр. газети «*Хвилі України*»*,* «*Нова Україна*»*,* «*Ранок*»*,* діяла укр. початкова школа. У 1918 Хабаровськ став осідком керівних укр. органів Далекого Сходу – *Далекосхідньогo Укр. Виконавчого Комітету* та *Укр. Далекосхідньогo Секретаріяту,* тут відбулися *II* та *III Укр. Далекосхідні з'їзди,* працювало *Далекосхіднє видавниче товариство ім. Т. Шевченка, Далекосхідня Укр. поштово-телеграфна спілка, Далекосхідня укр. залізнича спілка, Укр. Далекосхідня театрально-артистична спілка*. Укр. організації Хабаровську та *Укр. Громади* на ст. В'яземська та в селах Лермонтовка, Переяславка, Катеринославка, Кругликове, Заївка, Михайлівка, Кам'янець-Подільське, Анастасіївка були об'єднані в *Хабаровську Укр. Окр. Раду.* У Миколаївську-на-Амурі, який в 1914–21 був адм. центром *Сахалінської обл.,* існувала *Сахалінська Укр. Окр. Рада*. Вона керувала діяльністю укр. громад, що існували на рибальських промислах нижнього Амуру. У період існування *Далекосхідньої Республіки* (1921–22) в Приамурській обл., яка обіймала значну частину нинішнього Хабаровського краю, створюється мережа укр. шкіл (у Хабаровську та селах Переяславка, Катеринославка, Соболине, Дормидонтівка, Добролюбовка, Кіндратівка, Пушкине, Тигрове, Красицьке, Кругликове, Заївка, Капитанівка, Святогір'я, Котикове, Кам'янець-Подільське, Михайлівка, Бичевське, Виноградівка, Анастасіївка, Дмитрівка, Розкіш, Відрадне, Кустанівка). Під час переведення політики *українізації на Далекому Сході* (1931–32) в Хабаровську виходила укр. мовою крайова газета *«Соціялістична перебудова»*. Від 1992 в краю діє Товариство укр. культури Хабаровського краю «*Зелений Клин*» та від 1999 – Хабаров-

ський крайовий центр укр. культури «*Криниця*» (нині – Укр. земляцтво «Криниця»). В краю відбулися два *Хабаровські крайові фестивалі укр. культури* (1995, 1999), від 2007 виходить журнал «*Далекосхідна хвиля*».

ХАБАРОВСЬКИЙ КРАЙОВИЙ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ «КРИНИЦЯ», див. «*Криниця*»

ХАБАРОВСЬКІ КРАЙОВІ ФЕСТИВАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ – відбувались у *Хабаровську* в 1990-х з ініціятиви Хабаровського крайового товариства укр. культури «*Зелений Клин*». І Хабаровський крайовий фестиваль укр. культури відбувся 14–16 квітня 1995 за підтримки Хабаровського крайового науково-освітнього творчого об'єднання культури та Культурного центру України в Москві. У фестивалі, який проходив у Палаці культури суднобудівельників, взяли участь 2 хорові колективи, танцювальний ансамбль та 5 солістів з Хабаровську, 4 вокальні ансамблі з Хабаровського р-ну, хор з м. Бікіна, фольклорний ансамбль «*Камишинка*» з Єврейської авт. області. Гостями фестивалю стали перший заст. міністра культури України Микола Яковина та тріо Укр. Державного академічного народного хору ім. Г. Верьовки у складі Поліни Павлюченко, Віри Мартиненко та Наталки Цюпи, а також представники укр. організацій з Москви Руслан Федоров та Л. Н. Кононенко. 13–15 травня 1999 відбувся II Хабаровський крайовий фестиваль укр. культури, який фактично можна вважати першим Далекосхідним фестивалем укр. культури, оскільки у ньому, крім перелічених колективів, також взяв участь Приморський укр. народний хор «*Горлиця*» з Владивостоку та ансамбль «Камишинка» з Єврейської авт. области.

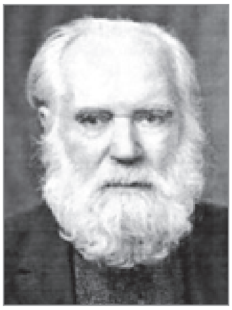
ХАНІН Євген Сергійович (07.12.1938, с. Нижня Дубанка Сватовського р-ну Луганської обл.) – укр. громадський та культурний діяч на Камчатці. Дитинство пройшло у Донецькій, Тернопільській (с. Велика Плавуча Козівського р-ну) та Львівській (с. Ременів Кам'янсько-Бугського р-ну) областях. Після школи працював матросом у Чорноморському морському пароплавстві. Закінчив мореходну школу у м. Вилкове Одеської обл. (1959) та за власним бажанням поїхав на Камчатку, де у віці 21 року був призначений капітаном морського риболовецького траулера «Семипалатинськ». У 24 роки став капітаном-наставником та капітаном флоту одного з найбільших риболовецьких колгоспів на Камчатці (1962–1972), був наймолодшим капітаном флоту в тодішньому СРСР. Закінчив Камчатський педагогічний інститут (1967). Від 1972 – інструктор відділу оргроботи Камчатського обкому КПРС. Від 26 вересня 1973 – на профспілковій роботі, працює в обласній раді профспілок. Голова Камчатського крайового комітету профспілки працівників культури (від 1975). Член правління (від 1998), заст. голови з питань культури (від 2002) *Національно-культурної автономії українців Камчатки*. Засновник, худ. керівник, режисер і актор укр. аматорського театру «*Мрія*» у Петропавловську-Камчатському (від 1999), в якому поставив як режисер 6 укр. вистав. Займається дельтапланеризмом, підводним плаванням з аквалангом, аматор-художник, фотоаматор, різьб'яр по дереву, поет і музикант. Нагороджений Грамотою Держкомнацміграції України.

«ХАНКАЙСЬКИЙ УДАРНИК» – районна газета, орган райкому ВКП(б), райвиконкому та райпрофради *Ханкайського району Далекосхідного краю* РРФСР. Під час переведення на *Далекому Сході* політики українізації 1932 виходила укр. мовою. Перше число вийшло 5 травня 1932.

ХАНКАЙСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – нац. адм. – територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР у 1931–32, нині – територія *Приморського краю* РФ. Створений згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931. Адм. центр – с. Камінь-Риболов. Площа – 3618 кв. км. Населення – 25.493 (за переписом 1926), у т. ч. українці – 12.955 (51,2%), росіяни – 24,5%, корейці та китайці – 23,5%. В районі було 15 укр. сільрад (з 30). Все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів переводилися на укр. мову. У 1932–33 шк. р. в районі працювало 103 укр. школи 1 ст. з 3811 учнями, 114 груп фабрично-заводських семирічок та 6 шкіл селянської молоді. У 1932 виходила укр. мовою районна газета «*Ханкайський ударник*».

ХАРКЕВИЧ Сигізмунд Семенович (02.05.1921, с. Катеринівка Житомирської обл. – 1998, Владивосток) – видатний ботанік та організатор наукових досліджень, доктор біологічних наук, професор, дослідник флори Карпат, Кавказу та Далекого Сходу, творець далекосхідньої школи ботаніків флористико-систематичного профилю. Головні напрямки наукових досліджень – флористика, систематика, географія рослин, інтродукція, охорона генофонду судинних рослин. Поляк з походження, з селянської родини. Учасник Другої світової війни, воював на 1-му та 4-му Українських фронтах, гвардії старшина медичної служби, нагороджений орденом Вітчизняної війни 1 ст., медаллю «За отвагу» тощо. Після війни закінчив Київський університет ім. Т. Шевченка (1948). Після закінчення аспірантури тривалий час працював у Києві в Центральному республіканському ботанічному саду України на посадах від мол. наукового працівника до завідуючого відділом, де розробляв питання збереження рідкісних рослин шляхом введення їх у культуру, створив експозиційні дільниці «Карпати» та «Кавказ». Кандидат (1953), доктор (1967) біологічних наук. Брав активну участь у діяльності Укр. ботанічного т-ва та Укр. т-ва охорони природи. Від 1973 – зав. лабораторії вищих рослин Біолого-грунтового інституту Далекосхідного наукового центру Академії наук СССР у *Владивостоці*. Щорічно організовував експедиційні роботи та широкі польові дослідження у важкодоступних та маловивчених р-нах *Камчатки, Приморського* та *Хабаровського країв, Магаданської обл.*, Чукотки, *Сахаліну*, Курильських о-вів, під час яких було зібрано величезний матеріял та створено найбільший на Далекому Сході Росії та один із найбільших у Росії – Далекосхідний регіональний гербарій (280 тис. аркушів), нині – Гербарій біолого-грунтового інституту Далекосхідного відділення Російської академії наук. Наслідком його праці стала 8-томна колективна монографія «Сосудистые растения советского Дальнего Востока» (1985–1996), яка є повним зведенням судинних рослин Далекого Сходу, містить огляд флори величезного терену Далекого Сходу і є значним досягненням біологічної науки. Багато сил віддав вивченню та збереженню генофонду рослин Далекого Сходу, виділенню територій для організації заповідників. Керував Приморським відділенням Всеросійського ботанічного т-ва, діяльність якого 1989 була визнана кращою в Росії. За його участи було організовано Сахалінське та Камчатське відділення Всеросійського ботанічного т-ва. Був членом оргкомітетів ряду з'їздів т-ва, головою оргкомітетів багатьох ботанічних форумів. Протягом багатьох років очолював єдину на Далекому Сході спеціялізовану Раду з присудження ступеня доктора біологічних наук з ботаніки та комісію з Комаровських читань, які щорічно відбувалися у Владивостоці. Створене ним Далекосхідне відділення наукової ради з проблеми «Біологічні основи раціонального використання, перетворення та охорони рослинного світу» суттєво сприяло розвитку ботаніки та популяризації ботанічних знань. Член редколегії журналу «Вестник ДВО РАН» тощо. Обраний Соросівським професором. Ним на Далекому Сході було описано самостійно або у співавторстві один новий рід та 20 нових видів рослин. Його пам'ять увічнено у назвах більше 10 видів рослин (дзвіночки Харкевича і Сигізмунда, борець Харкевича, остролодочник Харкевича, пирійник Харкевича, осока Харкевича, змієголовник Харкевича, зюзник Харкевича, бодяк Харкевича, едельвейс Харкевича). Заслужений діяч науки РФ (1993). В останні роки життя займався підготовкою колекцій, зібраних на Далекому Сході, для серії ексікат, що є важливим елементом систематичних та флористичних досліджень. Загальний обсяг зібраного та оформленого ним матеріялу складає бл. 1800 зразків (бл. 90 тис. аркушів гербарія). Автор більше 350 наукових праць, під його керівництвом захищено бл. 20 кандидатських та 5 докторських дисертацій. Підтримував національно-культурні прагнення українців на Далекому Сході та боронив їх від шовіністичних антиукр. виступів. Похований в м. Ірпінь Київської обл.

Тв.: *Редкие виды растений советского Дальнего Востока и их охрана (у співавт.). М.: Наука, 1981; Флора российского Дальнего Востока. Владивосток: Дальнаука, 1999 тощо.*

Літ.: *Сигизмунд Семенович Харкевич. Воспоминания современников. Владивосток: Дальнаука. 2000; Сигизмунд Семенович Харкевич (к 70-летию со дня рождения) / В. Ю. Баркалов и др. // Ботан. журн. 1991. Т. 76, №4. С. 626–645; Сигизмунд Семенович Харкевич: беседа с С. С. Харкевич и его женой Т. Г. Буч / записала*

Г. Арбатская // Вестн. ДВО РАН. 1997. №2. С. 105–109; Памяти Сигизмунда Семеновича Харкевича / Ю. Н. Журавлев [и др.] // Вестн. ДВО РАН. 1998. №4. С. 85–93. Наиболее важные из работ С. С. Харкевича. С.90–93.

ХАРЧЕНКО Олексій Гнатович – осавул. У жовтні 1918 призначений начальником з формування укр. частин у Владивостоці (див. *Укр. військові формування на Далекому Сході*). Член військової комісії *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* (жовтень 1918). Член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»* (від 22 жовтня 1918).

«ХВИЛІ УКРАЇНИ» – тижнева газета *Хабаровської Української Громади*, виходила з 4 червня 1917 у *Хабаровську*. Гостро боронила інтереси України та українців, у політичному відношенні відбивала погляди есерів. З серпня 1917 виходила під назвою *«Ранок»*. Редактор-видавець – *Г. Кириченко-Могила*.

«ХЛІБОРОБ» – укр. кооперативне товариство в *Свободному* на *Амурщині*. Створене 1919 за ініціятиви Свободненської Укр. Окружної Ради зусиллями *Л. Глібоцького* та *І. Мостипана* під впливом досвіду укр. кооперації в Північній Америці з метою забезпечення місцевого укр. населення найнеобхіднійшим крамом та здобуття коштів на фінансування укр. громадськоі діяльности. Виступало посередником у товарообміні поміж міським і сільським укр. населенням у складних умовах громадянської війни. Входило до складу крайового Укр. Далекосхідного кооперативу *«Чумак»*. За короткий час свого існування зміг завоювати велику довіру місцевого укр. селянства, через що зазнавав переслідувань з боку місцевої рос. влади протилежних політичних спрямувань – як білих (1919), так і червоних (1920). Так, у січні 1920 був розгромлений місцевою большевицькою владою, яка вважала його «гніздом націоналізму». Большевики конфіскували все майно кооперативу та заарештували його Раду. Голова Ради – Кирпиченко.

ХОБТА Степан Федорович – укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському*. Радний Микольськ-Уссурійської міської думи (1911–1917). У березні 1917 кооптований до Виконкому місцевого Совєту. Навесні 1917 – один із організаторів *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади*. У липні 1917 – кандидат до міської думи від Микольськ-Уссурійської Укр. Громади. У 1930 позбавлений громадянських прав як домовласник. Відновлений у правах 1932, оскільки від власності відмовився та як учасник партизанського руху.

ХОДОСОВА Антоніна Антонівна (24.09.1962, м. Володимир-Волинський Волинської обл.) – укр. громадська діячка у *Петропавловську-Камчатському,* вчителька за фахом. Закінчила середню школу (1977) та педагогічне училище ім. А. Кримського у Володмирі-Волинському (1981). Під час навчання брала участь у хорі і вокальному ансамблі училища. У 1981–82 мешкала в *Хабаровську*, працювала в бібліотеці військової частини. З 1982 – на *Камчатці*. Активна учасниця *Клубу укр. культури ім. І. Франка* та укр. самодіяльного театру *«Мрія»* (від 2003).

ХОЛОД Кирило (Різниченко) – укр. громадський діяч у *Свободному* на *Амурщині*. Член Ради *Свободненської Укр. Громади* (1917). У 1918–1921 – секретар *Свободненської Укр. Окружної Ради*, член Ради т-ва *«Просвіта»* у Свободному. У 1919–1922 – учитель укр. школи в с. Велика Сазанка. Розстріляний большевиками 1922.

ХОМЕНКО Петро Миколайович – купець, укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському*. Компаньйон торгівельної фірми «Братья Погореловы». Радний Микольськ-Уссурійської міської думи та член Микольськ-Уссурійської міської управи (1911–1915). Один із ініціяторів створення т-ва *«Просвіта»* у Микольську-Уссурійському (1910). Навесні 1917 – один із організаторів *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади*. 2 червня 1917 делегований представником від Микольськ-Уссурійської Укр. Громади до міської думи. У липні 1917 – кандидат від Громади до міської думи. У 1930? позбавлений громадянських прав як кол. підприємець.

ХОРИ УКРАЇНСЬКІ НА ЗЕЛЕНОМУ КЛИНІ. Одним з важливіших проявів укр. культурного життя на Далекому Сході як на початку XX, так і на початку XXI ст. стала хорова діяльність. Без участи хорів не обходилася і не обходиться жодна більш-менш помітна подія в місцевому укр. куль-

турному та громадському житті. Очевидно першим укр. хоровим колективом на Зеленому Клині став укр. хор, створений у грудні 1893 у *Владивостоці* при місцевому Товаристві народних читань. Однак скоріш за все він проіснував нетривалий час, бо 1908 у владивостоцькій пресі з'явилося оголошення про організацію укр. мішаного хору. Відновлення укр. хору у Владивостоці пов'язано з діяльністю *Владивостоцької студентської Укр. Громади*. Перший виступ нового укр. хору у Владивостоці під керівництвом В. П. Богуславського відбувся 25 лютого 1909 у театрі «Золотой Рог» в рамках першого на Зеленому Клині Шевченківського свята. З цього часу виступи хору стали невід'ємною частиною практично всіх культурних заходів, що відбувалися у місті на протязі більше десяти років. 1910 укр. мішаний хор у Владивостоці вже нараховував 60 осіб. На Шевченківському святі 1910 поміж інших хорових номерів ним було виконано кантату М. Лисенка «Радуйся, ниво». Незабаром хор очолив *М. Полетика*, а його старостою став *Т. Доля*. На Шевченківському святі у 1914 великим об'єднаним хором під керівництвом М. Полетики, який включив власне хор Укр. драматичного гуртку, хор студентів Східного інституту та хор учнів музичної школи, було виконано «Жалібний марш» М. Лисенка, «Ревуть, стогнуть гори хвилі», «Закувала та сива зозуля», «Коломийки» тощо.

Після повалення царату 1917 укр. хори, поруч з театральними гуртками, створюються практично при кожній місцевій укр. Громаді (див. *Громади Українські на Далекому Сході*). У цей час без їх участи не відбувалися ні укр. концерти, вистави, Шевченківські свята, ні політичні маніфестації. У Шевченківському вечері, який відбувся у Владивостоці в березні 1917, взяли участь вже два укр. хора – мішаний та чоловічий, якими керували *М. Новицький* та підполковник *Ф. Стешко*. Згодом, після створення *Владивостоцької Укр. Громади*, хор, що суттєво поповнив свої ряди, продовжив діяльність при музичній секції Громади під керівництвом Ф. Стешка. Так, 21 травня 1917 зусиллями Громади був влаштований великий концерт укр. народних пісень. Великий концерт хору Громади відбувся в день «Позики свободи» 3 вересня 1917. Хор брав участь і в театральних виставах. Згодом, після ліквідації Владивостоцької Укр. Громади, хор під керівництвом Ф. Стешка на протязі 1918–20 діяв при *Владивостоцькому укр. т-ві «Просвіта»*. На Різдво 1919 силами «Просвіти» у Владивостоці було організовано колядування у мешканнях місцевих українців, в якому активну участь взяв укр. хор. Успіх колядування дав поштовх до влаштування концерту укр. колядок та щедрівок за участи великого укр. хору у складі 50–60 осіб, яким керували Ф. Стешко та М. Новицький. Досвід проведення укр. колядок було повторено і наступного року. Після від'їзду на початку 1920 полковника Ф. Стешка до Европи укр. хор у Владивостоці очолив молодий талановитий музикант П. Козлов. М. Полетика 1919 став хормейстером хору, який утворився при культурно-просвітньому гуртку працівників Тимчасових вагоноремонтних майстерень у Домі свободи та знань на Першій річці. Крім того, навесні 1920 було організовано хор і при *Укр. спілці поштово-телеграфних службовців м. Владивостоку*.

1917 було створено укр. хор і в *Хабаровську*. Один з його перших концертів відбувся 22 травня 1917. У вересні 1917 хор вже нараховував бл. 50 учасників. Ним керував у цей час колишній хормейстер хору трупи *К. Мирославського* Костенко. Пізніше, у липні 1920, хором керував *Г. Красій*. Наприкінці 1920 він діяв при місцевому т-ві «*Просвіта*» під керівництвом Я. В. Костенка. На початку 1921 хор очолив *Д. Коваленко*.

У *Микольську-Уссурійському* великий мішаний укр. хор, який нараховував 75 осіб, було організовано у квітні 1917 з метою влаштування Шевченківського свята. Хором під керівництвом Івана Калюжного, *Г. Костяєва-Чорноморця* та Іванова було підготовано кантату «Б'ють пороги» та «Жалібний марш» М. Лисенка, музичну поему «Україна» та фантазії на укр. теми «Бандура» Г. Давидовського, які було виконано 28 травня 1917 на Шевченківському вечері. Згодом, «з метою просвіти широких верств населення» музично-співоча комісія *Микольськ-Уссурійської Укр. Громади* приступила до організації постійного аматорського хору, керівником якого став учитель співу місцевого реального училища І. Калюжний. Одним з перших його публічних виступів стала участь у молебні в пам'ять борців за свободу, який відбувся 9 липня 1917 у місцевому кафедральному соборі. Пізніше очевидно І. Калюжний змушений був залишити керівництво хором, бо у концертному відділі вистави-концерту, який відбувся 14 вересня 1917, хор брав участь вже під керівництвом учителя Н. Єфанова, а з кінця вересня 1917 хором керував відомий хормейстер *В. Лукша*. У 1920–21 укр. хор у Микольську-Уссурійському діяв при

місцевому т-ві «Просвіта». У березні 1921 хором, який нараховував 35 учасників, керував колишній диригент Петроградського Маріїнського театру, лауреат Лейпцігської консерваторії В. В. Волчек.

Відомо про існування в цей час укр. хору і в *Благовіщенську*. У *Читі* в 1918–20 відбувалися виступи хору Товариства укр. артистів під керівництвом Пекова. Укр. хор під керівництвом В. Каузе діяв при місцевій «Просвіті» в *Спаську*. Очевидно діяльність сільських громад та інших укр. організацій, що існували у менших населених пунктах, також важко собі уявити без укр. хору. Їх репертуар включав укр. народні пісні та твори укр. композиторів М. Лисенка, Г. Давидовського, К. Стеценка, Я. Степового, О. Кошиця, В. Заремби, П. Сениці, найбільш популярними серед яких були кантата «Б'ють пороги» та «Жалібний марш» М. Лысенка, музична поема «Україна» та фантазії на укр. теми «Бандура» Г. Давидовського, уривки з опер «Катерина» М. Аркаса, «Назар Стодоля» П. Ніщинського тощо.

Діяльність укр. хорів у цей час сприяла не лише популяризації укр. пісенної культури, але й підвищенню рівня нац. свідомости укр. населення, його нац. консолідації. Про значення концертно-хорової діяльности та укр. пісні у складних умовах революції та громадянської війни яскраво висловився один з учасників концерту укр. хору, що відбувся 23 вересня 1917 у Благовіщенську: «пісні захопили публіку… Хоч на один мент, на одну хвилину душа, змучена війною, дорожнечею, своїми домашніми драмами та пекельним життям на цьому змученому світі, відпочила, зітхнула, серце та думка жителів Сибіру спалахнули сяйвом лагідним, сумирним, тихим…».

Відродження укр. громадського та культурного життя на Далекому Сході наприкінці XX ст. так само тісно пов'язано з хоровою діяльністю. Концертна діяльність укр. хорів у цей час є чи не єдиним виявом укр. культурного життя на Зеленому Клині. Часто хори або інші вокальні колективи складають кістяк укр. національно-культурних товариств, що виникли тут у 1990-х. У Владивостоці укр. хор «*Горлиця*», створений *А. Крилем*, діє ще з 1979, ставши у сов. період чи не єдиним осередком укр. культурного життя на Далекому Сході. Частиною його членів 1992 було засновано укр. народний хор «*Червона калина*», який діяв при *Товаристві укр. культури Приморського краю* та *Укр. національно-культурній автономії м. Владивостоку* до 2002. Згодом, 2001, частина членів хору «Червона калина» воз'єдналася з хором «Горлиця». У 2006 частиною членів хору «Горлиця» було засновано укр. вокальний ансамбль «*Берегиня*», а 2008 інша група колишніх членів хору «Горлиця» створила ансамбль укр. народної і авторської пісні «*Надія*». У м. Спаську-Дальньому від 1992 діяв укр. хор «*Черемош*» (від 2000 – «*Чиста криниця*»). В *Приморському краю* також діють укр. хор «*Назавжди*» у м. *Находка* та вокальний ансамбль «*Свій стиль*» у м. Фокіно, який має програму укр. пісень. У Хабаровську нині діють укр. хори «*Батьківська криниця*» (до 2007 – «Криниця») та «*Мрія*», які утворилися на основі ансамблю укр. народної пісні, заснованого 1992 *О. Карасьовою*. Крім того, на *Сахаліні* працюють Народний ансамбль козацької пісні «*Воля*» (від 1993, *Южно-Сахалінськ*) та Народний ансамбль пісні «*Долинонька*» (м. Долінськ), у с. Камишовка *Єврейської авт. области* – фольклорний ансамбль «*Камишинка*», які мають укр. репертуар. На *Камчатці* у *Петропавловську-Камчатському* 1996 подружжям Лариси та Володмира Коваліхіних при Регіональному укр. культурному центрі «*Дніпро*» було засновано укр хор «*Дніпро*». Згодом, після смерти Л. Коваліхіної, на його основі було створено хор «Слов'янський» під керівництвом О. Сьомкіної. У 2000-х у Петропавловську-Камчатському також існували укр. вокальні ансамблі «*Українська душа*» та «*Ласкаво просимо*».

ХРЕЩАТИЦЬКИЙ Борис Ростиславович (11.06.1881, ст. Ново-Миколаївська Таганрозької округи обл. Війська Донського, нині – м. Новоазовськ Донецької обл. – 22.07.1940, Сус, Туніс) – генерал-лейтенант, військовий діяч на Далекому Сході. З дворян Війська Донського, син генерала від кавалерії, наказного отамана Приамурських козачих військ та Приамурського генерал-губернатора Р. О. Хрещатицького, який був родом зі ст. Луганської Донецької округи. Скінчив Олександрівський кадетський корпус та Пажеський корпус (1900). Старшина лейб-гвардії Козачого полку, брав участь у російсько-японській війні (1904–1905), згодом служив на Далекому Сході. Під час першої світової війни командир 52-го Донського козачого полку (серпень 1914 – вере-

сень 1916), 2-ї бригади 1-ї Донської козачої дивізії (вересень 1916 – жовтень 1917), начальник Уссурійської козачої дивізії (22 жовтня – грудень 1917). Генерал-майор (від 18 травня 1916). Після большевицького перевороту повернувся зі своєю дивізією до Далекого Сходу. У січні 1918 прибув на *Забайкальщину*, згодом – до Харбіну у розпорядження генерала Д. Л. Хорвата. 8 березня – 14 листопада 1918 – начальник штабу російських військ у смузі відчуження Китайсько-Східньої залізниці. У листопаді 1918 – серпні 1919 – верховний уповноважений на Далекому Сході та інспектор іноземних формувань російської служби. Наприкінці 1918 у *Владивостоці* звернувся як українець до укр. консула *П. Твердовського* з пропозицією перевести формування укр. частин на умовах контролю *Укр. Далекосхідного Секретаріяту* та підписання певного регулямину взаємовідносин. У жовтні 1918 інкорпорований до військової комісії *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* як делегат від укр. козаків. 14 грудня 1918 *Укр. Далекосхідня Крайова Рада* надала йому відповідні повноваження та присвоїла звання отамана Далекосхідного укр. війська. На початку 1919 – один із фундаторів Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*». Однак надалі зволікав із підписанням регулямину взаємовідносин з укр. організаціями, чекаючи дозволу з Омську. Згодом виїхав з Владивостоку до Харбіну, де почав робити деякі конкретні заходи, щодо утримання укр. військових частин – лагодив касарні на ст. Ехо і приймав охочих служити у військові. Однак незабаром одержав заборону уряду адмірала О. Колчака на формування укр. частин і зрікся свого повноваження перед Укр. Далекосхіднім Секретаріятом. У серпні-вересні 1919 – у розпорядженні Верховного Головнокомандуючого. Вересень-листопад 1919 – інспектор Далекосхідніх формувань стратегічного резерву та генерал для доручень при командуючому військами Приамурської військової округи. Генерал-лейтенант (1919). 27 квітня 1920 – 1 липня 1921 – начальник штабу всіх козачих військ Російської Східної окраїни. 26 червня 1920 призначений управляючим відомством закордонних справ уряду отамана Г. Семенова. Від 7 липня 1920 – представник отамана Г. Семенова в Китаї. У серпні 1921 – член Верховної військової ради Забайкальщини. Згодом на еміграції в Китаї, від 1924 – у Франції. Від 11 липня 1925 служив у французькому Іноземному легіоні в Сирії та Північній Африці на посадах від рядового до командира ескадрону. У 1927–1928 – командир козачої групи в прикордонній сторожі в Сирії. Лейтенант Іноземного легіону (1929). З лютого 1929 до листопада 1933 – працівник з особливих доручень Іноземного легіону по Леванту та Північній Африці. Від листопада 1933 мешкав у Франції, отримав французьке громадянство (1935). З початком Другої світової війни поступив на службу до французького війська. Після поразки Франції у липні 1940 евакуювався зі своїм ескадроном до Тунісу, де незабаром помер. Нагороджений 15 російськими та іноземними орденами, включно з орденом Св. Георгія 4 ст. (1919), французьким орденом Почесного легіона та британським «За бездоганну службу», а також Георгіївською зброєю (1917).

Тв.: *История Лейб-Гвардии Казачьего Его Величества полка. СПб., 1913; Лейпциг 1813 – 4 октября 1913. Юбилейная памятка Лейб-казаков. СПб.,1913; Стихотворения Б.Х., СПб., 1914.*

ХРІЄНКО Микола Іванович (1948, с. Ново-Липове Світловодського р-ну Кіровоградської обл.) – відомий укр. журналіст і мандрівник. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Від 1974 працював у газетах «Молодь України», «Радянська Україна», «Сільські вісті», «Вісник Чорнобиля», «Голос України», інформаційному агентстві УНІАН та в прес-агентстві Чорнобильської АЕС. Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Висвітлював бойові події на фронтах Кавказу. У 2000-х – оглядач газети «Українська столиця», нині – спецкор газети «День». Здійснив 24 піші та лижні походи (з них 19 – одиночних) загальною довжиною 6178 км. У 1997–2002 здійснив авторський проект «Українці в Україні», в рамках якого, вивчаючи життя й виживання людей у соціяльно-економічних, радіяційних та екологічних умовах того часу, за десять етапів пройшов пішки від крайньої північно-західньої точки України – с. Кошари Шацького р-ну Волинської обл. до її південно-східнього краю – с. Холодне Новоазовського р-ну Донецької обл., а також від крайньої північної точки – с. Грем'яч Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл. до крайньої південної точ-

ки – мис Сарич, АР Крим. Загальна протяжність цього пішого маршруту становила 3247 км, з яких 1061 км – по радіоактивно забруднених територіях, зокрема, і через Чорнобильську зону відчуження. Результатом проекту «Українці в Україні» стала серія авторських поблікацій в газетах і журналах, передач по радіо, фотовиставка і великий телефільм «Очищення Зоною», який кілька разів демонструвався укр. телебаченням. Випущено також книгу і фотоальбом під назвою «Похід через Атомний полюс». У 2004–2010 здійснив авторський журналістський проект «Українці за Уралом», який ставив за мету створити масштабну картину історії переселення українців з етнічних територій за Урал та розповісти про життя нинішніх українців на терені Російської Федерації. Відправною точкою першого етапу проекту «Українці за Уралом» (7 липня 2004 – 11 лютого 2005) став кол. концтабір «Перм-36» у сел. Кучіно Пермської обл., де відбували покарання укр. дисиденти, між іншим – В. Стус, Л. Лук'яненко, І. Світличний тощо. Під час першого етапу було подолано 27 тис. км від Києва через Урал, Алтай, Хакасію, Західний і Східний Сибір, *Амурську обл.*, *Приморський і Хабаровський краї*, Якутію, *Колиму* й Чукотку до мису Дежнєва. Маршрут другого етапу (16 червня 2007 – 19 жовтня 2007, 13 тис. км) проліг по терену *Магаданської обл.*, Хабаровського краю, *Камчатки, Сахаліну*, Командорських і Курильських о-вах, де зібрано надзвичайно цікавий матеріал про життя українців та корінних народів. Під час цих етапів значну увагу приділено вивченню життя тих українців, котрі відбували ув'язнення на Колимі в роки комуністичних репресій. Зокрема, було відвідано золотодобувну копальню «Мальдяк», де 1939 працював на каторжних роботах С. Корольов, шахту ім. Матросова в Тенькінському р-ні Магаданської обл., де відбував трьохрічне заслання після ув'язнення в мордовських таборах В. Стус, в колишньому таборі «Дніпровський», де карались сотні бійців УПА. Маршрут третього завершального етапу пролягав між Полярним колом і береговою лінією Північного Льодовитого океану від мису Дежнєва і сел. Уелен (Чукотка) до Мурманська на Кольському півострові. Він складався з двох частин, перша (26 квітня – 8 липня 2009) пролягала від сел. Уелен до м. Білібіно (Чукотка). Друга частина завершального маршруту (26 березня – 30 червня 2010) проходила від Білібіно до Мурманська. Загальна протяжність всієї пройденої дороги – 45 тисяч кілометрів. Інформація про всі етапи подорожі розташовувалася на сайті українців Росії «Кобза» та інших засобах масової інформації. Кінцева мета проекту – демонстрування авторської фотовиставки в Україні та Росії, а також випуск книжки і фотоальбому під назвою «Українці за Уралом. Початок XXI століття». Спонсорську допомогу у виконанні маршрутної частини другого етапу журналістського проекту «Українці за Уралом» надали: голова ради директорів концерну «Арбат» Олександр Басанський, директор золотодобувної артілі «Кривбас» Сергій Базавлуцький (Магаданська обл.) та голова золотодобувної артілі «Камчатка» Орест Січинський.

За матеріялами подорожей знято п'ять телефільмів, між іншим – «Українці на Колимі» О. Рябокриса. Двічі здобував звання «Журналіст року» (1996, 2000), нагороджений двома золотими медалями за перемоги в журналістських конкурсах. Заслужений журналіст України (2006). Нагороджений міжнародним орденом Миколи Чудотворця «За видатний вклад у примноження Добра на Землі», орденом Української Православної Церкви Рівноапостольського князя Володимира III ст. Визнаний «Людиною року – 2010» за версією газети «День».

ЦВІТКОВСЬКИЙ С. А. – укр. артист та режисер на Далекому Сході. Учасник укр. труп *К. Кармелюка-Каменського*, М. Каганця, Крижевської. Восени 1921 режисер театрального гуртку хабаровського т-ва «*Просвіта*». У 1923–1924 – артист укр. трупи у *Владивостоці*.

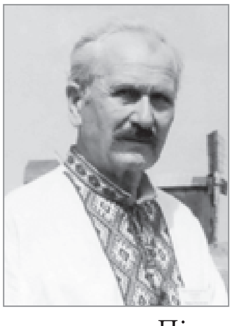
ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ АНАТОЛІЯ КРИЛЯ «ГОРЛИЦЯ», див. «*Горлиця*»

ЦЕРКВА УКРАЇНСЬКА НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ. Питання про укр. церкву на Зеленому Клині постало після повалення царату в Росії 1917. 6 червня 1917 у складі Благовіщенського єпархіяльного з'їзду на *Амурщині* утворилася укр. секція, до якої увійшли більше 100 осіб (голова – *Я. Кушнаренко*, секретар – священик о. Григорій Ходаковський). У своїх засіданнях з 6 до 14 червня 1917 секція винесла наступні рішення: 1) про те, щоби в парафії з укр. населенням призначалися священики та псаломники – українці, 2) про введення в усіх місцевостях Амурської обл. з переважанням укр. населення викладання укр. мовою, 3) про введення з 1917-18 в духовній

семінарії та духовному училищі викладання укр. мови, історії та літератури України, 4) про необхідність виголошення проповідей в укр. селах укр. мовою, 5) про необхідність виписки укр. літератури. Всі ці постанови були майже одностайно схвалені з'їздом, голосували проти лише 3–5 осіб.

Питання про створення укр. православної парафії було поставлено на вічі, що проводилося *Хабаровською Укр. Громадою* 25 червня 1917, хоча окремі укр. богослужіння правилися священиком Руської православної церкви протоієреєм *о. П. Гордзієвським* у *Хабаровську* ще навесні 1917. Фактично укр. православну парафію в Хабаровську було організовано лише наприкінці 1917. 17 грудня 1917 відбулися збори парафії, на яких було обрано церковного старосту. Від цього часу о. П. Гордзієвським було розпочато постійні укр. богослужіння, які правилися по неділях та святкових днях у домовій церкві командуючого Приамурської військової округи. Дозвіл на користування церквою було здобуто військовою секцією Хабаровської Укр. Громади. О. П. Гордзієвський розпочав служби на прохання Громади, не маючи на те затвердження від духовної влади. Згодом укр. парафія користувалася церквою місцевого реального училища (1921). Після встановлення сов. влади та з від'їздом пароха о. П. Гордзієвського до Харбіну 1922 укр. парафія у Хабаровську припинила своє існування. Спроби відновлення укр. церковного життя було зроблено лише на початку 1990-х. У травні 1992 архієпископ Білоцерківський УАПЦ, майбутній Патріярх Київський та всієї України-Руси *Володимир* (Романюк), беручи участь у *Днях укр. культури у Владивостоці*, благословив активістів *Товариства укр. культури Приморського краю* на створення парафії УАПЦ, однак тоді перевести цю справу не повелось через брак достатньої кількости вірних. Згодом, справу створення укр. православної парафії на Далекому Сході було порушено з прибуттям наприкінці 1999 до Хабаровську з благословення Архієпископа Дніпропетровського та Московсько-Богородського Адріяна (Старини) священика Укр. Православної Церкви – Київського Патріярхату ієрея *о. В. Бубнюка*, який організував парафію у сел. Тельмана *Єврейської авт. области*, до якої входили парафіяни з місцевих мешканців різної національности. Парафія проіснувала до 2001, не маючи реєстрації, бо на той період не мала офіційної реєстрації Московсько-Богородська єпархія УПЦ-КП в Росії (м. Ногінськ). Не маючи необхідних засобів до існування (через малочисельність та незаможність парафії), а також у зв'язку з відсутністю перспектив з реєстрацією, о. В. Бубнюк змушений був повернутися до мирської праці. У 2003–2004 робилися заходи зі створення укр. православної парафії у Владивостоці з прибуттям туди колишнього місцевого священика РПЦ протоієрея о. Валентина Мельника, який перейшов у лоно УПЦ-КП. За підтримки *А. Криля, В. Чорномаза, Т. Ткаченко* було створено та зареєстровано парафію Св. Миколая Чудотворця УПЦ-КП, однак через ворожу позицію місцевої єпархії РПЦ, попри всі заходи парафії перед місцевою владою, так і не було здобуто ні приміщення, ні дільниці землі під будову церкви й 2005 о. В. Мельник, не маючи засобів до існування, залишив Владивосток. Таким чином, причиною неуспіху у відродженні укр. церковного життя на Далекому Сході є надто низький рівень нац. свідомости та релігійности далекосхідніх українців. Серед активістів укр. громад Далекого Сходу значну частину складають вихідці з Галичини – греко-католики, які нині є членами римо-католицьких парафій. Крім того, суттєвими чинниками є крайня ворожість до всіх спроб укр. етноконфесійної ідентифікації з боку Російської православної церкви, яка має важелі впливу на місцеву адміністрацію та відсутність матеріяльних засобів у укр. громад.

ЧАЙКА Ростислав Федосійович (15.01.1932, м. Торчин Луцького р-ну Волинської обл.) – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. 1948 під час навчання у старших класах середньої школи був заарештований за звинуваченням у антирадянській агітації, що полягала у необережних висловлюваннях у листах до рідних, які перебували на засланні. У 1948–53 перебував в ув'язненні на будівництві Волго-Донського каналу. Після звільнення з ув'язнення наприкінці 1953 виїхав до родини, яка перебувала на спецпоселенні у *Хабаровському краю*. Після звільнення зі спецпоселення закінчив будівельний технікум у Хабаровську (1958) та заочно – будівельний факультет Хабаровського політехнічного інституту (1963). У 1958–1963 працював техніком, виконробом, майстром на будівництві. У 1964–1992 – головний інженер, начальник відділу проектного ін-

ституту «Промсталькострукція» у Хабаровську. Від 1992 – на пенсії. Член Т-ва політв'язнів та репресованих «Мемориал» (від 1990), член правління, заст. голови, голова (від 2006) Хабаровського відділення т-ва «Мемориал». Активний учасник (1996–1999) та член правління (з 9 листопада 1998) Хабаровського крайового т-ва укр. культури «*Зелений Клин*», засновник та активний член Хабаровського крайового центру укр. культури «*Криниця*» (кінець 1999 – початок 2008). Активний учасник укр. народних хорів «*Мрія*» (1998-1999) та «*Криниця*» (кінець 1999 – початок 2008). Учасник III та IV Всесвітніх форумів українців (2001, 2006).

ЧЕНИКАЛО Федір – укр. громадський діяч у *Хабаровську*, поштово-телеграфний службовець. У 1920–1921 – член ревізійного відділу *Хабаровської Укр. Громади*, секретар Ради *Укр. Далекосхідньої поштово-телеграфної спілки*.

«ЧЕРВОНА КАЛИНА» (Український народний хор «Червона калина») – укр. аматорський хоровий колектив у *Владивостоці*. Створений у березні 1992 при *Товаристві укр. культури Приморського краю* частиною членів Приморського укр. народного хору «*Горлиця*» на чолі з *М. Лизун*. Працював на базі місцевого Матроського клубу Тихоокеанського флоту. Вів активну концертну діяльність, пропагуючи укр. пісню у Владивостоці та його околицях, у тому числі поміж моряків Тихоокеанського флоту Росії. 1998 здобув звання народного. У 1999–2001 діяв при *Укр. національно-культурній автономії м. Владивостоку*. Брав участь у трьох Приморських крайових фестивалях нац. культур (1999, 2000, 2001) та *І Приморському фестивалі укр. культури «Солов'їна пісня»* (2002). Серед активних учасників хору в різні часи – *А. Димська*, *Т. Ткаченко*, *Л. Кочеткова*, Катерина Толстенкова, Тетяна Корнійчук, Ольга Печиніна, Софія Моторнюк, Надія Вишневська, Катерина Верхова, Ганна Устінова, Любов Чувакіна, Любов Наконечна, Людмила Нагірна, Людмила Березна, Зінаїда Компанець, Зінаїда Свідзинська, Ганна Худіна, Світлана Карєва, Лідія Шевченко, Надія Кочетова, Світлана Рябова, Віра Яркова, Маргарита Карнатовська, Олена Ракова, *В. Кохановський*, концертмейстер – Віктор Поздняков (до березня 1999), згодом – Юрій Єрьомін. Засновник та довголітній худ. керівник хору – М. Лизун (до березня 1999), згодом – *А. Євженко* (до 2002). Восени 2001 більша частина учасниць колективу через непорозуміння з його керівником А. Євженком вийшли зі складу колективу і долучилися до Приморського укр. хору «*Горлиця*». Восени 2002 після смерти керівника хору А. Євженка хор припинив своє існування.

«ЧЕРЕМОШ» (Український народний хор «Черемош») – укр. аматорський хоровий колектив у *Спаську-Дальньому Приморського краю*. Створений 1992 при Спаському т-ві укр. культури «*Зелений Клин*», працював при місцевому Будинку офіцерів Російської Армії, з грудня 1994 – у Будинку культури «Приморье». У 1995–1999 діяв при Спаському т-ві укр. культури «*Зелений Клин-Черемош*». Хор вів активну концертну діяльність, пропагуючи укр. пісенну спадщину в Спаську-Дальньому, селах Спаського та сусідніх районів. Багато учасників хору мешкали в селах району та на репетиції змушені були їздити до Спаську, долаючи значні відстані. Солістами хору були Анатолій, Павло та Людмила Яремчуки, що складали тріо «Яр», дует бандуристок Надія Беседіна та Ганна Яворовська, а також Зоя Галушко, *Л. Луцак*, Анастасія Лоншакова, Ніна та Олександр Трофимови, Нелля Барахтіна. До складу хору входили також – Євдокія Олексієнко, Євдокія Заболотна, Любов Партоліна, Олександра Патлай, Надія Томіленко, Людмила Лисицька, Віра Улітіна, Віра Яремчук, Людмила Никитенко, Раїса Єрьоміна, майстри художнього слова – Наталя Гриненко, Марія Волинець. У репертуарі хору було понад 100 укр. народних пісень та пісень укр. композиторів. 25 червня 1998 хору присвоєне почесне звання народного. Худ. керівник та хормейстер – Богдан Сисан (1992–94), Павло Яремчук (1995–1999). У 2000 перетворений на народний хор укр. пісні «*Чиста криниця*».

«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛГОСПНИК» – районна газета, орган райкому ВКП(б), райвиконкому та райпрофради *Чернігівського району Далекосхідного краю* РРФСР. Під час переведення на *Далекому Сході* політики українізації 1932 виходила укр. мовою.

Чернігівський колгоспник
Алтыновка в боевой готовности

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – нац. адм. – територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР у 1931–32, нині – територія *Приморського краю* РФ. Створений згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931. Адм. центр – с. Чернігівка. Площа – 2071 кв. км. Населення – 23.028 (за переписом 1926), українці – 16.923 (73,4%), корейці та китайці – 15,6%, росіяни – 8%, білоруси – 3%. В районі було 11 укр. сільрад (з 19). Все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів переводилися на укр. мову. У 1932–33 шк. р. в районі працювало 74 укр. школи 1 ст. з 2500 учнів, 81 група фабрично-заводських семирічок та 7 шкіл селянської молоді. З листопада 1932 мав бути українізований Чернігівський педробфак *Благовіщенського агропедінституту*. У 1932 виходила укр. мовою районна газета «*Чернігівський колгоспник*».

«ЧИСТА КРИНИЦЯ» (Народний хор української пісні «Чиста криниця») – укр. аматорський хоровий колектив у *Спаську-Дальньому* Приморського краю. Створений 2000 на основі укр. народного хору «*Черемош*». За короткий час під керівництвом *Т. Баканової* значно виріс виконавчий рівень колективу, було повністю оновлено його репертуар, створене вокальне тріо «Мрія». Серед активних учасників хору – Євдокія Олексієнко, Неллі Барахтіна, Ніна Бочко, Зоя Галушко, Віра Іутіна, Олена Ковиліна, Анастасія Лоншакова, Ганна Назаренко, Ганна Пушкарьова, Любов Партоліна, Тетяна Сисоєва, Василь Сверділ, Надія Томіленко, подружжя Ніна та Олександр Трофимови, Катерина Черевко, Олександр Чикалов, Віра Яремчук, Марія Волинець, Олександра Патлай, Світлана Лисенко, Людмила Лисак. Хор брав участь у *I, II, III* та *IV Далекосхідніх фестивалях укр. культури «Наша дума – наша пісня»* (2002, 2005, 2006, 2007), у *I* та *III Приморських крайових фестивалях укр. культури «Солов'їна пісня»* (2002, 2009). Худ. керівник і хормейстер – Т. Баканова (2000–2009), від 2009 – Ніна Царегородцева. Концертмейстер – Євген Рябченко (2000–2006), від 2006 – Софія Дрель.

ЧИТА – місто (з 1851), відоме з 1653. Адм. центр Читинської обл., від 2008 – *Забайкальського краю* РФ. Залізнича станція, машинобудівна, деревообробна, легка, харчова, будівельна промисловість, 3 вузи, 2 театри. Населення – 308,8 тис. (2010), у 1987 – 349 тис. У 1926 – 61.526 мешканців, за переписом 1923 в місті мешкало 1790 українців. До 1921 – центр *Забайкальської обл.* З 1906 у місті при місцевій залізничій майстерні діяв укр. аматорський гурток. У 1917–1922 – один з осередків укр. нац. руху на Далекому Сході. У цей час у місті існувала *Укр. Громада* та *Забайкальська Укр. Окр. Рада*, *1-ший Укр. кооператив, Спілка укр. молоді*. Восени 1918 в Читі було створено штаб з формування укр. військових частин на чолі з полк. *Л. Слищенком*. 1920 отаман Забайкальського козачого війська генерал Г. Семенов видав в Читі, яка була його осідком, Грамоту укр. населенню Далекого Сходу, в якій проголошувалося право українців на нац. самоврядування. У 1920–22 Чита – столиця *Далекосхідньої Республіки*, в цей час тут діяв укр. відділ Міністерства з національних справ, існувала укр. школа. У лютому 1923 – січні 1924 у місцевій в'язниці перебували під слідством провідні діячі укр. руху на Далекому Сході. У січні 1924 над ними відбувся т. зв. *Читинський процес*. Засуджені на цьому процесі до певних термінів ув'язнення *П. Горовий, Ю. Глушко-Мова* та *В. Козак* відбували покарання у читинській в'язниці. У 1924–26 у місті діяв *Губернський Робітничий Забайкальський Український клуб*. Від 1993 діє *Спілка українців Забайкалля*.

ЧИТИНСЬКИЙ ПРОЦЕС – політичний судовий процес над провідними діячами укр. нац. руху на Далекому Сході, що відбувався 5–13 січня 1924 у *Читі*. Після прилучення в листопаді 1922 території Далекого Сходу до РСФСР відбулися арешти активістів та керівників далекосхідних укр. організацій, коли було арештовано від 150 до 200 осіб. Але після переведеного попереднього розслідування значна частина їх була звільнена. На процес було виведено 22 особи (ще двоє – *П. Яхно* та Антін Левандовський втікли ще до суду в Маньчжурію), які звинувачувалися в підтримці контрреволюційних сил в особі укр. урядів П. Скоропадського та С. Петлюри шляхом «організації укр. націоналістичних угруповань» та «білоукраїнських» військових формувань, а також у співпраці з місцевими контрреволюційними силами в особі козачого отамана Г. Семенова та «міжнародною буржуазією» з наміром відірвати Далекий Схід від РСФСР.

Згідно з вироком суду голова Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «*Чумак*» *П. Горовий* був визнаний винним у тому, що вів переговори з отаманом Г. Семеновим про «організацію українського населення Далекого Сходу в групи, співчуваючі отаманові Семенову» у вигляді *Укр. Нац. Комітетів* та одержав від нього «Грамоту», в якій гарантувалося право укр. населення на національно-культурну автономію, а також матеріяльну підтримку для «організації контрреволюційного руху» (10 вагонів борошна, 25 тис. руб. та золото у виливках вагою прибл. 14 кг). На підставі ч. 1 ст. 58 КК РСФСР, що передбачала відповідальність за організацію з контрреволюційною метою збройних повстань чи вторгнення на радянську територію збройних загонів чи банд, а також участь у спробах захоплення влади або примусового відторгнення від РСФСР певної частини її території, його було засуджено до вищої міри кари – розстрілу, але беручи до уваги його «каяття у своїх злочинах перед пролетарським судом» розстріл йому було замінено на 10 років позбавлення волі з «гострою ізоляцією» і конфіскацією його майна з позбавленням прав на 5 років.

Голова *Укр. Далекосхідного Секретаріяту Ю. Глушко-Мова* був визнаний винним у тому, що як голова Секретаріяту, 7 жовтня 1920 дав П. Горовому уповноваження вести переговори з представниками місцевої протибольшевицької влади про взаємну інформацію для вишукання шляху спільної праці тощо і на підставі ст. 68 КК РРФСР (приховування та сприяння різного роду злочинам або скоєння цих злочинів при необізнаности про їх кінцеву мету) був засуджений на 5 років позбавлення волі, але із застосуванням амнестії від 7 листопада 1922 термін кари йому було зменшено наполовину – на 2,5 роки з позбавленням прав на 3 роки.

Голова *Забайкальської Укр. Окружної Ради В. Козак* був визнаний винуватим у тому, що за його підписом у 1918 було видане уповноваження полковникові *Л. Слищенкові* на формування *українських військових частин на Далекому Сході*, а також що він брав участь в одержанні «Грамоти» отамана Г. Семенова. Заступник голови Укр. Далекосхідного крайового кооперативу «Чумак» *К. Стрельбицький* був визнаний винним у тому, що у своїй діяльности був тісно пов'язаний з П. Горовим та знав про одержання «Грамоти» отамана Семенова і заховав її. Через це В. Козака та К. Стрельбицького на підставі ст. 68 КК було засуджено кожного на 3 роки позбавлення волі, але з застосуванням амнестії від 7 листопада 1922 термін кари було зменшено наполовину, тобто – на 1,5 роки з позбавленням прав на 3 роки.

Провідні діячі українських організацій Далекого Сходу, ув'язнені у Читинській в'язниці (1923 р.). У центрі (четвертий та п'ятий зліва у другому ряді) – П. Горовий та Ю. Глушко-Мова

Є. Геруцький, О. Корсун, М. Пирогів, Г. Никитченко та *І. Чорній* були визнаті винуватими в тому, що Є. Геруцький і О. Корсун у *Владивостоці*, М. Пирогів, Г. Никитченко та І. Чорній у *Микольську-Уссурійському* брали участь в організації *Укр. Нац. Комітетів*. Члени *Забайкальської Укр. Окружної Ради О. Кузурман-Ященко, Г. Левченко* і *К. Тишкевич* та секретар Ради *Г. Котницький* були звинувачені в тому, шо брали участь у 1918

в засіданні Ради, де обговорювалися питання про організацію укр. військових формувань. Заступник голови Укр. Далекосхідного Секретаріяту *Д. Кисільов* був звинувачений у тому, що знав про контрреволюційну діяльність П. Горового та про одержання ним «Грамоти» від отамана Г. Семенова, чим допомагав його «злочинній праці». За зазначені злочини Є. Геруцького, О. Корсуна, М. Пирогова, Г. Никитченка, Д. Кисільова, І. Чорнія, О. Кузурмана-Ященка, К. Тишкевича, Г. Котницького, Г. Левченка на підставі ст. 68 КК РРФСР було засуджено кожного на 1 рік позбавлення волі із позбавленням прав на 2 роки. Але у зв'язку з фактичним відбуттям зазначеного строку під час попереднього ув'язнення до початку судового процесу їх було звільнено від відбуття кари в частині позбавлення волі.

Звинувачення П. Горового за ч. 1 ст. 63 в участі в організації, «яка з контрреволюційною метою протидіяла нормальній діяльності радянських установ або підприємств» та Ю. Глушка-Мови – за ст. 58 та 59 (сприяння іноземним державам у боротьбі проти радянської влади), Є. Геруцького – за ст. 58, 59 та 60 (участь у контрреволюційних, антирадянських організаціях), К. Стрільбицького – за ст. 59 і ч. 1 ст. 63, М. Пирогова – за ст. 58–60, І. Чорнія – за ст. 60, Д. Кисільова – за ч. 1 ст. 59 і 70 (пропаганда й агітація з метою допомоги міжнародній буржуазії), О.Корсуна – за ст. 60, В. Козака – за ч. 1 ст. 58–59, Г. Никитченка – за ст. 58–59, О. Кузурмана-Ященка – за ч. 1 ст. 58–59, Г. Левченка – за ч. 1 ст. 58, Г. Котницького – за ч. 1 ст. 58–59, К. Тишкевича – за ч. 1 ст. 58 КК РСФСР було визнано недоведеними. Звинувачення Антона Дубовика у злочині, передбаченім ст. 58 і 59, секретаря кооперативу «Чумак» *Д. Нечипоренка* та його скарбника *І. Смульського* – за ст. 63 та провідних укр. діячів з *Хабаровська Г. Могилецького* – за ст. 59, *В. Кийовича* – за ст. 59 і 70, *В. Тимцюрака* – за ст. 59, *І. Булаха* – за ст. 70 та *В. Никуляка* – за ст. 60 КК РРФСР також було визнано недоказаними і вони були виправдані судом. Процес, попри відносно легке покарання, призвів гнітюче враження на далекосхідних українців. Після арешту та засудження укр. діячів приналежність до укр. національности почала розглядатися як прояв політичної неблагонадійности, що зумовлювало приховування частиною українців своєї справжньої національности, зокрема під час переписів 1923 та 1926.

Літ.: *Світ І. Українці в Азії: Далекосхідня Республіка (ДВР) та Читинський процес // Свобода. 1953, 2 квітня; Світ І. Суд над українцями в Читі (1923–1924 роки). Лондон, 1964; Черномаз В. Читинский процесс (1924 г.) и разгром украинского национального движения на Дальнем Востоке // Политические репрессии на Дальнем Востоке (20–50-е гг.) Первая Дальневосточная научно-практическая конференция. Владивосток, 1997. С.197–211;Яхно П. Читинський процес // Маньджурський вістник. 1935–1936. №120–130.*

ЧОРНІЙ Іван Ізидорович (1889 – ?) – укр. громадський діяч у *Микольську-Уссурійському*. Служив добровільно у війську отамана Г. Семенова. Співпрацівник Укр. Далекосхідного кооперативу «*Чумак*». Один із організаторів *Укр. Нац. Комітету* у Микольську-Уссурійському (1921). Заарештований після встановлення сов. влади. Перебував у Читинський в'язниці від 5 лютого 1923. Засуджений на *Читинському процесі* (1924).

ЧОРНОЛУЦЬКА Олена Миколаївна (Чернолуцкая Елена Николаевна) (08.08.1955, Петропавловськ-Камчатський) – рос. історик, кандидат історичних наук. Закінчила історичний факультет Далекосхідного університету (1977) та аспірантуру Інституту історії, археології та етнографії Далекосхідного відділення Російської академії наук. У 1989 захистила кандидатську дисертацію за темою «Підготовка кадрів для народного господарства Далекого Сходу СРСР у системі професійно-технічної освіти (1969–1985)». Від 1989 працює мол. науковим працвником, науковим працівником, ст. науковим працівником Інституту історії, археології та етнографії Далекосхідного відділення Російської академії наук у *Владивостоці*. Учений секретар сектору історії Далекого Сходу другої половини XX ст. Коло наукових інтересів – історія різних етнічних груп та етноміграційні процеси, примусові міграції, політичні репресії, пенітенціярна система на російському Далекому Сході. Однією з перших почала досліджувати етнічну історію українців та історію укр. громадського життя на Далекому Сході та в Китаї.

Тв.: *Проблемы этнической истории Приморья // Многонациональное Приморье: история и совре-*

менность. Материалы научно-практической конференции. Владивосток: Изд-во Дальневосточной государственной морской академии, 1999. С. 9–13; Представители народов бывшей Российской империи в Приморье в новых политических условиях (февраль 1917 г. – октябрь 1922 г.) // Адаптация этнических мигрантов в Приморье в XX в. Владивосток: ДВО РАН, 2000. С. 102–127; Из истории развития национальных школ в Приморье (1910–1930-е гг.) // Исторический опыт освоения Дальнего Востока. Вып.3. Благовещенск, 2000. С.137–143; Этноконфессиональная ситуация в Приморье в 1900–1914 гг. (по материалам «Обзоров Приморской области») // Российская цивилизация и мир: проблемы взаимоотношений. Сб. науч. статей по материалам международной научной конференции «Запад – Восток: образование и наука на пороге XXI века». Хабаровск: Изд-во ХГПУ, 2001. С. 91–98; Глава 1. Этнические миграции в Приморье в условиях Российской империи (конец XIX – 1917 г.); Глава 2. Этномиграционные процессы в Приморье в 1917–1930-е гг. // Ващук А.С., Чернолуцкая Е.Н., Королева В.А., Дудченко Г.Б., Герасимова Л.А. Этномиграционные процессы в Приморье в XX веке. Владивосток: ДВО РАН, ИИАЭ, 2002. С. 10–98; Газеты Владивостока 1917 – 1922 гг. как исторический источник по истории российских этнических групп в Приморье // Дальневосточные архивы: прошлое – будущему. Материалы симпозиума историков и архивистов дальневосточного региона. Владивосток: РГИА ДВ, 2003. С. 98–106; Украинцы в советском Приморье (1920–30-е гг.) // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2008. С. 65–74; Миграции и этнический состав населения Приморья в конце XIX – 30-е гг. XX в. // Приморье: народы, религии, общество / Администрация Приморского края, Ассамблея народов Приморья, ИИАЭ ДВО РАН. Владивосток, 2009. С. 69–73; Глава 2. Особенности развития Дальнего Востока во второй половине 1940-х – 1950-е гг. // Мир после войны: Дальневосточное общество в 1945–1950-е гг. / Под общ. ред. В.Л. Ларина; отв. ред. А.С. Ващук. Владивосток: Дальнаука, 2009. (История Дальнего Востока России. Т.3. Кн. 4). С. 123–198.

ЧОРНОМАЗ В'ячеслав Анатолійович (28.08.1969, с. Вєдєнка Іманського р-ну Приморського краю) – історик, укр. громадський діяч у *Владивостоці*. З родини нащадків переселенців з Сумської обл. України. В 1992 закінчив історичний факультет Далекосхідного державного університету (Владивосток). У 1993–1995 працював дільничним інспектором міліції.

Від 1996 – викладач, ст. викладач кафедри гуманітарних дисциплін Владивостоцької філії Далекосхідного юридичного інституту МВС Росії, підполковник міліції. Ще під час навчання в університеті (від 1990) почав збирати матеріяли з історії українців Далекого Сходу та став активним учасником укр. громадського життя у Владивостоці. Один із засновників *Товариства укр. культури Приморського краю* (1991). Від 1992 – член його правління, у 1994–97 – заступник голови т-ва. У 1998–99 – заст. голови *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. У 1999–2001 – заст. голови *Укр. національно-культурної автономії м. Владивостоку*, в 2001–2006 – її голова. Від 2006 – заст. голови Центру укр. культури Анатолія Криля *«Горлиця»*. Учасник *V Укр. Далекосхідного з'їзду* (1993). Делегат Конгресу українців колишнього СРСР (1992). Учасник I та III Всесвітніх форумів українців (1992, 2001). Автор біля 30 наукових публікацій, присвячених історії українців Далекого Сходу, що друкувалися в Росії та Україні. Кандидат історичних наук (2005), захистив дисертацію на тему «Український національний рух на Далекому Сході (1917–1922 рр.)». Співпрацює з «Енциклопедією сучасної України» (Київ), Автор ряду гасел, присвячених українцям, у короткому енциклопедичному довіднику «Приморский край» (Владивосток, 1997) та ґрунтовної статті «Украинцы» в «Исторической энциклопедии Сибири» (Новосибірськ, 2009). Його статті, що популяризують історію українців Далекого Сходу, друкуються на сайті українців Росії «Кобза» та журналі *«Далекосхідна хвиля»*. Зібрав значний масив інформації з історії українців Зеленого Клину та Китаю, підготував до друку енциклопедичні довідники «Зелений Клин (Український Далекий Схід)» та «Українці в Китаї». За його участи 2007–2009 у Владивостоці проведено дві міжнародні науково-практичні конференції *«Українці на Далекому Сході: історія та сучасність»*, за підсумками яких видано одноіменний збірник наукових матеріялів.

Тв.: *Украинское национальное движение на Дальнем Востоке (1917–1922 гг.). Монография. Владивосток, 2009; Українці на Далекому Сході (1883–1922) // Східний світ. Київ. 1993, №2. С. 101–113; Украинское*

национальное движение на Дальнем Востоке в первой четверти XX в. // Дни славянской письменности и культуры. Материалы и тезисы докладов к научно-практической конференции. Владивосток, 1997. С.12–14; Читинский процесс (1924 г.) и разгром украинского национального движения на Дальнем Востоке // Политические репрессии на Дальнем Востоке (20–50-е гг.) Первая Дальневосточная научно-практическая конференция. Владивосток, 1997. С.197–211; Украинцы Приморья: прошлое и настоящее // Многонациональное Приморье: история и современность. Материалы научно-практической конференции. Владивосток, 1999. С.26–33; Национально-культурное развитие украинского населения Дальнего Востока в начале XX в. // Вопросы социально-демографической истории Дальнего Востока в XX в. Владивосток, 1999. С.17–33; Украинский скрипач из Харбина // Океанские вести. Владивосток. 1999, №7. С. 14–15; Общественно-политическая деятельность украинской эмиграции в Китае (первая половина XX в.) // Россия в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Сотрудничество на рубеже веков. Материалы первой международной научно-практической конференции, 24–26 сентября 1997 г. Кн.2. Владивосток, 1999. С.33–41; Украинский фактор в дальневосточной истории // Россия и АТР. Владивосток. 1999, №4. С. 44–49; Зеленый клин Тихоокеанского побережья // Океан. Владивосток. 2000, №1. С.3, 31–32; Доля харбінського українця // Самостійна Україна. Київ. 2000, Ч.1. С.51–55. Ч.2. С.43–46; Реализация идеи национально-культурной автономии на Дальнем Востоке: исторический опыт // Первый Приморский Форум «Межконфессиональное и межнациональное развитие: Опыт. Сотрудничество. Проблемы. Перспективы». Владивосток, 2000. С.115–123; Об украинской школе в Дальневосточной республике // Россия и Китай на дальневосточных рубежах. Вып.2. Благовещенск, 2001. С. 100–107; А.А.Дзыгар – скрипач и патриот // Россия в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Сотрудничество на рубеже веков. Материалы второй международной научно-практической конференции, сентябрь 1999 г. Кн.2. Владивосток, 2001; Зелений Клин: чи є перспектива? // Український огляд. Москва. 2001, №1. С. 41–43; Украинская общественно-культурная деятельность на Дальнем Востоке до 1917 г. // Россия и Китай на дальневосточных рубежах. Вып.5. Благовещенск, 2003. С. 175–180; Украинский клуб в Харбине (1907–1927) // Российские соотечественники в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Перспективы сотрудничества. Материалы третьей международной научно-практической конференции, 5–7 сентября 2001 г. Владивосток, 2003. С. 107–115; Украинский театр на Дальнем Востоке до 1917 г. // Культура Дальнего Востока России и стран АТР. Вып. 9,10. Материалы научных конференций 24–25 апреля 2002–2003 гг. Владивосток, 2004. С.30–38; Украинские воинские формирования на Дальнем Востоке (1917–1920 гг.) // Миграционные процессы на Дальнем Востоке (с древнейших времен до начала XX в.). Благовещенск, 2004. С.342–351; Основоположник українського руху на Зеленому Клині (до 130-річчя від дня народження Дмитра Боровика) // Українознавство. Календар-щорічник 2006. Київ, 2005. С.221–223; Український військовий діяч та музикознавець (до 130-річчя від дня народження Федора Стешка) // Українознавство. Календар-щорічник 2007. Київ, 2006. С.197–200; Провідник українського руху на Зеленому Клині (до 125-річчя від дня народження та 65-річчя смерті Юрія Глушка-Мови) // Українознавство. Календар-щорічник 2007. Київ, 2006. С.202–205; К 125-летию начала массового переселения украинцев на Дальний Восток // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Изд-во Дальневост. ун-та: Владивосток, 2008. С.34–47; К 100-летию организованной украинской общественной и культурной жизни на Дальнем Востоке // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Изд-во Дальневост. ун-та: Владивосток, 2008. С.102–112; Лидеры украинского национального движения на Дальнем Востоке начала XX в. // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Изд-во Дальневост. ун-та: Владивосток, 2008. С.198–218; Украинцы Владивостока: вчера и сегодня // Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Изд-во Дальневост. ун-та: Владивосток, 2008. С.250–256; До 90-ї річниці створення українського консульства на Далекому Сході // Зовнішні справи. Київ. 2008, №11–12; Украинцы // Историческая энциклопедия Сибири. В 3-х томах. Новосибирск, 2009. С. 350–354; Изучение украинского населения Дальнего Востока: опыт историографии проблемы // Украинистика в России: история, состояние, тенденции развития: материалы Международной научно-практической конференции. Киев-Москва-Уфа: Изд-во Уфимского филиала МГГУ им. М.А. Шолохова, 2010. С.129–138.

«ЧУМАК» (1-ше Українське Далекосхіднє крайове кредитове позичково-кооперативне товариство «Чумак») – укр. кооперативна централя на Далекому Сході, що діяла в 1919–1922 при *Укр. Далекосхідній Крайовій Раді*. Ідея створення позичкової (кредитової) каси (товариства) на Далекому Сході була схвалена ще *І Укр. Далекосхіднім*

з'їздом у червні 1917. Кооперативне т-во «Чумак» було створено 19 лютого 1919 згідно з рішеннями *IV Укр. Далекосхідного з'їзду* та I сесії Української Далекосхідньої Крайової Ради, яка визнала необхідним, щоби всі укр. організації, що існували на Далекому Сході, вступили до кооперативної централі. Фундатори товариства – *Ю. Глушко-Мова, Т. Ковтун, Ф. Стешко, А. Жуков, П. Горовий*, *М. Грибуля*, С. Лисенок, Т. Данько, *Б. Хрещатицький*, Б. Макаренко, Г. Сотник, П. Москаленко, Д. Бутенко. Члены орг. правління – П. Горовий, Ф. Стешко, *Дм. Нечипоренко*, М. Грибуля.

Статут товариства було затверджено Владивостоцьким окружним судом 19 березня 1919. Метою його діяльности, згідно з статутом, проголошувалося:

«а) допомога матеріяльна і моральна добробуту членів Українського Громадянства та економічному і культурно-національному їх розвиткові;

б) забезпечення позиками членів Українського Громадянства для поліпшення їхніх господарств і задоволення других потреб;

в) поліпшення і здешевлення транспорту (перевозу) і постачання членам Українського Громадянства сільськогосподарських і інших речей, машин та знаряддя;

г) перейняття на себе посередництва на користь інтересів членів Українського Громадянства;

д) утворення на послуги членів Українського Громадянства ріжних інституцій і підприємств як господарських, так і культурно-просвітніх».

Для кращого досягнення зазначеного вище т-во могло, за ухвалою загальних зборів, включати у обсяг своїх завдань культурно-просвітню діяльність (відчинення просвітних інституцій – Народних Домів, Товариств і гуртків, бібліотек, читалень, книгарень, закладання шкіл, курсів, друкарень тощо, упорядкування вистав, вечірок, концертів, читань, лекцій, друкування книжок і часописів, створення стипендій для учнів), а також закладання інституцій юридичної допомоги, взаємної асекурації, інституцій і товариств, «потрібних для економічного добробуту і культурно-національного розвитку членів українського громадянства».

Однак коли «Чумак» лише почав розгортати свою діяльність, у червні 1919, в ході репресій, які розгорнула колчаківська влада проти укр. руху, відбувся обшук у канцелярії кооперативу у Владивостоці, під час якого було вилучено все діловодство та листування кооперативу, що призвело до припинення його праці. Він зміг відновити свою діяльність лише після повалення колчаківської влади на початку 1920. Від цього часу активно розгортається власне торгівельна діяльність. «Чумак» займався закупівлею в укр. селянства його продукції та постачанням йому необхідних промислових виробів, забезпечуючи таким чином всім необхідним укр. населення в тяжких умовах громадянської війни. Керуючись гаслом «Свій до свого по своє», провід кооперативу домагався, щоби кожен українець користувався послугами саме укр. кооперації.

Керівництво кооперативу використовувало кооперативну діяльність також з метою пропаганди й популяризації укр. нац. руху в широких селянських масах, підвищення рівня нац. свідомости укр. селянства. Одночасно велася агітація щодо організації укр. *шкільництва на Зеленому Клині*. Таким чином було зібрано більш 150 «приговорів» сільських громад щодо відкриття в них укр. шкіл. Характерно, що в тих пунктах, де існували кооперативні громади, пов'язані з укр. централею у Владивостоці зазначалося найбільш активне укр. національно-культурне життя, що свідчить про його тісне пов'язання з розвитком укр. кооперативного руху. Згідно із статутом кооперативу, 25% прибутку він мав відраховувати Укр. Далекосхідній Крайовій Раді на фінансування її діяльности та задоволення національно-культурних потреб укр. громади. З коштів кооперативу надавалася фінансова допомога *українським військовим формуванням,* що існували на Далекому Сході в 1919–20, фінансувалася видавнича діяльність (22 березня 1921 було зареєстровано статут створеного за ініціятивою кооперативу «Чумак» *Укр. Далекосхіднього крайового кооперативно-видавничого товариства ім. Т .Шевченка)* та укр. школи.

Членами крайового кооперативу були місцеві укр. кооперативи, які 1921 були перетворені на його відділи – у *Микольську-Уссурійському* (*«Гайдамака»*, з 19 лютого 1921, завідуючий – *В. Мигулін*, згодом – *Г. Никитченко*), *Хабаровську* (*«Запорожець»*, зав. – *Г. Могилецький*), *Свободному («Хлібороб»), Благовіщенську («Українець»), Читі («1-ший Український»),* Харбіні («Згода»). Членами крайового кооперативу були також більше 100 ни-

зових клітин – сільських кооперативних громад. Відділи «Чумака» існували також у Шанхаї (уповноважений – І. Луговий) та Токіо (уповноважений – Е. Коломієць). Кооператив «Чумак» був представником на Далекому Сході уряду Кубані.

Наочним прикладом успішної діяльности крайового кооперативу стала праця його відділу на *Імані*, який було створено у січні 1920 (уповноважений – *П. Поліщук*, зав. торгівельними справами – *К. Брага*, члени Доглядаючої ради – *Д. Бойко*, *Т. Дяченко*, Нетяга, *Загоровський*). Вже у лютому 1920 селянами – членами кооперативу було зібрано 75000 крб. для укр. революційного війська. З 25 березня 1920 відділ розгорнув активну торгівельну діяльність, з 1 квітня почав працювати відкритий ним власний маслоробний завод. Планувалося також запустити завод з виробу дьогтю, смоли, скипидару тощо. На початку квітня Іманський відділ планував організувати повітові молочарськи курси. У березні 1920 він придбав в Імані великий будинок для Укр. Народнього Дому, де повинні були розташуватися місцеві укр. просвітні організації. У будинку планувалося влаштовувати вистави та відкрити ілюзіон. Однак місцева влада в особі Іманського ревкома, намагаючись перешкодити посиленню впливу укр. кооперації на селянство, всіляко перешкоджала його діяльності. У березні 1920 ревком реквізував у Іманського відділу посівне зерно, а також придбане ним під Укр. Народний Дім приміщення.

Тим не менш укр. кооперативний рух в Іманському повіті активно розвивався. На 15 квітня 1920 в Імані було призначено з'їзд українців Іманської округи для обговорення шляхів покращання економічного та культурного становища укр. населення. Порядок денний з'їзду включав наступні питання: «1) про заснування в селах кооперативних громад та про постачання селянам сільськогосподарського реманенту та зерна, 2) про події в Україні та переселення, 3) про негайне заснування українських шкіл, 4) про заснування Українського Народнього Дому Просвіти та кооперації ім. Т. Г. Шевченка», а також вибори представників від селянства до Іманської Окружної Ради і вибори делегатів на V Укр. Далекосхідній з'їзд та I Укр. Далекосхідній кооперативний з'їзд.

У наслідку активної діяльности відділу у селах Іманського повіту було створено цілу мережу сільських кооперативних громад, найбільш діяльними поміж яких були громади у селах Ольгинське (уповноважений – Скрипка), Феодосіївка (уповноважений – Кирияк), Новопокровка (уповноважений – Денисенко), В'яземське (уповноважений – Любинецький), Зеньківка (уповноважений – Яременко), Авдіївка (уповноважений – Мальованний), Гончаровка, Уссурійське, Дроздовське, Виноградівка, Благовіщенка, Спаське (Спаське т-во споживачів «Україна», зареєстроване 16 травня 1921, уповноважений – Макаренко). Згодом несприятлива економічна та політична кон'юнктура призвели до того, що діяльність крайового кооперативу була зосереджена головним чином на Імані. Іманський відділ мав у цей час вже бл. 500 пайщиків. Пізніше, через відірваність Іману, який опинився на терені, що перебував під юрисдикцією *Далекосхідньої Республіки*, від решти Приморщини та

Провідні діячі Українського Далекосхіднього крайового кооперативу «Чумак»: стоять (зліва направо) – Ю. Глушко-Мова, І. Тонконоженко, Г. Кислиця, сидять – І. Смульський, П. Горовий, К. Стрельбицький, Д. Нечипоренко

керівних укр. органів у Владивостоці, операції кооперативу майже припинилися. Тим не менш, восени 1921 Центральне Правління крайового кооперативу намагалося відшукати способи для поширення його діяльности.

Розвиткові укр. кооперативного та громадського руху на Далекому Сході в 1917–22 перешкоджали такі чинники, як непевність політичного життя краю, що виявлялося у частій зміні місцевих урядів, часто протилежних політичних напрямків та майже повна відсутність будь-якої влади на місцях – по селах. Друга причина – це фінансова нестабільність, що виявилося у зміні за короткий час декількох грошевих систем, частій девальвації цих грошей, високій інфляції, що утруднювало товарообіг, розоряло підприємства. Після прилучення Зеленого Клину до РСФСР в листопаді 1922 крайовий кооператив було розв'язано сов. владою, його керівники – заарештовані, а майно – сконфісковане. Разом з тим, доказом успішної праці укр. кооперативу є те, що лише при закритті Іманського відділу большевиками було конфісковано краму на суму більше 10 тис. золотих крб.

Керівний орган кооперативу – Центральне Правління (голова – П. Горовий, заст. голови – *К. Стрельбицький*, скарбник – *І. Смульський*, секретар – Дм. Нечипоренко, член – *О. Кравець*, яке розташовувалося у Владивостоці. Представник *Укр. Далекосхідного Секретаріяту* при Правлінні – Ю. Глушко-Мова. Голова ревізійного відділу – *Г. Кислиця*, секретар – *І. Тонконоженко*.

ШАПОВАЛОВ Віктор Васильович (22.02.1947, м. Костянтинівка Донецької обл.) – укр. культурний діяч у *Петропавловську-Камчатському*, чоловік *Е. Шаповалової*. З 1970 працює ковалем. Від 1982 – на *Камчатці*. Брав участь у зональних виставках Далекого Сходу та Камчатки з декоративно-ужиткового мистецтву. Член Спілки ковалів Росії. Дипломант багатьох виставок художньої ковки, декілька разів брав участь у виставці «Клинки Росии» в Москві. Активний член *Клубу укр. культури ім. І. Франка*, матеріяльно допомагає у його діяльності. Учасник укр. хору «*Дніпро*», разом з дружиною співає у сімейному вокальному дуеті.

ШАПОВАЛОВ Юрій Дмитрович (21.02.1954, Олександрівськ Луганської обл.) – укр. громадський діяч на *Сахаліні*. Від 1971 навчався у Бакинському вищому військово-морському училищі ім. С. М. Кірова. Після закінчення училища був направлений для проходження служби на Далекий Схід, служив у *Приморському краю*, в *Хабаровську*, а також на Сахаліні та Курильських о-вах. Капітан 3 рангу в запасі. Після закінчення служби 10 років працював на цивільних кораблях. У 2004–2005 – заст. начальника Головного управління Міністерства з надзвичайних ситуацій Росії по Сахалінській обл. Згодом – директор Южно-Сахалінського муніципального підприємства «Пасажирське автотранспортне об'єднання», генеральний директор акціонерного товариства «Транспортна компанія». Від жовтня 2005 – депутат Южно-Сахалінських міських зборів, голова постійної комісії з питань транспорту та зв'язку. Від 27 вересня 2005 до червня 2008 – голова Южно-Сахалінської міської національно-культурної автономії українців «*Дніпро*».

ШАПОВАЛОВА Емма Петрівна (12.07.1937, м. Щорс Чернігівської обл.) – укр. культурна діячка у *Петропавловську-Камчатському*, дружина *В. Шаповалова*. Її мати була репресована й з 1945 вона навчалася у м. Гомелі (Білорусь). У 1953 вступила до музичного училища по класу хорового диригування. Після закінчення училища працювала педагогом по класу фортепіяно та співу у музичній школі, в загальноосвітніх школах та дитячих садочках. У 1961–1972 проживала у *Владивостоці*, де також працювала в музичній школі та дитячих садках, брала активну участь у підготовці хорів та сольного співу. Від 1972 – у Петропавловську-Камчатському. Активна учасниця, від 2008 – керівник *Клубу укр. культури ім. Івана Франка*. Учасниця укр. хору «*Дніпро*», разом з чоловіком співає у сімейному вокальному дуеті, популяризуючи укр. пісенну культуру.

ШВЕДИН Степан Іванович – укр. громадський та політичний діяч на *Забайкальщині*.

До 1917 – член рос. партії есерів. Голова *Забайкальської Укр. Окружної Ради* (1918–1920). Делегат II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919). У 1920 разом з *В. Козаком* підписав доповідну записку отаману Забайкальського козачого війська Г. Семенову та брав участь у переговорах з ним, внаслідку яких було отримано Грамоту, що гарантувала право на нац. самоврядування для укр. населення Далекого Сходу. Уповноважений з укр. справ при Ставці отамана Г. Семенова (1920–1921). Восени 1921 в МЗС УНР розглядалася його кандидатура на посаду укр. консула на Далекому Сході. У 1922 заарештований большевиками, в 1923 втік, не дожидаючись *Читинського процесу* до Маньчжурії. Член Союзу укр. емігрантів в Харбіні, 17 березня 1935 обраний до складу земельної комісії СУЕ, цікавився питаннями допомоги втікачам із СССР. 12 травня 1935 – голова установчої конференції Укр. Нац. Колонії в Маньчжурії. Від 12 листопада 1934 до 24 червня 1935 – член Управи Укр. Нац. Дому в Харбіні.

«ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ДУМИ» – фестиваль укр. культури у *Владивостоці*. Відбувся з ініціятиви *А. Криля* 15 квітня 2001.

ШЕВЧЕНКО Михайло Васильович (19.08.1947, с. Обтове Кролевецького р-ну Сумської обл.) – укр. поет. Після закінчення 1965 Обтовської середньої школи вступив до Полтавського сільськогосподарського інституту (зоофакультет). За те, що категорично відмовився співпрацювати з органами держбезпеки, під їх тиском був вимушений перевестися на заочне відділення. Працював у Новосанжарській районній газеті «Червоний прапор», у газеті «Комсомолець Полтавщини». Був єдиним в Україні безпартійним завідувачем відділу пропаганди обласної газети, згодом завідував відділом літератури і мистецтва газети «Комсомолець Полтавщини», з 1982 – газети «Молодь України» (Київ). Член Спілки письменників України (з 1977). З 1986 – секретар Київської організації Спілки письменників України. З 1988 – директор Бюро пропаганди художньої літератури СПУ, з 1993 – директор Літфонду СПУ і секретар Спілки письменників України (1988–2002). Редактор журналу «Криниця» у Полтаві (1993–1996). З 2002 працює в апараті Верховної Ради України (секретаріят фракції Соціялістичної партії України). Засновник і голова журі Міжнародньої літературно-мистецької премії ім. Г. Сковороди. У 1987–2002 – голова оргкомітету Міжнароднього Шевченківськото свята «В сім'ї вольній, новій». З 1994 – голова оргкомітету Всеукраїнського літературно-мистецького фестивалю «Кролевецькі рушники». Один із ініціяторів створення у Києві обласних земляцтв. Автор книжок «Травневе поле», «Близень-світ», «Балади про любов», «В отчому краї», «Глибокий шлях», «Один, прощальний поклик журавля», «Єдина Книга», «...Я ще живу», «Мені на цьому світі не нажитись», «Молитва для двох», «Останній теплохід мого тисячоліття», «Перед горою Чернечою», «Юне дівча обриває ромашку», «Все відходить назавжди», «Вісь». Упорядкував книжку «Найкращі пісні України». У перекладі російською вийшли збірки «Судьба», «Ранние птицы» та «Полынь вечерняя». Його поезії перекладені німецькою, польською, угорською, болгарською, словацькою, білоруською, монгольською та іншими мовами. Заслужений діяч мистецтв України. Лауреат премій ім. П. Артеменка, ім. П. Усенка, ім. В. Сосюри, ім. І. Нечуя-Левицького, ім. М. Островського, Міжнародної премії ім. Г. Сковороди. У складі делегації укр. письменників брав участь у *Днях укр. літератури в Приморському краю* (1989), наслідком чого став поетичний цикл «Зелений Клин», опублікований у журналі «Вітчизна» (1990, № 7).

ШИМОНОВИЧ Іоаникій Іванович (17.11.1885, Гусятин Подільської губ. – 1939) – економіст і статистик, історик-культуролог, професор. З селянської родини. Закінчив сільську школу, працював листоношею. Усупереч волі батька поїхав до Києва до своєї сестри, чоловік якої служив в армії фельдфебелем. За їхньої підтримки закінчив екстерном середню школу та Київський економічний інститут (1914) (за іншими даними – економічний факультет Петроградського університету (1917). Член УПСР (1917–1919), 1917 делеґований до Укр. Центральної Ради, згодом – товариш міністра пошти і телеграфу в урядах В. Винниченка та В. Голубовича. За Укр. Держави – голова Управи, декан кооперативного відділу Економіко-адміністративного інституту в Києві, зав. відділу статистики сільськогосподарського кооперативного центру у Києві. У 1919-21 – доцент статистики Кам'янець-Подільського університету. Наприкінці 1921 виїхав з родиною до Львова, де займався педагогічною та науковою діяльністю. У 1922–26 – професор, зав. кафедра-

ми статистики та політекономії Укр. таємного університету у Львові, проректор і ректор Укр. політехніки. 1926 повернувся до УРСР, де став професором Харківського інституту народного господарства, з 1927 – Київського сільськогосподарського інституту. Зазнавав постійних переслідувань ДПУ. 5 березня 1928 заарештований за антисов. агітацію, згодом висланий на три роки до Казані, де працював у науково-дослідних установах, економістом Татсільгосппромтресту. 11 лютого 1931 вдруге заарештований та етапований до Харкова, де йому інкриміновано приналежність до «Укр. нац. центру», за що засуджений до трьох років таборів. Відбував покарання на будові Біломорканалу. Звільнений 18 серпня 1933, працював викладачем у Сталіному (Донецьку). 1938 знову засланий, подальша доля невідома. 1924 написав першу в укр. літературі економіко-географічну розвідку «Зелений Клин – Нова Україна».

Тв.: *Українська промисловість. Кам'янець-Подільський, 1920; Нафта у світовій політиці. Львів, 1922; Історія політичної економії. Підручник. Львів, 1923; Зелений Клин – Нова Україна. Львів, 1924; Західна Україна. Територія і населення. 1926; Галичина. Економічно-статистична розвідка. 1928; Рух сільськогосподарських кооперативів на Україні. 1928; Колгоспи Татарії. 1930.*

ШКІЛЬНИЦТВО УКРАЇНСЬКЕ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ. Укр. школа на Далекому Сході, як і в цілому в Російській імперії, була відсутня аж до повалення царату у березні 1917. Поява перших укр. шкіл на Зеленому Клині відноситься до періоду 1917–22 й пов'язана з діяльністю місцевих укр. організацій. Створення нац. школи стало другим (після створення нац. військових формувань) з найбільш далекосяжних вимог укр. нац. руху, що склався у цей час на Далекому Сході. Про важливість цього питання говорить той факт, що вже на І селянському з'їзді *Амурської обл.*, який відбувся у березні 1917, було ухвалено рішення «дозволити вчителям робити пояснення учням їх рідною мовою». На І Крайовому учительському з'їзді Далекого Сходу, що відбувся 5–10 квітня 1917 у *Хабаровську,* 7 квітня виокремилася секція укр. школи. За три дні своєї роботи укр. секція випрацювала 12 тез, які представляли собою концепцію автономної укр. школи на Далекому Сході. Завдяки настійливим домаганням укр. учителів, попри спротив більшости делегатів, 9 квітня 1917 з'їздом було ухвалено окрему резолюцію з питання щодо організації укр. школи. Резолюція передбачала організацію вже з 1917–18 шк. р. у місцевостях з переважаючим укр. населенням викладання в усіх загальних та професійних школах, а також дошкільного навчання та виховання укр. мовою. У місцевостях з мішаним населенням передбачалося відкриття початкових укр. шкіл за наявности не менш як 14 дітей-українців. Кількість укр. загальноосвітніх та професійних середніх та вищих навчальних закладів мала бути пропорційною до числа нижчих укр. шкіл за умови, щоби жоден з учнів-українців, бажаючих продовжити освіту, не залишився поза школою. Навчання в укр. школах мало бути безкоштовним і відбуватися за державний кошт. Кошти на шкільні потреби укр. населення, згідно з резолюцією, повинні були виділятися за пропорційним принципом, згідно з часткою українців у населенні краю. Управлінням укр. школами всіх типів мала відати Укр. учительська крайова рада (Шкільна Краєва Рада) за участи всіх нац. просвітніх та громадських організацій. Для підготовки укр. учителів вже влітку 1917 передбачалося організувати короткотермінові курси в *Микольську-Уссурійському* та в якомусь з населених пунктів Амурської області.

Перший з'їзд селян та козаків *Приморської обл.* (21–24 травня 1917) також ухвалив, що викладання в школі має відбуватися рідною мовою. На Благовіщенському єпархіяльному з'їзді, що відбувся на початку червня 1917, виокремилася численна укр. секція, яка на своєму засіданні 7 червня 1917 одностайно ухвалила в усіх місцевостях Амурської обл., де переважало укр. населення, ввести в школах навчання укр. мовою з викладанням рос. мови з другого року навчання. В школи в укр. селах, де з тих чи інших причин, залишалося навчання рос. мовою, пропонувалося призначати вчителями переважно українців. Ця постанова укр. секції була затверджена з'їздом практично одноголосно. З'їзд одностайно затвердив також і рішення укр. секції про введення з 1917–18 шк. р. у місцевих духовній семінарії та духовному училищу викладання укр. мови, історії та літератури України.

Широку підготовчу роботу щодо організації на Зеленому Клині укр. шкіл провела *Далекосхідня укр. учительська спілка* на чолі з *О. Ступаком*, яка утворилася на І Крайовому учительському з'їзді Далекого Сходу. Спілка стала ініціатором скликання *І Укр. Далекосхідного з'їзду* (10–14 червня 1917), на якому шкільне питання розгля-

далося як одне з приорітетних. Нац. секція з'їзду винесла рішення про заснування на Далекому Сході з метою пробудження нац. свідомости укр. мас укр. шкіл. На з'їзді було утворено й окрему шкільну секцію, підсумки роботи якої були узагальнені в резолюції з'їзду з шкільного питання. Згідно резолюції, в Микольську-Уссурійському на початку нового шкільного року передбачалося організувати підготовчі курси для вчителів укр. шкіл. Крім того, з'їзд ухвалив домагатися від влади перетворення однієї з учительських семінарій та педкурсів, що існували на Далекому Сході, в українські з укр. мовою викладання.

У цей час *Хабаровська Укр. Громада* спільно з Далекосхідньою укр. учительською спілкою випустила звернення про створення укр. шкіл. У додатку до звернення наводилося текст «приговору» сільського сходу про введення з початку 1917–18 шк. р. навчання в школах «рідною українською мовою». Ці приговори сільським сходам укр. сіл пропонувалося надсилати до майбутніх повітових Укр. Шкільних Рад, які повинні були призначати в школи учителів-українців та забезпечити їх необхідними підручниками.

Практичні заходи щодо створення перших укр. початкових шкіл на Зеленому Клині вживаються влітку-восени 1917 у *Владивостоці*, Хабаровську, Микольську-Уссурійському. У Владивостоці коло справи заснування укр. школи активно заходилася *Владивостоцька Укр. Громада*, а передусім укр. депутати міської думи *А. Казнодзей, М. Нерода* та *М. Сибірцев*. Попри численні перешкоди, передусім упертий спротив міської шкільної ради, урочисте відкриття укр. початкової школи у Владивостоці відбулося 22 жовтня 1917 (вчителька – Олена Ковтун, законовчитель – священик о. Порфирій Дунаєвський). Однак уже 5 листопада 1917 школу було зачинено за вимогою шкільної комісії міської думи під приводом браку учнів. Планувала в цей час відкрити укр. школу і *Микольськ-Уссурійська Укр. Громада*, якою 9 липня 1917 було проведено масову маніфестацію з метою збору коштів на відкриття укр. школи. Однак достовірної інформації про створення укр. школи у Микольську-Уссурійському у цей час немає. У *Благовіщенську* ще з передреволюційного періоду існувала народна школа ім. Т. Г. Шевченка, якій його ім'я було надано за клопотанням громадськости з нагоди сторіччя Т. Шевченка ще 1914. На зборах *Благовіщенської Укр. Громади* 16 квітня 1917 було запропоновано перетворити її на укр. нац. школу, однак про подальшу долю цього рішення невідомо. Найбільш успішними були заходи у цьому напрямку, вжиті українцями Хабаровська. Попри відхилення міською владою клопотання *Хабаровської Укр. Громади* про допомогу у відкритті міської початкової школи з викладанням укр. мови, 27 вересня 1917 зусиллями Громади у Хабаровську було відкрито укр. початкову школу, яка розташовувалася у приміщенні місцевого *Укр. клубу*. Регулярні зайняття у ній розпочалися 2 жовтня 1917. Організаторами школи були священик *о. П. Гордзієвський* та його дружина вчителька Олена Швачинська. На численні клопотання укр. громадськости у листопаді 1917 Хабаровська міська дума виділила для укр. школи окреме приміщення на розі вулиць Муравйова-Амурського та Артилерійської на період до 1 травня 1919. Згодом, згідно з рішенням Хабаровської міської думи від 19 березня 1918 укр. школу було включено до мережі міських шкіл. Однак, не дивлячись на це, і надалі фінансування школи відбувалося, головним чином, за кошт Хабаровської Укр. Громади.

Відновлення укр. школи у Владивостоці у подальшому пов'язано з діяльністю *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*, у складі якого 19 липня 1918 було створено шкільну комісію (*Ю. Глушко-Мова*, М. Сибірцев, *Д. Кисільов, В. Жук*). Зусиллями цієї комісії 21 жовтня 1918 розпочалися зайняття в укр. початковій школі, яка розташовувалася у приміщенні «Просвіти» в місцевому Народному Домі (учитель – *С. Журавель*). Програма у школі була такою ж, як і в інших міських школах, але викладання відбувалося укр. мовою. Вивчення рос. мови мало починатися з другого року навчання. Крім того, передбачалося обов'язкове викладання українознавства, яке включало історію та географію України та укр. літературу.

Наприкінці жовтня 1918 у Владивостоку відбувся *IV Укр. Далекосхідній з'їзд*, який доручив *Укр. Далекосхідній Крайовій Раді* зібрати відомости про кількість укр. організацій та сільських громад, що виносили постанови про навчання укр. мовою. На підставі цих матеріялів передбачалося домагатися від вищої крайової влади перетворення у відповідних місцевостях шкіл на українські, а також організації підготовки пропорційної частини учнів учительських семінарій як укр. учителів. На цьому з'їзді було поширено склад *Укр. Далекосхідного Секретаріяту*, у якому було введено посаду секретаря з освітніх справ, яку посів

І. Гадзаман.

Згодом, 1919, в умовах розпалу громадянської війни, становище укр. шкіл на Далекому Сході, суттєво погіршується. Так, на початку 1919 Хабаровська міська дума відхилила пропозицію місцевої Громади прийняти укр. школу на кошти міста і ухвалила влити її в одну з міських шкіл з введенням в ній викладання для українців укр. мови. У березні 1919 Укр. Далекосхідня Крайова Рада звернулася з клопотанням про призначення коштів на утримання укр. шкіл на Далекому Сході та відкриття укр. учительської семінарії до Тимчасового Всеросійського уряду адмірала О. Колчака в Омську, однак відповіді так і не отримала. У цей час на Зеленому Клині діяло лише дві укр. школи – у Владивостоці та Хабаровську. Обов'язки вчителя укр. школи у Владивостоці замісць мобілізованого до війська С. Журавля, у новому 1919–20 шк. р. почав виконувати полковник *Ф. Стешко*. Заняття у ній розпочалися 27 жовтня 1919, однак вже станом на 13 грудня 1919 школу було «тимчасово закрито». Це було пов'язано з конфіскацією військовою владою приміщення «Просвіти», де вона працювала. Очевидно надалі школа так і не відновила свою працю, бо згадок про її існування у Владивостоці у подальшому не віднайдено. Подібна проблема (конфіскація приміщення) стала причиною припинення у цей час діяльности укр. школи і в Хабаровську. У зв'язку з тим, що приміщення їй було надано лише до 1 травня 1919, восени 1919 школу, яка існувала лише завдяки фінансової підтримки місцевого укр. кооперативу «*Запорожець*», було виселено з міського приміщення і вона припинила свою працю. Разом з тим, у 1919 було організовано дві укр. школи *Свободненською Укр. Окружною Радою* – у м. *Свободному* (завідувач – *К. Костенко*, вчителі – А. Мармоль та Шиманський) та у с. Велика Сазанка (вчитель – *К. Холод*).

Таким чином, укр. організації в цей час мали можливість утримувати тільки початкові школи й головно – у містах. Поруч з Владивостоком, Хабаровськом та Свободним, за свідченням *В. Несторовича,* укр. школа в цей час працювала і в Микольську-Уссурійському. Місцева влада якщо підчас революційної ейфорії в 1917 ще йшла подекуди назустріч домаганням українців у шкільній справі – виділяла приміщення та деякі кошти (як у Хабаровську), то пізніше, в 1918–19, коли запанувала консервативна колчаківська влада, робила спроби ліквідувати укр. школи, конфіскуючи їх приміщення та мобілізуючи до війська їх вчителів. Всі заходи *Укр. Далекосхідного Секретаріяту*, як рівнож місцевих укр. *Окружних Рад,* дістати в цей час матеріяльну допомогу від місцевої влади на утримання шкіл не мали успіху.

Після повалення на початку 1920 реакційного колчаківського режиму укр. організації, спираючись на принципові засади *Конституції національно-культурної автономії українства Далекого Сходу*, яку було ухвалено у травні 1919, знов порушує питання укр. школи. Згідно з ст. 6 Конституції, проголошена нею національно-культурна автономія українців Далекого Сходу передбачала створення на державні кошти навчальних закладів усіх рівнів з укр. мовою викладання, пропорційно частки українців у населенні краю. Так, 11 березня 1920 *Хабаровська Укр. Окружна Рада* направила Хабаровським повітовим земським зборам меморандум з питання щодо укр. школи, який містив домагання про заснування в укр. селах повіту укр. шкіл на державний кошт, відкриття в учительській семінарії та інституті паралельних курсів для підготовки учителів для укр. шкіл, асигнування коштів на видання укр. підручників та включення питання про укр. школу в наказ Виконкому для негайного виконання. Згідно з меморандумом, укр. школа розглядалася як головний засіб просвіти укр. населення та запобігання його русифікації. Повітові збори, поміж делегатів яких було багато українців, одностайно підтримали домагання Окружної Ради та ухвалили включити їх до наказу Виконкому для негайного виконання.

Справа організації укр. шкільництва на селі на *Приморщині*, де існувало найбільш чисельне, компактне укр. населення, так і не була на той час реалізована, не дивлячись на те, що укр. організації розгорнули тут активну агітацію на користь відкриття укр. шкіл, використовуючи популярність серед селянства Укр. Далекосхідного Крайового кооперативу «*Чумак*», голова якого *П. Горовий* об'їздив села Приморщини, проводячи агітацію та збираючи підписи під відповідними заявами. У селах проводилися чисельні зібрання та виносилися постанови про необхідність відчинення в селах укр. шкіл. В наслідку такої праці більше як 150 «приговорів» селянських громад за відкриття укр. шкіл було надіслано до Укр. Далекосхідного Секретаріяту та земського уряду у Владивостоці. Характерно, що ці заяви надходили головно з тих

сіл, де діяли укр. кооперативні громади, пов'язані з централею у Владивостоці. Але ця активність українців не зустріла розуміння й з боку демократичної влади – земства.

Трохи сприятливіші умови для розвитку укр. шкільництва виникли в 1921–22 на *Амурщині* та в Хабаровському повіті Приморщини, що входили на той час до складу *Далекосхідньої Республіки* (ДСР), з існуванням якої пов'язано створення системи нац. освіти на Далекому Сході. Згідно з законом уряду ДСР від 22 листопада 1920, з 1 квітня 1921 мали відкриватися укр. школи всіх ступенів на державний кошт. Ці положення були закріплені в Конституції ДСР, яка гарантувала широкі права нац. меншинам, включно з правом організації навчання рідною мовою. Створення нац. системи освіти стало одним із головних напрямків діяльности створеного навесні 1921 Міністерства з нац. справ ДСР. Заходами укр. відділу міністерства на чолі з *П. Марчишиним* було розроблено план розбудови мережі укр. шкіл, однак влада республіки грошей на організацію укр. шкіл не давала й укр. організаціям приходилося здобувати їх самим шляхом приватних пожертв тощо. Перші українські школи було відкрито на ст. Хілок, Борзя, м. Верхнєудинську, *Читі* (*Забайкальщина*), Благовіщенську, Свободному, Хабаровську (Амурщина).

Так, у Хабаровську 1 жовтня 1921 відновила свою діяльність укр. школа 1 ст. у складі 5 класів. Вона працювала в другу зміну на другому поверсі місцевого реального училища. Організатором і завідувачем школи став відомий у місті педагог *І. Гордієнко*. У школі також викладали Н. Г. Риндич, Г. Шапошников, І. Ю. Вільничук, О. В. Швачинська, Г. Вороній та Г. Могильник. Первісно навчання укр. мовою передбачалося лише у 1-й класі, а в інших – рос. мовою з обов'язковим вивченням укр. мови як предмету. Програма навчання була такою ж як і в інших школах міста. Крім того, в 1921–22 шк. р. в Хабаровській учительській семінарії, де половину учнів складали українці, діяли укр. педкурси (25 учнів та 2 викладача), на яких як окремий предмет викладалося українознавство.

Свободненська Укр. Окружна Рада домоглася у цей час створення у Свободному укр. учительської семінарії та відкриття декількох укр. шкіл у селах. Однак забезпечення укр. шкіл підручниками та пед. кадрами покладалося на плечі самих укр. організацій. Проблему з підручниками українці ДСР намагалися вирішити, звернувшись до уряду УРСР, куди було делеговано з відповідними повноваженнями члена Свободненської Укр. Окружної Ради *І. Мостипана*. Однак, очевидно отримати підручники з України не повелося. В цих умовах в укр. школах на Далекому Сході використовувалися підручники, які були видані Хабаровською та Маньчжурською Укр. Окружними Радами, а також надіслані укр. організаціями з Канади. Однак це питання залишалося досить гострим. Так, у 1922 на 14 укр. шкіл, що існували в Прибайкальській, Амурській та частково Приамурській областях, малося лише 619 підручників, тоді як бракувало 2843. Також гострою проблемою був і брак укр. учителів, яку намагалися вирішити шляхом підготовки їх на короткотривалих літніх курсах.

Важке фінансово-економічне становище ДСР змусило її владу у жовтні 1921 передати всі нац. школи з ведення обласних відділів з народної освіти відповідним нац. організаціям. Так, Приамурським обласним відділом народної освіти у ведення Приамурської Обласної Укр. Ради було передано 22 школи у тих селах Хабаровського повіту, де сільськими громадами було винесено «приговори» про введення викладання рідною укр. мовою. Надалі ситуація з нац. школами так і не покращала. Вони гостро відчували брак підручників, коштів та вчителів. Ще одною гострою проблемою стало переслідування та прямі репресії, яких зазнавали укр. організації та їх школи з боку місцевої комуністичної влади. Так, 1921 большевиками було закрито укр. школу у Свободному, а її вчителя А. Мармоля заарештовано. Після чого в школі залишився тільки її завідувач К. Костенко з дружиною. Був заарештований і згодом розстріляний учитель укр. школи з с. Велика Сазанка К. Холод.

Однак, як повідомлялося в пресі, наприкінці жовтня 1921 в ДСР вже було відкрито до 60 укр. шкіл та все продовжували надходити повідомлення про відкриття нових разом з домаганнями про надсилання укр. підручників. Згідно з офіційними даними, на терені ДСР у 1922 існувало 37 укр. шкіл 1 ст., у т. ч. 2 – в Прибайкальській обл. (у м. Верхнєудинську та на ст. Хілок), 9 – в Амурській обл. (м. Свободний, ст. Мухіно, селах Велика Сазанка, Сохатине, Ольгинське, Чембари, Костянтиноградівка, Кустаха, хутір Золотоношський) та 26 – в Приамурській (Хабаровськ, села Переяславка, Катеринославка, Соболине,

Дормидонтівка, Добролюбівка, Кіндратівка, Пушкине, Тигрове, Красицьке, Кругликове, Заївка, Капитанівка, Святогір'я, Котикове, Кам'янець-Подільське, Михайлівка, Бічевське, Виноградівка, Анастасіївка, Дмитрівка, Розкіш, Відрадне, Кустанівка), в яких навчалося 1906 учнів. В Амурській обл. на 9 укр. шкіл приходилося 24 учителя та 690 учнів. Побіч українських в цей час у ДСР існували також 5 корейських, 7 татарських, 4 єврейських та 67 бурятських шкіл.

Що стосується Приморщини, де мешкало найбільш численне укр. населення, то його територія більшу частину періоду існування ДСР де-факто перебувала поза межами її юрисдикції і тут так і не було створено мережі укр. шкіл. Поруч з тим, у Владивостоці у жовтні 1921 при місцевому педагогічному інституті планувалося відкрити кафедру українознавства. Крім того, тут велася праця щодо організації Укр. студентського товариства, яке мало об'єднати укр. студентські організації, що існували при місцевих вищих навчальних закладах. У складі Укр. Далекосхідного Секретаріяту в цей час питаннями укр. школи опікувався Д. Кисільов, обраний у листопаді 1920 секретарем з освітніх справ замісць І. Гадзамана.

Згодом, після ліквідації наприкінці 1922 ДСР і встановлення на Далекому Сході сов. влади, внаслідок переведених тут арештів укр. діячів (між тим і укр. учителів) та ліквідації укр. організацій, укр. школи, які існували фактично лише завдяки їх зусиллям, припиняють свою діяльність. Політику Наркомосвіти РСФСР у справі укр. школи на Далекому Сході було визначено 1924 таким чином, що якщо українці зберегли свою мову, то серед них необхідно проводити відповідну роботу, якщо ж вони зрусифікувалися й рідною мовою у них є російська, то – «дерусифікацією займатися нема чого». Виходячи з цієї тези, місцеві функціонери, проводячи відповідну роботу з організації нац. шкільництва серед корейського, китайського та тубільчого населення, не бачили необхідности працювати в цьому напрямкові серед українців. Відмовляючись їх вважати за нацменшину, вони доводили, що українці вже цілком зрусифікувалося й укр. школи не потребують. Вся діяльність у цьому напрямкові протягом 1920-х зводилася лише до «вивчення питання». Відсутність же нац. школи призводила до того, що рівень письменности укр. населення був значно нижчий, ніж російського. Так, наприклад, у Приморській губ. в першій половині 1920-х письменних серед росіян було 54,8%, а поміж українців лише 37,7%. В Амурській та Забайкальській губерніях письменних серед українців було лише 26,2%. Причому за даними перепису 1926 на Далекому Сході вміли читати й писати укр. мовою лише 2,1% українців, але російською – 39%, хоча за офіційними даними 162 тис. українців (з 315 тис.) визнали рідною мовою українську.

Пізніше, наприкінці 1920-х, коли центр безпосередньо поставив питання про переведення в *Далекосхідньому краю* українізації культурно-освітніх закладів, місцеві влади заявляли, посилаючись на відсутність кадрів та коштів, що якщо дійсно потрібна українізація школи в районах, населених українцями, то хай укр. уряд і будує школи та дає гроші на переведення українізації. Тоді вони, мов, будуть проводити цю роботу.

Масова мережа шкіл з укр. мовою викладання створюється на Далекому Сході лише під час переведення тут політики *українізації* в 1931–32. Одним з головних напрямків політики українізації стало переведення на укр. мову системи освіти та культурних закладів в українізованих районах Далекого Сходу. Постановою Президії Далькрайвиконкому від 10 червня 1931 було затверджено план українізації культурно-освітніх установ Далекосхідного краю, який передбачав українізацію в 13 районах 809 комплектів шкіл 1 ст., які мали охоплювати 86,2% укр. дітей шкільного віку; 6 груп фабрично-заводських семирічок (ФЗС), 42 групи денних шкіл колгоспної молоді (ШКМ) та 24 вечірніх і 309 дошкільних установ. КрайВНО було запропоновано перевести на укр. мову школи 1 ст. не пізніше 1 січня 1932. З жовтня 1931 мало бути організоване укр. відділення при *Благовіщенському агропедінституті.* Однак на практиці в органах народної освіти мала місце недооцінка значення переведення українізації, план українізації освітніх закладів не виконувався. Протягом 1931–32 шк. р. згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 10 червня 1931 було переведено на укр. мову 559 комплектів шкіл 1 ст., 9 груп ФЗС, 49 груп денних та 5 вечірніх ШКМ, які охоплювали понад 30 тис. учнів, *Спаський педтехнікум,* у якому навчалося 140 студентів, відкрито укр. відділ Благовіщенського агропедінституту, який мав 14 студентів. План українізації на 1931–32 не було виконано у справі розгортання мережі дошкільних та просвітустанов, не забез-

печено методичне керівництво роботою укр. шкіл рідною мовою. Відділи народньої освіти не були укомплектовані достатньою кількістю укр. інструкторів-методистів, внаслідку чого в ряді районів Приморщини (Калінінському, Яківлівському, Іванівському) школи протягом шкільного року залишалися без методичної допомоги та керівництва.

Недостатньо зверталося уваги на укомплектування шкіл як підручниками, так і кадрами, до половини навчального року укр. школи працювали з великим перевантаженням, без необхідної кількости підручників та програм, що значною мірою відбилося на якості навчання. Школи були погано забезпечені підручниками через невчасне замовлення необхідньої укр. літератури в Україні, а замовлена література вчасно не доходила до місць. Слабо була поставлена в краю справа підготовки укр. педкадрів, в першу чергу, через відсутність відповідного матеріяльно-фінансового підгрунтя. Місцеві органи освіти не мали чітких планів підготовки та перепідготовки вчителів-українців, внаслідку чого курси були розгорнуті лише на 60% від потрібного. З УРСР до початку 1931–32 шк. р. в край прибуло лише 68 учителів, а до весни 1932 в цілому було завезено 179 укр. учителів, які, не дивлячись на гострий дефіцит укр. педкадрів, часом використовувалися не за призначенням. Прибулі укр. вчителі часто опинялися в складних матеріяльних умовах через те, що вчасно не виплачувалися компенсації за переїзд тощо. Так звані «українізовані» вчителі з місцевих кадрів, що закінчили короткотермінові курси українізації, укр. мови досконало не знали і тому викладання велось на якомусь «жаргоні», пояснення на заняттях давалися часто рос. мовою, учні примушувалися переказувати прочитане і розмовляти також рос. мовою, внаслідок чого вони не знали відповідно ні російської, ні укр. мови. Це призводило до незадоволення такою школою, до виникнення у батьків протесту проти українізації. Така постава шкільної справи в багатьох українізованих школах дискредитувала саму справу українізації.

Діяльність з українізації Далекосхідного краю суттєво активізувалася 1932. Активізувалася в цей період і справа українізації культурно-освітньої системи краю. Постанова Президії Далькрайвиконкому «Про українізацію культурно-просвітніх установ краю в 1932–33 шк. р.» від 9 серпня 1932 виходила з необхідности повного охоплення укр. населення всіма видами навчання рідною мовою з повним забезпеченням шкіл 1 ст. та дошкільних і культурно-освітніх установ місцевими кадрами. А протягом наступних 3-х років в краю мала бути забезпечена підготовка укр. кадрів для всієї системи народньої освіти шляхом реорганізації укр. відділення при Благовіщенському агропедінституті в окремий укр. педінститут, переведення на укр. мову ще одного, крім Спаського, педтехнікуму та створення укр. педробфаку.

На 1932 в Далекосхідньому краю працювало понад 700 комплектів укр. шкіл І ст. і 25 фабрично-заводських семирічок та шкіл колгоспної молоді, які разом охоплювали понад 30 тис. учнів. План українізації культосвітустанов в укр. районах ДСК у 1932–33 шк. р. передбачав пере-

Перше заняття українського суботнього класу у гімназії №1 м. Владивостоку (1992 р.). У центрі – вчителька Наталя Фоміна, сидить крайній ліворуч – Володимир Овчаренко, стоять: крайній ліворуч – Василь Світальський, крайній праворуч – Євген Коляда

ведення на укр. мову з початку шкільного року 1239 комплектів шкіл 1 ст., 159 груп денних та 35 вечірніх ШКМ, 47 груп ФЗС, 10 груп педтехникуму, 5 груп педробфаку, 3 груп пединституту, 379 комплектів дошкільних установ, у т. ч. і в районах часткової українізації – в населених пунктах, де українці складали більшість населення. Для укр. шкіл Далекого Сходу потрібно було 1265 учителів, з яких більше 200 було надіслано з УССР. Крім того, постановою Президії Далькрайвиконкому від 17 липня 1932 планувалося просити СНК УССР про відрядження до ДВК з Украіни ще 100 учителів шкіл 1 ст., 133 викладачів ФЗС та ШКМ, 13 шкільних інструкторів-методистів, 35 керівників дітсадків, 14 викладачів педтехнікумів, ВИШів та радпартшкіл. Але решту потрібно було готувати на місці. Тому з 1 вересня 1932 планувалося переведення на укр. мову Іманського педтехнікуму. З початку шкільного року мав бути переведений на укр. мову та переданий у підпорядкування Благовіщенського педінституту педробфак в с. Чернігівка. Не пізніш 1 січня 1933 планувалося відкрити філію укр. педробфаку в *Олександрівську*. Крім того, вважалося необхідним вийти з клопотанням перед РНК РСФСР про створення з осени 1933 на основі Спаського педтехнікуму окремого укр. пед. інституту, який би готував кадри вищої кваліфікації для укр. шкіл Далекого Сходу.

Однак цим планам не судилося збутися. Згідно з постановою ЦК ВКП(б) від 14 грудня 1932 українізацію в РСФСР було згорнуто, а всі укр. культурно-освітні установи переведено на рос. мову. Повною мірою згубні наслідки цієї постанови торкнулися і Зеленого Клину. З цього часу місцеві українці були позбавлені одного з найважливіших інститутів етнізації – нац. школи, що стало однією з причин катастрофічних масштабів асиміляції укр. населення Далекого Сходу. Внаслідок відсутности на Зеленому Клині протягом майже 70 років укр. шкіл та інших культурних установ відбуваються неухильні процеси русифікації укр. населення регіону, що в сучасних умовах призводить до катастрофічного зменшення його абсолютної чисельности та частки українців в загальному населенню Далекого Сходу і ставить під сумнів в недалекому майбутньому укр. присутність на Зеленому Клині.

Спроби створення на Далекому Сході укр. недільних шкіл робилися на початку 1990-х укр. національно-культурними організаціями, що виникли в цей час. У 1991–92 навч. р. за ініціятиви Спаського т-ва укр. культури *«Зелений Клин»* та за підтримки зав. районним відділом народної освіти українця Миколи Крилова існував укр. клас у середній школі № 12 у *Спаську-Дальньому* (вчителька – Валентина Шевченко), в якому переважно навчалися діти військових-українців. У цей же час також робилися заходи щодо відкриття укр. класів у школах *Товариством укр. культури Приморського краю*. Однак, 23 червня 1992 постійна комісія з народної освіти Приморської крайової ради народних депутатів ухвалила «вирішити недоцільним сторювати у загальноосвітніх школах укр. класи або вводити окремі

Факультативне заняття з української мови веде вчителька Валентина Шевченко (Спаськ-Дальній, 1991 р.)

заняття укр. мовою, щоб не акцентувати уваги на нац. відносинах». Тим не менш, завдяки зусиллям *А. Загороднюка*, у 1992–93 Товариством укр. культури Приморського краю було зроблено спробу створення недільної укр. школи у Владивостоці (вчителька – *Н. Фоміна*) на базі гімназії №1, однак вона проіснувала нетривалий час. Зусиллями *С.* та *В. Павлюків* було створено укр. недільну школу в м. *Долінську* Сахалінської обл., яка діяла з вересня 1994 до червня 1996. У школі викладали В. та С. Павлюк, навчаючи дітей українців рідної мови. В цьому їм допомагала юрист Олена Бугайова. Приміщення надавала директор заводського клубу «Бумажник» Зінаїда Титаренко. Внаслідку соціяльно-економічної кризи клуб незабаром було закрито і школа припинила своє існування. Крім того, існувала в цей період укр. недільна школа для дітей військових у *Завитинську*, організована *Амурським товариством укр. мови*. Але період існування цих класів був нетривалим, через несприятливі зовнішні обставини (відсутність учителів, підручників, коштів, брак учнів, бажаючих навчатись, неприхильне ставлення адміністрації шкіл, при яких ці класи існували), вони незабаром припинили існування. Більш життєздайним виявився укр. недільний клас, створений 2002 у *Петропавловську-Камчатському* на базі середньої школи №7 завдяки зусиллям заст. голови *Національно-культурної автономія українців Камчатки В. Пилипчука*. Йому вдалося добитися від Управління освіти ставки для керівника цього класу. За кошти укр. громади та меценатів було зроблено ремонт приміщення та придбано меблі. Першою вчителькою укр. класу була *О. Петрук*, якій допомогали *М. Сидорик* та Валентина Хворостяна (2002–2005), згодом керівником укр. класу була Валентина Вишньова (2005–2008), від 2008 – *О. Глек*. Тривалий час це був єдиний на Далекому Сході укр. недільний клас, який мав від 25 до 28 учнів, що вивчали укр. мову і літературу, знайомилися з історією України та звичаями укр. народу. Крім вивчення рідної мови та історії в класі проводилися заходи, присвячені народним традиціям, святам, письменникам, релігійним діячам, що залишили слід в історії укр. народу. Школярі брали активну участь у заходах, які проводила НКАУ Камчатки. 2007 троє учнів класу вперше взяли участь у Міжнародному конкурсі з укр. мови ім. Петра Яцика. Всі роботи учнів Камчатського недільного укр. класу здобули перші місця в своїх вікових групах. Переможцями VII Міжнародного конкурсу з укр. мови стали Антон Вишньов (2-й рік навчання), Юля Сидорик (4-й рік навчання) та Андрій Вишньов (6-й рік навчання). Найактивнішими в укр. громадському житті були учні недільної школи Артем Годлевський, Тамара Боргун, Настя Діденко, *Ксеня Островщук*, Софійка Улозовська, Тетяна Вавринчук, Антон Вишньов, Настя Іванова. Декілька випускників класу вступили до вищих навчальних закладів України. 2010 клас припинив своє існування.

Учні українського недільного класу на Камчатці (травень 2006 р.)

Літ.: *Корда Р. Українські школи на Зеленому Клині // Далекий Схід. Харбін. 1939. №6; Чернолуцкая Е.Н. Из истории развития национальных школ в Приморье (1910–1930-е гг.) // Исторический опыт освоения Дальнего Востока. Вып.3.*

Благовещенск, 2000. С.137–143; Черномаз В. Об украинской школе в Дальневосточной республике // Россия и Китай на дальневосточных рубежах. Вып.2. Благовещенск, 2001. С. 100–107.

ШКОЛА Василь – укр. громадський діяч у *Владивостоці*. У 1917 – член *Владивостоцької Укр. Громади*. У квітні 1917 обраний від Громади до Владивостоцького Совєту. Від жовтня 1918 – член *Владивостоцького укр. т-ва «Просвіта»*. У травні 1919 обраний членом *Владивостоцької Укр. Окружної Ради* від *Укр. колонії м. Владивостоку*. Скарбник Владивостоцької Укр. Окружної Ради (травень 1919 – 1922). Заарештований наприкінці 1922 після встановлення у Владивостоці сов. влади. 5 лютого – 9 березня 1923 перебував у Читинській в'язниці. Звільнений до суду.

ШМАКІВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – нац. адм. – територіяльна одиниця *Далекосхідного краю* РРФСР у 1931–32, нині – територія *Приморського краю* РФ. Створений згідно з рішенням крайової комісії з українізації від 13 лютого 1932. Раніше, згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931 – район часткової українізації, в якому мало бути забезпечено обслуговування укр. населення на його рідній мові шляхом створення спеціяльних перекладових бюро при виконкомі та господарських організаціях. Центр – ст. Шмаківка. Площа – 5839 кв. км. Населення – 32.461 (за переписом 1926), українці – 24.239 (74,6%), росіяни – 19,2% (за іншими даними – 8,7%), корейці та китайці – 6% (за іншими даними – 12,9%). В районі було 36 укр. сільрад (з 45). З 1 липня 1932 все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів мали переводитися на укр. мову. У 1932–33 шк. р. в районі працювало 119 укр. шкіл 1 ст. з 5140 учнів, 169 груп фабрично-заводських семирічок та 6 шкіл селянської молоді. 1932 виходила укр. мовою районна газета «*Штурм*».

«ШТУРМ» – районна газета, орган райкому ВКП(б), райвиконкому та райпрофради *Шмаківського району Далекосхідного краю* РРФСР. Під час переведення на *Далекому Сході* політики *українізації* 1932 виходила укр. мовою.

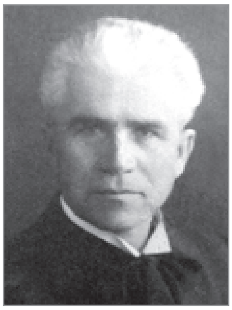
«ЩИРЕ СЛОВО» – щоденна укр. газета, орган *Укр. Далекосхідного Секретаріяту* (1919–20). Почала виходити у *Владивостоці* з 12 квітня 1919 як щоденна, але незабаром через матеріяльні труднощі стала виходити двічі на тиждень. Від 3 серпня 1919 вона припинила вихід через відсутність коштів та внаслідку репресій, що розгорнула колчаківська влада проти укр. нац. руху у Владивостоці. Деякі з її працівників були заарештовані, інші – змушені переховуватися. Відомо про вихід у цей період 56 чисел газети (№56 – від 19 липня 1919). Відновила свій вихід 21 березня 1920 після повалення колчаківського режиму, виходила двічі на тиждень. Відомо про вихід у цей час 10 чисел газети (№10 – від 25 квітня 1920). Редактор – *І. Гадзаман* (1919), А. Онуфрієнко (1920). Видавець – Павло Хмельницький (1920).

ЩИРЕ СЛОВО

ЮЖНО-САХАЛІНСЬК – місто на півдні о. *Сахалін*, адм. центр *Сахалінської обл.* Засноване 1882 як с. Владіміровка. В 1905–1946 – м. Тойохара, центр префектури Карафуто (Японія). Населення – 174,8 тис. (2010), в 2002 – 182 тис. 1987 у місті в Будинку культури залізничників за ініціятивою *С. Коляди* відбулись перші збори українців Сахаліну, на яких було засновано Сахалінське укр. культурно-просвітнє товариство «*Київська Русь*» (1987–1998). На початку 1990-х у місті діяло також Сахалінське обласне українсько-білоруське об'єднання «Родичі» (голова – Сергій Сухоставський). Пізніше за ініціятивою *М. Засенка* були створені Южно-Сахалінська національно-культурна автономія українців «Київська Русь» (2001) та Сахалінська регіональна національно-культурна автономія українців «Київська Русь» (2002). Від 2005 у місті діють Сахалінська регіональна громадська організація українців «*Київська Русь*» та Южно-Сахалінська місцева національно-культурна автономія українців «*Дніпро*». Від 1993 у місті існує Народний ансамбль козацької пісні «*Воля*».

«ЮНАК» – друкований орган *Союзу укр. молоді* у *Микольську-Уссурійському* (листопад 1921).

ЯКИМІВ Йосип Порфирович (сценічний псевдонім – Вечорін) (26.12.1883/1884?, Хорол Полтавської губ. – ?, Ванкувер, Канада) – укр. драматург та громадський діяч, артист опери та драми

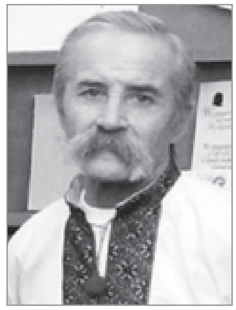

на Далекому Сході. Із міщан. 1898 закінчив міське училище в Хоролі та 1899 вступив до телеграфної школи у Кременчуці. Працював телеграфістом на ст. Знам'янка Харківсько-Миколаївської залізниці. У 1902–1920 – телеграфіст, старший по апаратах, ст. телеграфіст, зав. телеграфною станцією в Іркутську на ст. Інокентіївська Забайкальської залізниці. Закінчив в Іркутську музичне училище по оперному класу, від 1914 виступав як естрадний та камерний співак (ліричний баритон), брав участь в оперних виставах. У 1919–1920 – член Іркутської Укр. Окружної Ради. 7 лютого 1920 під загрозою наступу большевиків евакуювався на Далекий Схід, жив у *Микольську-Уссурійському* та *Владивостоці*, служив контролером-інструктором телеграфу в Управлінні Уссурійської залізниці. У 1920–1921 – заст. голови *Владивостоцького укр. товариства «Просвіта»*, член комісії з організації *Укр. Далекосхідного видавничого товариства ім. Т. Шевченка* (грудень 1920), секретар *Укр. Нац. Комітету* у Владивостоці (1922). Від 1917 почав працювати у галузі укр. драматургії, автор п'єс національно-релігійного характеру «Сліпці», «На чужій стороні», «Діти України», «Хвилі життя», «Ясне проміння», «Червоний сміх» та інш., збірник яких було видано у Владивостоці 1921. Після встановлення на Далекому Сході в листопаді 1922 сов. влади був висланий з Владивостоку до УССР. Служив у Центральному телеграфі Південного округу в Харкові та зав. телеграфної станції на ст. Лиман Донецької залізниці. Зустрічався в Києві з акад. С. Єфремовим. Згодом повернувся до Далекого Сходу та в січні 1925 втік до Маньчжурії. У 1927–1929 – конторник на ст. Пограничка, служив на Китайсько-Східній залізниці до 1931, коли був звільнений большевиками. Від 1932 займався сценічною діяльністю в Харбіні як драматург та артист-співак, між іншим – в укр. драмі та опереті, співав у церкві та Російському клубі. У 1930-х – секретар укр. православної парафії в Харбіні. У 1935–1940 гастролював в Шанхаї, Ціндао, Гірині, Пекіні (Китай). 13 січня 1940 повернувся до Харбіну. Згодом виїхав через Шанхай до Канади, помер у похилому віці у Ванкувері.

ЯКОВЕНКО Венедикт – укр. громадський діяч на *Забайкальщині*. Учасник та голова перших двох засідань II сесії *Укр. Далекосхідньої Крайової Ради* (травень 1919), на якій було ухвалено *Конституцію національно-культурної автономії українства Далекого Сходу*.

ЯКОВИШЕН Сергій Федорович (21.03.1948, с. Джурин Шаргородського р-ну Вінницької обл.) – укр. музикант, співак у *Владивостоці*. У 1966–70 служив у військовому оркестрі, одночасно у 1967–69 навчався у Харківському музичному училищі (клас кларнету). Від 1971 – у Владивостоці, працював музикантом на пасажирських суднах Далекосхідного морського пароплавства, музикантом у ресторанах міста. Навчався у Далекосхідньому державному інституті мистецтв у Владивостоці (клас флейти). Згодом працював як радіотехнік, нині – фахівець з електронного обладнання у лікарні. Від 2007 – соліст Укр. народного хору ім. Анатолія Криля «*Горлиця*», грає на гітарі, сопілці, бандурі. У вересні 2010 як соліст отримав диплом 1 ст. X Міжнародного фестивалю-лабораторії укр. культури «Роде наш красний» у сел. Лазаревському (м. Сочі).

ЯКОВЛІВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РАЙОН – національна адм. – територіяльна одиниця *Далекосхіднього краю* РРФСР у 1931–32, нині – територія *Приморського краю* РФ. Створений згідно з рішенням крайової комісії з українізації від 13 лютого 1932. Згідно з постановою Президії Далькрайвиконкому від 20 березня 1931 – район часткової українізації, в якому мало бути забезпечено обслуговування укр. населення його рідною мовою шляхом створення спеціяльних перекладових бюро при виконкомі та господарських організаціях. Центр – с. Яковлівка. Площа – 15.217 кв. км. Населення – 21.193 (за переписом 1926), українці – 13.721 (64,6%), білоруси – 24,2%, корейці та китайці – 7%, росіяни – 4%. В районі було 19 укр. сільрад (з 33).

З 1 липня 1932 все діловодство в районі та система культурно-освітніх закладів переводилися на укр. мову. У 1932–33 шк. р. в районі працювало 60 укр. шкіл 1 ст. з 2727 учнями, 86 груп фабрично-заводських семирічок та 4 школи селянської молоді.

ЯНКОВСЬКИЙ Станіслав Іванович – укр. громадський діяч у *Владивостоці*, податний інспектор. Член *Укр. гуртку* при Народному Домі у Владивостоці (1913). У 1917 – скарбник культурно-просвітнього гуртку Владивостоцьких тимчасових майстерень на Першій Річці. У 1920-1921 – скарбник Владивостоцького відділу *Укр. Далекосхідньої театрально-артистичної спілки*. В 1923–1924 – артист укр. трупи у Владивостоці.

ЯРЕМЕНКО-ЗАБОЛОТНИЙ В'ячеслав – укр. громадський діяч у *Хабаровську*. У квітні 1918 на *III Укр. Далекосхідному з'їзді* обраний членом *Укр. Далекосхідного Секретаріату*, однак незабаром змушений був залишити роботу у Секретаріяті. У лютому 1920 – голова Укр. революційного комітету у Хабаровську.

ЯРЕМЧУК Анатолій Іванович (до 1995 прізвище – Кушнір) (24.04.1944, с. Говори Віньковецького району Хмельницької обл.) – укр. громадський та культурний діяч у *Спаську-Дальньому Приморського краю*. За фахом – інженер-електрик, професійний фотохудожник. У 1970 приїхав до Спаську-Дальнього на запрошення родичів, що мешкали в Спаському р-ні ще з 1947. До 1990 працював у будівельному тресті. Один із засновників Спаського товариства укр. культури «*Зелений Клин*» (1990), вів фотолітопис товариства, дописував до місцевої та укр. преси про життя товариства. В 1995–1999 – голова Спаського товариства «*Зелений Клин-Черемош*», *у* 2000–2010 – Спаської національно-культурної автономії «*Джерела України*», від жовтня 2010 – *Спаського центру укр. культури*. Активний учасник та соліст укр. народних хорів «*Черемош*», «*Чиста криниця*». Пише вірші укр. мовою, працює як фотохудожник, звукорежисер, записав декілька дисків пісень у своєму виконанні та хору. Опанував всіма видами вишивки, моделювання та пошиву народного одягу, розробив та частково виготував моделі концертних костюмів для хору товариства, створив колекцію костюмів, у яких виступає як соліст. У 2000–2009 готував та вів на місцевому радіо передачу «Джерела України». Неодноразово був лауреатом *Далекосхідніх фестивалів укр. культури «Наша дума – наша пісня»* та *Приморських крайових фестивалів укр. культури «Солов'їна пісня»*. Організатор Спаських районних фестивалів укр. культури (від 1998). Голова оргкомітету II Далекосхідного фестивалю укр. культури «Наша дума – наша пісня» (Спаськ, 2005). Член громадської ради м. Спаську та Консультаційної ради у справах національностей при губернаторі Приморського краю. Заслужений працівник культури України (2007).

Тв.: *Поет «Черемош» // Спасск. 1998, 18 июня; «Джерела Украины» – старейшая украинская организация Дальнего Востока// Украинцы на Дальнем Востоке: история и современность. Владивосток, 2008. С. 270–273.*

ЯХНО Павло Павлович (01.10.1898, с. Хороль Приморської обл. – після 1954, СССР) – укр. громадський діяч на Далекому Сході. Із родини священика. Скінчив вище-початкове училище, до 1917 – поштово-телеграфний службовець. У 1917–1918 – секретар Ради Укр. Громади в Новокиївську (*Приморщина*). Згодом вступає в Києві до укр. військових частин, учасник протигетьманського повстання (1918). Нагороджений хрестом С. Петлюри. В 1919 – на Далекому Сході, учасник партизанського руху проти білогвардійської влади. У 1920 – працівник Укр. Революційного Штабу у *Владивостоці*, уповноважений *Укр. Далекосхідного Секретаріяту* на Приморську область. У 1920–1921 – член Ради товариства «*Просвіта*», секретар *Укр. Нац. Комітету* в *Микольську-Уссурійському*, член місцевого Союзу українців – середньошкільників та *Спілки укр. молоді* (1921). У листопаді 1922 заарештований большевиками, утримувався у Читинській в'язниці. Влітку 1923

відпущений до суду, втік до Харбіну, де працював водієм на автобіржі, згодом мав власний автомобіль. Брав активну участь в укр. громадському житті в Харбіні. Член Укр. політичного центру, або т. зв. «чвірки» – політичного проводу місцевої укр. колонії, що орієнтувався на екзильний уряд УНР в Европі. 15 листопада 1933 рішенням «чвірки» призначений адміністратором Укр. Нац. Дому в Харбіні, від 14 квітня 1934 до 24 червня 1935 – голова Управління УНДому. Від 1928 – скарбник, ревізор (1931), секретар (1934) т-ва «Просвіта». 17 листопада 1933 обраний членом орг. комісії зі створення Укр Нац. Громади. Один із організаторів, член управи та секретар, голова (від 18 грудня 1934) Спілки укр. емігрантів в Маньчжурії. Один із засновників Укр. Нац. Колонії в Харбіні, 12 травня 1935 – делегат установчої конференції УНК від СУЕ, 19 травня 1935 – член президії установчих зборів УНК. У 1932–1937 – співвласник та адміністратор газети «*Манджурський вістник*» (Харбін). У 1937 виключений з Укр. Нац. Колоніі за опозиційність до тодішнього керівництва УНК на чолі з Ю. Роєм. 5 березня 1939 відновлений у членстві в УНК. У 1944–1945 – начальник культурно просвітнього відділу Правління УНК. Заарештований большевиками 13 вересня 1945, засуджений 19 листопада 1945 за ст. 58–4, 58–13 УК РСФСР до 10 років таборів. У 1954–1955 відбував ув'язнення в 43-й штрафній зоні на ст. Анзьоба під Братськом (Іркутська обл.). Реабілітований 13 травня 1992. Автор спогадів «Читинський процес», 9 розділів яких надруковані в «Манджурському вістнику» в 1935-1936 та спогадів про П. Горового, надрукованих 1949 під псевдом «П. Зелений».

Тв.*: Яхно П. Читинський процес // Маньджурський вістник. 1935–1936. № 120–130; Зелений П. Петро Іванович Горовий. Ню-Йорк-Шангай, 1949.*

І. Шимонович

ЗЕЛЕНИЙ КЛИН – НОВА УКРАЇНА

Економічна розвідка

(Львів, 1924)

Загальна територія

Назву Зелений Клин дали з початку наші селяне-переселенці Усурійському краєві і так його зрозуміли давніше в нашій літературі (О. Мицюк). В останні часи ся назва розширилася ще на сусідні землі на Схід, як Амурщину та центральну Приморщину так, що сьогодня під територією Зеленого Клину розуміється всі землі, заселені Українцями на Далекому Сході. Назва «Зелений» пішла від численних лісів і взагалі ростинного світа в сих краях, а «Клин» – від його географічного положення.

До т е р и т о р і ї Зеленого Клину належать дві країни Далекого Сходу: вся Амурська область та Усурійсько-Приморський Край Приморської области. До останнього належить уся південна частина Приморської области з округами Південно-Усурійською, Усурійською, Хабаровською та Удською. Тоді, як північно-східна частина сієї области під назвою Охотсько-Камчатського краю з округами: Охотською, Гижигинською, Петропавловською (Камчатський півостров), Анадирською (Чукотські землі) та остров Сахалін, як незаселені Українцями, цілком відпадають.

Г р а н и ц і Зеленого Клину, можна зазначити так: на п і в д н і – ріки Амур і Усурі та Японське море; на п і в н о ч і: Становий хребет (гори), або адміністративна границя між Амурською і Якутською областю, а далі на схід адміністративна границя між Удською та Охотською округою аж до Охотського моря; на с х о д і: Японське море, Татарський пролив та Охотське море; на з а х о д і: адміністративна границя між Амурською та Забайкальською областю. Таким чином ся нова українська територія, як видно, має дуже гарні природні границі.

П р о с т і р Зеленого Клину такий: вся Амурська область має 449.500 кв. км. та Усурійсько-Приморський Край (чотири округи) – 559.500 кв. км, а разом – 1.008.000 кв. км.

К о м у н і к а ц і я краю складається з залізничних, водних (річних і морських) та грунтових шляхів.

Головним залізничним шляхом є так званий великий европейсько-азійський шлях, шлях Мадрид (Еспанія) – Владивосток (Зелений Клин), який є продовженням великого Сибірського шляху. Він проходить по лівому березі р. Амура через головне місто Амурської области Благовіщенськ, а потім через Хабаровськ, як б. головне місто Приморщини, де вже переходить через р. Амур і йде по правому березі р. Усурі через Микольськ-Усурійськ і просто до порту Владивостока. Другим важним залізничним шляхом є Владивосток – Пекін. Він починається від Микольськ-Усурійська і йде просто до Манджурії, до її головного міста Харбіна, де вже звідти розходиться в дві протилежні сторони, а саме: оден іде на захід і через ст. Манджурія з’єднується з Сибірською лінією, а другий – на схід до Порту-Артура на Жовтому морі, при чому від ст. Мукден іде окрема лінія до Пекіну і тут уже з’єднується зі всіма залізницями Китайської держави так, що залізничні шляхи Зеленого Клину з’єднують його зі всім культурним світом.

Дуже гарними шляхами Зеленого Клину є водні: річні і морські шляхи, які охоплюють поважну частину його території і виходять без усяких перешкод до Великого (Тихого) океану. Головним річним шляхом, є р. Амур, яка впадає в північну частину Японського моря. По довжині та величині басейну, вона є одною з шести найбільших рік Азії. Простір річної области виносить до 1.900 тис. кв. км, а довжина від злиття Шилки з Арґуню – 2.950 км. На всьому свойому протязі Амур придатний для плавби річних пароплавів, а морські пароплави доходять до його останнього порту, недалеко від устя – Миколаївська. Але при невеликому зрегульованню ріки вони могли би доходити до порту Софійська, який вже стоїть близько центра Усурійсько-Приморського Краю. Амур проходить біля всієї Амурської области і служить південною границею сієї области з Манджурією. Дійшовши до м. Хабаровська і принявши з правої сторони р. Усурі, він повертає на північний схід, перерізує Усурійсько-Приморський край і біля 51,5° пів. шир. підходить близько до північного кінця Японського моря так, що озеро Кізи, яке находиться між Амуром і Японським морем, відділене від останнього лише на 13 кільометрів. Але здибавши тут перешкоду до влиття в Японське море, Амур повертає на північ і вливається в Татарський пролив аж коло 53° пів. шир. Тут він впадає в море власне в тій частині, де вже мають місце впливи холодного Охотського моря, що заставляє його бути в устю довший час замерзлим, ніж у середній течії. Також чимале значіння для краю мають його ліві припливи Зея і Бурея, обі судоходні, перша на протязі 600 вер., а друга – 500 вер. З правобічних припливів велике значіння мають р. Сунгарі, що з'єднує Амурські порти з Харбіном і Усурі. Амур для краю має велике значіння як його життєва артерія, бо до проведення залізничних шляхів він служив єдиним зручним шляхом для з'єднання сього краю зі світом, а тим більше набирає ваги він тепер, після розвитку в краю ріжних галузів промислу.

Крім залізничних та річних шляхів край мав надзвичайно гарні морські порти, які виходять до теплого Великого океану і тим дають тому краєві змогу провадити всякі зносини зі всіма морськими державами світа. Таким чином Зелений Клин є приморським краєм і в сьому відношенню він поставлений навіть у кращі умови, ніж його метрополія в Европі – Стара Україна. Всі сі морські порти находяться в Усурійсько-Приморському краю.

Найголовнішим зі всіх портів є нова столиця і найбільше місто краю – В л а д и в о с т о к. Він находиться в заливі Петра Великого, який виходить із теплого Японського моря. Розміщений він у південній частині півострова Муравйов-Амурський під 42° 7' пів. шир. та 131° 54' сх. дов. на північно-західному березі бухти Золотий Ріг, яка є найкращою зі всіх бухт порту. Північна частина її представляє широкий, спокійний і недоступний вітрам рейд, який має до 8 метрів глибини, 5.710 метрів довжини та 800 метрів ширини. Вона може уміщати в собі до 55 пароплавів довжини до 80 метрів. Лише ся бухта має ту лиху сторону, що замерзає часами на три місяці, але в сьому випадку її виручає бухта Патрокль, в якій лід тримається не більше двох тижнів, а тому пароплавба у Владивостоцькому порті може продовжуватися цілий рік без перерви. Пересічна річна температура міста є така: весна +4,46°; зима -11,95°; літо +18,2°.

Владивосток вперше стає імперським заселеним пунктом від 20 липня 1860 року, коли на воєнному транспорті «Манджур» сюди вперше прибула воєнна команда з 40 людей під командою прапорщика Комарова; від сього часу в пристані Золотий Ріг уже постійно находилася російська воєнна стійка (пост). А від 1862 р. він іменується вже портом і від 25 грудня того року в ньому було дозволено переводити безмитну торговлю ріжними заграничними товарами. Се порто-франко й заховувалося весь час. В 1880 р. Владивосток був піднесений до стану міста і разом із півостровом Муравйовом-Амурським виділений в окреме воєнне губернаторство. Тоді ж збудовано тут фортецю. В 1883 р. відчинено окружний суд. У 1888 р. Владивостоцьке воєнне губернаторство приєднано до обласного управління, але адміністрація була перенесена до нього. В 1891 р. розпочато будівлю Усурійської залізниці, яка мала з'єднувати Владивосток із Хабаровськом.

Населення міста по загальному перепису 1897 р. виносило 28.900 душ, а до 1907 року – вже збільшилося у двічі – 61.900 душ. Від сього часу, після японської війни і втрати Росією Порта Артура, головна увага була звернена на сей порт і тому по обчисленню місцевого біржевого комітету воно за три роки знову подвоїлося і вже в 1910 р. виносило 120.000, а перед світовою війною в 1913 р. було поверх 150.000 душ. За часів імперії тут перебував воєнний губернатор та адміністраційні власти Приморської области, крім того тут іще мали місце осідку 12 чужоземних консулятів.

Від 1899 р. тут була заложена висока школа – Східний Інститут, який мав на цілі підготовляти молодь до адміністраційної і торговельно-промислової діяльности як у самому краю, так і в примежних державах. Курс навчання продовжувався 4 роки з 4 відділами: японсько-китайським, корейсько-китайським, китайсько-манджурським та китайсько-монгольським. При Інституті була бібліотека з багатим східним матеріялом (60 тис. томів) та ріжні наукові установи. Було три середні школи, з них 2 гімназії (хлоп'яча і дівоча) та торговельна школа і біля 15 нижчих, у тому числі одна русько-китайська, а зараз після 1917 р. відчинено і українську. В місті було 7 бібліотек, із них 2 міські і 2 приналежні до Інститута; «Товариство вивчення Амурського краю», що повстало 1887 р. (орган – «Записки»), виходило 6 часописів, з них 4 щоденники; є 6 театрів, із них оден китайський; лікарень і шпиталів 10 та Пастеровська і бактеріольогічна стація. Місто освітлюється електрикою і має трамвай. Словом має вигляд і всі заклади потрібні для великого міста.

Добре в технічному відношенню збудований самий порт; залізничний шлях підходить до самої води і приспособлений так, що перевантаження переводитьоя просто з пароплавів у вагони і навпаки, має досить складів для товарів, ріжних майстерень і т. і.

Владивосток є першим і одиноким торговельно-промисловим містом на Далекому Сході. Має 97 фабрик і заводів, багато ріжних банків та три тисячі ріжних торговельних підприємств. Головна торговля переводиться зерновим хлібом, який головно перевозиться з Манджурії. В 1909 році сюди привезено залізницею у порт 14 мільйонів пудів зернового хліба і відправлено морем 13,9 міл. пуд. В сьому ж році до порту прибуло 795 пароплавів, з них руських 318, а відплило 774, з них руських 311 пароплавів. На них привезено 57.000, а вивезено 43.000 пасажирів.

Другим по значінню є М и к о л а ї в с ь к и й п о р т. Миколаївськ – се б. обласне місто Приморщини. Він находиться на лівому березі р. Амура в 36 верстах від її устя і є приступний для морських пароплавів. Він був заложений у 1852 році як торговельна стація Російсько-Американської Компанії. В 1854 р. був переіменований у воєнний порт, а від 1858 р. при утворенню Приморської области тут приміщено обласний адміністративний центр. В 1872-73 рр. порт перенесено до Владивостока, а від 1880 р. адміністративний центр до – Хабаровська на Амурі. Коли до сього часу порт і місто швидко розросталися, то з перенесенням адміністрації і порту почали підупадати. Але в останні часи в зв'язку з розширенням торговлі і транспорту на Амурі він, як центр перевантаження товарів із річних на морські пароплави, почав підійматися. Глибина порту на рейді виносить від 15 поверх 30 метрів глибини. Клімат не дуже сприятливий, бо літом бувають часті тумани і випадають дрібні дощі, а зимою переходять снігові заверухи. Температура найзимніщого місяця виносить -18°, а найтепліщого +19° R. Порт замерзає більше як на 6 місяців. Населення в 1910 році досягало до 6.000 мешканців.

Третім морським портом Зеленого Клину є т. зв. О л е к с а н д р і в с ь к а с т і й к а (пост), який находиться в північній частині Японського моря коло заливу Де-Кастрі, проти острова Сахаліна.

Що до ґрунтових шляхів, то вони наслідком малозаселености, гористости та лісистости краю, мало поширені. Головно дуже погано стоїть справа з ґрунтовими дорогами в підгір'ю Станових і інших гір, де, наприклад, навіть до деяких копалень золота можна перебиратися лише верхом на коні або пішки. Природа в сьому відношенню не є така сприятлива і людині на кожному кроці приходиться з нею боротися та лише після дуже напруженої боротьби їй удається се поконати. Так іще донедавна не було ґрунтової дороги навіть здовш берега Амура і зносини переводилися водою, або ледом, але тепер крім ґрунтової маємо тут навіть залізницю. Весь час у сьому напрямі переводила великі роботи місцева адміністрація і все-таки в сьому відношенню вона багато зробила. Тепер провела вона багато ґрунтових доріг, які сполучують окремі заселені місця. От так на сьогодня представляється сей головний чинник народнього господарства – комунікація на Зеленому Клині. На загал можна сказати, що вона в так іще непочатім краю дуже добре поставлена і має великі вигляди на майбутнє.

Населення

Загальне число населення Зеленого Клину, як рівнож і процентове відношення ріжних націй і племен, що там замешкують, тепер трудно встановити докладно, через брак сталих статистичних спостережень, як загальних переписів, так і біжучих записів.

Загальний російський перепис 1897 року дає вже нам такий процент українського населення на Зеленому Клині: в Усурійському Краю – 25, а на Амурщині – 18. Але від того часу і аж до початку світової війни 1914 року туди йшло масове переселення з Европи, а головно з України. Так найбільший переселенський 1907 рік дав після обчислень проф. О. Мицюка[1] до одного лише Усурійського краю з шести укр. ґуб: Чернігівської, Київської, Полтавської, Волинської, Харківської і Подільської 51.176 душ, що складало 73,6% всіх переселених. А коли взяти ще під увагу переселенців зі Степової України, Кубані, Бесарабщини, то сей відсоток буде поверх 80. Такий приблизно процент українських переселенців до Усурійського краю був завше, а в часи морського переселення 1883–85 рр. він доходив до 100. Відомий статистик і знавець переселенської справи проф. Ол. Кавфман, просто зазначає всіх переселенців Усурійського краю Українцями (малоросами)[2]. Відносно ж українського населення на Амурщині, то процент його буде далеко менший, ніж на Приморщині. Так по обчисленню того ж автора (О. Мицюк) процент переселенців з українських земель, крім Степової України і Бесарабщини, виносив 1907 р. 54,8, що складало 6,613 душ. Рівнож інші джерела вказують, що переселення сюди з українських земель хиталося від 50 до 60% річно.

Таким способом кругло українського населення на Зеленому Клині можемо числити процент до 60. З того на Приморщині як величезну більшість, яка в Усурійському краю доходить до 70%, а в Амурщині як більшість абсолютну, яка серед селянства місцями доходить до 80%. Загальне число населення на Зеленому Клині виносило в 1914 р. 857 тис. душ[3], з чого майже три четвертини приходить на Приморщину, а лише одна четвертина на Амурщину.

Кождий з двох країв Зеленого Клину – Амурський та Усурійсько-Приморський, представляють по части як у ґеоґрафічному, так і економічному відношенню, дві окремі частини, тому й ми розглянемо їх головно природні надземні і підземні багацтва кождої зокрема. Ближчою до заходу є Амурщина і тому розглядаємо її наперед.

Амурський край

Амурщина чи Амурський край (область) належав давніше до Китайської держави і приєднаний був остаточно до б. Російської імперії в 1858 році по Айгунському трактаті. Простір його є 449.500 кв. км або коло 41 міл. десятин.

Край лежить між 47° і 66° пів. шир. та 121° і 143° сх. дов. і тягнеться вдовж лівого берега р. Амура від злиття Шилки з Арґуню аж до самого впливу ріки Усурі. Амур на протязі 1658 верстов служить границею з Китайською державою з півдня; з заходу край граничить із Забайкальською областю; на півночі зі Становим хребтом, який відділює його від Іркутської области, а на сході границею є Приморщина та хребти Джугдирських і Ямалинських гір. Весь край належить до басейну р. Амура, звідки й одержав свою назву. Крім Амура, який є на всьому протязя судоходним, рівнож важне значіння для краю мають його припливи Зея і Бурея. Релієф краю загально гірський, бо вся північ, та південний схід заповнений вітками головних Станових, Джугдирських і Ямалинських гір.

Клімат краю представляє комбіновання гарячого і дощевого літа з зимною і малосніжною зимою. Для трьох головних пунктів краю з заходу на схід: Албазина, Благовіщенська та Катерино-Микольської стації пересічна річна температура представляється так: січня: -29°, -26°, -22°; травня: +8°, +10°, +10°; липня: +18°, +21°, +21°; жовтня: +2°; +1°; +4°.

Загальне річне число опадів в Албазині є досить мале і виносить 300 мм., рівнож невелике в Благовіщенську – 498, а в Катерино-Микольській доходить до 606 мм. Зимою опади надзвичайно малі, так що зима буває зовсім безсніжна, що унеможливлює сіяння озимого хліба. Найбільше число опадів припадає на липень і серпень, що затримує достигання хлібів і жнива, а рівнож відбивається і на якости зерна. Все те вимагає від хліборобів пристосовування до місцевих умов, як се роблять Китайці та Корейці.

---

1 Мицюк О. Про переселеннє на Далекий Схід. Київ, 1913. С.19.

2 Кауфман А. Уссурийский край // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Т.35. С.31.

3 Рудницький С. Огляд національної території України. Берлін, 1923. С.137.

П е р е с е л е н н я на Амурщину почалося від часу приєднання її до б. Російської імперії. Перше переселенське село повстало тут 1855 р. Хоч правда й давніше, коли деякі частини Амурщини часово приєднувалися до Росії, переводилися проби утворення російських осель, але вони не були тривкі, бо з усуненням звідти московської влади мусіли ліквідуватися й оселі. Прибравши вже цілком до своїх рук усю Амурщину, московський уряд у першу чергу старався для забезпечення границь швидко перевести кольонізацію головно берегів Амура. Переселення переводилося на державний кошт, на що асиґнувалося по 160 тис. рублів річно. Переселенцям видавали державні допомоги на улаштування господарства та по 100 десятин на родину доброї для хліборобства землі. Завдяки сьому в перших роках туди почало переводитися переселення з західних земель, головно, сибірських козаків, так що за два роки 1858 і 1859 тут засновано 28 нових осель. Коли ж уже трошки були забезпечені границі і поблизу не було таких, що бажали переселюватися, то законом 1861 року прикорочено суходолом державнокоштне переселення і зазначалося, що переселення переводиться на власний кошт переселенців, без усякої грошевої допомоги зі сторони скарбу. Правда, нові переселенці діставали на місці деякі привілеї, як звільнення від подушних податків і служби в війську на 10 поборів, від оброчних і поземельних податків на 20 років і т. д., а норма в 100 десятин на родину залишалася й надалі. Але все те не дуже заманювало переселенців із Сибіру та Росії, бо в Західній й Центральній Сибірі та Туркестані теж було тоді досить землі для осель та й там рівнож давалося багато привілеїв, а до Амуру при сибірському бездорожу дуже трудно було діставатися. Все те причинилося до затримання на Амурщину в бажаному числі переселення з европейської Росії. Се так сталося з Амурщною, а з Усурійським краєм, який був приєднаний рівночасно з Амурським і який находився ще дальше на сході, справа кольонізації стояла ще гірше. Але від 1881 року російський уряд упав на помисл переводити кольонізацію морським шляхом через Одесу на Чорному морі. Отже й від сього часу починається нова доба в кольонізації Зеленого Клину. Коли в Західню Сибір звертаються елементи московські, то в Східню – українські. Сим переселенцям з України під страхом не забезпечення східних окраїн «певним» елементом дано ще більші привілеї й допомоги, ніж першим. Вони крім безплатного переїзду морськими і сухоземними шляхами даремно одержували всі харчеві продукти на півтора року – 100 руб. готівкою на замовлення матеріялів для забудов, пару волів і одну корову, сімя для засіву поля і городів та ріжні предмети господарського забезпечення від хліборобських машин і знарядів до кухонного начиння включно. Все те причинилося до того, що на Далекий Схід почали дуже швидко переселюватися наші хлібороби-селяне, шукаючи в новому краю тих свобід і просторів, якими колись користувались їх батьки на Україні. І як бачимо, що в першу чергу туди переселювалися хлібороби з Чернігівщини і Полтавщини, де московський уряд іще був полишив місцевому населенню сякі-такі їх права, се так зване малоросійське право. Так, за час 1883-85 рр. з Чернігівщини на Зелений Клин перенеслося 764 родини, що складало 4.688 душ. Передавши вістку своїм землякам про великі багацтва, які здибали наші селяне на Зеленому Клині, а головно в Усурійському краю, туди починається масове переселення і в 1884 році разом із державнокоштними, туди почали прибувати і своєкоштні і в сьому році їх прибуло 45 родин, в 1885 р. – 131 родин. У звязку з так сильним переселенням на Зелений Клин українського населення та що воно мало спромогу і бажання переселюватися туди на власні кошти, російський уряд 1886 р. видав закон, на підставі якого державнокоштне переселення прикорочено. А ті, що бажали переселюватися на власний кошт, мали ще в додаток представити суму 600 руб., потрібну на заведення там господарства і т. д. А безплатний проїзд давано лише в виключних випадках

Отже власне так і переводилася кольонізація Зеленого Клину, себто заселювався він на початку цілком випадково майже виключно Українцями. Наші поселенці на початку осідали в Усурійському краю, а потім по р. Усурі переходили й на р. Амур – в Амурську область. Переселенці сухоземом не могли з ними конкурувати та й не мали в сьому потреби. А тому й Зелений Клин заселився головно українським елементом.

Від часу повстання великого Сибірського залізничного шляху морське переселення упало і його заступило цілком сухоземне. А що на Зеленому Клині вже міцно сиділи Українці, то й вони завше перетягали своїх родичів, знайомих і взагалі земляків. Та й поселенцеві, коли приїхав на нове місце, скорше можна було дати собі раду між своїми, ніж між чужими. Тому наше сухоземне переселення на Схід переважно переводилося на той же Зелений Клин. Бо ж уже було зазначено перше, що починаючи

від перших років сього століття аж до світової війни, зі всіх переселенців з Европи на Зелений Клин, український елемент складав там біля 80%.

Щодо того елементу, який застав наш переселенець на Амурщині і який ще й досі там жив, то були се ріжні вандрівні народи, в більшости тубільці. Більшість тих тубільців належить до тунгуського племени: Орочан, Мангунців, Бірарів і ін., меншість нічого спільного з ними не має і говорить зовсім іншою мовою, а більше підходить до Гіляків. Гіляки ж замешкують у низах Амура і займаються головно риболовством та морськими промислами. Сі племена дуже слабонькі і є на вимиранню. Натомість сильніше є осіле хліборобське племя Манджур. Се манджурське племя ще до переходу Краю до Росії заняло тут гарні в кольонізаційному відношенню землі по обох берегах Амура біля Айґуна і займається сільським господарством. Число останніх доходить до 10–12 тис. душ, тоді як число перших не більше 2 тисяч. Рівнож є там і Китайці, які служать головно на ріжних підприємствах робітниками та почасти займаються й торговлею. Але всі ті племена й народи складають не більше 12% населення краю, тоді як на Українців і Москалів приходитьея 88%. Український елемент після приблизних обчислень складає тепер в Амурській области поверх 50%. До решти 35–38% належать: корінне московське населення, яке заселює головно міста і район золотих промислів та в дуже малому проценті тут є й московські переселенці-селяне. Потім ідуть Амурські козаки, між якими також можна здибати досить Українців, а далі Німці й інші нації б. Російської імперії.

Адміністраційним центром і головним містом Амурської области є Благовіщенськ на лівому березі р. Амура при вливі до нього р. Зеї. Благовіщенськ є найбільшим містом краю і одним із головних портів на Амурі, де находиться й головна митниця для торговлі з Манджурією та залізнична стація великого Сибірського шляху. Заложений він був 1858 року як воєнна стійка і був заселений Амурськими козаками. 1858 р. був переіменований в місто, а козацьке населення перейшло в місцевість, яка лежить у горі на 7 верст і заложило там Верхньо-Благовіщенський хутір. Завдяки гарному положенню при злиттю сих двох судоходних рік Зеї та Амура, Благовіщенськ почав дуже швидко розростатися і в 1910 р. число його мешканців виносило вже 60 тисяч душ, не рахуючи війська.

Благовіщенськ се оден із найбільших торговельно-промислових центрів Приамур'я. Пароплавне получення він має з м. Стрітенськом на р. Шилці (Забайкальська область), Зеєю-Пристаню на р. Зеї, Хабаровськом і Миколаєвськом на Амурі та Харбіном (Манджурія) на р. Сунгарі. Тут працює поверх 200 ріжних пароплавів і деякі з них навіть і з бензиновими і нафтовими двигунами та до 300 ріжних байдаків. Має 8 церков та 4 середні школи: 2 гімназії (хлопяча і дівоча), одна реальна школа та духовна семінарія, річна, телеґрафічна та реміснича школи та кільканадцять нижчих шкіл ріжних типів. Є ще ріжні культурні заклади, як бібліотеки, музеї, театри; є 7 друкарень і виходили часописи.

Благовіщенськ мав 60 промислових підприємств, з яких найбільші: фабрики сірників, 5 тартаків, 8 парових млинів, що перемелюють до 8 міліонів пудів зерна річно, 2 механічні фабрики, 1 будови пароплавів, 3 чавуново-мідьолитних, 2 горальні, 3 бровари, 9 шкіряних фабрик і т. д. На млинах перемелюється зерно місцевої продукції та частинно привозиться з Манджурії, як рівнож на тартаках перероблюється дерево, яке сплавляється головно з північних частин краю.

Благовіщенськ є центром усієї золотої промисловости краю і як для її кредитування, так і торговлі та промисловости відчинено в ньому 6 кредитових банків. Головна торговля переводиться хлібом і худобою (Монголія).

Населення міста поділяється на міщан, козаків і селян. Козаки належать до окремої адміністраційної одиниці під назвою Амурської Козачої Військової Округи; селяне до Амурського селянського повіту, до якого вчислювалася вся область і мали свою окрему адміністраційну управу, як рівнож мали окрему й міщане. Район золотої промисловости поділювався на 5 гірничо-поліцейських округ. Інші оселі не відограють великої ролі в економічному життю Краю.

Хліборобство є одним із головних занять краю. Головним хліборобським районом є так звана Зейсько-Бурейська рівнина, чи як її ще називають Амурська прерія. Вона находиться між р.р. Зеєю і Буреєю та ще тягнеться й нижче по Амуру до впливу до нього р. Хінгана. Ґрунт сієї рівнини вважається найкращим і носить назву Амурського чорнозему. Він неоднаковий з українським в Европі, а більше підходить до лугових або напівболотних чорноземів, сильно окрашений гумусом і має досить ріжних складників – перегною. Але крім сієї рівнини, в краю є ще багато інших низин, які використовуються

або можуть бути використані для хліборобської культури. В гористих же місцевостях та підгірях панують суглинки, а в більшости бурий ґрунт, який на маленьку глибину окрашений перегноєм.

Хліборобством головно займаються селяне – переселенці, властиво Українці. Козаки в меншій мірі. Після перепису статистичної партії Амурської експедиції 1910 року, населення селянського повіту, якого адміністраційним центром є Благовіщенськ, складало 103.550 душ і поділювалося на 15.561 господарств. Надільної догідної землі їм відведено. 1.188.900 десятин, себто пересічно на одно господарство по 76,4 десятин, або 133,7 моргів. Із того числа селянство у тому році обробляло лише 235.100 десятин, себто на одно господарство по 16,1 десятин, а решта стояла пусткою. Головно ведеться там ще первісне оброблення землі по так званій завальній чи перелізній системі. Землю підряд засівають (без усякої системи) одною чи кількома хлібними культурами, от так 5 чи більше років, коли ж вона вже виснажиться, перестає родити так, як давніше, тоді її запускають на якийсь час, на 5 чи навіть на десять років, а потім знову по черзі переходять до неї. Що правда, в місцевостях, які є ближче до Благовіщенська, площа під рілю починає з кождим роком збільшуватися і в деяких селах доходила до 22 десятин. Рівнож де не де роблено проби переходу до трипілля, але все те в дуже мізерних розмірах.

Ще гірше справа стоїть у козаків, де, не дивлячись на ще більші їх земельні простори, обробляється ріллі менше на половину ніж у селян, властиво пересічна у них норма доходить ледве до 7 десятин на господарство.

З сільсько-господарських ростин тут розводять: пшеницю, овес, озиме жито, картофлю, гречку, ячмінь, просо, кукурузу, коноплі і тютюн. Хліби, як уже було зазначено давніше, сіються виключно ярові. З них головне місце займають пшениця й овес, які крім потреб самого хлібороба, мають іще велике промислове значіння. Площа засіву сих двох головних ростин у селян і козаків виносила за час 1906–10 років поверх 90% усієї площі засіву, потім ішло озиме жито, картопля і інші ростини.

Урожай по даним 1893 р. був у селян і козаків пересічно з 1 десятини в пудах: пшениці – 76 і 54; вівса – 70 і 54; жита – 64 і 49; гречки – 39 і 32 та ячменю – 61 і 38. А за перші десять років сього століття пшениця – 64 і 44; овес – 61 і 45; ячмінь – 52 і 42 та гречка 27 і 27. Пониження урожайности пояснюється кождий раз збільшенням хліборобів-переселенців та переходом до оброблення менше урожайних місцевостей та взагалі гірших ґрунтів. По урядовим даним 1897–1907 рр. продукція хліба в краю була в міліонах пудів така: 3,0–4,9–6,7–6,7–6,5–8,9–8,4–10,3–14,5–12,1–10,7. Надвишок 1907 р. у селян було 2.402 тис. пудів, а козаків – 457 тис. пуд. Сі надвишки продавано інтендантству, золото-промисловим компаніям, споживачам міста, млинам та горальням.

Характеристичною рисою Амурського хліборобства є доріжня робочих рук та зазначені давніше кліматичні умови. Але всі ті недостатки доповнюються сільсько-господарськими машинами і знарядами, число яких дуже швидко зростає. Так лише за оден 1907 рік, після японської війни, хлібороби краю закупили: 1077 жниварок і сноповязалок, 218 косилок, 490 кінних грабель, 213 молотилок, 118 кінних приводів, 1110 плугів і т. д. Все те вказує, що примітивна сільська господарка Амурщини прямує до переходу до культурнішого оброблення і використування ріллі. Але, звичайно, се трудно здійснити при хронічному безлюддю сього так багатого краю так, що людині приходиться переводити багато боротьби з непочатою природою.

Ліс покриває до трьох четвертин усієї площі краю і виносить до 33 міл. десятин. З деревних пород тут ростуть: дуб, липа, береза, клен, сибірський ясень, місцева порода вишні (Prunus glandulifolia Kupr.), манчжурськнй кедр, аянська смерека, тис (у нижній течії Амура), черемха, боз (бузок), ліщина, дика яблінка, коркове дерево, тубільний виноград (vitis amurensis), який лише представляє ріжновидність звичайного винограду, барбарис і ин. Сі гарні породи Амурського ліса, які мають крім усього іншого й поважне промислове значіння, причинюються до поширення в краю лісового промислу взагалі та торговлі ріжними лісовими матеріялами зокрема. Так, на тартаках Благовіщенська і інших місцевостей виробляють дошки, шпали та ріжні бруси для будівлі пароплавів, будинків (у краю розповсюднені деревляні будинки) та інші річі, потрібні для торговельно-промислового світа. Багато потребується дров для опалу пароплавів, будинків тощо. Так у 1907 році в оден лише Благовіщенськ спроваджено 1.558 сплавів, у тому числі 277 з р. Зеї, а решта з Амура, Шилки і Арґуні. Лісовими промислами, як рубанням та сплавлюванням ліса річками та ріками займаються головно козаки верхньо-амурських станиць. Лісова промисловість є одною з головних галузів промислу краю, а тому й головною рубрикою в його прибутковім бюджеті.

Що торкається окремої царини ростинного світа – трави, то вона має до 100 окремих видів. Більшість із них приналежні виключно краю, а решта спільні з Китаєм, Японією, Камчаткою, Сибіром і навіть Америкою.

З в і р и н н и й світ складається з домашніх звірят, із тих же пород як і в Европі, як: коні, корови, вівці, свині, кози, та того ж домашнього птацтва; з диких, як: ізюбр, чи благородний олень, котрого роги дорого оцінюються в Китаю, тигр, ірбіс, гірський вовк, тибетський медвідь, лосі, дикі коти, кабарга, лисиця, заяць, соболь, білка і ин.

С к о т а р с т в о в звязку з так великими просторами краю, які не можуть іще використовуватися для хліборобської культури, порівнюючи мало розвинене. Се пояснюється почасти недостатком робочих рук, а головно кліматичними умовами, бо після великих літніх дощів виростають великі трави –зарости, які стримують там воду, а тому шкодять розширенню пасовиськ і нищать покоси трави. Потім чума та так звана сибірка (рана-язва), що дуже нищать худобу, а далі брак догляду причиняється до нищення худоби ріжними хижими звірами. Але не дивлячись на те, в останні часи пересічне число худоби на одно господарство доходило до поважних розмірів. Так за час 1902–07 рр. се пересічне число худоби на рік у господарстві було в козаків: 6,1 коней і 5,8 штук рогатої худоби, а в селян: 5,9 коней та 5,2 штук рогатої худоби. Розведення овець дуже слабенько поширюється головно від вище зазначених причин, тоді як годівля свиней краще.

П о л ю в а н н я і з в і р о л о в с т в о є рівнож одною з головних галузів промислу місцевого населення, а для кочових народів воно є майже єдиним засобом їх існування. З переселенців займаються ним головно козаки та селяне-старовіри, тоді як Українці, ні. З диких звірят козаки головно полюють на благородного оленя – ізюбра, з якого дуже смачне м'ясо, а молоді його роги продавалися в Китаю від 50 до 200 руб. за пару. Потім для живлення ще служать лосі та дикі кози; остання в деякі роки йде в великій кількости з півночи до Манджурії. Кабарга крім мяса дає ще теплу вовну та кабаргову струю, яка має попит у Китаю. Решта ж звірів, як тигри, медведі, вовки, лисиці, білки і хорки убивають для шкір. Але найбільше промислове значіння має соболь та лисиця, яких убивають у поважній кількости. З сих мисливських промислів продавано товарів пересічно на рік на 200 тисяч рублів.

Чимале значіння для краю має р и б н и й промисл. Дуже багаті рибою Амур і його припливи, які є високої якости. З осетрових риб найбільшого розміру досягають тутешні білуги, яких вага доходить до 30 і 50 пудів. Потім іде осетрина та чечуга. В великому числі ловиться в рр. Усурі та Амурі два види лосося: горбуша та кета. Решта риб спільні Сибірським рікам: смачний таймень, корюка, созак (коропчук), налим, амурська риба (Pristidion 8emenovii Dub.), даурський сом та місцева порода щупака, яка досягає великих розмірів. Рибних продуктів продавано пересічно на рік на 250 тис руб. З цього числа припадало на селян 20%, козаків – 40% і кочовників – 40%.

Завдяки поширенню в лісах краю липи, багацтву цвітів на травах та кущах та довготи літа тут із кождим роком усе побільшується п а с і ч н и ц т в о, любов до якого наші земляки перевозять сюди ще зі старого краю.

Г і р н и ч і б а г а ц т в а – підземні скарби Амурщини – різноманітні та дуже великі, але великі простори її ще очікують своїх дослідників. Ті ґеольоґічні досліди, які переводжено тут до сього часу, вказують на великі запаси залізної руди, які на просторі 40 верстов тягнуться в долині р. Самари. Є також великі запаси чистої руди на р. Озерній та в інших місцевостях. По верхній течії р. Зеї, в границях Катерино-Миколаївської станиці є срібно-оловяні руди. Недалеко від ст. Сагібеєвої находиться мармор. У припливах р. Селімджі є жемчуг, який находять у порівнюючи великих кусках. У деяких пасмах гір по рр. Амуру, Зеї і Буреї відкрито познаки запасів нафти. При ст. Ігнашино є джерела цілющого заліза, які не дивлячись на їх необорудованість, літом відвідують хорі з міст. Але найбільшим гірничим скарбом краю є золото, в якому вже довший час занята праця промисловця, тоді як інші зазначені багацтва краю або зовсім не розробляються, або й розробляються, але в дуже мізерному розмірі.

Золото на Амурщині добувається в цілому ряді золотих копалень по верхній течії рік Зеї і Буреї. Воно там находиться в розсипаному виді в пісках і одержується після спеціяльного промивання, що правда досить іще примітивно. Реєстрація добування золота в сих районах починається лише від 1868 року. Від сього року і до р. 1879, себто за 11 літ, добуто його після офіціяльної московської статистики 1.878 пудів; від 1880–89 р. – 3.249 пудів, а за 1890–1902 р. – 5.531 пудів.

Останні роки минулого та перші сього століття характеризуються упадком золотої промисловости. Так у сьому часі число працюючих копалень зменшилооя від поверх 200 до 180. Число ж робітників, занятих у копальнях 1897 р., було 13.000 душ, тоді як уже від 1898 р. і до 1902 р. впало і хиталося від 9 до 11 тисяч душ. Але від 1902 р. і аж до світової війни добування золота почало швидко зростати. Так, за час 1903–07 рр., себто за 6 років воно збільшувалося що року в такому темпі: 445–404–363–385–651 пудів чистого золота. Рівнож і число копалень швидко за сей час зростало: 176–203–213–225–320, а занятих робітників: 12–15–10–11–22 тисячі душ.

Запаси золота на Амурщині обчислено в 275.000 пудів, себто більше ніж на 100 років максимального річного добування всієї б. Російської імперії. А пересічно річне добування золота б. імперії виносило до 28% золотої продукції всесвіта. Так, за час 1888–90 р. всесвітна продукція виносила 116.000, а б. імперії – 32.300 кільоґрамів.

Зазначені вище числа добування золота на Амурщині подається після урядової регістрації його. Але й навіть урядові видання б. російського уряду зазначують, що багато ще золота добувалося поза їх регістрацією і продавалося потайки на сторону, як у Манджурію, та й взагалі в ріжних місцевостях можна було приватно купити золота в ріжних містах. Отже беручи се на увагу, уряд зазначував, що поза його реґістрацією випливало більше 25%. Звичайно сей процент є досить зменшений і ми припускаємо, що таке «упливання» виносило від третини до 50% зареґістрованого добування золота. А тоді пересічне річне добування золота на Амурщині могло досягати в часи передвоєнні десь до 1000 пудів, не вчисляючи сюди ще добування в Усурійсько-Приморському краю, де золото добувається головно в Удській окрузі.

В останні часи в добуванню золота на Амурщині почалася децентралізація. Великі фірми почали уступати середнім і малим, властиво дрібні підприємства почали витискати великі.

Що торкається переробляючої промисловости, чи як її ще називають, фабричної, то вона, як уже було зазначено перше, головно і майже виключно, скупчується в головному адміністраційному центрі краю –Благовіщенську. Беручи під увагу так великі багацтва краю, вона дорівнюючи ще мало розвинена, але зате на протязі короткого часу зробила великий поступ і надалі йде швидко наперед. Ясно, що вона, як і всюди, старається пристосовуватися до місцевих умов і в першу чергу задовольняти головні споживні потреби місцевого населення і властиво тими продуктами, які гірше надаються на далекий і дорогий привіз із Заходу, або зі Сходу (Японія).

Ремесло і так звана домашня промисловість починає лише народжуватися в краю і до сього часу не придбала ще великого значіння. Селяне в вільні часи від пільних робіт займаються пряденням, приготовлюванням возів, саней, вироблюванням повстини, вальонок і ін.

Торговля ведеться головно предметами сільського господарства, як хліб та худоба, а потім лісовими матеріялами, предметами мисливства, рибацтва і т. ин.

Усурійсько-Приморський край

Усурійсько-Приморський край є другою і східно-південною частиною Зеленого Клину. Границями його є на сході Японське море, Татарський пролив та Охотське море; на заході: ріки Усурі та Амур біля Хабаровська, Амурська та Якутська область; на півдні: Японське море (затока Петра І і. і.) та на півночі: Охотська округа Приморщини.

До Усурійсько-Приморського краю належить уся південна частина Приморської области, до якої входять: весь Усурійський край (південна і північна часть) та Хабаровська і Удська округи. Простір його виносить біля 558.500 кв. км, при чому на Усурійський край припадає 215.000 кв. км, а на Хабаровську і Удську округи 343.500 кв. км.

Сей край, а властиво центрально-південна частина його, був приєднаний від Китаю до б. Російської імперії 1858 р. на основі Айгунського трактату, властиво разом з Амурщиною. Від сього ж року почалася кольонізація сього краю та розсліди його Російським Ґеоґрафічним Товариством.

Найбільшу увагу дослідника звернув на себе Усурійський край, де як місцеві дослідники, що були об'єднані у Владивостоці в «Товариство Вивчення Амурського краю», так і приїзжі з Петрограду, відкрили нам багато цікавих сторінок як із минулого, так і сучасного сього надзвичайно багатого краю.

Перша експедиція, яка була вислана до нього на чолі з членом Рос. Ґеогр. Т-ва Н. Аносовим, дала нам такі цінні відомости: «Замість країни непочатої, повної нетиканих, мінеральних багацтв, ми здибали країну віджиту, яка має свою історію і в додаток свою золоту промисловість. Судячи по зіставленим слідам робіт, видно, що сі роботи мали тут величезне значіння. Видно, що розрібка золотих розсипів складала не якебудь приватне підприємство натовпу авантурників, навпаки все показує, що тут працювали тисячі рабів і в працях помічається певна система».

«Закопані ями й закидані долини попадаються дуже часто. Крім того, всюди видно сліди мешканців і фортець».

«По всьому видно, що сей край був давніше заселений, що тут були міста, фортеці... Судячи по переказах, одержаних від старшин тутешніх китайських осель, видно, що 300 років тому тут було окреме королівство, якого столиця була на р. Сучані, що впадає в затоку Америка» і т. д.

І дійсно дальші розсліди краю головно такими вченими як Ф. Буссе та князь Л. Кропоткін, цілком оправдали думки Н. Аносова. Сей край по свідоцтву сих двох учених мав свою історію, яка заходить далеко в старовину. Л. Кропоткін ділить його життя на чотири цілком окремі епохи: 1) первісної людини; 2) панування Манджурців і Китайців від 668 до 1615 р., коли тут процвітала культура на протязі 947 років; 3) період запустіння від 1616 до 1861 р. і в кінці 4) епоха приєднання краю до б. Російської імперії.

Про епоху первісної людини не будемо застановлятися, бо вона була майже однакова у всіх народів. Найбільше нас буде цікавити друга епоха, а властиво епоха розцвіту й культури краю. Ся епоха існувала майже на протязі тисячеліття і оставила після себе досить цінних слідів, як уже вище зазначену розвинену золоту промисловість, міста, фортеці, густе заселення краю, бруковані камяні і деревляні шляхи, розвинену літературу й письменність та взагалі остатки багатої східної культури.

Друга епоха застала в Південно-Усурійському краю народ Ілоу, що належав до Тунгуського племени. В той час ленном корейського царства володів сунмоський мохеєць Ціцік Чжунеян на прізвище Да і коли впала династія Ґаолі, то він почав розширювати свої володіння і в першу чергу завоював землі Ілоу, себто нинішній Південно-Усурійський край та заснував тут царство Бохай. Син його Уачжи-Да-Туюн вже заволодів усією Манджурією і почав будувати свої столиці саме в Усурійському краю і таким чином тут починають повставати міста. Час царювання династії Бохаїв був золотим періодом в історії Манджурії. Початок сьому поклав перший член сієї династії сам Бохай-Да. Він посилав молодих людей до Пекіна на студії в ріжні високі школи і се переводили потім також його наступники. По селах у храмах були засновані школи і навіть молодим людям не дозволяли одружуватися, коли вони не навчилися граматики. Завдяки сьому появилося багато авторів, але всі вони з початку писали по-китайськи. Коли ж при династії Ґінь 1119 р. було дозволено користуватися письмом, що уложив Ґушін, а в 1135 р. була складена і нючженська (манджурська) азбука, то всі автори почали вже писати на рідній мові та перекладати на неї ріжних китайських авторів. Отже, завдяки тому всему, а головно багатствам землі, тут швидко почала розвиватися культура, яка досягла чималих успіхів.

Але в 1280 р. на край напали полчища Чінґіс-Хана і сі напади продовжувалися аж до 1386 року. Вони дуже зруйнували край і від сього часу вже там повстають руїни окремих міст. Після сього край знову почав швидко відживати в період родоначальника династії Айжінь – Гіоро, він був уже дуже густо заселений. Але в 1607 р. в часах великого неспокою та міжусобних війн у Китаю, а зокрема боротьби між Китайцями і Манджурцями, на край пішов війною Тайцзу (Нурхаці), що потім повторив іще в р.р. 1609, 1610, 1611, 1614 і 1615. За сей час після китайських джерел край був цілковито зруйнований. Так до одної лише Манджурії звідси виведено 4.200 родин та вверх сього ще 23.000 осіб. Частина населення була знищена, а решта розбіглася так, що після сього ціла Усурійщина була обернена в цілковиту руїну й пустиню і се так продовжувалося аж до приходу сюди російської влади.

Отже від сього часу й починається нова й четверта епоха в історії Усурійського краю; він починає заселюватися Европейцями і як уже зазначено, головно українським елементом. Коли сюди прийшли Европейці після Айгунського договору 1858 р., то вони застали тут такі народи тунгуського племени: Мангунів, Гольдів і Ороків та окремі ще племена Гіляків та Айносів. Всі вони вели і ведуть до сьогодні мандрівне життє. Їх також називають автохтонами Усурійсько-Приморського краю. Число їх трудно докладно означити, але московські дослідники обчислюють їх не більше як на 8000 осіб.

До решти народів, які заселюють тепер сей край і які є переселенцями, належать: Українці, Моска-

лі, Корейці, Китайці і Японці. Українців, головно в Усурійському краєві, який найгустіше заселений в порівнянню зі всіма частинами Зеленого Клину, є поверх 70%, Москалів – біля 20%, а всі інші народи складають до 10% всего населення краю[4].

Вперше переводилася кольонізація Усурійського краю, а властиво долини р. Усурі і як про се свідчить гр. Стенбок, що вона почала переводитися одночасно з кольонізацією Амурщини, себто від 1858 року. Переселенці того року дійшли зі своїм майном і худобою в можливій справности до місця свого призначення і негайно приступили до будови для себе помешкань та заготовлення сіна. Зима пройшла без особливих пригод, хоч мусіли принести звичайну дань умовам непривичного для них клімату. Успіх сього першого переселення до Усурійського краю спонукав головний Уряд Сх. Сибіру на другий рік збільшити число переселенців і весною 1859 р. відправлено вже з Забайкальської области на р. Усурі до 1800 душ обох полів.

Від сього часу вже почалося постійне переселення до Усурійського краю. Першими переселенцями були забайкальські козаки та селяне, які й почали вже заводити хліборобство на европейський зразок. Так, 1860 року оброблено там 400 десятин, а 1861 року приготовлено під посів 726 дес. Але в цьому році не пощастило переселенцям, бо вони осіли на низьких місцях долини р. Усурі і розлив ріки в сьому році затопив майже всі їх посіви. Також бракло їм худоби, яка при перевезенню, що тривало довгий час, була дуже виснажена і по прибуттю на місце більшість вигинула. Але не дивлячись на такі перешкоди, багатий ґрунт краю поборов їх і вже в 1862 році під хліборобські культури приготовлено 1.200 десятин. Головне, що в перші роки сі перші хлібороби почали використовувати ґрунт, який давав по двоє жнив на рік. От так виглядало перше переселення до Усурійсько-Приморського краю. Першим переселенцям давано великі допомоги, ріжні полекші та по 400 десятин доброго ґрунту на родину і перші переселенці були з близьких земель, а властиво з Центрального Сибіру.

Уряд, беручи під увагу швидке обсадження границь краю, почав звертати туди хліборобські елементи з европейської Росії, але се переселення не досягало своєї ціли задля браку відповідних шляхів та віддалення сього краю. Отже всі ті переселенці, які вверталися сюди, губилися по великому Сибірському шляху і оселювалися десь у Західнім або Центральнім Сибірі, або вибиралися в Туркестан і ін. А тому масове заселення Усурійського краю з Европи сухоземом признано не відповідним і від 1881 року Уряд порішив заселювати його при помочі морського шляху. А що се морське переселення переводилося майже виключно з України, тому й переселенці-селяне Усурійського краю більше як на 80% є Українці. Коли вже навіть повстала Сибірська залізниця, то й тоді заселення Усурійсько-Приморського краю переводилося з цілком природних причин з України. Бо московське селянство переселювалося головно в ті місцевости, де їх земляки засіли давніше, так само й українське селянство стреміло туди, де можна було здибати своїх земляків, на яких у трудну годину все-таки можна було числити. Та й взагалі психольоґія кождого селянина, який уже пустився на мандрівку, була така, що він мандрував не раз і кілька років по всьому Сибіру, поки не найшов, як вони казали, свого, а тож своє саме було на Зеленому Клині і головно в Усурійському краю: грунт, підсонє і ростинний світ.

К л і м а т Усурійсько-Приморського краю є суворіший від тих європейських країн, що находяться на таких самих широтах. Крім того, він дуже змінюється між крайною північю і півднем краю. В п'яти головних пунктах краю: Затока св. Ольги, Владивосток, Хабаровськ, Миколаївськ і Удськ по Ц. вона представляється так:

Таким чином до більше морського клімату можна зачислити два перші пункти: Зат. Св. Ольги –

Назва пунктів	Пересічна річна темпер.	Пересіч. темпер. зими	Найхолоднішого місяця	Пересіч. темпер. літа	Найтеплішого місяця
Зат. Св. Ольги	+4,5°	-10°	-13°	+18°	+20°
Владивосток	-	-12°	-16°	+18,2°	+21°
Хабаровськ	+0,6°	-21°	-25°	+19°	+21°
Миколаївськ	-2,4°	-21,5°	-	+15°	-
Удськ	-4°	-28°	-	+13,5°	-

[4] Процентне відношення є приблизне і до нього не зачислено війська й його установ.

Владивосток, себто місцевости південно-східні, що граничать з Японським морем. Інші ж пункти можна віднести до більше континентальних, хоч як наприклад Миколаївськ находиться недалеко від берегів моря, але на останній, як і на Удськ має великий вплив Охотське море, куди зимою попадають леди з Північного Ледяного океану. Ростинний же період є найбільше сприятливий у трьох перших пунктах: Зат. Св. Ольги-Владивосток-Хабаровськ. Менше сприятливий він у Миколаївську, хоча хліборобство тут іще можливе, а в Удську, де ростинний період триває 5 місяців, хліборобство досить трудне для поширення. Тому до хліборобського району можна віднести весь Усурійський край та Хабаровську округу, де воно найкраще прививлося від давніх часів і тепер з кожним часом поширюється. Се є цілком хліборобський район. Менше відповідною є південна частина, а північна Удської округи майже цілком не відповідна через кліматичні умови.

Найрізкіша ріжниця між сими пунктами в атмосферичних опадах. Так, у Зат. Св. Ольги річна кількість опадів виносить 1.024 мм, в тому числі на літо припадає 452, а у Владивостоці річна кількість виносить уже лише 336, а літом 158. Рівнож є ріжниця між Хабаровськом та Миколаївськом: у першому річне число виносить 603, а літом 364, а в другому річне 512, а літом 184 мм. Сама ж північна частина краю, яка доходить до Аяна, вже має велику кількість опадів, що часами дорівнює Затоці Св. Ольги; се тому, що вся південна частина Охотського моря буває в туманах, літом тут часто ллють дощі, а зимою сніги, при чому переважають літні опади, які доходять до 526 мм.

Усурійсько-Приморський край має велику перевагу над Амурським у царині к о м у н і к а ц і ї, що позитивно вплинуло на далеко швидше його заселення та повстання найбільших на Зеленому Клині торговельно-промислових центрів.

Що до залізничних шляхів, то тут сходяться обидві головні залізниці: Мадрит-Владивосток та Владивосток-Харбін-Пекін, се одна лінія, а друга Владивосток-Харбін-Чіта в Забайкальській области. З морських портів найголовнішим, як уже було зазначене, є Владивосток, який заразом є найбільшим торговельно-промисловим і адміністраційним центром Зеленого Клину. Потім іде Миколаївськ, Олександрівська Стійка, Кроці, Імператорська пристань, Пластун, Св. Володимира, Св. Ольги та численні пристані великої затоки Петра І. Всі отсі порти лежать, крім Миколаївська, на березі Японського моря і служать гарною комунікацією, як між окремими частинами краю, так усього краю з ріжними морськими державами.

Найбільшими ріками краю, крім Амура, є Усурі та Суйфун. Ріка Усурі складається з двох рікдопливів: Даубіхе та Улахе, що мають початок у північних склонах гір Сіхоте-Алиня. Довжина Усурі від злиття сих двох рік і до впаду в Амур виносить 750 верстов; ширина в верхній течії 70 сяжнів, середній – 150, а при впливі в Амур 1 і 1/4 верстви. Біда лише, що Усурі під час засухи дуже міліє і глибина її в нижній течії ледве доходить до 1 метра так, що в сей час пароплавство дуже утруднене. Р. Суйфун має свій початок у Манджурії і тече в початку на Схід, а потім повертає на південь і впадає в Амурську затоку, яка є частиною затоки Петра І. В границях Зеленого Клину Суйфун тече місцями по рівній болотній долині, що усіяна озерами, місцями між вітками гір, які є придатні для хліборобської культури. На 80 верст від моря р. Суйфун є придатна для пароплавства. В південній частині краю є ще озеро Ханка, яке служить границею з Манджурією. Довжина його 80, а широта 60 верстов, площа виносить 3330 кв. вер. В озеро впливає 7 річок, а випливає р. Сунгача, яка впливає в Усурі. Оз. Ханка також придатне для пароплавства.

З великих торговельно-промислових міст краю після Владивостока є б. столиця всего Східного Сибіру, а саме трьох областей: Забайкальської, Амурської та Приморської – м. Хабаровськ. Він лежить на правому березі р. Амура, недалеко від впливу в нього одного з рукавів ріки Усурі. На початку він заснований був як воєнна стійка. Дякуючи свойому вигідному положенню як узлови, утвореному з двох судоходних рік Амура й Усурі, він міг дуже швидко розвиватися, але через брак поблизу відповідних міст для оселення хліборобів, розвиток його йшов дуже мляво. Лише від 1880 року, коли його зроблено обласним центром, населення його почало швидко зростати і вже по перепису 1897 року виносило 14,933 душ. В звязку з сим поширювалося культурне і торговельно-промислове життя так, що в передвоєнні часи були тут уже три середні школи: хлопяча і жіноча гімназія та кадетський корпус, залізнично-технічна школа та біля 10 нижчих шкіл, а від 1917 р. відчинено й українські школи. Було кілька банків, парові млини, цегольні, машинова фабрика і т.і. Головна торговля переводилася соболями. Тре-

тім більшим містом краю є Микольськ-Усурійськ, окружне місто Усурійщини. Він лежить в узловому залізничному пункті: Владивосток-Харбін-Хабаровськ. Місто нове і починає швидко розширюватися. Число мешканців виносило до 25.000 душ. Опісля йдуть Миколаївськ на Амурі та ст. Полтавська, Чернігівська і Новокиївськ.

Р і л ь н и ц т в о є одним із головних занять населення краю. Найкращими місцевостями для оселення рільників є рівнина, яка тягнеться вдовж берега р. Усурі в верхній і нижній її течії. Нижня рівнина бере свій початок від південного підніжжа хребта Хехцира, від р. Чирки і тягнеться на 65 верст на південь та 55–60 вер. на схід. Вона представляла низину, зарослу лісом та покриту озерами й болотами, але не дивлячись на те, чим раз все більше використовується для хліборобської культури, бо має для сього придатний грунт. Рівнина в верхній течії Усурі починається від устя р. Імана і кінчається нижче устя р. Сунгачі. Вона тягнеться з півночі на південь на 130 верст при ширині зі сходу на захід на 50 верст. Ся друга рівнина далеко краща для хліборобської культури, як перша. Вона представляє горбкуватий степ із глибоким чорноземом і лише близько берегів Усурі на ній зустрічається болота. В південній частині Усурійського краю зустрічаються гарні місця для хліборобства в долинах численних рік, які впадають в Японське море. В горах грунт глинковато-камінистий, а на узгір'ях зустрічається суглинок із примішкою піску та чорнозем глибиною до 18 см (4 вершки), а також місцями він складається з глини. На загал у всьому Усурійсько-Приморському краю, після обчислень московських дослідників, кольонізаційна площа може виносити до 170.000 кв. км, не вчисляючи сюди вогких та болотних місць, що находяться головно в Усурійській полосі і шкодять хліборобам. Решта ж поверхні краю є гориста, а тому й не придатна для хліборобської культури.

З рільничих культур у краю розводять майже виключно ярові збіжа, хоч у деяких місцях розводять озиме жито, але в дуже малому розмірі і площа його виносить не більше 2%. До сих ярових збіжевих ростив належать: пшениця, овес, жито, ячмінь, гречка, просо, кукуруза, горох, лен, конопля, картофля, бакщі (кавуни), капуста, баклажани та може розводитися і цукровий буряк. Площа пшениці і вівса доходить у деякі роки до 65% всієї ріллі, гречки – 13%, а решта припадає на інші хліборобські культури. На загал Усурійсько-Приморський край відповідніший для хліборобських культур, ніж Амурський, а головно південна його частина – Усурійщина. Сьому сприяв головно гарний ґрунт-чорнозем, який місцями доходить до двох метрів глибини та містить у собі багато органічних річей – перегною. Рівнож Усурійський чорнозем далеко кращий від Амурського і що до якости, бо в деяких місцях його можна порівняти до великоукраїнського.

Переселенцям до 1901 року нарізувалось на родину по 100 десятин, а потім уже по 15 десятин на душу придатної для рільничої господарки землі.

Пересічний урожай на переселенських селянських землях від 1900 до 1913 року виносив з одної десятини: ярової пшениці – 70, ярового жита – 57, вівса – 62, картофлі – 425 пудів і т. д., отже далеко більший, ніж у селянських господарствах на Україні в Европі. До сього треба додати, що тут, як і в Амурщині, ведеться ще первісна, так звана хижацька рільна господарка по переліжній системі. Землю засівають підряд п'ять-десять років і часами одним і тим же хлібом, скажемо пшеницею раз-у-раз кілька років, аж поки вона не виснажиться та стає менше родити; тоді її запускають на цілий ряд років від пяти до десяти, а часами і до двацяти років, і так уже пізніше знову приходять до неї. Про плодозміну чи які інші вищі рільничі системи там нічого й говорити – вони поки що зовсім не практикуються. Та й при таких великих селянських земельних площах, при майже абсолютній відсутности робочих найманих рук, буйному ґрунті, ся система найбільше тут відповідна, тому й поширена.

Останні грунти йдуть під сіножаті, але завдяки знову ж буйному грунтові трави виростають дуже високі і мають грубі стебла, тому й тут потрібний догляд і культура. Але селянство вже в останні часи пристосовується й до сього та старається сіно вчасно скошувати або відпускати під сіножаті вже орану землю, після якої одержується далеко краще і не високе на зріст сіно.

Головним сільськогосподарським районом є Усурійський край, тоді як у Хабаровській окрузі хліборобство поширене біля р. Амуру, але далеко слабше, а в Удській окрузі ще гірше. Причиною слабо розвиненого сільського господарства в сих останніх округах є головно невідповідність підсоння, шляхів, а також ґрунту. Ясно, що поселенець при вільному виборі місця осідку завше старався там поселитися, де кращі були умови для його господарки і коли вже начебто більшість відповідних місць в

Усурійському краю була занята, то переселенський уряд звертав поселенців і у північні місцевости, де суворіша природа і людині на кождому кроці приходилося завойовувати та боротися з нею і приплюсовувати для своїх потреб. На скільки се представляло багато труднощів, то переселенець мимо волі звертався до лекшого і швидшого придбання собі хліба і се находив він у риболовстві та мисливстві. Тому то багато хліборобів сих округ займається сими промислами, а менше звертає уваги на сільське господарство, так що сільське господарство в Хабаровській та Удській округах дуже ще слабо розвинене.

От такі є умови для розвитку сільського господарства в Усурійсько-Приморському краю і як бачимо, що зокрема на Усурійщині вони дуже вдячні, тому Уссурійський край славиться, як головний хлібний район. Але крім усіх сих позитивних рис Усурійсько-Приморський край має й деякі свої негативні сторони в царині рільничої господарки. Найбільшою негативною рисою є великі літні дощі, які йдуть півтора місяця і починаються від кінця червня. Се час початку косовиці сіна. Дощі нераз псують сіно та також неґативно впливають на збіжжа, бо від сих дощів вони тягнуться в солому та вилягають, а на низьких місцях вимокають та випрівають. Підчас сих дощів повстають повені, ріки виступають із берегів і затоплюють низькі місця, а коли там іще не встигли зібрати сіна, або було щось посіяне, то безперечно пропадає. Головне, що сі дуже великі дощі, великі повені повторяються не щорічно, але в певні періоди часу, що десять і більше років так, що можуть захопити селянина несподівано і тоді вже все пропадає. Виручають із сього нашого селянина с. г. машини, як жниварки, косилки тощо, які тут іще більше розширені, ніж на Амурщині.

Другим лихом сільського господаря є грибок і головня. Коли в зерні є грибок, який запримічується по червоних плямах і рожевім пушку на зернах, то спечений з сього хліб робиться, як його називають, п'яним, себто від нього болить голова і нудить. Се зустрічається головно в низьких місцях, як мочарі тощо, але тепер починають вести боротьбу і чим раз усе більше їх поборюють.

Р о с т и н н и й с в і т в Усурійсько-Приморському краю є той же, що і в Амурському і більша частина ростин Амурського краю переходять і до Усурійського. Одначе пропорція европейських ростин в останньому є більша, ніж на Амурщині, що пояснюється меншою континентальністю його клімату. З нових деревних пород тут появляються: граб, китайський дикий виноград та европейська порода барбариса. З трав нових видів – до 17, з них знаменита трава женьшень, якої коріння як лікарської ростини дуже дорого цінять Китайці (1 фунт коштує до 1000 руб.).

Л і с о в і багацтва Усурійсько-Приморського краю є далеко більші від Амурщини. Весь край за виключенням місцевостей, які пристосовані для рільництва та деяких болотних місць, скрізь покритий лісовою ростинністю. Навіть гірничі місцевости до самих вершин гір покриті лісом, тоді як на Амурщині сі вершини, а головно Станових гір, стоять голі. Велика ж кількість ріжних рік і річок, якими густо вкрита головно південна частина краю і по яких сплавляється ліс, дуже сприяв розвиткови ріжноманітних лісових промислів так, що зі всього Амурсько-Приморського лісового промислу на Усурійсько-Приморський край за останні роки припадало 75%. Найбільше лісові промисли розвинені в Південно-Усурійському краю, де в звязку з розвиненими іншими галузями промисловости відчувається велика потреба лісових матеріялів. Ліс рубають у басейні р. Усурі і сплавляють як по самій Усурі, так і по її припливах до Хабаровська та інших місцевостей. В сьому районі для перерібки лісових матеріялів працювало пять великих тартаків. Лісові матеріяли, крім місцевих потреб, також служили ще для вивозу і головно до Японії й Китаю. До лісового промислу відносять іще добування окремого гриба, що росте на гниючих дубах і служить одним із предметів поживи китайців.

З кождим роком у краю все більше зростає садівництво. З садівничих ростин тут розводять ріжні роди яблок, грушок, сливок, вишень та кримський виноград, хоч в останні часи почали вже культивувати й місцеву дику виноградну лозу. Фруктові породи головно розводять наші земляки ті, що й на Україні, бо селянство кождий раз привозить із собою зерна ріжних овочів, або їм пересилають їх. У Хабаровську вже від давна виробляють вино з місцевого винограду.

З в і р и н н и й с в і т той же, що й на Амурщині, хоч між домашними звірятами переважають уже кращі породи, ніж на Амурщині. Так наприклад для розведення європейських пород коней були позасновувані кінські заводи, з яких найбільше відомий був приватний кінський завод біля Владивостока на березі затоки Славянка. Так само стараються вводити кращі породи рогатої худоби,

овець та свиней. Але в порівнянню з Амурським краєм тут домашніх звірят далеко менше. Так пересічно на одно господарство припадало по 3,6 шт. робочої та 3,3 – неробочої худоби.

Що до диких звірят і промислу ними, то вони однакові, як і на Амурщині. Окремого значіння набирає добування козулі, яка появляється в дуже великому числі на початку зими з півночи. Потім велике промислове значіння мають плямисті олені, яких роги є дорожчі, ніж благородних оленів, а ціна їх доходить до 400 руб. за пару. Мисливством займаються головно козаки та тубильці-кочівники. Завдяки гарним умовам дуже швидко почало розвиватися в краю пасічництво. Початок його розвитку недавній, лише від 1891 р. і вже перед світовою війною в 300 селянських господарствах начислювано 12.000 уликів.

Р и б о л о в с т в о при надзвичайнім багацтві риби, яка находиться в нижчій течії р. Амура, в р. Усурі та інших ріках краю, а головно в Японському та Охотському морю, має десять разів тут більше значіння, як в Амурщині. Морські риби, подібні до оселедця, появляються тільки в Японському морю та його затоках у несчисленній кількости і дуже піднімають рибний промисл. Велике промислове значіння має добування морської капусти, яку в великій кількости вивозять до Китаю. В останні часи вивіз її доходив до 10 мільйонів кілограмів. Крім риб р. Амура, про які зазначено вже, тут особливе значіння має ловля раків, крабів та трепангів.

Г і р н и ч і багатства є, як і в Амурщині, різноманітні і дуже великі, але досі ще як слід недосліджені.

До найголовніших підземних скарбів можна віднести золото і камяний вугіль. В давніші часи, як вказують нам історичні джерела, добування золота переводилось майже у всьому Південно-Усурійському краю, а тепер його добувають лише в невеликій кількости на острові Аскольді та між затоками св. Ольги й Амурською. Річне добування золота було тут дуже мізерне і доходило до кількох пудів. Головним же золотим районом є басейн р. Амгуні в Удській окрузі. Ся ріка є одним із головних лівих припливів р. Амура в долішній його течії. Бере Амгунь свій початок на Північному Сході склонів Буреїнського хребта і має довжину 750 верстов. Береги в горішній течії високі і скалисті, а в долішній низькі та мають долини від 2 до 10 верстов. На протязі 400 верстов Амгунь є доступна для судоходства. Золотопромисловий район находиться в басейнах горішніх допливів Амгуні, як ріки Нилан, Сема, Угахан, Немілел, Керби, Херпучі, а також по ріках Кайґачана та Почіля, що впадають у місцеві озера. Перші копальні були тут відкриті в 1872 р. по Угахані, а в 1873 р. по Кербі і т. д. За весь час від відкриття копалень і до 1901 р. добуто тут 1.360 пудів чистого золота, в тому числі в коп. Кербі – 483, Семі – 475, а Херпучі та Кайчагані – 185 пудів. Пересічне річне добування золота в передвоєнні часи виносило зареґістрованого до 100 пудів, а з «упливанням» – до 150 пудів на рік. В перших роках сього століття тут працювало 7 копалень, а число робітників доходило до одної тисячі. Ґеольоґічні досліди зазначили в сих місцевостях великі запаси золота.

Камяний вугіль находиться головно на березі затоки Петра I в таких місцевостях: у затоці Посієта, на ріках Седімі і Мангугаї, біля міста Пісчаного, на східному березі Суйфунського лиману, в бухті Конхоуза і в долині р. Сучана. Крім сього, є ще також ознаки залежів камяного вугля по новій дорозі, що йде від Посієта до Роздольного по правих припливах р. Суйфуна, в багатьох місцевостях півострова Річного та на півострові Ердмана. Всі сі місцевости находяться недалеко одна від другої так що можна припустити, що всі вони складають одну вугляну верству. Однак не дивлячись на так великі поклади вугля, добування дуже слабо було розвинене, а в останні часи навіть було застановлене. Залежі міди біля затоки св. Ольги, сіль біля Миколаївська, срібно-оловяні руди біля р.р. Вайцину та Авакумовки. Всі сі мінеральні багацтва або зовсім не добувалися ще, а коли й розроблювалися, то в дуже малій кількости. Так наприклад добування соли переводили китайці і надзвичайно примітивним способом.

На загал можна сказати, що як надземні, так і підземні багацтва Усурійсько-Приморського краю є надзвичайно великі, але покищо не використовуються людиною, а се через брак населення в сьому краю.

Фабрична (переробляюча) промисловість скупчена в двох центрах краю: Владивостоці та Хабаровську. Найголовнішим торговельно-промисловим пунктом, як уже зазначено і не лише Усурійсько-Приморського краю, але всього Зеленого Клину, є м. Владивосток. Він також служить іще головним товарообмінним пунктом між Европою, Сибіром та Америкою з одної і Далеким Сходом із другої сторони. Сей товарообмін переводиться завдяки зручним морським і залізничним шляхам.

От так коротко кажучи й представляється економічний стан Зеленого Клину, сієї, як цілком слушно

зазначають, Нової України. Надземні й підземні скарби Зеленого Клину, як видно, надзвичайно багаті та ще не початі. Він у сьому відношенню може бути поставлений навіть у кращі умови, ніж багато з країв Европи. Бо дійсно, навіть відповідно до провізоричних обчислень московських дослідників там є аж 290.000 кв. км гідної для хліборобської культури землі, з чого на Амурщину припадає 120.000, а Усурійсько-Приморський край – 170.000 кв. км. А непочаті ліси краю представляють надзвичайно великі багацтва. Що ж торкається великих і ріжноманітних підземних, чи так званих гірничих багацтв, то в сьому відношенню з ним не може порівнятися ні оден край в Европі.

Після великої революції 1917 року там, як і на всіх землях, заселених Українцями, почали проявлятися дуже поважні симптоми до національно-культурного, а навіть власного державного життя. Так уже від того року наші земляки почали закладати ріжні культурно-просвітні інституції та українські школи. Вже в 1919 році тут були засновані українські школи у Владивостоці, Хабаровську та в Харбині і на ст. Манджурії. Пізніше почали вже відчиняти й укр. гімназії. В 1920 році бачимо, що тут уже виходить цілий ряд українських часописів: щоденник «Щире Слово» та тижневики: «Ранок», «Хвилі України», «Українець на Зеленому Клині» і «Засів»[5].

Від 1918 р. там була утворена Українська Рада – парлямент, яка стреміла до утворення на Зеленому Клині власної державности, але події останніх років не сприяли тому і край находиться ще в стадії організації й боротьби з ріжними ворожими елементами, які весь час стоять на перешкоді українському рухові.

Література

Записки общества Изучения Амурского края. Т.т. I–XII. Владивосток. Т. XIII. СПб., 1913.
Записки Императорского Русского Географического Общества. СПб.
Кауфман А. Переселение и колонизация. СПб., 1905.
Кауфман А. Отчет по командировке в Приамурский край. СПб., 1901.
Кауфман А. Уссурийский край // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Т.35.
Кауфман А. Переселение // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Т.23.
Кауфман А. Амурская область // Новый Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Т.2.
Окраины России. Сибирь, Туркестан, Кавказ и полярная часть Европейской России. / Под ред. П.П. Семенова. СПб., 1900.
Буссе Ф. Переселение крестьян морем в Южно-Уссурийский край. СПб., 1896.
Унтербергер П.Ф. Приморская область. СПб., 1900.
Крюков. Очерк сельского хозяйства в Приморской области. СПб., 1893.
Риттих А. Переселенческое и крестьянское дело в Южно-Уссурийском крае. СПб., 1899.
Боголюбский. Очерк Амурского края. СПб., 1876.
Никольский Н.А. Отчет о командировке в Приморскую область. СПб., 1907.
Вопросы колонизации. Тт. I–III. 1907–1908.
Справочная книжка о переселении в области Амурскую и Приморскую. 1907.
Отчетные данные по Амурскому переселенческому району за 1907 г. 1908.
Отчет агента А.Н. Коссовича по Приморской области за 1910 г.
Грум-Гржимайло. Амурская область. СПб., 1894.
Маргаритов В.П. О каменном угле по берегах залива Петра Великого. Владивосток, 1890.
Надаров И.П. Очерк современного состояния Северно-Уссурийского края. Владивосток, 1886.
Никольский А.М. Приморская область // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Т.25.
Никольский А.М. Уссурийский край // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Т.35.
Мицюк О. Про переселення на Амур та в Усурійський край. Київ, 1908.
Мицюк О. Про переселення на Далекий Схід. Київ, 1913.
Рудницький С. Огляд національної теріторії України. Берлін, 1923.

[5] Клюк А. // Шлях. Зальцвейдель. 1920. Ч.15; Літопис. Берлін. 1924, Ч.9.

Науково-довідкове видання

Зелений Клин

Енциклопедичний довідник

Уклав В. А. Чорномаз

В авторській редакції
Комп'ютерна верстка В.М. Барінов

Видавництво Далекосхідного федерального університету
690950, м. Владивосток, вул. Октябрська, 27

Формат ???. Друк офсетний. Папір офсетний.
Гарнітура Міньйон. Підписано до друку 21.10.2009.
Наклад ??? прим. Замовлення №1419
Віддруковано у друкарні «48 часов»
м. Владивосток, вул. Дальзаводська, 2, оф. 30Б
тел..: (423) 246-48-54